

Međunarodni sud za krivično gonjenje lica
odgovornih za teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena na teritoriji
bivše Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br: IT-05-87/1-A
Datum: 27. januar 2014.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VEĆEM

U sastavu: sudija Carmel Agius, predsjedavajući
sudija Patrick Robinson
sudija Mehmet Güney
sudija Khalida Rachid Khan
sudija Bakhtiyar Tuzmukhamedov

Sekretar: g. John Hocking

Presuda doneta: 27. januara 2014.

TUŽILAC

protiv

VLASTIMIRA ĐORĐEVIĆA

PRESUDA

Tužilaštvo:

gđa Daniela Kravetz
g. Kyle Wood
gđa. Priya Gopalan
gđa Saeeda Verrall

Branioци optuženog:

g. Dragoljub Đorđević
g. Veljko Đurđić
g. Russell Hopkins
gđa Marie O'Leary

I. UVOD.....	1
A. ISTORIJAT POSTUPKA	1
B. ŽALBE.....	2
1. Đorđevićeva žalba	2
2. Žalba tužilaštva.....	4
3. Žalbeni pretres.....	5
II. STANDARD PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU	6
III. "UVERLJIVI RAZLOZI" IZ KOJIH BI ŽALBENO VEĆE TREBALO DA ODSUPI OD DOSADAŠNJE PRAKSE.....	11
A. UVOD.....	11
B. MERODAVNO PRAVO.....	11
C. ĐORĐEVIĆEV DRUGI ŽALBENI OSNOV: ODGOVORNOST NA OSNOVU UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA U MEĐUNARODNOM OBIČAJNOM PRAVU	12
1. Uvod	12
2. Navodna pogrešna primena prava i pogrešna težina pripisana pravnoj praksi posle Drugog svetskog rata u Drugostepenoj presudi u predmetu <i>Tadić</i>	13
(a) Argumenti strana u postupku.....	13
(b) Analiza	15
a. Navodni propust Žalbenog veća da uzme u obzir pristup usvojen u Presudi MVT-a i Povelji MVT-a.....	15
b. Navodi o pogrešnom tumačenju Statuta MKS-a	17
c. Pravna praksa u postupcima vođenim posle Drugog svetskog rata.....	20
3. Postojanje uverljivih razloga za odstupanje od dosadašnje prakse vezane za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata	23
(a) Argumenti strana u postupku.....	23
(b) Analiza	24
4. Navodne greške u vezi s prirodom odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata.....	26
(a) Argumenti strana u postupku.....	26
(b) Analiza	27
5. Zaključak	27
D. ĐORĐEVIĆEV ŠESTI ŽALBENI OSNOV, DELIMIČNO: NAVODNE GREŠKE NASTALE TIME ŠTO SU KRIVIČNA DELA KOJA SU POČINILI FIZIČKI IZVRŠIOCI PRIPISANA UČESNICIMA U UDRUŽENOM ZLOČINAČKOM PODUHVATU.....	28
1. Uvod	28
2. Navodne protivrečnosti između Drugostepene presude u predmetu <i>Brđanin</i> i Drugostepene presude u predmetu <i>Stakić</i>	28
(a) Argumenti strana u postupku.....	28
(b) Analiza	29
3. Navodna greška koju je Pretresno veće počinilo tako što se oslonilo na Drugostepenu presudu u predmetu <i>Martić</i> i Drugostepenu presudu u predmetu <i>Krajišnik</i>	31
(a) Argumenti strana u postupku.....	31
(b) Analiza	32
4. Zaključak	34
E. ĐORĐEVIĆEV OSMI ŽALBENI OSNOV: ODGOVORNOST ZA KRIVIČNA DELA ZA KOJA SE TRAŽI DOKAZ O KONKRETNOJ NAMERI NA OSNOVU TREĆE KATEGORIJE UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA.....	34
1. Argumenti strana u postupku	34
2. Analiza.....	36
3. Zaključak	39

F. ZAKLJUČAK.....	39
IV. ĐORĐEVIĆEV PRVI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S POSTOJANJEM UZP-A	40
A. UVOD.....	40
B. KRŠENJE OKTOBARSKIH SPORAZUMA	41
1. Argumenti strana u postupku	41
2. Analiza.....	42
C. PRIRODA OPASNOSTI OD SNAGA OVK.....	43
1. Argumenti strana u postupku	43
2. Analiza.....	44
D. PRIRODA OPASNOSTI OD SNAGA NATO.....	45
1. Argumenti strana u postupku	45
2. Analiza.....	46
E. KOMBINOVANI EFEKAT ĐORĐEVIĆEVIH PRIGOVORA.....	46
1. Argumenti strana u postupku	46
2. Analiza.....	47
V. ĐORĐEVIĆEV TREĆI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S PRIRODOM, POČETKOM, TRAJANJEM UZP-A I UČESNICIMA U NJEMU	48
A. UVOD.....	49
B. PRIRODA ZAJEDNIČKOG PLANA	49
1. Argumenti strana u postupku	49
2. Analiza.....	50
C. POČETAK I TRAJANJE UZP-A.....	52
1. Argumenti strana u postupku	52
2. Analiza.....	52
D. UČESNICI U UZP-U	53
1. Argumenti strana u postupku	53
2. Analiza.....	54
E. ZAKLJUČAK.....	55
VI. ĐORĐEVIĆEV ČETVRTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S UČEŠĆEM VIŠE OSOBA	55
A. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	55
B. ANALIZA	57
VII. ĐORĐEVIĆEV PETI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ZAJEDNIČKIM CILJEM.....	61
A. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	61
B. ANALIZA	62
C. ZAKLJUČAK	65
VIII. ĐORĐEVIĆEV ŠESTI ŽALBENI OSNOV, DELIMIČNO: NAVODNE GREŠKE U VEZI S PRIPISIVANJEM ZLOČINA IZVRŠILACA UČESNICIMA U UZP-U.....	66
A. UVOD.....	66
B. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	66
C. ANALIZA	67
D. ZAKLJUČAK	70
IX. ĐORĐEVIĆEV SEDMI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ZAKLJUČKOM DA SU UBISTVA I PROGONI BILI U SKLOPU UZP-A.....	71
A. UVOD.....	71
B. NAVODNA GREŠKA ZBOG ZAKLJUČKA DA JE KRIVIČNO DELO UBISTVA BILO DEO UZP-A.....	73

1. Argumenti strana u postupku	73
2. Analiza.....	74
C. NAVODNA GREŠKA ZBOG ZAKLJUČKA DA JE KRIVIČNO DELO PROGONA BILO DEO UZP-A	80
1. Argumenti strana u postupku	80
2. Analiza.....	81
D. ZAKLJUČAK	85

X. ĐORĐEVIĆEV DEVETI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S ĐORĐEVIĆEVIM UČEŠĆEM U UZP-U..... 86

A. PODOSNOV 9(A): NAVODNE GREŠKE U PROCENI KOJU JE PRETRESNO VEĆE DALO O STRUKTURI MUP-A I ĐORĐEVIĆEVOJ ULOZI.....	87
1. Uvod	87
2. Štab za suzbijanje terorizma i Đorđevićeva uloga	88
(a) Uvod	88
(b) Argumenti strana u postupku	90
(c) Analiza.....	92
3. Đorđevićeva uloga u događajima na Kosovu 1998. i 1999. godine.....	96
(a) Uvod	96
(b) Argumenti strana u postupku	96
(c) Analiza.....	97
4. Nadležnost nad PJP-om i SAJ-em.....	99
(a) Argumenti strana u postupku.....	99
(b) Analiza	100
5. Sistem izveštavanja unutar MUP-a	101
(a) Argumenti strana u postupku.....	101
(b) Analiza	102
6. Oblasti odgovornosti pomoćnika ministra	105
(a) Uvod	105
(b) Argumenti strana u postupku	106
(c) Analiza.....	107
7. Kolegijum ministra unutrašnjih poslova	111
(a) Uvod	111
(b) Argumenti strana u postupku	111
(c) Analiza.....	112
8. Oktobarski sporazumi.....	114
(a) Uvod	114
(b) Argumenti strana u postupku	114
(c) Analiza.....	115
9. Zaključak	116
B. PODOSNOV 9(B): NAVODNE GREŠKE U PROCENI KOJU JE PRETRESNO VEĆE DALO O ZAJEDNIČKOJ KOMANDI I ĐORĐEVIĆEVOM UČEŠĆU U NJOJ	116
1. Uvod	116
2. Argumenti strana u postupku	117
3. Analiza.....	118
4. Zaključak	122
C. PODOSNOV 9(C): NAVODNE GREŠKE U VEZI S ĐORĐEVIĆEVIM POSTUPCIMA TOKOM 1998. GODINE KAO OSNOVOM ZA ODGOVORNOST PUTEM UČEŠĆA U UDRUŽENOM ZLOČINAČKOM PODUH VATU ZA ZLOČINE POČINJENE 1999. GODINE	122
1. Uvod	122
2. Argumenti strana u postupku	123
3. Analiza.....	123
4. Zaključak	125
D. ŽALBENI PODOSNOV 9(D): NAVODNE GREŠKE U VEZI S NAORUŽAVANJEM LOKALNIH SRBA I RAZORUŽAVANJEM KOSOVSKIH ALBANACA	125

1. Uvod	125
2. Analiza.....	126
(a) Navodna greška u zaključku da su razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog civilnog stanovništva povezani s UZP-om	126
a. Argumenti strana u postupku.....	126
b. Analiza.....	127
(b) Navodna greška u tome što je razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog civilnog stanovništva uzeto kao relevantno za Đorđevićovo učešće u UZP-u	129
a. Uvod	129
b. Argumenti strana u postupku.....	130
c. Analiza.....	131
3. Zaključak	135
E. ŽALBENI PODOSNOV 9(E): NAVODNE GREŠKE U VEZI S INCIDENTOM U RAČKU I ĐORĐEVIĆEVOJ ULOZI U NJEMU.....	135
1. Uvod	135
2. Navodna greška u oslanjanju na operaciju u Račku da bi se utvrdila Đorđevićeva uloga u ostvarivanju UZP-a	136
(a) Argumenti strana u postupku.....	136
(b) Analiza	137
3. Navodna greška u zaključku da je 15. januara 1999. godine u Račku ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca	138
(a) Argumenti strana u postupku.....	138
(b) Analiza	139
4. Navodna greška u zaključku o "nameštenoj sceni" i o Đorđevićevoj ulozi u prikrivanju dokaza o primeni prekomerne sile tokom operacije u Račku.....	141
(a) Uvod	141
(b) Argumenti strana u postupku	141
(c) Analiza.....	142
5. Zaključak	145
F. PODOSNOV 9(F): NAVODNE GREŠKE U VEZI S ĐORĐEVIĆEVOM ULOGOM VEZANOM ZA ZLOČINE KOJE SU NA KOSOVU POČINILI PRIPADNICI PARAVOJNIH FORMACIJA.....	145
1. Uvod	145
2. Navodne greške u vezi s Đorđevićevom odgovornošću za angažovanje "Škorpiona"	146
(a) Argumenti strana u postupku.....	146
(b) Analiza	147
3. Navodna greška u zaključku da je Đorđević odgovoran za druge paravojne formacije koje su dejstvovale na Kosovu	152
(a) Uvod	152
(b) Argumenti strana u postupku	152
(c) Analiza.....	153
4. Zaključak	156
G. ŽALBENI PODOSNOV 9(G): NAVODNE GREŠKE U VEZI S ĐORĐEVIĆEVOM ULOGOM U PRIKRIVANJU ZLOČINA	156
1. Uvod	156
2. Navodna greška u zaključku da je sakrivanje tela doprinelo UZP-u	157
(a) Argumenti strana u postupku.....	157
(b) Analiza	158
3. Navodne greške u vezi sa Službenim beleškama Radne grupe.....	162
(a) Uvod	162
(b) Pouzdanost Službenih beležaka Radne grupe	162
a. Argumenti strana u postupku.....	162
b. Analiza.....	163
(c) Navodna greška u vezi s oslanjanjem na Službene beleške Radne grupe	164
a. Argumenti strana u postupku.....	164

b. Analiza.....	165
c. Zaključak	168
4. Đorđevićeva uloga u sakrivanju tela	168
(a) Uvod	168
(b) Navodna greška u zaključku da je Đorđević učestvovao u operaciji ponovnog pokopavanja tela kosovskih Albanaca pronađenih u kamionu hladnjači u Dunavu	169
a. Uvod	169
b. Argumenti strana u postupku.....	169
c. Analiza.....	170
(c) Centar PJP-a u Petrovom Selu.....	172
a. Uvod	172
b. Argumenti strana u postupku.....	173
c. Analiza.....	174
(d) Jezero Perućac	175
a. Uvod	175
b. Argumenti strana u postupku.....	176
c. Analiza.....	178
(e) Zaključak	180
5. Navodna greška u proceni uloge koju je Đorđević odigrao u sakrivanju tela.....	180
(a) Argumenti strana u postupku.....	180
(b) Analiza	181
6. Zaključak	182
H. PODOŠNOV 9(H): NAVODNE GREŠKE U VEZI S ĐORĐEVIĆEVIM PROPUSTOM DA PREDUZME MERE DA OBEZBEDI ISTRAGU O ZLOČINIMA	183
1. Uvod	183
2. Argumenti strana u postupku	183
3. Analiza.....	186
(a) Navodne greške u vezi s obrascem neizveštavanja i nevođenja istraga o zločinima koje su počinile srpske snage	186
(b) Navodne greške u vezi s obavezom da se povede istraga	188
(c) Navodne greške u vezi s doprinosom UZP-u	190
4. Zaključak	191
I. ZAKLJUČAK.....	191
XI. ĐORĐEVIĆEV DESETI ŽALBENI OSNOV: PRAVNE I ČINJENIČNE GREŠKE PRILIKOM DONOŠENJA ZAKLJUČKA DA JE ĐORĐEVIĆ DELIO NAMERU NEOPHODNU ZA ODGOVORNOST NA OSNOVU UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA.....	193
A. UVOD.....	193
B. NAVODNA GREŠKA ZBOG PROPUSTA DA SE IZVEDU NEOPHODNI ZAKLJUČCI ILI ZBOG IZVOĐENJA NEDOPUSTIVO NEJASNIH ZAKLJUČAKA.....	194
1. Argumenti strana u postupku	194
2. Analiza.....	195
C. NAVODNE GREŠKE U OCENI ĐORĐEVIĆEVE <i>MENS REA</i>	198
1. Navodni propust da se uzmu u obzir delovi Đorđevićevog svedočenja na suđenju	199
(a) Argumenti strana u postupku.....	199
(b) Analiza	199
2. Navodne greške u ocenjivanju Đorđevićevog znanja	200
(a) Uvod	200
(b) Argumenti strana u postupku	201
(c) Analiza.....	202
a. Neizveštavanje	202
b. Naređenja koja je izdao Đorđević	203
c. Izveštaji srpskih i međunarodnih medija	204

(d) Zaključak	206
3. Navodne greške zbog zaključka da Đorđevići postupci pokazuju da je imao traženu nameru	206
(a) Uvod	206
(b) Argumenti strana u postupku	206
(c) Analiza.....	208
D. ZAKLJUČAK	210
XII. ĐORĐEVIĆEV DVANAESTI ŽALBENI OSNOV: DEFINICIJA POJMA "CIVIL" ...	210
A. UVOD.....	210
B. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	211
C. ANALIZA	212
D. ZAKLJUČAK	217
XIII. ĐORĐEVIĆEV TRINAESTI ŽALBENI PODNESAK: NAVODNA GREŠKA U VEZI SA KRIVIČNIM DELOM DEPORTACIJE	217
A. UVOD.....	217
B. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	218
C. ANALIZA	219
D. ZAKLJUČAK	223
XIV. ĐORĐEVIĆEV ČETRNAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE KOJE SE TIČU MENS REA ZA UBISTVO.....	223
A. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	224
B. ANALIZA	224
C. ZAKLJUČAK	228
XV. ĐORĐEVIĆEV PETNAESTI ŽALBENI OSNOV, DELIMIČNO: NAVODNE GREŠKE VEZANE ZA UNIŠTAVANJE OBJEKATA OD VERSKOG ILI KULTURNOG ZNAČAJA	228
A. UVOD.....	228
B. MENS REA ZA PROGON PUTEM BEZOBRIRNOG RAZARANJA	229
1. Argumenti strana u postupku	229
2. Analiza.....	230
C. USLOV JEDNAKE TEŽINE.....	232
1. Argumenti strana u postupku	232
2. Analiza.....	232
D. ZAKLJUČAK	233
XVI. ĐORĐEVIĆEV ŠESNAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODI O OSUĐUJUĆIM PRESUDAMA IZREČENIM NA OSNOVU KRIVIČNIH DELA KOJA NISU NAVEDENA U OPTUŽNICI	234
A. ARGUMENTI STRANA U POSTUPKU	234
B. ANALIZA	235
1. Uvod	235
2. Deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločini protiv čovečnosti....	239
(a) Opština Prizren	239
a. Dušanovo	239
b. Srbica.....	240
c. Landovica	241
(b) Opština Srbica	242
a. Kladernica.....	242
b. Broćna i Tušilje	244
(c) Opština Đakovica	245

(d) Opština Suva Reka	246
a. Grad Suva Reka	246
b. Pećane/Peqan	248
(e) Opština Gnjilane	248
(f) Opština Uroševac	249
(g) Opština Orahovac	250
(h) Opština Peć	251
(i) Opština Dečani	253
3. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti	253
(a) Grad Đakovica u opštini Đakovica	254
(b) Grad Podujevo u opštini Podujevo	254
(c) Mala Kruša u opštini Orahovac	256
(d) Grad Suva Reka u opštini Suva Reka	257
4. Progoni	258
(a) Navodine greške u vezi s izricanjem osuđujućih presuda za progone u odnosu na lokacije koje nisu navedene u Optužnici	259
(b) Navodna greška u vezi s osuđujućom presudom za progone putem ubistva u Pustom Selu, u opštini Orahovac	260
(c) Navodna greška u vezi s dodavanjem ubistava tački 5	261
(d) Navodna greška u vezi s osuđujućom presudom za progone putem prisilnog premeštanja ..	262
C. ZAKLJUČAK	263

XVII. ĐORĐEVIĆEV SEDAMNAESTI I DELIMIČNO PETNAESTI ŽALBENI OSNOV: KRIVIČNA DELA DEPORTACIJE, DRUGIH NEHUMANIH DELA (PRISILNO PREMEŠTANJE), UBISTVA I PROGONA U VEZI S JEDNIM BROJEM MESTA ZLOČINA **265**

A. UVOD	265
B. ANALIZA	266
1. Navodne greške u vezi s krivičnim delima deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti	267
(a) Belanica, u opštini Suva Reka	268
(b) Vata, u opštini Kačanik	269
(c) Leočina, u opštini Srbica	271
(d) Guska, u opštini Đakovica	272
(e) Prilepnica, u opštini Gnjilane	273
(f) Nosalje, u opštini Gnjilane	274
2. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti	276
(a) Mala Kruša, u opštini Orahovac	277
a. 25. mart 1999.	277
b. 26. mart 1999.	278
(b) Suva Reka, u opštini Suva Reka	279
(c) Meja, u opštini Đakovica	281
(d) Opština Vučitrn	283
(e) Kotlina, u opštini Kačanik	284
(f) Vata, u opštini Kačanik	285
3. Progoni kao zločin protiv čovečnosti	287
(a) Džamije u Celini i Beloj Crkvi, u opštini Orahovac, i džamija u Rogovu, u opštini Đakovica	287
(b) Džamija u Landovici u opštini Prizren	290
(c) Hadum-džamija i biblioteka pored nje u gradu Đakovica	292
(d) Džamija u Vlaštici, u opštini Gnjilane	293
C. ZAKLJUČAK	295

XVIII. ĐORĐEVIĆEV OSAMNAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U PRIMENI PRAVA KOD IZRICANJA VIŠESTRUKIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA **295**

A. NAVODNE GREŠKE U PRIMENI PRAVA KOD IZRICANJA OSUĐUJUĆIH PRESUDA ZA UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT I POMAGANJE I PODRŽAVANJE.....	295
1. Argumenti strana u postupku	296
2. Analiza.....	298
B. NAVODNE GREŠKE U PRIMENI PRAVA KOD IZRICANJA VIŠESTRUKIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA PREMA ČLANU 5 STATUTA	301
1. Argumenti strana u postupku	301
2. Analiza.....	302
XIX. PRVI ŽALBENI OSNOV TUŽILAŠTVA: ODGOVORNOST ZA PROGONE PUTEM SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA	304
A. UVOD.....	304
B. NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ZAKLJUČCIMA O SEKSUALNOM ZLOSTAVLJANJU	305
1. Uvod	305
2. Definicija i elementi seksualnog zlostavljanja	306
3. Devojka, Albanka s Kosova, u konvoju u opštini Priština.....	307
(a) Argumenti strana u postupku.....	308
(b) Analiza	308
4. Dve mlade kosovske Albanke u Belegu.....	311
(a) Argumenti strana u postupku.....	311
(b) Analiza	312
C. NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ZAKLJUČCIMA O PROGONIMA PUTEM SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA.....	315
1. Uvod	315
2. Navodna greška u primeni prava prilikom procene relevantnih dokaza u cilju utvrđivanja diskriminatorne namere kad je reč o silovanju svedokinje K20 i svedokinje K14.....	316
(a) Uvod.....	316
(b) Argumenti strana u postupku	316
(c) Analiza.....	318
3. Da li su slučajevi seksualnog zlostavljanja predstavljali progone	319
(a) Argumenti strana u postupku.....	319
(b) Analiza	321
a. Diskriminatorna namera	321
i. Uvod.....	321
ii. Svedokinja K20 i druge dve mlade kosovske Albanke u Belegu	323
iii. Svedokinja K14.....	326
iv. Mlada kosovska Albanka u konvoju u opštini Priština	327
b. Preduslovi i jednaka težina.....	329
(c) Zaključak	330
D. ĐORĐEVIĆEVA ODGOVORNOST	330
1. Uvod	330
2. Pravna pitanja koja pokreće Đorđević.....	331
(a) Standard <i>mens rea</i> za zločine prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata	331
a. Argumenti strana u postupku.....	331
b. Analiza.....	331
(b) Veza između UZP-a i neposrednih izvršilaca predvidivih zločina	332
a. Argumenti strana u postupku.....	332
b. Analiza.....	333
3. Navodi o Đorđevićevoj odgovornosti za progone putem seksualnog zlostavljanja prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata	334
(a) Argumenti strana u postupku.....	334
(b) Analiza	336
E. ZAKLJUČAK.....	339

XX. ODMERAVANJE KAZNE	340
A. UVOD.....	340
B. MERODAVNO PRAVO I STANDARD PREISPITIVANJA	340
C. ĐORĐEVIĆEV DEVETNAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S ODMERAVANJEM KAZNE.....	341
1. Navodne greške zbog uzimanja Đorđevićevog rukovodećeg položaja kao otežavajućeg faktora	341
(a) Argumenti strana u postupku.....	341
(b) Analiza	342
2. Navodni propust da se razmotre olakšavajući faktori	344
(a) Argumenti strana u postupku.....	344
(b) Analiza	345
3. Navodna greška u oceni Đorđevićeve uloge u poređenju s onima koji su osuđeni u predmetu <i>Milutinović i drugi</i>	346
(a) Argumenti strana u postupku.....	346
(b) Analiza	347
4. Navodna greška u vezi s praksom izricanja kazni u SRJ	348
(a) Argumenti strana u postupku.....	348
(b) Analiza	348
5. Zaključak	349
D. DRUGI ŽALBENI OSNOV TUŽILAŠTVA: ĐORĐEVIĆEVA KAZNA ZATVORA U TRAJANJU OD 27 GODINA OČIGLEDNO JE NEPRIMERENA	349
1. Argumenti strana u postupku	349
2. Analiza.....	352
3. Zaključak	354
E. UTICAJ ZAKLJUČAKA ŽALBENOG VEĆA NA ĐORĐEVIĆEVU KAZNU	354
XXI. DISPOZITIV	356
XXII. DELIMIČNO SUPROTNO I IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE MEHMETA GÜNEYJA	359
1. Ubijanje 281 kosovskog Albanca tokom operacije "Reka"	359
2. Nove osuđujuće presude izrečene u žalbenom postupku za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja	360
3. Kumulativne osuđujuće presude u odnosu na član 5	361
4. Drugi učesnici u UZP-u.....	361
XXIII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE TUZMUKHAMEDOVA	364
A. UVOD.....	364
B. ĐORĐEVIĆEV DOPRINOS ZAJEDNIČKOM PLANU	364
1. Upućivanje paravojnih formacija	364
(a) Opšte opaske: doprinos zajedničkom planu putem angažovanja lica koja nisu učesnici u UZP-u.....	365
(b) Đorđevićeva umešanost u angažovanje paravojnih formacija (svih osim "Škorpiona")	366
(c) Đorđevićeva umešanost u angažovanje "Škorpiona"	368
(d) Zaključak.....	370
2. Incident u Račku.....	370
3. Prikrivanje zločina.....	373
C. KRIVIČNA DELA U OSNOVI	374
1. Ubistvo	374
(a) Uvod	374
(b) Napomene o merodavnom pravu	374
(c) Bela Crkva (opština Orahovac)	377
(d) Mala Kruša (opština Orahovac)	378

(e) Operacija "Reka" (opština Đakovica).....	379
(f) Opština Vučitrn.....	381
2. Uništavanje džamije u Landovici (progon).....	382
D. ĐORĐEVIĆEVA ODGOVORNOST ZA PROGONE PUTEV SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA	384
XXIV. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA	390
A. ŽALBENI POSTUPAK	390
1. Sastav Žalbenog veća	390
2. Najave žalbe	390
3. Podnesci.....	390
4. Druge odluke i nalozi	391
5. Statusne konferencije	392
6. Žalbeni pretres.....	392
XXV. DODATAK B – GLOSAR	393
A. IZVORI IZ SUDSKE PRAKSE.....	393
1. MKSJ.....	393
2. MKSR.....	399
3. Odluke u vezi sa zločinima počinjenim tokom Drugog svetskog rata.....	402
4. MKS	403
5. STL.....	403
6. ECCC.....	403
7. MSP	403
8. Evropska komisija za ljudska prava	403
9. Nacionalna pravosuđa	404
(a) Australija	404
(b) Izrael.....	404
B. DRUGI IZVORI	404
1. Publikacije	404
2. Drugi dokumenti.....	404
C. SPISAK TERMINA I SKRAĆENICA	406

I. UVOD

1. Žalbeno veće Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Žalbeno veće, odnosno Međunarodni sud ili MKSJ) rešava po žalbi Vlastimira Đorđevića (dalje u tekstu: Đorđević)¹ i žalbi tužilaštva² na presudu koju je Pretresno veće II donelo 23. februara 2011. godine u predmetu *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića* (dalje u tekstu: Prvostepena presuda, odnosno Pretresno veće).³

A. Istorijat postupka

2. Đorđević je rođen 17. novembra 1948. godine u Koznici, opština Vladičin Han, u Srbiji.⁴ Svoju karijeru u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije (dalje u tekstu: MUP) započeo je 1971. godine.⁵ Dana 11. septembra 1996. godine postavljen je za pomoćnika ministra unutrašnjih poslova.⁶ Dana 30. maja 1997. godine postavljen je na funkciju vršioca dužnosti načelnika Resora javne bezbednosti MUP-a (dalje u tekstu: RJB), a 27. januara 1998. godine postao je načelnik RJB-a.⁷ Na toj funkciji je ostao do 30. januara 2001. godine, kad je postavljen na mesto savetnika ministra unutrašnjih poslova i člana koordinacionog tela za južnu Srbiju.⁸ Pored toga, Đorđević je jula 1997. godine unapređen u čin general-pukovnika, i tako postao najviše rangirani oficir MUP-a u to vreme.⁹

3. Događaji na koje se pomenute žalbe odnose odigrali su se na Kosovu u periodu od 1. januara do 20. juna 1999. godine. Tužilaštvo je Đorđeviću na teret stavilo sledeće zločine protiv čovečnosti, prema članu 5 Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut): deportaciju, prema članu 5(d) (tačka 1), druga nehumana dela (prisilno premeštanje), prema članu 5(i) (tačka 2), ubistvo, prema članu 5(a) (tačka 3) i progone na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi, prema članu 5(h) (tačka 5).¹⁰ Tužilaštvo je Đorđeviću na teret stavilo i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, prema članu

¹ Najava žalbe Vlastimira Đorđevića, 24. maj 2011. godine (dalje u tekstu: Đorđevićeva najava žalbe); Žalbeni podnesak Vlastimira Đorđevića, 15. avgust 2011. godine (poverljivo, javna redigovana verzija podneta 23. januara 2012. godine) (dalje u tekstu: Đorđevićev žalbeni podnesak) (dalje u tekstu zajedno: Đorđevićeva žalba).

² Najava žalbe tužilaštva, 24. maj 2011. godine (dalje u tekstu: Najava žalbe tužilaštva); Žalbeni podnesak tužilaštva, 15. avgust 2011. godine (poverljivo, javna redigovana verzija podneta 17. avgusta 2011. godine) (dalje u tekstu: Žalbeni podnesak tužilaštva) (dalje u tekstu zajedno: Žalba tužilaštva).

³ *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, predmet br. IT-05-87/1-T, Javna presuda, s poverljivim Dodatkom, 23. februar 2011. godine.

⁴ Prvostepena presuda, par. 2209.

⁵ Prvostepena presuda, par. 2209.

⁶ Prvostepena presuda, par. 38, 2209.

⁷ Prvostepena presuda, par. 40, 2209.

⁸ Prvostepena presuda, par. 40, 2209.

⁹ Prvostepena presuda, par. 43, 2209.

¹⁰ *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, predmet br. IT-05-87/1-PT, Četvrta izmenjena optužnica, 9. jul 2008. godine (dalje u tekstu: Optužnica), str. 8–20.

3 Statuta (tačka 4).¹¹ U Optužnici se kaže da je Đorđević odgovoran za te zločine i prema članu 7(1) (jer je planirao, podsticao, naređivao, pomagao i podržavao i činio zločine putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu) i prema članu 7(3) (jer nije sprečio ili kaznio zločine koje su počinili njegovi podređeni).¹²

4. Pretresno veće je zaključilo da su se zločini odigrali u više od 40 naselja, sela i gradova u 14 opština na Kosovu, kao i da je "oko 724 stanovnika albanske nacionalnosti ubijeno, dok je na stotine hiljada njih raseljeno po teritoriji Kosova ili preko granice [u Albaniju, Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju (dalje u tekstu: BJRM) ili Crnu Goru]".¹³ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj bio da se izmeni etnički sastav Kosova kako bi se obezbedila srpska kontrola nad tom pokrajinom (dalje u tekstu: UZP).¹⁴ To je postignuto ubistvima, deportovanjem, drugim nehumanim delima (prisilnim premeštanjem) i progonima (putem deportacije, prisilnog premeštanja, ubistava i uništavanja ili nanošenja štete objektima od kulturnog ili verskog značaja).¹⁵ Pretresno veće je zaključilo i da je Đorđević te zločine pomagao i podržavao.¹⁶ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da Đorđević snosi krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta zbog toga što nije sprečio zločine koje su počinili pripadnici MUP-a kojima je bio nadređen niti je kaznio počinioce tih zločina.¹⁷ Međutim, Pretresno veće je osuđujuću presudu po svim tačkama Optužnice donelo samo na osnovu člana 7(1) Statuta, dok je prilikom odmeravanja kazne Đorđevićev komandni položaj uzelo kao otežavajući faktor.¹⁸ Pretresno veće izreklo je jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 27 godina.¹⁹

B. Žalbe

1. Đorđevićeva žalba

5. Đorđević Prvostepenu presudu osporava po 19 osnova.²⁰ Prvo, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je UZP postojao.²¹ Drugo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće dužno da se drži pravne prakse Međunarodnog suda kod svih kategorija udruženog zločinačkog poduhvata, ali da postoje uverljivi razlozi iz kojih bi Žalbeno veće trebalo da odstupi od svojih ranijih odluka, kojima je utvrdilo da odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata postoji u

¹¹ Optužnica, str. 15–19.

¹² Optužnica, par. 16–22.

¹³ Prvostepena presuda, par. 2212.

¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2003, 2130, 2134, 2149, 2152, 2193, 2210, 2213.

¹⁵ Prvostepena presuda, par. 2130, 2149, 2193, 2213.

¹⁶ Prvostepena presuda, par. 2194.

¹⁷ Prvostepena presuda, par. 2195.

¹⁸ Prvostepena presuda, par. 2195.

¹⁹ Prvostepena presuda, par. 2231.

²⁰ Đorđevićeva najava žalbe.

²¹ Đorđevićeva najava žalbe, par. 5–11; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 6–19.

međunarodnom običajnom pravu.²² Treće, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće počinilo pravne i činjenične greške u vezi s prirodom UZP-a, periodom u kom je on postojao i ljudima koji su u njemu učestvovali.²³ Četvrto, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da je postojalo "više osoba" u smislu UZP-a.²⁴ Peto, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su učesnici u UZP-u delili zajednički cilj UZP-a.²⁵ Šesto, on tvrdi da je Pretresno veće izvelo pogrešan zaključak i da je, u svakom slučaju, pogrešno primenilo pravo kad je učesnicima u UZP-u pripisalo zločine čiji su fizički izvršioc i lica koja nisu učesnici u UZP-u.²⁶ Sedmo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da zločini ubistva i progona potpadaju pod prvu kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata.²⁷ Osmo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće počinilo pravnu grešku time što je kod krivičnih dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri primenilo odgovornost na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²⁸ U devetom i desetom žalbenom osnovu Đorđević iznosi niz argumenata kojima osporava navode da je učestvovao u UZP-u.²⁹ U jedanaestom žalbenom osnovu Đorđević osporava zaključke Pretresnog veća o pomaganju i podržavanju.³⁰ U žalbenim osnovima 12–15 Đorđević iznosi argumente o definiciji pojma "civil",³¹ raseljavanju preko *de facto* granice u vezi sa zločinom deportacije,³² predumišljaju u vezi sa zločinom ubistva³³ i elementima zločina progona putem uništavanja verskih objekata.³⁴ U šesnaestom žalbenom osnovu Đorđević govori o konkretnim incidentima koji se, kako on tvrdi, ne navode u Optužnici.³⁵ Đorđević sedamnaesti žalbeni osnov tiče se navoda o greškama vezanim za pojedina mesta zločina.³⁶ U osamnaestom žalbenom osnovu Đorđević govori o uporednim i kumulativnim osuđujućim presudama.³⁷ U devetnaestom žalbenom osnovu Đorđević navodi niz pravnih i činjeničnih grešaka u vezi s kaznom koja mu je izrečena.³⁸

²² Đorđevićeva najava žalbe, par. 12–17; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 20–77.

²³ Đorđevićeva najava žalbe, par. 18–27; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 78–88.

²⁴ Đorđevićeva najava žalbe, par. 28–32; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 89–99.

²⁵ Đorđevićeva najava žalbe, par. 33–36; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 100–107.

²⁶ Đorđevićeva najava žalbe, par. 37–41; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 108–129.

²⁷ Đorđevićeva najava žalbe, par. 42–49; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 130–146.

²⁸ Đorđevićeva najava žalbe, par. 50–52; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 147–155.

²⁹ Đorđevićeva najava žalbe, par. 53–85; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 156–295.

³⁰ Đorđevićeva najava žalbe, par. 86–88; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 296–303.

³¹ Đorđevićeva najava žalbe, par. 89–94; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 304–319.

³² Đorđevićeva najava žalbe, par. 95–97; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 320–328.

³³ Đorđevićeva najava žalbe, par. 98–100; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 329–343.

³⁴ Đorđevićeva najava žalbe, par. 101–105; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 344–351.

³⁵ Đorđevićeva najava žalbe, par. 106–112; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 352–361.

³⁶ Đorđevićeva najava žalbe, par. 113–119 (gde Đorđević tvrdi da se na osnovu činjeničnih zaključaka do kojih je Pretresno veće došlo ne mogu izvesti konačni zaključci o pojedinim mestima zločina); v. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 362–379.

³⁷ Đorđevićeva najava žalbe, par. 120–125; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 380–406.

³⁸ Đorđevićeva najava žalbe, par. 126–140; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407–426.

6. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi, između ostalog, da Đorđeviću žalbu treba odbaciti u celini zato što su njegovi argumenti "neosnovani".³⁹
7. Đorđević u replici kaže da tužilaštvo nije uspjelo da pobije nijedan od argumenata koje je on izneo u žalbi.⁴⁰

2. Žalba tužilaštva

8. Tužilaštvo iznosi dva žalbena osnova na Prvostepenu presudu. Prvo, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće počinilo činjeničnu i pravnu grešku time što nije zaključilo da postoje dovoljni dokazi da bi se utvrdilo da je najmanje pet žena, kosovskih Albanci, bilo podvrgnuto progonu putem seksualnog zlostavljanja.⁴¹ Tužilaštvo tvrdi da je Đorđević odgovoran za progon putem seksualnog zlostavljanja, koje je zločin protiv čovečnosti na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.⁴² Drugo, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što je izreklo kaznu koja je očigledno neadekvatna s obzirom na težinu zločina i Đorđeviću ulogu u njima.⁴³ Tužilaštvo od Žalbenog veća traži da Đorđeviću kaznu povisi na doživotnu kaznu zatvora.⁴⁴
9. Đorđević u odgovoru kaže da tužilaštvo nije uspjelo da pokaže greške u osporanim delovima Prvostepene presude, te da Žalbeno veće, u svakom slučaju, nema ovlašćenje da izriče nove osuđujuće presude ili da povisi kaznu ako ne postoji pravo na ulaganje dalje žalbe.⁴⁵
10. Tužilaštvo u replici tvrdi da Žalbeno veće, prema Statutu i u skladu s ustaljenom sudskom praksom, a suprotno onom što Đorđević tvrdi, ima ovlašćenje da izrekne nove osuđujuće presude i da povisi kaznu, kao i da je Žalbeno veće to svoje ovlašćenje primenilo u više navrata.⁴⁶ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da Đorđević nije pokazao zašto Žalbeno veće to ne bi trebalo da učini i u ovom slučaju.⁴⁷

³⁹ Odgovor tužilaštva, 26. septembar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija podneta 30. januara 2012. godine) (dalje u tekstu: Odgovor tužilaštva), par. 8.

⁴⁰ Replika Vlastimira Đorđevića na podnesak respondenta, 26. oktobar 2011. godine (poverljivo; obaveštenje o promeni statusa u javni podneta 9. februara 2012. godine) (dalje u tekstu: Đorđevićeva replika na podnesak respondenta).

⁴¹ Najava žalbe tužilaštva, par. 2–3; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1.

⁴² Najava žalbe tužilaštva, par. 3; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1, 4–56.

⁴³ Najava žalbe tužilaštva, par. 4; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2, 57–96.

⁴⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 4; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2, 57–96.

⁴⁵ Odgovor Vlastimira Đorđevića, 26. septembar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija podneta 30. januara 2012. godine) (dalje u tekstu: Đorđevićev odgovor), par. 3–6.

⁴⁶ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, 26. oktobar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija podneta 8. februara 2012. godine) (dalje u tekstu: Replika tužilaštva na podnesak respondenta), par. 1.

⁴⁷ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 1.

3. Žalbeni pretres

11. Dana 13. maja 2013. godine Žalbeno veće saslušalo je usmene argumente strana u postupku u vezi s ovim žalbama.

12. Pošto je razmotrilo pismene i usmene argumente tužilaštva i Vlastimira Đorđevića, Žalbeno veće sada donosi presudu.

II. STANDARD PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU

13. Članom 25 Statuta predviđeno je da Žalbena veće može da potvrdi, poništi ili preinači odluke pretresnog veća. Žalbena veće podseća da žalbeni postupak nije suđenje *de novo*.⁴⁸ Žalbena veće preispituje samo one greške u primeni prava koje bi mogle obesnažiti odluku pretresnog veća i one greške u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog kojih je došlo do neostvarenja pravde.⁴⁹ Kriterijumi za to utvrđeni su u članu 25 Statuta i uvrženi u praksi kako ovog Međunarodnog suda, tako i u praksi Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (dalje u tekstu: MKSR).⁵⁰ U izuzetnim okolnostima Žalbena veće će saslušati i žalbe u kojima strana u postupku iznosi neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do poništenja prvostepene presude, ali koje je od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda.⁵¹

14. Strana u postupku koja navodi da je došlo do greške u primeni prava mora da navede o kojoj je grešci reč, iznese argumente u prilog svojoj tvrdnji i objasni kako ta greška obesnažuje odluku.⁵² Navod o pogrešnoj primeni prava za koji se oceni da ne može uroditi preinačenjem odluke može se upravo na tom osnovu odbaciti.⁵³ Međutim, čak i ako argumenti strane koja ulaže žalbu nisu dovoljni da potkrepe navod o učinjenoj grešci, Žalbena veće može iz drugih razloga da zaključi da je

⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 13.

⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 10.

⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 11. V. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 11.

⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 7. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 8.

⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 8.

⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 7. V. Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 8.

napravljena greška u primeni prava.⁵⁴ Svaki žalilac koji iznosi tvrdnju o grešci u primeni prava zbog nedostatka obrazloženog mišljenja mora precizno identifikovati konkretna pitanja, činjenične zaključke ili argumente za koje tvrdi da je pretresno veće propustilo da ih razmotri i objasniti zbog čega taj propust obesnažuje odluku.⁵⁵

15. Žalbena veće preispituje pravne zaključke pretresnog veća kako bi utvrdilo da li su oni ispravni.⁵⁶ Ako utvrdi da je u prvostepenoj presudi došlo do greške u primeni prava usled primene pogrešnog pravnog standarda, Žalbena veće će formulisati ispravan pravni standard i u skladu s njim preispitati relevantne činjenične zaključke pretresnog veća.⁵⁷ Žalbena veće time ne samo da ispravlja grešku u primeni prava, nego po potrebi primenjuje ispravan pravni standard na dokaze iz spisa prvostepenog postupka i utvrđuje da li se i samo van razumne sumnje uverilo u pogledu činjeničnog zaključka koji žalilac osporava, i tek ga potom potvrđuje u žalbenom postupku.⁵⁸ Žalbena veće neće preispitati celi spis prvostepenog postupka *de novo*. Ono će u principu razmotriti samo dokaze na koje pretresno veće upućuje u tekstu presude ili u pratećim fusnotama, kao i dokaze iz spisa prvostepenog postupka na koje strane upućuju u svojim žalbama.⁵⁹

⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 8.

⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 9.

⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 8.

⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 9.

⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 9.

⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 8.

16. Kad bude razmatralo navode o činjeničnim greškama, Žalbno veće će zaključke pretresnog veća zameniti svojim jedino ako nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da donese prvobitnu odluku.⁶⁰ Na navode o pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju Žalbno veće primenjuje isti standard razumnosti, nezavisno od toga da li je sporni činjenični zaključak zasnovan na neposrednim ili posrednim dokazima.⁶¹ Žalbno veće neće poništiti odluku Pretresnog veća zbog svake greške u utvrđivanju činjeničnog stanja, nego samo zbog one koja je dovela do neostvarenja pravde.⁶²

17. Kad bude odlučivalo o tome da li su zaključci pretresnog veća razumni ili ne, Žalbno veće neće olako poništiti zaključke o činjenicama koje je donelo pretresno veće.⁶³ Žalbno veće kao na opšte načelo podseća na pristup koji je usvojilo u predmetu *Kupreškić i drugi*, gde je konstatovalo sledeće:

[U] skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, zadatak saslušanja, ocenjivanja i odmjeravanja težine dokaza koji se izvode na suđenju pripada prvenstveno pretresnom vijeću. Stoga se Žalbno vijeće prema činjeničnom stanju koje je utvrdilo pretresno vijeće mora odnositi s određenom dozom uvažavanja. Žalbno vijeće može umjesto nalaza pretresnog vijeća donijeti svoj nalaz samo ako dokaze na koje se pozvalo pretresno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili ako su dokazi ocijenjeni "potpuno pogrešno".⁶⁴

18. Taj isti standard razumnosti i isto uvažavanje činjeničnih zaključaka pretresnog veća važe i u slučaju kada tužilaštvo uloži žalbu na oslobađajuću presudu.⁶⁵ Prema tome, prilikom razmatranja

⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 22; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 10.

⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 22; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 11.

⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 22; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 10.

⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 14.

⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30. V. takode Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 10.

⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par.

žalbe tužilaštva, Žalbeno veće će smatrati da je činjenična greška napravljena samo ako utvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doći do tog konkretnog osporavanog zaključka.⁶⁶ Budući da u prvostepenom postupku tužilaštvo snosi teret dokazivanja krivice optuženog van razumne sumnje, značaj činjenične greške koja dovodi do neostvarenja pravde donekle se razlikuje u slučaju žalbe tužilaštva na oslobađajuću presudu od slučaja žalbe odbrane na osuđujuću presudu.⁶⁷ Optuženi mora da dokaže da činjenične greške pretresnog veća izazivaju razumnu sumnju u pogledu njegove krivice.⁶⁸ Tužilaštvo mora da dokaže da je, kada se uzmu u obzir činjenične greške pretresnog veća, eliminisana svaka razumna sumnja u krivicu optuženog.⁶⁹

19. Žalbeno veće podseća na svoj zaključak iz predmeta *D. Milošević*:

Žalbeno vijeće podsjeća da ima inherentno diskreciono ovlaštenje da odredi koje tvrdnje strana u postupku zaslužuju obrazloženo mišljenje u pismenoj formi i da bez detaljnog obrazloženja može odbaciti argumente koji su očigledno neutemeljeni.⁷⁰ Naravno, zadatak Žalbenog vijeća ne može se efektivno i efikasno ostvariti bez usredsređenog doprinosa strana u postupku. Da bi Žalbeno vijeće ocijenilo argumente strane u žalbenom postupku, od te strane se očekuje da svoju tezu izloži jasno, logično i iscrpno. Isto tako, tvrdnje strana koje su nerazumljive, protivrječne, nejasne ili koje imaju neke druge formalne i očigledne nedostatke Žalbeno vijeće može da odbaci kao neutemeljene, bez detaljnog obrazloženja.⁷¹

12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 10.

⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10.

⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10.

⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10.

⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 24.

⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 16, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 18, Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 16, Drugostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 16, Drugostepenu presudu u predmetu *Karera*, par. 12. V. Odluka Žalbenog veća na osnovu pravila 98bis u predmetu *Karadžić*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 13.

⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 16, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 17, Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 16, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 14, Drugostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 13–14 i reference na koje se tamo poziva, Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 12. V. Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 12.

20. Žalbeno veće podseća da je, primjenjujući ova osnovna načela, utvrdilo nekoliko kategorija argumenata u žalbenom postupku koji sadrže nedostatke i koji se mogu odbaciti bez razmatranja.⁷² Konkretno, Žalbeno veće će bez detaljne analize odbaciti: (i) argumente u kojima se ne preciziraju osporavani činjenični zaključci, u kojima se iskrivljeno prikazuju činjenični zaključci ili dokazi, ili u kojima se zanemaruju drugi relevantni činjenični zaključci; (ii) neargumentovane tvrdnje da pretresno veće očigledno nije uzelo u obzir relevantne dokaze, pri čemu se ne pokazuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu dokaza ne bi mogao da dođe do zaključka do kojeg je došlo pretresno veće; (iii) prigovore na činjenične zaključke na kojima se osuđujuća presuda ne temelji i očigledno irelevantne argumente koji idu u prilog osporavanom zaključku ili se ne kose s njim; (iv) argumente da se pretresno veće oslonilo, odnosno da se nije oslonilo na neki dokaz, bez objašnjenja zašto je, s obzirom na druge dokaze, osuđujuća presuda neutemeljena; (v) argumente koji se protive zdravom razumu; (vi) prigovore na činjenične zaključke kada njihova relevantnost nije jasna ili kada je žalilac nije objasnio; (vii) puko ponavljanje argumenata koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku, pri čemu se ne pokazuje da njihovo odbacivanje od strane pretresnog veća predstavlja grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća; (viii) navode zasnovane na materijalu koji nije uvršten u spis predmeta; (ix) neargumentovane tvrdnje koje nisu potkrepljene nikakvim dokazima, nerazrađene tvrdnje, propust da se navede o kojoj je grešci reč; i (x) neargumentovane tvrdnje da pretresno veće nije pridalo dovoljnu težinu dokazima ili da nije protumačilo dokaze na određeni način.⁷³

21. Konačno, ako Žalbeno veće zaključi da u nekom žalbenom osnovu koji je predstavljen kao da se tiče navodne greške u primeni prava nije jasno formulisan pravni prigovor, nego se osporavaju činjenični zaključci pretresnog veća, u smislu načina na koji je ono ocenilo dokaze, Žalbeno veće će ili analizirati te navode kako bi ocenilo razumnost osporenih zaključaka ili će uputiti na relevantnu analizu u okviru drugih žalbenih osnova.⁷⁴

⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 13.

⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 17–27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 14–21; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 18–24; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 17–31; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 256–313.

⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 18. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 252, 269.

III. "UVERLJIVI RAZLOZI" IZ KOJIH BI ŽALBENO VEĆE TREBALO DA ODSTUPI OD DOSADAŠNJE PRAKSE

A. Uvod

22. Đorđević na više mesta u Žalbi tvrdi da postoje uverljivi razlozi iz kojih bi Žalbena veće trebalo da odstupi od ranije odluke. Konkretno, u drugom, šestom i osmom žalbenom osnovu Đorđević iznosi niz argumenata u prilog tvrdnji da bi Žalbena veće trebalo da odstupi od dosadašnje prakse u pogledu prve i treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.⁷⁵ S obzirom na učestalost s kojom se takve tvrdnje javljaju, i imajući u vidu da su tvrdnje o uverljivim razlozima često iznošene pred Žalbenu veće,⁷⁶ Žalbena veće će se u ovom uvodnom odeljku Presude osvrnuti na to pitanje pošto prvo ukratko iznese pravo merodavno za njega.

B. Merodavno pravo

23. U praksi Međunarodnog suda ustalilo se pravilo da Žalbena veće, u izuzetnim slučajevima, može da odstupi od ranijih odluka ako za to postoje uverljivi razlozi.⁷⁷ U predmetu *Aleksovski* Žalbena veće je zaključilo da, "u interesu pravne sigurnosti i predvidivosti, Žalbena vijeće treba slijediti svoje prijašnje odluke, ali istodobno treba biti slobodno da od njih odstupi kad za to postoje uvjerljivi razlozi u interesu pravde".⁷⁸ Žalbena veće je u tom predmetu dalje istaklo da je "uobičajeno pravilo da se slijede prijašnje odluke, a da je odstupanje od tih odluka iznimka".⁷⁹ To znači da će se Žalbena veće "udaljiti od svoje prijašnje odluke samo nakon ozbiljnog razmatranja te odluke, kako u pogledu prava, uključujući citirane izvore, tako i u pogledu činjenica".⁸⁰

24. Prema tumačenju Žalbenog veća, pojam "uverljiv razlog" podrazumeva argumente koji su jasni i ubedljivi. U tom smislu, u uverljive razloge koji bi nalagali da se od ranijih odluka odstupi u interesu pravde spadale bi situacije u kojim je ranija odluka doneta "na osnovi pogrešnog pravnog principa" ili *per incuriam*, a to je sudska odluka u kojoj se "pogrešno odlučilo, obično zato što su sudije bile loše informirane o primjenjivom pravu".⁸¹ Ona strana koja tvrdi da Žalbena veće treba da

⁷⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 20–22, 32, 68–71, 110, 117, 129, 155.

⁷⁶ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 161–168; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 582–586; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 167–182; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 415–426.

⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 655; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 117.

⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 107. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 117.

⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 109. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 117.

⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 109.

⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 108.

odstupi od neke ranije odluke mora da pokaže da za to postoje uverljivi razlozi koji su u interesu pravde.⁸²

C. Đorđevićev drugi žalbeni osnov: odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata u međunarodnom običajnom pravu

1. Uvod

25. U drugom žalbenom osnovu Đorđević tvrdi da je Pretresno veće dužno da se drži aktuelne prakse Žalbenog veća, ali da postoje uverljivi razlozi iz kojih bi Žalbena veće trebalo da odstupa od ranijih odluka u kojima je zaključilo da udruženi zločinački poduhvat postoji u međunarodnom običajnom pravu kao vid činjenja.⁸³ U suštini, Đorđević tvrdi da je rezonovanje izloženo u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* "površno i nepouzđano" i da, u svakom slučaju, ne potkrepljuje "sve nivoje UZP-a identifikovanih u tom predmetu", kao ni "kasnije proširenje UZP-a na predmete u kojim je optuženi bio član rukovodstva koji je u organizacionom i u geografskom smislu bio udaljen od nekog krivičnog dela, a fizički izvršilac tog dela nije bio učesnik u UZP-u".⁸⁴ Iz tih razloga Đorđević traži da Žalbena veće (i) poništi sve osude izrečene pozivanjem na udruženi zločinački poduhvat, ili da, alternativno, (ii) poništi osude za koje se "ustanovi da su (prema drugim žalbenim osnovama) donesene pozivanjem na UZP III", ili da (iii) objasni da je udruženi zločinački poduhvat vid odgovornosti po osnovu saučesništva, a ne po osnovu činjenja, te da njegovu kaznu preinači u skladu s tim.⁸⁵

26. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije pokazao da postoje izuzetne okolnosti zbog kojih bi bilo opravdano da se odstupa od uobičajene prakse Žalbenog veća o udruženom zločinačkom poduhvatu.⁸⁶ Osim toga, tužilaštvo navodi i sledeće argumente: (i) Žalbena veće je u predmetu *Tadić* ispravno procenilo običajnu prirodu udruženog zločinačkog poduhvata; (ii) u međunarodnom

⁸² V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 655; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 117; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 18.

⁸³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 20–23, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, Odluku Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 107–108. Đorđević upućuje i na niz drugih odluka koje idu u prilog njegovoj tvrdnji da Žalbena veće po tom pitanju može i treba da odstupa od dosadašnje prakse (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 24–27, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040, *Laurent Semanza protiv tužioca*, predmet br. ITCR-97-20-A, Odluka, 31. maj 2000. godine, par. 92–97, i Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 38, *Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina*, predmet br. IT-08-91-AR65.1, Odluka po žalbi Miće Stanišića na odluku po njegovom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 11. maj 2011. godine, Izdvojeno mišljenje sudije Robinsona, par. 16, 21, *Tužilac protiv Zorana Žigića*, predmet br. IT-98-30/1-A, Odluka po Zahtjevu za preispitivanje presude Žalbenog vijeća u predmetu br. IT-98-30/1-A od 28. februara 2005. koji je podnio Zoran Žigić, 26. jun 2006. godine, par. 9).

⁸⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 21. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 29–31; Đorđevićeva replika na podnesak respondententa, par. 10.

⁸⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 77.

⁸⁶ Odgovor tužilaštva, par. 32, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 108–109.

običajnom pravu treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata jeste utvrđen vid odgovornosti; i (iii) udruženi zločinački poduhvat je vid činjenja, bez obzira na to da li fizički izvršioci krivičnih dela nisu bili učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.⁸⁷

2. Navodna pogrešna primena prava i pogrešna težina pripisana pravnoj praksi posle Drugog svetskog rata u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*

(a) Argumenti strana u postupku

27. Đorđević tvrdi da je metodologija primenjena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* sa ciljem da se izvedu pravila međunarodnog običajnog prava "temeljno pogrešna".⁸⁸ On smatra da se Žalbena veće u predmetu *Tadić* oslanjalo na manje poznate i neobjavljene izvore i da nije objasnilo kako je ustanovilo da kategorija udruženog zločinačkog poduhvata postoji u međunarodnom običajnom pravu.⁸⁹ U prilog tome Đorđević navodi tri argumenta.⁹⁰

28. Prvo, Đorđević tvrdi da Žalbena veće u predmetu *Tadić* nije uzelo u obzir pristup koji je usvojio Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu (dalje u tekstu: MVT) ni Povelju tog suda (dalje u tekstu: Povelja MVT-a), prema kojoj se "učešće u zajedničkom planu" smatra krivičnim delom samo u vezi sa "zločinima protiv mira", a ne u vezi s "ratnim zločinima" ili "zločinima protiv čovečnosti".⁹¹ Dalje, Đorđević tvrdi da se na osnovu zaključaka MVT-a iznetih u Presudi MVT-a ne može izvesti zaključak da je udruženi zločinački poduhvat vid činjenja krivičnih dela.⁹² On tvrdi i da je Žalbena veće pogrešilo kad je odbacilo slične argumente iznete u predmetu *Rwamakuba*.⁹³

29. Drugo, Đorđević tvrdi da je Žalbena veće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* pogrešno razumelo i pogrešno primenilo odredbe iz Statuta Međunarodnog krivičnog suda (dalje u tekstu: Statut MKS-a, odnosno MKS).⁹⁴ Đorđević smatra da se u članu 25 Statuta MKS-a, onako kako je on primenjivan u odlukama MKS-a, "UZP izričito odbacuje kao vid odgovornosti glavnog izvršioca".⁹⁵ Dalje, on tvrdi da je članom 25(3)(d) Statuta MKS-a, za razliku od pristupa usvojenog

⁸⁷ Odgovor tužilaštva, par. 35.

⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 29; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 10–17.

⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 29, 31.

⁹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 32–67.

⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 32–43, gde se upućuje na Povelju MVT-a, član 6, *The United States of America, the French Republic, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Union of Soviet Socialist Republics against Herman Wilhelm Göring et al.*, Judgement, 1. oktobar 1946, Trial of Major War Criminals Before the International Military Tribunal Under Control Council Law No. 10, Vol. 1 (1947) (dalje u tekstu: Presuda MVT-a). V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 10–11.

⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 44.

⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 38, 43, gde se upućuje na Odluku Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 15; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 11.

⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 32, 46–55. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 12.

⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 53. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 47–52.

na Međunarodnom sudu i MKSR-u, predviđen "vid odgovornosti pomagača koji je neodređeniji i širi nego kod UZP-a",⁹⁶ te da član 30 Statuta MKS-a isključuje mogućnost primene treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.⁹⁷

30. Treće, Đorđević tvrdi da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* neprimereno velika težina pripisana određenim predmetima vođenim posle Drugog svetskog rata, s ciljem da se dokaže udruženi zločinački poduhvat.⁹⁸ Dalje, on se oslanja na mišljenja pojedinih naučnika koji smatraju da su dotični predmeti, u kojima se pokreće pitanje nasilja rulje ili zatvoreničkih logora, zapravo primeri za saizvršilaštvo, u smislu člana 25(3)(a) Statuta MKS-a, ali da oni ne potvrđuju "preširoku" koncepciju udruženog zločinačkog poduhvata, kakvu su usvojili Međunarodni sud i MKSR.⁹⁹ U vezi s tim što se Žalbena veće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* oslanja na predmet *Einsatzgruppen*, Đorđević upućuje na Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonald i sudije Vohraha, priloženo Drugostepenoj presudi u predmetu *Erdemović*, u kojem se za presudu u predmetu *Einsatzgruppen* kaže da je "njen međunarodni karakter 'problematičan'" zato što je u njoj primenjeno američko, a ne "čisto međunarodno pravo".¹⁰⁰ On takođe skreće pažnju na to da je Žalbena veće u predmetu *Tadić*, u svakom slučaju, uputilo na uvodnu i završnu reč tužilaštva u predmetu *Einsatzgruppen*, a ne na samu presudu.¹⁰¹ Što se tiče predmeta *Pravosuđe*, Đorđević tvrdi da je Žalbena veće u predmetu *Kunarac i drugi* nedvosmisleno odbacilo pristup izložen u predmetu *Pravosuđe*, prema kojem su politika ili plan nužni element zločina protiv čovečnosti.¹⁰² Osim toga, Đorđević tvrdi da je Žalbena veće u predmetu *Brđanin* pogrešilo time što se oslonilo na predmet *Pravosuđe* da bi zaključilo da fizički izvršiocci ne moraju biti učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, pošto u predmetu *Pravosuđe* nije jasno primenjena teorija udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁰³ Osim toga, optuženi u tom predmetu nisu osuđeni za krivična dela počinjena na

⁹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 54.

⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 54.

⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 56–67, gde se upućuje na *The United States of America v. Otto Ohlenforf et al.*, U.S. Military Tribunal, Judgement, 8 and 9 April 1948, Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10, Vol. IV (dalje u tekstu: Predmet *Einsatzgruppen*), *The United States of America v. Alstoetter et al.*, U.S. Military Tribunal, Judgement, 3 and 4 December 1947, Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10 (1951), Vol. III (dalje u tekstu: Predmet *Pravosuđe*), *The United States of America v. Greifelt et al.*, U.S. Military Tribunal, Judgement, 10 March 1948, Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10 (1951), Vol. V (dalje u tekstu: predmet *RuSHA*). V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 64 (gde Đorđević tvrdi da te predmete treba uzeti s rezervom, pošto oni ne odražavaju međunarodno običajno pravo nego američko pravo).

⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 57, gde se upućuje na J.S. Martinez/A.M. Danner, "Guilty Associations: Joint Criminal Enterprise, Command Responsibility, and the Development of International Criminal Law", 93 *California Law Review* 75 (2005), str. 110.

¹⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 59, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Erdemović*, Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonald i sudije Vohraha, par. 53–54.

¹⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 60, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 200, fusnota 245.

¹⁰² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 61, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, fusnota 114.

¹⁰³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 62.

konkretnim lokacijama, kako je to uobičajeno na Međunarodnom sudu, već su osuđeni za to što su učestvovali u "sistem[u] okrutnosti i nepravde".¹⁰⁴ Konačno, što se tiče predmeta *RuSHA*, Đorđević tvrdi da taj izvor, čak i ako bi se uzeo kao merodavan, ne ide u prilog načinu na koji Žalbena veće primenjuje koncepciju udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁰⁵ U svakom slučaju, i uz sve rezerve o pouzdanosti tih predmeta, Đorđević insistira na tome da nijedan od njih ne ide u prilog koncipiranju udruženog zločinačkog poduhvata kao vida odgovornosti glavnog izvršioca, i da se ti predmeti ne mogu transponovati na predmete u kojim su optuženi bili pripadnici rukovodstva, kako je to ovde slučaj.¹⁰⁶

31. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* već obavilo "podrobnju i nepristrasnu analizu" prava o udruženom zločinačkom poduhvatu, a da Đorđević samo ponavlja argumente koji su već razmotreni i odbačeni.¹⁰⁷ Tužilaštvo smatra da je Žalbena veće dobro upućeno u pravo o udruženom zločinačkom poduhvatu i da je na adekvatan način uzelo u obzir Presudu MVT-a i Povelju MVT-a, Statut MKS-a i predmete vođene posle Drugog svetskog rata.¹⁰⁸ Tužilaštvo dodaje da je praksa MKS-a, zasnovana na tumačenju Statuta MKS-a, irelevantna za procenjivanje Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, kao i utemeljenosti kategorije udruženog zločinačkog poduhvata u međunarodnom običajnom pravu.¹⁰⁹

(b) Analiza

a. Navodni propust Žalbenog veća da uzme u obzir pristup usvojen u Presudi MVT-a i Povelji MVT-a

32. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* zanemarilo činjenicu da je MVT, u vezi s ratnim zločinima ili zločinima protiv čovečnosti, "odbacio" vid odgovornosti sličan udruženom zločinačkom poduhvatu,¹¹⁰ Žalbena veće smatra da Đorđević ne pravi razliku između udruživanja i odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata. Žalbena veće je tu razliku

¹⁰⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 62.

¹⁰⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 63. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 15.

¹⁰⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 66–67. Dalje, Đorđević u replici tvrdi da sudska praksa analizirana u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* i na koju tužilaštvo upućuje nepouzdana, pošto ne podržava izričito odgovornost za udruženi zločinački poduhvat i pošto je izvedena iz nacionalnog, a ne iz međunarodnog prava (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 15–17).

¹⁰⁷ Odgovor tužilaštva, par. 36, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 185–226. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 37–38, gde se upućuje na Odluku Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 29, Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 659, Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 80–81.

¹⁰⁸ Odgovor tužilaštva, par. 39, gde se upućuje na Odluku Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 15, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 195–223. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 40–51.

¹⁰⁹ Odgovor tužilaštva, par. 45–49.

¹¹⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 37–38, gde se poziva na Presudu MVT-a, str. 226. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 39–45.

već objasnilo u svojoj Odluci u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine.¹¹¹ Đorđević sugeriše da su udruživanje i učestvovanje u zajedničkom planu vidovi odgovornosti koji su Presudom MVT-a odbačeni,¹¹² ali formulacije iz same Presude MVT-a jasno govore protiv takvog tumačenja:

U tački 1 nisu iznete samo optužbe za udruživanje u cilju vođenja agresivnog rata, već i optužbe za udruživanje za činjenje ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti. Međutim, u Povelji se *kao posebno krivično delo ne definiše svako udruživanje, već samo udruživanje sa ciljem da se počine dela agresivnog ratovanja*. U članu 6 Povelje kaže se:

'Vođe, organizatori, idejni začetnici i saučesnici koji učestvuju u stvaranju ili izvođenju zajedničkog plana ili se udružuju da bi počinili bilo koje od gorenavedenih krivičnih dela odgovorni su za sva dela koja je bilo ko počinio sprovodeći takav plan.'

Prema mišljenju Tribunala, tim se rečima na već postojeći spisak krivičnih dela *ne dodaje novo i posebno krivično delo*. Tom formulacijom utvrđuje se kategorija odgovornosti za lica koja učestvuju u zajedničkom planu. Zato će Tribunal ignorisati optužbe iznete u tački 1, prema kojim su se optuženi udružili da počine ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, a razmatraće samo zajednički plan da se pripremi, otpočne i vodi agresivan rat.¹¹³

Jasno je da je MVT svoju nadležnost za *krivično delo* udruživanja ograničio samo na dela vezana za agresivno ratovanje. Međutim, MVT nije isključio mogućnost da se *odgovornost* putem učestvovanja u zajedničkom planu primeni na bilo koje drugo krivično delo navedeno u njegovoj Povelji.¹¹⁴ U svakom slučaju, način na koji MVT tumači sopstvenu Povelju ne odudara od dosledne primene doktrine o udruženom zločinačkom poduhvatu prema Statutu i praksi Međunarodnog suda.

33. Dalje, Žalbeno veće smatra neubedljivim Đorđevićeve reference na naučne radove koji navodno idu u prilog suprotnom.¹¹⁵ Autori na koje Đorđević upućuje ne tvrde izričito da se u Presudi MVT-a ili u Povelji MVT-a izričito isključuje odgovornost na osnovu zajedničkog plana ili udruženog zločinačkog poduhvata. U njima se zapravo raspravlja o korišćenju "udruživanja" i o nepostojanju posebnih odredbi za odgovornost pomagača.¹¹⁶ Dalje, Žalbeno veće podseća da se radovi veoma uglednih naučnika mogu uzeti u obzir prilikom tumačenja pravnih normi, ali da oni nesumnjivo imaju sporedan značaj i da Žalbeno veće nije dužno da ih se drži.¹¹⁷ Đorđević nije

¹¹¹ Odluka Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 22–23.

¹¹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 38–43.

¹¹³ Presuda MVT-a, str. 226 (naglasak dodat).

¹¹⁴ V. takođe *The United States of America, the French Republic, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Union of Soviet Socialist Republics against Herman Wilhelm Göring et al.*, International Military Tribunal, Indictment dated 6 October 1945, Trial of Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Vol. 1 (1947), Counts 3 and 4, str. 42–68.

¹¹⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 40, 42, 44.

¹¹⁶ R. Cryer / H. Friman / D. Robinson / E. Wilmshurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (Cambridge University Press 2007), str. 304–305; H. Olásolo, *The Criminal Responsibility of Senior Political and Military Leaders as Principals to International Crimes* (Hart Publishing, 2009), str. 213.

¹¹⁷ U članu 38(1) Statuta Međunarodnog suda pravde (dalje u tekstu: MSP), koji važi za izvor međunarodnog običajnog prava, kao "pomoćni način za utvrđivanje pravnih normi" pominju se, između ostalog, "radovi najstručnijih naučnika iz raznih naroda". V. Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 540; Prvostepena presuda u predmetu

pokazao kako bi se iz tih naučnih radova mogli izvesti uverljivi razlozi da se odstupi od postojeće prakse Međunarodnog suda.

34. Osim toga, Đorđević nije pokazao da je Žalbena veće pogrešilo kad je u Odluci od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* zaključilo da su u presudama MVT-a i u presudi u predmetu *RuSHA* "optuženi proglašeni krivično odgovornim [...] po osnovu koji je ekvivalentan osnovu udruženog zločinačkog poduhvata".¹¹⁸ Žalbena veće je reklo da se u Presudi MVT-a ne spominje izričito udruženi zločinački poduhvat, ali da "iz činjenične rasprave u tom predmetu jasno proističe da je nekoliko optuženih proglašeno krivim za učestvovanje u opsežnom planu da se počine zverski zločini, što ima težinu genocida".¹¹⁹ Đorđević se, po svoj prilici, ne slaže s takvim tumačenjem i tvrdi da je Žalbena veće donelo taj zaključak "ne raspoložujući potrebnim informacijama",¹²⁰ ali ne uspeva da potkrepi tvrdnje o eventualnim greškama u tom pogledu.

b. Navodi o pogrešnom tumačenju Statuta MKS-a

35. Đorđevićev argument da praksa MKS-a pokazuje da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* pogrešno protumačilo međunarodno običajno pravo u vezi s udruženim zločinačkim poduhvatom nije ubedljiv. Kao što će biti rečeno dalje u tekstu,¹²¹ Žalbena veće je svoju analizu u predmetu *Tadić* zasnovalo na više izvora, među kojim su i praksa MVT-a i drugi postupci vođeni posle Drugog svetskog rata, nacionalni pravni propisi i praksa, kao i međunarodne konvencije, kako bi ustanovilo da je udruženi zločinački poduhvat validan vid odgovornosti u međunarodnom običajnom pravu.¹²² S tim u vezi Žalbena veće je analiziralo i Statut MKS-a, uz ogradu da je on u to vreme još uvek bio neobavezujući ugovor koji je izražavao *opinio juris* država potpisnica.¹²³

36. U suštini, Đorđević tvrdi da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* pogrešno uputilo na član 25(3) Statuta MKS-a u prilog svom zaključku da je udruženi zločinački poduhvat vid odgovornosti glavnog izvršioca, a ne vid odgovornosti pomagača.¹²⁴ U relevantnom delu člana 25(3) Statuta MKS-a kaže se:

Krivičnu odgovornost i kaznu za krivično delo u nadležnosti Suda snosiće lice koje:

Čelebići, par. 414; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 227; Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, Izjava sudije Hunta, par. 2; Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, Izdvojeno mišljenje sudije McDonald i sudije Vohraha, par. 43. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krištić*, par. 11, fusnota 20.

¹¹⁸ Odluka Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 15.

¹¹⁹ Odluka Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 23, gde se upućuje na Presudu MVT-a, str. 226–228.

¹²⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 43; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 11.

¹²¹ V. dole, par. 40–45.

¹²² V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 194–226.

¹²³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 223.

¹²⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 47–48, 52–53.

(a) čini to krivično delo lično ili u saučesništvu s drugim licima ili posredstvom drugog lica, bez obzira na to da li je to drugo lice krivično odgovorno;

(b) naređuje, nagovara ili podstiče na činjenje krivičnog dela koje potom bude učinjeno ili pokušano;

(c) kako bi omogućio činjenje krivičnog dela, pomaže, podstiče ili na drugi način doprinosi njegovom činjenju ili pokušaju činjenja, uključujući i stavljanje na raspolaganje sredstava za činjenje krivičnog dela;

(d) na bilo koji drugi način doprinese činjenju ili pokušaju činjenja krivičnog dela iza kog stoji grupa lica koja deluju sa zajedničkim ciljem. Takav doprinos mora biti nameran i mora biti:

(i) učinjen sa ciljem da se omogući vršenje krivične aktivnosti ili ostvarivanje cilja te grupe, kad aktivnost i cilj te grupe imaju za posledicu činjenje krivičnog dela iz nadležnosti Suda, ili

(ii) učinjen sa znanjem o namerama grupe da počinu zločin.

(e) u vezi s krivičnim delom genocida direktno ili jasno podstiče druge na činjenje genocida;

(f) pokuša da počinu krivično delo putem radnji koje suštinski uzrokuju sprovođenje tog krivičnog dela, ali se krivično delo ipak ne odigra, usled okolnosti koje nastupe nezavisno od njegove namere. Međutim, lice koje odustane od činjenja krivičnog dela ili spreči izvršenje krivičnog dela neće, prema odredbama ovog Statuta, biti kažnjeno za pokušaj činjenja krivičnog dela, pod uslovom da je od krivičnog dela odustalo u potpunosti i da je odustanak bio dobrovoljan.

37. Žalbena veća u predmetu *Tadić* izričito je reklo da se subjektivni i objektivni elementi navedeni u članu 25(3) Statuta MKS-a u izvesnoj meri razlikuju od elemenata koji se u pravnim izvorima analiziranim u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* traže u vezi sa zajedničkim zločinačkim ciljem, te da MKS njih tek treba da proveri kroz svoju pravnu praksu.¹²⁵ Osim toga, Žalbena veća u predmetu *Tadić* kaže da je tekst Statuta MKS-a "u skladu sa pogledom da je onaj modalitet saučesničke odgovornosti o kojem se ovdje govori uvriježen u međunarodnom pravu i različit od pomaganja i podržavanja".¹²⁶ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* nigde se ne kaže da član 25(3) Statuta MKS-a predviđa odgovornost glavnog izvršioca, pošto se o njoj tamo i ne govori. U stvari, u relevantnom odeljku Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, u kojem se govori o Statutu MKS-a, navodi se da su koncept zajedničkog plana i učešća u takvom planu različiti od odgovornosti za pomaganje i podržavanje.¹²⁷ Prema tome, Đorđević nije pokazao da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* ta odredba pogrešno protumačena.

¹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, fusnota 282.

¹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 223. V. takođe Odluka Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 20; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 7. To znači da "saucešničku odgovornost" koja se pominje u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* ne treba mešati s takozvanom odgovornošću pomagača.

¹²⁷ U stvari, u relevantnom odeljku Drugostepene presude u predmetu *Tadić*, u kom se govori o Statutu MKS-a, povlači se razlika između koncepta zajedničkog plana i učestvovanja u njemu, s jedne, i odgovornosti putem pomaganja i podržavanja, s druge strane (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 221).

38. Što se tiče prakse MKS-a na koju Đorđević upućuje,¹²⁸ Žalbena veće smatra da je ona irelevantna za pitanje uverljivih razloga iz kojih bi trebalo odstupiti od analize o stanju međunarodnog običajnog prava, iznete u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*. U praksi MKS-a nije se raspravljalo o pitanju postojanja udruženog zločinačkog poduhvata u međunarodnom običajnom pravu, niti je postojanje tog koncepta isključeno.¹²⁹ U stvari, MKS se bavio pitanjem "kriterijuma na osnovu kog bi se mogla povući razlika između glavnih izvršilaca i pomagača u zločinu kod kog je krivično delo počinilo više osoba",¹³⁰ polazeći od detaljnih odredbi u svom Statutu.¹³¹ Kao što je već rečeno, Žalbena veće se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* oslonilo na Statut MKS-a samo kao na dokaz za to da postoji određeni vid odgovornosti koji je zasnovan na "grup[i] osoba koje djeluju sa zajedničkom nakanom", a koji se razlikuje od pomaganja i podržavanja.¹³² Potom je, na osnovu niza postupaka vođenih posle Drugog svetskog rata, Žalbena veće došlo do zaključka da u međunarodnom običajnom pravu postoji kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.¹³³ Stoga tumačenje prakse MKS-a o objektivnim ili subjektivnim elementima vida odgovornosti zasnovanog na "zajedničkom cilju" i izvedeno iz Statuta MKS-a ne dovodi u pitanje analizu Međunarodnog suda o postojanju "koncept[a] zajedničke nakane" u međunarodnom običajnom pravu. S tim u skladu, Đorđevićeve tvrdnje u tom pogledu se odbacuju.

39. Sve u svemu, Žalbena veće je u predmetu *Tadić* s pravom analiziralo Statut MKS-a kao jedan od izvora relevantnih za pokušaj da se pokaže da u međunarodnom običajnom pravu postoje elementi odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata. Osim toga, tumačenje člana 25(3) Statuta MKS-a koje je Žalbena veće dalo u predmetu *Tadić* bilo je ispravno, pa tako dalja

¹²⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 49–50, gde se upućuje na *Tužilac protiv Jean-Pierrea Bembe Gombo*, predmet br. ICC-01/05-01/08, Odluka na osnovu člana 61(7)(a) i (b) Rimskog statuta po tužiočevim optužbama protiv Jean-Pierrea Bembe Gombo, 15. jun 2009. godine, *Tužilac protiv Omara Hassana Ahmada Al Bashira*, predmet br. ICC-02/05-01/09, Odluka po tužiočevom zahtevu za izdavanje naloga za hapšenje Omara Hassana Ahmada Al Bashira, 4. mart 2009. godine, *Tužilac protiv Germaina Katange i Mathieua Ngujoloa*, predmet br. ICC-01/04-01/07, Odluka o potvrđivanju optužbi, 30. septembar 2008. godine, *Tužilac protiv Thomasa Lubanga Dyiloo*, predmet br. ICC-01/04-01/06, Odluka o potvrđivanju optužbi, 29. januar 2007. godine (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Lubanga*).

¹²⁹ V. Odluka u predmetu *Lubanga*, par. 326, 335, 338.

¹³⁰ Odluka u predmetu *Lubanga*, par. 327.

¹³¹ Član 25(3) Statuta MKS-a.

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 194–225, konkretno par. 197 (gde se upućuje na *Trial of Otto Sandrock and Three Others*, British Military Court for the Trial of War Criminals, Almelo, Holland, 24–26 November 1945, Law Reports of Trials of War Criminals, UNWCC, vol. I, Case No. 3, *Hölzer et al.*, Canadian Military Court, Aurich, Germany, Royal Canadian Air Force Binder 181.009 (D2474), Record of Proceedings of the Canadian Military Court, 25 March–6 April 1946, tom I, str. 341, 347, 349 (copy on file with the Library of the Tribunal)), par. 198 (gde se upućuje na *Trial of Gustav Alfred Jepsen et al.*, Proceedings of a War Crimes Trial, Luneberg, Germany, 13–23 August 1946, Judgement of 24 August 1946, str. 241 (original transcripts in Public Record Office, Kew, Richmond; copy on file with the Library of the Tribunal), *Trial of Franz Schonfeld and Nine Others*, British Military Court, Essen, 11–26. jun 1946, Law Reports of Trials of War Criminals, UNWCC, vol. XI, Case No. 66, str. 68 (summing up of the Judge Advocate)), par. 199 (gde se upućuje na *Trial of Feurstein and others*, Proceedings of a War Crimes Trial, Hamburg, Germany, 4–24 August 1948, Judgement of 24 August 1948 (original transcripts in Public Record Office, Kew, Richmond; copy on file with the Library of the Tribunal)), par. 200 (gde se upućuje na predmet *Einsatzgruppen*).

praksa MKS-a zasnovana na toj odredbi ne utiče na zaključak Žalbenog veća. Đorđević nije pokazao suprotno.

c. Pravna praksa u postupcima vođenim posle Drugog svetskog rata

40. Žalbena veće je već istaklo da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* dato "detaljno obrazloženje za donošenje zaključka o postojanju osnova za osuđujuće presude u predmetima iz [perioda posle] Drugog svetskog rata".¹³⁴ Pored toga, Žalbena veće je ustanovilo i da ti predmeti pokazuju da se udruženi zločinački poduhvat može primeniti na "predmete velikih razmjera, kao i da se UZP pravno razlikuje od udruživanja i od odgovornosti za članstvo u organizaciji".¹³⁵ Žalbena veće smatra da Đorđević u većini tvrdnji vezanih za predmete vođene posle Drugog svetskog rata ne iznosi ništa novo, pa će se zato baviti samo onim argumentima koji zavređuju razmatranje.

41. Pošto je razmotrilo Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić* i izvore na koje se u njoj oslanja, Žalbena veće se nije uverilo da su ti izvori manje poznati i neobjavljeni.¹³⁶ Žalbena veće napominje da je za potrebe obrazloženja Žalbena veće u predmetu *Tadić* analiziralo razne predmete¹³⁷ i konstatuje da su ti izvori pouzdani. Razmotrivši te predmete, Žalbena veće se u predmetu *Tadić* uverilo da je "doktrina djelovanja u sprovođenju zajedničke nakane ukorijenjena [...] u nacionalnom pravu mnogih država".¹³⁸ Pored toga, Žalbena veće je u predmetu *Tadić* povuklo razliku između "koncept[a] zajedničke nakane " i "prilaz[a]" tom konceptu i konstatovalo da je on poznat u glavnim pravnim sistemima sveta, ali da mu oni ne prilaze svi na isti način.¹³⁹ Na kraju je Žalbena veće u predmetu *Tadić* došlo do zaključka da doktrina udruženog zločinačkog poduhvata postoji u međunarodnom običajnom pravu, s obzirom na "konzistentnost i uvjerljivost gorepomenute

¹³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 659, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 195–219.

¹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 659 (reference izostavljene), gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 422–423, Odluka Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 25, Odluku Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 23, 25–26. U svetlu diskusije u nastavku teksta, kojom se odbijaju Đorđevićevi argumenti o relevantnosti predmeta *Pravosuđe*, predmeta *RuSHA* i predmeta *Einsatzgruppen*, Žalbena veće odbacuje i njegovu tvrdnju da ti predmeti "ne predstavljaju adekvatan osnov po kom bi se u predmetima u kojim su optuženi bili članovi rukovodstva dokazivala odgovornost na osnovu UZP-a" (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 75).

¹³⁶ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 21, 29, 31, 56–67.

¹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 194–225, konkretno par. 197 (gde se upućuje na *Trial of Otto Sandrock and Three Others*, British Military Court for the Trial of War Criminals, Almelo, Holland, 24–26 November 1945, Law Reports of Trials of War Criminals, UNWCC, vol. I, Case No. 3, *Hölzer et al.*, Canadian Military Court, Aurich, Germany, Royal Canadian Air Force Binder 181.009 (D2474), Record of Proceedings of the Canadian Military Court, 25 March–6 April 1946, tom I, str. 341, 347, 349 (copy on file with the Library of the Tribunal)), par.198 (gde se upućuje na *Trial of Gustav Alfred Jepsen et al.*, Proceedings of a War Crimes Trial, Luneberg, Germany, 13–23 August 1946, Judgement of 24 August 1946, str. 241 (original transcripts in Public Record Office, Kew, Richmond; copy on file with the Library of the Tribunal), *Trial of Franz Schonfeld and Nine Others*, British Military Court, Essen, 11–26. jun 1946, Law Reports of Trials of War Criminals, UNWCC, vol. XI, Case No. 66, str. 68 (summing up of the Judge Advocate)), par. 199 (gde se upućuje na *Trial of Feurstein and others*, Proceedings of a War Crimes Trial, Hamburg, Germany, 4–24 August 1948, Judgement of 24 August 1948 (original transcripts in Public Record Office, Kew, Richmond; copy on file with the Library of the Tribunal)), par. 200 (gde se upućuje na predmet *Einsatzgruppen*).

¹³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 224.

¹³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 225.

sudske prakse i ugovora, kao i [na] njihov[u] suglasnost sa opštim principima krivične odgovornosti ustanovljenim kako Statutom i opštim međunarodnim krivičnim pravom, tako i nacionalnim zakonodavstvima".¹⁴⁰ Prema tome, Đorđević nije u pravu kad tvrdi da Žalbena veće u predmetu *Tadić* nije objasnilo kako je utvrdilo da kategorija udruženog zločinačkog poduhvata postoji u međunarodnom običajnom pravu.¹⁴¹

42. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin* u suprotnosti s Drugostepenom presudom u predmetu *Kunarac i drugi* i da se pogrešno oslanja na predmet *Pravosuđe*, u kojem se, po Đorđevićevom mišljenju, nije primenjivao koncept odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata,¹⁴² Žalbena veće smatra da Đorđević ne pravi razliku između pitanja obrađivanih u ovim predmetima. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi* razmatralo se pitanje da li "postojanj[e] politike ili plana predstavlja jedan od elemenata definicije zločina protiv čovječnosti".¹⁴³ U tom kontekstu Žalbena veće uputilo je na mišljenje jednog sudije u predmetu *Polyukhovich* koje ide u prilog zaključku Žalbenog veća da "[u] vrijeme kada se tvrdi da su izvršena rečena djela nije postojala nikakva odredba u Statutu ili u međunarodnom običajnom pravu prema kojoj bi bilo potrebno dokazati postojanje plana ili politike čiji je cilj počinjenje tih zločina".¹⁴⁴ U predmetu *Brđanin* pak Žalbena veće uputilo je na predmet *Pravosuđe* i predmet *RuSHA* smatrajući da se u njima "može naći čvrsta potvrda za tužiočevu tezu" da sudska praksa posle Drugog svetskog rata ostavlja mogućnost da se optuženi smatra odgovornim za učešće u zajedničkom zločinačkom cilju iako su *actus reus* krivičnog dela izvršila lica koja takav cilj nisu delila.¹⁴⁵ Žalbena veće smatra da te dve presude nisu protivrečne jedna drugoj. Osim toga, Đorđević nije pokazao da postoje uverljivi razlozi da se odstupi od pomenutog zaključka u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*.¹⁴⁶

43. Đorđevićeva dodatna tvrdnja da Žalbena veće u predmetu *Tadić* nije smelo da se oslanja na nacionalno pravosuđe niti na praksu sudova koji su funkcionisali na osnovu Zakona broj 10

¹⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 226. Za analizu koju je Žalbena veće dalo u predmetu *Tadić* v. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 194–225.

¹⁴¹ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 29, 31.

¹⁴² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 61–62.

¹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, fusnota 114.

¹⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, gde se, između ostalog, upućuje na predmet *Pravosuđe* i komentare na njega, iznete u predmetu *Ivan Timofeyevich Polyukhovich v The Commonwealth of Australia and Anor*, (1991) 172 CLR 501 (dalje u tekstu: predmet *Polyukhovich*), str. 586–587.

¹⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 394. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 395–404.

¹⁴⁶ Žalbena veće nikad nije tvrdilo da je koncept odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata u predmetu *Pravosuđe* i u predmetu *RuSHA* primenjen na apsolutno isti način na koji je razvijen u praksi Međunarodnog suda. U stvari, Žalbena veće se na te, kao i na mnoge druge predmete oslanjalo kako bi se uverilo u to da su bitni elementi tog vida odgovornosti priznati u međunarodnom običajnom pravu (v. dole, par. 58).

Kontrolnog saveta¹⁴⁷ da bi procenilo stanje međunarodnog običajnog prava neodrživa je. Neka odredba iz međunarodnog običajnog prava može biti odražena i u međunarodnim i u nacionalnim izvorima.¹⁴⁸ Konkretno, što se tiče prakse posle Drugog svetskog rata, Žalbeno veće s odobravanjem ukazuje na sledeće zapažanje iz Prvostepene presude u predmetu *Kupreškić i drugi*:

[n]e može se poreći da valja pridati veliku važnost odlukama međunarodnih krivičnih sudova poput Nirnberškog ili Tokijskog tribunala, kao i odlukama nacionalnih sudova koji su funkcionirali po osnovu i na snazi Zakona broj 10 Kontrolnog savjeta, zakonskog akta koji su 1945. godine zajedno donijele četiri Okupacione snage, odražavajući tako međunarodni dogovor između velikih sila o pravu koje se primjenjuje na međunarodna krivična djela i nadležnosti sudova koji su pozvani da o tim zločinima rješavaju. Ovi sudovi su funkcionirali prema međunarodnim instrumentima koji su sadržavali odredbe koje su ili bile odraz postojećeg prava ili su već bile prerasle u međunarodno običajno pravo.¹⁴⁹

44. Đorđević kaže da se ne slaže s tom tvrdnjom,¹⁵⁰ ali je nije osporio. Jasno je da ne postoji uslov da se međunarodno običajno pravo analizira isključivo sa stanovišta "međunarodnog prava".¹⁵¹ Naprotiv, Žalbeno veće podseća da je

[p]rilikom procene običajnih pravila ili opštih principa potrebno [...] imati na umu da [...] oslonac prvenstveno mora biti na elementima kao što su službene izjave država, vojni priručnici i sudske odluke.¹⁵²

To znači da je Žalbeno veće u predmetu *Tadić* ispravno analiziralo izvore, uključujući praksu posle Drugog svetskog rata, vođenu na osnovu Zakona broj 10 Kontrolnog saveta, i praksu nacionalnih sudova, pošto je "[t]emelj za zaključak Žalbenog vijeća da je odgovornost na osnovu UZP-a zasnovana na međunarodnom običajnom pravu bila [...] 'konzistentnost i uvjerljivost gorepomenute sudske prakse i ugovora' na koje je Žalbeno vijeće uputilo ranije u svojoj raspravi".¹⁵³

¹⁴⁷ Žalbeno veće podseća da je Zakon br. 10 Kontrolnog saveta zakonodavni akt koji je na snagu stupio 20. decembra 1945. godine i da su ga donele četiri okupacione sile, što znači da on odražava njihov konsenzus o pravu koje treba primenjivati na zločine međunarodnih razmera i o nadležnosti sudova na koje je preneto rešavanje o tim zločinima. U Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta date su definicije konkretnih krivičnih dela, čime je trebalo garantovati da sve savezničke sile koriste iste pravne standarde (v. Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 541; v. takođe *Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10* (1946–1949) 15 volumes, Washington D.C., U.S. Government Printing Office).

¹⁴⁸ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 537–542; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 227; *North Sea Continental Shelf cases*, ICJ, Judgement, 20. februar 1969. godine, ICJ Reports 1969, str. 43, par. 74. Međutim, Žalbeno veće je u predmetu *Tadić* naglasilo da "pominjanje nacionalnog zakonodavstva i sudske prakse služi samo da bi se pokazalo da koncept zajedničke nakane prihvaćen u međunarodnom krivičnom pravu ima temelja u mnogim nacionalnim sistemima". Žalbeno veće je dodalo: "u području o kome raspravljamo, nacionalno zakonodavstvo i sudska praksa ne mogu prema doktrini o opštim pravnim principima priznatim od strane nacija svijeta poslužiti kao izvor međunarodnih principa i pravila: da bi se time smjeli poslužiti, bilo bi nužno pokazati da su većina, ako ne i sve, zemlje usvojile isti koncept zajedničke nakane" (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 225).

¹⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 541.

¹⁵⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 58.

¹⁵¹ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 59, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Erdemović*, Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonald i sudije Vohraha, par. 53–54.

¹⁵² *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po Interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995, par. 99.

¹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 31, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 226.

45. Konačno, što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je analiza presude u predmetu *Einsatzgruppen* data u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* netačna zato što upućuje na argumente strana u postupku, a ne na obrazloženje samog suda,¹⁵⁴ Žalbeno veće s odobravanjem skreće pažnju na objašnjenje koje je dao sudija Shahabuddeen, predsjedavajući Žalbenog veća u predmetu *Tadić*:

Žalbeno vijeće, pretražujući predmete iz Drugog svjetskog rata u svrhu nalaženja dokaza o međunarodnom običajnom pravu, posebno 'kad jasno pravno mišljenje nije bilo na raspolaganju', bilo [je] nadležno da razmotri izjave [zastupnika] iz tih predmeta kako bi utvrdilo kako je sud zapravo postupao; sudovi ponekad to rade. Argumenti [zastupnika] navode se u boljim pravnim izvještajima nekih sudskih instanci prije obrazloženja presude. Ta praksa, ukoliko se primjenjuje, ne predstavlja nikakav ukrasni dodatak izvjestitelja: argumenti [zastupnika] pomažu da se shvati o kojim se spornim pitanjima radi. Stoga, upućivanje na argumente [zastupnika] ne može biti pogrešno. [...] [K]ljučno pitanje je da li su [te izjave] tačno odražavale međunarodno običajno pravo.¹⁵⁵

3. Postojanje uverljivih razloga za odstupanje od dosadašnje prakse vezane za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata

(a) Argumenti strana u postupku

46. Đorđević smatra da Žalbeno veće treba da odstupi od dosadašnje prakse, u kojoj je zaključeno da postoji vid odgovornosti kakav je treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁶ Đorđević tvrdi da su izvori iz pravne prakse na koje se Žalbeno veće pozivalo u predmetu *Tadić* problematični i da ne pokazuju da u međunarodnom običajnom pravu postoji treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁷ Isto tako, Đorđević tvrdi da u drugim izvorima, među kojim su praksa MVT-a, predmeti vođeni posle Drugog svjetskog rata i Statut MKS-a, ili nema potkrepljenja za koncept treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata ili da se on u njima izričito odbacuje.¹⁵⁸ Đorđević tvrdi da ti argumenti važe i za zaključke Pretresnog veća o odgovornosti na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, kao alternativu odgovornosti na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, i za prvi žalbeni osnov tužilaštva.¹⁵⁹ U prilog svojim argumentima Đorđević se poziva i na jednu odluku Pretresnog veća

¹⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 60.

¹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 24 (reference izostavljene). To objašnjenje dato je u vezi s argumentom koji je iznela odbrana u predmetu *Krajišnik* da je "Vijeće u predmetu *Tadić* uzelo veliku slobodu tumačenja, stalno – i neutemeljeno – donoseći zaključke o osnovama odgovornosti na temelju izolovanih izjava tužilaca, onda kad jasno pravno mišljenje nije bilo na raspolaganju" (*Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-A, Podnesak u ime Momčila Krajišnika o udruženom zločinačkom poduhvatu, 4. april 2008. godine, par. 12 (s tim što se tu ne upućuje ni na jedan konkretni paragraf u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*).

¹⁵⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 68–71.

¹⁵⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 70. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 14.

¹⁵⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 71.

¹⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 68.

Vanrednih veća sudova Kambodže (dalje u tekstu: ECCC), u kojoj se, kako on tvrdi, odbacuje postojanje treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁶⁰

47. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je, u kontekstu argumenata strana u postupku, Žalbena veće u predmetu *Tadić* ispravno analiziralo predmete *Ostrvo Borkum* i *Linčovanje u Essenu* kao primere za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁶¹ Tužilaštvo navodi i da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* uputilo na pojedine odluke koje su italijanski sudovi doneli posle Drugog svetskog rata, a koje idu u prilog postojanju treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁶² Tužilaštvo ponavlja da Žalbena veće nije obavezano srodnom praksom drugih sudova, poput ECCC-a ili MKS-a.¹⁶³ Tužilaštvo skreće pažnju i na druge predmete vođene posle Drugog svetskog rata koji se ne pominju u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, a koji takođe idu u prilog tezi da u međunarodnom običajnom pravu postoji treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁶⁴

(b) Analiza

48. Žalbena veće podseća da je Žalbena veće MKSR-a u predmetu *Karemera i drugi* odbilo da razmatra Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić* u vezi s trećom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata, i da je potvrdilo da "u okviru treće – ili 'proširene' – kategorije odgovornosti na osnovu UZP-a optuženi može biti proglašen odgovornim za krivična dela koja su fizički počinili drugi učesnici u UZP-u ako su ta krivična dela bila predvidiva posledica UZP-a, i čak i ako se optuženi nije složio s drugim učesnicima u UZP-u da se ta krivična dela počine".¹⁶⁵

49. Iz razloga koji će biti izneti dalje u tekstu, Žalbena veće smatra neubedljivom Đorđeviću tvrdnju da postoje uverljivi razlozi da se navedeni pravni izvori preispitaju i da se treća kategorija

¹⁶⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 69, gde se upućuje na *Tužilac protiv Ienga Thiritha i drugih* (Predmet 002), broj predmeta.: 002/19-09-2007-ECCC/OCIJ (PTC38), Odluka po žalbama na Nalog istražnih sudija o udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP), 20. maj 2010. godine (dalje u tekstu: Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu), par. 83.

¹⁶¹ Odgovor tužilaštva, par. 54, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 205–213; *Trial of Erich Heyer and Six Others, British Military Court for the Trial of War Criminals, Essen, 18th-19th and 21st-22nd December, 1945, Law Reports of Trials of War Criminals, UNWCC, vol. I, Case No. 8* (dalje u tekstu: predmet *Linčovanje u Essenu*), *The United States of America v. Kurt Goebell et al.*, Records of United States Army War Crimes Trials, February 6 – March 21, 1946, National Archives Microfilm Publications M1103, (Washington: 1980) (dalje u tekstu: predmet *Ostrvo Borkum*).

¹⁶² Odgovor tužilaštva, par. 54, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 214–219.

¹⁶³ Odgovor tužilaštva, par. 55–56.

¹⁶⁴ Odgovor tužilaštva, par. 57–60, gde se upućuje na predmet *RuSHA*, str. 117, 120, 160–162, Decision of the Supreme Court for the British Zone against *Sch. et al.*, 20. april 1949. godine, *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes für die Britische Zone, Entscheidungen in Strafsachen*, Walter de Gruyter & Co. (Berlin: 1950), tom 2 (dalje u tekstu: predmet *Sch. i drugi*), str. 11–15, Review of Proceedings of General Military Court in the case of *United States vs. Martin Gottfried Weiss et al.* of the Recommendation of the Staff Judge Advocate (dalje u tekstu: predmet *Weiss i drugi*), str. 1, 141.

¹⁶⁵ *Edouard Karemera et al. v. The Prosecutor*, predmeti br. ICTR-98-44-AR72.5, ICTR-98-44-AR72.6, Odluka po žalbama na nadležnost: udruženi zločinački poduhvat, 12. april 2006. godine, par. 13, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 99, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 220.

udruženog zločinačkog poduhvata ukine.¹⁶⁶ Konkretno, Žalbena veće smatra da Đorđevićeva tvrdnja da su predmet *Ostrvo Borkum* i predmet *Linčovanje u Essenu* kao pravni izvori "problematični"¹⁶⁷ nije dovoljna da bi se dovela u pitanje analiza koju je Žalbena veće iznelo u predmetu *Tadić*.¹⁶⁸ Osim što je ukazao na ta dva predmeta, Đorđević nije naveo razlog iz kog bi Žalbena veće trebalo da preispita svoju ustaljenu praksu, zasnovanu na brojnim izvorima, prema kojoj i u kontinentalnom i u precedentnom pravu postoji kategorija odgovornosti za učestvovanje u zajedničkom zločinačkom planu u vezi s krivičnim delima koja su počinjena nevezano sa zločinačkim planom, ali koja su se ipak mogla predvideti.¹⁶⁹

50. Konačno, odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu ne obavezuje Žalbena veće, pa zato i ne predstavlja uverljiv razlog iz kog bi ono odstupilo od svoje ustaljene prakse. U svakom slučaju, Žalbena veće primećuje da ECCC nije precizirao da li odgovornost na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata postoji u međunarodnom običajnom pravu.¹⁷⁰ Sud za Kambodžu imao je u vidu predmete na koje se Žalbena veće oslanjalo u predmetu *Tadić* i procenio da oni nisu "odgovarajući precedenti na osnovu kojih bi se mogao utvrditi status međunarodnog običajnog prava *u toj oblasti*".¹⁷¹ Potom je ECCC zaključio da ti predmeti ne predstavljaju "dovoljno čvrst osnov za zaključak da je *u vreme relevantno za predmet 002* treća kategorija UZP-a postojala u međunarodnom običajnom pravu".¹⁷² Pretpretresno veće ECCC-a procenilo je da nema potrebe da analizira pitanje da li treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata uopšte postoji u međunarodnom običajnom pravu.¹⁷³ Veće je zaključilo da u vreme u kom su se odigrali predmetni zločini u zakonima Kambodže nije postojala odredba koja bi ukazivala na tako proširen vid odgovornosti, pa je konstatovalo sledeće:

*U zakonima Kambodže koji su bili na snazi u vreme relevantno za ovaj predmet Pretpretresno veće nije pronašlo nijednu odredbu na osnovu koje su optuženi mogli da znaju da i tako proširen vid odgovornosti može podlegati kažnjavanju. U takvim okolnostima ECCC se, držeći se principa legalnosti, u postupcima koje vodi neće oslanjati na prošireni vid UZP-a.*¹⁷⁴

51. To znači da je ECCC ustanovio da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* pogrešno rezonovalo kad je utvrđivalo postojanje treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata u međunarodnom

¹⁶⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 68–71.

¹⁶⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 70.

¹⁶⁸ Đorđević dovodi u pitanje te druge izvore na koje se Žalbena veće pozvalo u predmetu *Tadić*, ali njegove tvrdnje nisu ubedljive, pa se stoga odbacuju (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 70).

¹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204–220, 224.

¹⁷⁰ Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 87.

¹⁷¹ Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 82.

¹⁷² Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 83 (naglasak dodat).

¹⁷³ Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 87.

¹⁷⁴ Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 87 (naglasak dodat).

običajnom pravu,¹⁷⁵ ali je taj svoj zaključak ograničio na "primenjivost treće kategorije UZP-a na ECCC-u".¹⁷⁶

52. Osim toga, ECCC, iako je kritikovao pristup usvojen u predmetu *Tadić*, nije dalje analizirao relevantnu praksu pojedinih država niti *opinio juris* kako bi ustanovio da li treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata postoji u međunarodnom običajnom pravu, već se ograničio na to da proceni izvore analizirane u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*.¹⁷⁷ Žalbena veće se uverilo da su pravni izvori koje je analiziralo u predmetu *Tadić* pouzdani i da su principi koji su vezani za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata i koji su izloženi u toj presudi ustanovljeni i u međunarodnom običajnom pravu i u praksi Međunarodnog suda.¹⁷⁸ Konačno, Žalbena veće ne osporava da je Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu uverljiva i izvan nadležnosti ECCC-a, ali podseća da Žalbena veće nije obavezano njom.

53. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu nije uverljiv razlog iz kog bi ono trebalo da odustupi od svoje dosadašnje dosledne prakse.

4. Navodne greške u vezi s prirodom odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata

(a) Argumenti strana u postupku

54. Đorđević tvrdi da je Žalbena veće u predmetu *Tadić* i u predmetima koji su usledili pogrešno okarakterisalo udruženi zločinački poduhvat kao vid odgovornosti glavnih izvršilaca i pogrešno ga primenilo u predmetima koji su se vodili protiv članova rukovodstva, a u kojima fizički izvršioци zločina nisu bili učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.¹⁷⁹ Đorđević tvrdi da odgovornost optuženih na visokoj funkciji koji "koriste" fizičke izvršioce za činjenje krivičnih dela na terenu ne može da se poistoveti s odgovornošću za činjenje (to jest, s odgovornošću glavnog izvršioца).¹⁸⁰ Zato je Pretresno veće, tvrdi Đorđević, pogrešilo kad ga je osudilo za činjenje, zbog čega mu je izreklo kaznu višu od one koju bi mu izreklo da je njegovu odgovornost ispravno okarakterisalo kao odgovornost pomagača/saučesnika, a ne kao odgovornost glavnog izvršioца.¹⁸¹

¹⁷⁵ Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 79–85.

¹⁷⁶ Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 88.

¹⁷⁷ V. Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 77, 79–85.

¹⁷⁸ V. takođe gore, par. 41.

¹⁷⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 48–53, 55, 66, 71–76, 77.

¹⁸⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 72–76, gde se, između ostalog, upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 664, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 413, fusnota 891, Odluku Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 20, 31.

¹⁸¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 72.

55. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević ne može da tvrdi da je princip legalnosti narušen, pošto je znao da je optužen za činjenje krivičnih dela čiji izvršioci nisu bili učesnici u UZP-u.¹⁸² Tužilaštvo tvrdi da sve kategorije odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata potpadaju pod "činjenje", pošto učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu imaju zajednički zločinački cilj, dele istu nameru da počine krivična dela i svesni su rizika povezanog sa svojim postupcima koji doprinose ostvarenju tog cilja.¹⁸³

(b) Analiza

56. Žalbeno veće je u više navrata iznelo zaključak da je učestvovanje u bilo kojoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata vid činjenja.¹⁸⁴ Kako je to objašnjeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik*, osuđujuća presuda izrečena zbog odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata za krivična dela počinjena putem fizičkih izvršilaca koji sami nisu učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu takođe potpada pod član 7(1) Statuta.¹⁸⁵

57. U svakom slučaju, Đorđević greši kad tvrdi da bi njegovu odgovornost i kaznu trebalo izmeniti tako da se uzme u obzir činjenica da on nije lično počinio nijedno krivično delo za koje je proglašen odgovornim po osnovu udruženog zločinačkog poduhvata. Kao što je Žalbeno veće u više navrata naglasilo, učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu i doprinos njemu pojedinog učesnika "često [su] ključ[ni] u omogućavanju izvršenja tog krivičnog djela", pa stoga "moralna težina takvog učestvovanja često nije nimalo manja – zapravo nimalo različita – od moralne težine onih koji izvrše navedena djela".¹⁸⁶

5. Zaključak

58. S obzirom na iznetu analizu, Žalbeno veće još jednom potvrđuje da udruženi zločinački poduhvat, uključujući i treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata, u međunarodnom običajnom pravu predstavlja oblik činjenja i zaključuje da Đorđević nije pokazao da postoje uverljivi razlozi iz kojih bi ono trebalo da odstupa od ustaljene prakse o ovom pitanju. Zato Žalbeno veće odbacuje Đorđevićev drugi žalbeni osnov.

¹⁸² Odgovor tužilaštva, par. 62.

¹⁸³ Odgovor tužilaštva, par. 63–65, gde se, između ostalog, upućuje na Odluku Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 20.

¹⁸⁴ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 663–664; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413, fusnota 891; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188, 191–192. U prilog tom zaključku naročito idu predmet *Pravosuđe* i predmet *RuSHA* (v. analizu iznetu u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*, par. 395–404). V. takođe gore, par. 32–34.

¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 665.

¹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 663, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 80, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 191.

D. Dorđevićev šesti žalbeni osnov, delimično: navodne greške nastale time što su krivična dela koja su počinili fizički izvršioци pripisana učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu

1. Uvod

59. Dorđević tvrdi da (i) odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata, ukoliko uopšte postoji u međunarodnom običajnom pravu, ne može da se primeni na predmete u kojima su optuženi članovi rukovodstva i da Žalbena veće treba da odstupi od prakse primenjene u drugostepenim presudama u predmetima *Brđanin*, *Martić* i *Krajišnik* ili da objasni pristup koji je usvojilo u njima,¹⁸⁷ i da je (ii) Pretresno veće u svakom slučaju pogrešilo time što je primenilo standard za koji se odlučilo i "Dorđeviću naprosto pripisalo krivična dela na osnovu pripadnosti njihovih izvršilaca (MUP-u, [Vojsci Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ)], itd.)".¹⁸⁸

60. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Dorđević nije ukazao na uverljive razloge iz kojih bi Žalbena veće trebalo da odstupi od ustaljene prakse.¹⁸⁹ Dalje, tužilaštvo tvrdi da Dorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava o udruženom zločinačkom poduhvatu.¹⁹⁰

2. Navodne protivrečnosti između Drugostepene presude u predmetu *Brđanin* i Drugostepene presude u predmetu *Stakić*

(a) Argumenti strana u postupku

61. Dorđević tvrdi da je pristup usvojen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin* protivrečan pristupu usvojenom u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*.¹⁹¹ Kako Žalbena veće razume Dorđevića, on tvrdi da teorija o odgovornosti za udruženi zločinački poduhvat primenjena u predmetu *Brđanin* – prema kojoj fizički izvršioци krivičnih dela ne moraju biti učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu ako je neki učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je postupao u skladu sa zajedničkim planom, njih iskoristio za vršenje tih krivičnih dela – zapravo počiva na ideji kontrole nad postupcima fizičkog izvršioца krivičnog dela.¹⁹² Takvu ideju kontrole Žalbena veće je, po Dorđevićevom mišljenju, izričito odbacilo u predmetu *Stakić*.¹⁹³ Kad se vid udruženog zločinačkog poduhvata iz predmeta *Brđanin* primeni na predmete u kojima su optuženi bili članovi rukovodstva, dobija se, tvrdi Dorđević, "isto što i indirektno saizvršilaštvo, samo pod drugim

¹⁸⁷ Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 110. V. takođe Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 129.

¹⁸⁸ Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 111. V. takođe Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 129.

¹⁸⁹ Odgovor tužilaštva, par. 96–97.

¹⁹⁰ Odgovor tužilaštva, par. 105–106.

¹⁹¹ Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 116–117.

¹⁹² V. Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 116–117.

¹⁹³ Dorđevićev žalbeni podnesak, par. 117.

nazivom".¹⁹⁴ Đorđević smatra da je već i sama ta nepodudarnost dovoljno uverljiv razlog iz kog bi Žalbena veće trebalo da odstupi od pristupa usvojenog u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*.¹⁹⁵ Da bi dodatno potkrepio svoju tvrdnju, Đorđević upućuje na mišljenja sudije Cassesea i sudije Shahabuddeena, dvojice "utemeljivača sudske prakse o UZP-u": ni jedan ni drugi nisu se složili s načinom na koji je kategorija odgovornosti za udruženi zločinački poduhvat primenjena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*.¹⁹⁶

62. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije ukazao na uverljive razloge iz kojih bi Žalbena veće trebalo da odstupi od ustaljene prakse Međunarodnog suda.¹⁹⁷ Tužilaštvo tvrdi da to što je Žalbena veće u predmetu *Stakić* odbacilo kategoriju saizvršilaštva nije nespojivo s procenom iznetom u predmetu *Brđanin* da učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu mogu da snose odgovornost za postupke lica koja nisu bila učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.¹⁹⁸ Štaviše, tužilaštvo tvrdi da se Žalbena veće u predmetu *Brđanin* oslonilo na princip usvojen u predmetu *Stakić*, prema kom su učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu odgovorni za krivična dela koja izvrše lica koja nisu bila učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.¹⁹⁹

(b) Analiza

63. Žalbena veće je u više navrata iznelo stav da odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata važi i u predmetima u kojima su optuženi članovi rukovodstva, i to čak i ako su krivična dela počinila lica koja nisu bila učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.²⁰⁰ Žalbena veće smatra da Đorđevićev argument da je pristup usvojen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin* nespojiv s pristupom primenjenim u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić* nije ubedljiv. U predmetu *Stakić* Žalbena veće je zaključilo da je Pretresno veće koje je postupalo u predmetu *Stakić* pogrešilo time što se oslonilo na teoriju o "saizvršilaštv[u]", pošto taj vid odgovornosti "nema potvrdu u međunarodnom običajnom pravu kao ni u praksi prihvaćenoj na ovom Sudu", te da on nije "valjana pravna norma u okviru nadležnosti ovog Suda".²⁰¹ Suprotno onom što Đorđević tvrdi, Žalbena veće nije "izričito odbacilo" saizvršilaštvo zbog koncepta "kontrole nad fizičkim

¹⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 117. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 112, 116; Đorđevićeva replika na podnesak respondententa, par. 32.

¹⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 117.

¹⁹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 118, gde se upućuje na Antonio Cassese, "The Proper Limits of Individual Responsibility Under the Doctrine of Joint Criminal Enterprise", *Journal of International Criminal Justice*, tom 5 (2007), str. 126, 133; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, Delimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 18.

¹⁹⁷ Odgovor tužilaštva, par. 96–97.

¹⁹⁸ Odgovor tužilaštva, par. 100.

¹⁹⁹ Odgovor tužilaštva, par. 100.

²⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410–414, 420–424, 430–431. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 664–665; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168–169; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 120.

²⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 62.

izvršiocima".²⁰² Žalbeno veće napominje da, za razliku od vida saizvršilaštva koji je Pretresno veće primenilo u predmetu *Stakić*, za odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata formulisanu u predmetu *Brđanin* nije potrebno dokazati "koordiniran[u] saradnj[u] i zajedničk[u] kontrol[u] nad krivičnim ponašanjem" ako se dotična odgovornost primenjuje na krivična dela čiji fizički izvršiocu nisu bili učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.²⁰³ Suprotno onom što Đorđević implicitno tvrdi, ne traži se ni da je učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu koristio fizičkog izvršioca kao "oruđe".²⁰⁴ Da bi se optuženom – kao učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu – stavila na teret odgovornost za krivično delo koje je sproveo lice koje nije bilo učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, Žalbeno veće traži da se dokaže veza između optuženog i krivičnog dela, koja će se kod svakog slučaja procenjivati posebno.²⁰⁵ Osim toga, mora se dokazati i da je jedan od učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu postupao u skladu sa zajedničkim planom kad se "poslužio" glavnim izvršiocom.²⁰⁶

64. Đorđević nije pokazao nedoslednosti između Drugostepene presude u predmetu *Brđanin* i Drugostepene presude u predmetu *Stakić*, kao ni da postoje drugi uverljivi razlozi iz kojih bi Žalbeno veće trebalo da odstupi od ustaljene prakse.

65. Konačno, Žalbeno veće primećuje da ni u jednom trenutku nije odstupilo od teorije o udruženom zločinačkom poduhvatu, iznete u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić* i Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*, već da ju je dosledno primenjivalo u predmetima koji su potom vođeni.²⁰⁷ Žalbeno veće odaje dužno poštovanje vrednom doprinosu koji su sudija Cassese i sudija Shahabuddeen dali pravnoj raspravi o tom pitanju. Međutim, s obzirom na doslednu pravnu praksu izloženu ranije u tekstu, Žalbeno veće smatra da Đorđević, pukim ukazivanjem na njihove radove i mišljenja, nije pokazao kako bi oni mogli biti uverljiv razlog iz kog bi Žalbeno veće trebalo da odstupi od ustaljene prakse.²⁰⁸

²⁰² V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 62. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 117. Pitanje kontrole o kom je raspravljalo Pretresno veće u predmetu *Stakić* tiče se kontrole koju saizvršiocu imaju nad sprovođenjem zajedničkih radnji. U tom predmetu Pretresno veće je smatralo da je za tip saizvršilaštva koje ono analizira karakteristično, mada ne i obavezno, da jedan saizvršilac ima sposobnosti ili ovlašćenja koje drugi saizvršilac nema. Potom je Pretresno veće objasnilo da se te sposobnosti ili ovlašćenja mogu "opisati kao zajedničke radnje kojima se, kada se one dovedu u vezu, postiže zajednički cilj na temelju istog stepena kontrole nad izvršenjem zajedničkih radnji". Pretresno veće koje je postupalo u tom predmetu nije kao uslov navelo kontrolu nad fizičkim izvršiocima krivičnog dela, niti je Žalbeno veće, što je još važnije, "upravo to odbacilo u predmetu *Stakić*" (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 117).

²⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 440; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 412.

²⁰⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 412–413. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 116. Tvrdnja da se ta veza može pronaći u činjenici da učesnik u UZP-u koristi glavne izvršioce kao "oruđe" za izvršenje krivičnog dela nije zaključak Žalbenog veća nego stav tužilaštva (Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 412).

²⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

²⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 120.

²⁰⁸ V. gore, par. 23–24.

3. Navodna greška koju je Pretresno veće počinilo tako što se oslonilo na Drugostepenu presudu u predmetu *Martić* i Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*

(a) Argumenti strana u postupku

66. Kao alternativu u odnosu na svoje navedene argumente, Đorđević iznosi tvrdnju da u predmetima u kojima su optuženi bili članovi rukovodstva u svakom slučaju postoji duboka nesigurnost po pitanju prirode veze koja se mora ustanoviti između optuženog učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu i fizičkog izvršioca krivičnog dela koji nije učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu.²⁰⁹ Dalje, Đorđević tvrdi da ni Pretresno veće u ovom predmetu ni Žalbena veće u predmetu *Krajišnik* nije trebalo da se oslanjaju na Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, pošto je ona nedosledna u odnosu na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić* i s Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*.²¹⁰

67. Tužilaštvo u odgovoru kaže da između Drugostepene presude u predmetu *Martić* i Drugostepene presude u predmetu *Stakić* nema nikakve protivrečnosti, pošto se Žalbena veće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Martić* držalo metodologije korišćene u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić* da bi procenilo da li se određena krivična dela mogu staviti na teret učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu.²¹¹ Dalje, tužilaštvo tvrdi da Đorđević pogrešno prikazuje Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, te da između Drugostepene presude u predmetu *Martić* i Drugostepene presude u predmetu *Limaj i drugi* nema nikakve protivrečnosti.²¹² Po tumačenju tužilaštva, Žalbena veće je u predmetu *Limaj i drugi* odbilo da raspravlja o odgovornosti jednog od optuženih za krivična dela koja su počinila lica koja nisu bila učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, pošto to pitanje nije bilo pokrenuto ni u prvostepenom ni u drugostepenom postupku.²¹³ Konačno, tužilaštvo tvrdi da Đorđević nije izneo argumente o razlozima iz kojih bi Žalbena veće trebalo da odstupi od pristupa usvojenog u predmetu *Krajišnik*.²¹⁴

68. Đorđević u replici kaže da koncept "oruđa" nikad nije do kraja objašnjen i da bi Žalbena veće trebalo da objasni drugostepene presude u predmetima *Brđanin*, *Martić* i *Krajišnik*.²¹⁵

²⁰⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 110, 119, gde se upućuje na način na koji je Žalbena veće u predmetima *Brđanin*, *Martić* i *Krajišnik* formulisalo tu traženu vezu.

²¹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 120–122; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 33.

²¹¹ Odgovor tužilaštva, par. 102.

²¹² Odgovor tužilaštva, par. 103.

²¹³ Odgovor tužilaštva, par. 103.

²¹⁴ Odgovor tužilaštva, par. 104.

²¹⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 31.

(b) Analiza

69. Žalbena veće smatra da Đorđević pogrešno prikazuje delove Drugostepene presude u predmetu *Martić*. Đorđević tvrdi da je Žalbena veće u tom predmetu zaključilo da Pretresno veće u predmetu *Martić* "nije iznelo izričit zaključak o tome kako su učesnici u UZP-u koristili fizičke izvršioce".²¹⁶ Međutim, iz paragrafa na koji se Đorđević poziva da bi potkrepio svoju tvrdnju jasno proizlazi da je Žalbena veće tu uputilo na to da Pretresno veće nije izričito donelo zaključak da su učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu "*postupali u skladu sa zajedničkim ciljem*"²¹⁷ kad su koristili pojedine identifikovane snage koje su bile pod njihovom kontrolom. Žalbena veće je zaključilo da je Pretresno veće trebalo da donese takav zaključak, ali da okolnost da ono to nije učinilo ne obesnažuje Prvostepenu presudu u predmetu *Martić*.²¹⁸ Potom je Žalbena veće u vezi s pojedinim oružanim strukturama i paravojnim jedinicama napomenulo da Pretresno veće nije donelo *definitivne* zaključke o vezi između tih snaga i Milana Martića.²¹⁹ Imajući to u vidu, Žalbena veće je analiziralo zaključke Pretresnog veća o krivičnim delima za koja je Milanu Martiću pripisana krivična odgovornost²²⁰ i poništilo nekoliko tačaka osuđujuće presude kad je zaključilo da je ta veza suviše slaba.²²¹ Međutim, Žalbena veće je zaključilo da je veza dokazana u dovoljnoj meri u slučajevima u kojima su krivična dela činile Jugoslovenska narodna armija (dalje u tekstu: JNA), Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) i druge snage, i s tim u vezi se pozvalo na

zaključke Pretresnog veća o Martićevom položaju ministra unutrašnjih poslova, njegovoj apsolutnoj vlasti nad MUP, kontroli nad oružanim snagama, TO i Milicijom Krajine, saradnji između TO, JNA, Milicije Krajine i oružanih snaga SAO [Srpska autonomna oblast, dalje u tekstu: SAO] Krajine i kontroli koju su drugi učesnici u UZP imali nad JNA i TO.²²²

Takav pristup je u skladu s onim u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*, u kojoj je Žalbena veće, odbacivši pristup Pretresnog veća u predmetu *Stakić*, koje se oslanjalo na "saizvršilaštvo" kao vid odgovornosti, razmatralo pitanje da li bi se Milomiru Stakiću mogla pripisati odgovornost za krivična dela po osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²²³ Zato se Đorđevićev argument u vezi s tim odbacuje.

70. Što se tiče navodne nedoslednosti između Drugostepene presude u predmetu *Martić* i Drugostepene presude u predmetu *Limaj i drugi*, Đorđević pogrešno predstavlja zaključke koje je

²¹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 120 (naglasak u originalu).

²¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 181 (naglasak dodat).

²¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 181.

²¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 181 (naglasak dodat).

²²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 181–212.

²²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 192, 200, 207.

²²² Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 187. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 189, 205, 210.

²²³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 59, 62–63, 79–85. V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 169.

Žalbeno veće donelo u tim predmetima. U predmetu *Limaj i drugi* Žalbeno veće nije odbacilo ideju da bi se neko za činjenje krivičnih dela mogao "poslužiti" licima koja nisu učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu. Naprotiv, Žalbeno veće je priznalo da se o pitanju da li je optuženi, "kao učesnik [u] sistemsko[m] udruženo[m] zločinačko[m] poduhvat[u], mogao da snosi odgovornost za zločine koje su počinili pojedinci koji nisu učesnici [u] to[m] poduhvat[u]", nije raspravljalo ni u prvostepenom ni u drugostepenom postupku i zaključilo da bi bilo nepravično da se u toj fazi postupka donese nova osuđujuća presuda.²²⁴ Štaviše, Pretresno veće koje je postupalo u tom predmetu nije donelo osuđujuću presudu za krivična dela koja su počinili "posetioci" zato što nije moglo da utvrdi identitet izvršilaca niti da utvrdi da su ta krivična dela počinjena u cilju ostvarenja zajedničkog plana, a ne zato što izvršiocu nisu bili učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu.²²⁵ Ova argumentacija podudara se s praksom Međunarodnog suda, prema kojoj se učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu odgovornost za krivična dela koja su počinila lica koja nisu bila učesnici u UZP-u može pripisati samo pod uslovom da je "dotični zločin dio zajedničkog [zločinačkog] cilja".²²⁶ Žalbeno veće smatra da u tom pogledu ne postoje nikakve protivrečnosti između pomenute dve presude. Zato Žalbeno veće odbacuje i Đorđevićeve argumente u vezi s ovim pitanjem.

71. Po Đorđevićevim argumentima u vezi s Drugostepenom presudom u predmetu *Krajišnik* vidi se da on pogrešno razume zaključke iznete u tom predmetu. Žalbeno veće nije poništilo osude izrečene Momčilu Krajišniku zato što je Pretresno veće pogrešno izložilo pravo o udruženom zločinačkom poduhvatu. Naprotiv, Žalbeno veće je zaključilo da je Pretresno veće pravilno izložilo merodavno pravo o korišćenju lica koja nisu učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu za činjenje krivičnih dela, u skladu s Drugostepenom presudom u predmetu *Brđanin*.²²⁷ Žalbeno veće je poništilo nekoliko osuda zato što je Pretresno veće koje je postupalo u tom predmetu pogrešno primenilo pravo na konkretne činjenice i zato što nije izvelo odgovarajuće zaključke.²²⁸ Osim toga, Đorđević ignoriše činjenicu da je Žalbeno veće potvrdilo druge osude tamo gde je moglo da se uveri da je Pretresno veće izvelo odgovarajuće činjenične zaključke i ustanovilo vezu između fizičkih izvršilaca i učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu.²²⁹

²²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 120. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Limaj i drugi* pominju se "posetioci" zarobljeničkog logora (Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 120).

²²⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 115, 117.

²²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418 (naglasak u originalu).

²²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225–226, 235–236.

²²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 237, 281, 284.

²²⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 237, 256–257, 259–261, 264, 267, 270, 272, 275, 278, 282.

4. Zaključak

72. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da postoje uverljivi razlozi iz kojih bi Žalbeno veće trebalo da odstupi od ustaljene prakse, prema kojoj odgovornost za krivična dela koja su počinili fizički izvršiocu može da se pripíše učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu.

E. Đorđevićev osmi žalbeni osnov: odgovornost za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata

1. Argumenti strana u postupku

73. U osmom žalbenom osnovu Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da ako, suprotno zaključcima samog veća, neka krivična dela nisu bila nameravana kao sastavni deo zajedničkog plana (UZP-a), ona jesu prirodne i predvidive posledice tog plana (treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata).²³⁰ Prema Đorđevićevom tumačenju, taj alternativni zaključak je pogrešan zato što osuđujuća presuda za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri ne može da se donese na osnovu odgovornosti za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata.²³¹ Pored toga, Đorđević od Žalbenog veća traži i da ne donosi nove osuđujuće presude, u kontekstu Žalbe tužilaštva, za silovanje kao oblik progona isključivo na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²³²

74. Đorđević priznaje da praksa Međunarodnog suda dozvoljava mogućnost da se odgovornost za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata primenjuje i kod krivičnih dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri.²³³ Međutim on tvrdi da Žalbeno veće treba da odstupi od takve prakse i razjasni da "UZP III ne ide u prilog izricanju osuđujućih presuda za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri".²³⁴ Upućujući na Odluku Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, Đorđević tvrdi da bi Žalbeno veće trebalo da se drži pristupa sudije Shahabuddeena, koji je rekao da za krivično delo za koje se traži dokaz o konkretnoj nameri niko ne može biti osuđen kao glavni izvršilac ako se ne pokaže da je on tu konkretnu nameru i imao.²³⁵ Pored

²³⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 147, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2158.

²³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 155; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 43. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 150–154.

²³² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 147, 155. Žalbeno veće napominje da je taj konkretni zločin u vezi s kojim tužilaštvo ulaže žalbu zločin progona putem seksualnog zlostavljanja (v. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 56).

²³³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 148, gde se upućuje na Odluku Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 9; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 7.

²³⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 155.

²³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 149–150, gde se poziva na Odluku Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 4. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 43.

toga, Đorđević upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, u kojoj je Žalbena veća, kako on tvrdi, "po svemu sudeći prihvatilo [...] pristup sudije Shahabuddeena jer je poništilo osuđujuće presude za genocid na osnovu UZP-a I i UZP-a III zato što general Krstić nije imao potrebnu posebnu nameru za genocid".²³⁶ Đorđević tvrdi i da Žalbena veća ni u jednom trenutku nije utvrdilo da međunarodno običajno pravo otvara mogućnost za primenu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata na krivična dela za koja se traži dokaz o posebnoj nameri.²³⁷ Konačno, Đorđević se, u prilog svojoj argumentaciji, poziva na teorijske radove sudije Cassesea i na jedan zaključak Žalbenog veća Specijalnog suda za Liban (dalje u tekstu: STL), koji glasi da je "u međunarodnom pravu bolje da se za krivična dela za koja se traži dokaz o posebnoj nameri donose osuđujuće presude po osnovu UZP-a".²³⁸

75. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije naveo uverljive razloge iz kojih bi Žalbena veća trebalo da odstupa od svoje prakse, prema kojoj se za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri može izreći osuđujuća presuda po osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²³⁹ Dalje, tužilaštvo tvrdi da se u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić*, na koju se Đorđević poziva, ne pokreće pitanje da li se treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata može primeniti na krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri.²⁴⁰ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da se u relevantnim delovima Drugostepene presude u predmetu *Tadić* u kojima se analizira međunarodno običajno pravo o tom pitanju ne iznosi mišljenje da je treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata nespojiva s krivičnim delima za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri.²⁴¹ Konačno, tužilaštvo tvrdi da odluke iz drugih pravosudnih praksi na koje se Đorđević poziva nisu obavezujuće za Žalbena veća.²⁴²

76. Đorđević u replici kaže da je Drugostepena presuda u predmetu *Krstić* relevantna zato što je Žalbena veća, kako on smatra, "odbilo da donese osuđujuću presudu po osnovu UZP-a III, štaviše, da je odbilo i da razmatra tu mogućnost, kad je poništilo osuđujuću presudu za odgovornost po

²³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 151, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 134.

²³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 152, gde se upućuje na Odluku Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 205, 207–209.

²³⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 153–154, gde se poziva na Antonio Cassese, "The Proper Limits of Individual Responsibility under the Doctrine of Udruženi zločinački poduhvat", *Journal of International Criminal Justice*, tom 5 (2007), str. 121, i na *Tužilac protiv Salima Jamila Ayyasha i drugih*, predmet br. STL-11-01/I/AC/R176bis, Interlokutorna odluka o merodavnom pravu: terorizam, udruživanje, ubistvo, činjenje, kumulativne optužbe, 16. februar 2011. godine (dalje u tekstu: Odluka STL-a od 16. februara 2011. godine), par. 249.

²³⁹ Odgovor tužilaštva, par. 124.

²⁴⁰ Odgovor tužilaštva, par. 125, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 633, Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 134.

²⁴¹ Odgovor tužilaštva, par. 126. Naprotiv, tužilaštvo smatra da je "Žalbena veća podsetilo na to da je bitno da krivično delo koje nije bilo zamišljeno planom mora da bude predvidiva, a ne samo slučajna posledica nameravanog krivičnog dela" (Odgovor tužilaštva, par. 126, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 218–220).

²⁴² Odgovor tužilaštva, par. 127.

osnovu UZP-a I".²⁴³ Kako Đorđević tvrdi, to znači da pravna praksa o tom pitanju "nije 'ustaljena'".²⁴⁴ Đorđević tvrdi i da tužilaštvo nije objasnilo zašto Žalbeno veće ne bi trebalo "brižljivo da razmotri" Odluku STL-a od 16. februara 2011. godine.²⁴⁵

2. Analiza

77. Žalbeno veće podseća na sledeće:

Kao vid odgovornosti, treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata ne razlikuje se od drugih oblika krivične odgovornosti za koje se ne traži dokaz o namjeri optuženog da počini zločin prije nego što mu se može pripisati krivična odgovornost.²⁴⁶

Pod uslovom da je pokazan standard koji je primjenjiv na taj vid odgovornosti, tj. "razumno predvidive i prirodne posljedice", optuženom se može pripisati krivična odgovornost za bilo koji zločin koji ne spada u okvire dogovorenog udruženog zločinačkog poduhvata.²⁴⁷

Konkretno, Žalbeno veće je zaključilo da optuženi može biti proglašen krivično odgovornim po osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj namjeri, pod uslovom da je optuženi razumno mogao da ih predvidi.²⁴⁸

78. Iz razloga koji će biti izneti dalje u tekstu, Žalbeno veće smatra da Đorđević nije pokazao uverljive razloge iz kojih bi ono trebalo da odstupi od te prakse.

79. Odluci Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine sudija Shahabuddeen nije priložio suprotno nego izdvojeno mišljenje, u kom je rekao da treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata "nije isključen[a] u slučaju zločina za koje se traži dokaz o konkretnoj namjeri".²⁴⁹ Sudija Shahabuddeen smatra da primena treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata "ne otklanja potrebu dokazivanja namjere; ona samo omogućava jedan vid dokazivanja namjere u konkretnim okolnostima, odnosno dokazivanjem predvidivosti u tim okolnostima".²⁵⁰

80. Argument koji Đorđević iznosi u vezi s Drugostepenom presudom u predmetu *Krstić* navodi na pogrešan zaključak.²⁵¹ Osuđujuća presuda za genocid je u predmetu *Krstić* doneta na osnovu prve

²⁴³ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 42.

²⁴⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 42.

²⁴⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 43.

²⁴⁶ Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 7.

²⁴⁷ Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 9.

²⁴⁸ Upor. Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 6 (u kojoj je Pretresno veće zaključilo da optuženi može snositi krivičnu odgovornost za zločin genocida po osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 38.

²⁴⁹ Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 8.

²⁵⁰ Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 2. V. takođe Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 6–8. Za detaljniji prikaz njegovog stava o ovom pitanju, v. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 29–52.

²⁵¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 151.

kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, kod koje se mora dokazati da svi učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu dele nameru da počine dogovoreno krivično delo.²⁵² U tom predmetu Žalbena veće je zaključilo da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Radislav Krstić imao nameru da počini genocid, pa ga je proglasilo odgovornim za pomaganje i podržavanje genocida.²⁵³ Što se tiče treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, Žalbena veće potvrdilo je osuđujuću presudu Radislavu Krstiću za nehumana dela i progone, koji su bili prirodna i predvidiva posledica udruženog zločinačkog poduhvata da se civili, bosanski Muslimani, prisilno uklone iz Potočara.²⁵⁴ Žalbena veće je pritom objasnilo da je "dovoljno [to što] je on mogao predvidjeti mogućnost počinjenja [drugih krivičnih] djela i [to što] ona zaista i jesu počinjena".²⁵⁵ Suprotno od onoga što Đorđević tvrdi, Drugostepenom presudom u predmetu *Krstić* zapravo je potvrđeno da se osuđujuća presuda za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri može doneti zbog odgovornosti na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²⁵⁶

81. Što se tiče Đorđevićevog argumenta da Žalbena veće ni u jednom trenutku nije zaključilo da međunarodno običajno pravo kod krivičnih dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri priznaje odgovornost za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata, Žalbena veće napominje da je ono ustanovilo da je treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata postojala u međunarodnom običajnom pravu kao vid odgovornosti i pre perioda na koji se odnosi Optužnica.²⁵⁷ Osim toga, Žalbena veće je utvrdilo da se udruženi zločinački poduhvat može primenjivati na **sva krivična dela** koja su u nadležnosti Međunarodnog suda, što znači da se to odnosi i na krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri.²⁵⁸ S obzirom na to, Žalbena veće smatra da nema potrebe da se dokazuje da međunarodno običajno pravo eksplicitno dopušta svaku moguću kombinaciju krivičnog dela i vida odgovornosti, ili da za nju u njemu postoji presedan.

82. Što se tiče predmeta *Linčovanje u Essenu* i predmeta *Ostrvo Borkum*, koji, kako Đorđević tvrdi, ne idu u prilog primeni treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata na krivična dela za

²⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 644.

²⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 133–134, 143–144. Sudija Shahabuddeen je objasnio da se ne slaže s većinom članova Žalbenog veća i da smatra da je Pretresno veće bilo u pravu kad je zaključilo da je Krstić imao nameru potrebnu da bi mu se izrekla osuđujuća presuda za genocid na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata (Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, Delimično različito mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 2, 72, 95–96). Đorđević nije obrazložio tvrdnju da je Žalbena veće u predmetu *Krstić* trebalo da razmotri mogućnost da osuđujuću presudu za genocid donese na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata (v. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, fusnota 234, gde se precizira da se Žalbena veće, u kontekstu žalbe, bavi samo pomaganjem i podržavanjem).

²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 149–151, str. 87; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 617–618.

²⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150.

²⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150–151, str. 87; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 617–618.

²⁵⁷ V. gore, par. 58.

²⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188–193; Odluka Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Kwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu, par. 10, 17, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 188, 190.

koja se traži dokaz o posebnoj nameri,²⁵⁹ Žalbena veće napominje da se ti predmeti u presudi u predmetu *Tadić* koriste da "ilustriraju" postojanje treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata kao takve;²⁶⁰ o njima se nije raspravljalo u kontekstu krivičnih dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri, niti je za tim bilo potrebe. Utoliko su ti predmeti irelevantni za ovu raspravu. Osim toga, Žalbena veće smatra neubedljivom i Đorđevićevu tvrdnju da predmet *Linčovanje u Essenu* "ukazuje na to da se [treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata] ne može koristiti da bi se optuženi osudio za krivično delo koje podrazumeva *mens rea* veću od one koju je podrazumevao prvobitni plan".²⁶¹ Naprotiv, Žalbena veće primećuje da u predmetu *Linčovanje u Essenu* prvobitni plan optuženih jeste podrazumevao maltretiranje zatočenika, ali da su oni na kraju osuđeni za ubistvo zato što su predvideli mogućnost da do ubistva dođe i svesno preuzeli na sebe taj rizik.²⁶²

83. Konačno, što se tiče Đorđevićevog oslanjanja na Odluku STL-a od 16. februara 2011. godine, Žalbena veće napominje da Međunarodni sud nije obavezan praksom STL-a.²⁶³ Žalbena veće STL-a procenilo je da je bolje da za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri, na primer, za terorizam, ne dopusti izricanje osuđujućih presuda na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²⁶⁴ Iako Đorđević tvrdi da je Žalbena veće STL-a zaključilo da "međunarodno običajno pravo ne ostavlja mogućnost da se neko, kao glavni počinitelj, osudi za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri na osnovu standarda predvidivosti i prihvatanja rizika, koji spada u *mens rea*",²⁶⁵ Žalbena veće STL-a u raspravi o tom pitanju uopšte ne upućuje na međunarodno običajno pravo.²⁶⁶ U praksi ovog Međunarodnog suda ne samo da se za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri, u principu, može izreći osuđujuća presuda po osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, već nekolicini optuženih zaista i jeste izrečena osuđujuća presuda za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri, i to zbog odgovornosti na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.²⁶⁷ Žalbena veće te presedane neće olako odbaciti samo zato što je neki drugi sud doneo drugačiju odluku o takvom pitanju. Isto tako, iako Međunarodni sud može da uzme u obzir naučne radove i odluke drugih sudova prilikom utvrđivanja pravnih normi, Žalbena veće smatra da Đorđević nije objasnio u zašto

²⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 152.

²⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 205.

²⁶¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 152.

²⁶² Predmet *Linčovanje u Essenu*, str. 89–90. V. takođe transkript usmenih argumenata strana u postupku u predmetu *Trial of Erich Heyer and Six Others*, British Military Court for the Trial of War Criminals, Essen, 18th–19th and 21st–22nd December, 1945, Law reports of trials of war criminals, UNWCC, tom I, str. 65–66. V. gore, par. 49.

²⁶³ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 24.

²⁶⁴ Odluka STL-a od 16. februara 2011. godine, par. 249.

²⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 154.

²⁶⁶ Odluka STL-a od 16. februara 2011. godine, par. 248–249.

²⁶⁷ Na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 194–195, 202–204, 205. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, tom 2, par. 1195, 1332, 1427, 1733–1735 (gde je žalbeni postupak u toku).

bi Odluka STL-a od 16. februara 2011. godine ili nezavisni radovi sudije Cassesea bili razlog da Žalbena veće odstupi od dosadašnje prakse.

3. Zaključak

84. S tim u skladu, Žalbena veće zaključuje da Đorđević u svojim tvrdnjama nije izneo uverljive razloge iz kojih bi trebalo narušiti ustaljenu praksu Međunarodnog suda o pitanjima odgovornosti za krivična dela za koja se traži dokaz o konkretnoj nameri na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.

F. Zaključak

85. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće odbacuje Đorđevićev drugi, šesti (delimično)²⁶⁸ i osmi žalbeni osnov.

²⁶⁸ Jedna od tvrdnji koje je Đorđević izneo u kontekstu šestog žalbenog osnova (naime, da je Pretresno veće pogrešno primenilo postojeće pravne standarde o upotrebi fizičkih izvršilaca od strane učesnika u UZP-u) analizira se posebno u odeljku VIII ove Presude (v. dole, par. 161–172).

IV. ĐORĐEVIĆEV PRVI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S POSTOJANJEM UZP-A

A. Uvod

86. Pretresno veće zaključilo je da je UZP stvoren do sredine januara 1999, ako ne i ranije.²⁶⁹ UZP je postojao s ciljem da se izmeni etnički sastav stanovništva na Kosovu kampanjom terora i nasilja nad kosovskim Albancima, kako bi se obezbedila srpska kontrola nad tom Pokrajinom.²⁷⁰ Pretresno veće je zaključilo da je ta kampanja počela 1998. godine, pre nego što je UZP nastao sredinom januara 1999, da su je nad kosovskim Albancima sprovodile snage SRJ, konkretno snage VJ, ili snage Republike Srbije, konkretno snage MUP-a, ili kombinacija tih snaga (dalje u tekstu: srpske snage), te da je trajala od 1998. godine i nastavila se tokom celog rata.²⁷¹ Veće je takođe zaključilo da razmere, priroda i struktura "koordiniranih snaga koje su [je] sprovodile" pokazuju da je postojalo "rukovodstvo, iz redova političkih, vojnih i policijskih vlasti SRJ i Srbije, koje je usmeravalo i koordiniralo događaje na terenu".²⁷²

87. Prilikom donošenja zaključka o postojanju UZP-a, Pretresno veće je kao dokaze o zajedničkom planu identifikovalo i analiziralo sledećih sedam elemenata: (i) demografske pokazatelje; (ii) nagomilavanje i korišćenje srpskih snaga, kao i naoružavanje nealbanskog stanovništva na Kosovu, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi i mirovni pregovori koji su bili u toku početkom 1999; (iii) obrazac zločina; (iv) koordinirano korišćenje MUP-a i VJ; (v) primenu nesrazmerne sile tokom "protivterorističkih" dejstava; (vi) sistematsko prikupljanje ličnih isprava i

²⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 2134; dole, par. 121–123.

²⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 2007, 2128, 2130–2131. U Optužnici se navodi da je cilj UZP "bio, *inter alia*, promena etničke ravnoteže na Kosovu u nastojanju da se obezbedi trajna srpska kontrola nad ovom pokrajinom. Taj cilj trebalo je da se ostvari krivičnim sredstvima, konkretno, široko rasprostranjenom ili sistematskom kampanjom terora i nasilja, uključujući deportaciju, prisilno premeštanje i široko rasprostranjenom protiv albanskog stanovništva na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica." (Optužnica, par. 19).

²⁷¹ Prvostepena presuda, par. 2130, 2134. Pretresno veće je srpske snage definisalo kao snage Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SRJ), konkretno snage Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ) ili snage Republike Srbije, konkretno snage MUP-a ili kombinaciju tih snaga (Prvostepena presuda, par. 6). Žalbeno veće će u ovoj Presudi koristiti istu definiciju.

²⁷² Prvostepena presuda, par. 2130. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2126-2128. Pretresno veće identifikovalo je sledeće učesnike UZP:

[U] vezi s političkom komponentom [...] Slobodan Milošević, predsednik SRJ, Nikola Šainović, zamenik predsednika Vlade SRJ odgovoran za Kosovo [...]. Što se tiče učesća pripadnika MUP-a [...] Vlajko Stojiljković, ministar unutrašnjih poslova, optuženi Vlastimir Đorđević, načelnik RJB, Radomir Marković, načelnik [Resora državne bezbednosti MUP (dalje u tekstu: RDB), Sreten Lukić, rukovodilac Štaba MUP za Kosovo, Obrad Stevanović, načelnik Uprave policije RJB i Dragan Ilić, načelnik Uprave kriminalističke policije RJB [...]. Što se tiče učesnika UZP iz redova VJ [...] Dragoljub Ojdanić, načelnik Generalštaba/Štaba Vrhovne komande VJ, Nebojša Pavković, komandant 3. armije VJ i Vladimir Lazarević, komandant Prištinskog korpusa [...]. (Prvostepena presuda, par. 2127.)

registarskih tablica kosovskih Albanaca; i (vii) pokušaje da se prikriju zločini nad civilima, kosovskim Albancima.²⁷³

88. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo prilikom "ocjenjivanja namera onih koji su, prema navodima, učestvovali u UZP-u" i time samog postojanja UZP-a, kao i "kada je zaključilo da je postojao rasprostranjen i sistematski napad na civilno stanovništvo".²⁷⁴ Konkretno, Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije ispravno ocenilo sledeće elemente, bilo zasebno bilo kumulativno: (i) kršenje Oktobarskih sporazuma;²⁷⁵ (ii) prirodu opasnosti od Oslobođilačke vojske Kosova (dalje u tekstu: OVK); i (iii) prirodu opasnosti od snaga NATO-a.²⁷⁶ Zbog toga, kako navodi Đorđević, Pretresno veće nije ocenilo situaciju u odgovarajućem kontekstu i došlo je do pogrešnog konačnog zaključka da su učesnici u UZP-u celokupno albansko stanovništvo na Kosovu smatrali neprijateljima.²⁷⁷

89. Žalbeno veće će razmotriti da li je Pretresno veće pogrešilo kada je razmatralo ove faktore zasebno i kumulativno.

B. Kršenje Oktobarskih sporazuma

1. Argumenti strana u postupku

90. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je postupke SRJ okarakterisalo kao kršenja Oktobarskih sporazuma i, shodno tome, kao indicije o postojanju UZP-a.²⁷⁸ Đorđević tvrdi da nije trebalo smatrati da Oktobarski sporazumi obavezuju SRJ, pošto ih ni OVK nije poštovao, a Verifikaciona misija za Kosovo (dalje u tekstu: VMK) nije osigurala da ih OVK poštuje.²⁷⁹ Prema njegovom mišljenju, ti sporazumi davali su SRJ pravo da odgovori na dejstva OVK-a.²⁸⁰ Dalje, Đorđević tvrdi da su Oktobarski sporazumi bili "propala stvar".²⁸¹ Dodaje i to da su Pretresnom veću

²⁷³ Prvostepena presuda, par. 2008.

²⁷⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 6. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 8, 17.

²⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 6. Pretresno veće je izraz "Oktobarski sporazumi" definisalo tako da on obuhvata: (i) dokument pod nazivom "Sporazum između [Diplomatske posmatračke misije na Kosovu] i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije", koji su potpisali Shaun Byrnes u ime međunarodne delegacije i Đorđević u ime srpske strane; i (ii) dokument pod nazivom "Zapisnik sa sastanka održanog 25. oktobra 1998. godine u Beogradu", koji su potpisali zamenik predsednika Vlade SRJ Nikola Šainović (dalje u tekstu: Šainović) u ime vlasti SRJ, načelnik RJB MUP-a Đorđević u ime Republike Srbije i general Klaus Naumann i general Wesley Clark u ime Severno-atlantskog sporazumnog saveza (dalje u tekstu: NATO) (Prvostepena presuda, par. 360–363).

²⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 6; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 171-172.

²⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 8, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2018.

²⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 10, gde se, između ostalog, upućuje na Prvostepenu presudu, odeljak XII.B.2(ii). V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondenta, par. 7.

²⁷⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 9.

²⁸⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 9, gde se upućuje na DP P837, član III.

²⁸¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 10. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 168–169, gde Đorđević navodi da je "vraćanje" na događaje koji su okruživali Oktobarske sporazume iz 1998. godine navelo Pretresno veće da prenaglasí i preuveliča njegovu ulogu u UZP-u. O oslanjanju Pretresnog veća na događaje iz 1998. godine prilikom ocjenjivanja njegovog učešća u UZP-u govoriće se pod Đorđevićevim žalbenim osnovom 9(C) (v. dole, par. 292–299).

u predmetu *Milutinović i drugi* bili predloženi relevantniji dokazi i da je ono priznalo da su pregovori za Oktobarske sporazume bili pristrasni na štetu SRJ.²⁸²

91. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno smatralo da kršenja Oktobarskih sporazuma predstavljaju dokaze o postojanju zajedničkog zločinačkog plana.²⁸³ Tužilaštvo dalje tvrdi da, suprotno Đorđevićevim argumentima, Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi* sadrži slična obrazloženja i da se u njoj u vezi s ovim pitanjem dolazi do istog zaključka.²⁸⁴

2. Analiza

92. Žalbena veće zaključuje da Đorđević krivo tumači to što se Pretresno veće oslonilo na činjenicu da je SRJ prekršila Oktobarske sporazume. Pretresno veće nije zaključilo da kršenje Oktobarskih sporazuma samo po sebi upućuje na to da je UZP postojao.²⁸⁵ Naprotiv, Pretresno veće je razmotrilo stav nekoliko učesnika u UZP-u prema Oktobarskim sporazumima u kontekstu ukupnih dokaza²⁸⁶ i zaključilo:

da dokazi o gomilanju i korišćenju snaga VJ i MUP-a i s njima povezanih snaga i o naoružavanju nealbanskog civilnog stanovništva na Kosovu od početka 1999. godine, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi i što se kosilo s navodnim namerama da se postigne političko rešenje kosovskog problema, zajedno s nizom sastanaka održanih od kraja oktobra 1998. godine, u kojima su učestvovali visoki politički i vojni rukovodioci, kao i rukovodioci MUP-a, na kojima se raspravljalo o planovima da se omete valjano praćenje aktivnosti VJ i MUP-a na Kosovu od strane VMK-a, govore o postojanju zajedničkog plana između visokih političkih, vojnih i policijskih rukovodilaca Srbije i SRJ.²⁸⁷

93. Žalbena veće, stoga, smatra da to da li su međunarodni pregovori bili u potpunosti ravnopravni nije bitno s obzirom na zaključak Pretresnog veća da su visoki politički, vojni i policijski rukovodioci SRJ stvorili zajednički plan, koji je Pretresno veće izvelo na osnovu dokaza o, između ostalog, gomilanju srpskih snaga na Kosovu, naoružavanju nealbanskog civilnog stanovništva na Kosovu i sastanaka na kojima se raspravljalo o planovima da se osujeti pravilno sprovođenje Oktobarskih sporazuma.²⁸⁸ Pored toga, pitanje da li su Oktobarski sporazumi obavezivali SRJ ili je SRJ imala "pravo da odgovori na dejstva OVK" ne potkopava zaključak Pretresnog veća da su napadi izvršeni protiv civilnog stanovništva²⁸⁹ ili da su srpske snage

²⁸² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 10, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 410.

²⁸³ Odgovor tužilaštva, par. 15, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2008, 2026.

²⁸⁴ Odgovor tužilaštva, par. 18, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 410, tom 3, par. 76.

²⁸⁵ Žalbena veće podseća da je Pretresno veće svoj zaključak o postojanju UZP-a izvelo na osnovu sedam elemenata (v. gore, par. 87. V. takođe dole, par. 183).

²⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 2012-2014.

²⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 2026.

²⁸⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2013-2014.

²⁸⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109. Žalbena veće podseća da je u skladu s ustaljenom praksom Međunarodnog suda pitanje "da li je naređenje za neki napad izdato iz preventivnih, odbrambenih ili ofanzivnih razloga nebitno s pravnog stanovišta [...]". Bitno pitanje koje treba razmotriti jeste pitanje da li je način na koji je

primenjivale nesrazmernu silu tokom navodnih protivterorističkih dejstava.²⁹⁰ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.

C. Priroda opasnosti od snaga OVK

1. Argumenti strana u postupku

94. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni veličine i prirode snaga OVK.²⁹¹ Kao prvo, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su snage VJ i MUP-a bile više od sedam puta brojnije od snaga OVK.²⁹² Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na iskaz svedoka Richarda Ciaglinskog (dalje u tekstu: svedok Ciaglinski), koji je naveo da je OVK brojao preko 10.000 vojnika, a ne na iskaz svedoka Bislima Zyparija (dalje u tekstu: svedok Zypari), koji je procenio da je u sastavu snaga OVK bilo 17.000–18.000 vojnika.²⁹³ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) zbog toga što nije uzelo u obzir iskaz svedoka Ciaglinskog da je bilo "gotovo nemoguće" proceniti broj pripadnika OVK; (ii) zbog toga što je zaključilo da je svedoku Zypariju možda bilo u interesu da prikaže veći broj vojnika; i (iii) zbog toga što je zanemarilo iskaze drugih međunarodnih posmatrača koji su naveli da je brojno stanje snaga OVK bilo potencijalno neograničeno.²⁹⁴

95. Kao drugo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što prilikom razmatranja dejstava SRJ nije uzelo u obzir taktiku OVK.²⁹⁵ Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće prilikom donošenja konačnih zaključaka o nesrazmernom korišćenju sile pogrešilo jer nije uzelo u obzir: (i) naoružanje kojim je raspolagao OVK;²⁹⁶ (ii) da su pripadnici snaga OVK bili "oportunistični – danju su tvrdili da su zemljoradnici, ali su zapravo noću postajali pripadnici OVK", što je onemogućavalo snagama SRJ da razlikuju civile od boraca;²⁹⁷ (iii) iskaz svedoka Karola Johna Drewienkiewicza da je OVK proglasio da će 1999. biti godina nezavisnosti Kosova i da je postao još više oportunistički nastrojen tokom i nakon pregovora u Rambouilletu u februaru 1999. godine;²⁹⁸ i (iv) iskaz svedoka Josepha Maisonneuvea da je do 23. januara 1999. godine OVK dovršio planove za opšti nastavak

izvedena vojna akcija bio kažnjiv ili nije." (Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 268 gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 812). V. Prvostepena presuda, par. 2016.

²⁹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 2052-2069. V. gore, par. 87; dole, par. 102, 106–109, 184.

²⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 11.

²⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 12, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2061.

²⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 11–12, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1540, DP P833, str. 3336.

²⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 12, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1540. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 8.

²⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 13.

²⁹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 13, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1567. Đorđević govori o protivtenkovskom oružju, mitraljezima, ručnim bacačima raketa, zoljama, minobacačima od 82 i 120 milimetara i drugom teškom naoružanju.

²⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 13, gde se upućuje na svedočenje Karola Johna Drewienkiewicza, 22. jun 2009. godine, T. 6378, DP P997, str. 7878.

²⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 14, gde se upućuje na DP P996, par. 114, 189.

neprijateljstva i da je u martu 1999. ponovo pribegao nasilju velikih razmera.²⁹⁹ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće u više navrata dolazilo do pogrešnog zaključka da su vojna dejstva snaga SRJ bila nesrazmerna u odnosu na opasnost koja im je pretila.³⁰⁰

96. Tužilaštvo tvrdi je Pretresno veće bilo razumno u svojoj proceni jačine i taktike OVK.³⁰¹ U svakom slučaju, tužilaštvo tvrdi da, čak i kad bi se Đorđevićevi argumenti u vezi s opasnošću koja je pretila od OVK prihvatili, oni ne podrivaju konačni zaključak Pretresnog veća da su dejstva srpskih snaga bila nesrazmerna i da su prelazila mere namenjene suzbijanju terorizma.³⁰²

2. Analiza

97. Što se tiče jačine snaga OVK, Pretresno veće je izričito razmotrilo i odbacilo iskaz svedoka Zyrapija da je OVK imao od 17.000 do 18.000 boraca, pošto je procenilo verodostojnost dotičnog svedoka.³⁰³ Žalbena veće zaključuje da Đorđević samo ponavlja argumente koji nisu bili prihvaćeni u prvostepenom postupku³⁰⁴ i da nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je iskazu svedoka Ciaglinskog dalo prednost nad iskazom svedoka Zyrapija.³⁰⁵ Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj proceni broja boraca OVK. U svakom slučaju, Žalbena veće ima u vidu da je Pretresno veće zaključilo da je u sastavu srpskih snaga na Kosovu bilo između 14.571 i 15.779 pripadnika MUP-a i 61.892 pripadnika VJ.³⁰⁶ Žalbena veće, stoga, smatra da, čak i ako bi konstatovalo da je Pretresno veće pogrešilo kada je odbacilo iskaz o tome da su snage OVK imale 17.000 do 18.000 boraca, to ne bi nikako uticalo na zaključak Pretresnog veća da su srpske snage bile daleko brojnije od snaga OVK i da ti brojevi "dodatno ukazuju" na to da je svrha dejstava srpskih snaga prevazilazila mere namenjene suzbijanju terorizma.³⁰⁷ To ne bi obesnažilo ni zaključak Pretresnog veća da su srpske snage nesrazmerno primenjivale silu.³⁰⁸ Žalbena veće napominje da se Pretresno veće, prilikom izvođenja ovog zaključka o srazmernosti napada, nije oslonilo na svoj zaključak da su srpske snage bile brojnije od snaga OVK. Žalbena veće je dokaze o tome razmotrilo zajedno s opsežnim dokazima o obrascu primene prekomerne sile protiv albanskog stanovništva na Kosovu od strane srpskih snaga.³⁰⁹

²⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 15, gde se upućuje na DP P873, str. 3, DP P853, str. 11044, 11119–11121, 11126.

³⁰⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 171.

³⁰¹ Odgovor tužilaštva, par. 19–27.

³⁰² Odgovor tužilaštva, par. 23, 27, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2052–2053, 2055, 2061, 2069.

³⁰³ Prvostepena presuda, par. 1539–1540, 2052.

³⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 2052, 2055, 2065. V. gore, par. 20. V. takođe dole, par. 522.

³⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 1539–1540, 2052, 2058.

³⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 2060.

³⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 2061.

³⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 2065–2069.

³⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 2062–2069, 2083–2085.

98. Pored toga, suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, Pretresno veće je uzelo u obzir taktiku snaga OVK na terenu na Kosovu i naoružanje kojim su raspolagale.³¹⁰ Konkretno, Pretresno veće je izričito prihvatilo da je verovatno bilo situacija u kojima su se srpske snage suočavale s licima za koja su sumnjale da su borci OVK, iako su ovi nosili civilnu odeću.³¹¹ Štaviše, Pretresno veće je bilo svesno stava OVK pre, za vreme i posle pregovora u Rambouilletu.³¹² Međutim, ono se uverilo da je ogromna većina zločina na Kosovu 1999. godine počinjena u situacijama u kojima je bilo malo aktivnosti OVK ili ih uopšte nije bilo. Shodno tome, Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage primenjivale "očigledno nesrazmernu" silu.³¹³ Đorđević ponavlja argumente koji nisu prihvaćeni tokom prvostepenog postupka³¹⁴ i nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do istog zaključka.

99. Na kraju, Žalbeno veće zaključuje da stav pripadnika OVK za vreme međunarodnih pregovora i njihove izjave i saopštenja nisu relevantni za ocenu Pretresnog veća o nesrazmernoj primeni sile od strane srpskih snaga.³¹⁵ Mada Pretresno veće nije konkretno uputilo na dokaze koje navodi Đorđević, ono je izričito razmotrilo stav pripadnika OVK pre, za vreme i posle pregovora u Rambouilletu.³¹⁶ Kao što je gore opisano, Pretresno veće je uzelo u obzir taktiku snaga OVK na terenu, kao i činjenicu da su mera i stepen teritorijalne kontrole OVK na Kosovu bili manji 1999. godine nego 1998. godine.³¹⁷ Shodno tome, Đorđevićev argument u vezi s tim se odbija.

D. Priroda opasnosti od snaga NATO

1. Argumenti strana u postupku

100. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće prilikom razmatranja srazmernosti dejstava SRJ pogrešilo zbog toga što nije uzelo u obzir: (i) bombardovanje od strane NATO-a koje je rezultiralo pogibijom najmanje 500 civila;³¹⁸ i (ii) dokaze koji dokazuju da je "NATO odlučio da podrži snage OVK i 'promenu režima' u Srbiji i da je OVK bio sredstvo da se to postigne".³¹⁹

³¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1564-1570, 2065.

³¹¹ Prvostepena presuda, par. 2065.

³¹² V. Prvostepena presuda, par. 432-433.

³¹³ Prvostepena presuda, par. 2065.

³¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2054-2055, 2064-2065. V. gore, par. 20. V. takođe dole, par. 522.

³¹⁵ V. dole, par. 106-110.

³¹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 432-433.

³¹⁷ V. gore, par. 97-98; Prvostepena presuda, par. 2059.

³¹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 16, gde se upućuje na *The ICTY Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia*, par. 54. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 18.

³¹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 16, gde se upućuje na DP P1335, str. 3-10, DP P1402 str. 9866, DP D170, DP D545, DP D549, DP D750, par. 21, DP D767. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 9.

101. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće ispravno ocenilo i razmotrilo intervenciju snaga NATO-a i da Đorđevići argumenti nemaju nikakvog uticaja na zaključke Pretresnog veća u vezi s korišćenjem snaga MUP-a i VJ-a za sprovođenje zajedničkog zločinačkog plana.³²⁰

2. Analiza

102. Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su srpske snage primenjivale nesrazmernu silu u okviru napada usmerenog protiv albanskog stanovništva na Kosovu. Đorđević ne objašnjava kako granatiranje, pljačkanje i/ili paljenje sela predstavljaju srazmernu primenu sile protiv snaga OVK/NATO-a kada je u tim selima bilo malo aktivnosti OVK ili ih uopšte nije bilo i kada su ubijani kosovski Albanci koji su bili nenaoružani, zatočeni ili koji ni na koji drugi način nisu učestvovali u neprijateljstvima.³²¹

E. Kombinovani efekat Đorđevićevih prigovora

1. Argumenti strana u postupku

103. Đorđević je ustrajan u stavu da bi Pretresno veće, da je valjano razmotrilo sve faktore o kojima se gore govori, zaključilo da su planovi i dejstva SRJ bili srazmerni i legitimni odgovori na opasnost od snaga OVK i NATO-a, a ne indicije o postojanju udruženog zločinačkog poduhvata i rasprostranjenog i sistematskog napada na civile.³²² Đorđević tvrdi da je zaključak da je civilno stanovništvo bilo primarna meta tog napada neodrživ, s obzirom na to da nisu na primeren način razmotreni kontekst i opasnost s kojom se suočavala SRJ.³²³ Osim toga, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je na osnovu puke činjenice da su počinjena krivična dela zaključilo da je UZP postojao.³²⁴ On priznaje da su "[n]eizbežna dejstva" snaga SRJ bila "propraćena zločinima nad civilima", ali tvrdi da "iz toga nužno ne proizlazi da je rukovodstvo imalo zločinački cilj".³²⁵

104. Tužilaštvo predlaže da se ovaj žalbeni osnov odbaci bez razmatranja i navodi da Đorđević, u svakom slučaju, nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da su srpske snage primenjivale nesrazmernu silu.³²⁶ Kako navodi tužilaštvo, Đorđević zanemaruje relevantne faktore za koje je Pretresno veće smatralo da dokazuju postojanje zajedničkog zločinačkog plana, kao što su: (i) demografski pokazatelji; (ii) obrazac zločina; (iii) koordinisano

³²⁰ Odgovor tužilaštva, par. 28–29, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2017, 2020.

³²¹ Prvostepena presuda, par. 2027–2035, 2055, 2065. V. gore, par. 98; dole, par. 524.

³²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 17, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2020–2026.

³²³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 18, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1599–1600.

³²⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 3.

³²⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 5(2). V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 5(3).

³²⁶ Odgovor tužilaštva, par. 9–10, 12–13, 30–31.

korišćenje MUP-a i VJ-a u činjenju zločina; (iv) sistematsko prikupljanje ličnih isprava; i (v) prikrivanje zločina nad albanskim civilima na Kosovu.³²⁷

105. Đorđević odgovara da se u Prvostepenoj presudi dejstva snaga NATO-a i OVK pominju samo kada se raspravlja o zajedničkom planu, ali se ta dejstva ne stavljaju u odgovarajući kontekst kao združena pretnja "suverenom integritetu SRJ".³²⁸ Shodno tome, prema Đorđeviću, Pretresno veće je neprimereno "ocenilo namere učesnika u UZP-u izvan bilo kakvog konteksta".³²⁹ Prema Đorđevićevom mišljenju, dejstva SRJ bila su srazmerna pretnji, tako da zaključak da su bila usmerena protiv civila ne može biti održiv.³³⁰

2. Analiza

106. Žalbena veće zaključuje da se suština Đorđevićevog prigovora pod ovim žalbenim osnovom odnosi na zaključke Pretresnog veća o tome da je SRJ primenjivala nesrazmernu silu u "protivterorističkim" akcijama.³³¹ Žalbena veće primećuje da je to samo jedan od sedam faktora na koje se Pretresno veće oslonilo kada je zaključilo da je UZP postojao.³³²

107. Prilikom donošenja tih zaključaka, Pretresno veće je izričito razmotrilo pitanja koja Đorđević ponavlja u žalbenom postupku, uključujući i njegov argument da su dejstva SRJ bila legitimna protivteroristička kampanja u cilju odbrane zemlje, a ne zajednički zločinački plan.³³³ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da su određene operacije srpskih snaga "možda vođene pod izgovorom protivterorističkih operacija i da to možda jeste bio jedan od ciljeva", ali da je "i[z] dokaza [...] kristalno jasno da se te operacije nisu ograničavale na pripadnike OVK", već su za cilj imale albanske civile na Kosovu.³³⁴ S tim u vezi, Pretresno veće je zaključilo da:

su te operacije[srpskih snaga] imale za cilj terorisanje civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca u gradovima, varošicama i selima. To se postizalo različitim sredstvima. Srpske snage su teškim naoružanjem granatirale naseljena područja. [...] Radnje kojima su pripadnici srpskih snaga terorisali kosovske Albance imale su tako ozbiljan efekat, da su mnogi i bez naređenja bežali iz svojih kuća, sela i gradova, kako bi umakli srpskim snagama. [...]

Za kampanju terora i nasilja tipični su bili deportacije, ubistva, prisilna premeštanja i progoni. [...] razmere, priroda i struktura koordiniranih snaga koje su ga sprovodile pokazuju da je postojalo rukovodstvo – iz redova političkih, vojnih i policijskih vlasti SRJ i Srbije – koje je usmeravalo i

³²⁷ Odgovor tužilaštva, par. 11.

³²⁸ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 1, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2020.

³²⁹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 2 (naglasak izostavljen).

³³⁰ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 6.

³³¹ Prvostepena presuda, par. 2052-2069.

³³² V. gore, par. 87.

³³³ Prvostepena presuda, par. 2002.

³³⁴ Prvostepena presuda, par. 2129.

koordiniralo događaje na terenu. Prema tome, ustanovljeno je da je postojao zajednički plan kako se navodi u Optužnici.³³⁵

108. Osim što se ne slaže s tim zaključcima, Đorđević ne iznosi nikakav suštinski argument o tome kako je Pretresno veće pogrešilo. Njegove tvrdnje se stoga odbacuju.

109. Konkretno, Đorđevićevi argumenti u vezi s kontekstom sukoba i opasnostima s kojima se suočavala SRJ³³⁶ uopšte nisu relevantni za zaključak Pretresnog veća da *priroda* ili *obrazac* zločina koje su počinile srpske snage jasno pokazuju da je albansko stanovništvo na Kosovu bilo primarna meta tih zločina.³³⁷ Suprotno onom što Đorđević navodi, Pretresno veće je zaključak o postojanju UZP-a izvelo iz, između ostalog, načina na koji su zločini počinjeni, a ne iz proste činjenice da je do takvih zločina došlo.³³⁸ Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage "sprovodile kampanju terora i ekstremnog nasilja nad kosovskim Albancima" i da razmere, struktura i *priroda* njihovih koordinisanih dejstava pokazuju da je postojalo rukovodstvo u SRJ i Srbiji koje je usmeravalo i koordinisalo događaje na terenu.³³⁹ Đorđević nije pokazao da je taj zaključak nerazuman. Shodno tome, čak i kad bi Žalbeno veće, argumenta radi, prihvatilo sve Đorđevićeve navode u vezi s kontekstom sukoba,³⁴⁰ to ne može da oslobodi učesnike u UZP-u od njihove odgovornosti za krivična dela koja su planirana i izvršena nad albanskim stanovništvom na Kosovu. Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće nerazumno isključilo njegov alternativni zaključak – da je takva kampanja uključivala upotrebu srazmerne sile u odgovor na dejstva OVK-a/NATO-a. On, stoga, nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do istog zaključka do kog je došlo Pretresno veće.

110. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće odbija Đorđevićev prvi žalbeni osnov.

V. ĐORĐEVIĆEV TREĆI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S PRIRODOM, POČETKOM, TRAJANJEM UZP-A I UČESNICIMA U NJEMU

111. Kao što je Žalbeno veće gore u tekstu podsetilo, Pretresno veće je zaključilo da je postojao udruženi zločinački poduhvat da se izmeni etnički sastav na Kosovu i obezbedi srpska kontrola nad pokrajinom putem sprovođenja kampanje terora i nasilja nad albanskim stanovništvom na Kosovu, koja je uključivala deportaciju, prisilno premeštanje, ubistva i uništavanje objekata od značaja za

³³⁵ Prvostepena presuda, par. 2129-2130.

³³⁶ V. gore, par. 90, 94-95, 100.

³³⁷ Prvostepena presuda, par. 2128-2129.

³³⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2027-2035, 2132-2135, 2137-2140.

³³⁹ Prvostepena presuda, par. 2130.

³⁴⁰ Naime, da Oktobarski sporazumi nije trebalo da se smatraju obavezujućim za SRJ, da je moguće da je OVK primenjivao terorističku taktiku i da je moguće da su akcije snaga NATO-a uzrokovale civilne žrtve (v. gore, par. 90, 95, 100).

kulturu.³⁴¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da su u UZP-u učestvovali Slobodan Milošević, predsednik SRJ, Nikola Šainović, zamenik predsednika Vlade SRJ odgovoran za Kosovo, Vlajko Stojiljković, ministar unutrašnjih poslova, Vlastimir Đorđević, načelnik RJB-a, Radomir Marković (dalje u tekstu: Marković), načelnik RDB-a, Sreten Lukić (dalje u tekstu: Lukić), rukovodilac Štaba MUP-a za Kosovo, Obrad Stevanović (dalje u tekstu: Stevanović), načelnik Uprave policije RJB-a, Dragan Ilić, načelnik Uprave kriminalističke policije RJB-a, Dragoljub Ojdanić (dalje u tekstu: Ojdanić), načelnik Generalštaba/Štaba Vrhovne komande, Nebojša Pavković (dalje u tekstu: Pavković), komandant 3. armije VJ-a i Vladimir Lazarević (dalje u tekstu: Lazarević), komandant Prištinskog korpusa.³⁴² Pretresno veće je takođe zaključilo da je UZP stvoren do sredine januara 1999. i da je moguće da je postojao već u oktobru 1998. godine.³⁴³

A. Uvod

112. Pod svojim trećim žalbenim osnovom Đorđević tvrdi da su zaključci Pretresnog veća nedopustivo nejasni u odnosu na: (i) prirodu zajedničkog plana koji je u osnovi UZP-a; (ii) periode u kojima je taj UZP postojao; i (iii) njegove učesnike.³⁴⁴ Tužilaštvo odgovara da su u Đorđevićevim argumentima zanemareni i pogrešno prikazani relevantni zaključci Pretresnog veća i da bi ih stoga trebalo odbiti bez razmatranja.³⁴⁵ Žalbeno veće će redom razmotriti Đorđevićeve argumente.

B. Priroda zajedničkog plana

1. Argumenti strana u postupku

113. Đorđević tvrdi da su zaključci Pretresnog veća u kojima se daje karakterizacija zajedničkog cilja UZP-a nedоследni.³⁴⁶ Konkretno, on osporava sledeće zaključke Pretresnog veća: (i) cilj UZP-a bio je da se izmeni etnički sastav na Kosovu kako bi se obezbedila *trajna* srpska kontrola nad tom Pokrajinom; (ii) cilj UZP-a bio je *ponovno uspostavljanje* kontrole nad teritorijom Kosova; i (iii) ciljevi UZP-a su tokom oružanog sukoba *evoluirali* od osвете, preko odmazde do uništavanja OVK.³⁴⁷ Đorđević tvrdi da je poslednji zaključak "preslab osnov za utvrđivanje krivične

³⁴¹ Prvostepena presuda, par. 2007. V. takođe gore, par. 86.

³⁴² Prvostepena presuda, par. 2127.

³⁴³ Prvostepena presuda, par. 2134.

³⁴⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 78, 83, 88.

³⁴⁵ Odgovor tužilaštva, par. 67.

³⁴⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 84. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, T. 61 (gde se tvrdi da su zaključci Pretresnog veća o Đorđevićevoj ulozi i nameri prošli kroz "metamorfazu", u kojoj se "ranije rasprave o dokazima netačno sažimaju i onda koriste u prilog uopštenim zaključcima").

³⁴⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 84–85.

odgovornosti", naročito s obzirom na zaključak Žalbenog veća u predmetu *Krajišnik* da na proširenje zajedničkog cilja moraju da pristanu učesnici udruženog zločinačkog poduhvata.³⁴⁸

114. Tužilaštvo iznosi argument da je Pretresno veće ispravno utvrdilo zajednički cilj i da su sva krivična dela za koja je Đorđević osuđen bila u sklopu cilja UZP-a da se izmeni etnički sastav na Kosovu.³⁴⁹ Tužilaštvo dalje tvrdi da su "*trajna kontrola i ponovno uspostavljanje kontrole [nad Kosovom] neodvojivi aspekti istog plana da se ostvari dugoročan cilj kojim će se osigurati srpska vladavina na Kosovu*".³⁵⁰ Na kraju, tužilaštvo tvrdi da, suprotno Đorđevićevom argumentu, Pretresno veće nije zaključilo da je zajednički plan do te mere evoluirao da je uključio dodatna krivična dela, već je napomenulo da su "*dodatni razlozi za delovanje – kao što su osveta i odmazda – evoluirali tokom sprovođenja plana*".³⁵¹ To je, prema mišljenju tužilaštva, nebitno za prirodu zajedničkog plana.³⁵²

115. Đorđević odgovara da je sugestija tužilaštva da je Pretresno veće zaključilo da su evoluirali samo "*razlozi za delovanje*", a ne ciljevi UZP-a besmislena, pošto se radi o "*očigledno različitim ciljevima, a cilj mora da bude zajednički*".³⁵³ On ostaje pri tvrdnji da su relevantni zaključci Pretresnog veća nedopustivo nejasni.³⁵⁴

2. Analiza

116. Prilikom razmatranja da li je postojao udruženi zločinački poduhvat, Pretresno veće je primetilo da opšti cilj UZP-a u vezi s kojim se optuženi tereti – da se demografski sastav Kosova izmeni kako bi se obezbedila trajna srpska kontrola nad tom Pokrajinom – sam po sebi nije zločin sankcionisan Statutom.³⁵⁵ Pretresno veće je, pored toga, navelo da "[UZP] postoji samo ukoliko, odnosno onda kad taj cilj predstavlja i uključuje činjenje zločina sankcionisanog Statutom".³⁵⁶

117. Pretresno veće je takođe zaključilo da dokazi:

ukazuju[*u*] na izvestan broj osobenosti kad je reč o načinu činjenja zločina nad kosovskim Albancima, što, po mišljenju Veća, predstavlja uverljive dokaze o zajedničkom planu rukovodstva SRJ i Srbije, uključujući političare, vojne funkcionere i rukovodstvo policije (detaljnije opisane u nastavku teksta) da, kampanjom terora nad albanskim civilnim stanovništvom na Kosovu, izmene tamošnju etničku ravnotežu. Taj plan uključivao je deportaciju, prisilno premeštanje, ubistva i uništavanje objekata od značaja za kulturu. Dokazi vezani za način činjenja zločina nad albanskim

³⁴⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 85, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 163. V. Prvostepena presuda, par. 2007.

³⁴⁹ Odgovor tužilaštva, par. 68.

³⁵⁰ Odgovor tužilaštva, par. 69.

³⁵¹ Odgovor tužilaštva, par. 70.

³⁵² Odgovor tužilaštva, par. 70.

³⁵³ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 19.

³⁵⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 18.

³⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 2003.

³⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2003.

civilnim stanovništvom na Kosovu ukazuju i na to da su drugi ciljevi tog zajedničkog plana evoluirali, naročito tokom oružanog sukoba koji je počeo 24. marta 1999. godine, uključujući osvetu zbog ubijanja pripadnika MUP-a i VJ, odmazdu zbog kampanje NATO bombardovanja, borbu i definitivno uništavanje OVK, uključujući i putem pogubljenja i primenom nesrazmerne sile.³⁵⁷

118. Žalbena veće ima u vidu da je Pretresno veće prvo navelo da *opšti* cilj UZP-a, prema navodima, jeste bila izmena demografskog sastava Kosova kako bi se obezbedila trajna srpska kontrola nad Pokrajinom, ali da ono mora da utvrdi da je takav zajednički cilj uključivao ili predstavljao neki *zločin* sankcionisan Statutom.³⁵⁸ Pretresno veće je upravo u kontekstu utvrđivanja tog elementa razmotrilo politički kontekst i primetilo da je srpsko rukovodstvo, zbog sve većih separatističkih težnji i napetosti, želelo da ponovo uspostavi kontrolu nad Kosovom putem izmene demografskog stanja u Pokrajini i da je zato vršilo pritisak na albansko stanovništvo da se iseli s Kosova.³⁵⁹

119. Na tom osnovu i pošto je razmotrilo dokaze predočene u ovom predmetu, Pretresno veće je zaključilo da je zajednički *zločinački* cilj UZP-a bio da se "izmeni etnička ravnoteža na Kosovu sprovođenjem kampanje terora nad albanskim civilnim stanovništvom na Kosovu, uključujući deportaciju, prisilno premeštanje, ubistva i uništavanje objekata od značaja za kulturu".³⁶⁰ Shodno tome, nije sporno to što Pretresno veće pominje obezbeđenje trajne kontrole nad Kosovom ili ponovno uspostavljanje takve kontrole, pošto su te formulacije bile korišćene u različitim kontekstima. Važno je napomenuti da su ti prilično opisni izrazi praktično nebitni za konačni zaključak Pretresnog veća u vezi sa zajedničkim zločinačkim ciljem UZP-a, koji se isključivo odnosi na izmenu etničkog sastava kašnjevim sredstvima, a ne na vršenje kontrole nad Pokrajinom.³⁶¹

120. U vezi s evolucijom zajedničkog plana, Pretresno veće je zauzelo stav da su "drugi *ciljevi* tog zajedničkog plana evoluirali [tako da su kasnije uključivali i] osvetu zbog ubijanja pripadnika MUP-a i VJ, odmazdu zbog kampanje NATO bombardovanja, borbu i definitivno uništavanje OVK, uključujući i putem pogubljenja i primenom nesrazmerne sile".³⁶² Žalbena veće smatra da se izraz "drugi ciljevi" koji je upotrebilo Pretresno veće treba tumačiti u odgovarajućem kontekstu, naročito s obzirom na činjenicu da osveta, odmazda za bombardovanje snaga NATO-a i borbe s ciljem uništenja OVK, kao takvi, ne moraju da predstavljaju zločine sankcionisane Statutom. Kao što je Pretresno veće ispravno primetilo, zajednički cilj UZP-a mora da predstavlja ili uključuje činjenje nekog zločina sankcionisanog Statutom.³⁶³ Shodno tome, kad Pretresno veće koristi reč "cilj",

³⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 2007.

³⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 2003.

³⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 2005.

³⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 2007.

³⁶¹ Prvostepena presuda, par. 2007.

³⁶² Prvostepena presuda, par. 2007 (naglasak dodan). Pretresno veće je takođe prihvatilo da su protivterorističke operacije možda bile među *ciljevima* operacija srpskih snaga (Prvostepena presuda, par. 2129).

³⁶³ Prvostepena presuda, par. 2003, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 100.

Žalbeno veće smatra da Pretresno veće time želi da kaže da su s razvojem situacije na terenu počinioci pribegli radnjama čiji motiv je mogla da bude, na primer, osveta ili odmazda u okviru ostvarenja zajedničkog plana. Međutim, motiv počilaca za činjenje nije relevantan za utvrđivanje zajedničkog zločinačkog cilja UZP-a.³⁶⁴ Mada je motiv za činjenje zločina u sklopu zajedničkog plana evoluirao do te mere da je uključio, između ostalog, osvetu, ubistvo i odmazdu zbog kampanje bombardovanja koju su sprovodile snage NATO-a,³⁶⁵ sam cilj, to jest izmena etničkog sastava na Kosovu, ostao je nepromenjen. Žalbeno veće, stoga, smatra da Pretresno veće u tom smislu nije pogrešilo. Osim toga i suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik* nije relevantna jer se bavi proširenim *zločinima* u sklopu zajedničkog cilja udruženog zločinačkog poduhvata.³⁶⁶

C. Početak i trajanje UZP-a

1. Argumenti strana u postupku

121. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće samo sebi protivrečilo kada je zaključilo da je, s jedne strane, UZP nastao najkasnije u januaru 1999. godine i, s druge strane, da udruženi zločinački poduhvat može da nastane bez pripreme.³⁶⁷ Zbog toga, Đorđević tvrdi da je Prvostepena presuda nedopustivo nejasna u vezi s tim da li je proterivanje stotine hiljada civila bilo unapred planirano ili ne.³⁶⁸

122. Tužilaštvo odgovara da se opaska Pretresnog veća da zajednički plan može da se improvizuje na licu mesta ne kosi sa njegovim zaključkom da je UZP nastao već do sredine januara 1999. godine.³⁶⁹

2. Analiza

123. Žalbeno veće zaključuje da je Đorđević izvadio zaključke Pretresnog veća iz konteksta. Kada je pomenulo aspekt improvizovanja zajedničkog cilja ili kažnjivih sredstava, Pretresno veće je govorilo u opštim crtama, podsetivši pritom na merodavno pravo o činjenju putem učešća u

³⁶⁴ V., na primer, Prvostepena presuda, par. 2063, gde se govori o prekomernoj upotrebi sile u ubistvima počinjenim u znak odmazde i par. 2069 gde se zaključuje da su "te operacije imale za cilj dalje činjenje ovde ustanovljenih zločina, a ne borbu protiv OVK, koja je eventualno bila dodatni cilj".

³⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 2007.

³⁶⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 161–178.

³⁶⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 86, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1862, 2007, 2025–2026, 2134. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 20.

³⁶⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 86. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 20.

³⁶⁹ Odgovor tužilaštva, par. 71, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2007, 2134.

udruženom zločinačkom poduhvatu.³⁷⁰ Pretresno veće je zatim, u jednom drugom delu Prvostepene presude, nakon opširne i detaljne analize dokaza, utvrdilo da je UZP stvoren već sredinom januara 1999. godine, a možda čak i ranije.³⁷¹ Suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, ovaj zaključak nije nedopustivo nejasan, budući da se u njemu jasno utvrđuje kada je nastao zajednički plan da se izmeni etnički sastav na Kosovu. Činjenica da je Pretresno veće takođe uputilo na aspekte prava u vezi s improvizovanjem zajedničkog cilja ne umanjuje taj zaključak. Između potvrde opšteg pravnog načela i dotičnog činjeničnog zaključka nema nikakvih protivrečnosti.³⁷² Shodno tome, ovaj Đorđevićev argument se odbacuje.³⁷³

D. Učesnici u UZP-u

1. Argumenti strana u postupku

124. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće bilo nedosledno u identifikovanju učesnika u UZP-u jer je neke učesnike, uključujući i njega, navelo po imenu, dok je samo neodređeno pomenulo "najviše političko, vojno i policijsko rukovodstvo".³⁷⁴ On tvrdi da je Žalbeno veće u predmetu *Krajišnik* odbacilo takve nedopustivo neodređene navode.³⁷⁵ Đorđević iznosi argument da je Pretresno veće "unelo dodatnu neodređenost kada je zaključilo da 'ne može da utvrdi ko su tačno bili učesnici a ko izvršioci'".³⁷⁶

125. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće tačno navelo imena učesnika u UZP-u i da je zaključilo da su oni u Srbiji bili na najvišim položajima u politici, VJ-u i MUP-u u SRJ.³⁷⁷ Osim toga, tužilaštvo navodi da Pretresno veće nije unelo nikakvu nejasnoću svojim zaključkom da je moguće da neki izvršioci nisu bili učesnici u UZP-u, s obzirom da nije potrebno da se utvrdi da su fizički izvršioci koje su učesnici u UZP-u koristili kao sredstva imali isti zajednički plan.³⁷⁸

126. U replici Đorđević se slaže s tim da "zaključci Pretresnog veća treba da budu ograničeni na konkretne pojedince koje je Pretresno veće identifikovalo po imenu kao učesnike u UZP-u", ali

³⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 1862, 2007, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 227, Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 97, Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 100, 109, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 415, 418. Prvostepena presuda, par. 1859, -1868.

³⁷¹ Prvostepena presuda, par. 2134. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2003–2133; 2135–2153 (ti paragrafi odnose se na zločine u sklopu zajedničkog cilja).

³⁷² *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 86.

³⁷³ V. gore, par. 20.

³⁷⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 87, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2051, 2126, 2127.

³⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 87, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 157.

³⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 87, gde se poziva na Prvostepenu presudu, par. 2128.

³⁷⁷ Odgovor tužilaštva, par. 72–73, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1861, fusnota 6359, 2126–2127, 2211.

³⁷⁸ Odgovor tužilaštva, par. 74.

upućuje na "implikacije" sadržane u argumentima koje je izneo pod četvrtim i šestim žalbenim osnovom.³⁷⁹

2. Analiza

127. Pretresno veće je tačno identifikovalo merodavno pravo koje se odnosi na ovo pitanje.³⁸⁰ Pretresno veće je prilikom utvrđivanja činjenica u vezi s učesnicima u UZP-u zaključilo da su zajednički zločinački cilj delili "visoki politički, vojni i policijski rukovodioci", to jest "političko rukovodstvo SRJ i Srbije, rukovodstvo VJ, uključujući korpus na Kosovu, MUP-a i rukovodstva njegovih relevantnih uprava i njegovog štaba na Kosovu".³⁸¹ Pretresno veće je dalje po imenu navelo "glavne učesnike" u sve tri komponente, uključujući, između ostalih, Slobodana Miloševića, Nikolu Šainovića, Vlajka Stojiljkovića, Dragoljuba Ojdanića i Vlastimira Đorđevića.³⁸²

128. Shodno tome, Žalbeno veće odbija Đorđevićevu tvrdnju da neodređeno upućivanje Pretresnog veća na "plan koji je imalo najviše političko, vojno i policijsko rukovodstvo"³⁸³ nije bolje od formulacije "obični učesnici" u udruženom zločinačkom poduhvatu koja je odbijena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik*.³⁸⁴ U tom predmetu, pretresno veće je uputilo na "obične učesnike [koji su] bili [...] lokalni političari, vojni i policijski komandanti, paravojne vođe i drugi".³⁸⁵ Žalbeno veće je zaključilo da je Pretresno veće u tom navodu bilo nedopustivo neodređeno zato što je "propustilo da konkretno navede da li su svi ili samo neki lokalni političari, vojni i policijski komandanti i paravojne vođe bili obični učesnici UZP-a."³⁸⁶ Međutim, u ovom predmetu učesnici su identifikovani po imenu i navedeni u relevantnim komponentama UZP-a.

129. Suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, to što je Pretresno veće navelo da "ne može da utvrdi ko su tačno učesnici a ko izvršioci" ne znači da su njegovi zaključci u vezi s učešćem u UZP-u neodređeni.³⁸⁷ U stvari, ta izjava se isključivo odnosi na pripadnike specijalnih jedinica MUP-a i VJ koji su "uključivani u taj plan kao učesnici i izvršioci", a ne kao "glavni učesnici" u UZP-u koji su identifikovani po imenu i koji su usmeravali "opšti zajednički plan".³⁸⁸

³⁷⁹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 21.

³⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1861.

³⁸¹ Prvostepena presuda, par. 2126.

³⁸² Prvostepena presuda, par. 2127. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2211.

³⁸³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 87, gde se poziva na Prvostepenu presudu, par. 2051, 2126.

³⁸⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 87, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 157.

³⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 1087.

³⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 157. Žalbeno veće je isto tako zaključilo da je Prvostepena presuda bila preterano neodređena po pitanju i vremenskog i geografskog obima UZP-a, što, kako se navodi gore, nije slučaj u Prvostepenoj presudi u ovom predmetu.

³⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 2128.

³⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 2128. Pretresno veće izričito je navelo da ne može da utvrdi ko su tačno bili učesnici a ko izvršioci, ali je navelo da je jasno:

130. Shodno tome, Žalbeno veće konstatuje da su u zaključcima Pretresnog veća³⁸⁹ dovoljno konkretno identifikovani učesnici u UZP-u, pošto su "glavni učesnici" navedeni po imenu, dok su ostali na odgovarajući način pomenuti svrstavanjem u nedvosmislene kategorije ili grupe lica.

E. Zaključak

131. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće u celosti odbija Đorđevićev treći žalbeni osnov.

VI. ĐORĐEVIĆEV ČETVRTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S UČEŠĆEM VIŠE OSOBA

A. Argumenti strana u postupku

132. Pod četvrtim žalbenim osnovom Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava i utvrđivanju činjenica kada je ocenjivalo: (i) da li su identifikovani učesnici u UZP-u delovali jedinstveno; i (ii) ako jesu, da li je njihovo zajedničko delovanje bilo u cilju ostvarenja zajedničkog zločinačkog cilja.³⁹⁰

133. Što se tiče prvog argumenta, Đorđević tvrdi da Pretresno veće, kada je ocenjivalo da li su VJ, MUP i civilni rukovodioci delovali jedinstveno, nije uzelo u obzir sopstveni zaključak da MUP nije bio prepotčinjen VJ-u.³⁹¹ Kako tvrdi, zaključak Pretresnog veća da je snage MUP-a i VJ-a koordinisala Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju (dalje u tekstu: Zajednička komanda, odnosno KiM) nije dovoljan da bi se dokazalo traženo jedinstvo delovanja.³⁹²

134. Što se tiče drugog argumenta, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što nije detaljno ocenilo ponašanje svakog učesnika u UZP-u i uporedilo ga s ponašanjem drugih učesnika kako bi moglo da zaključi da su postupali u skladu sa zajedničkim ciljem.³⁹³

135. Pored toga, Žalbeno veće smatra da u osnovi ovog celokupnog žalbenog osnova leži jedan zajednički argument. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je došlo do različitog zaključka od onog do kog je došlo Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi*, mada je taj

da su neki pripadnici tih jedinica zajedničkim snagama realizovali zajednički cilj. Snage MUP-a i VJ dejstvovala su krajnje koordinirano, jedinice i pojedinačni pripadnici uključivani su u taj plan kao učesnici i izvršioci, a opšti zajednički plan usmeravali su barem gore navedeni glavni učesnici u UZP-u (Prvostepena presuda, par. 2128).

³⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 2126-2128.

³⁹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 93.

³⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 94, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 261-263, 2126. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondenta, par. 23.

³⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 95, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 264.

³⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 97, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 250-282. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 24-26.

zaključak zasnovan na istim dokazima; te da je to učinilo tako što je u ovom predmetu na dokaze koji su se odnosili na glavne učesnike u UZP-u pogrešno primenilo drugačiji i niži standard dokazivanja od onog koji je primenjen u predmetu *Milutinović i drugi*.³⁹⁴ Konkretno, Đorđević tvrdi da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da su Ojdanić i Lazarević bili učesnici u UZP-u i da su delovali jedinstveno s drugim učesnicima u UZP-u, naročito ako se uzme u obzir da je Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* zaključilo da oni nisu bili učesnici u UZP-u.³⁹⁵ On iznosi argument da u ovom predmetu nije bilo moguće doći do drugačijeg zaključka, budući da "Pretresnom veću na suđenju Đorđeviću nije predočeno više dokaza nego Pretresnom veću u predmetu *Milutinović i drugi*".³⁹⁶ Osim toga, Đorđević tvrdi da je na osnovu dokaza bilo moguće izvesti još jedan razuman zaključak, a to je da su pripreme za vojna dejstva početkom 1999. bila zajednička akcija usmerena protiv legitimnih meta, kao što su OVK ili NATO.³⁹⁷ Isto tako, Đorđević ističe da Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* nije moglo da zaključi da su Lukićevi postupci bili deo zločinačkog cilja koji se odnosi na prikrivanje zločina.³⁹⁸ Iz tog razloga, Đorđević tvrdi da Pretresno veće u ovom predmetu svojim pristupom nije zadovoljilo "test zajedničkog delovanja u ciju sprovođenja UZP-a" i da je potrebno dosegnuti viši prag da bi se pripisala krivična odgovornost.³⁹⁹

136. Tužilaštvo odgovara da Đorđević pogrešno navodi pravo kada iznosi argument da je za ispunjavanje kriterijuma za odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata neophodno dokazati da je više osoba delovalo jedinstveno.⁴⁰⁰ Tužilaštvo dalje tvrdi da činjenični zaključci Pretresnog veća pokazuju da je na osnovu dokaza utvrđeno da je više pojedinaca delovalo jedinstveno.⁴⁰¹ Tužilaštvo dodaje da je Đorđevićovo upućivanje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi* neprimereno, pošto zaključci u toj presudi ne mogu da "imaju prekluzivan uticaj na Pretresno veće u predmetu *Đorđević*".⁴⁰² Što se tiče Đorđevićevog argumenta da su srpske snage delovale protiv legitimnih meta, tužilaštvo odgovara da Đorđević zanemaruje zaključak Pretresnog veća da su protivteroristička dejstva možda bila jedan od ciljeva, ali da su operacije srpskih snaga bile usmerene protiv albanskih civila na Kosovu.⁴⁰³ Na kraju, tužilaštvo iznosi argument da

³⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 96, 98.

³⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 96, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 618, 919. V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 26.

³⁹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 96.

³⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 98. S tim u vezi, Đorđević upućuje na zaključak Pretresnog veća u predmetu *Milutinović i drugi* da ne može da zaključi da su Ojdanićevi i Lazarevićevi postupci "odražavali zajednički zločinački cilj". Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 98, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 618, 919. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondenta, par. 26.

³⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 98, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2120, fusnota 5174.

³⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 98.

⁴⁰⁰ Odgovor tužilaštva, par. 75, 78–80.

⁴⁰¹ Odgovor tužilaštva, par. 81, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2126.

⁴⁰² Odgovor tužilaštva, par. 82.

⁴⁰³ Odgovor tužilaštva, par. 83, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2129–2130.

Prvostepena presuda, suprotno Đorđevićevim tvrdnjama, sadrži dovoljno zaključaka u vezi s postupcima svakog od 11 identifikovanih učesnika u UZP-u.⁴⁰⁴

137. Đorđević u Replici odgovara da njegov argument nije da sugeriše nekakav dodatni uslov za odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata, nego da se u slučajevima u kojima "navodni učesnici u UZP-u ne deluju jedinstveno" od presuditelja o činjenicama očekuje da detaljno ispita dokaze pre nego što donese zaključak u vezi sa postojanjem nekog zajedničkog cilja koji su delili.⁴⁰⁵

B. Analiza

138. Što se tiče Đorđevićevog prvog argumenta, Žalbena veće ističe da za donošenje zaključka u vezi s postojanjem zajedničkog cilja *nije potrebno* dokazati da je više osoba delovalo jedinstveno.⁴⁰⁶ Ono što je potrebno da se dokaže jeste to "da je više osoba dijelilo zajednički zločinački cilj".⁴⁰⁷ Zaključak o postojanju takvog zajedničkog zločinačkog cilja, a posebno cilja koji nije bio dogovoren ili formulisan unapred već je improvizovan na licu mesta, *može se izvesti* "iz činjenice da je više osoba djelovalo jedinstveno kako bi udruženi zločinački poduhvat provele u djelo".⁴⁰⁸ Drugim rečima, nije potrebno da se utvrdi da su učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu delovali jedinstveno da bi se izveo zaključak o postojanju zajedničkog cilja.

139. U ovom predmetu, Pretresno veće je zaključilo da je postojao "plan, u kojem je učestvovalo više osoba, da se kampanjom terora i nasilja izmeni etnički sastav stanovništva na Kosovu i da su te osobe učestvovala u realizaciji zajedničkog cilja i delile istu nameru da se ti zločini počine".⁴⁰⁹ Pretresno veće je do tog zaključka došlo na osnovu, između ostalog, "obima operacija na Kosovu, obrasca zločina počinjenih nad civilima, kosovskim Albancima, i mnoštva različitih jedinica VJ i MUP-a uključenih u te akcije".⁴¹⁰ U prilog tom zaključku, Pretresno veće je uputilo na nekoliko faktora, između ostalog, na dokaze u vezi s osnivanjem i radom Zajedničke komande na planiranju i koordinisanju operacija MUP-a i VJ-a na Kosovu, na zapisnike sa sastanaka organa MUP-a i VJ-a na kojima su zajedničke operacije planirane i gde su izdavana naređenja za njihovo sprovođenje, na dokaze da su ti planovi sprovedeni u delo na terenu, uz nadzor i izveštavanje od strane istih lica, kao i na činjenicu da su barem neki učesnici u UZP-u direktno učestvovali u prikrivanju zločina

⁴⁰⁴ Odgovor tužilaštva, par. 84, gde se primerom upućuje na zaključke Pretresnog veća koji se odnose na Slobodana Miloševića (Prvostepena presuda, par. 230, 233, 1979).

⁴⁰⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 22.

⁴⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430, i reference na koje se tamo poziva. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 91.

⁴⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430, i reference na koje se tamo poziva.

⁴⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, fusnota 418, i reference na koje se tamo poziva.

⁴⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 2128.

⁴¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2128.

počinjenih u skladu sa zajedničkim planom.⁴¹¹ Osim gorenavedenih faktora, Pretresno veće je takođe navelo da su mu dokazi izvedeni u ovom predmetu omogućili da zaključi da su učesnici u UZP-u delovali jedinstveno u cilju sprovođenja UZP-a.⁴¹² Žalbeno veće zaključuje da, čak i ako MUP nije bio prepotčinjen VJ-u, Đorđević nije pokazao kako to obesnažuje zaključak Pretresnog veća o postojanju UZP-a. Shodno tome, izuzev što je izrazio puko neslaganje sa zaključcima Pretresnog veća, Đorđević nije pokazao da su ti zaključci pogrešni.

140. Žalbeno veće ima u vidu da je Đorđevićev argument, da je između MUP-a i VJ-a postojala veza koordinacije, a ne prepotčinjavanja, iznet na suđenju.⁴¹³ Pretresno veće je zaključilo da su snage MUP-a i VJ "dejsstvovala krajnje koordinirano" u ostvarivanju zločinačkog cilja.⁴¹⁴ U tom kontekstu, nije bitno to što između dva tela nije postojao odnos prepotčinjenosti, s obzirom na to da saradnja učesnika u UZP-u podrazumeva postojanje zajedničkog zločinačkog cilja. Pored toga, postojanje saradnje, a ne prepotčinjenosti, ne pobija zaključak Pretresnog veća da su učesnici u UZP-u delovali jedinstveno.⁴¹⁵ Zapravo, konstatacija Pretresnog veća da je Zajednička komanda koordinisala dejstva MUP-a i VJ-a ne potkopava, već može samo dodatno da potkrepi zaključak da su učesnici u UZP-u delovali zajedno u sprovođenju zajedničkog cilja.⁴¹⁶ Štaviše, Pretresno veće je očito bilo potpuno svesno pitanja prepotčinjavanja kada je donosilo te zaključke.⁴¹⁷ Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.

141. Što se tiče Đorđevićevog drugog argumenta, Žalbeno veće podseća da se od pretresnog veća traži da identifikuje više osoba koje su pripadale udruženom zločinačkom poduhvatu i da utvrdi da su one delile zajednički zločinački cilj pre nego što dođe do zaključka da su osobe koje su identifikovane kao učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu delovale u cilju sprovođenja tog udruženog zločinačkog poduhvata.⁴¹⁸ Tih više osoba mogu se u dovoljnoj meri identifikovati upućivanjem na "kategorije ili grupe osoba" i nije nužno da se navede ime svake od njih.⁴¹⁹ Osim toga, zaključak da je postojao zajednički cilj može da se izvede iz činjenice da više osoba deluje

⁴¹¹ Prvostepena presuda, par. 2126.

⁴¹² Pretresno veće je uzelo u obzir: (i) dokaze o osnivanju i "radu" Zajedničke komande na planiranju i koordinisanju MUP-a i VJ; (ii) zapisnike sa sastanaka Kolegijuma VJ, Vrhovnog saveta odbrane, Generalštaba VJ, Kolegijuma MUP-a i Štaba MUP-a za Kosovo, gde su zajedničke operacije planirane i naređivane; (iii) naređenja za sprovođenje planova; (iv) dokaze da su ti planovi sprovedeni u delo na terenu, uz nadzor i izveštavanje od strane istih lica; i (v) da su barem neki učesnici u UZP-u direktno učestvovali u prikriivanju zločina (Prvostepena presuda, par. 2126).

⁴¹³ V. Prvostepena presuda, par. 2123, gde se upućuje na Đorđevićev završni podnesak, par. 297.

⁴¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2128.

⁴¹⁵ V. gore, par. 139.

⁴¹⁶ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 95, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 264.

⁴¹⁷ V. Prvostepena presuda, par. 2123.

⁴¹⁸ V. gore, par. 138. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

⁴¹⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 156, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 99, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 430.

jedinstveno kako bi u delo sprovele udruženi zločinački poduhvat.⁴²⁰ Shodno tome, formalnopravno nije potrebno da pretresno veće donese zaseban zaključak o svim pojedinačnim postupcima i pomno razmotri nameru svakog pojedinog učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu da bi utvrdilo da je više osoba delovalo zajedno u sprovođenju zajedničkog cilja. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije moralo da ispita pojedinačne postupke ili da pomno razmotri nameru svakog pojedinog učesnika u UZP-u.

142. Nadalje, u vezi s Đorđevićevom opštom tvrdnjom da je Pretresno veće pogrešilo kada je došlo da drugačijeg zaključka tako što je primenilo drugačiji kriterijum od onog koji je primenilo Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi*,⁴²¹ Žalbena veće smatra da su "zaključci o kaznenoj odgovornosti doneseni u okviru nekog postupka pred Međunarodnim sudom obvezujući samo za pojedinca optuženog u dotičnom predmetu".⁴²² Shodno tome, Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* moralo je da pažljivo ispita *actus reus* i *mens rea* svakog pojedinačnog učesnika u UZP-u koji je bio optužen u tom predmetu kako bi van razumne sumnje moglo da donese zaključak o njegovoj individualnoj krivičnoj odgovornosti. Međutim, u ovom predmetu, zaključci u vezi s tim pojedincima relevantni su isključivo za analizu kojoj je cilj da se utvrdi da li je Đorđević delovao u dogovoru s više osoba i da li je delio zajednički cilj sprovođenja UZP-a, kako bi se mogao doneti zaključak van razumne sumnje koji se odnosi samo na njegovu individualnu krivičnu odgovornost.

143. U svakom slučaju, Žalbena veće podseća na to da se sudije prilikom donošenja činjeničnih zaključaka oslanjaju samo i isključivo na dokaze izvedene u dotičnom predmetu.⁴²³ Shodno tome, potpuno je prihvatljivo da sudije, na osnovu dva različita spisa predmeta, dođu do različitih zaključaka, čak i kada se oni odnose na iste događaje.⁴²⁴ Puko pozivanje na činjenične zaključke iz nekog drugog predmeta ne pokazuje da *nijedan* razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do istog zaključka do kog je došlo Pretresno veće na osnovu dokaza izvedenih u ovom konkretnom predmetu.⁴²⁵

⁴²⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, fusnota 418, i reference na koje se tamo poziva; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

⁴²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 96, 98.

⁴²² *Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-A, Odluka po Zahtjevu za intervenciju i izjavi o interesu Republike Hrvatske, 8. februar 2012, par. 12.

⁴²³ Upor., u drugom kontekstu, Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 78, 84–85; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 269.

⁴²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 396, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 11–12. Valja imati na umu da dvoje sudija, oboje postupajući razumno, mogu izvesti različite zaključke čak i na osnovu istih dokaza (v., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 22).

⁴²⁵ V. gore, par. 20.

144. Shodno tome, Žalbeno veće odbija Đorđevićev argument da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što se, primenivši niži standard, nije pozabavilo pojedinačnim postupcima i namerama identifikovanih učesnika u UZP-u.

145. Umesto toga, Žalbeno veće treba da se pozabavi pitanjem da li bi razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu dokaza uvrštenih u spis u ovom predmetu, došao do istog zaključka do kog je došlo Pretresno veće. Pretresno veće je, s tim u vezi, razmotrilo obilje dokaza i došlo do zaključaka o doprinosu učesnika u UZP-u zajedničkom cilju.⁴²⁶ Pretresno veće je identifikovalo glavne učesnike u UZP-u i, kao što je navedeno gore u tekstu, zaključilo da su delovali jedinstveno u ostvarenju UZP-a.⁴²⁷ Osim toga, Pretresno veće je došlo do nekoliko zaključaka o zajedničkoj nameri učesnika UZP-a u vezi sa sprovođenjem zajedničkog cilja putem činjenja deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i progona.⁴²⁸ Kao što se navodi kasnije u ovoj Presudi, Đorđević ne pokazuje zašto je, po njegovom mišljenju, Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na te zaključke da bi konstatovalo da su učesnici u UZP-u učestvovali u zajedničkom planu.

146. Žalbeno veće je već razmotrilo i odbacilo Đorđevićeve argumente u kojima se sugerije da su srpske snage delovale protiv legitimne mete, a ne u cilju ostvarenja zajedničkog zločinačkog cilja.⁴²⁹ Đorđevićevi argumenti pod ovim žalbenim osnovom u tom pogledu ne dodaju ništa novo.

147. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu ovih dokaza, ne bi mogao da dođe do istog zaključka do kog je došlo Pretresno veće; te da samo ponavlja argumente koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku, a pritom ne pokazuje da je Pretresno veće odbijanjem tih argumenata napravilo grešku koja bi opravdala intervenciju Žalbenog veća.⁴³⁰

148. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće odbija Đorđevićev četvrti žalbeni osnov.

⁴²⁶ V. Prvostepena presuda, par. 2012, 2013, 2018, 2020, 2021, 2023, 2025, 2035, 2037, 2051, 2068, 2112, 2118, 2127. V. takođe DP P387, str. 3; D343. Taj doprinos sastojao se od izdavanja naređenja za koordinisana dejstva snaga MUP-a, VJ-a i pridruženih jedinica radi činjenja krivičnih dela u okviru ostvarenja zajedničkog plana i prikriivanje dokaza o tome (Prvostepena presuda, par. 2112, 2118, 2128). V. takođe dole, par. 179–193, 198–208.

⁴²⁷ V. gore, par. 139; Prvostepena presuda, par. 2126–2128.

⁴²⁸ Prvostepena presuda, par. 2014, 2018, 2020, 2021, 2023, 2025, 2118, 2126.

⁴²⁹ V. gore, par. 97–98, 107–109.

⁴³⁰ V. gore, par. 20.

VII. ĐORĐEVIĆEV PETI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ZAJEDNIČKIM CILJEM

A. Argumenti strana u postupku

149. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je, bez ikakvog dokaza da su učesnici u UZP-u, među kojima i Đorđević, nameravali da *trajno* proteraju kosovske Albance, zaključilo da je cilj UZP-a bila izmena etničkog sastava na Kosovu kako bi se obezbedila trajna srpska kontrola nad tom Pokrajinom.⁴³¹ On iznosi argument da bi namera da se stanovništvo privremeno protera dovela do privremene izmene etničkog sastava; prema tome, to ne bi ostvarilo cilj obezbeđenja srpske kontrole nad Pokrajinom, pošto bi te kontrole nestalo čim bi se kosovski Albanci vratili.⁴³² Štaviše, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće napravilo "propust" u svojoj analizi pošto nema nikakvih nalaza o tome "kako namerno raseljavanje albanskog stanovništva na Kosovu na internom i/ili privremenom osnovu, potkrepljuje zaključak da je cilj UZP-a bio da se trajno izmeni etnički sastav na Kosovu".⁴³³

150. Osim toga, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je oduzimanje i uništavanje ličnih isprava bilo rasprostranjeno i sistematsko⁴³⁴ zato što: (i) lične isprave najmanje osam svedoka – u šest opština – nisu oduzete po njihovom odlasku s Kosova;⁴³⁵ i (ii) Pretresno veće nije uzelo u obzir mogućnost da uništavanje dokumenata nije bilo posledica unapred planirane opšte prakse koja je bila formulisana na višem nivou, već da se radilo o pojavi izazvanoj čestim agresivnim ponašanjem i lošom disciplinom među nižim pripadnicima VJ i/ili MUP-a.⁴³⁶ Đorđević dalje tvrdi da su zaključci Pretresnog veća nedosledni i nedovoljno obrazloženi jer je Pretresno veće "neodređeno upućivalo na 'više rukovodstvo ili [...] vladu SRJ i Srbije'", umesto da detaljno ispita namere učesnika u UZP-u.⁴³⁷

151. Tužilaštvo odgovara da bi Đorđevićeve prigovore trebalo odbiti bez razmatranja.⁴³⁸ Ono navodi da se Pretresno veće, uprkos tome što Đorđević tvrdi suprotno, oslonilo na "obilje dokaza" prilikom donošenja zaključka da je praksa oduzimanja i uništavanja ličnih isprava kosovskih

⁴³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 100–101, 105–107; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 27. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 173, gde Đorđević u vezi s učesnicima u UZP-u ponavlja da oni jesu identifikovani u paragrafu 2127 Prvostepene presude, ali da njihove pojedinačne uloge nisu jasne (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 173).

⁴³² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 100–101, 105–107; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 27.

⁴³³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 105–107.

⁴³⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 102–103, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2007–2008, 2080.

⁴³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 103, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, fusnota 1857, par. 643, 724, 777, 822, 1075, 1095, 1099.

⁴³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 103.

⁴³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 104, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2051.

⁴³⁸ Odgovor tužilaštva, par. 86.

Albanaca koju je sprovodio MUP bila uobičajena i rasprostranjena pojava.⁴³⁹ Što se tiče svedoka čije lične isprave nisu oduzete, tužilaštvo primećuje da je Pretresno veće uzelo u obzir to da su ti pojedinci bili podvrgnuti nizu postupaka čija je namera bila da im usade strah i nagnaju ih da napuste Kosovo.⁴⁴⁰ Tužilaštvo takođe primećuje da je Pretresno veće, kada je zaključilo da su učesnici u UZP-u delili zajednički cilj, pored činjenice da je MUP uništavao lične isprave, uzelo u obzir i šest drugih elemenata, i to: (i) demografske pokazatelje; (ii) nagomilavanje i korišćenje srpskih i SRJ snaga, kao i naoružavanje nealbanskog civilnog stanovništva; (iii) obrazac zločina; (iv) koordinisano korišćenje MUP-a i VJ-a; (v) primenu nesrazmerne sile tokom "protivterorističkih" dejstava; i (vi) pokušaje da se prikriju zločini nad civilima, kosovskim Albancima.⁴⁴¹ Tužilaštvo dalje iznosi argument da Đorđević nije naveo nijedan slučaj u kom je Pretresno veće zaključilo da je raseljavanje kosovskih Albanaca trebalo da bude privremeno.⁴⁴² Tužilaštvo tvrdi da Đorđević nije naveo zaključke Pretresnog veća za koje kaže da su "nedosledni i nedovoljno obrazloženi" i da bi stoga taj argument trebalo odbaciti bez razmatranja.⁴⁴³ Isto tako, tužilaštvo tvrdi da Đorđević nije potkrepio svoju tvrdnju da Pretresno veće nije detaljno ispitalo namere navodnih učesnika u UZP-a.⁴⁴⁴

152. Đorđević odgovara da tužilaštvo zanemaruje njegove tvrdnje da je Pretresno veće moralo da zaključi da su učesnici u UZP-u za zajednički cilj imali trajno proterivanje kosovskih Albanaca i da Pretresno veće do takvog zaključka nije došlo.⁴⁴⁵

B. Analiza

153. Žalbena veće zaključuje da Đorđević u svojim argumentima pogrešno prikazuje zaključke Pretresnog veća. Cilj UZP-a, kako je to utvrdilo Pretresno veće, nije bio da se *trajno* izmeni etnički sastav na Kosovu, već da se Kosovo demografski izmeni kako bi se "obezbedila trajna srpska kontrola nad Pokrajinom"⁴⁴⁶ putem sprovođenja kampanje terora nad civilnim stanovništvom, kosovskim Albancima, koja je uključivala deportacije, prisilna premeštanja, ubistva i razaranja objekata od verskog ili kulturnog značaja.⁴⁴⁷

154. Žalbena veće smatra da taj cilj ne zahteva zaključak da je potrebno da se etnički sastav trajno izmeni ili da svi učesnici u UZP-u dele nameru da se kosovski Albanci trajno uklone. Formalnopravno, nije potrebno da se svrha ili zajednički cilj postignu da bi pretresno veće zaključilo

⁴³⁹ Odgovor tužilaštva, par. 87.

⁴⁴⁰ Odgovor tužilaštva, par. 90-91.

⁴⁴¹ Odgovor tužilaštva, par. 89, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2009–2069, 2081–2108.

⁴⁴² Odgovor tužilaštva, par. 93.

⁴⁴³ Odgovor tužilaštva, par. 92, gde se upućuje na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 104.

⁴⁴⁴ Odgovor tužilaštva, par. 92.

⁴⁴⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 27.

⁴⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 2003.

⁴⁴⁷ V. Prvostepena presuda, par. 2003, 2007, 2128, 2130–2153.

da je više osoba delilo zajednički cilj ili da su krivična dela izvršena radi ostvarenja udruženog zločinačkog poduhvata.⁴⁴⁸ Shodno tome, zaključak Pretresnog veća da je zajednički cilj bio izmena etničkog sastava na Kosovu kako bi se obezbedila srpska kontrola nad Pokrajinom bio bi i dalje razuman čak i da je izmena u etničkoj ravnoteži bila privremena i da cilj u stvari nije ostvaren. Štaviše, što se tiče krivičnih dela kojima se sprovodi zajednički cilj, Žalbena veće ističe da *mens rea* deportacije i prisilnog premeštanja *ne* zahteva postojanje namere da se osobe rasele preko granice na *trajnoj* osnovi.⁴⁴⁹ Shodno tome, Pretresno veće nije moralo da donosi takav zaključak.

155. Uprkos tome, ništa ne bi sprečilo Pretresno veće da se u prilog svojim zaključcima osloni na dokaze o trajnom raseljavanju. U ovom predmetu, Pretresno veće je bez sumnje bilo svesno da dokazi o tome da je albansko stanovništvo bilo sprečeno da se vrati na Kosovo upućuju na zajednički cilj da se izmeni etnički sastav na Kosovu i obezbedi srpska kontrola. Pretresno veće je ustanovilo da jedini razumni zaključak u vezi s namerom koja se krila iza prakse oduzimanja i uništavanja ličnih isprava, saobraćajnih dozvola i registarskih tablica, na primer, bio da se "*spreče kosovski Albanci da dokažu svoj identitet građana s pravom na povratak*".⁴⁵⁰ Veće se "uverilo da ovo predstavlja jak dokaz da je postojao zločinački plan da se kosovski Albanci proteraju s Kosova".⁴⁵¹ Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije napravilo nikakav propust u svojoj analizi.

156. Žalbena veće dalje smatra da činjenica da lične isprave nisu oduzete od najmanje osam osoba ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je oduzimanje ličnih isprava, saobraćajnih dozvola i registarskih tablica predstavljalo rasprostranjenu i sistematsku praksu.⁴⁵² Prilikom donošenja zaključka o postojanju takve prakse, Pretresno veće se oslonilo na obilje dokaza da su snage MUP-a u martu i aprilu 1999. godine oduzimale i uništavale lične isprave, a u nekim slučajevima i saobraćajne dozvole i registarske tablice ljudi proteranih iz velikog broja gradova i sela.⁴⁵³ Pretresno veće se dalje oslonilo na činjenicu da se ta praksa sprovodila u gotovo svim opštinama na Kosovu i da su ljudima iz konvoja više puta tražene lične isprave na za to određenim kontrolnim punktovima, a zatim opet na graničnom prelazu.⁴⁵⁴ Pretresnom veću je predočeno obilje dokaza da je ljudima u izbegličkim konvojima koji su prelazili granicu naređivano da predaju svoje lične isprave,

⁴⁴⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100.

⁴⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 307; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 206.

⁴⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 2080 (naglasak dodat). Pretresno veće je konstatovalo da je neubedljiv Đorđevićev argument da te lične isprave nisu bile stvarno izgubljene jer su kosovski Albanci mogli prosto da podnesu zahtev za njihovo ponovno izdavanje, budući da bi to podrazumevalo ponovno podnošenje zahteva istim onim snagama koje su ih i oduzele, a Vlada Srbije je naredila da se određivanje matičnog broja građana "odloži do daljnjeg" (Prvostepena presuda, par. 2079).

⁴⁵¹ Prvostepena presuda, par. 2080.

⁴⁵² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 103.

⁴⁵³ Prvostepena presuda, par. 2072-2073.

⁴⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 2072-2073, 2080. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2077, gde se govori o verodostojnosti svedoka odbrane koji su negirali da su bili svesni prakse oduzimanja ličnih isprava ili toga da su pripadnici snaga VJ i MUP-a oduzimali lične isprave.

saobraćajne dozvole i registarske tablice na graničnim prelazima.⁴⁵⁵ Na osnovu svedočenja dva svedoka, Pretresno veće je zaključilo da su u junu 1999. godine pripadnici MUP-a u Prištini namerno spalili veliki broj ličnih isprava, pasoša i molbi za izdavanje pasoša.⁴⁵⁶ Pretresno veće je primetilo da u pretresnom spisu nema pismenih naređenja pripadnicima MUP-a i VJ-a da oduzimaju isprave, ali da je svedok K54 u svom svedočenju rekao da je bilo "opšte poznato" da su postojala naređenja policiji i VJ-u da oduzimaju lične isprave kosovskim Albancima na granici i da ih spale kako ne bi mogli da tvrde da su s Kosova.⁴⁵⁷ Svedok K89 je u svom svedočenju izjavio da je dobio naređenje da uništi lične dokumente kosovskih Albanaca i da je, isto tako, video pripadnike VJ-a kako oduzimaju i uništavaju lične isprave.⁴⁵⁸ Osim toga, Pretresno veće je takođe razmotrilo svedočenje svedoka odbrane koji su tvrdili da nisu bili svesni nikakve prakse te vrste ili da takve prakse nije ni bilo i zaključilo da su oni nepouzdanji.⁴⁵⁹ Iako je Pretresno veće priznalo da osmorici svedoka koje pominje Đorđević nisu oduzete lične isprave, Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće, na osnovu detaljne analize dokaza koju je izvršilo, razumno zaključilo da je praksa oduzimanja ličnih isprava, saobraćajnih dozvola i registarskih tablica postojala i da je bila rasprostranjena i sistematska.⁴⁶⁰

157. Što se tiče Đorđevićevog argumenta da Pretresno veće nije razmotrilo i isključilo mogućnost da su slučajevi uništavanja ličnih isprava takođe posledica "agresivnog ponašanja i loše discipline" nižih pripadnika VJ i/ili MUP-a, a ne dokaz politike zamišljene na visokom nivou,⁴⁶¹ Žalbeno veće podseća na to da pretresno veće ne mora da diskutuje o drugim zaključcima koje je potencijalno razmatralo, ukoliko se uverilo da je zaključak pri kojem je ostalo bio jedini razuman.⁴⁶² Osim što se ne slaže sa zaključkom Pretresnog veća, Đorđević nije ukazao ni na kakve dokaze u sudskom spisu

⁴⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 530–531 (nejasno koliko osoba, pošto su svedoci dali nedosledne iskaze: 8.000, 10.000 ili 4.000–5.000 (Prvostepena presuda, fusnota 1943)), 700 (nekoliko hiljada), 739 (neodređeni broj lica, međutim dokazi govore da su ljudi u konvoju do granice prevezeni u nekoliko tura s 20 autobusa i kamiona (Prvostepena presuda, par. 736–738)), 905 (300 lica), 906 (7.000–8.000), 909 (10.000–15.000). V. DP P281, str. 3 (u konvoju je bilo otprilike 10.000–12.000; na granici je bila jedna korpa u koju su ljudi morali da ubacuju lične isprave); DP P499, str. 4458–4459, 4484 (nema naznaka o broju ljudi, međutim konvoju je trebalo tako dugo da pređe granicu i u njemu je bilo toliko ljudi da je svedoku trebalo tri sata samo da pređe otprilike 50 metara. Na granici su bile korpe u koje su izbeglice morale da bacaju svoje lične isprave pre nego što pređu granicu); DP P628, str. 4156–4157 (nešto manje od 20.000); svedočenje svedoka K81, 15. maj 2009, T. 4545–4546 ("otprilike hiljadu").

⁴⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2075–2076, gde se upućuje na iskaz Richarda Ciaglinskog, 25. maj 2009, T. 5290–5291, Karola Johna Drewienkiewicza, 23. jun 2009. godine, T. 6399, DP P832, str. 10, DP P833, str. 3210–3211, DP P834, str. 6848–6849, DP P997, str. 7816, 7822, 7994–7996.

⁴⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 2078, gde se upućuje na DP P784, str. 2.

⁴⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 2078, gde se upućuje na DP P1274 str. 9124–9126, 9154–9155, 9186, svedočenje svedoka K89, 26. avgust 2009, T. 8476–8478.

⁴⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 2071, gde se upućuje na Završni podnesak odbrane, par. 351–352, 355 i 358. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2007–2008, 2072–2080 (reference izostavljene). Žalbeno veće ima u vidu da Pretresno veće nije procenilo broj onih čije su lične isprave oduzete, međutim, ono jeste procenilo da je od 24. marta do 20. juna 1999. godine barem 200.000 kosovskih Albanaca deportovano s konkretnih lokacija navedenih u Optužnici (Prvostepena presuda, par. 1700).

⁴⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 2080. Pretresno veće je zaključilo da je to *jak* dokaz a ne, kako navodi Đorđević, *najjača* indicija o postojanju plana da se spreči povratak kosovskih Albanaca (Prvostepena presuda, par. 2080.) *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 102–103.

⁴⁶¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 103.

⁴⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 192. V. Prvostepena presuda, par. 2080, 2130. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2077 (koji se bavi pouzdanošću svedoka odbrane koji su tvrdili da nisu znali za takvu politiku).

koji potkrepljuju njegovu teoriju, niti je pokazao kako je to Pretresno veće pogrešilo. Prema tome, njegov argument se odbacuje.⁴⁶³

158. Žalbena veće, pored toga, smatra neubedljivom Đorđeviću tvrdnju da su zaključci Pretresnog veća "nedosledni i nedovoljno obrazloženi" jer je Pretresno veće "neodređeno upućivalo na 'više rukovodstvo ili [...] vladu SRJ i Srbije'", umesto da detaljno ispita namere učesnika u UZP-u.⁴⁶⁴ Kao prvo, Žalbena veće podseća da Pretresno veće, da bi utvrdilo da je više osoba delilo zajednički cilj,⁴⁶⁵ formalnopravno nije moralo da detaljno ispita nameru svakog pojedinačnog učesnika u UZP-u.⁴⁶⁶ Osim toga, Pretresno veće je imalo pravo da na osnovu posrednih dokaza, uključujući i činjenicu da su učesnici u UZP-u delovali jedinstveno zaključili, kao što i jeste, da su oni delili zajednički plan.⁴⁶⁷ Isto tako, Đorđević zanemaruje druge relevantne zaključke Pretresnog veća.⁴⁶⁸ Kao što je bilo reči u drugim delovima ove Presude, Pretresno veće je jasno identifikovalo glavne učesnike u UZP-u,⁴⁶⁹ opširno i detaljno opisalo komandnu strukturu koja je koordinisala operacije srpskih snaga na Kosovu, utvrdilo ulogu koju su identifikovani učesnici u UZP-u imali u toj strukturi⁴⁷⁰ i zaključilo da dokazi potkrepljuju zaključak da su oni delovali jedinstveno u cilju sprovođenja UZP-a.⁴⁷¹ Prema tome, Đorđevićev argument se odbacuje.⁴⁷²

159. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključili da je postojao zajednički plan čiji je cilj bio da se izmeni etnički sastav na Kosovu i obezbedi srpska kontrola na toj teritoriji putem sprovođenja kampanje terora i nasilja nad albanskim stanovništvom na Kosovu.

C. Zaključak

160. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće u celosti odbija Đorđevićev peti žalbeni osnov.

⁴⁶³ V. gore, par. 20.

⁴⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 104. V. Prvostepena presuda, par. 2126–2128.

⁴⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430, i reference na koje se tamo poziva. V. gore, par. 138–139, 141; dole, par. 175.

⁴⁶⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, fusnota 418, i reference na koje se tamo poziva; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430, i reference na koje se tamo poziva. V. takođe gore, par. 141.

⁴⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 2025–2026, 2051, 2126–2128. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, fusnota 418, i reference na koje se tamo poziva. V. takođe gore, par. 145.

⁴⁶⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 104, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2051. V. Prvostepena presuda, par. 2126–2128.

⁴⁶⁹ V. gore, par. 111, 127, 145. V. dole, par. 166.

⁴⁷⁰ V. dole, par. 166–169.

⁴⁷¹ V. gore, par. 139, 145. Žalbena veće ima u vidu Đorđeviću usputnu sugestiju da Pretresno veće isto tako nije utvrdilo postojanje namere navodnih učesnika u UZP-u da se počine ubistva i progon kosovskih Albanaca (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 106). O tom argumentu govoriće se kasnije u ovoj Presudi (v. dole, par. 188–193, 199–207). O tome da li je Đorđević imao traženu nameru govoriće se kasnije u ovoj Presudi (v. dole, par. 463–514).

⁴⁷² V. gore, par. 20.

VIII. ĐORĐEVIĆEV ŠESTI ŽALBENI OSNOV, DELIMIČNO: NAVODNE GREŠKE U VEZI S PRIPISIVANJEM ZLOČINA IZVRŠILACA UČESNICIMA U UZP-U

A. Uvod

161. Pretresno veće je zaključilo da su učesnici u UZP-u delili zajednički plan da se etnički sastav na Kosovu izmeni kako bi se obezbedila srpska kontrola putem sprovođenja kampanje terora nad kosovskim Albancima, u okviru koje su vršena ubistva, deportacije, druga nehumana dela (prisilno premeštanje), i progoni (putem ubistava, deportacije, prisilnog premeštanja i bezobzirnog razaranja verskih objekata).⁴⁷³ Kao što je Žalbeno veće ranije podsetilo, Pretresno veće je zaključilo da su tu kampanju sprovodile srpske snage nad kosovskim Albancima počev od 1998. godine, pre nego što je UZP nastao sredinom januara 1999, a ona je nastavljena celim tokom rata.⁴⁷⁴

B. Argumenti strana u postupku

162. U sklopu argumentacije u svom šestom žalbenom osnovu, Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije utvrdilo i/ili obrazložilo "kako je svaki fizički izvršilac *korišćen* za vršenje zločina koji su počinjeni",⁴⁷⁵ čime je njegovu odgovornost za udruženi zločinački poduhvat proširilo daleko van okvira prakse utemeljene u drugostepenim presudama u predmetima *Brđanin* i *Krajšnik*.⁴⁷⁶ On dodaje da je pristup Pretresnog veća u tom smislu previše nejasan i neodređeno formulisan jer je Pretresno veće prosto zaključilo da je ogromna većina zločina, ali ne svi, bila deo zajedničkog cilja.⁴⁷⁷ Đorđević iznosi argument da Pretresno veće, postupivši tako, nije pokazalo traženu vezu za svako mesto zločina.⁴⁷⁸

163. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno primenilo pravo i zaključilo da su učesnici u UZP-u vršili kontrolu nad strukturama MUP-a i VJ-a i koristili ih u sadejstvu u cilju sprovođenja UZP-a.⁴⁷⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće ispravno osudilo Đorđevića pošto je izvelo neophodne zaključke u vezi sa sledećim: (i) prirodom zajedničkog plana; (ii) kako su učesnici u UZP-u koristili fizičke izvršioce da bi sproveli taj plan; i (iii) koji zločini su bili u sklopu zajedničkog

⁴⁷³ Prvostepena presuda, par. 2126-2128, 2130, 2136, 2138-2149, 2151-2152.

⁴⁷⁴ V. gore, par. 86.

⁴⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 126.

⁴⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 126; Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 173.

⁴⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 127-128, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2051, 2069, 2128, 2132, 2136.

⁴⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 127-128, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2051, 2069, 2128, 2132, 2136.

⁴⁷⁹ Odgovor tužilaštva, par. 105-106.

plana.⁴⁸⁰ Tužilaštvo iznosi argument da Đorđević nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da dođe do istog zaključka.⁴⁸¹

164. Đorđević odgovara da, prema sudskoj praksi, nije dovoljno samo identifikovati navodnu pripadnost fizičkog izvršioca (npr. MUP ili VJ), a pritom ne pokazati ko je koristio tog fizičkog izvršioca.⁴⁸² Na kraju, on tvrdi da je Pretresno veće, u svakom slučaju, primenilo pogrešan standard pošto je navelo da su krivična dela izvršena usled "nejasno formulisanih naređenja".⁴⁸³

C. Analiza

165. Žalbena veće podseća da su svi učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu odgovorni za zločin koji izvrši lice koje nije učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu ako se pokaže da taj zločin može da se pripiše barem jednom učesniku koji je delovao u cilju ostvarenja zajedničkog plana kada je koristio to lice koje nije učesnik.⁴⁸⁴ Postojanje veze između datog zločina i učesnika u UZP-u utvrđuje se od slučaja do slučaja.⁴⁸⁵ Formalnopravno gledano, ne postoji uslov da pretresno veće pokaže "kako je svaki fizički izvršilac bio *korišćen* za vršenje zločina" da bi se ustanovila takva veza, pod uslovom da pretresno veće identifikuje kako su jedan ili više učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu u ostvarivanju zajedničkog plana koristili snage kojima su ti fizički izvršioci pripadali.⁴⁸⁶

166. Lica koja je Pretresno veće identifikovalo kao učesnike u UZP-u su sledeća: Slobodan Milošević, predsednik SRJ; Nikola Šainović, zamenik predsednika Vlade SRJ odgovoran za Kosovo; Vlajko Stojiljković, ministar unutrašnjih poslova; Vlastimir Đorđević, načelnik RJB; Radomir Marković, načelnik RDB; Sreten Lukić, rukovodilac Štaba MUP za Kosovo; Obrad Stevanović, načelnik Uprave policije RJB; Dragan Ilić, načelnik Uprave kriminalističke policije; Dragoljub Ojdanić, načelnik Generalštaba/Štaba Vrhovne komande VJ; Nebojša Pavković, komandant 3. armije VJ i Vladimir Lazarević, komandant Prištinskog korpusa.⁴⁸⁷

167. Pretresno veće je takođe zaključilo da su "učesnici u UZP-u koordinirano koristili" VJ, MUP i s njima povezane snage "za sprovođenje zajedničkog plana".⁴⁸⁸ Prilikom donošenja tog zaključka

⁴⁸⁰ Odgovor tužilaštva, par. 106-111.

⁴⁸¹ Odgovor tužilaštva, par. 111.

⁴⁸² Đorđevićeva replika na podnesak respondentta, par. 29-30.

⁴⁸³ Đorđevićeva replika na podnesak respondentta, par. 35.

⁴⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225, 235.

⁴⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168-169; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413, 418; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225-226. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 235-237.

⁴⁸⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 235-237. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 126 (naglasak u originalu).

⁴⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 2127.

⁴⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 2051. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2036, 2128.

Pretno veće je utvrdilo da je Zajednička komanda koordinisala dejstva VJ-a, MUP-a i s njima povezanih snaga na Kosovu pre i tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.⁴⁸⁹ Pretno veće je isto tako zaključilo da su komandna tela VJ-a (Vrhovni savet odbrane, Kolegijum VJ, a posebno rukovodstvo 3. armije VJ i Prištinskog korpusa) i komandna tela MUP-a (Štab MUP-a u Prištini, Kolegijum MUP-a, načelnik RDB i načelnik RJB, kao i načelnik Uprave policije i načelnik Uprave kriminalističke policije u sastavu RJB-a), "koji su i dalje vršili svoje nadležnosti i kontrolu nad snagama pod svojom komandom, uključujući jedinice Posebne jedinice policije i Specijalne antiterorističke jedinice (PJP, odnosno SAJ), bili [...] odgovorni za sprovođenje plana korišćenja tih snaga u operativnom smislu."⁴⁹⁰

168. Pretno veće je takođe detaljno opisalo hijerarhijsku strukturu i funkcionisanje snaga VJ i MUP-a prisutnih i/ili angažovanih na Kosovu, kao i paravojne ili dobrovoljačke snage.⁴⁹¹ Te snage u sklopu MUP-a sastojale su se od: RJB-a, koji je bio pod Đorđevićom kontrolom,⁴⁹² i čije najvažnije organizacione jedinice su bili Uprava kriminalističke policije, na čelu s Draganom Ilićem i Uprava policije, na čelu sa Stevanovićem;⁴⁹³ Sekretarijata unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: SUP) (koji se sastojao od odeljenja unutrašnjih poslova), koji su svi bili potčinjeni RJB-u⁴⁹⁴, a čije je operacije koordinisao i planirao Štab MUP-a u Prištini, na čijem je čelu bio Lukić;⁴⁹⁵ PJP-a, pod Đorđevićom kontrolom;⁴⁹⁶ SAJ, pod Đorđevićom kontrolom;⁴⁹⁷ i RDB-a, kojim je rukovodio Slobodan Milošević i kontrolisao ga preko načelnika, Markovića.⁴⁹⁸ U VJ-u na Kosovu osnovna jedinica je bio Prištinski korpus, koji je bio u sastavu 3. armije VJ-a, sa sedištem u Prištini.⁴⁹⁹ Na njegovom čelu bio je Lazarević, koji je bio odgovoran komandantu 3. armije, Pavkoviću.⁵⁰⁰ Osim toga, postojale su dve jedinice specijalnih snaga koje su se bavile antiterorističkim dejstvima: 72. specijalna brigada i 63. padobranska brigada VJ-a, direktno potčinjena Generalštabu VJ-a, kojim je

⁴⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 252, 241, 2051. Žalbeno veće podseća na ranije zaključke Pretnog veća da su u sastavu Zajedničke komande bili sledeći učesnici u UZP-u: Nikola Šainović, Vlastimir Đorđević, Nebojša Pavković, Sreten Lukić, Vladimir Lazarević (Prvostepena presuda, par. 239. V. takođe Prvostepena presuda, par. 241).

⁴⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 2051. Pretno veće je takođe uzelo u obzir sledeće: iskaze svedoka iz VJ-a koji su izjavili da su dobili naređenje za proterivanje kosovskih Albanaca ili paljenje sela (Prvostepena presuda, par. 2007); naređenja Generalštaba, Komande 3. armije za upotrebu VJ u sadejstvu s MUP-om pre intervencije snaga NATO-a (Prvostepena presuda, par. 2018); Đorđevićeva depeša za poziv i evidenciju dobrovoljaca da pomognu snagama MUP-a u predstojećim operacijama čišćenja (Prvostepena presuda, par. 2020-2021); i zaključak Pretnog veća o zajedničkoj odluci o korišćenju paravojnih formacija zajedno sa snagama MUP-a (Prvostepena presuda, par. 2021).

⁴⁹¹ Prvostepena presuda, poglavlje IV.

⁴⁹² Prvostepena presuda, par. 40-45, 1892, 1898, 2154, 2171;

⁴⁹³ Prvostepena presuda, par. 41, 60.

⁴⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 46, 48.

⁴⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 49, 1897.

⁴⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 61-63, 1892, 1898, 2154, 2171;

⁴⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 71-72, 1892, 1898, 2154, 2171;

⁴⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 79. RDB je uključivao JSO, na čijem je čelu bio Franko Simatović (Prvostepena presuda, par. 80).

⁴⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 158.

⁵⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 158, 166.

rukovodio Ojdanić.⁵⁰¹ Pretresno veće je isto tako zaključilo da je Đorđević, kao načelnik RJB-a i pomoćnik ministra, imao *de jure* ovlašćenja i vršio efektivnu kontrolu nad snagama policije na Kosovu koje su izvršile najveći broj zločina nad kosovskim Albancima u periodu na koji se odnosi Optužnica, uključujući rezervni i redovni sastav policije, PJP, SUP i SAJ.⁵⁰²

169. Ukratko, Pretresno veće je identifikovalo jedinice i/ili odeljenja MUP-a i VJ koji su bili aktivni na Kosovu u relevantno vreme, vođe tih jedinica u operativnom smislu, kao i način na koji su ta lica bila povezana s višim komandnim telima MUP-a i VJ-a u Beogradu. Pretresno veće je zaključilo da su snage MUP-a aktivne na Kosovu u krajnjoj instanci bile odgovorne Đorđeviću, direktno ili preko drugih učesnika u UZP-u prisutnih na terenu, kao što su Lukić, Stevanović i Dragan Ilić. Pretresno veće je isto tako zaključilo da su jedinice VJ-a u krajnjoj instanci bile odgovorne Ojdaniću, direktno ili preko drugih učesnika u UZP-u na terenu, kao što su Pavković i Lazarević. Pretresno veće je identifikovalo jedinice VJ-a ili MUP-a s kojima su paravojne/dobrovoljačke jedinice bile povezane ili kojima su bile prepotčinjene.⁵⁰³ Pretresno veće je tako utvrdilo da je nekolicina pojedinaca, koje je eksplicitno identifikovalo kao glavne učesnike u UZP-u, bila odgovorna za fizičke izvršiocije ili im komandovala. Žalbeno veće podseća da između fizičkog izvršioca i učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu ne mora da postoji direktna veza, već da ona može biti i indirektna, to jest utvrđena na osnovu hijerarhijske strukture snaga koje su učestvovala u izvršenju zločina.⁵⁰⁴ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće utvrdilo traženu vezu između fizičkih izvršilaca i nekoliko učesnika u UZP-u.

⁵⁰¹ Prvostepena presuda, par. 155, 157-158, 164, 166. Što se paravojskih jedinica tiče, v. Prvostepena presuda, par. 205, 208-209, 214, 216; dole, odeljak X.F.

⁵⁰² Prvostepena presuda, par. 1892, 1898, 2154, 2171.

⁵⁰³ Prvostepena presuda, par. 204-207, 1231-1261 (Škorpioni), 208-211 (Arkanovi Tigrovi), 212-215, 938-1012 (Beli orlovi), 216 (Pauk).

⁵⁰⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 174-181, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 135, 140-143, 155, 159-160, 445-446, 453-455, gde je Pretresno veće zaključilo da je veza između Martića i fizičkih izvršilaca utvrđena uglavnom na osnovu: (i) hijerarhijske strukture JNA, policije i drugih srpskih snaga aktivnih na teritoriji SAO Krajine i Republike Srpske Krajine; (ii) Martićeve opšte funkcije ministra unutrašnjih poslova, njegovih apsolutnih ovlašćenja nad snagama MUP-a i kontrole nad oružanim snagama SAO Krajine; (iii) saradnje između TO-a, JNA, *Milicije Krajine* i oružanih snaga SAO; (iv) kontrole koju su drugi učesnici u UZP-u imali nad snagama JNA i TO; (v) Martićevog ponašanja i *mens rea*. V. dalje Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 187-189, 195, 205-206, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 174-181, 202-203, 244-247, 266, 274-275, 281-288, 294, 443-444, 446, 450-454, gde je Pretresno veće uputilo na dokaze koji dokazuju da su neki naoružani ljudi koji su se predstavljali kao "martićevci", "Martićeva milicija" ili "rezerva, Martićevi vojnici ili vojska Martićeva" i nosili uniforme kakve je nosila vojska, u stvari bili pripadnici JNA ili TO ili pripadnici *Milicije Krajine*, ili su u najmanju ruku delovali u sprezi s JNA u cilju vršenja zločina u sklopu udruženog zločinačkog poduhvata. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 169, gde se iznosi stav da je uspostavljanje veze između fizičkog izvršioca – koji nije učesnik u UZP-u – i učesnika u UZP-u pitanje koje se utvrđuje od slučaja do slučaja.

170. Žalbeno veće dalje ima u vidu da je u delu Presude u kom se diskutuje o zločinima navedenim u Optužnici, Pretresno veće detaljno navelo koje su srpske snage bile angažovane u svakoj opštini i opisalo zapovesti na osnovu kojih su te snage bile angažovane.⁵⁰⁵

D. Zaključak

171. Žalbeno veće na kraju konstatuje da nije uvereno Đorđevićevom sugestijom da je Pretresno veće trebalo, a propustilo, da utvrdi "kako je svaki fizički izvršilac korišćen za vršenje zločina"⁵⁰⁶ kada mu je na osnovu doktrine o udruženom zločinačkom poduhvatu pripisalo krivičnu odgovornost za zločine koje su izvršila lica koja nisu bila učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu. Pretresno veće je trebalo da utvrdi sledeće: (i) da su navodna krivična dela izvršena; (ii) ko su bili fizički izvršioци krivičnih dela (pojedinaц, grupa ili jedinica); (iii) da je krivično delo bilo u sklopu zajedničkog zločinačkog cilja; i (iv) da je bar jedan učesnik u UZP-u koristio fizičke izvršioce za ostvarenje zajedničkog plana.⁵⁰⁷ Kao što je gore opisano, Pretresno veće je, posle opsežne i detaljne

⁵⁰⁵ Za opštinu Orahovac: Prvostepena presuda, par. 450-455, 478 (Bela Crkva), 501 (Mala Kruša), 515 (Velika Kruša i Nogavac), 533-534 (Celina). Za opštinu Prizren: Prvostepena presuda, par. 563-564 (grad Prizren), 572 (Dušanovo), 581-582 (Pirane), 590-592 (Landovica), 597 (Srbica). Za opštinu Srbica: Prvostepena presuda, par. 610, 644, 649, 651. Za opštinu Suva Reka: Prvostepena presuda, par. 653, 658, 692 (grad Suva Reka), 704 (Pećane), 708 (Trnje), 714, 716, 718 (Belanica), 727 (Budakovo). Za opštinu Peć: Prvostepena presuda, par. 742 (grad Peć). Za opštinu Kosovska Mitrovica: Prvostepena presuda, par. 766-767, 774 (Kosovska Mitrovica), 786, 789, 791 (Žabare). Za Prištinu: Prvostepena presuda, par. 797, 800, 816-817, 819, 823, 825, 829. Za opštinu Đakovica: Prvostepena presuda, par. 923, 925 (Đakovica), 949-950, 953, 955, 1002-1010 (doline Carragojs, Erenik i Trava – operacija "Reka"). Za opštinu Gnjilane: Prvostepena presuda, par. 1013, 1041, 1054, 1056. Za opštinu Uroševac: Prvostepena presuda, par. 1062-1063. Za opštinu Kačanik: Prvostepena presuda, par. 1105, 1127, 1134. Za opštinu Dečani: Prvostepena presuda, par. 1144, 1157-1159. Za opštinu Vučitrn: Prvostepena presuda, par. 1162, 1165, 1218 (grad Vučitrn), 1169 (Donji Svračak), 1176, 1182 (Donja Sudimlja), 1213 (Smrekovnica), 1215 (Dobra Luka). Za opštinu Podujevo: Prvostepena presuda, par. 1223, 1225, 1230, 1239, 1261. Na primer, u diskusiji o operaciji koju su zajednički izvele snage VJ-a i MUP-a u Orahovcu, Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Dana 23. marta 1999. godine Zajednička komanda za Kosovo izdala je zapovest da delovi ojačanog Prištinskog korpusa VJ, koji su činile 549. motorizovana brigada, 243. mehanizovana brigada i 202. logistička baza, u sadejstvu s "naoružanim nešiptarskim stanovništvom", preduzmu akciju obezbeđenja podrške i "blokira[ju], razbi[ju] i uništ[te]" snage OVK u širem rejonu Orahovca i Velike Kruše (Prvostepena presuda, par. 450).

U skladu s tom zapovešću Zajedničke komande, Božidar Delić, komandant 549. motorizovane brigade, koji je bio direktno potčinjen general-potpukovniku Vladimiru Lazareviću koji je tada komandovao Prištinskim korpusom, naredio je 23. marta 1999. godine da 37. odred PJP MUP-a NIŠ, 4. četa PJP MUP-a Prizren i 4. četa PJP MUP-a Đakovica sadejstvuju sa 549. motorizovanom brigadom (Prvostepena presuda, par. 451).

Posle operativnih dejstava širom opštine Orahovac [...] Komanda Prištinskog korpusa primila je izveštaje koji potvrđuju da su snage VJ i MUP-a bile prisutne u toj opštini od 25. marta 1999. do 3. aprila 1999. godine. [...] Zabeleženo je da je tokom operacije koja je u ovoj opštini vođena od 25. marta 1999. godine angažovano oko 2.000 pripadnika srpskih snaga, od čega 1.020 pripadnika MUP-a. U toj operaciji (u opštini Orahovac) učestvovalе su sledeće jedinice VJ: 101. vojnoteritorijalni odred, 243. motorizovana brigada, 15. oklopna brigada, 120. minobacačka četa i 2. motorizovani bataljon. Na području na kojem je vođena operacija počev od 25. marta 1999. godine bile su raspoređene sledeće snage MUP: 37. odred PJP NIŠ, 23. odred PJP, 5. četa PJP Priština i 4. četa odreda PJP Đakovica (Prvostepena presuda, par. 455. V. takođe Prvostepena presuda, par. 450-454 (gde se opširno navode zapovesti o angažovanju snaga)).

Pretresno veće je zatim u diskusiji o događajima navedenim u Optužnici detaljno navelo dokaze o dejstvima tih snaga (Prvostepena presuda, par. 456-554).

⁵⁰⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 126.

⁵⁰⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225-226, 235-237; Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 410-414. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Marić*, par. 1269, 183-189.

analize dokaza, utvrdilo da su krivična dela izvršena, identifikovalo je izvršioce (u ovom slučaju jedinice VJ-a, MUP-a i s njima povezane snage), ustanovilo ko je bio odgovoran za te snage ili pod čijom su one bile komandom, utvrdilo da su dela fizičkih izvršilaca bila neposredna posledica naređenja i uputstava onih za koje je utvrđeno da su komandovali, te utvrdilo da su oni koji su komandovali bili učesnici u UZP-u. Pretresno veće je time sledilo praksu utvrđenu u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin* i Drugostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik*. Đorđević nije pokazao kako je Pretresno veće prevazišlo ili proširilo tu praksu. Osim toga, Đorđević nije pokazao da Pretresno veće nije utvrdilo traženu vezu, to jest kako je neki učesnik u UZP-u naredio da se snage kojima su pripadali fizički izvršioци krivičnih dela angažuju u cilju sprovođenja zajedničkog plana.

172. Shodno tome, Žalbeno veće delimično odbacuje Đorđevićev šesti žalbeni osnov.⁵⁰⁸

IX. ĐORĐEVIĆEV SEDMI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI SA ZAKLJUČKOM DA SU UBISTVA I PROGONI BILI U SKLOPU UZP-A

A. Uvod

173. Pretresno veće je zaključilo da su učesnici u UZP-u delili zajednički plan da se etnički sastav na Kosovu izmeni kako bi se obezbedila srpska kontrola, putem sprovođenja kampanje terora nad kosovskim Albancima u okviru koje su vršena ubistva, deportacije, druga nehumana dela (prisilna premeštanja), i progoni (putem ubistava, deportacije, prisilnog premeštanja i bezobzirnog razaranja verskih objekata ili objekata od kulturnog značaja).⁵⁰⁹

174. Pretresno veće je svoj zaključak temeljilo, između ostalog, na dokazima o sledećem: (i) osnivanju Zajedničke komande;⁵¹⁰ (ii) zapisnicima sa sastanaka Kolegijuma VJ-a, Vrhovnog saveta odbrane, Generalštaba VJ-a, Kolegijuma MUP-a i Štaba MUP-a za Kosovo, gde su zajedničke operacije VJ i MUP-a planirane i naređivane;⁵¹¹ (iii) izdavanju takvih naređenja, njihovom sprovođenju u delo na terenu, uz nadzor i izveštavanje;⁵¹² (iv) "gomilanju" i korišćenju snaga VJ-a, MUP-a i s njima povezanih snaga, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi;⁵¹³ (v) koordinisanom korišćenju snaga VJ-a, MUP-a i s njima povezanih snaga;⁵¹⁴ (vi) obrascu zločina koje su te snage

⁵⁰⁸ V. takođe gore, par. 59-72, gde Žalbeno veće odbija ostatak Đorđevićevog šestog žalbenog osnova.

⁵⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 2126, 2128, 2130. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2136-2149, 2151-2152.

⁵¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2126-2127. V. takođe Prvostepena presuda, par. 226 -237.

⁵¹¹ Prvostepena presuda, par. 2126-2127, 2134. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2023 -2024.

⁵¹² Prvostepena presuda, par. 2126, 2132-2136.

⁵¹³ Prvostepena presuda, par. 2010-2026.

⁵¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2036-2051.

vršile dok su zauzimale sela i ulazile u njih;⁵¹⁵ (vii) planu i sakrivanju tela civila, kosovskih Albanaca, ubijenih tokom tih operacija;⁵¹⁶ (viii) nesrazmernom korišćenju sile;⁵¹⁷ i (ix) stavu ključnih političkih i vojnih rukovodilaca.⁵¹⁸

175. Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da zapovesti i direktive za te zajedničke operacije nisu sadržale eksplicitna naređenja za vršenje zločina, ali da je njihova "namerna nepreciznost omogućavala [...], pa čak i podsticala na tumačenje da se u naređenjima misli na likvidaciju boraca OVK, lica za koja se sumnjalo da su borci OVK i lica za koja se smatralo da su njegove pristalice, kao i na 'čišćenje' čitavih oblasti na kojima su živeli kosovski Albanci i njihovo upućivanje preko granice, svim raspoloživim sredstvima".⁵¹⁹ Shodno tome, Pretresno veće zaključilo je sledeće:

Obim operacija na Kosovu, obrazac zločina počinjenih nad civilima, kosovskim Albancima, i mnoštvo različitih jedinica VJ i MUP-a uključenih u te akcije uverili su Veće da je postojao plan, u kojem je učestvovalo više osoba, da se kampanjom terora i nasilja izmeni etnički sastav stanovništva na Kosovu i da su te osobe učestvovala u realizaciji zajedničkog cilja i delile istu nameru da se ti zločini počine.⁵²⁰

176. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su krivična dela ubistva i progona (putem deportacije, prisilnog premeštanja i uništavanja verskih objekata) bila u sklopu UZP-a, pošto Pretresno veće nije utvrdilo da je svaki učesnik u UZP-u delio traženu *mens rea*.⁵²¹ Žalbeno veće će prvo da razmotri njegove argumente koji se odnose na ubistvo, a zatim njegove argumente koji se odnose na progone.

⁵¹⁵ Prvostepena presuda, par. 2027-2035, 2036-2051, 2129-2130, 2132-2135. Pretresno veće je zaključilo da je VJ obezbeđivao obod nekog sela ili područja i, po potrebi, pružao artiljerijsku podršku, dok bi snage MUP-a izvodile pešadijske napade (Prvostepena presuda, par. 2037). V. takođe Prvostepena presuda, poglavlje VI.

⁵¹⁶ Prvostepena presuda, par. 2111-2117.

⁵¹⁷ Prvostepena presuda, par. 2052-2069.

⁵¹⁸ Prvostepena presuda, par. 2023 -2025, 2062.

⁵¹⁹ Prvostepena presuda, par. 2132 (naglasak dodat). Pretresno veće je takođe zaključilo sledeće:

snage VJ i MUP su [ta naređenja i direktive] u većini slučajeva sprovodile na način koji je podrazumevao prisilno proterivanje civila, kosovskih Albanaca, iz njihovih domova, paljenja albanskih kuća, sela i imovine, ubijanje civila, kosovskih Albanaca, posebno muškaraca i mladića vojne dobi, kao i pogubljenja zarobljenih boraca OVK (Prvostepena presuda, par. 2133).

Ove zajedničke operacije obuhvatale su uništenje OVK ubijanjem njenih pripadnika, čišćenjem područja od sistema podrške OVK ili NATO zbog moguće kopnene invazije NATO, kao i ubijanjem ili uklanjanjem civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca, s određenih područja, što je u mnogim slučajevima značilo njihovo premeštanje preko granice kako više ne bi bili deo kosovskog stanovništva. U sredstva nameravana za ostvarivanje ovih ciljeva i sprovođenje plana, spadali su prisilno premeštanje, deportacija, ubistvo i uništavanje domova i sela, kao i verske ili kulturne baštine civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca. (Prvostepena presuda, par. 2135).

⁵²⁰ Prvostepena presuda, par. 2128.

⁵²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par.130, 132-133, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 197, 220, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 365, 418, Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 109, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 110. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 136.

B. Navodna greška zbog zaključka da je krivično delo ubistva bilo deo UZP-a**1. Argumenti strana u postupku**

177. Đorđević ulaže prigovor u vezi s činjenicom da u predmetu *Milutinović i drugi* nije moglo da se utvrdi da su Šainović, Ojdanić, Pavković, Lazarević ili Lukić imali nameru da izvrše ubistvo, a da je Pretresno veće u ovom predmetu "iskoristilo zapovesti i naređenja tih pojedinaca da izvede zaključak da je postojala namera da se izvrši ubistvo, koji je zatim prenelo na UZP i Đorđevića".⁵²² Đorđević upućuje na zaključak iz Prvostepene presude u predmetu *Milutinović i drugi*, koji je navodno proistekao iz istih činjenica, da nije bilo jasnog obrasca po kom su vršena ubistva.⁵²³ Đorđević iznosi argument da bi na celom području Kosova bio ubijen mnogo veći broj ljudi i da bi bilo više slučajeva masovnih ubistava da ubistvo jeste bilo u okviru nameravanog UZP-a.⁵²⁴ Umesto toga, Pretresno veće je zaključilo da je utvrđeno da je "ubijeno" najmanje 724 lica na deset lokacija na Kosovu,⁵²⁵ i to u samo 7 od 14 opština, te da su ubistva izvršena uglavnom u selima, a ne većim gradovima.⁵²⁶ Đorđević takođe iznosi argument da je alternativni zaključak Pretresnog veća u vezi s njegovom *mens rea* po trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata dvosmislen i sugeriše da je moguć i zaključak da Đorđević i ostali učesnici u UZP-u nisu imali nameru da ubijaju.⁵²⁷

178. Tužilaštvo odgovara da bi Đorđevićev argument trebalo odbaciti, pošto zaključci iz predmeta *Milutinović i drugi* nisu obavezujući po Pretresno veće.⁵²⁸ Tužilaštvo dalje odgovara da bi Žalbeno veće trebalo bez razmatranja odbaciti Đorđevićev argument da je na celom području Kosova trebalo da bude ubijen veći broj ljudi da bi Pretresno veće moglo da dođe do zaključka da je ubistvo bilo u sklopu UZP-a.⁵²⁹ Tužilaštvo tvrdi da Đorđević ne objašnjava koliko je ljudi trebalo da bude ubijeno da bi Pretresno veće došlo do takvog zaključka i dodaje da ne postoji minimalni potreban broj

⁵²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 137.

⁵²³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 136, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 94, dodajući da je Pretresno veće u ovom predmetu prihvatilo taj zaključak, ali samo tokom razmatranja u vezi s odmeravanjem kazne (Đorđevićev žalbeni podnesak, fusnota 191, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2227, fusnota 7435).

⁵²⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134; Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 36. Đorđević isto tako tvrdi da su masovna ubistva na Kosovu bila relativno retka u poređenju s ubistvima u drugim sukobima (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134).

⁵²⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1780.

⁵²⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 135.

⁵²⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 138, fusnota 196; Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 39. Đorđević isto tako tvrdi da činjenica da je Pretresno veće donelo alternativne zaključke u vezi s trećom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata upućuje na to da Pretresno veće "nije bilo sigurno u to da je on imao nameru da ubije" (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 138, fusnota 196). Shodno tome, on tvrdi da je Pretresno veće, na osnovu svojih činjeničnih zaključaka, isto tako moglo da dođe do zaključka da on nije imao traženu nameru za ubistvo (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 138, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2139, 2141, 2145, 2147, 2153, 2158, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 237). O tome da li je Đorđević imao traženu nameru u vezi s ubistvom govori se kasnije u ovoj Presudi (V. dole, poglavlje XI).

⁵²⁸ Odgovor tužilaštva, par. 117.

⁵²⁹ Odgovor tužilaštva, par. 112.

ljudi.⁵³⁰ Štaviše, Đorđević "zanemaruje zaključke Pretresnog veća da je ubistvo predstavljalo 'glavnu komponentu kampanje terora', koja je često primenjivana jer je 'trebalo da dovede to toga da kosovski Albanci napuste Kosovo'",⁵³¹ te ocenu dokaza od strane Pretresnog veća zamenjuje svojom.⁵³² Na kraju, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće zaključke u vezi s trećom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata donelo kao alternativne i da oni nisu dvosmisleni.⁵³³

2. Analiza

179. Žalbno veće smatra da suštinu Đorđevićeve argumentacije da je Pretresno veće u ovom predmetu postupilo nerazumno kada je zaključilo da je ubistvo bilo u okviru UZP-a čine tri osnovna argumenta. Kao prvo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zato što je svoj zaključak zasnovalo na zapovestima i direktivama koje su izdali Šainović, Ojdanić, Pavković, Lazarević ili Lukić, dok Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* na osnovu istih činjenica nije moglo da zaključi da su oni posedovali traženu nameru za ubistvo.⁵³⁴ Kao drugo, on tvrdi da činjenica da se radilo o ograničenom broju ubistava i lokacija na kojima su ta ubistva izvršena pokazuje da nije postojao sveobuhvatni plan za ubijanje kosovskih Albanaca, kao i da učesnici u UZP-u nisu delili nameru za ubistvo.⁵³⁵ Shodno tome, moguć je i zaključak da ubistvo "nije bilo jedan od ciljeva navodnog UZP-a".⁵³⁶ Kao treće, on tvrdi da Pretresno veće nije donelo zaključak u vezi s namerom za ubistvo kod ostalih učesnika u UZP-u, te da, shodno tome, nije pokazalo "osnovni uslov" da su učesnici u UZP-u delili nameru da izvrše dogovorena krivična dela.⁵³⁷ Žalbno veće će redom razmotriti ta tri argumenta.

180. Što se tiče Đorđevićevog prvog argumenta, koji se odnosi na zaključke Pretresnog veća u predmetu *Milutinović i drugi*, Žalbno veće podseća na to da se sudije, prilikom donošenja činjeničnih zaključaka, oslanjaju samo i isključivo na dokaze predočene u konkretnom predmetu koji rešavaju.⁵³⁸ Žalbno veće bi postupilo krajnje nepropisno kada bi uzelo u obzir nešto što nije u spisu

⁵³⁰ Odgovor tužilaštva, par. 112, 116.

⁵³¹ Odgovor tužilaštva, par. 115, gde se upućuje Prvostepenu presudu, par. 2137.

⁵³² Odgovor tužilaštva, par. 112, 115-116, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 674-675, 2007, 2032, 2137.

⁵³³ Odgovor tužilaštva, par. 119.

⁵³⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par.136-137. Žalbno veće ima u vidu da je Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* zaključilo da zajednički plan nije obuhvatao krivično delo ubistva (Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 94-95). Međutim, Pretresno veće je zaključilo da su Šainović, Pavković i Lukić razumno mogli da predvide da će ubistvo biti izvršeno (Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 470, 785, 1134), te ih je osudilo za ubistvo na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata (Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 475, 788, 1138). Osim toga, Žalbno veće ima u vidu da je Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* zaključilo da ima "dosta dokaza" koji potkrepljuju navod da su Ojdanić i Lazarević podržavali činjenje zločina od strane snaga VJ-a i MUP-a širom Kosova, ali da nije van razumne sumnje dokazano da su oni "delili nameru učesnika udruženog zločinačkog poduhvata" (Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 616, 917).

⁵³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134-135.

⁵³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134-136.

⁵³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 136-137.

⁵³⁸ V., u različitom kontekstu, Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 78, 84-85. V. takođe gore, par. 143.

predmeta koji rešava u žalbenom postupku.⁵³⁹ "*quod non est in actis, non est in mundo*". Dokazi i usmena svedočenja mogu da se razlikuju od slučaja do slučaja čak i kad se odnose na iste činjenice. Shodno tome, prihvaćeno je da dva razumna presuditelja o činjenicama mogu doći do različitih, ali jednako razumnih zaključaka, čak i kada se oni odnose na iste događaje.⁵⁴⁰ Pitanje koje Žalbeno veće treba da reši jeste da li bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do istog zaključka do kog je došlo Pretresno veće, a ne da li je zaključak do kog je došlo neko drugo pretresno veće razuman.⁵⁴¹ Žalbeno veće će, stoga, da utvrdi da li je Pretresno veće postupilo razumno kada se oslonilo na Šainovićeve, Ojdanićeve, Pavkovićeve, Lazarevićeve ili Lukićeve zapovesti prilikom donošenja zaključka da je ubistvo bilo u okviru UZP-a.

181. Žalbeno veće napominje da Đorđević nije izričito naveo nijednu od zapovesti i direktiva Šainovića, Ojdanića, Pavkovića, Lazarevića ili Lukića, koje je, kako on tvrdi, Pretresno veće koristilo kada je pogrešno zaključilo da je ubistvo bilo deo zajedničkog plana.⁵⁴² On se, umesto toga, poziva na nekoliko paragrafa Prvostepene presude⁵⁴³ koji se odnose na: (i) direktivu VJ-a od 16. januara 1999. godine, koju je potpisao Ojdanić (dalje u tekstu: Direktiva "Grom-3");⁵⁴⁴ (ii) Pavkovićevo naređenje o upotrebi 3. armije VJ-a na Kosovu, od 27. januara 1999. godine;⁵⁴⁵ (iii) primere naređenja da se izvrši "asanacija terena";⁵⁴⁶ (iv) primere naređenja da se uspostavi "borbena kontrola" nad određenim delovima Kosova;⁵⁴⁷ i (v) nekoliko naređenja Zajedničke komande i jedno naređenje Komande Prištinskog korpusa da se "unište [...] terorističke snage" kosovskih Albanaca.⁵⁴⁸

⁵³⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 311, 312.

⁵⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 396, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 11-12. Žalbeno veće podseća na to da "dvoje sudija, koji oboje postupaju razložno, na osnovu istih dokaza mogu izvesti različite zaključke" (Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 22).

⁵⁴¹ V. gore, par. 16.

⁵⁴² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 137.

⁵⁴³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 137, fusnota 193, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2018-2026, 2034-2035, 2051, 2056, 2062, 2066, 2069, 2126, 2129, 2130, 2132, 2134-2135, 2138-2152. Nekoliko paragrafa iz Prvostepene presude na koje se poziva Đorđević ne potkrepljuju njegov argument. Na primer, paragraf 2056 odnosi se na nekoliko usmenih naređenja, ali nijedno od njih nisu izdali Šainović, Ojdanić, Pavković, Lazarević ili Lukić (Prvostepena presuda, par. 2056; svedočenje svedoka K89, 26. avgust 2009, T. 8476 (delimično zatvorena sednica); DP1273, str. 9124 (poverljivo); DP1274, str. 9124 (javna redigovana verzija DP1273); DP320, par. 41 (poverljivo); DP321, par. 41 (javna redigovana verzija DP320)). U paragrafu 2062 Prvostepene presude diskutuje se o izveštajima međunarodnih posmatrača o upotrebi nesrazmerne sile od strane snaga VJ-a i MUP-a u odgovor na aktivnosti OVK. U paragrafu 2066 takođe se govori o korišćenju nesrazmerne sile u svetlu načela međunarodnog humanitarnog prava kojima se štiti civilno stanovništvo, a paragraf 2069 sadrži zaključak Pretresnog veća o upotrebi nesrazmerne sile od strane snaga VJ-a i MUP-a.

⁵⁴⁴ DP D179. V. Prvostepena presuda, par. 2018, 2035, 2134.

⁵⁴⁵ DP D343. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2018.

⁵⁴⁶ Dokazni predmeti P957, str. 3; P493, par. 45-46; P782, str. 2; K54, 13. maj 2009, T. 4367. V. Prvostepena presuda, par. 2132.

⁵⁴⁷ DP P896, str. 4, 6. V. Prvostepena presuda, par. 2132.

⁵⁴⁸ DP P350; P969; P970; P766; P767; P961; P1235; P1382. V. Prvostepena presuda, par. 2132.

182. Žalbeno veće ima u vidu da se Šainoviću, Ojdaniću, Pavkoviću, Lazareviću ili Lukiću mogu pripisati samo tri od tih zapovesti: (i) direktiva VJ-a od 16. januara 1999. koju je potpisao Ojdanić,⁵⁴⁹ (ii) Pavkovićevo naređenje o upotrebi 3. armije VJ-a na Kosovu, od 27. januara 1999. godine,⁵⁵⁰ i (iii) naređenje Komande Prišinskog korpusa da se "unište [...] terorističke snage" kosovskih Albanaca, koje je izdao Lazarević.⁵⁵¹

183. Pretresno veće je razmotrilo direktivu VJ-a od 16. januara 1999. godine koju je potpisao Ojdanić,⁵⁵² kao i Pavkovićevo naređenje o upotrebi 3. armije VJ na Kosovu od 27. januara 1999,⁵⁵³ kao deo dokaza koji pokazuju gomilanje i korišćenje snaga VJ i MUP-a na Kosovu, čime su "prekršeni Oktobarski sporazumi i što se kosilo s navodnim namerama da se postigne političko rešenje kosovskog problema".⁵⁵⁴ Gomilanje i korišćenje snaga predstavlja jedan od sedam "ključnih elemenata" koje je Pretresno veće identifikovalo i analiziralo kao dokaz o zajedničkom planu.⁵⁵⁵ Direktiva poznata kao operacija "Grom-3" upućena je komandama 1, 2. i 3. armije VJ-a, RV-u i PVO-u i korpusu specijalnih jedinica. Tom direktivom su te snage zadužene da se, između ostalog, pripreme za očekivanu intervenciju snaga NATO-a, spreče nasilno dovođenje multinacionalne brigade NATO-a na Kosovo i izvrše mobilizaciju, te da u sadejstvu s MUP-om razbiju multinacionalnu brigadu NATO-a i unište "šiptarske terorističke snage".⁵⁵⁶ Isto tako, Pavkovićevo naređenje o upotrebi 3. armije za operaciju "Grom-3" usledilo je 27. januara 1999. godine i njim su, u skladu s direktivom VJ, jedinice 3. armije zadužene da, u sadejstvu sa snagama MUP-a, razbiju i unište brigadu NATO i "šiptarske terorističke snage" i da onemoguće njihovo sadejstvo.⁵⁵⁷

184. Značajno je da je Pretresno veće zaključilo da je "celokupno albansko stanovništvo na Kosovu počelo da se smatra neprijateljem" i da su operacije vođene pod izgovorom "protivterorističkih" operacija bile, u stvari, usmerene protiv civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca.⁵⁵⁸ Mada su u tim dokumentima govori o napadima protiv albanskih terorističkih snaga i mada je zvanični cilj srpskih snaga bila borba protiv terorizma, Pretresno veće je konstatovalo da

⁵⁴⁹ DP D179. V. Prvostepena presuda, par. 2018, 2035, 2134.

⁵⁵⁰ DP D343. V. Prvostepena presuda, par. 2018.

⁵⁵¹ DP P961. V. Prvostepena presuda, par. 2132.

⁵⁵² DP D179. V. Prvostepena presuda, par. 2018, 2035, 2134.

⁵⁵³ DP D343. V. Prvostepena presuda, par. 2018.

⁵⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 2026. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2010-2025.

⁵⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 2008. Sedam "ključnih elemenata" koje je Pretresno veće identifikovalo kao dokaze o zajedničkom planu su sledeći: (i) demografski pokazatelji; (ii) nagomilavanje i korišćenje srpskih snaga, kao i naoružavanje nealbanskog stanovništva na Kosovu, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi iz 1998. godine i mirovni pregovori koji su bili u toku početkom 1999; (iii) obrazac zločina; (iv) koordinisano korišćenje MUP-a i VJ-a; (v) primena nesrazmerne sile tokom "protivterorističkih" dejstava; (vi) sistematsko prikupljanje ličnih isprava i registarskih tablica kosovskih Albanaca; i (vii) pokušaji da se prikriju zločini nad civilima, kosovskim Albancima (Prvostepena presuda, par. 2008). V. gore, par. 173, 174.

⁵⁵⁶ DP D179, str. 1-2, 7. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2018.

⁵⁵⁷ DP D343, str. 3, 6-8. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2018. Naređenjem je takođe angažovano "naoružano nešiptarsko stanovništvo" na obezbeđenju srpskih snaga, vojnih objekata i komunikacija, kao i za odbranu naseljenih mesta sa nešiptarskim stanovništvom (dokazni predmet D343, str. 5-6. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2018).

⁵⁵⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2018, 2035, 2055-2056, 2062, 2065, 2069, 2129. V. takođe dole, par. 521-526.

postoji obilje dokaza, uključujući i nesrazmerno korišćenje sile od strane tih snaga,⁵⁵⁹ koji pokazuju da su srpske snage delovale "protiv celokupnog albanskog stanovništva na Kosovu, i to svesno i odlučno".⁵⁶⁰

185. Pretresno veće je dalje razmotrilo dokaze o sledećem: (i) sastancima višeg rukovodstva Srbije;⁵⁶¹ (ii) javnim izjavama viših političkih ličnosti;⁵⁶² (iii) angažovanju dobrovoljaca;⁵⁶³ i (iv) planu da se prikriju zločini izvršeni nad civilnim stanovništvom.⁵⁶⁴ U obrazloženju Pretresnog veća, ovi dokazi, zajedno s Ojdanićevim i Pavkovićevim naređenjima, upućivali su na to da je rat s NATO-om i OVK-om pružao "opravdanje za korišćenje snaga VJ i MUP-a u borbenim operacijama, kao i pokriće, konkretno za ubijanje muškaraca, kosovskih Albanaca u godinama za vojnu službu".⁵⁶⁵ Pretresno veće je isto tako zaključilo da "[u]česnici u UZP i snage koje su oni koristili ne samo da su nameravali činjenje zločina kao sredstva za ostvarenje zajedničkog cilja, već su takođe planirali i sproveli postupak prikrivanja dokaza o takvim zločinima – tela stotina civila, kosovskih Albanaca."⁵⁶⁶

186. Što se tiče gorenavedenog Lazarevićevog naređenja, Pretresno veće ga je razmatralo zajedno s drugim naređenjima⁵⁶⁷ i zaključilo da su zločini koje su izvršile srpske snage tokom unapred isplaniranih i koordinisanih operacija bili deo UZP-a, a ne izolovani incidenti, kao što je Đorđević izjavio na suđenju.⁵⁶⁸ Mada naređenja koja se odnose na takve operacije nisu izričito nalagala vršenje zločina, Pretresno veće je bilo mišljenja da je način na koji su ih snage VJ-a i MUP-a sprovodile značajan za razumevanje njihovog pravog značenja.⁵⁶⁹ Pretresno veće je, između ostalog, uzelo u obzir veliki broj dokaza o obrascima zločina i korišćenju nesrazmerne sile od strane srpskih snaga, o čemu se detaljnije govorilo u prethodnim delovima Presude.⁵⁷⁰ Shodno tome, Pretresno veće je zaključilo da je "namerna nepreciznost tih naređenja" podsticala snage VJ-a i MUP-a da vrše zločine

⁵⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 2018, 2027-2035, 2036-2051, 2052-2080. Žalbeno veće je već u drugim delovima ove Presude odbacilo Đorđevićeve argumente da je Pretresno veće pogrešilo u svojim zaključcima o nesrazmernoj upotrebi sile od strane srpskih snaga (v. gore, par. 108). V. takođe Prvostepena presuda, par. 2035, 2055-2056, 2062, 2065, 2069, 2129. V. takođe dole, par. 351-371.

⁵⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 2018, 2035, 2134 -2135.

⁵⁶¹ Prvostepena presuda, par. 2020, 2025, gde se upućuje na DP P85, P387.

⁵⁶² Prvostepena presuda, par. 2023-2024, gde se upućuje na svedočenje Knuta Vollebaeka, 10. jul 2009, T. 7215-7218.

⁵⁶³ Prvostepena presuda, par. 2021. V. takođe dole, odeljak X.F.

⁵⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 2025, 2081-2082, 2086-2105, 2108-2120. V. takođe dole, odeljak X.G.

⁵⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 2026.

⁵⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 2026.

⁵⁶⁷ V. gore, par. 183-184. Ta naređenja obuhvataju: (i) naređenja u vezi s "čišćenjem terena" (Prvostepena presuda, par. 2132, gde se upućuje na DP P957, str. 3, P493, par. 7, 45-46, DP P782, str. 2, K54, 13. maj 2009, T. 4367); (ii) naređenja o uspostavljanju "borbene kontrole" nad određenim područjima na Kosovu (Prvostepena presuda, par. 2132, gde se upućuje na DP P896, str. 4); i (iii) nekoliko naređenja Zajedničke komande i jedno naređenje Komande Prištinskog korpusa da se "unište [...] terorističke snage" kosovskih Albanaca (Prvostepena presuda, par. 2132, gde se upućuje na dokazne predmete P1235, P969, P970, P1382, P766, P767, P350, P961 (Komanda Prištinskog korpusa), D104).

⁵⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 2132-2135.

⁵⁶⁹ V. gore, par. 184. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2007, 2133.

⁵⁷⁰ V. Prvostepena presuda, par. 2007, 2132-2133. V. gore, par. 97-99, 102, 184.

tokom unapred planiranih i koordinisanih operacija snaga VJ-a i MUP-a.⁵⁷¹ Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno zbog toga što se oslonilo na takve dokaze.

187. Žalbena veće dalje zaključuje da su naređenja na koja upućuje Đorđević bila deo šireg niza dokaza koje je analiziralo Pretresno veće.⁵⁷² Žalbena veće ima u vidu da Đorđević nije razradio svoj argument, nije ukazao ni na jednu grešku u analizi Pretresnog veća, niti je pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je na osnovu svih dokaza o kojima je diskutovalo i koje je razmatralo došlo do svog zaključka.⁵⁷³ Đorđevićev argument oslanja se na činjenicu da je Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* došlo do drugačijeg zaključka, ali on nije izneo nijedan drugi argument da bi pokazao zašto je u ovom predmetu Pretresno veće postupilo nerazumno kada je zaključilo da je ubistvo bilo deo UZP-a. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na ta naređenja da bi zaključilo da je ubistvo bilo jedno od krivičnih dela kojim se sprovodio UZP.

188. Što se tiče Đorđevićevog drugog argumenta koji se odnosi na broj ubijenih ljudi, Žalbena veće na samom početku objašnjava da ne postoji pravni uslov da dođe do nekog minimalnog broja ubistava kako bi se potkrepio zaključak da je ubistvo bilo deo udruženog zločinačkog poduhvata.⁵⁷⁴

189. Žalbena veće smatra da Đorđević povremeno meša cilj UZP-a s krivičnim sredstvima pomoću kojih je on trebalo da bude sproveden.⁵⁷⁵ Pretresno veće je zaključilo da je postojao plan da se *izmeni etnički sastav na Kosovu* i da je taj plan *sprovođen* kampanjom terora i nasilja nad albanskim stanovništvom na Kosovu za koju je tipično bilo da je *obuhvatala* ubistva.⁵⁷⁶ Shodno tome, ubistvo je bilo tek jedno od sredstava koja je Pretresno veće identifikovalo kao sredstva pomoću kojih je trebalo sprovesti zajednički plan, a ne njegov konačni cilj. Kako je Pretresno veće obrazložilo, ubijanje, između ostalih, žena, dece i celih porodica, vršeno je kako bi se albansko stanovništvo navelo na odlazak tako što mu se pokazalo šta ga čeka ako ne ode ili, jednostavno, kako

⁵⁷¹ V. gore, par. 175. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2027-2035 (obraci krivičnih dela), 2036-2051 (koordinisano korišćenje snaga MUP-a i VJ-a), 2132.

⁵⁷² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 137.

⁵⁷³ V. gore, par. 20.

⁵⁷⁴ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 309. Žalbena veće takođe podseća na to da "osim u slučaju kad se radi o istrebljenju, nije nužno da krivično djelo bude izvršeno nad većim brojem osoba da bi predstavljalo zločin protiv čovječnosti: djelo usmjereno protiv ograničenog broja žrtava ili čak protiv samo jedne žrtve može da predstavlja zločin protiv čovječnosti, pod uslovom da čini dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva" (Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 309). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 25.

⁵⁷⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 135.

⁵⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 2130-2131.

bi se stvaranjem atmosfere terora stanovništvo nagnalo na odlazak.⁵⁷⁷ Đorđević nije osporio ovo obrazloženje i zaključke.

190. Naročito je vredan pažnje zaključak Pretresnog veća da je to što su ugledne porodice kosovskih Albanaca (porodice Berisha, Vejisa i Caka) javno ubijene imalo uticaja na ostalo albansko stanovništvo tih sela na Kosovu, navevši veliki broj njih na odlazak.⁵⁷⁸ Žalbena veće se slaže s Pretresnim većem da je namerno ubijanje nekoliko uglednih lica moglo da bude dovoljno da dovede do odlaska ljudi i tako doprinese ostvarenju zajedničkog cilja UZP-a. Shodno tome, Đorđevićeva sugestija da broj ubistava "nije dovoljan da bi pokazao da je ubistvo bilo deo plana UZP-a"⁵⁷⁹ je bespredmetna. Takođe su neubedljivi i Đorđevićevi argumenti da činjenice odudaraju od zaključka da je ubistvo bilo deo UZP-a zato što su ubistva, od kojih je većina izvršena u selima a ne većim gradovima, dokazana u samo sedam opština.⁵⁸⁰ Žalbena veće smatra da je mesto gde su ubijanja vršena nebitno pošto je Pretresno veće zaključilo da je ubijanje vršeno kako bi se "lokalnom stanovništvu, kosovskim Albancima, pokazalo šta ih čeka ako ne odu iz svojih sela, mesta ili gradova ili, jednostavno, zato da bi se kreiranjem atmosfere straha kosovski Albanci nagnali da odu".⁵⁸¹

191. Što se tiče Đorđevićevog trećeg argumenta u vezi s tim što Pretresno veće nije donelo zaključak o traženoj nameri za ubistvo kod ostalih učesnika u UZP-u, Žalbena veće podseća na svoj zaključak da Pretresno veće nije moralo da zasebno analizira namere svakog pojedinog učesnika u UZP-u.⁵⁸² Naprotiv, Pretresno veće je moralo da identifikuje više osoba koje su bili učesnici u UZP-u i utvrdi da su one delile zajednički zločinački cilj.⁵⁸³ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da je ubistvo bilo krivično delo putem kog se ostvarivao zajednički cilj.⁵⁸⁴ Pretresno veće je zauzelo stav da su "učesnici u UZP nameravali da sprovedu zajednički plan putem činjenja zločina deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i progona, koje je uključivalo takva dela".⁵⁸⁵ Žalbena veće, stoga, smatra da nije tačno da Pretresno veće nije donelo traženi zaključak. Shodno tome, ovaj argument se odbacuje.

192. Na kraju, Žalbena veće ima u vidu da je Pretresno veće jasno i nedvosmisleno zaključilo da su zločini izvršeni u skladu s prvom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata.⁵⁸⁶ Pretresno veće je iz predostrožnosti primetilo da, čak i ako ti zločini nisu bili nameravani kao deo UZP-a,

⁵⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 2032, 2137-2140, 2143. Pretresno veće je opširnije diskutovalo o slučajevima u kojima su ubijene cele porodice (Prvostepena presuda, par. 2137-2140).

⁵⁷⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2032. V. takođe Prvostepena presuda, par. 500, 668-676, 687-689, 904, 2045, 2143.

⁵⁷⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134.

⁵⁸⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 135.

⁵⁸¹ Prvostepena presuda, par. 2137.

⁵⁸² V. gore, par. 141.

⁵⁸³ V. gore, par. 141; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 2126, 2137-2149.

⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 2025. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2010-2026, 2035, 2051.

⁵⁸⁶ V. Prvostepena presuda, par. 2135-2136, 2138, 2140.

dokazi isto tako potkrepljuju zaključak da su ti zločini bili prirodna i predvidiva posledica zajedničkog plana.⁵⁸⁷ Žalbeno veće tu ne nalazi nikakvu dvosmislenost i smatra da je Pretresno veće postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad je razumno donelo takav zaključak.

193. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do istog zaključka do kojeg je došlo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno pogrešilo kada je zaključilo da je ubistvo bilo u okviru UZP-a.

C. Navodna greška zbog zaključka da je krivično delo progona bilo deo UZP-a

1. Argumenti strana u postupku

194. S obzirom na zaključke o diskriminatornoj nameri za progone, Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije, kad je reč o svakom mestu zločina za koji je izreklo osuđujuću presudu, utvrdilo da su pojedinci bili uzimani za metu zbog svoje etničke pripadnosti.⁵⁸⁸ U vezi s progonima putem ubistva, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što nije utvrdilo potrebnu diskriminatornu nameru izvršilaca za 4 od 10 mesta zločina za koje je izreklo osuđujuće presude.⁵⁸⁹ Što se tiče progona putem deportacije i prisilnog premeštanja, Đorđević tvrdi da su neprimereni opšti zaključci Pretresnog veća da su prisilno raseljena lica bila uzimana za metu zbog svoje nacionalne pripadnosti.⁵⁹⁰ Što se tiče progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja, Đorđević iznosi argument da Pretresno veće za tri od osam uništenih džamija nije utvrdilo da su bile konkretne mete napada.⁵⁹¹ Osim toga, on tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je uništavanje verskih objekata bilo u nameravanom okviru UZP-a na osnovu toga što je "tokom sukoba na celom području Kosova oštećeno samo osam džamija".⁵⁹²

195. Đorđević dalje tvrdi da se manjkavost rasuđivanja Pretresnog veća vidi iz toga što se ono oslonilo na naređenje upućeno jedinici VJ-a raspoređenoj u Orahovcu 24. marta 1999. godine da "na Kosovu ne sme da ostane 'nijedno albansko uvo'".⁵⁹³ On tvrdi da na osnovu dokaza nije utvrđeno da se ovo naređenje, ili namera s kojom je sastavljeno, mogu pripisati ijednom konkretnom učesniku u

⁵⁸⁷ V. Prvostepena presuda, par. 2139, 2141, 2147, 2153.

⁵⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 139, 141. Đorđević ne osporava zaključak Pretresnog veća da su deportacija i prisilno premeštanje bili deo UZP-a, nego, zapravo, samo osporava zaključak Pretresnog veća da su progoni putem tih zločina nameravani UZP-om (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 130, 140-142).

⁵⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 139, gde upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1780-1790; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 37-38. Đorđević takođe ističe da tužilaštvo nije odgovorilo na njegov argument da Pretresno veće nije utvrdilo da su učesnici u UZP-u imali *mens rea* za ubistvo (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 38).

⁵⁹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 141, gde upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1777.

⁵⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 144; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 41.

⁵⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 143; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 41.

⁵⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 142, gde se poziva na Prvostepenu presudu, par. 2056.

UZP-u.⁵⁹⁴ Osim toga, on tvrdi da je Pretresno veće takođe propustilo da pomene da su dokazi upućivali na to da je stvarno naređenje isto tako moglo biti da "na Kosovu ne sme da ostane 'nijedno terorističko uvo'".⁵⁹⁵

196. U vezi s traženom diskriminatornom namerom za progone putem ubistva, tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće zaključilo da je postojala "tražena [posebna] namera' u odnosu na sva ubistva" i da Đorđević pogrešno predstavlja zaključke Pretresnog veća.⁵⁹⁶ Što se tiče šest mesta zločina koje Đorđević pominje, Pretresno veće je identifikovalo "dodatne konkretne dokaze" o diskriminatornoj nameri.⁵⁹⁷ Tužilaštvo dalje odgovara da su zaključci Pretresnog veća da su učesnici u UZP-u imali nameru da izvrše progone putem prisilnog premeštanja i deportacije zasnovani na obilju dokaza i da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.⁵⁹⁸ Tužilaštvo upućuje na zaključak Pretresnog veća da je od 24. marta 1999. do 10. juna 1999. oko 800.000 kosovskih Albanaca isterano iz svojih domova, kao i na detaljnu analizu svakog pojedinačnog incidenta iz koje se vidi obrazac prisilnog premeštanja i ubijanja civilnog albanskog stanovništva na Kosovu od strane srpskih snaga.⁵⁹⁹

197. Na kraju, što se tiče progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja, tužilaštvo navodi da Đorđević nije objasnio koliko bi objekata od kulturnog značaja trebalo da bude uništeno da bi Pretresno veće moglo da zaključi da je krivično delo progona dokazano.⁶⁰⁰

2. Analiza

198. Iako je Đorđević na početku izjavio da tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi delio traženu konkretnu nameru s drugim učesnicima u UZP-u,⁶⁰¹ osim što je istakao da Pretresno veće nije pripisalo naređenje od 24. marta 1999. (*ili nameru s kojom je ono sastavljeno*) nijednom od učesnika u UZP-u, on se u svojim argumentima usredsredio na *mens rea* fizičkih izvršilaca.⁶⁰² Shodno tome,

⁵⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 142.

⁵⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 142, gde se poziva na DP P1274, str. 9179, svedočenje svedoka K89, 26. avgust 2009, T. 8443 (zatvorena sednica) (naglasak izostavljen).

⁵⁹⁶ Odgovor tužilaštva, par. 118.

⁵⁹⁷ Odgovor tužilaštva, par. 118, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1783.

⁵⁹⁸ Odgovor tužilaštva, par. 113, 120, 123.

⁵⁹⁹ Odgovor tužilaštva, par. 120, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1613-1704, 2009. Tužilaštvo tvrdi da je Đorđević takođe pogrešno naveo dokaze (Odgovor tužilaštva, par. 120, fusnota 359, gde se upućuje na DP P1273, str. 9179-9180 (poverljivo)).

⁶⁰⁰ Odgovor tužilaštva, par. 114, 121.

⁶⁰¹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par.133, 140-142.

⁶⁰² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 139, 140-142. Konkretno, u vezi s ubistvom, on iznosi argument da "Pretresno veće nije za svako mesto zločina utvrdilo da su lica ubijena *zato što* su bila kosovski Albanci" i da je Pretresno veće izvršilo potrebnu analizu *mens rea* "izvršilaca" za samo šest od deset mesta zločina (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 139 (naglasak u originalu)). Što se tiče deportacije i prisilnog premeštanja, on iznosi argument da je Pretresno veće pogrešilo zato što nije došlo do "konkretnog zaključka da su pojedinci na svakom konkretnom mestu zločina bili uzimani za metu zbog svoje nacionalnosti" pre nego što je izreklo osuđujuću presudu za progone (Đorđevićev žalbeni podnesak,

prema tumačenju Žalbenog veća, Đorđević tvrdi da ti navodni propusti u analizi Pretresnog veća pokazuju da Pretresno veće nije valjano ocenilo da li dela u osnovi mogu da potkrepe zaključak da su izvršeni progoni.⁶⁰³

199. Pre svega, Žalbena veće odbacuje Đorđevićovu sugestiju da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona bilo nameravani deo UZP-a zato što, kako Đorđević navodi, nije utvrdilo da su u svakom incidentu ljudi uzimani za metu zato što su bili kosovski Albanci. Zaključak o postojanju diskriminatorne namere može da se izvede iz posrednih dokaza, uključujući opštu diskriminatornu prirodu napada, ukoliko, u svetlu činjenica u predmetu, okolnosti u kojima su navodna dela progona izvršena potvrđuju postojanje takve namere.⁶⁰⁴

200. Žalbena veće ima u vidu da je tu metodologiju Pretresno veće primenilo u ovom predmetu. Nakon što je zasebno analiziralo svaki incident, Pretresno veće je utvrdilo da su žrtve krivičnih dela u osnovi progona bili kosovski Albanci i da su oni uzimani za metu upravo zbog svoje nacionalne pripadnosti.⁶⁰⁵

201. Što se tiče progona putem ubistva, Žalbena veće smatra da je Đorđević pogrešno predstavio zaključke Pretresnog veća i izvadio ih iz konteksta. Pretresno veće je, u odnosu na svih deset mesta zločina za koje je dokazano da su na njima izvršena ubistva, izričito zaključilo da su žrtve bile uzete za metu zbog svoje nacionalne pripadnosti.⁶⁰⁶ Pretresno veće je u delu Prvostepene presude koji se bavi pravnim zaključcima o progonima putem ubistava, na osnovu svoje analize i konstatacija o ovom pitanju, zaključilo da su srpske snage postupale s traženom diskriminatornom namerom kada su izvršile ta ubistva.⁶⁰⁷ U tom kontekstu, Pretresno veće je dalje primetilo da u vezi s nekim od tih

par. 141). Isto tako, njegov argument u vezi s uništavanjem verskih objekata usredsređen je na to da li su izvršioi konkretno ciljali džamije (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 144).

⁶⁰³ O tome da li je Đorđević delio traženu diskriminatornu nameru s ostalim učesnicima u UZP-u govoriće se kasnije u ovoj Presudi. V. dole, par. 466-476.

⁶⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184. Međutim, Žalbena veće podseća da se zaključak o postojanju diskriminatorne namere ne može direktno izvesti samo iz opšteg diskriminatornog karaktera napada protiv civilnog stanovništva (Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184).

⁶⁰⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1626-1627, 1629, 1633, 1638, 1640-1642, 1646-1650, 1652, 1656-1657, 1659, 1663, 1665, 1667-1668, 1670-1671, 1673-1674, 1679 (za deportaciju), 1619-1620, 1622, 1627-1628, 1630-1631 (u vezi s par. 606), 1635-1637, 1645, 1651, 1653-1655, 1658 (u vezi s par. 1015), 1660 (u vezi s par. 1036, 1048 – kada su se stanovnici vratili, videli su da je "oko 120 albanskih kuća spaljeno do temelja, dok je 420 kuća bilo delimično spaljeno. Srpske kuće bile su netaknute."), 1664, 1666, 1669, 1672, 1676-1677 (za prisilno premeštanje), 1681, 1683, 1697, 1776-1778 (za deportaciju i prisilno premeštanje), 497, 1710-1712, 1715-1718, 1721-1724, 1727-1728, 1731-1732, 1735-1736, 1738-1739, 1742, 1744, 1745 (za primer kada je Pretresno veće zaključilo da nema dovoljno dokaza da se utvrdi namera izvršilaca i isključi mogućnost da žrtve nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima, te je, stoga, konstatovalo da ubistvo nije dokazano), 1747, 1750-1751, 1781-1790 (za ubistvo); dole, par. 555-569 (za uništavanje imovine od verskog ili kulturnog značaja).

⁶⁰⁶ Prvostepena presuda, poglavlje VI, posebno par. 472, 473, 481-482, 485, 486, 495, 633, 672, 676, 678, 683, 873, 889, 892. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1718.

⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, poglavlje XI, posebno par. 1779-1782.

ubistava postoje čak i dodatni konkretni dokazi o diskriminatornim komentarima, ponašanju i zahtevima srpskih snaga, te je navelo šest takvih primera.⁶⁰⁸

202. Što se tiče progona putem deportacije i prisilnog premeštanja, Pretresno veće je izvršilo opširnu analizu dokaza o svakom slučaju deportacije i prisilnog premeštanja, koja je pokazala: (i) organizovani način na koji su snage VJ-a, MUP-a i s njima povezane snage napadale sela i prisilno premeštale stanovništvo;⁶⁰⁹ (ii) da su većina žrtava bili kosovski Albanci;⁶¹⁰ (iii) da su u većini napadnutih sela gotovo isključivo živeli kosovski Albanci;⁶¹¹ (iv) da su, u slučaju da je deo stanovništva tih sela bio srpske nacionalnosti, oni i njihova imovina bili pošteđeni u napadu;⁶¹² i (v) organizovanu praksu oduzimanja ličnih isprava i registarskih tablica od proteranih kosovskih Albanaca kako bi im se onemogućilo da dokažu svoj identitet i vrate se na Kosovo.⁶¹³ Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage delovale s traženom diskriminatornom namerom.⁶¹⁴ Mada je Pretresno veće prihvatilo da su pripadnici drugih nacionalnosti možda isto tako otišli s Kosova u periodu na koji se odnosi Optužnica, zauzelo je stav da to ne menja njegove zaključke u vezi s delima u osnovi i tim da su ogromnu većinu žrtava činili kosovski Albanci.⁶¹⁵

203. Žalbena veće smatra da činjenica da su napadi srpskih snaga na albansko stanovništvo Kosova pogodili i one koji nisu pripadali toj ciljanoj grupi ne lišava to ponašanje njegovog diskriminatornog karaktera.⁶¹⁶ Svojim argumentom da je Pretresno veće izvelo nedopustivo uopštene zaključke u vezi s diskriminatornom namerom izvršilaca Đorđević zanemaruje ostale relevantne zaključke Pretresnog veća.

204. Što se tiče progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja, Đorđevićev argument da su džamije morale biti konkretna meta napada razmotren je i odbijen drugde u ovoj Presudi.⁶¹⁷ Što se tiče Đorđevićevog argumenta da je uništen premali broj džamija da bi se potkrepio zaključak da je taj zločin bio deo UZP-a, Žalbena veće konstatuje da on ponovo ne pravi razliku

⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1783-1789.

⁶⁰⁹ V. Prvostepena presuda, par. 2036-2051.

⁶¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1697. Za konkretne zaključke iz Prvostepene presude, v. gore, fusnote 565, 568. V. takođe npr. Prvostepena presuda, par. 457 (Bela Crkva: "Svi stanovnici sela bili su kosovski Albanci"), 482-483 (Mala Kruša: "Pripadnike srpskih snaga su vodili tamošnji seljani Srbi koji su pokazivali koje su kuće albanske, a zatim su zajedno s pripadnicima srpskih snaga palili albanske kuće"; "Budući da su pripadnici srpskih snaga pucali i palili kuće, oko 400-500 kosovskih Albanaca je iz straha pobjeglo iz sela"; "Meštani Srbi su ostali u svojim kućama"), 494, 497, 500, 570 ("Jedan policajac u crnoj uniformi rekao im je da idu u Albaniju i da za njih nema mesta na Kosovu"), 576 (Srpski policajci rekli su Romima i nekim Gorancima koji su takođe bili u konvoju da se vrate svojim kućama), 1621-1622, 1627, 1629, 1777.

⁶¹¹ V. gore, par. 586.

⁶¹² V. Prvostepena presuda, par. 1171.

⁶¹³ Prvostepena presuda, par. 2077-2080. V. takođe gore, par. 157-158.

⁶¹⁴ Prvostepena presuda, par. 1777.

⁶¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1681.

⁶¹⁶ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

⁶¹⁷ V. dole, par. 555-569.

između cilja UZP-a i sredstava pomoću kojih je on trebalo da bude ostvaren.⁶¹⁸ Kao što se navodi gore u tekstu, Pretresno veće je zaključilo da je zajednički plan bio da se izmeni etnički sastav na Kosovu terorisanjem kosovskih Albanaca kako bi se oni primorali na odlazak⁶¹⁹ i da je uništavanje džamija bilo jedno od sredstava za sprovođenje zajedničkog plana.⁶²⁰ Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada je došlo do takvog zaključka. Stoga se odbija njegov argument da je uništen premali broj džamija da bi se potkrepio zaključak da su progoni putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja bili u okviru UZP-a.

205. Što se tiče naređenja od 24. marta 1999. da "na Kosovu ne sme da ostane 'nijedno albansko uvo'", Žalbeno veće zaključuje da je Đorđević pogrešno naveo dokaze i zanemario ostala relevantna razmatranja Pretresnog veća u vezi s tim naređenjem. Mada je tačno da je svedok K89 u unakrsnom ispitivanju izjavio da je moguće da se naređenje odnosilo na "terorističko uvo", a ne "albansko uvo",⁶²¹ u dodatnom ispitivanju taj svedok je potvrdio da je čuo "albansko uvo".⁶²² Osim toga, suprotno Đorđevićевой tvrdnji, Pretresno veće je izričito prodiskutovalo nedoslednosti u iskazu svedoka K89 i objasnilo zašto je odlučilo da prihvati delove iskaza u kojima je on rekao da se to naređenje odnosilo na sve Albance, uključujući i civile.⁶²³

206. Osim toga, Žalbeno veće zaključuje da je Đorđević, pozivajući se na naređenje od 24. marta 1999. kako bi potkrepio svoj prigovor na zaključke Pretresnog veća o progonima, izvadio to naređenje iz njegovog pravog konteksta. Pretresno veće je o tom naređenju diskutovalo u kontekstu svoje analize o nesrazmernoj sili koju su srpske snage koristile protiv kosovskih Albanaca tokom navodnih protivterorističkih operacija.⁶²⁴ Đorđevićev argument se stoga odbija.⁶²⁵

207. Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da dođe do istih zaključaka do kojih je došlo ovo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona putem ubistva, deportacije, prisilnog premeštanja i uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja bilo deo UZP-a.

⁶¹⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 144-145; Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 41. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 134 gde Đorđević iznosi argument da broj izvršenih ubistava "nije dovoljan da bi se pokazalo da je ubistvo bilo deo plana UZP-a".

⁶¹⁹ Prvostepena presuda, par. 2126, 2128, 2130, 2136-2149, 2151-2152 V. takođe gore, par. 111, 173, 189.

⁶²⁰ Prvostepena presuda, par. 2151. V. takođe gore, par. 204.

⁶²¹ Svedočenje svedoka K89, 26. avgust 2009, T. 8442-8443 (delimično zatvorena sednica). V. takođe DP P1273, str. 9179-9180 (poverljivo).

⁶²² Svedočenje svedoka K89, 26. avgust 2009, T. 8475-8476 (delimično zatvorena sednica). V. takođe DP P1273, str. 9179-9180 (poverljivo).

⁶²³ Prvostepena presuda, poverljivi Dodatak, str. 970, fusnota. 1570 (poverljivo).

⁶²⁴ Prvostepena presuda, par. 2056. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2052 -2069.

⁶²⁵ V. gore, par. 20.

D. Zaključak

208. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće u celosti odbija Đorđevićev sedmi žalbeni osnov.

X. ĐORĐEVIĆEV DEVETI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U VEZI S ĐORĐEVIĆEVIM UČEŠĆEM U UZP-U

209. Pretresno veće je na osnovu sledećih faktora zaključilo da je Đorđević značajno doprineo UZP-u:⁶²⁶ (i) kao načelnik RJB-a i pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, Đorđević je tokom perioda na koji se Optužnica odnosi imao "*de jure* ovlašćenja i vršio efektivnu kontrolu nad policijom na Kosovu", uključujući tu PJP i SAJ;⁶²⁷ (ii) Đorđević je u to vreme bio jedan od najviših funkcionera MUP-a;⁶²⁸ (iii) Đorđević je odigrao ključnu ulogu u koordinisanju snaga MUP-a na Kosovu 1998. i 1999. godine;⁶²⁹ (v) Đorđević je bio član Zajedničke komande i Kolegijuma MUP-a i redovno je prisustvovao sastancima tih tela;⁶³⁰ (vi) Đorđević je bio na terenu i prisustvovao je sastancima Štaba MUP-a u Prištini;⁶³¹ (vii) Đorđević je bio *de jure* odgovoran za snage koje su učestvovala u razoružavanju kosovskih Albanaca, dok je srpsko civilno stanovništvo na Kosovu u isto vreme naoružavano i organizovano u rezervne policijske odrede (dalje u tekstu: RPO);⁶³² (viii) oktobra 1998. godine Đorđević je predstavljao Republiku Srbiju na međunarodnim pregovorima o ulozi policije na Kosovu;⁶³³ (ix) januara 1999. godine Đorđević je imao vodeću ulogu u nastojanjima MUP-a da se prikrije ubijanje 45 civila u Račku/Račak;⁶³⁴ (x) Đorđević je doprineo upućivanju paravojnih jedinica na Kosovo;⁶³⁵ (xi) Đorđević je bio lično i neposredno uključen u pripajanje "Škorpiona" MUP-u, njihovo zvanično priključivanje SAJ-u i njihovo angažovanje na Kosovu 1999. godine;⁶³⁶ (xii) Đorđević je imao vodeću ulogu u naporima MUP-a da se prikrije ubistva civila, kosovskih Albanaca, i drugih lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima;⁶³⁷ i (xiii) tokom vremena koje je proveo na funkciji načelnika RJB-a Đorđević ni u jednom trenutku nije preduzeo nikakve mere da se o zločinima počinjenim na Kosovu sprovede istraga ili da se kazne oni koji su učestvovali u njihovom činjenju.⁶³⁸

210. Pretresno veće je zaključilo i da je Đorđević postupao s traženom namerom.⁶³⁹

⁶²⁶ Prvostepena presuda, par. 2158.

⁶²⁷ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶²⁸ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶²⁹ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶³⁰ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶³¹ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶³² Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶³³ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶³⁴ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁶³⁵ Prvostepena presuda, par. 2155.

⁶³⁶ Prvostepena presuda, par. 2155.

⁶³⁷ Prvostepena presuda, par. 2156.

⁶³⁸ Prvostepena presuda, par. 2157.

⁶³⁹ Prvostepena presuda, par. 2158. Žalbeno veće je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Đorđević postupao s traženom namerom (v. dole, par. 463, 468, 470, 477, 504, 513–514).

211. U devetom žalbenom osnovu Đorđević tvrdi da je Pretresno veće počinilo niz pravnih i činjeničnih grešaka koje su, pojedinačno i zbirno, dovele do toga da Pretresno veće pogrešno okarakterise njegovo ponašanje i da ga neprimereno poveže s UZP-om.⁶⁴⁰ Konkretno, Đorđević tvrdi da je obrazloženje koje je Pretresno veće dalo pogrešno utoliko što se zasniva na pogrešnoj pretpostavci da je on vršio efektivnu kontrolu nad izvršiocima zločina.⁶⁴¹ Đorđević svoje argumente iznosi u osam žalbenih podosnova, koje će Žalbeno veće analizirati redom.

A. Podosnov 9(A): navodne greške u proceni koju je Pretresno veće dalo o strukturi MUP-a i Đorđevićevoj ulozi

1. Uvod

212. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević, kao načelnik RJB-a i pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, bio *de jure* nadležan za organizacione jedinice RJB-a koje su u relevantnom periodu delovale na Kosovu.⁶⁴² Đorđević, koji je ujedno bio i član Kolegijuma MUP-a i Zajedničke komande, imao je najviši mogući čin, čin general-pukovnika, i važio je kao "drugi čovek" u Ministarstvu; a Veće je zaključilo i da je Đorđević "cele 1998. i 1999. godine vršio efektivnu kontrolu, kako *de jure*, tako i *de facto*, nad snagama MUP-a koje su dejsstvovala na Kosovu kao deo RJB".⁶⁴³ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da Đorđevićeva ovlašćenja nad jedinicama RJB-a koje su učestvovala u antiterorističkim dejstvima nisu bila umanjena po osnivanju Štaba Ministarstva za suzbijanje terorizma na Kosovu (dalje u tekstu: Štab za suzbijanje terorizma) 16. juna 1998. godine.⁶⁴⁴

213. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće "suštinski pogrešno razumelo i preuveličalo ulogu koju je on imao na Kosovu 1999. godine".⁶⁴⁵ Konkretno, Đorđević tvrdi sledeće: (i) formiranje Štaba za suzbijanje terorizma jeste se odrazilo na njegovu ulogu u odnosu na policiju na Kosovu;⁶⁴⁶ (ii) Pretresno veće je pogrešilo kad je zaključilo da je on aktivno učestvovao u događajima na Kosovu 1998. i 1999. godine ili da je imao efektivnu kontrolu nad njima;⁶⁴⁷ (iii) nema dokaza za to da je on vršio kontrolu nad jedinicama PJP-a i/ili SAJ-a;⁶⁴⁸ (iv) Đorđević nije znao za izveštaje o

⁶⁴⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 156; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 61.

⁶⁴¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 156.

⁶⁴² Prvostepena presuda, par. 40, 1892, 1898.

⁶⁴³ Prvostepena presuda, par. 1898.

⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 1895. V. takođe Prvostepena presuda, par. 108–124.

⁶⁴⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 157, 194; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 61, 71–72, 74, 80–81. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 160; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 44–45.

⁶⁴⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 161–172; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 79–80. V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 45–49.

⁶⁴⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 49–50. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 168–169.

⁶⁴⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 174–179. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 51.

operacijama MUP-a na Kosovu, pa tako nije znao ni za ono što se događalo na terenu,⁶⁴⁹ (v) Pretresno veće je pogrešilo kad je zaključilo da su drugi pomoćnici ministra bili podređeni njemu;⁶⁵⁰ (vi) dokazi ne idu u prilog zaključku Pretresnog veća da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova raspravljalo o angažovanju MUP-a na Kosovu i da se taj angažman planirao na tim sastancima;⁶⁵¹ i (vii) Pretresno veće je pogrešilo u zaključcima koje je donelo o njegovoj ulozi u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima.⁶⁵² Prema Đorđevićevom mišljenju, te greške obesnažuju zaključak o njegovoj kontroli nad RJB-om i učešću u UZP-u.⁶⁵³ Zato Đorđević traži da se ponište sve osuđujuće presude koje su mu izrečene ili da mu se kazna s tim u skladu umanji.⁶⁵⁴

214. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević učestvovao u UZP-u.⁶⁵⁵ Tužilaštvo tvrdi da Đorđević samo ponavlja argumente koje je Pretresno veće izričito odbacilo, da ne pokazuje nikakvu grešku, te da njegove argumente stoga treba odbaciti bez razmatranja.⁶⁵⁶ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da su Đorđevićevi argumenti neutemeljeni.⁶⁵⁷

215. Žalbeno veće sada će redom razmotriti Đorđevićeve tvrdnje.

2. Štab za suzbijanje terorizma i Đorđevićeva uloga

(a) Uvod

216. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević 11. juna 1997. godine formirao Štab MUP-a za Kosovo, čime je stvoren srednji nivo komande između sedišta MUP-a u Beogradu i SUP-ova na Kosovu.⁶⁵⁸ Štab MUP-a imao je zadatak da planira, organizuje i preduzima "mere i aktivnosti radi: suzbijanja oružane pobune; sprečavanja i suzbijanja građanskih nereda; [i] sprečavanja terorizma".⁶⁵⁹ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević 15. januara 1998. godine izdao rešenje kojim su zadaci Štaba MUP-a prošireni tako da uključe saradnju s "RDB, VJ, drugim državnim organima i organima lokalne samouprave", a da je jedan od zadataka Štaba MUP-a bio i "sprečavanje i

⁶⁴⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 180–185; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 52–53. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 170–171.

⁶⁵⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 186–190; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 71, 74. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 54–55.

⁶⁵¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 158. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 194; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 56–57.

⁶⁵² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 193.

⁶⁵³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 194.

⁶⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 194.

⁶⁵⁵ Odgovor tužilaštva, par. 129, 156. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 116–117.

⁶⁵⁶ Odgovor tužilaštva, par. 129, 131, 133, 139–142, 145–146, 149, 152–154, 156. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 116–117.

⁶⁵⁷ Odgovor tužilaštva, par. 132.

⁶⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 104, 107.

⁶⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 104, gde se upućuje na DP D402, tačka 2, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9469–9470.

suzbijanje terorizma".⁶⁶⁰ Dana 15. maja 1998. godine Đorđević je izdao rešenje kojim je mandat Štaba MUP-a produžen za godinu dana.⁶⁶¹ Dana 11. juna 1998. godine Đorđević je izdao još jedno rešenje, kojim je Lukić postavljen za rukovodioca Štaba MUP-a, a sastav Štaba MUP-a proširen na 14 članova, koji su svi bili pripadnici RJB-a.⁶⁶² Dalje, Pretresno veće je zaključilo da Đorđević, u svojstvu načelnika RJB-a, nije bio nadležan da u Štab MUP-a formalno uključi RDB, već da je samo ministar imao zakonsko ovlašćenje da formalno obezbedi da RDB ima predstavnike u Štabu MUP-a.⁶⁶³ Ministar je to, kako je Pretresno veće zaključilo, učinio 16. juna 1998. godine, kad je izdao rešenje o formiranju Štaba za suzbijanje terorizma, čime je sastav Štaba MUP-a proširen, pa su njega otad činili i načelnici "sekretarijata unutrašnjih poslova, centara i odeljenja RDB".⁶⁶⁴ Pretresno veće je napomenulo sledeće:

[m]ada je po obliku to bio novi Štab, koji je nasledio postojeći, i mada je optuženi tvrdio da nije konsultovan kad je reč o tom rešenju, rukovodilac Štaba je ostao Sreten Lukić iz RJB i njegov sastav je mahom ostao neizmenjen u odnosu na onaj koji je Đorđević odredio pet dana ranije. Značajnu razliku predstavljalo je formalno uključivanje predstavnika državne bezbednosti (RDB).⁶⁶⁵

217. Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je "Štab MUP-a za suzbijanje terorizma bio [...] telo zaduženo za koordinaciju između Ministarstva u Beogradu i SUP-ova na Kosovu".⁶⁶⁶ Pretresno veće je zaključilo da, nasuprot tvrdnjama odbrane, formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma Đorđevićeva ovlašćenja nisu umanjena i da ono nije poremetilo njegovu nadležnost nad SUP-ovima i nad policijom na Kosovu, niti je uticalo na nju.⁶⁶⁷

⁶⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 105.

⁶⁶¹ Prvostepena presuda, par. 105.

⁶⁶² Prvostepena presuda, par. 106, gde se upućuje na DP P760. Članovi Štaba MUP-a bili su: Sreten Lukić, pomoćnik načelnika Sekretarijata u Beogradu za poslove policije, kao rukovodilac Štaba; Radoslav Đinović, zamenik načelnika SUP-a u Smederevu, kao zamenik rukovodioca Štaba; Goran Radosavljević, šef Odseka za PJP u SUP-u Beograd, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za intervencije; Žarko Braković, načelnik Odeljenja policije SUP-a Priština, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za poslove policije; Milutin Vuković, komandant Mehanizovane brigade u Prištini, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za mehanizovane jedinice; Miodrag Ršumović, načelnik Odeljenja za suzbijanje privrednog kriminala SUP-a Beograd, kao koordinator po privrednom kriminalitetu; Novica Zdravković, zadužen za suzbijanje privrednog kriminala u Odeljenju kriminalističke policije SUP-a Vranje, kao koordinator po opštem kriminalitetu; Radovan Vučurević, načelnik Odeljenja za pograničnu policiju, strance i upravne poslove SUP-a Novi Sad, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za poslove pogranične policije, strance i upravne poslove; Milan Čanković, zadužen za opremanje sredstvima veze, vozilima i drugom opremom u Upravi policije Ministarstva, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za radio veze; Miloš Deretić, načelnik Odeljenja za vezu u SUP-u Priština, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za žične veze; Milorad Rajičić, načelnik Odeljenja za zajedničke poslove SUP-a Priština, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za intendantsko obezbeđenje; Gojko Čelebić, zadužen za odbrambene pripreme u Odeljenju policije SUP-a Priština, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za logistiku; Dobrašin Krdžić, zadužen za poslove zdravstvene prevencije SUP-a Priština, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za sanitetsko obezbeđenje; i Raško Milenković, načelnik Odeljenja za analitiku SUP-a Priština, kao pomoćnik rukovodioca Štaba za analitičko praćenje (Prvostepena presuda, fusnota 392).

⁶⁶³ Prvostepena presuda, par. 107–108.

⁶⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 108, gde se upućuje na DP P57.

⁶⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 108. V. takođe Prvostepena presuda, par. 110, 1896–1897. Pretresno veće je napomenulo i da "[o]d 14 prvobitnih članova Štaba od 11. juna 1998. godine, samo njih četvorica (Braković, Ršumović, Deretić i Čelebić) više nisu bili članovi Štaba [za suzbijanje terorizma]" (Prvostepena presuda, fusnota 394).

⁶⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 1897.

⁶⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 111–124, 1895–1897.

(b) Argumenti strana u postupku

218. Đorđević tvrdi da su formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma komandni lanac RJB-a i komandni lanac RDB-a spojeni i stavljeni pod direktni nadzor ministra, koji je celokupnu komandu nad tim snagama preneo na rukovodioca Štaba MUP-a Lukića, kao i na ljude koje je ministar odabrao i koji su fizički bili na Kosovu.⁶⁶⁸ Time su načelnici RJB-a i RDB-a zaobiđeni i isključeni iz komandnog lanca.⁶⁶⁹ Zato Đorđević, iako je ostao na položaju načelnika RJB-a, nije više mogao da komanduje ni rukovodi policijom na Kosovu.⁶⁷⁰

219. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno analiziralo ministrovo rešenje od 16. juna 1998. godine (dalje u tekstu: Odluka ministra unutrašnjih poslova) kojim je formiran Štab za suzbijanje terorizma.⁶⁷¹ Đorđević tvrdi da su pod tačkom 3 Odluke ministra unutrašnjih poslova navedene dve različite odredbe: "1. rukovodilac Štaba [MUP-a] **odgovara** ministru [...] i 2. [**izveštava**] [ministra] o [...]".⁶⁷² Đorđević tvrdi da te dve odredbe imaju različito značenje i da Pretresno veće nije vodilo računa o formulaciji u originalnom tekstu Odluke ministra unutrašnjih poslova na srpskom.⁶⁷³ Đorđević tvrdi da reč *odgovara* u originalnoj verziji teksta na srpskom pokazuje da je rukovodilac Štaba bio odgovoran samo ministru.⁶⁷⁴ Po njegovom mišljenju, takvom tumačenju ide u prilog i rešenje ministra od 31. maja 1999. godine, kojim je Odluka ministra unutrašnjih poslova proširena i u kojem se kaže: "Za svoj rad, rad Štaba i stanje bezbednosti iz okvira zadataka Štaba, rukovodilac Štaba **odgovara** ministru".⁶⁷⁵ Đorđević tvrdi da bi korišćenje reči *izveštava* u drugoj polovini rečenice u oba rešenja bilo izlišno kad bi te dve reči imale isto značenje.⁶⁷⁶ Utoliko je, kako Đorđević tvrdi, jasno da su formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma temeljno promenjeni hijerarhija i način rada MUP-a, te da je time njegova ranija uloga ukinuta, jer je linija odgovornosti sad išla od ministra direktno do rukovodioca Štaba MUP-a.⁶⁷⁷ Đorđević smatra da je Stojanovićevo premeštanje trebalo shvatiti kao glavni znak za tu promenu u hijerarhiji.⁶⁷⁸

220. Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće, izvodeći zaključak da se formiranje Štaba za suzbijanje terorizma nije odrazilo na njegovu ulogu, pogrešilo kad se oslonilo na svedočenje svedoka

⁶⁶⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 162. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 159, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 124. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 168; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 161, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 108; DP P57; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 75–76, 79.

⁶⁶⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 162–163. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 77–78.

⁶⁷⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 163, 167. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 45–46.

⁶⁷¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 164, gde se upućuje na DP P57.

⁶⁷² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 164 (naglasak u originalu).

⁶⁷³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 164, gde se upućuje na DP P57.

⁶⁷⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 165.

⁶⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 165; DP P67, tačka 3 (naglasak u originalu).

⁶⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 166, gde se upućuje na DP P57, tačka 3, DP P67, tačka 3.

⁶⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 166.

⁶⁷⁸ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 78. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 170, gde se upućuje na DP D99.

Ljubinka Cvetića (dalje u tekstu: svedok Cvetić), načelnika jednog od sedam SUP-ova na Kosovu.⁶⁷⁹

Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) time što nije uzelo u obzir to što je svedok Cvetić promenio iskaz kad mu je pokazana Odluka ministra unutrašnjih poslova; i (ii) time što se oslonilo na svedočenje svedoka Cvetića, pošto "on nije imao neposrednih saznanja o odnosu između Štaba za suzbijanje terorizma i Beograda".⁶⁸⁰ Đorđević ukazuje na to da je svedok Cvetić priznao da se "odnos između Kosova i Đorđevića promenio formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma".⁶⁸¹ Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na dokaze iz druge ruke koje je izneo svedok Shaun Byrnes (dalje u tekstu: svedok Byrnes) i na netačno sažetu izjavu šefa Đorđevićevog kabineta Slobodana Borisavljevića (dalje u tekstu: Borisavljević).⁶⁸² Što se tiče Borisavljevićeve izjave, Đorđević napominje i da ona nije uvrštena u spis.⁶⁸³

221. Pored toga, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je izvelo zaključak da je on postavljao načelnike SUP-ova i razrešavao ih dužnosti.⁶⁸⁴ Đorđević insistira na tome da je to bilo u nadležnosti ministra, koji je morao da odobri njegovu odluku da se pripadnici RJB-a imenuju u Štab za suzbijanje terorizma ili da se razreše te dužnosti.⁶⁸⁵ Đorđević tvrdi da se njegova "ograničena uloga ne može poistovetiti s 'aktivnim učešćem' u samom radu Štaba sve do kraja rata".⁶⁸⁶

222. Tužilaštvo u odgovoru kaže da dokazi idu u prilog zaključku da se Đorđevićeva uloga načelnika RJB-a nije promenila po formiranju Štaba za suzbijanje terorizma.⁶⁸⁷ Tužilaštvo smatra da je "Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je komandni lanac RJB-a polazio od ministra unutrašnjih poslova Stojiljkovića i Đorđevića" ka Štabu MUP-a, na čijem je čelu bio Lukić, čovek "zadužen za koordinisanje i upravljanje jedinicama MUP-a uključenim u borbena dejstva na Kosovu".⁶⁸⁸ Osim toga, Odluka ministra unutrašnjih poslova nije suprotna zaključku Pretresnog veća da je Đorđević ostao načelnik RJB-a i Lukićev nadređeni.⁶⁸⁹

223. Što se tiče svedočenja svedoka Cvetića, tužilaštvo smatra da je Pretresno veće valjano primenilo svoja diskreciona ovlašćenja kad ga je prihvatilo, a da Đorđević nije u pravu kad tvrdi da je svedok Cvetić priznao da je pogrešio.⁶⁹⁰ Dalje, tužilaštvo tvrdi da Đorđević nije potkrepio tvrdnju da se Pretresno veće oslonilo na slabe dokaze o tome da mu je Lukić odgovarao i po donošenju

⁶⁷⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 168.

⁶⁸⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 168. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 47.

⁶⁸¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 168, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6789–6790.

⁶⁸² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 169.

⁶⁸³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 169.

⁶⁸⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 171. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 48.

⁶⁸⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 172.

⁶⁸⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 172, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 120–121.

⁶⁸⁷ Odgovor tužilaštva, par. 130.

⁶⁸⁸ Odgovor tužilaštva, par. 134.

⁶⁸⁹ Odgovor tužilaštva, par. 134.

⁶⁹⁰ Odgovor tužilaštva, par. 136.

Odluke ministra unutrašnjih poslova.⁶⁹¹ Tužilaštvo tvrdi da Đorđević, time što se bavi samo jednim paragrafom Prvostepene presude, ignoriše druge činjenične zaključke, da "naprosto tvrdi da [Pretresno] veće nije protumačilo dokaze na određeni način i skreće pažnju na druge dokaze, ne pokazujući pritom da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da donese ovakav zaključak".⁶⁹²

224. Isto tako, tužilaštvo u vezi s Đorđevićevim ovlašćenjem da imenuje i razrešava dužnosti načelnike SUP-a tvrdi da Đorđević ponavlja argumente koje je Pretresno veće već razmotrilo i odbacilo, i da ne pokazuje gde je Pretresno veće pogrešilo.⁶⁹³

(c) Analiza

225. Pre svega, Žalbena veće napominje da Đorđević u žalbenom postupku ponavlja neke od istih argumenata koje je izneo i u prvostepenom, a koje je Pretresno veće eksplicitno razmotrilo i odbacilo.⁶⁹⁴ Zato Žalbena veće podseća na to da žalbeni postupak ne predstavlja suđenje *de novo*, i da će ono saslušati žalbe ukoliko se one odnose na navode o pravnim ili činjeničnim greškama.⁶⁹⁵ Prema praksi koja se ustalila na Međunarodnom sudu, ponovljeni argumenti koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku mogu se odbaciti bez razmatranja ako nije pokazano da njihovo odbacivanje predstavlja grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog veća.⁶⁹⁶

226. Što se tiče načina na koji je Pretresno veće razmotrilo Odluku ministra unutrašnjih poslova, Žalbena veće napominje da Pretresno veće jeste zaključilo da je Lukić, u skladu s Odlukom ministra unutrašnjih poslova, bio dužan da "izveštava ministra o merama koje [je] preduze[o]", ali da se nije oslonilo samo na tu formulaciju ili samo na taj dokument kad je izvelo zaključak da Đorđevićeva ovlašćenja nisu bila ograničena formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma.⁶⁹⁷ Naprotiv, Pretresno veće je smatralo da formulacija u Odluci ministra unutrašnjih poslova ne ukazuje ni na šta što bi odstupalo od standardnog načina na koji je MUP radio, te da je "ministar osta[o] lice koje ima konačnu odgovornost i koje može da interveniše, postavlja zahteve ili izdaje uputstva koje smatra neophodnim".⁶⁹⁸ Dalje, Pretresno veće je smatralo da je normalno funkcionisanje MUP-a podrazumevalo i to da viši šefovi odeljenja vrše svoje uobičajene dužnosti i time pomažu ministru da

⁶⁹¹ Odgovor tužilaštva, par. 137.

⁶⁹² Odgovor tužilaštva, par. 137, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1897, Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 169–170.

⁶⁹³ Odgovor tužilaštva, par. 138–139.

⁶⁹⁴ V. Prvostepena presuda, par. 111, 115, 1893; Završna reč (14. jul 2010. godine), T. 14451–14452, 14481, 14492–14493; Đorđevićev završni podnesak, par. 136–137, 146–148, 185–209, 285, 406. V. gore, par. 211, 214, 218–224.

⁶⁹⁵ Član 25 Statuta; gore, par. 13–19.

⁶⁹⁶ V. gore, par. 20.

⁶⁹⁷ V. Prvostepena presuda, par. 110.

⁶⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 112. V. takođe Prvostepena presuda, par. 115.

izvrši svoje.⁶⁹⁹ Potom je Pretresno veće detaljno analiziralo dokaze koji idu u prilog zaključku da se Đorđevićeva uloga i angažman u aktivnostima MUP-a na Kosovu nisu umanjili.⁷⁰⁰ Pretresno veće je razmotrilo sledeće dokaze: (i) Đorđević je 1998. i 1999. godine često bio na terenu i imao je direktnu ulogu u angažovanju snaga MUP-a na Kosovu;⁷⁰¹ (ii) Đorđević je aktivno učestvovao u sastancima Kolegijuma na kojima su se razmatrala i planirala protivteroristička dejstva;⁷⁰² (iii) Đorđević je aktivno učestvovao u sastancima Zajedničke komande vezanim za sadejstvo snaga VJ-a i MUP-a na Kosovu;⁷⁰³ (iv) većinu operacija MUP-a na Kosovu nastavio je da izvodi RJB, uključujući odrede PJP-a i SAJ-a, za koje je i dalje bio odgovoran Đorđević;⁷⁰⁴ (v) Đorđević je donosio odluke kojima su regulisana prava pripadnika MUP-a dodeljenih Štabu za suzbijanje terorizma, među kojim je bio i Stevanović;⁷⁰⁵ i (vi) Lukić je Đorđevića smatrao svojim pretpostavljenim.⁷⁰⁶

227. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće smatra da je neuverljiva Đorđevićeva tvrdnja da se iz toga što se u Odluci ministra unutrašnjih poslova koriste i reč *odgovara* i reč *izveštava* jasno vidi da su "formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma temeljno promenjeni hijerarhija i način rada MUP-a, jer je rukovodilac Štaba sad direktno odgovarao [ministru], a uz to ga je i izveštavao o pitanjima bezbednosti, preduzetim merama i njihovim posledicama".⁷⁰⁷ Zato se ti argumenti odbacuju.

228. Druga navodna greška koju Đorđević pominje tiče se toga što se Pretresno veće oslonilo na svedočenja svedoka Cvetića i svedoka Bynesa, kao i na sažetak Borisavljevićeve izjave.⁷⁰⁸ Žalbena veće smatra neuverljivom Đorđevićevu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na svedočenje svedoka Cvetića kad je izvelo zaključak da Đorđevićeva ovlašćenja i nadležnost nisu umanjeni formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma. Žalbena veće primećuje da je svedok Cvetić u svedočenju govorio o Štabu MUP-a i da je rekao da je on bio "međukomanda" između MUP-a u Beogradu i SUP-ova na Kosovu.⁷⁰⁹ Nasuprot onom što Đorđević tvrdi, Cvetić u svedočenju nije govorio o Štabu za suzbijanje terorizma, nije promenio iskaz i nije priznao da je pogrešio.⁷¹⁰ Kad se Cvetićevo svedočenje pregleda, jasno se vidi da je on, govoreći o odnosu između Štaba MUP-a i

⁶⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 112–114.

⁷⁰⁰ V. Prvostepena presuda, par. 118.

⁷⁰¹ Prvostepena presuda, par. 118, 244, 359, 398, 1900–1907, 1920–1925, 2178. V. dole, par. 231, 235–238, 242–243, 450–451.

⁷⁰² Prvostepena presuda, par. 98, 118, 1897.

⁷⁰³ Prvostepena presuda, par. 118, 229, 237, 239–240, 244, 247, 249, 1902, 1904, 1906, 1988, 2178. V. dole, par. 250, 283–287, 321. Dalje, Žalbena veće napominje da je Đorđević, kako će to biti detaljnije razmotreno u nastavku teksta, tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica slao depeše kojim je upućivao jedinice PJP-a na Kosovo (v. dole, par. 242).

⁷⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 118, 124.

⁷⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 120. V. dole, par. 30.

⁷⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 119, 1897–1899. V. dole, par. 229.

⁷⁰⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 166.

⁷⁰⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 168–169.

⁷⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 124.

⁷¹⁰ V. svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6789–6790.

Beograda, mislio na Štab MUP-a koji je Đorđević formirao 1997. godine, a koji je Pretresno veće jasno razlikovalo od Štaba za suzbijanje terorizma formiranog Odlukom ministra unutrašnjih poslova.⁷¹¹ Svedok Cvetić je rekao da mu u periodu na koji se Optužnica odnosi nije bilo poznato da postoji Štab za suzbijanje terorizma i da pre svedočenja nikad nije video Odluku ministra unutrašnjih poslova kojom je taj štab osnovan.⁷¹² Drugim rečima, Cvetić u vezi sa Štabom MUP-a koji je prvobitno formirao Đorđević nije primetio nikakvu promenu u odnosu između SUP-a i sedišta MUP-a u Beogradu.⁷¹³ Cvetićevo svedočenje podudara se sa zaključkom Pretresnog veća da je formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma RDB formalno integrisan u Štab MUP-a na Kosovu, ali da se to nije odrazilo na odnos između SUP-ova na Kosovu, Štaba MUP-a i sedišta MUP-a u Beogradu, već da su SUP-ovi na Kosovu ostali podređeni RJB-u, pa time i Đorđeviću.⁷¹⁴ Kad je donosilo taj zaključak, Pretresno veće uzelo je u obzir i činjenicu da je Lukić i dalje bio rukovodilac Štaba i da je sastav novog Štaba za suzbijanje terorizma uglavnom ostao nepromenjen, osim što su u njega uključeni i predstavnici RDB-a.⁷¹⁵ Žalbena veće smatra da su Đorđevićeve tvrdnje neuverljive i da pogrešno prikazuju svedočenja relevantnih svedoka i relevantne dokaze. Zato se njegovi argumenti odbacuju.

229. Što se tiče svedočenja svedoka Byrnesea, Žalbena veće napominje da je on izjavio da mu je Lukić rekao da tokom svojih redovnih sedmičnih putovanja u Beograd referiše i Đorđeviću i Stevanoviću.⁷¹⁶ Žalbena veće podseća da pretresno veće ima diskreciono ovlašćenje da prihvati dokaze iz druge ruke, s tim što prilikom procenjivanja njihove dokazne vrednosti mora da uzme u obzir relevantne okolnosti.⁷¹⁷ Žalbena veće skreće pažnju na to da se Pretresno veće, donoseći zaključak da je Đorđević i dalje imao kontrolu nad Lukićem, nije oslonilo samo na svedočenje svedoka Byrnesea, već i na dokaze o Đorđevićevoj ulozi u pregovorima koji su prethodili Oktobarskima sporazumima.⁷¹⁸ Što se tiče izjave koju je Borisavljević dao pred Većem za ratne zločine u Beogradu,⁷¹⁹ u kojoj je rekao da je Đorđević telefonom dobijao izveštaje od Lukića,⁷²⁰

⁷¹¹ V. Prvostepena presuda, par. 104–107, 123; svedočenje Ljubinka Cvetića, 29. jun 2009. godine, T. 6590, 6597; svedočenje Ljubinka Cvetića, 30. jun 2009. godine, T. 6645.

⁷¹² Svedočenje Ljubinka Cvetića, 30. jun 2009. godine, T. 6624–6626; svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6784–6785.

⁷¹³ V. svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6785–6786.

⁷¹⁴ Prvostepena presuda, par. 124.

⁷¹⁵ Prvostepena presuda, par. 108–109. Žalbena veće smatra da Pretresno veće, nasuprot onom što Đorđević tvrdi, jeste razmotrilo i analiziralo promene u sastavu Štaba za suzbijanje terorizma u odnosu na sastav Štaba MUP-a (v. Prvostepena presuda, par. 108–109, fusnota 394. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 162). Đorđević samo iznosi drugačije tumačenje činjenica, a ignoriše sve relevantne zaključke Pretresnog veća.

⁷¹⁶ Prvostepena presuda, fusnota 6502.

⁷¹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 303; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 656, fusnota 1374; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 85–86.

⁷¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1897.

⁷¹⁹ To veće osnovano je juna 2003. godine pri Okružnom sudu u Beogradu, s nadležnošću za krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, određena Krivičnim zakonom Srbije, i za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava izvršena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine.

⁷²⁰ Prvostepena presuda, par. 1897, fusnota 6502.

Žalbeno veće konstatuje da dotična izjava zaista nije uvrštena u spis u ovom postupku. Međutim, Pretresno veće se, donoseći zaključak da je Đorđević "i dalje imao kontrolu nad Štabom za suzbijanje terorizma i nad Sretenom Lukićem", nije oslonilo na Borisavljevićevu izjavu.⁷²¹ Borisavljevićeva izjava je Đorđeviću samo predložena tokom svedočenja. Procenjujući Đorđevićevu verodostojnost, Pretresno veće je konstatovalo da on nije bio "ni dosledan ni uverljiv" kad je poricao da je Lukić odgovarao njemu.⁷²² Zato Žalbeno veće smatra da se Pretresno veće na Borisavljevićevu izjavu oslonilo samo da bi procenilo Đorđevićevu verodostojnost po tom pitanju, a ne, kako to Đorđević tvrdi, zato što je smatralo da je njen sadržaj istinit.⁷²³ Žalbeno veće smatra da Đorđević vadi zaključke Pretresnog veća iz konteksta i da zanemaruje detaljnu analizu svedočenja i dokumentarnih dokaza na osnovu kojih je Pretresno veće donelo zaključak da formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma nije promenjen odnos nadređeni-podređeni koji je postojao između njega i Lukića.⁷²⁴ Zato se Đorđevićevi argumenti odbacuju.

230. Dalje, Žalbeno veće smatra da je neuverljiva Đorđevićeva tvrdnja da on nije imao ovlašćenja da imenuje načelnike SUP-ova i razrešava ih dužnosti. Pretresno veće eksplicitno je razmotrilo tu tvrdnju i odbacilo je.⁷²⁵ Đorđević od Žalbenog veća naprosto traži da prihvati njegovo tumačenje dokaza, ali pri tom ne ukazuje ni na kakvu grešku.⁷²⁶ Pored toga, Đorđevićeva tvrdnja da je njegova uloga prilikom "imenovanja pripadnika RJB-a u Štab za suzbijanje terorizma i njihovog razrešavanja dužnosti" bila ograničena na regulisanje prava zaposlenih pokazuje da on ne razume zaključak Pretresnog veća.⁷²⁷ Kako Žalbeno veće razume problem, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević, iako nije bio "ovlašćen da imenuje" članove Štaba za suzbijanje terorizma, "tokom cele 1999. godine i dalje bio aktivno angažovan na pitanjima sastava i funkcionisanja Štaba [za suzbijanje terorizma] na Kosovu" utoliko što je regulisao prava onih pripadnika RJB-a koji su upućeni u Štab za suzbijanje terorizma.⁷²⁸ Đorđević samo iznosi drugačiji zaključak, ali ne pokazuje gde je Pretresno veće pogrešilo. Zato se njegova tvrdnja odbacuje.

⁷²¹ V. Prvostepena presuda, par. 1897, fusnota 6502. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 169.

⁷²² Prvostepena presuda, fusnota 6502. V. takođe svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009. godine, T. 10061. Đorđević sugeriše i da je Pretresno veće pogrešno rezimiralo Borisavljevićevo svedočenje (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 169). Pošto je pregledalo transkript, Žalbeno veće konstatuje da to nije tačno. U Prvostepenoj presudi prenosi se Borisavljevićeva tvrdnja da je Đorđević od Lukića dobijao usmene izveštaje, i to telefonskim putem, što je podudarno s Borisavljevićevom izjavom pročitano na zapisnik (upor. Prvostepena presuda, fusnota 6502, sa svedočenjem Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009. godine, T. 10063).

⁷²³ V. Prvostepena presuda, fusnota 6502; svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009. godine, T. 10061–10067.

⁷²⁴ Prvostepena presuda, par. 104–124, 1897–1899.

⁷²⁵ Prvostepena presuda, par. 40, 48; Đorđevićev završni podnesak, par. 163.

⁷²⁶ V. gore, par. 20.

⁷²⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 172.

⁷²⁸ Prvostepena presuda, par. 120. U dokaze koje je Pretresno veće analiziralo spadaju dva rešenja koja je Đorđević potpisao o Stojanovićevim i Božovićevim prinadležnostima (Prvostepena presuda, par. 120, gde se upućuje na DP P1044, odnosno DP D405), Lukićevo pismo Đorđeviću u kojem se predlaže prestanak upućivanja i daljeg angažovanja pojedinih pripadnika MUP-a u Štabu za suzbijanje terorizma, počev od 1. juna 1999. godine (Prvostepena presuda, par. 120, gde se

3. Đorđevićeva uloga u događajima na Kosovu 1998. i 1999. godine

(a) Uvod

231. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević, po usvajanju Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu jula 1998. godine, na Kosovu proveo oko tri meseca, i da je tamo nadzirao sprovođenje tog plana i aktivno učestvovao u sastancima Štaba za suzbijanje terorizma.⁷²⁹ Pretresno veće je zaključilo i da je Đorđević na sastanku Štaba za suzbijanje terorizma održanom 22. jula 1998. godine na Kosovu upoznao prisutne s njihovim budućim obavezama u skladu s Planom za suzbijanje terorizma na Kosovu.⁷³⁰ Pretresno veće je dalje zaključilo da je Đorđević tokom cele 1999. godine "i dalje bio uključen u zbivanja na Kosovu i [da] je, zajedno s ministrom, [bio] aktivan na Kosovu u više od jednog navrata".⁷³¹ Pretresno veće je zaključilo da se to ponašanje ne podudara s tvrdnjom koju je Đorđević izneo u prvostepenom postupku da ga je ministar držao "van tokova" kad je reč o događajima na Kosovu.⁷³²

(b) Argumenti strana u postupku

232. Đorđević tvrdi da se formiranje Štaba za suzbijanje terorizma "odmah odrazilo na kontrolu koju je on imao nad događajima na Kosovu"⁷³³ i da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on "aktivno učestvovao" u sastancima Štaba za suzbijanje terorizma ili da je imao "efektivnu kontrolu" nad događajima na Kosovu 1998. i 1999. godine.⁷³⁴ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on 1998. godine aktivno učestvovao u sastancima Štaba za suzbijanje terorizma.⁷³⁵ Đorđević tvrdi da je tokom 1998. godine njegov angažman na Kosovu bio sve manji, te da je tokom 1999. na Kosovu bio u svega nekoliko navrata.⁷³⁶ Da bi to potkrepio, Đorđević ističe sledeće: (i) da je polovinom januara 1999. godine bio prisutan i angažovan u Račku; (ii) da skoro da nije uzimao reč na sastanku Štaba od 17. februara 1999. godine, kojim je u ime

upućuje na DP D406), ministrovno rešenje koje je usledilo, u kojem se odražava Lukićev predlog Đorđeviću (Prvostepena presuda, par. 120, gde se upućuje na DP P67) i Đorđevićovo rešenje od 30. maja 1999. godine kojim se okončava angažman Milana Čankovića kao člana Štaba za suzbijanje terorizma (Prvostepena presuda, par. 120, gde se upućuje na DP P144).

⁷²⁹ Prvostepena presuda, par. 1901. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće, "u skladu s terminom korišćenim od strane svedoka i u argumentaciji", koristilo "termine 'Štab MUP-a' ili 'Štab MUP-a za Kosovo', bez obzira na to da li se to odnosi na Štab MUP-a za Kosovo od pre 16. juna 1998. godine ili na Štab Ministarstva za suzbijanje terorizma na Kosovu, posle 16. juna 1998. godine". Pretresno veće je naglasilo da je "korišćenje tih termina [...] praktično jer su oni kratki i ono ne znači da nije uzeta u obzir promena formalne strukture" (Prvostepena presuda, par. 123). Međutim, Žalbeno veće će između tih termina ipak praviti razliku i govoriti o Štabu za suzbijanje terorizma tamo gde se radi o periodu posle 16. juna 1998. godine.

⁷³⁰ Prvostepena presuda, par. 1901.

⁷³¹ Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷³² Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷³³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173.

⁷³⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173.

⁷³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173.

⁷³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173.

ministra predsjedavao Lukić; (iii) da se nijednom nije javio za reč na sastanku Štaba za suzbijanje terorizma održanom 8. marta 1999. godine, kojim su predsjedavali ministar i rukovodilac Štaba MUP-a; (iv) da je 16. i 18. aprila 1999. godine bio na Kosovu da bi, po ovlašćenju ministra, razrešio dužnosti načelnike dva SUP-a, i da se tom prilikom sastao s Lukićem i Stevanovićem; (v) da je 1. juna 1999. godine prisustvovao sastanku Zajedničke komande; i (vi) da je 10. juna 1999. godine prisustvovao sastanku u vezi s povlačenjem snaga MUP-a s Kosova.⁷³⁷

233. U prilog tome, Đorđević skreće pažnju i na dokaze o nizu sastanaka Štaba za suzbijanje terorizma kojima je Stevanović ili predsjedavao ili je na njima izdavao detaljna uputstva, a kojima on nije čak ni prisustvovao.⁷³⁸

234. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće odbacilo Đorđevićeve tvrdnje da je on tokom 1998. retko prisustvovao sastancima Štaba za suzbijanje terorizma i da je tokom 1999. godine retko bio na terenu na Kosovu.⁷³⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kad je donelo taj zaključak nakon što je odmerilo dokaze o Đorđevićevoj prisustvu na terenu posle formiranja Štaba za suzbijanje terorizma juna 1998. godine i da se nije uverilo u istinitost njegove tvrdnje da je u vezi s događajima na Kosovu bio "van tokova".⁷⁴⁰

(c) Analiza

235. Žalbena veće primećuje da Đorđević tvrdi da je "zaključak da je on 'aktivno učestvovao' u sastancima Štaba za suzbijanje terorizma tokom 1998. godine potpuno pogrešan".⁷⁴¹ Žalbena veće smatra da je ta tvrdnja izvučena iz konteksta. Zaključak Pretresnog veća, naime, u celosti glasi ovako:

[p]očev od jula 1998. godine, tokom najmanje tri meseca, optuženi je bio prisutan na Kosovu, nadzirao je sprovođenje Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu i aktivno učestvovao na sastancima Štaba MUP-a.⁷⁴²

236. Zaključci koje je Pretresno veće donelo o tome zasnovani su na obimnim dokazima o Đorđevićevoj angažmanu na Kosovu tokom 1998. godine i o njegovom aktivnom učešću u formulisanju i sprovođenju Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu.⁷⁴³ Žalbena veće podseća da

⁷³⁷ Đorđevićevoj žalbeni podnesak, par. 173. O Đorđevićevoj angažmanu u Račku tokom januara 1999. i sastanku Zajedničke komande održanom 1. juna 1999. godine biće govora u nastavku teksta, u vezi s podosnovima 9(E), odnosno 9(B) Đorđevićeve žalbe.

⁷³⁸ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 78–79. Konkretno, Đorđević skreće pažnju na sastanke Štaba za suzbijanje terorizma održane (i) 21. decembra 1998. godine (v. DP P1043), (ii) 4. aprila 1999. godine (v. DP P764), (iii) 7. maja 1999. godine (v. DP P771) i (iv) 11. maja 1999. godine (v. DP P345).

⁷³⁹ Odgovor tužilaštva, par. 141.

⁷⁴⁰ Odgovor tužilaštva, par. 141.

⁷⁴¹ Đorđevićevoj žalbeni podnesak, par. 173.

⁷⁴² Prvostepena presuda, par. 1901.

⁷⁴³ Prvostepena presuda, par. 1901, fusnote 6522–6531. V. takođe Prvostepena presuda, par. 228–293, 1900–1907.

puni naziv Štaba za suzbijanje terorizma glasi "Štab Ministarstva za suzbijanje terorizma"⁷⁴⁴ i da je on osnovan kako bi se RJB i RDB formalno spojili u cilju "suzbijanja terorizma" na Kosovu.⁷⁴⁵ Odmah po formiranju Štaba za suzbijanje terorizma Đorđević je upućen na Kosovo kako bi nadzirao sprovođenje Plana za suzbijanje terorizma.⁷⁴⁶ Đorđević je u svedočenju lično rekao da je povremeno učestvovao u sastancima Štaba za suzbijanje terorizma, da je "uzimao učešće u radu sa nekim svojim predlozima ili nekim pomoću, koliko [je] smatrao da [to] treba da urad[i]".⁷⁴⁷ I što se tiče uloge koju je u to vreme imao na Kosovu, Đorđević je u svedočenju rekao da nije bio "posmatrač samo", već da je imao zadatak "da se angažuj[e] i pruž[i] pomoć u aktivnostima koje se dole izvode i da doprines[e] da se antiteroristička aktivnost dole sa uspehom izvrši".⁷⁴⁸ S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veća smatra da to što Đorđević, kako sam kaže, nije prisustvovao svim sastancima Štaba za suzbijanje terorizma ne dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je on aktivno učestvovao u sastancima Štaba za suzbijanje terorizma.⁷⁴⁹ Osim toga, time se ne dovodi u pitanje ni zaključak Pretresnog veća da se, nasuprot onom što Đorđević tvrdi, formiranje Štaba za suzbijanje terorizma nije odrazilo na njegov angažman u događajima na Kosovu. Zato se Đorđevićevi argumenti u vezi s tim odbacuju.

237. Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na dokaze o njegovom ograničenom učešću u sastancima održanim na Kosovu 1999. godine da bi utvrdilo da je on aktivno učestvovao u događajima na Kosovu 1999. godine i da je imao efektivnu kontrolu nad snagama raspoređenim tamo.⁷⁵⁰ Međutim, Đorđević ignoriše zaključak Pretresnog veća da su njegove posete Kosovu tokom 1999. godine uzete u obzir u kontekstu njegovog aktivnog učešća u formulisanju Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu i okolnosti da je on "bio u Račku kao komandujući".⁷⁵¹ To što je Đorđević na pojedinim sastancima bio relativno pasivan ili što je sastancima predsedavao neko drugi ne obesnažuje ove zaključke.⁷⁵² Naprotiv, s obzirom na ulogu koju je Đorđević imao u formulisanju Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu, i s obzirom na okolnost da je on "bio u Račku kao komandujući", kao i na visoku funkciju koju je obavljao, njegovo prisustvo na Kosovu i na sastancima čiji je cilj bio da se "podig[ne] moral policijskih snaga" i proceni "kako se odvija primopredaja dužnosti [...] dvojice načelnika SUP-a njihovim naslednicima" jeste relevantno za procenu Pretresnog veća o Đorđevićevom kontinuiranom angažmanu na Kosovu tokom perioda na

⁷⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 108. V. takođe gore, par. 209–211.

⁷⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 110.

⁷⁴⁶ Svetočenje Vlastimira Đorđevića, 8. decembar 2009. godine, T. 9791; Prvostepena presuda, par. 1900–1907.

⁷⁴⁷ Prvostepena presuda, fusnota 6526, gde se upućuje na svetočenje Vlastimira Đorđevića, 3. decembar 2009. godine, T. 9589.

⁷⁴⁸ Prvostepena presuda, fusnota 6526, gde se upućuje na svetočenje Vlastimira Đorđevića, 8. decembar 2009. godine, T. 9791.

⁷⁴⁹ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, fusnota 256.

⁷⁵⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷⁵¹ Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷⁵² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173, gde se upućuje na DP P85, str. 4, Prvostepenu presudu, par. 1925.

koji se odnosi Optužnica.⁷⁵³ Zato je Pretresno veće postupilo razumno kad je razmatralo Đorđevićovo učešće u sastancima održanim na Kosovu tokom 1999. godine kako bi ustanovilo da je on i dalje bio aktivan na Kosovu i da, nasuprot onom što je tvrdio u prvostepenom postupku, nije bio "van tokova" događaja.⁷⁵⁴

238. U svakom slučaju, Đorđević pogrešno razume zaključke Pretresnog veća utoliko što tvrdi da ono nije uspjelo da ustanovi da je on imao "efektivnu kontrolu" nad događajima na Kosovu.⁷⁵⁵ Pretresno veće nije razmatralo pitanje da li je Đorđević u tim konkretnim prilikama imao efektivnu kontrolu, nego da li je imao "ključnu ulogu u koordiniranju rada snaga MUP-a na Kosovu 1998. i 1999. godine"⁷⁵⁶ i da li je, osim toga, imao *de jure* ovlašćenja i efektivnu kontrolu nad policijom na Kosovu.⁷⁵⁷ Pretresno veće je zaključke o Đorđevićevom prisustvu na Kosovu tokom 1999. godine donelo kako bi pokazalo da je on "i dalje bio uključen u zbivanja na Kosovu i [da] je, zajedno s ministrom, [bio] aktivan na Kosovu u više od jednog navrata".⁷⁵⁸ S obzirom na njegove česte posete Kosovu tokom cele 1998. i 1999. godine, na ulogu "komadujuć[eg]" koju je povremeno obavljao, kao i na ključnu ulogu koju je odigrao u koordinisanju snaga MUP-a na Kosovu, Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević bio uključen u događaje i aktivan na Kosovu i tokom 1999. godine.

239. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da je on tokom cele 1999. godine i dalje bio uključen u događaje i aktivan na Kosovu.

4. Nadležnost nad PJP-om i SAJ-em

(a) Argumenti strana u postupku

240. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio nadležan za PJP i SAJ i da je imao efektivnu kontrolu nad njima zato što ih je angažovao i upućivao na teren.⁷⁵⁹ Pored toga, Đorđević tvrdi da je on samo sprovodio ministrove odluke i da se njegova uloga tu

⁷⁵³ Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷⁵⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷⁵⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 173(b).

⁷⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁷⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁷⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 1925.

⁷⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 174, 176, 178–179.

završavala.⁷⁶⁰ Osim toga, on osporava zaključak Pretresnog veća da je primao pripadnike jedinica PJP-a i SAJ-a u sastav rezervnih snaga i da ih je upućivao na Kosovo.⁷⁶¹

241. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević tokom cele 1998. i 1999. godine bio odgovoran za jedinice PJP-a i SAJ-a i odbacuje Đorđevićevu tvrdnju da je on samo sprovodio ministrove odluke.⁷⁶² Tužilaštvo tvrdi da formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma juna 1998. godine nije umanjena Đorđevićeva nadležnost nad jedinicama PJP-a i SAJ-a.⁷⁶³ Tužilaštvo tvrdi i da Đorđević nije pokazao da zaključak Pretresnog veća o upućivanju dobrovoljaca i rezervista na Kosovo nije bio razuman.⁷⁶⁴

(b) Analiza

242. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da su se "mobilizacija i angažovanje PJP-ova mogli [...] izvršiti po naredbi ministra i po naredbi načelnika RJB [dakle, Đorđevića], ali tek ukoliko [njega] za to ovlasti ministar".⁷⁶⁵ Pretresno veće izričito je razmotrilo Đorđevićovo svedočenje, u kom je on rekao da od ministra nikad nije dobio ovlašćenje da PJP "uputi" na izvršavanje zadatka, i procenilo da je ta tvrdnja u "oštroj" suprotnosti s dokazima koji su mu predloženi.⁷⁶⁶ Pretresno veće je zaključilo da je ministar u dato vreme bio ovlastio Đorđevića da donosi odluke o angažovanju snaga PJP-a, i pri tom se oslonilo: (i) na dokumentarne dokaze iz kojih proizlazi da je Đorđević, kao načelnik RJB-a, tokom celog perioda na koji se Optužnica odnosi izdavao depeše kojima je upućivao jedinice PJP-a na teren,⁷⁶⁷ i (ii) na svedočenje svedoka Cvetića, načelnika SUP-a Kosovska Mitrovica, koji je rekao da je odluke o angažovanju jedinica PJP-a uglavnom donosio načelnik RJB-a, to jest Đorđević.⁷⁶⁸ Žalbena veće smatra da Đorđević nije potkrepio svoju tvrdnju da je samo sprovodio ministrove odluke, ni tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo time što se prilikom donošenja pomenutog zaključka oslonilo na navedena svedočenja i

⁷⁶⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 175, 177–179.

⁷⁶¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 177.

⁷⁶² Odgovor tužilaštva, par. 143. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 119.

⁷⁶³ Odgovor tužilaštva, par. 144.

⁷⁶⁴ Odgovor tužilaštva, par. 145.

⁷⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 61, gde se upućuje na DP P58, par. 2, DP P1360, str. 5, svedočenje Ljubinka Cvetića, 29. jun 2009. godine, T. 6604, 6607, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 1. decembar 2009. godine, T. 9453, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9459. Žalbena veće napominje da Đorđević, u prilog svojoj tvrdnji, ukazuje na dokaze koji zapravo samo idu u prilog načelnom zaključku Pretresnog veća da je ministar imao ovlašćenje da angažuje PJP (upor. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 174–175, fusnota 263, s Prvostepenom presudom, par. 61).

⁷⁶⁶ V. Prvostepena presuda, par. 61, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9459.

⁷⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 61, gde se upućuje na DP P131, DP P132, DP P137, DP P138, DP P139, DP P346, DP P1182, DP P1183.

⁷⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 61.

dokumentarne dokaze. Zato Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno rezonovalo i da je pogrešno procenilo dokaze.⁷⁶⁹

243. Što se tiče SAJ-a, Đorđević tvrdi da zaključak Pretresnog veća da je on imao nadležnost nad pripadnicima SAJ-a zato što je mogao da ih upućuje na teren ne znači ujedno i da je imao efektivnu kontrolu nad njima.⁷⁷⁰ Đorđević tvrdi da efektivna kontrola nužno podrazumeva kontrolu tokom borbenih operacija,⁷⁷¹ ali Žalbeno veće podseća na to da je ta tvrdnja u formalnopravnom smislu netačna.⁷⁷² Žalbeno veće, u svakom slučaju, smatra da je pitanje da li je Đorđević imao kontrolu nad tim jedinicama tokom njihovih borbenih operacija na Kosovu irelevantno za konačno odlučivanje o pitanju da li je on, time što ih je upućivao na teren, postupao u cilju ostvarenja UZP-a. Žalbeno veće podseća na to da je Pretresno veće izričito zaključilo da su jedinice PJP-a i SAJ-a po upućivanju na teren zadatke, doduše, dobijale od Štaba MUP-a u Prištini, ali da je Đorđević ipak i dalje bio odgovoran za njih.⁷⁷³

244. To znači da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da je on imao efektivnu kontrolu nad jedinicama upućenim na teren.

5. Sistem izveštavanja unutar MUP-a

(a) Argumenti strana u postupku

245. Đorđevićeve tvrdnje o sistemu izveštavanja u MUP-u imaju dva aspekta. Prvo, Đorđević tvrdi da se osnivanje Štaba za suzbijanje terorizma odrazilo na sistem izveštavanja u MUP-u i da je to još jedan dokaz za to da su njegova ovlašćenja time bila umanjena.⁷⁷⁴ Đorđević se naročito protivi zaključku Pretresnog veća da je u izveštajima SUP-a koji su sedištu MUP-a Beogradu, pa tako i načelnicima RJB-a i RDB-a, upućivani iz Štaba za suzbijanje terorizma bilo informacija o protivterorističkim operacijama koje su vršile jedinice policije.⁷⁷⁵ Đorđević smatra da činjenica da se izveštavanje odvijalo na dva koloseka, od kojih je jedan išao od SUP-ova prema Štabu za suzbijanje terorizma u Prištini, a drugi direktno u MUP, pokazuje da on nije bio informisan o operacijama

⁷⁶⁹ V. gore, par. 20.

⁷⁷⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 176. S tim u vezi, Đorđević osporava zaključak Pretresnog veća da je on primao ljude u sastav rezervnih snaga i da ih je upućivao na teren, i za to se poziva samo na argumente kojima osporava zaključke Pretresnog veća o upućivanju "Škorpiona" na teren (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 176–177). Žalbeno veće će o tome govoriti kasnije u ovoj presudi (v. dole, par. 355–362, 366–371).

⁷⁷¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 176, 178–179.

⁷⁷² Žalbeno veće podseća na to da je pitanje "[d]a li se efektivna kontrola proteže od nadređenog do podređenih krivih za zločine preko drugih podređenih koji su međukarike u lancu komandovanja [...] u formalnopravnom smislu nebitno; ono što je bitno jeste da li nadređeni ima stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni krivično odgovornog podređenog" (Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20).

⁷⁷³ Prvostepena presuda, par. 72, 110, 112, 118, 124, 1896–1897. V. takođe dole, par. 406–408.

⁷⁷⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 180, 182, 184–185; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 52–53.

⁷⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 182, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 132. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 170–171.

MUP-a na Kosovu.⁷⁷⁶ Drugo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao za događaje na Kosovu, pošto u izveštajima upućivanim u Beograd nije bilo informacija o antiterorističkim operacijama, iako je Štab MUP-a dobijao sve relevantne informacije o aktivnostima MUP-a i o antiterorističkim aktivnostima.⁷⁷⁷

246. Tužilaštvo u odgovoru tvrdi da je zaključak Pretresnog veća da je Đorđević bio informisan o operacijama MUP-a na Kosovu razuman i "utemeljen na mnoštvu dokaza".⁷⁷⁸

(b) Analiza

247. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće detaljno raspravljalo o sistemu izveštavanja u MUP-u.⁷⁷⁹ Kad je donosilo zaključke o sistemu izveštavanja, Pretresno veće se oslonilo na Uputstvo MUP-a o informisanju i izveštavanju,⁷⁸⁰ svedočenje samog Đorđevića, svedočenje svedoka Cvetića i svedoka Simovića, kao i druge dokumentarne dokaze.⁷⁸¹ Pretresno veće je zaključilo: (i) da su SUP-ovi na Kosovu⁷⁸² 1999. godine izveštaje o događajima na teritoriji Kosova slali i u sedište MUP-a u Beogradu i u Štab MUP-a u Prištini;⁷⁸³ (ii) da je Uprava za analitiku RJB-a u Beogradu najznačajnije bezbednosne informacije o događajima koji su se odigrali na teritoriji svih SUP-ova slala svim SUP-ovima i rukovodiocu Štaba MUP-a, kako bi oni bili obavešteni o situaciji izvan njihove teritorije;⁷⁸⁴ (iii) da su načelnici SUP-ova svako jutro izveštavali Lukića o svim drugim informacijama koje nisu bile navedene u dnevnom biltenu;⁷⁸⁵ i (iv) da su izveštaji podnošeni na sastancima Štaba MUP-a.⁷⁸⁶ Pretresno veće je zaključilo i da je Štab MUP-a o svemu što se dešavalo na terenu podnosio izveštaje sedištu MUP-a u Beogradu, kao i da je preglede izveštaja dostavljao MUP-u u Beogradu. Đorđević je te preglede izveštaja opisao kao "duplo informisanje", pošto su SUP-ovi te iste informacije slali Operativnom centru MUP-a.⁷⁸⁷

⁷⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 184. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 170-171.

⁷⁷⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 180, 182, 184–185; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 52–53.

⁷⁷⁸ Odgovor tužilaštva, par. 147. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 125. Dalje, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da je Đorđević podatke dobijao iz raznih izvora, među kojima su bili i detaljni i obimni izveštaji kakvi su se praktikovali u MUP-u, telefonski izveštaji, lični kontakti, učešće u sastancima Štaba MUP-a, Zajedničke komande i Kolegijuma MUP-a, kao i obilasci terena (Odgovor tužilaštva, par. 147–148).

⁷⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 125–135.

⁷⁸⁰ DP D232.

⁷⁸¹ V. Prvostepena presuda, par. 125–135, 1258.

⁷⁸² Trideset tri sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) bila su potčinjena RJB-u i odgovorna za stanje bezbednosti na konkretnom geografskom području Republike Srbije za koje su i obrazovana (Prvostepena presuda, par. 46).

⁷⁸³ Prvostepena presuda, par. 129, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6723, 6726, DP P1060.

⁷⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 129, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9495, 9499–9504.

⁷⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 129, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6763.

⁷⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 129, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 3. jul 2009. godine, T. 6860, DP P764.

⁷⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 131, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9508 (gde se raspravlja o DP D284).

248. Kad je analiziralo ove izveštaje, Pretresno veće odbacilo je tvrdnju koju je Đorđević izneo u svedočenju da su se u takvim izveštajima navodile informacije o kretanju i operacijama policije, dok su informacije koje je dobijao Beograd obuhvatale samo teroristička dejstva (a ne i reakcije VJ-a i MUP-a na njih).⁷⁸⁸ Naprotiv, Pretresno veće je zaključilo da je tim izveštajima bilo obuhvaćeno sledeće: (i) teroristički akti i reakcije policije na njih; (ii) policijske akcije, uključujući vrstu akcije, vreme i mesto izvođenja, broj uključenih pripadnika policije, korišćena borbena i neborbena sredstva, rezultate i posledice; (iii) pokreti jedinica policije ka Kosovu, van i unutar njega; i (iv) zapažanja o radu članova misije VMK-a.⁷⁸⁹ Te su stavke iznete u depeši koju je Lukić 21. oktobra 1998. godine uputio svim SUP-ovima na Kosovu, u skladu s obavezama koje je Srbija preuzela potpisivanjem Oktobarskih sporazuma.⁷⁹⁰

249. Žalbeno veće smatra da u zaključku Pretresnog veća nije jasno da li se, tamo gde Pretresno veće govori o sadržaju "izveštaja", radi o (i) izveštajima upućivanim iz SUP-ova u Štab MUP-a, (ii) izveštajima upućivanim iz SUP-ova u Operativni centar MUP-a u Beogradu, ili (iii) izveštajima upućivanim iz Štaba MUP-a u Beograd. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uputilo na dokazne predmete D274 i D275.⁷⁹¹ Dokazni predmet D274 jeste izveštaj koji je 14. januara 1999. godine Štabu MUP-a uputio jedan SUP i on pokriva upravo one oblasti izveštavanja navedene u Lukićevoj depeši od 21. oktobra 1998. godine.⁷⁹² Dokazni predmet D275 je dnevni izveštaj jednog SUP-a, upućen Operativnom centru u Beogradu, koji se, s druge strane, odnosi samo na krivična dela, događaje i incidente, dok se operacije policije u njemu nigde ne navode.⁷⁹³ Međutim, iz razloga koji će biti izneti u nastavku teksta i drugde u ovoj presudi,⁷⁹⁴ Žalbeno veće smatra da se ta razlika ne odražava na zaključak Pretresnog veća da formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma Đorđevićeva ovlašćenja nisu umanjena i da je on znao za ono što se događa na Kosovu.

250. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito zaključilo da se, uprkos tome što su i SUP i Štab MUP-a Beogradu slali detaljne i obimne izveštaje o onom što se na Kosovu dešavalo na terenu, u njima ne pominju teški zločini koje su snage MUP-a tokom 1998. i 1999. godine počinile nad kosovskim Albancima.⁷⁹⁵ Zato je Pretresno veće zaključak da je Đorđević znao za događaje na Kosovu donelo na osnovu sledećeg: (i) dokaza o tome da su SUP-ovi sedištu MUP-a izveštaje ponekad podnosili telefonom;⁷⁹⁶ (ii) dokaza o tome da je Simović, komandant SAJ-a, 28. marta 1999. godine telefonom obavestio Đorđevića o zločinima koje su "Škorpioni", jedinica

⁷⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 132, gde se upućuje na DP P1041.

⁷⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 132.

⁷⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 132; DP P1041.

⁷⁹¹ Prvostepena presuda, par. 132.

⁷⁹² V. DP D274, P1041.

⁷⁹³ V. DP D275.

⁷⁹⁴ V. gore, par. 226–227, 235–238; dole, par. 250–251.

⁷⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1985–1986.

⁷⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1986, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6723, 6726.

pripojena SAJ-u, počinili tog dana u Podujevu nad civilima, kosovskim Albancima;⁷⁹⁷ (iii) Đorđevićevih ličnih i direktnih kontakata s nizom načelnika SUP-ova na Kosovu i s rukovodiocem Štaba MUP-a Lukićem, između ostalih;⁷⁹⁸ (iv) činjenice da je Đorđević prisustvovao sastancima Zajedničke komande i aktivno učestvovao u njima;⁷⁹⁹ (v) činjenice da je Đorđević učestvovao u sastancima Kolegijuma MUP-a, gde se, kako je Pretresno veće to zaključilo, o protivterorističkim operacijama VJ-a/MUP-a raspravljalo do detalja;⁸⁰⁰ (vi) činjenice da je Đorđević znao za zločine koje su srpske snage još 1998. godine počinile na Kosovu;⁸⁰¹ (vii) činjenice da je Đorđević januara 1999. godine bio prisutan u Račku, gde je tokom operacije protiv OVK-a život izgubilo mnogo civila;⁸⁰² (viii) činjenice da je učestvovao u prikrivanju zločina;⁸⁰³ i (ix) nacionalnih medija.⁸⁰⁴ Zato Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da je on znao šta se dešava na Kosovu.⁸⁰⁵

251. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je sistem veze bio narušen posle 24. marta 1999. godine i da su vesti s terena pristizale otežano, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito zaključilo da je telefonski sistem izveštavanja bio obustavljen tokom aprila 1999. godine zbog bombardovanja pošte u Prištini.⁸⁰⁶ Iako Pretresno veće nije izričito navelo kako je sistem izveštavanja ponovo uspostavljen, dokazi na koje se ono poziva u fusnotama idu u prilog njegovom

⁷⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 1986, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009. godine, T. 9703, svedočenje Zorana Simovića, 19. april 2010. godine, T. 13588–13589, svedočenje Zorana Simovića, 20. april 2010. godine, T. 13654.

⁷⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 1987. Pretresno veće razmotrilo je dokaze o tome da je Đorđević tokom 1999. godine u nekoliko navrata bio na Kosovu, gde je učestvovao u sastancima Štaba MUP-a i obilazio načelnike SUP-ova (Prvostepena presuda, par. 1987). Konkretno, Pretresno veće je zaključilo sledeće: (i) 1999. godine Đorđević je prisustvovao sastanku Štaba MUP-a na kojem je Lukić govorio o operaciji "čišćenja" koju će RJB sprovesti u Podujevu, Dragobilju/Dragobil i Drenici (Prvostepena presuda, par. 1987, gde se upućuje na DP P85, str. 1); (ii) marta 1999. godine, dok su VJ/MUP izvodili operacije "čišćenja terena" u Kačaniku i Vučitrnu, Đorđević je sa Štabom MUP-a učestvovao u razgovorima o opštoj bezbednosnoj situaciji na Kosovu i o sprovođenju plana odbrane (Prvostepena presuda, par. 1987, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6682–6683. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1925); (iii) 16. aprila 1999. godine Đorđević je zajedno s ministrom bio u poseti Kosovu, tokom koje su se njih dvojica sastali s načelnicima SUP-ova i sa Štabom MUP-a (Prvostepena presuda, par. 1987, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009. godine, T. 9735); (iv) 18. aprila 1999. godine Đorđević se vratio na Kosovo kako bi nadgledao primopredaju dužnosti načelnika nekoliko SUP-ova i tom se prilikom sastao s Lukićem, Petrićem, Pavkovićem, Lazarevićem i Đakovićem (Prvostepena presuda, par. 1987, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009. godine, T. 9738–9739, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 10020).

⁷⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1988. V. gore, par. 226; dole, par. 283–287, 321.

⁸⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 1989. Žalbeno veće podseća na to da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova razgovaralo o protivterorističkim operacijama (v. dole, par. 269–271).

⁸⁰¹ Prvostepena presuda, par. 1990–1991.

⁸⁰² Prvostepena presuda, par. 1920–1924, 1992. Žalbeno veće je potvrdilo zaključke Pretresnog veća o incidentu u Račku i Đorđevićevoj ulozi u njemu (v. dole, par. 338–340, 345–349).

⁸⁰³ Prvostepena presuda, par. 1994, 2156. Žalbeno veće je potvrdilo konstatacije i zaključke Pretresnog veća o Đorđevićevom učešću u prikrivanju zločina koje su srpske snage počinile na Kosovu (v. dole, par. 378–384, 406–409, 413–415, 421–425, 428–433).

⁸⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 1996. V. dole, par. 501.

⁸⁰⁵ V. takođe dole, par. 463, 468, 470, 477, 504, 513–514.

⁸⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 130. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 185.

zaključku da je sistem izveštavanja nastavio da funkcioniše tokom celog rata.⁸⁰⁷ Žalbena veće napominje da se Pretresno veće pozvalo na svedočenje samog Đorđevića o nekoliko depeša koje je RJB aprila i maja 1999. godine uputio SUP-ovima i Štabu MUP-a.⁸⁰⁸ Konkretno, svedočeći o depeši od 24. aprila 1999. godine, Đorđević je rekao da je dobijao sve dnevne izveštaje⁸⁰⁹ i da je pomenuta depeša upućena "svim sekretarijatima, a i Štabu MUP-a u [Prištini]".⁸¹⁰ Žalbena veće skreće pažnju i na svedočenje svedoka Cvetića, u kontekstu rasprave o rušenju pošte, zbog čega su telefonske linije bile u prekidu; Cvetić je rekao da su SUP-ovi imali odeljenja za vezu i da su za slanje depeša i biltena Štabu MUP-a i sedištu MUP-a u Beogradu koristili "teleprintersk[u] vez[u]".⁸¹¹ To znači da je Đorđevićev argument neodrživ.

252. Zato Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma njegova ovlašćenja nisu ograničena, kao ni kad je zaključilo da je znao za operacije MUP-a i druge relevantne događaje koji su se odvijali na Kosovu.

6. Oblasti odgovornosti pomoćnika ministra

(a) Uvod

253. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević tokom celog perioda na koji se Optužnica odnosi vršio *de jure* kontrolu nad RJB-om,⁸¹² najvećom organizacionom jedinicom u sastavu MUP-a.⁸¹³ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević jula 1997. godine unapređen u čin general-pukovnika, što je najviši čin koji se mogao dobiti u MUP-u, i tako postao oficir MUP-a s najvišim činom.⁸¹⁴ Dana 27. januara 1998. godine Đorđević je postavljen na mesto načelnika RJB-a.⁸¹⁵ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da su drugi pomoćnici ministra u RJB-u bili potčinjeni Đorđeviću, i to na osnovu: (i) činjenice da je Đorđević imao čin general-pukovnika, (ii) činjenice da je bio na položaju načelnika RJB-a, (iii) svedočenja svedoka Aleksandra Vasiljevića (dalje u tekstu: svedok Vasiljević), koji je

⁸⁰⁷ Prvostepena presuda, fusnota 442, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9499–9504, DP D407, DP D408, DP D410, DP D411, DP D412. V. takođe svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6723–6724.

⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, fusnota 442, gde se upućuje na DP D407, DP D408, DP D410, DP D411.

⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, fusnota 442, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9500.

⁸¹⁰ Svedočenje Vlastimira Đorđevića, 2. decembar 2009. godine, T. 9500.

⁸¹¹ Svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6723–6724.

⁸¹² Prvostepena presuda, par. 40.

⁸¹³ Prvostepena presuda, par. 43.

⁸¹⁴ Prvostepena presuda, par. 43, 1898.

⁸¹⁵ Prvostepena presuda, par. 43.

rekao da je Đorđević imao "drugu funkciju po rangu u okviru MUP-a",⁸¹⁶ i (iv) činjenice da je imao najviši čin koji se mogao dobiti u MUP-u.⁸¹⁷

(b) Argumenti strana u postupku

254. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on, kao pomoćnik ministra i načelnik RJB-a, bio nadređen drugoj trojici pomoćnika ministra iz RJB-a.⁸¹⁸ On insistira na tome da su svi pomoćnici ministra direktno odgovarali ministru.⁸¹⁹ Đorđević ukazuje na nekoliko zakona i na dva dokumenta koje je ministar izdao i tvrdi da je Pretresno veće, umesto da se "bavi" tim dokumentima, svoje zaključke zasnovalo na hijerarhiji MUP-a i na svedočenjima svedoka Vasiljevića i svedoka K87.⁸²⁰ Prema Đorđevićevom mišljenju, Pretresno veće pogrešilo je time što se koncentrisalo na njegov čin da bi utvrdilo kakav je bio njegov položaj u odnosu na druge pomoćnike ministra, pošto se u MUP-u, za razliku od vojske, princip hijerarhije nije strogo poštovao, pa viši čin nije podrazumevao i veći stepen kontrole.⁸²¹ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* to ispravno primetilo, te da je i Pretresno veće u ovom predmetu trebalo da dođe do istog zaključka.⁸²² On tvrdi da je svedočenje svedoka Vasiljevića irelevantno za ovo pitanje, a da je svedok K87 bio na "samom dnu RJB-a".⁸²³ Đorđević insistira na tome da su njegova ovlašćenja bila ograničena kad bi se njegova odgovornost preklapila s odgovornostima drugih pomoćnika ministra.⁸²⁴ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće to ispravno primetilo, ali da potom nije ispravno ocenilo ulogu dvojice pomoćnika ministra, Petra Zekovića (dalje u tekstu: Zeković) i Stevanovića, čije su se uloge preklapale s njegovom.⁸²⁵

255. Dalje, Đorđević tvrdi da nema dokaza za to da je Zeković bio načelnik Uprave za zajedničke poslove u RJB-u, a da je Stevanović bio načelnik Uprave policije u RJB-u, kako je to Pretresno veće zaključilo.⁸²⁶

⁸¹⁶ Prvostepena presuda, par. 43, 1898.

⁸¹⁷ Prvostepena presuda, par. 43, 1898.

⁸¹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 159(ii), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 42–43, 1976.

⁸¹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 186, gde se upućuje na DP P258, član 18, DP P263, DP D208. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 188; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 76, gde se upućuje na DP P208, DP P258, član 18, DP P263.

⁸²⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 73, 75–76.

⁸²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 187, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 943–944. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 74–75, 174.

⁸²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 187.

⁸²³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 188; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 73–76.

⁸²⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 189–190; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, T. 75–77. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 55.

⁸²⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 189–190; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 78–81. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 55.

⁸²⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 189–190; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 79, 172. Đorđević napominje i da je Zeković organizovao skupljanje tela iz Prištine i Kosovske Mitrovice i njihovo prenošenje direktno u centar PJP-a u Petrovom Selu (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 79).

256. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Pretresno veće jeste razmatralo zakone, dokaze i svedočenja koje je Đorđević naveo u prilog svojim tvrdnjama, i da je zaključilo da se Stevanovićeva i Zekovićeva oblast odgovornosti nisu preklapale s ovlašćenjima koja je Đorđević imao kao načelnik RJB-a niti su ih ograničavale.⁸²⁷ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće ispravno obrazložilo da su tri druga pomoćnika ministra, Zeković, Stevanović i Mišić, bila potčinjena Đorđeviću, pošto je on bio oficir MUP-a s najvišim činom u RJB-u i čovek koji je imao "drugu funkciju po rangu u okviru MUP-a", kao i zato što se "[n]ačelo hijerarhije poštova[li]o [...] u celoj strukturi MUP-a".⁸²⁸ Osim toga, tužilaštvo dodaje da se Pretresno veće s pravom oslonilo na dokaze koji se međusobno potkrepljuju i zaključilo da su pomoćnici ministra Zeković i Stevanović bili na funkcijama u RJB-u, kao i da je postupilo razumno kad je zaključilo da su njih dvojica bili načelnici resora koji su bili u sastavu RJB-a.⁸²⁹ S druge strane, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da nema dokaza koji bi išli u prilog teoriji da su se oblasti odgovornosti tih pomoćnika ministra preklapale s Đorđevićevom oblašću odgovornosti.⁸³⁰

(c) Analiza

257. Pre svega, Žalbeno veće podseća na to da pretresno veće zaključke donosi na osnovu svih dokaza koji su mu predloženi, kao i da je moguće da dva razumna presuditelja o činjenicama na osnovu istih dokaza donesu različite, ali jednako razumne zaključke.⁸³¹ To znači da se postojanje greške ne može dokazati samo tako što će se ukazati na to da su druga pretresna veća na drugačiji način primenila svoja diskreciona ovlašćenja.⁸³² Žalbeno veće treba da odluči o tome da li nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do istog zaključka do kojeg je došlo Pretresno veće.⁸³³ Zato će Žalbeno veće proceniti da li je Pretresno veće razumno zaključilo da je Đorđević bio nadređen drugim pomoćnicima ministra.

258. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir Đorđevićovo svedočenje i svedočenje svedoka Stojana Mišića (dalje u tekstu: svedok Mišić), pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, koji su rekli da u MUP-u, za razliku od vojske, nije postojao hijerarhijski sistem i da je svaki pomoćnik ministra odgovarao direktno ministru, ali da je procenilo da su ta svedočenja neuverljiva.⁸³⁴ Naprotiv, Pretresno veće je, na osnovu Đorđevićevog čina i položaja načelnika RJB-a,

⁸²⁷ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 126.

⁸²⁸ Odgovor tužilaštva, par. 150; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 126.

⁸²⁹ Odgovor tužilaštva, par. 151; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 126–128, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 40–41, 60, 100, 1936, 2127, 2175, DP P263, DP P357, član 13, DP P537.

⁸³⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 127, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 43.

⁸³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 11–12. V. takođe gore, par. 180.

⁸³² V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 12.

⁸³³ V. gore, par. 16–17.

⁸³⁴ Prvostepena presuda, par. 43.

kao i na osnovu svedočenja svedoka Vasiljevića, koje je išlo u prilog tome, zaključilo da su drugi pomoćnici ministra u okviru RJB-a bili potčinjeni Đorđeviću.⁸³⁵

259. Žalbena veće napominje da se Pretresno veće poglavito oslonilo na Đorđevićevu ulogu i položaj načelnika RJB-a kad je donelo zaključak da su oni pomoćnici ministra koji su takođe imali položaj u nekom od resora RJB-a bili potčinjeni Đorđeviću.⁸³⁶ Nasuprot onom što Đorđević tvrdi, Pretresno veće jeste uzelo u obzir pravne propise o organizaciji MUP-a.⁸³⁷ Konkretno, Pretresno veće je napomenulo da je članom 54 Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji MUP-a iz 1997. godine (dokazni predmet P357) predviđeno da "resorima rukovode načelnici resora"⁸³⁸ i da je Đorđević, kao "načelnik [...] RJB", imao kontrolu nad RJB-om.⁸³⁹ Polazeći od istog tog Pravilnika, Pretresno veće je ukazalo i na to da je u sastavu RJB-a bilo nekoliko uprava, među kojim i Uprava kriminalističke policije i Uprava policije.⁸⁴⁰ Žalbena veće smatra da na te zaključke ne utiču drugi zakoni na koje Đorđević ukazuje kako bi potkrepio svoju tvrdnju da su pomoćnici ministra direktno odgovarali ministru.⁸⁴¹ S tim u vezi, Žalbena veće skreće pažnju na to da je dokazni predmet P69 odlomak iz Zakona o državnoj upravi, od 8. aprila 1992. godine, koji je Pretresno veće uzelo u obzir kad je izlagalo strukturu MUP-a.⁸⁴² Đorđević upućuje na član 46 tog zakona, u kom se kaže sledeće:

U ministarstvu se postavljaju pomoćnici ministra koji rukovode određenim resorima, obavljaju poslove utvrđene aktom o organizaciji i sistematizaciji radnih mesta, kao i druge poslove koje im odredi ministar.

Pomoćnike ministra postavlja i razrešava Vlada na predlog ministra na četiri godine.⁸⁴³

Žalbena veće napominje da tim odredbama nije stvorena direktna i isključiva linija izveštavanja između pomoćnika ministra i samog ministra u okviru Republike Srbije. Njima je samo ustanovljeno kako se imenuju pomoćnici ministra, kao i to da ministar *može* da odredi koje će poslove oni obavljati. To potvrđuje i Uredba "o načelima za unutrašnju organizaciju i sistematizaciju radnih mesta u ministarstvima i posebnim organizacijama" od 6. jula 1994. godine (dokazni predmet P258), na koju Đorđević takođe upućuje.⁸⁴⁴ Pretresno veće nije izričito uputilo na dokazni predmet P258, ali Žalbena veće smatra da je ono imalo diskreciono ovlašćenje da to ne

⁸³⁵ Prvostepena presuda, par. 43, gde se upućuje na svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 11. jun 2009. godine, T. 5933, svedočenje svedoka K87, 17. maj 2010. godine, T. 14162.

⁸³⁶ Prvostepena presuda, par. 43.

⁸³⁷ V. Prvostepena presuda, par. 37, 40–41; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 75–76, 78.

⁸³⁸ Prvostepena presuda, par. 40, gde se upućuje na DP P357.

⁸³⁹ Prvostepena presuda, par. 40, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 1. decembar 2009. godine, T. 9396–9397, DP P357, DP D396, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 8. decembar 2009. godine, T. 9788, 9817.

⁸⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 41.

⁸⁴¹ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 75–76.

⁸⁴² V. Prvostepena presuda, par. 37.

⁸⁴³ DP P69, član 46.

⁸⁴⁴ V. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 73, 75–76.

učini,⁸⁴⁵ s obzirom na to da ta uredba po sadržaju odražava dokaze koji su Pretresnom veću već bili predloženi.⁸⁴⁶ S tim u vezi, Žalbena već napominje da se u členu 18(2) dokaznog predmeta P258 kaže da "[p]omoćnik ministra [...] odgovara za svoj rad [...] ministru"⁸⁴⁷, ali da se u členu 18(3) istog dokaznog predmeta kaže:

[r]ukovodioci unutrašnjih organizacionih jedinica odgovaraju za svoj rad i za rad organizacione jedinice kojom rukovode rukovodiocu sektora u čijem je sastavu unutrašnja organizaciona jedinica, odnosno funkcioneru koji rukovodi organom uprave ili posebnom organizacijom u sastavu ministarstva.⁸⁴⁸

260. Iz toga proizlazi da su pomoćnici ministra koji su ujedno bili i rukovodioci neke unutrašnje jedinice u okviru odeljenja ma kog ministarstva odgovarali i rukovodiocu onog sektora u čijem je sastavu ta unutrašnja jedinica bila.⁸⁴⁹ U ovom slučaju, i u skladu s onim što je izneto u členu 54 dokaznog predmeta P357, kao i sa zaključkom Pretresnog veća, načelnici uprava u sastavu RJB-a odgovarali su načelniku RJB-a Đorđeviću.⁸⁵⁰

261. Žalbena već napominje da to što se Pretresno veće oslonilo na Vasiljevićevo svedočenje nije presudno odredilo zaključak Veća da su druga tri pomoćnika ministra u RJB-u bila potčinjena Đorđeviću.⁸⁵¹ Žalbena već napominje da je svedok Vasiljević, zamenik načelnika Službe bezbednosti VJ-a, bio na Kosovu tokom perioda na koji se Optužnica odnosi, kao i da je imao kontakt s rukovodiocima vojske i MUP-a i s političkim rukovodiocima.⁸⁵² Vasiljević je bio i na najmanje jednom sastanku Zajedničke komande.⁸⁵³ Vasiljević je u svedočenju rekao da nije bio naročito dobro upoznat s komandnim lancem između Stevanovića i Đorđevića, kao ni s tim da li je između njih postojao odnos nadređeni-podređeni.⁸⁵⁴ Uprkos tome, Vasiljević je rekao da je Đorđević "imao drugu funkciju po rangu u okviru MUP-a"⁸⁵⁵ i da su iz komunikacija "zna[li] svi [...] da su [Đorđević i Stevanović bili] čelni ljudi [...] u Resoru [...] javne bezbednosti".⁸⁵⁶ Polazeći od Vasiljevićevog položaja, njegovog učešća u događajima na Kosovu u periodu na koji se odnosi Optužnica, kao i od kontakata koje je on u to vreme imao s rukovodstvom MUP-a i s političkim rukovodstvom, Žalbena već smatra da je Pretresno veće postupilo razumno kad se oslonilo na

⁸⁴⁵ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 498; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 382.

⁸⁴⁶ V. Prvostepena presuda, par. 37, 40–41.

⁸⁴⁷ DP P258, član 18(2).

⁸⁴⁸ DP P258, član 18(3). V. takođe DP P258, član 16 i 17.

⁸⁴⁹ V. DP P258, članovi 16–18; P357, član 54.

⁸⁵⁰ DP P357, član 54.

⁸⁵¹ Prvostepena presuda, par. 43.

⁸⁵² V. Prvostepena presuda, par. 196, 237, 262, 1898.

⁸⁵³ Prvostepena presuda, par. 237.

⁸⁵⁴ Svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5683.

⁸⁵⁵ Svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 11. jun 2009. godine, T. 5933.

⁸⁵⁶ Svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5683.

njegov iskaz da je Đorđević u MUP-u bio drugi čovek po rangu. Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće time pogrešilo.

262. Što se tiče svedočenja svedoka K87, Žalbena veće napominje da ono potkrepljuje iskaz svedoka Vasiljevića da je Đorđević bio "drugi čovek" u MUP-u i da je ministar bio njegov jedini nadređeni.⁸⁵⁷ Dalje, Žalbena veće napominje da je svedok K87 bio pripadnik SAJ-a (specijalne jedinice u sastavu RJB-a koja je bila pod Đorđevićevom kontrolom),⁸⁵⁸ da je učestvovao u ponovnom pokopavanju tela u centru SAJ-a u Batajnici i da je tokom svih operacija ponovnog pokopavanja tela bio u ličnom i direktnom kontaktu s Đorđevićem.⁸⁵⁹ S obzirom na to da je svedok K87 bio pripadnik SAJ-a i da je u relevantnom periodu bio u ličnom i direktnom kontaktu s Đorđevićem, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je uzelo u obzir iskaz svedoka K87 da je Đorđević u MUP-u bio drugi čovek po rangu.

263. Stoga se Žalbena veće uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević, s obzirom na položaj koji je imao u okviru MUP-a i na položaj načelnika RJB-a, bio nadređen drugim pomoćnicima ministra iz RJB-a koji su ujedno bili i načelnici uprava u sastavu RJB-a. Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u tom zaključku.

264. Što se tiče položaja koji su imali pomoćnici ministra Stevanović i Zeković, Žalbena veće napominje da, nasuprot onom što Đorđević tvrdi, postoje dokazi za to da je do 1999. godine Zeković bio načelnik Uprave za zajedničke poslove,⁸⁶⁰ a Stevanović načelnik Uprave policije.⁸⁶¹ Žalbena veće smatra da je irelevantno da li je Stevanović u MUP-u imao bilo kakvu drugu ulogu osim uloge pomoćnika ministra. Pretresno veće je za potrebe zaključka da je Đorđević znao za sakrivanje tela u centru PJP-a u Petrovom Selu uzelo u obzir samo Zekovićev položaj Đorđevićevog potčinjenog u RJB-u tokom 1999. godine, kao i druge faktore.⁸⁶² Pored toga, Žalbena veće podseća na to da nije zaključeno da je Đorđević UZP-u doprineo putem svog položaja u odnosu na pomoćnike ministra, već, između ostalog, putem činjenice da je imao efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a raspoređenim na Kosovu, da je lično i direktno bio umešan u raspoređivanje "Škorpiona" na Kosovo

⁸⁵⁷ V. svedočenje svedoka K87, 17. maj 2010. godine, T. 14162, 14164–14165, 14172–14173, 14176–14177.

⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 70–77; gore, par. 242–243.

⁸⁵⁹ V. Prvostepena presuda, par. 1325–1347.

⁸⁶⁰ V. svedočenje Vlastimira Đorđevića, 1. decembar 2009. godine, T. 9409–9410, 9751; svedočenje Ljubinka Cvetića, 29. jun 2009. godine, T. 6594; svedočenje Stojana Mišića, 28. april 2010. godine, T. 14070; DP P263.

⁸⁶¹ V. svedočenje Vlastimira Đorđevića, 1. decembar 2009. godine, T. 9409–9410; svedočenje Ljubinka Cvetića, 29. jun 2009. godine, T. 6594; DP P263.

⁸⁶² V. dole, odeljak X. G. 4. (c) .

i da je preduzeo aktivne korake da spreči istrage o zločinima koje su počinile snage koje su bile pod njegovom efektivnom kontrolom, kao i da prikrije te zločine.⁸⁶³

265. Konačno, Đorđević insistira na tome da se njegova oblast odgovornosti preklapala sa Zekovićevom i Stevanovićevom, zbog čega su njegova "ovlašćenja" bila ograničena.⁸⁶⁴ Međutim, Žalbeno veće konstatuje da Đorđević nije objasnio kako se Zekovićeva oblast odgovornosti preklapala s njegovom i time ograničavala njegova ovlašćenja.⁸⁶⁵ Što se tiče Stevanovića, Đorđević u osnovi zapravo tvrdi da je Stevanović formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma "preuzeo neposrednu ulogu na Kosovu ispred ministra", te da su Đorđevićeva uloga i ovlašćenja zbog toga bili umanjeni.⁸⁶⁶ Kao što je već detaljno objašnjeno ranije, Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević tokom cele 1999. godine i dalje bio uključen u događaje i aktivan na Kosovu, uprkos tome što je Stevanović predsedavao na nekoliko sastanaka Štaba za suzbijanje terorizma, te da Đorđevićeva ovlašćenja nisu bila ograničena formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma.⁸⁶⁷

7. Kolegijum ministra unutrašnjih poslova

(a) Uvod

266. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević tokom perioda na koji se Optužnica odnosi bio član Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova⁸⁶⁸ i da su članovi Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova na sastancima raspravljali o angažovanju MUP-a na Kosovu i planirali ga.⁸⁶⁹

(b) Argumenti strana u postupku

267. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova sigurno raspravljalo o protivterorističkim aktivnostima.⁸⁷⁰ Đorđević tvrdi da svi dokazi potvrđuju da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova

⁸⁶³ V. gore, par. 242–243; dole, par. 304–308, 315–324, 355–362, 366–371, 378–384, 406–409, 413–415, 421–425, 428–432.

⁸⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 189.

⁸⁶⁵ V. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 75, 79. Žalbeno veće napominje da Đorđevićeva tvrdnja da su ministrovim rešenjem od 4. juna 1997. godine Zeković i Stevanović stekli svoj "posed" nije potkrepljena dokazima (v. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 76, gde se upućuje na DP P263). Žalbeno veće napominje da je Zeković upravo tim rešenjem postavljen u upravu za zajedničke poslove, a Stevanović u upravu policije (v. DP P263). Đorđevićeva odbrana priznaje da su zaključci vezani za Zekovića daleko oskudniji i samo ukazuje na činjenicu da je on učestvovao u sakrivanju tela, ali se dalje ne bavi time (v. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 79–80).

⁸⁶⁶ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 78–79. Konkretno, Đorđević ukazuje na sledeće sastanke Štaba za suzbijanje terorizma na Kosovu kojima je Stevanović ili predsedavao ili je na njima izdavao detaljna uputstva, a kojima on nije čak ni prisustvovao: (i) 21. decembar 1998. godine (DP P1043), (ii) 4. april 1999. godine (DP P764), (iii) 7. maj 1999. godine (DP P 771) i (iv) 11. maj 1999. godine (DP P345).

⁸⁶⁷ V. gore, par. 225–230, 235–239.

⁸⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 2154.

⁸⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 103.

⁸⁷⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 159, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 101.

raspravljalo samo o opštoj bezbednosnoj situaciji na Kosovu i logističkoj podršci vezanoj za nju, a ne o planovima ili izveštajima o protivterorističkim operacijama.⁸⁷¹ Dalje, Đorđević tvrdi da je jedini dokumentarni dokaz na koji se Pretresno veće oslonilo jedna dnevnička beleška koja nije uvrštena u spis i čiji je sadržaj svedok Mišić osporio.⁸⁷²

268. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo ispravno i razumno kad je razmatralo svedočenja svedoka i dokumentarne dokaze da bi donelo zaključak da je Kolegijum ministra unutrašnjih poslova, u čijem je sastavu bio i Đorđević, raspravljao o angažovanju MUP-a na Kosovu i planirao ga.⁸⁷³

(c) Analiza

269. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće izričito razmatralo Đorđevićovo svedočenje i svedočenje svedoka Mišića da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova nije raspravljalo o informacijama o protivterorističkim i borbenim aktivnostima na Kosovu i da na njima nisu donošene odluke o tome, ali da je procenilo da je ta njihova tvrdnja neuverljiva.⁸⁷⁴ Pretresno veće je zaključilo da je "malo verovatno" da Kolegijum ministra unutrašnjih poslova nije raspravljao o situaciji na Kosovu 1998. i 1999. godine niti donosio odluke o njoj kad je to bilo "ubedljivo najurgentnije bezbednosno pitanje s kojim su MUP i Srbija bili suočeni u to vreme".⁸⁷⁵ Pretresno veće je imalo u vidu svedočenje svedoka Mišića, koji je, nasuprot svojim drugim tvrdnjama, rekao i sledeće: (i) da se na nekoliko sastanaka Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova analizirala "ukupna bezbednosna situacija i [da su se] tražila [...] odgovarajuća rešenja"; (ii) da je ministar na jednom sastanku Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova rekao da je Štab za suzbijanje terorizma osnovan "kako bi se efikasnije uhvatili u koštac sa problemom terorizma"; i (iii) da su situacija na Kosovu i

⁸⁷¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 191, gde se upućuje na svedočenje Stojana Mišića, 27. april 2010. godine, T. 14032, 14040, 14053–14054, svedočenje Stojana Mišića, 28. april 2010. godine, T. 14087–14090, 14094–14096, svedočenje Slobodana Spasića, 18. maj 2010. godine, T. 14196–14198, 14230–14231, 14241–14242. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 56.

⁸⁷² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 192, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 102, svedočenje Stojana Mišića, 28. april 2010. godine, T. 14099–14100.

⁸⁷³ Odgovor tužilaštva, par. 152.

⁸⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 100–101. Što se tiče svedoka Slobodana Spasića (dalje u tekstu: svedok Spasić), Žalbena veće napominje da se Pretresno veće u Prvostepenoj presudi nije oslonilo na njegovo svedočenje, već na svedočenje svedoka Mišića, koji je bio pomoćnik ministra u MUP-u i neposredni pretpostavljeni svedoka Spasića (v. svedočenje Slobodana Spasića, 18. maj 2010. godine, T. 14187). Žalbena veće skreće pažnju na mišljenje Pretresnog veća da u svedočenjima svedoka odbrane postoji "upadljiva nedoslednost" o pitanju da li se uopšte raspravljalo o protivterorističkim operacijama (Prvostepena presuda, par. 100), kao i na činjenicu da iz svedočenja svedoka Spasića proizlazi da on možda nije prisustvovao svim sastancima u MUP-u ("o antiterorističkim aktivnostima nije bilo diskusija na sastancima [...] Kolegijum[a] na kojima sam i ja prisustvovao", svedočenje Slobodana Spasića, 18. maj 2010. godine, T. 12231). Zato Žalbena veće smatra da je Pretresno veće imalo diskreciono ovlašćenje da se ne osloni na svedočenje svedoka Spasića.

⁸⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 101.

Metohiji i zahtevi za upućivanje logističke pomoći tamošnjim jedinicama policije bili jedan od prioriteta Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova.⁸⁷⁶

270. Pretresno veće je smatralo da su članovi Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova, da bi mogli da se bave zahtevima za dodatne jedinice, pojačanje i opremu, morali biti upoznati s operacijama za koje je to traženo, jer u protivnom ne bi mogli na odgovarajući način da reaguju na takve zahteve.⁸⁷⁷ Pretresno veće je procenilo i da je malo verovatno da je veliki broj pripadnika MUP-a, uključujući njegove ključne jedinice, bio redovno angažovan i aktivan na Kosovu a da Kolegijum ministra unutrašnjih poslova u to nije bio uključen niti svestan tih aktivnosti.⁸⁷⁸ Konačno, Pretresno veće je takođe priznalo da se Kolegijum ministra unutrašnjih poslova nije bavio detaljnim planiranjem konkretnih operacija, pošto je to bila delatnost koju je vršio Štab MUP-a u Prištini.⁸⁷⁹ S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova raspravljalo o protivterorističkim operacijama.

271. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da se Pretresno veće oslonilo na dokumentaciju koja nije uvrštena u spis, Žalbeno veće napominje da tu dokumentaciju čine beleške sa sastanka Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova koji je održan 14. februara 1999. godine a kom su, između ostalog, prisustvovali Đorđević, Marković i svedok Mišić i na kom se raspravljalo o potrebi da se razradi odgovor na očekivani napad NATO-a.⁸⁸⁰ Te beleške su svedoku Mišiću predložene tokom svedočenja u sudnici, a on je negirao da je prisustvovao takvom sastanku i izneo sumnje u to da je dotični sastanak uopšte održan.⁸⁸¹ Pretresno veće je imalo u vidu da te beleške, doduše, nisu uvrštene u spis, ali da su "stavovi" zabeleženi u njima "veoma slični" onim iz beležaka sa sastanka Štaba za suzbijanje terorizma održanog 17. februara 1999. u Prištini, kao i sa jednog drugog, održanog 20. februara 1999. godine.⁸⁸² Na oba ta sastanka raspravljalo se o raspoređivanju i angažovanju oko 5.000 policajaca.⁸⁸³ Pretresno veće je smatralo da dokazi o tim dodatnim sastancima, naročito

⁸⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 101.

⁸⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 101.

⁸⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 101.

⁸⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 103.

⁸⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 102.

⁸⁸¹ Prvostepena presuda, par. 102.

⁸⁸² Prvostepena presuda, par. 102.

⁸⁸³ Prvostepena presuda, par. 102, gde se upućuje na DP P85, svedočenje Stojana Mišića, 28. april 2010. godine, T. 14104–14105. Polazeći od sadržaja zapisnika sa sastanka od 17. februara 1999. godine, na kom se raspravljalo i o predstojećem raspoređivanju oko 4.000 policajaca, 70 policajaca iz operativne grupe i oko 900 rezervista, Pretresno veće je dalje zaključilo da tvrdnja svedoka Mišića da nije znao za plan RJB-a da spreči ulazak snaga NATO-a na Kosovo nije verodostojna (Prvostepena presuda, par. 102, gde se upućuje na svedočenje Stojana Mišića, 28. april 2010. godine, T. 14099–14100).

zapisnik sa sastanka Štaba za suzbijanje terorizma od 17. februara 1999. godine,⁸⁸⁴ pokazuju "pune razmere" učešća članova Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova u planiranju i razmatranju operacija MUP-a na Kosovu.⁸⁸⁵ Veće se na te dokaze oslonilo i da bi procenilo da li je verodostojna tvrdnja svedoka Mišića da nije bio upoznat s planom RJB-a da spreči ulazak trupa NATO-a na Kosovo.⁸⁸⁶ Žalbeno veće smatra da se Pretresno veće na svedočenje svedoka Mišića o beleškama sa sastanka Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova od 14. februara 1999. godine oslonilo kako bi procenilo njegovu verodostojnost, a ne zbog istinitosti njihovog sadržaja.⁸⁸⁷ Zato Žalbeno veće smatra da Đorđević pogrešno predstavlja zaključke Pretresnog veća kad tvrdi da se ono oslonilo na dokaze koji nisu uvršteni u spis da bi donelo zaključak da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova raspravljalo o protivterorističkim operacijama i da su se one na njima planirale.

8. Oktobarski sporazumi

(a) Uvod

272. Pretresno veće je zaključilo da uloga koju je Đorđević imao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima ukazuje na to da je on imao efektivnu kontrolu nad snagama policije na Kosovu, i da dodatno svedoči o tome da on rešenjem od 16. juna 1998. godine, kojim je osnovan Štab za suzbijanje terorizma, nije lišen nadležnosti nad snagama MUP-a.⁸⁸⁸

(b) Argumenti strana u postupku

273. Đorđević tvrdi da činjenica da je učestvovao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima 1998. godine ne može da predstavlja dokaz za to da je imao efektivnu kontrolu, pošto odluke koje je on donosio na tim sastancima nisu bile apsolutne i pošto je on bio samo jedan od nekoliko učesnika koji su imali ovlašćenje da potpišu sporazume ispred delegacije Republike Srbije.⁸⁸⁹ Osim toga, Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije analiziralo nameru koju je SRJ imala tokom pregovora koji su prethodili Oktobarskim sporazumima, a to je bilo mirno rešenje krize na Kosovu.⁸⁹⁰

274. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da vodeća uloga koju je Đorđević imao tokom pregovora koji su prethodili Oktobarskim sporazumima

⁸⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 102, gde se upućuje na DP P85.

⁸⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 102.

⁸⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 102.

⁸⁸⁷ V. Prvostepena presuda, par. 101–102.

⁸⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1917.

⁸⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 193. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 58.

⁸⁹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 193.

pokazuje da je on bio odgovoran za jedinice na Kosovu, da je imao detaljna saznanja o situaciji na terenu i da je bio u potpunosti informisan o aktivnostima snaga MUP-a.⁸⁹¹

(c) Analiza

275. Žalbena veće odbacuje Đorđevićeve tvrdnje o zaključcima Pretresnog veća u vezi s Oktobarskim sporazumima. Nasuprot onom što Đorđević tvrdi, Pretresno veće nije zaključilo da činjenica da je on učestvovao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima sama po sebi "znači da je imao efektivnu kontrolu u vreme incidenata navedenih u Optužnici", tačnije, 1999. godine.⁸⁹² Zapravo, Pretresno veće je zaključilo da činjenica da je Đorđević učestvovao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima ukazuje na to da je on krajem 1998. godine imao efektivnu kontrolu nad policijom.⁸⁹³ Prilikom izvođenja tog zaključka, Pretresno veće je napomenulo da je Đorđević bio u mogućnosti da se u ime Republike Srbije obaveže da će se policijske snage povući, kao i da pregovara o postavljanju osmatračnica i o njihovim konkretnim lokacijama.⁸⁹⁴ Pretresno veće je zaključilo i da te činjenice takođe pokazuju da Đorđević osnivanjem Štaba za suzbijanje terorizma nije bio lišen nadležnosti nad policijskim snagama na Kosovu i nad njihovim operacijama, te da je raspolagao detaljnim saznanjima "o situaciji na terenu, snagama MUP-a na Kosovu 1998. godine i strateškim potrebama i problemima tih snaga".⁸⁹⁵ Pretresno veće je zaključilo da to ukazuje na Đorđevićevu efektivnu kontrolu nad snagama policije, utoliko što je on mogao da odlučuje o njihovom "raspoređivanju, povlačenju, premeštanju i operativnom funkcionisanju na Kosovu".⁸⁹⁶ Međutim, Pretresno veće zaključak da je Đorđević 1999. godine imao efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a nije zasnovalo samo na ulozi koju je on imao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima. Kako je to detaljno izloženo na drugim mestima u presudi, Pretresno veće razmatralo je i druge indicije, na primer: (i) to što je Đorđević tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica mogao da upućuje jedinice PJP-a na teren, (ii) to što je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bio ovlašćen da u SAJ uključuje pripadnike paravojnih formacija i dobrovoljce i (iii) činjenicu da su načelnici SUP-ova njemu podnosili izveštaje.⁸⁹⁷ Zato Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u proceni uloge koju je on imao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima krajem 1998. godine.

⁸⁹¹ Odgovor tužilaštva, par. 155.

⁸⁹² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 193.

⁸⁹³ Prvostepena presuda, par. 1916–1917.

⁸⁹⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1916–1917.

⁸⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1917–1918.

⁸⁹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1917.

⁸⁹⁷ V. gore, par. 242–243, 247–252; dole, par. 355–362, 366–371; Prvostepena presuda, par. 2173.

276. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće s oprezom donelo zaključke o ulozi koju je Đorđević imao u pregovorima koji su prethodili Oktobarskim sporazumima.⁸⁹⁸ Pretresno veće nije neprimereno izvelo zaključak da *sama* ta uloga znači da je Đorđević 1999. godine imao efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a na Kosovu. Naime, Pretresno veće je Đorđeviću ulogu u Oktobarskim sporazumima krajem 1998. godine uzelo u obzir zajedno s drugim navedenim indicijama, kako bi utvrdilo da li je on s traženom namerom postupao u cilju ostvarenja UZP-a.⁸⁹⁹

277. Stoga Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja i da je ulogu i odgovornosti koje je Đorđević imao tokom pregovora koji su prethodili Oktobarskim sporazumima razumno uzelo kao znak za to da je on imao efektivnu kontrolu nad policijskim snagama.

9. Zaključak

278. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće u celosti odbacuje Đorđevićev žalbeni podosnov 9(A).

B. Podosnov 9(B): navodne greške u proceni koju je Pretresno veće dalo o Zajedničkoj komandi i Đorđevićevom učešću u njoj

1. Uvod

279. Pretresno veće je zaključilo da je Zajednička komanda osnovana juna 1998. godine, u skladu s naredbom tadašnjeg predsednika Slobodana Miloševića.⁹⁰⁰ Zajednička komanda je počela s radom 22. jula 1998. godine⁹⁰¹ i "funkcionisala [je] oko godinu dana, donoseći odluke i delujući na najvišim političkim, vojnim i policijskim nivoima, u cilju koordiniranja i objedinjenog komandovanja operacijama saveznog VJ i pokrajinskog MUP-a, kao i nekih drugih srpskih snaga, u sprovođenju protivterorističkih mera i mera odbrane na Kosovu".⁹⁰² Pretresno veće je zaključilo da je "kraj oktobra 1998. godine označio kraj prve faze rada Zajedničke komande, ali da je odlučeno da ona nastavi s radom kao najefikasnije sredstvo za koordiniranje operacija VJ i MUP-a",⁹⁰³ kao i da

⁸⁹⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1916–1917.

⁸⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1916–1919, 2154–2158.

⁹⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 230.

⁹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 230.

⁹⁰² Prvostepena presuda, par. 231.

⁹⁰³ Prvostepena presuda, par. 233.

dokazi potvrđuju da je Zajednička komanda delovala "najmanje do 1. juna 1999. godine".⁹⁰⁴ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio član tog tela, kao predstavnik RJB-a.⁹⁰⁵

2. Argumenti strana u postupku

280. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on tokom perioda na koji se Optužnica odnosi bio član Zajedničke komande, i kad je taj zaključak uzelo kao indiciju za njegovo učešće u UZP-u.⁹⁰⁶

281. Konkretno, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće svoj zaključak da je on bio član Zajedničke komande zasnovalo isključivo na "beleškama nastalim tokom leta 1998. godine", a da se o "budućim članovima Zajedničke komande na osnovu dokaza nisu mogli izvesti definitivni zaključci".⁹⁰⁷ Đorđević tvrdi da se na osnovu toga što je on prisustvovao jednom sastanku Zajedničke komande 1. juna 1999. godine ne mogu utvrditi njegovo članstvo i uloga u njenom radu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.⁹⁰⁸ Đorđević tvrdi i da je Zajednička komanda radila na području Prištine, a da je on na Kosovu bio u svega nekoliko navrata.⁹⁰⁹ Dalje, Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije valjano razmotrilo 16 zapovesti u čijem zaglavlju piše "Zajednička komanda za KiM" (dalje u tekstu: 16 zapovesti), zavedenih u delovodnik Prištinskog korpusa, ni Dopunu odluke Zajedničke komande od 22. marta 1999. godine, koju je potpisao komandant Prištinskog korpusa.⁹¹⁰ Đorđević smatra da iz tih dokaza proizlazi da "[u] dokazima nema osnova za zaključak da je Đorđević tokom perioda na koji se Optužnica odnosi imao ikakvu ulogu u radu Zajedničke komande".⁹¹¹ Konačno, Đorđević tvrdi da je Zajednička komanda bila "legitimno u ingerenciji predsednika SRJ".⁹¹² S tim u skladu, "[n]išta ne ukazuje na nepravilnosti", a Pretresno veće je, u svakom slučaju, zaključilo da članstvo u "Zajedničkoj komandi ne može da se poistoveti s učestvovanjem u UZP-u".⁹¹³

⁹⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 236.

⁹⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 239, gde se upućuje na DP P886, str. 2, svedočenje Ljubinka Cvetića, 30. jun 2009. godine, T. 6627–6628, svedočenje Milana Đakovića, 17. avgust 2009. godine, T. 7880.

⁹⁰⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 195–201. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 59.

⁹⁰⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 197, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 233, 238–239, DP P87, str. 12–15.

⁹⁰⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 200, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1925. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 61.

⁹⁰⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 199. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 59.

⁹¹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 198, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 236, 241, fusnota 837, svedočenje Milana Đakovića, 17. avgust 2009. godine, T. 7945–7946, svedočenje Milana Đakovića, 19. avgust 2009. godine, T. 8067–8068, DP D104, DP D105.

⁹¹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 198, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 236, 241, fusnota 837, svedočenje Milana Đakovića, 17. avgust 2009. godine, T. 7945–7946, svedočenje Milana Đakovića, 19. avgust 2009. godine, T. 8067–8068, DP D104, DP D105.

⁹¹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 196, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 231, 252. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 60. *Contra* Odgovor tužilaštva, par. 158.

⁹¹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 196. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 60.

282. Tužilaštvo u odgovoru kaže da ovaj žalbeni podosnov treba odbaciti bez razmatranja, pošto Đorđević samo ponavlja tvrdnje koje su u prvostepenom postupku već odbačene, a ne pokazuje da je Pretresno veće donelo pogrešne zaključke.⁹¹⁴ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo 16 zapovesti i da je postupilo razumno kad je zaključilo da se iz njih vidi da je Zajednička komanda tokom perioda na koji se Optužnica odnosi igrala ključnu ulogu u planiranju zajedničkih dejstava VJ-a i MUP-a i komandovanju tim dejstvima.⁹¹⁵ Tužilaštvo skreće pažnju i na druge vojne zapovesti koje su izdate u isto vreme i koje potvrđuju ulogu Zajedničke komande.⁹¹⁶ Konačno, tužilaštvo tvrdi da Đorđević ignoriše relevantne dokaze koji idu u prilog zaključku da je on bio član Zajedničke komande i da je učestvovao u UZP-u.⁹¹⁷

3. Analiza

283. Pre svega, Žalbeno veće skreće pažnju na to da je Đorđević tokom 1998. godine bio aktivan član Zajedničke komande,⁹¹⁸ što on i ne osporava, kao što ne osporava ni zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda nastavila s radom najmanje do 1. juna 1999. godine.⁹¹⁹ Ovaj drugi zaključak povezan je sa zaključkom Pretresnog veća o Đorđevićevom kontinuiranom članstvu u Zajedničkoj komandi. Kad je donosilo taj zaključak, Pretresno veće oslonilo se na sledeće: (i) zapisnike sa sastanaka Zajedničke komande održanih oktobra 1998. godine,⁹²⁰ kojima je prisustvovao i Đorđević⁹²¹ i na kojim su izlagana mišljenja o daljem postojanju Zajedničke komande;⁹²² (ii) podršku predsednika Miloševića "predlog[u] da se razmotri pitanje daljeg statusa Zajedničke komande";⁹²³ (iii) sastanak Štaba MUP-a od 5. novembra 1998. godine, kom je prisustvovao i Đorđević i na kom je predsednik Milan Milutinović rezimirao donete odluke, rekavši da "[z]a Vojsku Jugoslavije i policiju ostaje sve kao što je i do sada bilo (Zajednička komanda, jedinice VJ se ne povlače, a snage policije su se samo smanjile za onaj deo koji je već povučen)";⁹²⁴ (iv) zapisnik sa sastanka Kologijuma VJ-a od 21. januara 1999. godine, u kom je zabeleženo

⁹¹⁴ Odgovor tužilaštva, par. 157, 159–160.

⁹¹⁵ Odgovor tužilaštva, par. 161, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 236.

⁹¹⁶ Odgovor tužilaštva, par. 161, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 236.

⁹¹⁷ Odgovor tužilaštva, par. 162.

⁹¹⁸ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević prisustvovao gotovo svim sastancima ovog tela, koji su tokom 1998. godine bili česti, i da je na njima redovno podnosio izveštaje o operacijama i/ili izdavao detaljna uputstva o predstojećim akcijama (v. Prvostepena presuda, par. 239, 244, 247, 249, 1901–1902, 1904. V. takođe DP P886).

⁹¹⁹ Prvostepena presuda, par. 231, 233–236. V. takođe Prvostepena presuda, par. 237.

⁹²⁰ Prvostepena presuda, par. 233, gde se upućuje na DP P87, DP P886.

⁹²¹ DP P886, str. 137, 140 (Đorđević se ne navodi kao odsutan); DP P87, str. 1. Žalbeno veće primećuje da se, kao i za sve druge članove Zajedničke komande, i za Đorđevića izričito napominjalo kad bi bio odsutan (v. DP P886).

⁹²² Prvostepena presuda, par. 233, gde se upućuje na DP P87, DP P886. Dana 26. oktobra 1998. godine Šainović je rekao da "[o]vaj deo borbenih operacija [treba] da se zatvori" (Prvostepena presuda, par. 233, gde se upućuje na DP P886, str. 139). Dana 28. oktobra 1998. zabeleženo je da je Milomir Minić rekao: "Mislim da do kraja godine ova komanda treba da ostane [u] ovom sastavu i da radi, a da se sastaje po potrebi" (Prvostepena presuda, par. 233, gde se upućuje na DP P886, str. 142). Dana 29. oktobra 1998. godine zabeleženo je da je Šainović predložio da se ponovo razmotri sastav Zajedničke komande (Prvostepena presuda, par. 233, gde se upućuje na DP P87, str. 13).

⁹²³ Prvostepena presuda, par. 233, gde se upućuje na DP P87, str. 12.

⁹²⁴ Prvostepena presuda, par. 234, gde se upućuje na DP P770, str. 4.

zapažanje generala Ojdanića da je operaciju u Račku naredila Zajednička komanda;⁹²⁵ (v) 16 zapovesti o borbenim operacijama na Kosovu, izdatih tokom perioda na koji se odnosi Optužnica;⁹²⁶ (vi) borbene izveštaje iz perioda na koji se odnosi Optužnica, iz kojih se vidi da su zadaci izvršavani u skladu s odlukama Zajedničke komande;⁹²⁷ i (vii) svedočenje svedoka Vasiljevića o sastanku Zajedničke komande, održanom 1. juna 1999. godine u Prištini, tokom kog je on vodio detaljne beleške i kojem je prisustvovao i Đorđević.⁹²⁸

284. Pored toga, Žalbena veće napominje da je Đorđević imao vodeću ulogu u operaciji u Račku, januara 1999. godine, koju je naredila Zajednička komanda,⁹²⁹ kao i da je još i juna 1999. godine prisustvovao jednom sastanku Zajedničke komande.⁹³⁰ Žalbena veće smatra da je činjenica da je Đorđević prisustvovao tom sastanku relevantna za utvrđivanje njegovog kontinuiranog članstva u Zajedničkoj komandi posle 1998. godine (i tokom celog perioda na koji se Optužnica odnosi), naročito ako se sagleda zajedno s dokazima o njegovom učešću u ranijim sastancima i operacijama Zajedničke komande. Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević tokom celog perioda na koji se Optužnica odnosi i dalje bio aktivan član Zajedničke komande. Zato se Žalbena veće uverilo da dokazi na koje je Pretresno veće uputilo jasno pokazuju da se ono nije, kao što Đorđević tvrdi, oslonilo samo na "beleške nastale tokom leta 1998. godine" da bi utvrdilo da je on tokom 1999. godine i dalje učestvovao u radu Zajedničke komande.⁹³¹

285. Žalbena veće smatra da je neubedljiva i Đorđevićeva tvrdnja da on 1999. godine nije mogao biti član Zajedničke komande, pošto je njeno sedište bilo u Prištini, a on je na Kosovu tokom 1999. godine bio u "svega nekoliko navrata".⁹³² Međutim, čak i ako je Đorđević samo u ograničenoj meri bio fizički prisutan na Kosovu, Žalbena veće ne shvata kako bi zbog toga zaključak Pretresnog veća o Đorđevićevom članstvu u Zajedničkoj komandi bio nerazuman, ako se imaju u vidu ukupni dokazi na koje se Pretresno veće oslonilo. Osim toga, Žalbena veće podseća na to da je već konstatovalo da

⁹²⁵ Prvostepena presuda, par. 236, gde se upućuje na DP P902, str. 11.

⁹²⁶ Prvostepena presuda, par. 236, gde se upućuje na DP P973, DP D104, DP P972, DP P350, DP P971, DP P970, DP P1235, DP P1382, DP P766, DP P1383, DP P1384, DP P1385, DP P969, DP P767, DP P1386, DP D105. V. dole, par. 286.

⁹²⁷ Prvostepena presuda, par. 236, gde se upućuje na DP P1393, str. 2, P1394, str. 2.

⁹²⁸ Prvostepena presuda, par. 237, gde se upućuje na svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5691–5696, DP P885. V. takođe Prvostepena presuda, par. 235.

⁹²⁹ Prvostepena presuda, par. 236, gde se upućuje na DP P902, str. 11. Žalbena veće posebno skreće pažnju na to da je, dalje u ovoj presudi, u vezi s događajima u Račku potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Đorđević imao vodeću ulogu u toj operaciji, koju je naredila Zajednička komanda (v. dole, par. 349).

⁹³⁰ Prvostepena presuda, par. 237. Žalbena veće napominje da Đorđević, kad tvrdi da njegovo prisustvo na sastanku Zajedničke komande od 1. juna 1999. godine nije dokaz za to da je on bio član tog tela, ponavlja argumente koje je već izneo u prvostepenom postupku (v. Đorđevićev završni podnesak, par. 461). Međutim, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno time što je to uzelo u obzir kad je razmatralo pitanje njegovog članstva u Zajedničkoj komandi.

⁹³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 197.

⁹³² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 199.

je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević i dalje bio uključen u zbivanja na Kosovu i da je bio aktivan na Kosovu tokom 1999. godine.⁹³³

286. Što se tiče 16 zapovesti, Žalbeno veće napominje da Đorđević ponavlja argumente koje je već izneo u prvostepenom postupku, konkretno, da te zapovesti u stvari nije izdala Zajednička komanda, nego Prištinski korpus.⁹³⁴ Dalje, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito razmatralo i odbacilo Đorđevićevu tvrdnju da Zajednička komanda nije mogla da izdaje zapovesti, te da je, posle detaljne analize dokaza, zaključilo da je "Zajednička komanda bila telo koje je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica izdavalo naređenja i da se to činilo redovno".⁹³⁵ Đorđevićeva tvrdnja da su se zapovesti povremeno zavodile u delovodniku Prištinskog korpusa ne obesnažuje zaključak Pretresnog veća da je Zajednička komanda izdavala naređenja za koordinisanu upotrebu snaga VJ-a i MUP-a radi izvođenja borbenih operacija u konkretnim selima⁹³⁶ niti se bavi drugim faktorom koji je Pretresno veće razmotrilo, a to su operacije koje je naredila Zajednička komanda, na primer, operacija u Račku.⁹³⁷ Žalbeno veće podseća na napomenu Pretresnog veća da se samim sastavljanjem naređenja Zajedničke komande obično bavio VJ,⁹³⁸ dok je operativna komanda bila prepuštena jedinicama na terenu.⁹³⁹ Pretresno veće nije se izričito bavilo svedočenjem svedoka Milana Đakovića (dalje u tekstu: svedok Đaković) o tome da su se zapovesti zavodile u delovodniku Prištinskog korpusa i da je Dopunu odluke Zajedničke komande od 22. marta 1999. godine potpisao Lazarević, komandant Prištinskog korpusa. Međutim, Žalbeno veće smatra da Pretresno veće jeste uzelo u obzir ulogu Prištinskog korpusa kad je donelo zaključak da je zapovesti izdavala Zajednička komanda.⁹⁴⁰ Osim toga, Pretresno veće nije prihvatilo i nije smatralo verodostojnim svedočenje svedoka Đakovića u vezi sa Zajedničkom komandom i pitanjem da li je ona mogla da izdaje zapovesti.⁹⁴¹ Pretresno veće je izjavilo da je steklo "jasan utisak da je on nastojao da ublaži prirodu i

⁹³³ V. gore, par. 235–239.

⁹³⁴ V. Đorđevićev završni podnesak, par. 462. V. takođe Đorđevićev završni podnesak, par. 322–327.

⁹³⁵ Prvostepena presuda, par. 243. V. takođe Prvostepena presuda, par. 241, 242, 244–251.

⁹³⁶ Prvostepena presuda, par. 241. V. takođe Prvostepena presuda, par. 236.

⁹³⁷ Prvostepena presuda, par. 236.

⁹³⁸ Prvostepena presuda, par. 254.

⁹³⁹ Prvostepena presuda, par. 250, 254, 948.

⁹⁴⁰ V. svedočenje Milana Đakovića, 17. avgust 2009. godine, T. 7945–7946; DP D104 (Zapovest Zajedničke komande od 22. marta 1999. godine); DP D105 (Dopuna zapovesti Zajedničke komande od 22. marta 1999. godine), str. 5. U vezi s tim, Žalbeno veće podseća i na to da Pretresno veće, pored toga što ima velika diskreciona ovlašćenja kad odlučuje o tome koju će težinu pridati kom dokazu, ne mora da izlaže sve pojedinosti svog rezonovanja ili da navede svaki dokaz koji je razmatralo prilikom donošenja svog zaključka (v. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 481; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 115).

⁹⁴¹ Prvostepena presuda, par. 243. V. takođe Prvostepena presuda, par. 242.

ulogu Zajedničke komande".⁹⁴² Po mišljenju Žalbenog veća, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće počinilo grešku u analizi 16 zapovesti.⁹⁴³

287. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je on tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bio član Zajedničke komande.

288. Što se tiče Đorđevićevog argumenta da je Pretresno veće pogrešno smatralo da činjenica da je on bio član Zajedničke komande ukazuje na to da je učestvovao u UZP-u,⁹⁴⁴ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće izričito zaključilo sledeće: "Iako je Zajednička komanda možda olakšala sprovođenje zajedničkog plana, to ne podrazumeva da su svi članovi Zajedničke komande nužno bili i učesnici u UZP ili da su imali nameru da se u skladu s njim počine zločini."⁹⁴⁵ To znači da Pretresno veće nije stavilo znak jednakosti između Đorđevićevog članstva u Zajedničkoj komandi i njegovog učešća u UZP-u već da je, procenjujući navode o Đorđevićevom učešću u UZP-u, uzelo u obzir njegovo članstvo i znatan broj drugih faktora.⁹⁴⁶ Pošto je već zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo u zaključku da je Đorđević bio član Zajedničke komande, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je taj faktor uzelo u obzir kad je procenjivalo navode o Đorđevićevom učešću u UZP-u.

289. Konačno, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće izvelo pogrešan zaključak o nepravilnostima, jer je pošlo od činjenice da Zajednička komanda nije bila predviđena pravnom regulativom SRJ i Republike Srbije.⁹⁴⁷ Ako Žalbena veće dobro razume, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je taj zaključak uzelo kao dokaz za postojanje UZP-a, pošto je formiranje Zajedničke komande bilo samo akt predsednika, sa ciljem da se koordinišu MUP i VJ.⁹⁴⁸ Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Zajednička komanda nije bila telo predviđeno Ustavom SRJ ili Ustavom Srbije. Pravna regulativa SRJ u skladu s kojom je funkcionisao VJ i pravna regulativa Republike Srbije u skladu s kojom je funkcionisao MUP bile su jasno razdvojene. Nije postojao pravni izvor za formiranje Zajedničke komande VJ i MUP-a.⁹⁴⁹

290. Žalbena veće smatra da se zaključak Pretresnog veća mora sagledati u svetlu tvrdnje koju je Đorđević izneo u prvostepenom postupku, naime, da Zajednička komanda nije mogla postojati, pošto

⁹⁴² Prvostepena presuda, par. 243. V. takođe Prvostepena presuda, par. 242.

⁹⁴³ V. Prvostepena presuda, par. 236, 241–252, 254, i dokazi na koje se tamo poziva.

⁹⁴⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 201.

⁹⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 2124. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 196, 201.

⁹⁴⁶ V. Prvostepena presuda, par. 2154–2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2051, 2126–2128.

⁹⁴⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 196.

⁹⁴⁸ V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 60.

⁹⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 231.

nije bila predviđena pravnom regulativom SRJ ni pravnom regulativom Srbije.⁹⁵⁰ Pretresno veće je tu Đorđeviću tvrdnju smatralo neuverljivom, pa je zaključilo da je "uprkos ograničenjima u vidu postojećeg ustavnog i pravnog režima, Zajednička komanda formirana" i da su "lica na najvišem nivou vlasti ignorisala [...] i kršila postojeću pravnu regulativu u nastojanju da postignu željene političke i društvene ciljeve".⁹⁵¹ Dalje, Pretresno veće je zaključilo: "[f]ormiranje Zajedničke komande očigledno je bilo vanredna mera koju je predsjednik doneo iz nužde, zajedno s političkim rukovodstvom i rukovodstvom VJ i MUP-a, kako bi za vreme krize obezbedio efikasnije sredstvo za izvršavanje planova srpskog rukovodstva vezanih za Kosovo."⁹⁵² Žalbena veće smatra da je Pretresno veće postupilo u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja kad je procenilo da je formiranje Zajedničke komande bilo vanredna mera koju je srpsko rukovodstvo preduzelo kako bi ostvarilo svoje ciljeve, kao i kad se oslonilo na formiranje Zajedničke komande, između ostalog, kako bi izvelo zaključak da je više osoba delovalo u sprezi kako bi ostvarilo zajednički cilj UZP-a. Žalbena veće smatra da Đorđević u svojoj tvrdnji ignoriše relevantni kontekst zaključaka koje je donelo Pretresno veće.⁹⁵³ Zato se njegova tvrdnja odbacuje.

4. Zaključak

291. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće u celosti odbacuje Đorđevićev žalbeni podosnov 9(B).

C. Podosnov 9(C): navodne greške u vezi s Đorđevićevim postupcima tokom 1998. godine kao osnovom za odgovornost putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu za zločine počinjene 1999. godine

1. Uvod

292. Pretresno veće je zaključilo da je UZP koji su formirali visoki politički, vojni i policijski rukovodioci Srbije i SRJ, među kojima je bio i Đorđević, nastao najkasnije januara 1999. godine.⁹⁵⁴ Kad je donosilo zaključak o postojanju UZP-a i o Đorđevićevoj krivičnoj odgovornosti za učestvovanje u njemu, Pretresno veće je, između ostalog, razmatralo dokaze o njegovom postupcima i o događajima koji su se odigrali pre perioda na koji se odnosi Optužnica.⁹⁵⁵

⁹⁵⁰ V. Prvostepena presuda, par. 231. V. takođe Đorđevićev završni podnesak, par. 38–41, 298–299.

⁹⁵¹ Prvostepena presuda, par. 231. V. takođe Prvostepena presuda, par. 242, 252, 2124.

⁹⁵² Prvostepena presuda, par. 252.

⁹⁵³ V. Prvostepena presuda, par. 2008, 2036–2051. V. takođe gore, par. 90–109, 116–120, 127–130, 138–147, 153–159, 179–193, 198–208.

⁹⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 2025–2026. V. takođe Optužnica, par. 72.

⁹⁵⁵ V. Prvostepena presuda, par. 2026, 2083–2085.

2. Argumenti strana u postupku

293. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na događaje iz 1998. i s početka 1999. godine kako bi izvelo zaključak o njegovoj *mens rea* u odnosu na krivična dela koja mu se stavljaju na teret Optužnicom.⁹⁵⁶ Đorđević tvrdi da je takav pristup "suštinski nepravičan, te da bi Žalbena veće trebalo da destimuliše njegovu primenu".⁹⁵⁷ Konkretno, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće trebalo da se drži pristupa koji je usvojilo Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi*, prema kojem "tužilaštvo, da bi moglo da se osloni na zločine koji su eventualno počinjeni 1998. godine, mora najpre da dokaže da oni jesu počinjeni".⁹⁵⁸ Đorđević tvrdi da ti zločini "moraju biti navedeni u Optužnici, raspravljani između strana i dokazani van razumne sumnje".⁹⁵⁹

294. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđevićevi argumenti nisu dovoljno razrađeni i da ih treba odbaciti bez razmatranja.⁹⁶⁰ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kad je Đorđevićeve postupke i događaje iz 1998. godine uzelo kao osnov za utvrđivanje njegove odgovornosti za zločine koji su 1999. godine počinjeni putem njegovog učešća u UZP-u.⁹⁶¹ Dalje, tužilaštvo tvrdi da je Đorđević u dovoljnoj meri obavešten o tim navodima i da se izričito bavio njima u prvostepenom postupku.⁹⁶²

3. Analiza

295. Pre svega, Žalbena veće smatra neuverljivom Đorđevićevu tvrdnju da je suštinski nepravično to što je Pretresno veće razmatralo dokaze vezane za period koji nije obuhvaćen Optužnicom. Žalbena veće podseća na to da pravilo 89(C) Pravidnika Međunarodnog suda o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Pravilnik) pretresnom veću daje diskreciono ovlašćenje da prihvati bilo koji "relevantan dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrednost".⁹⁶³ Praksom je ustanovljeno da se materijal iz perioda pre onoga obuhvaćenog optužnicom može koristiti da bi se definisao "razvoj" zajedničkog cilja koji je postojao tokom relevantnog vremena Optužnice, kao i za ulogu koju je u tom razdoblju igrao žalilac".⁹⁶⁴ S tim u skladu, Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće

⁹⁵⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 203–204, 207. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 62–63; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 113–114, 168.

⁹⁵⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 204.

⁹⁵⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 205, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 844. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 63. Đorđević tvrdi da u ovom predmetu ta mera predostrožnosti nije preduzeta (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 205).

⁹⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 204. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 206.

⁹⁶⁰ Odgovor tužilaštva, par. 167.

⁹⁶¹ Odgovor tužilaštva, par. 163; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 157–158.

⁹⁶² Odgovor tužilaštva, par. 164–165, gde se upućuje na Đorđevićev završni podnesak, par. 36–37, 43–68, 74–93.

⁹⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 122; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31, gde se poziva na pravilo 89(C) i (D) Pravidnika.

⁹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 123.

postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjem kad je za navedene potrebe uzelo u obzir dokaze vezane za period pre onog obuhvaćenog Optužnicom.

296. Đorđević tvrdi i da je Pretresno veće trebalo da van razumne sumnje utvrdi sve događaje na koje upućuje u svojim zaključcima.⁹⁶⁵ Žalbena veće, pre svega, napominje da Đorđević nije naveo slučajeve u kojim je Pretresno veće pogrešilo jer nije primenilo ispravan standard dokazivanja, već je uputio na jedan jedini incident, onaj u Račku iz januara 1999. godine, ali pri tom nije identifikovao nikakvu konkretnu grešku.⁹⁶⁶ U svakom slučaju, Žalbena veće podseća da "ne moraju sve činjenice iz prvostepene presude biti dokazane van razumne sumnje, već samo one na kojima se temelji osuđujuća presuda ili presuda o kazni".⁹⁶⁷ Isto tako se ni "svaka indicija" ne mora dokazati van razumne sumnje.⁹⁶⁸ Žalbena veće podseća da su prava optuženog zaštićena zahtevom da zaključci koji su u prvostepenom postupku izvedeni na osnovu posrednih dokaza moraju biti jedini razumni zaključci koji se mogu izvesti iz tih dokaza.⁹⁶⁹

297. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir niz događaja iz 1998. i s početka 1999. godine, u koje spadaju i: (i) niz sastanaka visokih političkih, vojnih i policijskih funkcionera;⁹⁷⁰ (ii) gomilanje srpskih snaga na Kosovu od početka 1999. godine nadalje;⁹⁷¹ (iii) prekomerna sila koju su srpske snage već 1998. godine primenjivale protiv kosovskih Albanaca;⁹⁷² (iv) Đorđevićeva umešanost u protivterorističke operacije na Kosovu od marta 1998. godine nadalje;⁹⁷³ (v) Đorđevićeva uloga u razoružavanju kosovskih Albanaca;⁹⁷⁴ i (vi) Đorđevićovo učesće u međunarodnim pregovorima oktobra 1998. godine.⁹⁷⁵ Žalbena veće smatra da je Pretresno veće postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad se oslonilo na te događaje da bi utvrdilo da je UZP postojao i da bi procenilo Đorđevićevu ulogu u njima i njegovu *mens rea*. S tim u vezi, Žalbena veće primećuje da Đorđević ne poriče da su događaji iz 1998. i s početka 1999. godine važni da bi se pokazalo njegovo znanje i njegova namera u vezi s krivičnim delima koja mu se Optužnicom stavljaju na teret niti, osim same činjenice da se Pretresno veće oslonilo na događaje u Račku, navodi ijednu grešku.⁹⁷⁶ S tim u skladu, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da

⁹⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 204.

⁹⁶⁶ O incidentu u Račku detaljno se raspravlja kod žalbenog podosnova 9(E), pa će Žalbena veće njega zato analizirati zasebno (v. dole, par. 325–350).

⁹⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 20.

⁹⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

⁹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 303.

⁹⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 2026.

⁹⁷¹ Prvostepena presuda, par. 2010–2026.

⁹⁷² Prvostepena presuda, par. 2062–2063, 2083–2084.

⁹⁷³ Prvostepena presuda, par. 1900–1907.

⁹⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 1908–1912.

⁹⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 1916–1919.

⁹⁷⁶ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 202–206.

je Pretresno veće pogrešilo time što se, između ostalog, oslonilo na događaje iz 1998. i s početka 1999. godine da bi utvrdilo da je on znao da kažnjive radnje snaga MUP-a slede konkretan obrazac i da se o njima ne vodi nikakva istraga.⁹⁷⁷

298. Konačno, čini se da Đorđević sugerise da u Optužnici nije izneto dovoljno navoda o događajima koji su se odigrali pre perioda na koji se ona odnosi.⁹⁷⁸ Žalbena veće podseća da, u slučajevima u kojim se konkretno stanje svesti optuženog navodi kao pravno relevantna činjenica, "činjenice pomoću kojih se ta pravno relevantna činjenica dokazuje imaju status dokaza i ne treba ih navesti u optužnici".⁹⁷⁹ Žalbena veće napominje da se u Optužnici konkretno navodi da je Đorđević imao *mens rea* potrebnu za utvrđivanje odgovornosti na osnovu člana 7(1) i 7(3) Statuta, što se, između ostalog, vidi i po događajima iz 1998. godine i po onom što je Đorđević o njima znao.⁹⁸⁰ Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće događaje koji su se odigrali pre perioda na koji se odnosi Optužnica koristilo samo da bi pokazalo da je Đorđević imao znanje i nameru u vezi s činjenjem krivičnih dela za koja mu je izrečena osuđujuća presuda.⁹⁸¹ S tim u skladu, Žalbena veće zaključuje da događaji koji su se odigrali pre perioda na koji se odnosi Optužnica, a koje je Pretresno veće uzelo u obzir prilikom utvrđivanja Đorđevićevog stanja svesti, u Optužnici nisu morali da se "navode izričito".

4. Zaključak

299. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće u celosti odbacuje Đorđevićev žalbeni podosnov 9(C).

D. Žalbeni podosnov 9(D): navodne greške u vezi s naoružavanjem lokalnih Srba i razoružavanjem kosovskih Albanaca

1. Uvod

300. Pretresno veće je zaključilo da je polovinom 1998. godine, u skladu s planom SRJ da se suzbiju aktivnosti OVK-a na Kosovu, koji je usvojen jula 1998. godine (dalje u tekstu: Plan za suzbijanje terorizma), Zajednička komanda VJ-u i MUP-u dala zadatak da razoružaju pretežno

⁹⁷⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1906, 2083–2085.

⁹⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 204. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 206.

⁹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 219. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 347. V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, gde je Žalbena veće podržalo to što je Pretresno veće iskoristilo činjenice o incidentima koji se ne navode u Optužnici da bi izvelo zaključke o opsadi Sarajeva; Žalbena veće je zaključilo da su "zaključci Pretresnog vijeća o svrsi opsade na primjeren način utemeljeni na dokazima", pošto je Pretresno veće uzelo u obzir svedočenje svedoka u vezi s ciljevima i strategijom kampanje (Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 133).

⁹⁸⁰ Optužnica, par. 64.

⁹⁸¹ V. Prvostepena presuda, par. 1900–1907, 2026, 2083–2084.

albanska sela na Kosovu i da naoružaju civile Srbe.⁹⁸² Te akcije trebalo je da sprovedu SUP-ovi.⁹⁸³ Naoružavanje srpskih civila na Kosovu podrazumevalo je i da se srpsko stanovništvo organizuje u lokalne jedinice odbrane, poznate kao RPO, koje su VJ i MUP potom naoružavali i obučavali.⁹⁸⁴ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio "*de jure* odgovoran za razoružavanje albanskih sela na Kosovu"⁹⁸⁵ i da je bio svestan činjenice da se srpsko civilno stanovništvo naoružavalo tokom 1998. i 1999. godine.⁹⁸⁶

301. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) time što je izvelo zaključak da je razoružavanje seljana kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog civilnog stanovništva bilo povezano s UZP-om; i (ii) time što je ta pitanja uzelo kao relevantna za njegovo učešće u UZP-u.⁹⁸⁷

2. Analiza

(a) Navodna greška u zaključku da su razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog civilnog stanovništva povezani s UZP-om

a. Argumenti strana u postupku

302. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog civilnog stanovništva povezalo s UZP-om.⁹⁸⁸ U prilog toj tvrdnji Đorđević navodi da su te akcije, sprovedene tokom 1998. godine, bile "opravdani koraci u borbi protiv OVK-a i odbrani od njega".⁹⁸⁹ Što se tiče razoružavanja sela u kojim su živeli kosovski Albanci, Đorđević, konkretno, tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo što nije izvelo zaključak da je to bila odbrambena akcija koja nije imala nikakav zločinački cilj.⁹⁹⁰ Đorđević kao primer navodi situaciju u Istiniću/Isniju 1998. godine, gde je, kako on navodi, došlo do "povratka izbeglica, dok se, nezavisno od toga, predavalo oružje OVK-a".⁹⁹¹ Đorđević tvrdi da su takve akcije bile legalne i da iz toga sledi zaključak da je razoružavanje bilo legitimna i neophodna mera protiv "sve veće opasnosti od terorizma".⁹⁹² Što se tiče naoružavanja srpskih civila, Đorđević tvrdi da su RPO-ovi formirani "samo

⁹⁸² Prvostepena presuda, par. 92, 1910–1915.

⁹⁸³ Prvostepena presuda, par. 92, 1910. Što se tiče razoružavanja kosovskih Albanaca, SUP-ovi su bili odgovorni za razoružavanje sela na Kosovu, a Prištinski korpus za razoružavanje sela duž graničnog pojasa (Prvostepena presuda, par. 1910).

⁹⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 92, 1911, 1913. V. takođe Prvostepena presuda, par. 93–97.

⁹⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1910.

⁹⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1910–1915.

⁹⁸⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 208, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2154.

⁹⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 208–209, 212.

⁹⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 208–209, 212. V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 64.

⁹⁹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 209 (naglasak i reference izostavljeni), gde se upućuje na DP P431, str. 5, Prvostepenu presudu, par. 1566.

⁹⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 210 (reference izostavljene), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1910, DP D429.

⁹⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 210.

u svrhu odbrane od terorističkih snaga", kao i da su njih činili "civilni koji su se kao dobrovoljci javili u teritorijalnu odbranu".⁹⁹³

303. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije naveo u čemu se sastoji greška u zaključcima Pretresnog veća.⁹⁹⁴ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće odbacilo Đorđevićeve tvrdnje da je razoružavanje kosovskih Albanaca bilo neophodno da bi se ilegalno oružje sklonilo izvan domašaja OVK-a, a da je naoružavanje nealbanskog stanovništva bilo legitimno, i da je postupilo razumno kad je zaključilo da su te akcije izvršene na diskriminatornom osnovu i da nisu bile ograničene na samoodbranu civilnog stanovništva.⁹⁹⁵ Konkretno, u vezi sa selom Istinić, tužilaštvo tvrdi da je "Pretresno veće razmotrilo i odbacilo tvrdnju koju je Đorđević izneo u svjedočenju, naime, da je razoružavanje tog sela sprovedeno samo s namerom da se omogući povratak izbeglica i predaja oružja OVK-a".⁹⁹⁶

b. Analiza

304. Žalbeno veće napominje da Đorđević, time što tvrdi da su razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog stanovništva bili "opravdani koraci u borbi protiv OVK-a i odbrani od njega",⁹⁹⁷ ponavlja argumente koji su u prvostepenom postupku već razmatrani, ali su odbačeni.⁹⁹⁸

305. Što se tiče razoružavanja sela kosovskih Albanaca, Žalbeno veće je mišljenja da je Pretresno veće postupilo razumno kad je, imajući u vidu druge događaje koji su se odigrali u to vreme i za koje je smatralo da ukazuju na postojanje zajedničkog plana, odbacilo Đorđevićevu tvrdnju da je to bila legitimna operacija koja nije imala veze s UZP-om.⁹⁹⁹ Konkretno, Pretresno veće je izričito razmotrilo Đorđevićevu tvrdnju da je razoružavanje sela Istinić u opštini Dečani bilo legitimno zato što je MUP ušao u selo kako situacija ne bi eskalirala i zatražio da "'teroristi', koji su se izmešali s civilnim stanovništvom, napuste to područje".¹⁰⁰⁰ Iako je priznalo da je razoružavanje sela Istinić moglo imati i taj cilj, Pretresno veće je u prvostepenom postupku odbacilo Đorđevićev argument, uzevši u obzir ukupne dokaze o razoružavanju sela kosovskih Albanaca koje su vršili SUP-ovi i

⁹⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 212.

⁹⁹⁴ Odgovor tužilaštva, par. 171, 174.

⁹⁹⁵ Odgovor tužilaštva, par. 171, 174, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1910, 1915.

⁹⁹⁶ Odgovor tužilaštva, par. 173, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1910.

⁹⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 208. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 210, 212, 217. V. takođe gore, par. 302.

⁹⁹⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1910, gde se upućuje na svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 4. decembar 2009. godine, T. 9624–9625, svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 8. decembar 2009. godine, T. 9804. V. takođe Đorđevićev završni podnesak, par. 605–619.

⁹⁹⁹ V. Prvostepena presuda, par. 1910–1915, 2003–2026.

¹⁰⁰⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1910, gde se upućuje na svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 4. decembar 2009. godine, T. 9624–9625, svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 8. decembar 2009. godine, T. 9804.

uporedom naoružavanju i organizovanju srpskih civila u RPO-ove.¹⁰⁰¹ Pretresno veće je nedvosmisleno zaključilo da je naoružavanje srpskih civila, suprotno zvaničnom cilju "odbrane srpskih sela",¹⁰⁰² vršeno na diskriminatoran način i da nije bilo ograničeno na "ci[lj] samoodbrane civilnog stanovništva od 'neprijatelja'".¹⁰⁰³ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da su naoružani srpski civili tokom perioda na koji se Optužnica odnosi bili angažovani u zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a.¹⁰⁰⁴ Taj je zaključak zasnovan na obimnim dokazima, a naročito na dokumentarnim dokazima koji se, između ostalog, odnose na blisku povezanost MUP-a i RPO-ova, kao i na angažovanje naoružanih srpskih civila u zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a.¹⁰⁰⁵

306. Pretresno veće je razmotrilo i druge dokaze iz kojih proizlazi da su naoružani srpski civili kontinuirano bili angažovani tokom celog perioda na koji se Optužnica odnosi, čime su prekršeni Oktobarski sporazumi.¹⁰⁰⁶ Pretresno veće se uverilo da dokazi o gomilanju i korišćenju snaga VJ-a i MUP-a, kao i o naoružavanju srpskog stanovništva, dodatno svedoče o postojanju zajedničkog plana čiji je cilj bio da se izmeni etnički sastav Kosova.¹⁰⁰⁷ Žalbena veće smatra da Đorđević prostim ponavljanjem svoje teze da su RPO-ovi formirani isključivo u cilju samoodbrane od terorističkih snaga nije pokazao da je Pretresno veće počinilo grešku.

307. Žalbena veće podseća na zaključak Pretresnog veća da su zajedničke operacije VJ-a i MUP-a deklarativno imale za cilj borbu protiv terorističkih snaga, ali da se po načinu na koji su one izvođene, uključujući kontinuiranu nesrazmernu primenu sile i činjenje zločina nad kosovskim

¹⁰⁰¹ Prvostepena presuda, par. 1910–1911.

¹⁰⁰² Prvostepena presuda, par. 1911.

¹⁰⁰³ Prvostepena presuda par. 1915.

¹⁰⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 95–96, 1915. Pretresno veće je zaključilo sledeće:

U velikom broju zapovesti Prištinskog korpusa VJ i Zajedničke komande koje su prihvaćene kao dokazi, naređuje se, na primer, "nešiptarskom [to jest, albanskom] stanovništvu na KiM", "naoružanim nešiptarima" ili "naoružanom nešiptarskom stanovništvu" da podrže snage MUP-a u "razbijanju i uništenju šiptarskih terorističkih snaga". Ljubinko Cvetić je potvrdio da se to u praksi dešavalo. To potvrđuju i dokumentarni dokazi. U izveštaju Isturenog komandnog mesta (dalje u tekstu: IKM) 3. armije od 2. oktobra 1998. godine navodi se da je "podela oružja građanima lojalnim SRJ (srpske i crnogorske nacionalnosti) obezbedila [...] uslove za organizovano suprotstavljanje teroristima na široj osnovi". Na sednici Kolegijuma Generalštaba VJ 21. januara 1999. godine, referisano je da "na srpsko-crnogorskoj strani, da tako kažem, realna je mogućnost samoorganizovanja srpskog stanovništva radi pružanja otpora, kao i pojačanog eksponiranja radikalnih snaga, imajući u vidu i broj lica koja poseduju i kojima je podeljeno oružje". Veće prihvata da su RPO-ovi imali određenu ulogu u borbenim operacijama, u saradnji i sadejstvu s MUP-om i VJ. Ta uloga nije bila uvek ograničena na navedenu ulogu RPO-ova, kao što se vidi iz nekih naređenja na koje upućuje ova Presuda (Prvostepena presuda, par. 95).

¹⁰⁰⁵ V., na primer, DP P886 (zapisnici sa sastanaka Zajedničke komande iz jula i avgusta 1998. godine, na kojim se, između ostalog, raspravljalo o naoružavanju srpskog stanovništva i njihovom uključivanju u sastav RPO-ova); DP P87 (zapisnik sa sastanka MUP-a i VJ-a iz oktobra 1998. godine, na kom se raspravljalo o sprovođenju Plana za suzbijanje terorizma); DP P690 (zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a na Kosovu, na kom su načelnici SUP-ova i komandanti PJP-a prisutnima na sastanku izdali uputstvo da pred predstavnicima VMK-a ne pominju da se srpski civili naoružavaju). V. takođe Prvostepena presuda, par. 92–97 (o formiranju RPO-ova).

¹⁰⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 1915, 2010–2026.

¹⁰⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 2026. V. gore, par. 183–184, 187; Prvostepena presuda, par. 1910–1915, 2003–2026.

Albancima, vidi da su srpske snage kao metu u stvari imale celokupno albansko stanovništvo Kosova.¹⁰⁰⁸ Žalbeno veće već je potvrdilo taj zaključak.¹⁰⁰⁹

308. S obzirom na te zaključke, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da su jedinice VJ-a i MUP-a, u okviru Plana za suzbijanje terorizma, preduzele mere da se razoružaju sela kosovskih Albanaca i naoruža lokalno srpsko civilno stanovništvo, te da to ukazuje na postojanje udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁰¹⁰

309. Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo taj zaključak. Zato se njegovi argumenti odbacuju.

(b) Navodna greška u tome što je razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje srpskog civilnog stanovništva uzeto kao relevantno za Đorđevićevo učešće u UZP-u

a. Uvod

310. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio *de jure* odgovoran za razoružavanje sela kosovskih Albanaca na Kosovu.¹⁰¹¹ Kad je donosilo taj zaključak, Pretresno veće uzelo je u obzir to što je Zajednička komanda jedinicama MUP-a dala zadatak da razoružaju albansko stanovništvo na Kosovu i što su za takve aktivnosti bili su zaduženi SUP-ovi na Kosovu.¹⁰¹² Potom je Pretresno veće procenilo kakvu je ulogu Đorđević imao u odnosu na SUP-ove, o čemu će biti govora u nastavku teksta.¹⁰¹³ Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir to što je Đorđević krajem septembra 1998. godine lično učestvovao u razoružavanju sela Istinić, u opštini Dečani.¹⁰¹⁴ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević znao za naoružavanje srpskog civilnog stanovništva na Kosovu i za angažovanje naoružanih srpskih civila.¹⁰¹⁵

¹⁰⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 2018, 2026–2035, 2036–2051, 2052–2080, 2132–2136, 2138, 2140. V. gore, par. 183–184, 187.

¹⁰⁰⁹ V. gore, par. 187.

¹⁰¹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1910–1915, 2003–2026, 2130.

¹⁰¹¹ Prvostepena presuda, par. 1910.

¹⁰¹² Prvostepena presuda, par. 1910.

¹⁰¹³ V. dole, par. 317–318.

¹⁰¹⁴ Prvostepena presuda, par. 1910.

¹⁰¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1915.

b. Argumenti strana u postupku

311. Prvo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on bio *de jure* odgovoran za razoružavanje kosovskih Albanaca.¹⁰¹⁶ Đorđević tvrdi da dokazi: (i) pokazuju da je Štab MUP-a u Prištini imao kontrolu nad SUP-ovima na tom području i da njega ne dovode ni u kakvu vezu s tim; i (ii) "ne navode na čvrst zaključak da je [on] uopšte obavještan o razoružavanju, a još manje na zaključak da je imao *de jure* kontrolu".¹⁰¹⁷

312. Drugo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće "pogrešno zaključilo da je on imao sveobuhvatna saznanja o 'naoružavanj[u] srpskog civilnog stanovništva na Kosovu', i to ne samo tokom 1998. nego i 1999. godine, do kraja perioda na koji se Optužnica odnosi", pošto to ne proizlazi iz dokaza.¹⁰¹⁸ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo: (i) kad je zaključilo da je on imao ulogu u formiranju ili naoružavanju RPO-ova, jer se kod tog zaključka oslonilo na nepotkrepljeno svedočenje svedoka Cvetića¹⁰¹⁹ i (ii) kad je zaključilo da je imao saznanja iz prve ruke o ofanzivnim dejstvima RPO-a, jer se kod tog zaključka oslonilo na događaje na području Čičavice/Qiqavica septembra 1998. godine, gde on nije bio fizički prisutan.¹⁰²⁰

313. Đorđević tvrdi da se kumulativna greška sastoji u tome što Pretresno veće te zaključke izjednačava s "nekom vrstom efektivne kontrole koja, kako ono smatra, govori u prilog 'značajnom doprinosu' UZP-u".¹⁰²¹

314. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđevićeve tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja zato što nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća bili nerazumni i ponavlja argumente koje je izneo u prvostepenom postupku.¹⁰²² Dalje, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, na osnovu obimnih dokaza, ispravno zaključilo da je Đorđević bio uključen u naoružavanje nealbanskog stanovništva,¹⁰²³ da je bio *de jure* odgovoran za razoružavanje sela kosovskih Albanaca¹⁰²⁴ i da je takođe znao za angažovanje naoružanih srpskih civila u zajedničkim akcijama MUP-a i VJ-a tokom 1998. godine i

¹⁰¹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 211, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 49, 1910, DP D244.

¹⁰¹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 211, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 49, 1910, DP D244.

¹⁰¹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 215, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1915. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 64.

¹⁰¹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 212–213, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 92, 1911, 2000, 2026, DP P85, DP P688, DP P901, DP P1052, DP P1054, DP P1055, DP P1355, DP D449–D451, svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6742, svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6713.

¹⁰²⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 214, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1903, DP P866, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 9. decembar 2009. godine, T. 9863.

¹⁰²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 216 (reference izostavljene).

¹⁰²² Odgovor tužilaštva, par. 170, gde se upućuje na Đorđevićev završni podnesak, par. 605–619.

¹⁰²³ Odgovor tužilaštva, par. 176–177, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1913–1915, DP P85, DP P1055, str. 8.

¹⁰²⁴ Odgovor tužilaštva, par. 172, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 46, 48, 238–239, 1910, 1895. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1899.

tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.¹⁰²⁵ Što se, konkretno, tiče naoružavanja srpskih civila, tužilaštvo u odgovoru, osim toga, navodi da je Pretresno veće smatralo da je svedočenje svedoka Cvetića o ovom pitanju verodostojno i da ga je prihvatilo, kao i da se Đorđević "i ne trudi da pokaže da treba zaobići praksu uvažavanja" ocene verodostojnosti svedoka koju je dalo pretresno veće.¹⁰²⁶ U skladu s tim, tužilaštvo tvrdi da je Đorđević putem učešća u naoružavanju i razoružavanju doprineo sprovođenju UZP-a.¹⁰²⁷

c. Analiza

315. Pre svega, Žalbena veće naglašava da je Pretresno veće zaključilo da su razoružavanje sela kosovskih Albanaca i naoružavanje lokalnih srpskih civila izvršile jedinice VJ-a i MUP-a u okviru Plana za suzbijanje terorizma i da te operacije ukazuju na postojanje udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁰²⁸ Pretresno veće nije uzelo razoružavanje sela kosovskih Albanaca ni naoružavanje srpskih civila kao indiciju za Đorđevićev doprinos UZP-u.¹⁰²⁹ Pretresno veće je samo zaključilo da uloga koju je Đorđević odigrao u razoružavanju i u naoružavanju srpskih civila znači da je on znao za te akcije.¹⁰³⁰ Pretresno veće se pozvalo na to znanje kad je razmatralo njegovu odgovornost i kad je donosilo zaključak da je on imao nameru da se počine krivična dela u okviru UZP-a.¹⁰³¹ To znači da se činjenične greške koje Đorđević navodi odnose na zaključke o njegovoj *mens rea*, a ne na njegov doprinos UZP-u, kako on to tvrdi.

316. Utoliko je i Đorđevićeva tvrdnja da je Pretresno veće te zaključke izjednačilo "s nekom vrstom efektivne kontrole koja, kako ono smatra, govori u prilog 'značajnom doprinosu' UZP-u"¹⁰³² pogrešno postavljena. Pretresno veće nije se oslonilo na te zaključke da bi izvelo zaključak o Đorđevićevom doprinosu UZP-u (*actus reus*).¹⁰³³ Uprkos tome, Žalbena veće razmotriće Đorđevićeve tvrdnje u kontekstu njegove *mens rea*.

317. Žalbena veće skreće pažnju na to da Đorđević ne pominje nikakve dokaze koji bi išli u prilog njegovoj tvrdnji da on "uopšte [nije] obaveštavan" o razoružavanju sela kosovskih Albanaca.¹⁰³⁴ Žalbena veće napominje da je Đorđević, baš naprotiv, u direktnom svedočenju rekao da je znao za

¹⁰²⁵ Odgovor tužilaštva, par. 169, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1910–1915.

¹⁰²⁶ Odgovor tužilaštva, par. 175, 179, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6713, Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 63, Odluku Žalbenog veća u vezi s osporavanjem verodostojnosti svedoka u predmetu *Popović*, par. 32; v. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 10, 303.

¹⁰²⁷ Odgovor tužilaštva, par. 169, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1915, 2154.

¹⁰²⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1910–1915, 2003–2026, 2130.

¹⁰²⁹ V. Prvostepena presuda, par. 2154–2158.

¹⁰³⁰ Prvostepena presuda, par. 1990, 1999. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1915, 1983–1989, 1991–1998. V. dole, par. 320–321.

¹⁰³¹ Prvostepena presuda, par. 1908–1915, 2154.

¹⁰³² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 216 (reference izostavljene).

¹⁰³³ V. Prvostepena presuda, par. 2154–2158.

¹⁰³⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 211. V. gore, par. 311.

operaciju razoružavanja u selu Istinić, u opštini Dečani, krajem septembra 1998. godine.¹⁰³⁵ Osim toga, Žalbeno veće smatra da Đorđević pogrešno prikazuje spis predmeta kad tvrdi da dokazi "ne navode na čvrst zaključak" da je on imao "*de jure* kontrolu" nad razoružavanjem sela kosovskih Albanaca.¹⁰³⁶ Iako ispravno ukazuje na zaključak Pretresnog veća da su SUP-ovi na Kosovu na operativnom nivou bili pod komandom Štaba MUP-a u Prištini, koji je koordinisao i planirao njihove operacije,¹⁰³⁷ Đorđević ignoriše druge dokaze koje je Pretresno veće razmatralo, a koji pokazuju da je on *de jure* i dalje bio odgovoran za rad SUP-ova. Pretresno veće razmotrilo je dokumentarne dokaze koji ukazuju na to da su načelnici SUP-ova bili direktno podređeni Đorđeviću, koji je, kao načelnik RJB-a, bio njihov "jedini neposredno viši rukovodilac".¹⁰³⁸ Dokazi pokazuju i da su načelnici SUP-ova "neposredno [...] odgovarali samo [Đorđeviću], koji je za svoj rad i za rad jedinica i pripadnika u sastavu [RJB-a] neposredno odgovarao samo ministru".¹⁰³⁹ Pretresno veće je zaključilo i da su SUP-ovi bili podređeni RJB-u.¹⁰⁴⁰

318. S obzirom na gorenavedene zaključke o Đorđevićevoj *de jure* odgovornosti za rad SUP-ova, i podsećajući na ključnu ulogu koju su SUP-ovi odigrali u razoružavanju sela kosovskih Albanaca,¹⁰⁴¹ Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da je on stoga bio *de jure* odgovoran za razoružavanje sela kosovskih Albanaca. Zato se njegove tvrdnje odbacuju.

319. Što se tiče Đorđevićeovog znanja o naoružavanju srpskog stanovništva, Đorđević dovodi u pitanje to što se Pretresno veće u izvođenju zaključka da je on imao ulogu u naoružavanju srpskih civila oslonilo na nepotkrepljeno svedočenje svedoka Cvetića.¹⁰⁴² Žalbeno veće podseća da pretresna veća imaju diskreciono ovlašćenje da procene koliku će težinu pridati kom dokazu,¹⁰⁴³ kao i diskreciono ovlašćenje da prihvate svedočenje jednog jedinog svedoka.¹⁰⁴⁴ Žalbeno veće napominje

¹⁰³⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1910, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 4. decembar 2009. godine, T. 9622–9625.

¹⁰³⁶ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 211, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 49, 1910, DP D244.

¹⁰³⁷ Prvostepena presuda, par. 49.

¹⁰³⁸ Prvostepena presuda, par. 48, gde se upućuje na DP D933, str. 21.

¹⁰³⁹ Prvostepena presuda, par. 48, gde se upućuje na DP D933, str. 21.

¹⁰⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 46, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 26. jun 2009. godine, T. 6591, 6598. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće greškom uputilo na stranicu T. 5691, ali smatra da se tu radi o štamparskoj grešci, pošto je Ljubinko Cvetić na stranici T. 6591 rekao da su SUP-ovi bili potčinjeni RJB-u. V. takođe gore, par. 216, 228, 247, 250–251.

¹⁰⁴¹ V. gore, par. 315.

¹⁰⁴² V. gore, par. 312; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 213. V. Prvostepena presuda, par. 92, 1911, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6713.

¹⁰⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 88; Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 51; Drugostepena presuda u predmetu *Setako*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 207; Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47; Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 116; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

¹⁰⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 375, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 219, Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 33, Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 62, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 65.

da se Pretresno veće u celoj Prvostepenoj presudi u znatnoj meri oslanjalo na svedočenje svedoka Cvetića, naročito u vezi sa strukturom MUP-a,¹⁰⁴⁵ a da Đorđević ni u prvostepenom ni u drugostepenom postupku nije pokušao da ospori verodostojnost tog svedoka.¹⁰⁴⁶

320. Osim toga, Žalbeno veće napominje da Đorđević pogrešno navodi zaključke Pretresnog veća. Suprotno onom što Đorđević tvrdi, Pretresno veće nije zaključilo da je on "imao ulogu"¹⁰⁴⁷ u naoružavanju srpskih civila, već je zaključilo da je on znao za tu operaciju.¹⁰⁴⁸ Taj zaključak zasnovan je na ukupnim dokazima, kako će biti izloženo u nastavku teksta. Među tim dokazima bila je i tvrdnja svedoka Cvetića da je proces naoružavanja srpskih civila "iš[ao] od [MUP-a], štaba [MUP-a], preko Sekretarijata unutrašnjih poslova".¹⁰⁴⁹ S tim u vezi, Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće svedočenje svedoka Cvetića, iako ono nije potkrepljeno, analiziralo u širem kontekstu formiranja RPO-ova,¹⁰⁵⁰ kao i u svetlu svih drugih dokaza iz kojih se vidi da je Đorđević za naoružavanje znao, ali ne da je učestvovao u njemu.¹⁰⁵¹ To znači da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na svedočenje svedoka Cvetića.

321. Žalbeno veće napominje da Đorđević, kad osporava zaključak Pretresnog veća da je znao za naoružavanje srpskih civila tokom 1998. i 1999. godine, ponavlja argumente koje je već izneo u prvostepenom postupku, a da ne ukazuje ni na kakvu grešku.¹⁰⁵² Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje o zajedničkoj operaciji VJ-a i MUP-a u selu Čičavica septembra 1998. godine,¹⁰⁵³ Pretresno veće je uzelo u obzir Đorđevićevu tvrdnju da on jeste znao za tu operaciju, ali da nije znao da se naoružani civili koriste kao pojačanje za vojsku i policiju, zato što je tokom te operacije bio "s druge strane planine".¹⁰⁵⁴ Pretresno veće je uzelo u obzir i to što je Đorđević poricao da je znao za opšte naoružavanje srpskog stanovništva i za učešće naoružanih srpskih civila u zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a.¹⁰⁵⁵ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da Đorđevićev prikaz nije verodostojan, s

¹⁰⁴⁵ V. Prvostepena presuda, par. 41–143.

¹⁰⁴⁶ V. svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6735–6810; svedočenje Ljubinka Cvetića, 3. jul 2009. godine, T. 6812–6871; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 213. V. takođe gore, par. 228.

¹⁰⁴⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 212–213.

¹⁰⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 1911–1915.

¹⁰⁴⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 213, gde se upućuje na svedočenje Ljubinka Cvetića, 2. jul 2009. godine, T. 6713.

¹⁰⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 92, 1911. V. takođe gore, par. 300.

¹⁰⁵¹ V. dole, par. 321.

¹⁰⁵² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 215, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1915; Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 64. V. takođe Đorđevićev završni podnesak, par. 605–619.

¹⁰⁵³ V. gore, par. 312; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 214.

¹⁰⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 1913, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 9. decembar 2009. godine, T. 9860–9863, DP P866, str. 103, DP P1422. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 214.

¹⁰⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 1912, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 9. decembar 2009. godine, T. 9862–9863, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 10. decembar 2009. godine, T. 9901–9903. Konkretno, Pretresno veće je uzelo u obzir i sledeće: (i) Đorđevićev iskaz da je njegova uloga u MUP-u u vezi s RPO-vima bila ograničena na pružanje podrške i pripremanje RPO-ova za defanzivna dejstva protiv terorista (Prvostepena presuda, par. 1914, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 10. decembar 2009. godine, T. 9938–9940); i (ii) to što je Đorđević poricao da je znao da je do februara 1999. godine postojećim RPO-ovima bilo podeljeno 64.080 komada oružja, pošto nije primio

obzirom na sve dokaze o suprotnom.¹⁰⁵⁶ U te dokaze spada i sledeće: (i) sastanci Zajedničke komande jula i avgusta 1998. godine kojima je Đorđević prisustvovao i na kojim se raspravljalo o naoružavanju srpskog stanovništva i njihovom uključivanju u sastav RPO-ova;¹⁰⁵⁷ (ii) zapisnici sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. godine, kojem je prisustvovalo visoko rukovodstvo VJ-a i MUP-a, uključujući i Đorđevića, i na kom se raspravljalo o sprovođenju Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu, što je obuhvatalo naoružavanje nealbanskog stanovništva i formiranje RPO-ova;¹⁰⁵⁸ (iii) Đorđevićev neuspešni pokušaj da umanjí značaj komentara koje je Lukić na jednom sastanku dao u vezi s naoružanim Srbima i RPO-ovima;¹⁰⁵⁹ (iv) Đorđevićovo prisustvo na sastanku od 17. februara 1999. godine, na kom je Lukić obavestio prisutne da su RPO-ovi aktivni u skoro svim selima naseljenim Srbima i da su intenzivirali aktivnosti;¹⁰⁶⁰ i (v) druge sastanke, kao i zapisnike i izveštaje s njih, iz kojih proizlazi da su između MUP-a i RPO-ova tokom 1999. godine postojale tesne veze.¹⁰⁶¹ S obzirom na te ukupne dokaze, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević znao za naoružavanje srpskog civilnog stanovništva na Kosovu, organizovanje srpskog civilnog stanovništva u RPO-ove, učešće MUP-a po pitanju logističke podrške i angažovanje naoružanih srpskih civila u zajedničkim operacijama VJ-a i MUP-a.¹⁰⁶² Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da to znanje nije bilo ograničeno na drugu polovinu 1998. godine, već da je obuhvatalo i 1999. godinu, sve do kraja perioda na koji se odnosi Optužnica.¹⁰⁶³

322. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi došlo do zaključka da je on znao za naoružavanje srpskog stanovništva u drugoj polovini 1998, pa sve do kraja perioda na koji se odnosi Optužnica, 1999. godine.

323. S tim u skladu, Žalbena veće odbacuje Đorđevićeve argumente o zaključcima koje je Pretresno veće donelo o njegovoj *de jure* odgovornosti za razoružavanje kosovskih Albanaca i njegovom znanju o naoružavanju srpskog civilnog stanovništva na Kosovu.

izveštaj o tome (Prvostepena presuda, par. 1914, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 10. decembar 2009. godine, T. 9940–9941).

¹⁰⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 1915, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 92–96. V. Prvostepena presuda, par. 1912–1914.

¹⁰⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 1913, gde se upućuje na DP P886; v. takođe svedočenje Vlastimira Đorđevića, 10. decembar 2009. godine, T. 9915, T. 9920–9922, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009. godine, T. 10143.

¹⁰⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 1913, gde se upućuje na DP P87; v. takođe svedočenje Vlastimira Đorđevića, 9. decembar 2009. godine, T. 9872–9873, 9875.

¹⁰⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 1913, gde se upućuje na DP P690.

¹⁰⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1914, gde se upućuje na DP P85, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 10. decembar 2009. godine, T. 9936–9937.

¹⁰⁶¹ V. Prvostepena presuda, par. 1914, gde se upućuje na izveštaj o sastancima održanim između 13. i 16. februara 1999. godine i na zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a od 17. februara 1999. godine. V. DP P85; DP P1055, str. 3.

¹⁰⁶² Prvostepena presuda, par. 1915.

¹⁰⁶³ Prvostepena presuda, par. 1915.

3. Zaključak

324. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće u celosti odbacuje Đorđevićev žalbeni podosnov 9(D).

E. Žalbeni podosnov 9(E): navodne greške u vezi s incidentom u Račku i Đorđevićevoj ulozi u njemu

1. Uvod

325. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević: (i) znao za zajedničku operaciju koju su VJ i MUP 15. januara 1999. godine izveli u Račku, u kojoj je život izgubilo najmanje 45 kosovskih Albanaca, i da je u njoj imao aktivnu ulogu;¹⁰⁶⁴ i da je (ii) rukovodio kasnijim "nastojanjima MUP-a da se prikriju dokazi o primeni očigledno prekomerne sile od strane policije i da operaciju u Račku prikažu kao legitimnu protivterorističku operaciju".¹⁰⁶⁵

326. Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je operacija u Račku, koju je naredila Zajednička komanda, bila "jedan od ranih primera novog, intenzivnijeg, pristupa 'protivterorističkim' operacijama snaga VJ i MUP-a koje su delovale u sadejstvu".¹⁰⁶⁶ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je u vreme operacije u Račku UZP već postojao,¹⁰⁶⁷ kao i da je ta vrsta koordinisane upotrebe VJ-a, MUP-a i drugih srpskih snaga primenjivana da bi se ostvario cilj UZP-a.¹⁰⁶⁸ Po mišljenju Pretresnog veća, srpsko političko rukovodstvo, kao i rukovodstvo VJ-a i MUP-a, polovinom januara 1999. godine bilo je svesno toga da je za ostvarenje njegovog cilja, naime, uspostavljanja sigurne srpske kontrole nad Kosovom, potrebno intenzivirati saradnju između snaga VJ-a i MUP-a u zajedničkim operacijama.¹⁰⁶⁹ Zato je Pretresno veće utvrdilo da Đorđevićeva uloga i znanje o operaciji u Račku ukazuju na to da je on učestvovao u UZP-u.¹⁰⁷⁰

327. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće počinilo pravnu i činjeničnu grešku: (i) time što se oslonilo na operaciju u Račku da bi utvrdilo njegovu ulogu u ostvarivanju UZP-a;¹⁰⁷¹ (ii) time što je zaključilo da je tokom te operacije ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca;¹⁰⁷² (iii) time što je zaključilo da je istražnom sudiji Danici Marinković (dalje u tekstu: sudija Marinković) pokazana nameštena scena; i (iv) time što je zaključilo da je on uopšte imao neku ulogu u prikrivanju činjenice

¹⁰⁶⁴ V. Prvostepena presuda par. 257, 397–416, 425, 1920–1924, 2134.

¹⁰⁶⁵ V. Prvostepena presuda, par. 415, 425, 1924.

¹⁰⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 2134, gde se upućuje na DP P902, str. 9, 11.

¹⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 2134, gde se upućuje na DP P902, str. 9, 11, 29.

¹⁰⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 2037.

¹⁰⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 2134.

¹⁰⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 1920–1924, 2134, 2154.

¹⁰⁷¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218–220.

¹⁰⁷² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218–223.

da je došlo do prekomerne upotrebe sile.¹⁰⁷³ Polazeći od toga, Đorđević tvrdi da incident u Račku ne treba uzimati u obzir prilikom procenjivanja njegove krivične odgovornosti za zločine navedene u Optužnici, pa od Žalbenog veća traži da poništi osuđujuće presude koje su mu izrečene, odnosno da mu u skladu s tim umanju kaznu.¹⁰⁷⁴

328. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi došlo do zaključka o operaciji u Račku do kog je došlo Pretresno veće, te da ovaj žalbeni podosnov zato treba odbaciti.¹⁰⁷⁵

2. Navodna greška u oslanjanju na operaciju u Račku da bi se utvrdila Đorđevićeva uloga u ostvarivanju UZP-a

(a) Argumenti strana u postupku

329. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na operaciju u Račku da bi ustanovilo da su "MUP i VJ 'koordinisali akcije' u skladu s UZP-om".¹⁰⁷⁶ On tvrdi da se takav zaključak odnosi na njegov *actus reus*, a da je relevantnost operacije u Račku trebalo ograničiti na njegovu navodnu *mens rea*, pošto je incident u Račku povučen iz Optužnice.¹⁰⁷⁷ U prilog toj tvrdnji Đorđević ukazuje na Odluku Pretresnog veća od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza, kojom je, kako on smatra, upotreba incidenta u Račku ograničena na procenu njegove *mens rea*.¹⁰⁷⁸ U skladu s tim, tvrdi Đorđević, zaključke koji se tiču Račka treba poništiti, osim u meri u kojoj se odnose na njegovu *mens rea*, zato što on o tom pitanju nije u dovoljnoj meri obavešten i zato što ono nije raspravljeno između strana postupku.¹⁰⁷⁹

330. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević jeste bio u dovoljnoj meri obavešten o navodima vezanim za operaciju u Račku, pošto su oni izneti i u Optužnici i u Pretpretresnom podnesku

¹⁰⁷³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 223–224.

¹⁰⁷⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 226; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 65–66.

¹⁰⁷⁵ Odgovor tužilaštva, par. 180, 184, 187.

¹⁰⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218, 220, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1923–1925, 1992, 2154.

¹⁰⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218, 220, gde se upućuje na *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, Zahtev tužilaštva za odobrenje da izmeni Treću izmenjenu spojenu optužnicu, s dodacima A, B i C, 2. jun 2008. godine, par. 23; taj je zahtev odobren Odlukom od 7. jula 2008. godine o izmeni Optužnice u predmetu *Đorđević*, par. 47, 51.

¹⁰⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218, 220, gde se upućuje na Odluku od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza u predmetu *Đorđević*, par. 9. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 67.

¹⁰⁷⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218, 220, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1923–1925, 1992, 2154.

tužilaštva,¹⁰⁸⁰ i pošto je Đorđević svedočio o događajima u Račku i uputio na njih u svom Završnom podnesku.¹⁰⁸¹

(b) Analiza

331. Pre svega, Žalbena veće naglašava da je tužilaštvo povuklo samo optužbu za ubistvo u vezi s incidentom u Račku i da Pretresno veće Đorđevića nije osudilo za ubistva počinjena tokom incidenta u Račku.¹⁰⁸² Žalbena veće podseća da u optužnici, u najmanju ruku, mora da se precizira "po kojoj se pravnoj osnovi Statuta [...] optuženi goni",¹⁰⁸³ kao i da tužilaštvo mora da "iznese osnovne činjenice na kojima se zasnivaju optužbe iznesene u optužnici, ali ne i dokaze koji potvrđuju te činjenice".¹⁰⁸⁴ Pitanje da li je stepen konkretnosti navoda u optužnici dovoljan zavisi od toga da li su činjenice pravno relevantne za teze tužioca u optužnici navedene "s dovoljno pojedinosti da optuženi bude jasno obaviješten o optužbama protiv njega tako da može pripremiti svoju odbranu".¹⁰⁸⁵ "Dakle, postoji jasna razlika između pravno relevantnih činjenica na koje se tužilac oslanja, koje moraju biti jasno navedene u optužnici, i dokaza koji će se izvoditi kako bi se te pravno relevantne činjenice dokazale."¹⁰⁸⁶ Osim toga, Žalbena veće podseća da pravna relevantnost neke činjenice ne može da se utvrdi u apstraktnom smislu, već ona zavisi od teze tužilaštva.¹⁰⁸⁷

332. U Optužnici u ovom predmetu operacija u Račku se izričito navodi kao jedan od faktora na osnovu kojih se može izvesti zaključak o Đorđevićevoj nameri.¹⁰⁸⁸ Međutim, u Optužnici se kaže i da je Đorđević učestvovao u UZP-u, između ostalog i tako što je (i) vršio efektivnu kontrolu nad snagama SRJ i Srbije, uključujući tu i sve jedinice RJB-a koje su učestvovala u vršenju zločina za koje se on tereti u Optužnici, i tako što je (ii) učestvovao u planiranju, podstrekavanju i naređivanju operacija i aktivnosti snaga SRJ i Srbije na Kosovu koje su učestvovala u vršenju zločina za koje se

¹⁰⁸⁰ Odgovor tužilaštva, par. 181–182, gde se upućuje na Optužnicu, par. 61(c), 64(g), *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, predmet br. IT-05-87/1-PT, Pretpretresni podnesak tužilaštva, 1. septembar 2008. godine (dalje u tekstu: Pretpretresni podnesak tužilaštva), par. 289.

¹⁰⁸¹ Odgovor tužilaštva, par. 182, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009. godine, T. 9666–9675, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 9. decembar 2009. godine, T. 9885–9893, Đorđevićev završni podnesak, par. 73–93.

¹⁰⁸² V. Optužnica, par. 64(g); Odluka od 7. jula 2008. godine o izmeni Optužnice u predmetu *Đorđević*, par. 45–47. Tužilaštvo u vezi s Račkom nije iznelo optužbe za deportaciju ili druga nehumana dela (prisilno premeštanje) (*Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, predmet br. IT-05-87/1-PT, Zahtev tužilaštva za odobrenje da izmeni Treću izmenjenu spoenu optužnicu, s dodacima A, B i C, 2. jun 2008. godine, par. 23; Odluka od 7. jula 2008. godine o izmeni Optužnice u predmetu *Đorđević*, par. 47); Prvostepena presuda, par. 2230, str. 886–950.

¹⁰⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 138.

¹⁰⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 88.

¹⁰⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 116, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88.

¹⁰⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 116.

¹⁰⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 117, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 89.

¹⁰⁸⁸ V. Optužnica, par. 64(g).

on tereti u Optužnici, a posebno operacija i aktivnosti RJB-a i njemu podređenih jedinica.¹⁰⁸⁹ Tužilaštvo je u Pretpretresnom podnesku reklo da je operacija u Račku dokaz Đorđevićevog "konkretnog" učešća u aktivnostima MUP-a na Kosovu 1999. godine, što je jedan od faktora koje ono navodi u prilog svojoj tvrdnji da je Đorđević učestvovao u UZP-u i da mu je doprinio.¹⁰⁹⁰ Stoga Žalbeno veće smatra da je o pravno relevantnim činjenicama koje se tiču prirode Đorđevićevog učešća u UZP-u u Optužnici izneto dovoljno navoda i da je Đorđević bio obavješten o tome da tužilaštvo namerava da se pozove i na incident u Račku da bi dokazalo njegovo učešće u UZP-u.

333. Osim toga, Đorđević pogrešno tumači Odluku Pretresnog veća od 30. marta 2010. godine.¹⁰⁹¹ Pretresno veće u toj odluci nije postavilo ograničenja u vezi s relevantnošću operacije u Račku.¹⁰⁹² Naime, Pretresno veće je smatralo da događaji u Račku, iako nisu osnov konkretnih optužbi za ubistvo, jesu "relevantni za druga pitanja u Optužnici".¹⁰⁹³ Procenivši da su događaji u Račku "faktor relevantan za utvrđivanje *mens rea* optuženog u skladu s članovima 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda", Pretresno veće je konstatovalo da su oni "od značaja za rešavanje po *optužbama protiv optuženog*", dodajući, osim toga, da su "obe strane u postupku predočile značajne dokaze u vezi s tim incidentom".¹⁰⁹⁴

334. Utoliko je tužilaštvo sasvim u pravu što se oslanja na taj incident da bi potkrepilo tvrdnju da je Đorđević učestvovao u UZP-u, kako je to jasno reklo i u svom Pretpretresnom podnesku.¹⁰⁹⁵

335. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo time što je, u kontekstu njegovog doprinosa UZP-u, operaciju u Račku uzelo kao dokaz "koordinisane akcije" MUP-a i VJ-a.

3. Navodna greška u zaključku da je 15. januara 1999. godine u Račku ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca

(a) Argumenti strana u postupku

336. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je 15. januara 1999. godine u Račku ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca.¹⁰⁹⁶ On tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir

¹⁰⁸⁹ Optužnica, par. 61(a)–(c).

¹⁰⁹⁰ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 289; Optužnica, par. 61(a)–(c).

¹⁰⁹¹ Odluka od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza u predmetu *Đorđević*, par. 9. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218.

¹⁰⁹² Odluka od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza u predmetu *Đorđević*, par. 9. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218.

¹⁰⁹³ Odluka od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza u predmetu *Đorđević*, par. 9 (naglasak dodat).

¹⁰⁹⁴ Odluka od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza u predmetu *Đorđević*, par. 9 (naglasak dodat). V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 218.

¹⁰⁹⁵ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 289.

sledeće: (i) sudskomedicinske izveštaje;¹⁰⁹⁷ (ii) dokaze o vrstama oružja zaplenjenog od OVK-a u Račku;¹⁰⁹⁸ (iii) "druge dokaze o aktivnostima OVK-a" koji pokazuju da su pripadnici OVK-a 15. januara 1999. godine bili prisutni u selu;¹⁰⁹⁹ (iv) dokaze o tome da je ranjenicima ukazana pomoć u vojnim bolnicama;¹¹⁰⁰ (v) dokaze o tome da su poginuli sahranjeni u skladu s vojnim pravilima OVK-a; i (vi) dokaze o postojanju štaba OVK-a.¹¹⁰¹

337. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je tokom operacije u Račku ubijeno najmanje 45 civila, kosovskih Albanaca.¹¹⁰² Tužilaštvo tvrdi i da Đorđević ponavlja argumente koji su odbačeni u prvostepenom postupku,¹¹⁰³ da iznosi sopstveno tumačenje događaja¹¹⁰⁴ i da nije pokazao da je Pretresno veće napravilo ikakvu grešku u primeni svojih diskrecionih ovlašćenja.¹¹⁰⁵

(b) Analiza

338. Iz razloga koji će biti izloženi u nastavku teksta, Žalbena veće smatra da nijedna Đorđevićeva tvrdnja ne pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca. Žalbena veće primećuje da je zaključak Pretresnog veća da je u operaciji u Račku ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca, zasnovan na proceni znatnog broja dokaza o događajima koji su se na tom području odigrali 15. januara 1999. godine i tokom narednih dana.¹¹⁰⁶

¹⁰⁹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 219, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 416, 2134.

¹⁰⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 221–222, gde se, između ostalog, upućuje na DP D895 (Spisak identifikovanih smrtno stradalih lica u selu Račak), DP D899 (Opšti zaključak eksperata sudske medicine o 40 tela pronađenih u džamiji u Račku).

¹⁰⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 222, gde se upućuje na DP D149 (Službena beleška istražnog sudije, sa spisikom oružja koje je pripadalo OVK-u, a koje je 15. januara 1999. godine, tokom uviđaja, pronađeno u Račku), DP D148 (Zapisnik o uviđaju u Račku, potpisala istražni sudija 18. januara 1999. godine), DP D757, str. 4 (Izveštaj Prištinskog korpusa, zajedno s izveštajem o 26 leševa koje je VMK pronašao u Račku 20. januara 1999. godine i koji su imali "civiln[a] odel[a] ali sa oznakama OVK i [bili] naoružan[i]"), DP D896 (Izveštaj o kriminalističko-tehničkom pregledu u vezi s incidentom u Račku, sa spisikom oružja pronađenog na licu mesta 15. januara 1999. godine), svedočenje Momira Stojanovića, 22. februar 2010. godine, T. 11739.

¹⁰⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 222, gde se upućuje na svedočenje Josepha Maisonneuvea, 4. jun 2009. godine, T. 5539.

¹¹⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 222, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 401, 402, DP P872, svedočenje Josepha Maisonneuvea, 4. jun 2009. godine, T. 5544–5545, svedočenje Branka Mladenovića, 8. mart 2010. godine, T. 12500.

¹¹⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 222, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 401, 402, DP P872, svedočenje Josepha Maisonneuvea, 4. jun 2009. godine, T. 5544–5545, svedočenje Branka Mladenovića, 8. mart 2010. godine, T. 12500.

¹¹⁰² Odgovor tužilaštva, par. 180, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 397–402, 421–425, 1920–1923.

¹¹⁰³ Odgovor tužilaštva, par. 184, gde se upućuje na Đorđevićev završni podnesak, par. 73, 75–81. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 184–186, gde se upućuje na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 221–223.

¹¹⁰⁴ Odgovor tužilaštva, par. 185–187.

¹¹⁰⁵ Odgovor tužilaštva, par. 185–187.

¹¹⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 416. V. Prvostepena presuda, par. 396–416. U vezi sa zajedničkom operacijom VJ-a i MUP-a Pretresno veće je razmotrilo dokaze o sledećem: sporadična pucnjava iz pravca Račka mogla se čuti u policijskoj stanici u Štimlju/Shtime u ranim jutarnjim satima 15. januara i trajala je do popodneva (Prvostepena presuda, par. 397); u policijskoj stanici u Štimlju dešavalo se nešto neobično, pošto su svi aktivni i rezervni pripadnici policije pozvani da se jave, a u stanici su bili i jedan PJP i 10 do 12 pripadnika SAJ-a, kao i načelnik SUP-a i komandir policije iz Uroševca (Prvostepena presuda, par. 397); pričalo se da je u Račku u toku operacija hapšenja osoba odgovornih za ubistvo četiri

Među njima su i dokazi o nizu pokušaja istražnog sudije Marinković da obavi uviđaj,¹¹⁰⁷ kao i svedočenje samog Đorđevića i drugih svedoka odbrane.¹¹⁰⁸ Nasuprot onom što Đorđević tvrdi,¹¹⁰⁹ Pretresno veće jeste uzelo u obzir sledeće: (i) sudskomedicinske izveštaje na koje Đorđević upućuje u Žalbenom podnesku;¹¹¹⁰ (ii) dokaze o vrsti oružja zaplenjenog u Račku;¹¹¹¹ (iii) dokaze da je OVK bio prisutan u Račku u relevantnom periodu;¹¹¹² i (iv) dokaze o postojanju štaba OVK-a u Račku.¹¹¹³ Zato se Đorđevićevi argumenti odbacuju.

339. Što se tiče tvrdnji koje je Đorđević izneo o pokopavanju i o lečenju ranjenika u vojnim bolnicama, one su spekulativne prirode, pošto Đorđević tvrdi da su žrtve mogle biti pripadnici OVK-a, a stoga i legitimni cilj.¹¹¹⁴ Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da je 45 žrtava u trenutku kad je ubijeno na sebi imalo civilnu odeću, kao i da su među stradalima bili jedan

policajca (Prvostepena presuda, par. 397); nekoliko sati pošto je pucnjava počela, Đorđević je došao u policijsku stanicu u Štimlju, gde ga je Šainović dva puta zvao telefonom (Prvostepena presuda, par. 398); VMK je počeo da dobija izveštaje o "velikoj operaciji koja se odvijala u Račku", a to je bila planirana zajednička operacija VJ-a i MUP-a (Prvostepena presuda, par. 400, 402); verifikatori VMK-a videli su pruge VJ-a i tenkove T-55 na brdima iznad Račka kako otvaraju vatru na selo i na okolna brda, čime su sprečavali civile da odu iz sela, dok su oklopna vozila MUP-a i pešadija ulazili u selo i pretraživali kuće (Prvostepena presuda, par. 401). Što se tiče ubijenih civila, Pretresno veće je zaključilo sledeće: verifikatori su obavestili šefa Regionalnog centra VMK-a da u selu ima više od 25 leševa civila, koji su, po svojoj prilici, pogubljeni (Prvostepena presuda, par. 405); predstavnici VMK-a koji su vršili inspekciju u selu pronašli su u kući na jednom imanju leš jednog starca kom je bila odrubljena glava, kao i više od 20 leševa u jednom jarku ili na stazi, poredanih jedan uz drugi, kojima je, izgleda, iz blizine pucano u glavu (Prvostepena presuda, par. 407); u selu su verifikatori VMK-a videli još četiri leša, među kojim telo jedne osamnaestogodišnje ženske osobe i jednog dvanaestogodišnjeg dečaka (Prvostepena presuda, par. 407).

¹¹⁰⁷ V. Prvostepena presuda, par. 410–413, 1924.

¹¹⁰⁸ V. Prvostepena presuda, par. 419–425.

¹¹⁰⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 221–222.

¹¹¹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 413, fusnota 1430 (gde se upućuje na DP D899), fusnota 1431 (gde se upućuje na DP D895). V. gore, par. 336, fusnota 1097.

¹¹¹¹ Prvostepena presuda, par. 411, gde se upućuje na DP D896. V. takođe Prvostepena presuda, par. 410, fusnota 1410 (gde se upućuje na DP D149), 411, fusnote 1417, 1418 (gde se upućuje na DP D148). V. gore, par. 336, fusnota 1098.

¹¹¹² Prvostepena presuda, par. 401, 410. Međutim, Pretresno veće je zaključilo da tokom koordinisanog napada VJ-a i MUP-a na selo odatle uprkos tome nije otvarana vatra (Prvostepena presuda, par. 401, 1922). Žalbeno veće skreće pažnju na svedočenje generala Drewienkiewicza o zajedničkoj operaciji VJ-a i MUP-a u Račku, u kojem je on izrazio zabrinutost zbog operacije zato što "otvaranje vatre iz protivavionskog oruđa na selo u kome se nalaze žene i deca ne može proći kao policijska operacija" (Prvostepena presuda, par. 404, gde se upućuje na svedočenje Johna Drewienkiewicza, DP P996, par. 221, svedočenje Karola Johna Drewienkiewicza, 22. jun 2009. godine, T. 6367–6368; DP P1007).

¹¹¹³ Prvostepena presuda, par. 401, 410.

¹¹¹⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 222. Što se tiče pokopavanja, Žalbeno veće skreće pažnju na to da se Pretresno veće, izvodeći zaključak da su leševi pokopani na brdu koje gleda na džamiju, oslanjalo na svedočenje svedoka K86 (Prvostepena presuda, fusnota 1433, gde se upućuje na svedočenje svedoka K86, 28. maj 2009. godine, T. 5189–5190), a ne na svedočenje svedoka odbrane Mladenovića, koji je rekao da su kovčezi bili uvijeni u albansku zastavu, što, po mišljenju tog svedoka, nije običaj kod sahrane civila (v. svedočenje Branka Mladenovića, 8. mart 2010. godine, T. 12500). Pretresno veće izričito je zaključilo da su svedočenja svedoka odbrane o Račku nepouzdana i da "po mnogo čemu nisu istinit[a]" (Prvostepena presuda, par. 419). Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće stoga postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad je svedočenju svedoka K86 dalo prednost u odnosu na svedočenje svedoka Mladenovića (v. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 21, fusnota 12). Što se tiče lečenja ranjenika u vojnim bolnicama, Žalbeno veće smatra da se na osnovu dokaza na koje se Đorđević poziva u Žalbenom podnesku ne mogu izvesti definitivni zaključci (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 222, fusnota 368, gde se upućuje na DP P872, svedočenje Josepha Maisonneuvea, 4. jun 2009. godine, T. 5544–5545).

starac, jedna žena i jedno dete.¹¹¹⁵ Pored toga, Pretresno veće je zaključilo da je najmanje jednoj žrtvi odrubljena glava, kao i da je većina ubijenih bila starija od 50 godina i da im je pucano u glavu, najverovatnije iz blizine.¹¹¹⁶ Đorđevićeva puka tvrdnja da su neke žrtve možda sahranjene uz vojne počasti, kao i neodređena tvrdnja da su ranjenici lečeni u vojnim bolnicama, nisu dovoljne da bi se pokazalo da je Pretresno veće pogrešilo kad je izvelo zaključak da je ubijeno 45 civila, kosovskih Albanaca.

340. Zato Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je 15. januara 1999. godine u Račku ubijeno 45 kosovskih Albanaca.

4. Navodna greška u zaključku o "nameštenoj sceni" i o Đorđevićevoj ulozi u prikrivanju dokaza o primeni prekomerne sile tokom operacije u Račku

(a) Uvod

341. Pretresno veće je zaključilo da je istražni sudija Marinković 18. januara 1999. godine obavila uviđaj o događajima koji su se 15. januara 1999. godine odigrali u Račku.¹¹¹⁷ Policija je sudiju Marinković uputila u džamiju, gde je ona videla 40 leševa od kojih su svi osim jednog pripadali muškarcima.¹¹¹⁸ Pretresno veće je zaključilo da ono što je pokazano istražnom sudiji Marinković ne odgovara onom što su međunarodni posmatrači iz VMK-a videli i snimili 16. januara 1999. godine.¹¹¹⁹ Zato je Pretresno veće zaključilo da je istražnom sudiji Marinković pokazana nameštena scena i da je Đorđević rukovodio nastojanjima MUP-a da se prikriju dokazi o primeni prekomerne sile i da se operacija u Račku prikaže kao legitimna protivteroristička operacija.¹¹²⁰

(b) Argumenti strana u postupku

342. Prvo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je istražnom sudiji Marinković prikazana "nameštena scena".¹¹²¹ On tvrdi da nema apsolutno nikakvih dokaza koji bi išli u prilog tom zaključku i napominje, između ostalog, da je Pretresno veće odbacilo svedočenje koje je istražni sudija Marinković dala u vezi s ovim pitanjem.¹¹²² Drugo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je izvelo zaključak da je on "rukovodio nastojanjima MUP-a da se

¹¹¹⁵ Prvostepena presuda, par. 416, 1920. V. gore, fusnota 1106; Prvostepena presuda, par. 407. V. takođe dole, par. 522–523.

¹¹¹⁶ Prvostepena presuda, par. 416, 1920. V. gore, par. 338, fusnote 1106, 1734.

¹¹¹⁷ Prvostepena presuda, par. 412.

¹¹¹⁸ Prvostepena presuda, par. 412.

¹¹¹⁹ Prvostepena presuda, par. 412, 1924.

¹¹²⁰ Prvostepena presuda, par. 412, 1923–1924.

¹¹²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 223; Đorđevićeva replika na podnesak respondentu, par. 65, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 415, 425, 1924.

¹¹²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 223; Đorđevićeva replika na podnesak respondentu, par. 65, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 415, 425, 1924.

prikriju dokazi o primeni očigledno prekomerne sile i da se to prikaže kao legitimna protivteroristička operacija".¹¹²³ Đorđević tvrdi da "nema dokaza koji bi išli u prilog" takvom zaključku, ali i da on "tokom svedočenja nijednom nije optužen za 'prikriivanje'".¹¹²⁴ On tvrdi da je, naprotiv, verovatnije da je "OVK namestio prvobitnu scenu koju je VMK video 15. januara, posle žestoke oružane borbe".¹¹²⁵

343. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je istražnom sudiji prikazana nameštena scena i da je Đorđević rukovodio nastojanjima MUP-a da se prikriju dokazi o primeni prekomerne sile tokom te navodno "protivterorističke" operacije.¹¹²⁶

(c) Analiza

344. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće konstatovalo da su strane u postupku u vezi s operacijom u Račku izvele "obimne i često suprotstavljene dokaze"; međutim, Pretresno veće je takođe navelo da je brižljivo procenilo i odmerilo sve dokaze pre nego što je izvelo zaključak da je scena na licu mesta u Račku bila nameštena i da su dokazi prikriiveni.¹¹²⁷

345. Žalbena veće skreće pažnju na to da, suprotno onom što Đorđević tvrdi, Pretresno veće nije odbacilo svedočenje istražnog sudije Marinković, već da ga je brižljivo procenilo i odmerilo u odnosu na svedočenja međunarodnih posmatrača iz VMK-a koji su 16. januara 1999. godine sproveli svoju istragu i snimili je.¹¹²⁸ Žalbena veće napominje da su međunarodni posmatrači istragu sproveli 16. januara 1999. godine u popodnevnim satima.¹¹²⁹ Oni su u svom svedočenju rekli da su, prilazeći selu, svuda videli policiju i predstavnike štampe, kao i teško naoružanje, artiljeriju i tenkove VJ-a na brdima.¹¹³⁰ Tokom istrage, međunarodni posmatrači su pronašli: (i) "više od 25 tela civila [u selu], od kojih je većina delovala kao da je pogubljena, [a među njima i telo jednog starca]",¹¹³¹ (ii) telo još jednog starca, kom je bila odrubljena glava, u kući na jednom imanju¹¹³² i (iii) tela 20 ljudi u jednom jarku kojima je, izgleda, iz blizine pucano u glavu.¹¹³³ Na tim telima nisu bile uniforme i ona su bila

¹¹²³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 224, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1924.

¹¹²⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 224, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1924.

¹¹²⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 225.

¹¹²⁶ Odgovor tužilaštva, par. 184–186.

¹¹²⁷ Prvostepena presuda, par. 396. V. Prvostepena presuda, par. 415.

¹¹²⁸ Prvostepena presuda, par. 407, 412–413, 415–416. V. svedočenje svedoka Maisonneuvea (Joseph Maisonneuve, 3. jun 2009. godine, T. 5463, 5466–5467; DP P851, par. 33–34, 36, 45, 53; DP P852, str. 5778–5779, 5781–5782, 5786–5787, 5795–5796, 5805, 5844, 5856, 5863; DP P853, str. 11059, 11170–11172), svedočenje svedoka Drewienkiewicza (Karol John Drewienkiewicz, 22. jun 2009. godine, T. 6366–6367, 6370–6373; DP P996, par. 138, 141–148, 150–152, 154–156, 158–162, 221; DP P997, str. 7792–7795, 7968, 7971), svedočenje svedoka Ciaglinskog (DP P832, str. 8; DP P833, str. 3205–3206; DP P834, str. 6844–6845) i svedočenje svedoka Michaela Phillipsa (Michael Phillips, 1. septembar 2009. godine, T. 8712–8713; DP P1303, str. 11854).

¹¹²⁹ Prvostepena presuda, par. 407.

¹¹³⁰ Prvostepena presuda, par. 407.

¹¹³¹ Prvostepena presuda, par. 405.

¹¹³² Prvostepena presuda, par. 407.

¹¹³³ Prvostepena presuda, par. 407.

"prekrivena rosom, što je ukazivalo na činjenicu da su tu još od jutra".¹¹³⁴ U Račku su predstavnici VMK-a videli još tela, uključujući telo jedne osamnaestogodišnje ženske osobe i jednog dvanaestogodišnjeg dečaka.¹¹³⁵ Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće reklo da svedočenje istražnog sudije Marinković ukazuje na to da se lice mesta u Račku koje je njoj i njenom timu pokazano tokom uviđaja 18. januara 1999. godine znatno razlikuje od onog koje je pokazano međunarodnim posmatračima iz VMK-a.¹¹³⁶ To je potvrdila i istražni sudija Marinković, koja je u svedočenju, između ostalog, rekla da su se tela koja je ona videla razlikovala od tela koja su joj pokazana na video-snimku VMK-a od 16. januara 1999. godine.¹¹³⁷ Primera radi, sudija Marinković je rekla da tela koja je ona videla nisu imala strelne rane u predelu glave, kao i da među 40 tela koja je videla nijednom nije bila "odsečena glava, mada su jedno ili dva tela imala određene povrede po glavi koje su izgledale kao da su ih napravile ptice ili druge životinje".¹¹³⁸ Stoga se Pretresno veće uverilo da bar neka od tela koja je istražni sudija Marinković videla nisu bila tela koja se vide na video-snimku koji su načinili međunarodni posmatrači iz VMK-a tokom uviđaja koji su izvršili 16. januara 1999. godine.¹¹³⁹

346. Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir činjenicu da je istražni sudija Marinković u periodu između 15. i 18. januara 1999. godine u tri navrata pokušala da dođe do Račka da bi izvršila uviđaj, ali da je morala da odustane od toga zato što je na nju pucano.¹¹⁴⁰ Sudija Marinković je do tela uspela da dođe tek 18. januara 1999. godine, kad je Đorđević, po njegovom sopstvenom iskazu, bio u policijskoj stanici u Štimlju kako bi obezbedio lokaciju radi uviđaja.¹¹⁴¹ Pretresno veće je napomenulo da istražnom sudiji Marinković nisu pokazana ni tela sa strelnim ranama u predelu glave ni tela iz jarka, koja se vide na video-snimku VMK-a, "ali joj je, po svemu sudeći, pokazan štab OVK koji VMK nije video".¹¹⁴² Pretresno veće je zaključilo i da je VMK 16. januara 1999. godine primetio jedan sveže iskopan rov koji ranije, izgleda, nije bio korišćen niti su iz njega vođene

¹¹³⁴ Prvostepena presuda, par. 407.

¹¹³⁵ Prvostepena presuda, par. 407.

¹¹³⁶ Prvostepena presuda, par. 412–416, 425, 1924. Đorđević je u prvostepenom postupku izneo svoju teoriju o tome ko je odgovoran za nameštanje scene na licu mesta (V. Đorđevićev završni podnesak, par. 73, 75).

¹¹³⁷ Prvostepena presuda, par. 412.

¹¹³⁸ Prvostepena presuda, par. 412–413, gde se upućuje na svedočenje Danice Marinković, 18. mart 2010. godine, T. 13083, 13090.

¹¹³⁹ Prvostepena presuda, par. 415.

¹¹⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 411. Istražni sudija Danica Marinković i njen tim prvi put su pokušali da izvrše uviđaj 15. januara 1999. godine u 14:00 časova, drugi put 16. januara oko 10:00 ili 10:30 časova, a treći put 17. januara 1999. godine ujutro (Prvostepena presuda, par. 410–411).

¹¹⁴¹ Prvostepena presuda, par. 412, 424–425, 1924.

¹¹⁴² Prvostepena presuda, par. 415.

borbe.¹¹⁴³ Pretresno veće je zaključilo da je istražnom sudiji Marinković pokazana "nameštena scena" koju je pripremila policija i koja je bila smišljena da stvori lažan utisak o događajima.¹¹⁴⁴

347. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević greši kad tvrdi da ne postoje dokazi koji bi išli u prilog zaključku Pretresnog veća. Dalje, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je istražnom sudiji Marinković prikazana nameštena scena, s obzirom na prisustvo velikog broja pripadnika policije i teške artiljerije VJ-a 16. januara 1999. godine, kao i na činjenicu da je istražni sudija Marinković do 18. januara sprečavana da dođe do lica mesta, a da je VMK uspeo da dođe do lica mesta 16. januara u popodnevnim satima. Zato Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.

348. Što se tiče Đorđevićeve uloge, Žalbena veće skreće pažnju na to da je Pretresno veće na osnovu posrednih dokaza zaključilo da je on rukovodio nastojanjima MUP-a da se prikriju dokazi o primeni prekomerne sile.¹¹⁴⁵ Žalbena veće podseća da pretresna veća mogu da donose zaključke na osnovu posrednih dokaza.¹¹⁴⁶ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće razmotrilo i odbacilo tvrdnju samog Đorđevića da on nije znao ništa o toj operaciji i da 15. januara 1999. godine nije bio ni u Štimlju ni u Račku, pošto je konstatovalo da je ona neprihvatljiva po više osnova.¹¹⁴⁷ Umesto toga, Pretresno veće je dalo prednost svedočenju svedoka K86, koji je rekao da je Đorđević bio u policijskoj stanici u Štimlju u trenutku kad je operacija VJ-a i MUP-a počela i da je u dva navrata telefonom razgovarao sa Šainovićem.¹¹⁴⁸ Pretresno veće je to uzelo u obzir u kombinaciji sa činjenicom da su MUP i VJ tesno saradivali u izvođenju operacije, činjenicom da je korišćena teška artiljerija VJ-a, kao i činjenicom da su na terenu bile prisutne jedinice PJP-a i SAJ-a, i na osnovu toga izvelo zaključak da je Đorđevićeva "uloga bila da organizuje policijske snage na terenu".¹¹⁴⁹ S obzirom na to da je Đorđević tokom operacije bio najviši prisutni funkcioner MUP-a, i s obzirom na njegovo svedočenje da je 18. januara 1999. godine bio u Štimlju kako bi obezbedio lokaciju radi uviđaja, Pretresno veće je zaključilo da je on "rukovodio nastojanjima MUP-a da se prikriju dokazi o

¹¹⁴³ Prvostepena presuda, par. 407.

¹¹⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 415. V. takođe Prvostepena presuda, par. 411–412. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je verovatnije da je "OVK namestio prvobitnu scenu koju je VMK video 15. januara, posle žestoke oružane borbe", Žalbena veće smatra da Đorđević nije ukazao ni na jedan dokaz koji bi govorio u prilog toj tvrdnji (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 225). Pored toga, Žalbena veće smatra neuverljivom pretpostavku da je OVK slobodno mogao da ode na lice mesta i namesti takvu scenu, s obzirom na to da su u selu koje je posmatrao VMK i oko sela bili prisutni brojni pripadnici policije, predstavnici medija i pripadnici VJ-a (Prvostepena presuda, par. 400–405, 407). Zato se Đorđevićeva tvrdnja s tim u vezi odbacuje.

¹¹⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1923–1925.

¹¹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 303. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 56; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 83.

¹¹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 421–425, 1924. Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da je Đorđević u policijskoj stanici u Štimlju bio bar 15. januara 1999. godine.

¹¹⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 398, 422–425, 1921, gde se upućuje na svedočenje svedoka K86, 27. maj 2009. godine, T. 5127–5129, 5131.

¹¹⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 401–406, 1923.

primeni očigledno prekomerne sile od strane policije i da [se] operacij[a] u Račku prikaž[e] kao legitimn[a] protivterorističk[a] operacij[a]".¹¹⁵⁰

349. S obzirom na gorenavedeno, a naročito s obzirom na to da je istražnom sudiji predstavljena nameštena scena, i podsećajući na zaključke Pretresnog veća da je postojao opšti obrazac nesrazmerne primene sile od strane srpskih snaga u zajedničkim "protivterorističkim" operacijama MUP-a i VJ-a, te na obrazac nevođenja istraga i prikriivanja zločina 1998. i 1999. godine,¹¹⁵¹ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama na osnovu ukupnih dokaza ne bi mogao da zaključi da je on posle operacije u Račku preuzeo vodeću ulogu u nastojanjima da se prikriju dokazi o tome da su srpske snage tokom zajedničkih operacija primenjivale prekomernu silu.

5. Zaključak

350. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće u celosti odbacuje Đorđevićev žalbeni podosnov 9(E).

F. Podosnov 9(F): navodne greške u vezi s Đorđevićevom ulogom vezanom za zločine koje su na Kosovu počinili pripadnici paravojnih formacija

1. Uvod

351. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević "značajno doprine[o] kampanji terora i ekstremnog nasilja koju su pripadnici srpskih snaga sprovodili nad kosovskim Albancima", između ostalog i time što je upućivao pripadnike paravojnih formacija na Kosovo.¹¹⁵² Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio "lično i neposredno uključen u pripajanje zloglasne paravojne jedinice 'Škorpioni' rezervnom sastavu MUP-a, njihovo zvanično priključivanje SAJ-u i njihovo angažovanje na Kosovu u martu 1999. godine"; "Škorpioni" su, kad su stigli na Kosovo, u Podujevu ubili 14 žena i dece, kosovskih Albanaca.¹¹⁵³ Pretresno veće je zaključilo i da je Đorđević "radio [...] na sprovođenju odluke o angažovanju dobrovoljaca i paravojnih jedinica" širom Kosova.¹¹⁵⁴ Što se tiče angažovanja rezervnih snaga, uključujući i "Škorpione", Pretresno veće je zaključilo da je "jedinica 'Škorpiona' priključena SAJ-u bila namerno angažovana kao dodatna snaga u [Podujevu], sa

¹¹⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1922–1924.

¹¹⁵¹ V. Prvostepena presuda, par. 2052–2069, 2083–2108.

¹¹⁵² Prvostepena presuda, par. 2155, 2158.

¹¹⁵³ Prvostepena presuda, par. 2155.

¹¹⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 2155.

zadatkom 'čišćenja' dela grada koji još nije bio pod srpskom kontrolom".¹¹⁵⁵ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da su, "[z]bog generalne nepreciznosti naređenja za čišćenje dela grada koji još nije bio pod srpskom kontrolom, pripadnici ove paravojne formacije tumačili [...] naređenje tako da ono podrazumeva ubijanje kosovskih Albanaca".¹¹⁵⁶

352. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u vezi s (i) prirodom i obimom njegove umešanosti u "zverski zločin počinjen u Podujevu 28. marta 1999. godine", kad su pripadnici "Škorpiona" ubili grupu civila, kosovskih Albanaca,¹¹⁵⁷ i njegovog znanja o tome, i (ii) njegovom odgovornošću za zločine koje su počinili pripadnici drugih paravojskih formacija na Kosovu.¹¹⁵⁸ Žalbeno veće će redom razmotriti te tvrdnje.

2. Navodne greške u vezi s Đorđevićevom odgovornošću za angažovanje "Škorpiona"

(a) Argumenti strana u postupku

353. Načelno, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da se njemu može pripisati odgovornost za zločine počinjene u Podujevu.¹¹⁵⁹ Đorđević iznosi pet tvrdnji kojima osporava zaključak Pretresnog veća da je angažovanje rezervista doprinelo sprovođenju UZP-a.¹¹⁶⁰ Prvo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su pripajanje rezervnih snaga, među kojima su bili i pripadnici "Škorpiona", SAJ-u i njihovo raspoređivanje u Podujevo "s [njegovog] stanovišta bili kriminalni u trenutku u kom su te odluke donete".¹¹⁶¹ Drugo, Đorđević tvrdi da "nema dokaza za to da je [on] imao ikakvu ulogu u kriminalnom naređenju 'Škorpionima' da očiste deo grada [Podujeva] koji još nije bio pod srpskom kontrolom i [da] Pretresno veće takav zaključak nije ni donelo".¹¹⁶² Đorđević tvrdi da se kao najverovatniji može izvesti zaključak da je "samo jedan mali deo od 128 rezervista iz SAJ-a raspoređenih u [Podujevo] na svoju inicijativu krenuo u taj stravični pir".¹¹⁶³ Treće, Đorđević tvrdi da su posle tih ubistava svi pripadnici "Škorpiona" udaljeni s Kosova, da su otpočete krivične istrage i da je ta jedinica razoružana, a ne,

¹¹⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 2142.

¹¹⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2144.

¹¹⁵⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 227, 233.

¹¹⁵⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 227, 236.

¹¹⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 227, 233.

¹¹⁶⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 227–233.

¹¹⁶¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 69. On tvrdi sledeće: (i) zaključak Pretresnog veća da je on "morao znati" za zločine koje su "Škorpioni" počinili u periodu od početka do sredine devedesetih godina spekulativan je; (ii) samo mali deo rezervnih snaga SAJ-a raspoređenih u Podujevo činili su bivši pripadnici "Škorpiona"; (iii) to što oni nisu imali borbenog iskustva podudara se s dokazima o tome da su novi regruti "bili potrebni kao podrška"; i (iv) za nove regrute vršila se provera podataka (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 63–64). Đorđević tvrdi i da je opštepoznato da je video-snimak na kom se vidi masakr koji su "Škorpioni" 1995. godine počinili u Trnovu otkriven tek tokom suđenja Slobodanu Miloševiću pred ovim Međunarodnim sudom, dakle, posle 2001. godine (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 63).

¹¹⁶² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 229; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 70.

¹¹⁶³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 229.

kako bi se to moglo očekivati, "puštena da traži sledeće žrtve".¹¹⁶⁴ Četvrto, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo istrage koje su potom vođene protiv "Škorpiona" i osuđujuće presude koje su im izrečene i da je na njega prebacilo nepravičan teret da istraži te zločine,¹¹⁶⁵ pošto je "njegova uloga prestala čim su počele sudske istrage".¹¹⁶⁶ Peto, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je razmatralo ponovno raspoređivanje rezervista SAJ-a, pošto se "mogao izvesti jasan zaključak" da izvršioци ubistava u Podujevu nisu bili među licima koja su aprila 1999. ponovo raspoređena na Kosovo, s obzirom na to da je ponovo raspoređeno zapravo samo 108 od 128 rezervista SAJ-a.¹¹⁶⁷ Đorđević tvrdi da je zločine koji su eventualno izvršeni tokom ponovnog raspoređivanja "trebalo navesti u Optužnici i dokazati"¹¹⁶⁸ i dodaje da mu je, pošto to nije učinjeno, uskraćena "prilika da obavi istragu" o takvom ponašanju.¹¹⁶⁹

354. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je "Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević značajno doprineo ostvarivanju UZP-a i da je postupao s traženom namerom kad je paravojne jedinice, među kojima su bili i 'Škorpioni', upućivao na Kosovo 1999. godine".¹¹⁷⁰ Tužilaštvo u odgovoru, dalje, kaže i da je "nebitno to što Veće nije zaključilo da je Đorđević 'Škorpionima' naredio da očiste deo grada" i da su postupci srpskih snaga "išli u prilog ostvarenju zajedničkog plana, dok su ubistva koja su se potom odigrala nesumnjivo bila deo tog plana".¹¹⁷¹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kad se oslonilo na dokaze o zločinima koje su "Škorpioni" počinili pošto su aprila 1999. godine ponovo raspoređeni na Kosovo, i kad je zaključilo da je Đorđević, iako je vrlo dobro znao da o događajima u Podujevu nije sprovedena valjana istraga, odobrio ponovno raspoređivanje "Škorpiona" na Kosovo.¹¹⁷²

(b) Analiza

355. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević, samim tim što je angažovao rezerviste i paravojne formacije, uključujući "Škorpione", doprineo ostvarenju zajedničkog plana.¹¹⁷³ Žalbeno

¹¹⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 230; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 71. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 66–67.

¹¹⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 231. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 72. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 67–68.

¹¹⁶⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 231. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 67–68.

¹¹⁶⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 232. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 68–69.

¹¹⁶⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 232; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 73. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 69–70.

¹¹⁶⁹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 73.

¹¹⁷⁰ Odgovor tužilaštva, par. 188. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 190–197; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 119–120, 128.

¹¹⁷¹ Odgovor tužilaštva, par. 193. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 119.

¹¹⁷² Odgovor tužilaštva, par. 196–197.

¹¹⁷³ Prvostepena presuda, par. 2155, 2158. Đorđević izražava neslaganje s tim što Pretresno veće "Škorpione" naziva paravojnom jedinicom, jer su oni bili "inkorporirani u rezervne snage SAJ-a i bili su u okviru komandnog lanca SAJ-a, što znači da nisu bili nikakva paralelna struktura" (v. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 65). Međutim, Žalbeno veće skreće pažnju na to da je Pretresno veće takođe zaključilo da su "Škorpioni", uz Đorđevićevo odobrenje, bili

veće smatra da Đorđević nije dobro razumeo zaključke Pretresnog veća, pošto tvrdi da je Pretresno veće zaključak o njegovom doprinosu izvelo iz činjenice da je to pripajanje i raspoređivanje bilo kriminalno i s Đorđevićevog stanovišta. Pretresno veće nije razmatralo pitanje da li je pripajanje "Škorpiona" SAJ-u i njihovo raspoređivanje u Podujevu bilo "kriminalno" ili nije.¹¹⁷⁴ Naime, Pretresno veće je raspoređivanje te jedinice procenjivalo u kontekstu svog zaključka da su srpske snage (MUP, VJ i s njima povezane snage) korišćene kako bi se stvorila atmosfera nasilja i straha, sa ciljem da se civilno stanovništvo, kosovski Albanci, natera da ode s Kosova, što je bio način da se ostvari zajednički plan izmene etničkog sastava Kosova.¹¹⁷⁵ S tim u vezi, Pretresno veće je zaključilo da su postupci srpskih snaga, među kojima su bili i "Škorpioni", u Podujevu doprineli zajedničkom planu, te da je ubijanje žena i dece bilo u okviru tog zajedničkog plana i cilja "da se albansko stanovništvo [na Kosovu] terorise s krajnjim ciljem da napusti grad".¹¹⁷⁶ Pretresno veće je pritom uzelo u obzir ne samo da su "Škorpioni" bili zloglasna paravojna jedinica, nego i da su angažovani bez osnovne provere podataka i/ili valjane obuke, u osjetljivim uslovima sukoba na etničkom osnovu.¹¹⁷⁷ Dalje, Žalbeno veće podseća da Đorđević nije samo angažovao te jedinice, nego je u UZP-u učestvovao i time što je igrao "ključnu ulogu u koordiniranju rada snaga MUP-a".¹¹⁷⁸ Budući odgovoran za to koordinisanje, Đorđević je "znao [...] da je policija 1998. godine koristila nesrazmernu silu", i znao je "da se srpsko civilno stanovništvo Kosova naoružava [...] 1998. i 1999. godine".¹¹⁷⁹ Đorđević nije objasnio kako slanje dodatnih snaga, uključujući i jednu zloglasnu paravojnu jedinicu, radi pomoći u tim operacijama ne predstavlja doprinos UZP-u.

356. Dalje, i nasuprot onom što Đorđević tvrdi, Pretresno veće nije zaključilo da je on "morao znati" za kriminalnu prošlost pripadnika "Škorpiona".¹¹⁸⁰ Naime, Pretresno veće je zaključilo da je

inkorporirani u rezervni sastav MUP-a i formalno priključeni SAJ-u, kao i da su bili pod komandom SAJ-a (v. Prvostepena presuda, par. 1943). Zato je irelevantno da li Pretresno veće "Škorpione" naziva paravojnom jedinicom.

¹¹⁷⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228, gde Đorđević tvrdi da "(osim nagađanja potpomognutog prethodnim saznanjima) nema osnova za zaključak da je pripajanje [Škorpiona] SAJ-u i njihovo angažovanje u Podujevu bilo kriminalno i sa Đorđevićevog stanovišta u trenutku u kom su te odluke donete".

¹¹⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 2142–2144.

¹¹⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 2144. Žalbeno veće podseća da je cilj zajedničkog plana bio da se izmeni etnički sastav Kosova, da se obezbedi srpska kontrola nad tim regionom, i to provođenjem kampanje terora protiv civilnog stanovništva, kosovskih Albanaca (v. Prvostepena presuda, par. 2126, 2130), kao i da su tu kampanju terora sprovodile srpske snage (VJ, MUP i s njima povezane snage) (v. takođe gore, par. 86, 161, 173).

¹¹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1955. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je samo mali deo prvobitnog sastava "Škorpiona" bio u grupi koja je upućena u Podujevo (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 64), Žalbeno veće skreće pažnju na to da se Pretresno veće izričito bavilo tim pitanjem (v. Prvostepena presuda, par. 1937). Đorđević ponovo sugerise da se Pretresno veće u znatnoj meri oslanjalo na kriminalnu prošlost pripadnika "Škorpiona" i da je na osnovu toga izvelo zaključak da je on doprineo UZP-u. Žalbeno veće smatra da to nije tačno: Pretresno veće je izričito uzelo u obzir da je samo jedan deo bivših pripadnika "Škorpiona" upućen u Podujevo, jer je time htelo da istakne činjenicu da polovina njih nije prošla kroz obuku, da je imala samo jednodnevnu obuku u korišćenju automatskih pušaka, a nikakvu obuku u postupanju s civilima (v. Prvostepena presuda, par. 1937). Uprkos tome, ti su ljudi dobili uniforme, oznake "Škorpiona" i oružje i upućeni su u osjetljiv etnički sukob (v. Prvostepena presuda, par. 1937, 1955).

¹¹⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 2154.

¹¹⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 2154.

¹¹⁸⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 63.

Đorđević "morao znati za njihovo postojanje [i] [...] u najmanju ruku" za njihovo prisustvo među rezervistima koji će biti upućeni na Kosovo.¹¹⁸¹ Pretresno veće je zaključilo da je to što je Đorđević znao za prisustvo "Škorpiona" naglašavalo "potrebu da se izvrši provera [rezervista], kao što je bilo propisano zakonom".¹¹⁸² Dalje, Pretresno veće je zaključilo: (i) da Đorđević nije proverio da li te jedinice imaju elementarnu borbenu obuku; (ii) da zapravo nije izvršio nikakvu proveru; i (iii) da je, nakon što je saznao da su "Škorpioni" počinili zločine u Podujevu, rešio da odmah ponovo angažuje tu jedinicu.¹¹⁸³ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće na osnovu brojnih faktora zaključilo da je Đorđević doprineo UZP-u s traženom namerom, a među tim faktorima bila je njegova uloga u sakrivanju tela, njegov visok položaj u MUP-u i činjenica da je vršio efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a koje su činile zločine na Kosovu.¹¹⁸⁴ U tom kontekstu Pretresno veće je zaključilo i da upućivanje rezervista na teren predstavlja doprinos UZP-u.¹¹⁸⁵ Polazeći od zaključaka Pretresnog veća i od konteksta u kom su te jedinice upućene na teren, Žalbeno veće se uverilo da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi zaključio da je on doprineo UZP-u time što je uputio rezerviste na teren.

357. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da Pretresno veće "nije uzelo u obzir dokaze iz kojih proizlazi da provera podataka jeste sprovedena i da su rezultati bili negativni",¹¹⁸⁶ Žalbeno veće napominje da pojedina lica iz jedinice "Škorpioni" koja su upućena na Kosovo u tom trenutku zapravo jesu bila u krivičnoj evidenciji.¹¹⁸⁷ Kad su, posle događaja u Podujevu, maja 1999. godine ti ljudi vraćeni s Kosova i kad su podaci o njima provereni, ispostavilo se da je među njima bilo "kriminalnih tipova i problematičnih ljudi".¹¹⁸⁸ S obzirom na to da je Đorđević nesumnjivo imao zakonsku obavezu da obezbedi da rezervisti nisu već kažnjavani,¹¹⁸⁹ i s obzirom na činjenicu da se, posle ozbiljne provere podataka, ipak ispostavilo da su neki rezervisti već kažnjavani,¹¹⁹⁰ Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da se Đorđević nije postarao za to da se izvrši ozbiljna provera podataka o kriminalnoj prošlosti rezervista koji su upućeni na Kosovo, uključujući pripadnike jedinice "Škorpioni".

¹¹⁸¹ Prvostepena presuda, par. 1953. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228(a).

¹¹⁸² Prvostepena presuda, par. 1953. Đorđevićeva tvrdnja o masakru u Trnovu 1995. godine takođe je neodrživa (v. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 63).

¹¹⁸³ Prvostepena presuda, par. 1955, 1966.

¹¹⁸⁴ V. gore, par. 166–169, 209–210. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2027–2035.

¹¹⁸⁵ V. Prvostepena presuda, par. 2154–2155.

¹¹⁸⁶ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 228(c); Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 64–65.

¹¹⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1954.

¹¹⁸⁸ Prvostepena presuda, fusnota 6728, gde se upućuje na svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5666–5667.

¹¹⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 1955.

¹¹⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 1954.

358. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje o izdavanju naređenja da se Podujevo "očisti",¹¹⁹¹ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da je pitanje da li je Đorđević izdao to naređenje ili nije irelevantno za zaključak Pretresnog veća da upućivanje rezervista na Kosovo predstavlja doprinos UZP-u. Pretresno veće je Đorđevićevu odluku da uputi "Škorpione" na teren razmatralo u kontekstu visokog položaja koji je on imao u Vladi, njegovog naređenja da se angažuju pripadnici paravojnih formacija i dobrovoljci, kao i u kontekstu njegovih drugih doprinosa UZP-u.¹¹⁹² Imajući u vidu da se Đorđevićev doprinos UZP-u sastojao, između ostalog, i iz upućivanja "Škorpiona" na teren, Žalbeno veće činjenicu da on "Škorpionima" nije izdao direktno naređenje smatra irelevantnom. Dalje, Žalbeno veće podseća na to da je naređenje da se grad "očisti" izdao vođa "Škorpiona", a da je odluku o pripajanju i upućivanju te jedinice na Kosovo doneo sam Đorđević.¹¹⁹³ Osim toga, Žalbeno veće se nije uverilo u ispravnost Đorđevićeve tvrdnje da je "najverovatnije objašnjenje to da je samo jedan mali deo od 128 rezervista iz SAJ-a [...] krenuo u taj stravični pir",¹¹⁹⁴ niti u to da povlačenje "Škorpiona", razoružavanje rezervista ili ukazivanje prve pomoći posle ubijanja civila u Podujevu i na koji način pobijaju zaključak Pretresnog veća da je Đorđević uputio na teren lica koja su činila zločine.¹¹⁹⁵ U svakom slučaju, te tvrdnje čini bespredmetnim Đorđevićeva odluka da odobri "ponovno angažovanje pripadnika iste jedinice na Kosovu nekoliko dana" posle pomenutog zverskog zločina.¹¹⁹⁶

359. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je Pretresno veće "[na njega] prebacilo nepravičan teret u vezi s istragom [...] zverskog zločina",¹¹⁹⁷ Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće zaključilo da Đorđević, iako je o zločinima u Podujevu bio obavešten onog dana kad su se oni i odigrali, nije preduzeo nikakve mere protiv policajaca koji ih nisu pomenuli u svojim izveštajima.¹¹⁹⁸ Pretresno veće je zaključilo i da su tela žrtava ležala u dvorištu sve do 30. marta 1999. godine, kad je istražni sudija sproveo preliminarnu istragu.¹¹⁹⁹ Međutim, u zapisniku s istrage imenom se navodi samo jedna žrtva, ne pominje se etnička pripadnost nijedne žrtve, ne pominju se počinioci zločina, a po svemu sudeći izveštaj nije urodio nikakvim daljim merama.¹²⁰⁰ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da se u potonjem izveštaju od 13. maja 1999. godine o angažovanju rezervnih snaga zajedno sa SAJ-em, izveštaju koji je dostavljen i Đorđeviću, ne navode nikakve mere preduzete protiv pripadnika

¹¹⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 229.

¹¹⁹² Prvostepena presuda, par. 2154–2158.

¹¹⁹³ V. Prvostepena presuda, par. 1238; DP P493, par. 46.

¹¹⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 229.

¹¹⁹⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 230. Osim toga, Žalbeno veće se nije uverilo da lekarska pomoć koju je pružila jedna druga jedinica, a ne "Škorpioni", i na koji način utiče na zaključke Pretresnog veća o postupcima "Škorpiona" (v. Prvostepena presuda, par. 1253; *contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, fusnota 389).

¹¹⁹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 2155. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1947–1948.

¹¹⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 231.

¹¹⁹⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1258, 1958, 1963.

¹¹⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1959. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1258.

¹²⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 1960, gde se upućuje na DP D441.

rezervne jedinice i da se ne govori o kažnjavanju navodnih počinilaca, već o tome da se oni odmah ponovo angažuju.¹²⁰¹ Iako su dva pripadnika "Škorpiona", po podnošenju krivičnih prijava 23. maja 1999. godine, privremeno lišena slobode u trajanju od 10 dana,¹²⁰² Pretresno veće je zaključilo da protiv tih lica zapravo nije vođen krivični postupak i da ona nisu osuđena, te da "[t]okom celog perioda dok je [Đorđević] bio na funkciji načelnika RJB ni protiv jedne osobe nije pokrenut krivični postupak za zločine počinjene u Podujevu".¹²⁰³ S obzirom na te zaključke, Žalbeno veće se, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, uverilo da Pretresno veće na Đorđevića nije prebacilo nepravičan teret i da je postupilo razumno kad je zaključilo da je on "bio u potpunosti svestan da istraga nije sprovedena i da je, iako je to znao, ipak odobrio ponovno raspoređivanje te iste jedinice na Kosovu radi učešća u daljim operacijama".¹²⁰⁴

360. Što se tiče Đorđevićeve pete tvrdnje, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito primilo k znanju da su neka lica osumnjičena da su počinila zločine u Podujevu udaljena iz "Škorpiona" pre nego što su oni ponovo angažovani na terenu.¹²⁰⁵ Međutim, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da se zaključak da su neki pripadnici jedinice udaljeni iz njenog sastava ne odražava na zaključak Pretresnog veća da ponovno upućivanje te jedinice na teren dodatno svedoči o Đorđevićeovom doprinosu sprovođenju UZP-a.¹²⁰⁶ Štaviše, Žalbeno veće podseća da neposredno nakon tog zverskog zločina zapravo nije sprovedena nikakva ozbiljna istraga.¹²⁰⁷ Zato se Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, uverilo da činjenica da je, neposredno pošto je počinjen zverski zločin o kojem nije vođena nikakva ozbiljna krivična istraga, veći deo jedinice ponovo upućen na teren potkrepljuje zaključak Pretresnog veća da su paravojne formacije angažovane u cilju ostvarenja UZP-a.¹²⁰⁸

361. Osim toga, Žalbeno veće neosnovanom smatra i Đorđevićeovu tvrdnju da Pretresno veće nije ustanovilo da su pripadnici "Škorpiona" počinili ikakve zločine pošto su ponovo upućeni na teren.¹²⁰⁹ Pretresno veće je smatralo da ponovno upućivanje "Škorpiona" na teren dodatno potvrđuje zaključak da Đorđević nije sproveo ozbiljnu krivičnu istragu o događajima u Podujevu.¹²¹⁰ U svakom slučaju, i

¹²⁰¹ Prvostepena presuda, par. 1961, gde se upućuje na DP D442.

¹²⁰² Prvostepena presuda, par. 1962, gde se upućuje na DP P1592, DP P1593.

¹²⁰³ Prvostepena presuda, par. 1962. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće zaključilo i da je protiv Saše Cvetana u jednom trenutku pokrenut postupak pred Okružnim sudom u Prokuplju, te da je Cvetan prebačen u Okružni sud u Beogradu kad se ispostavilo da se na lica koja su svedočila vrši pritisak (Prvostepena presuda, par. 1962, gde se upućuje na DP P493, par. 83–88, svedočenje Gorana Stoparića, 26. mart 2009. godine, T. 2845–2849, 2867–2868, DP P40, DP P41).

¹²⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 1966.

¹²⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 1946.

¹²⁰⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1946–1948.

¹²⁰⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1966.

¹²⁰⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1948, 1966. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2154–2158.

¹²⁰⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 232.

¹²¹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1948, 1964–1966.

nasuprot Đorđevićевой tvrdnji da je te događaje trebalo "navesti u Optužnici i dokazati",¹²¹¹ Pretresno veće uzelo je u obzir svedočenje svedoka Gorana Stoparića (dalje u tekstu: svedok Stoparić), koji je rekao da su pripadnici "Škorpiona" koji su ponovo upućeni na teren radili u sadejstvu i sa snagama VJ-a i sa snagama MUP-a kako bi isterali "albansk[e] terorist[e] i zauz[eli] sela i zase[oke], što je postupak koji je nazivan 'čišćenjem'".¹²¹²

362. S tim u skladu, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da je on doprineo UZP-u time što je angažovao "Škorpione" i kad ga je proglasilo odgovornim za zločine koji su se odigrali u Podujevu.

3. Navodna greška u zaključku da je Đorđević odgovoran za druge paravojne formacije koje su dejstvovalе na Kosovu

(a) Uvod

363. Pretresno veće je zaključilo da su "na terenu na Kosovu bi[le] prisut[ne] [...] paravojn[e] grup[e], koje su mahom delovale u sadejstvu s jedinicama MUP-a, kao popuna njegovih snaga".¹²¹³ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević "radio [...] na sprovođenju odluke o angažovanju dobrovoljaca i paravojnih jedinica tako što je svim SUP-ovima u Srbiji uputio dopis kojim se od njih tražilo uspostavljanje potpune kontrole nad dobrovoljačkim i paravojnim jedinicama i njihovim pripadnicima".¹²¹⁴ Kad je donosilo taj zaključak, Pretresno veće uzelo je u obzir sledeće: (i) raspoređivanje "Škorpiona" u Podujevo;¹²¹⁵ (ii) činjenicu da je Đorđević znao da paravojne formacije dejstvuju na Kosovu;¹²¹⁶ i (iii) brojne depeše, uključujući i onu od 18. februara 1999. godine (dalje u tekstu: depeša od 18. februara 1999. godine), po kojima se vidi da je Đorđević imao nameru "da angažuje paravojne formacije u protivterorističkim operacijama pre početka rata".¹²¹⁷

(b) Argumenti strana u postupku

364. Đorđević tvrdi da je "Pretresno veće [njegovu] umešanost u angažovanje 'Škorpiona' neopravdano proširilo tako da povlači krivičnu odgovornost za dela svih paravojnih formacija koje su dejstvovalе na Kosovu", te da zaključci Pretresnog veća o ulozi raznih paravojnih grupa na Kosovu ne pokazuju da su njih "učesnici u UZP-u 'koristili', što bi bilo neophodno da bi se [njemu]

¹²¹¹ V. Đorđevićев žalbeni podnesak, par. 232; Đorđevićeva replika na podnesak respondentа, par. 73. V. gore, par. 293.

¹²¹² Prvostepena presuda, par. 1948.

¹²¹³ Prvostepena presuda, par. 1927.

¹²¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2155.

¹²¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1928.

¹²¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1928.

¹²¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1929, fusnota 6616.

mogla pripisati krivična odgovornost".¹²¹⁸ Đorđević tvrdi sledeće: (i) osim činjenice da je on rasporedio pripadnike "Škorpiona", nema drugog osnova za zaključak da su paravojne formacije bile inkorporirane u sastav RJB-a; (ii) čak i kad bi se depeša od 18. februara 1999. godine tumačila na njegovu štetu, nema dokaza za to da su paravojne formacije bile inkorporirane u MUP i VJ i da su se MUP i VJ služili njima; i (iii) zaključci o paravojnim grupama zvanim Arkanovi "Tigrovi", "Beli orlovi" i "Pauk" neprihvatljivi su i ne pokazuju da su te grupe korišćene za činjenje zločina.¹²¹⁹ Dalje, Đorđević tvrdi da "Pretresno veće nije smelo da tumači [depešu od 18. februara 1999. godine] na njegovu štetu" zato što nije uzelo u obzir svedočenje svedoka Cvetića da su tu depešu "SUP-ovi shvatili kao naređenje da se spreči uključivanje dobrovoljaca".¹²²⁰

365. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće "imalo čvrst dokazni osnov za zaključak da su paravojne formacije bile inkorporirane u MUP i VJ i da su se MUP i VJ služili njima".¹²²¹ Tužilaštvo tvrdi sledeće: (i) Pretresno veće oslonilo se na svedočenja nekoliko svedoka kako bi utvrdilo da su na Kosovu dejstvovala paravojne grupe;¹²²² (ii) Đorđevićeve tvrdnje su neutemeljene, neodređene i nedovoljno razrađene;¹²²³ (iii) učesnici u UZP-u "koristili su [paravojne grupe] za izvršavanje *actus reus* krivičnih dela koja su činila deo zajedničkog zločinačkog cilja";¹²²⁴ (iv) po depeši od 18. februara 1999. godine i po drugim dokumentima vidi se da je postojala zajednička odluka da se "paravojne formacije angažuju na Kosovu zajedno sa snagama MUP-a";¹²²⁵ (v) Pretresno veće je na adekvatan način uzelo u obzir svedočenje svedoka Cvetića;¹²²⁶ i (vi) Pretresno veće je postupilo razumno kad je, na osnovu ukupnih dokaza, zaključilo da je Đorđević doprineo UZP-u time što je upućivao paravojne grupe na teren.¹²²⁷

(c) Analiza

366. Pre svega, Žalbeno veće odbacuje Đorđevićevu tvrdnju da "u dokazima nema osnova"¹²²⁸ za zaključak Pretresnog veća da su paravojne grupe operisale "u sadejstvu s jedinicama MUP-a, kao popuna njegovih snaga".¹²²⁹ Kad je donosilo taj zaključak, Pretresno veće je uzelo u obzir svedočenja svedoka i relevantne dokumentarne dokaze o tome da su razne paravojne grupe, konkretno, Arkanovi

¹²¹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 234.

¹²¹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 234.

¹²²⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 235; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 75.

¹²²¹ Odgovor tužilaštva, par. 198.

¹²²² Odgovor tužilaštva, par. 198.

¹²²³ Odgovor tužilaštva, par. 199.

¹²²⁴ Odgovor tužilaštva, par. 200.

¹²²⁵ Odgovor tužilaštva, par. 202.

¹²²⁶ Odgovor tužilaštva, par. 203.

¹²²⁷ Odgovor tužilaštva, par. 203–204.

¹²²⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 234.

¹²²⁹ Prvostepena presuda, par. 194, 1927.

"Tigrovi",¹²³⁰ "Beli orlovi"¹²³¹ i "Pauk",¹²³² imale aktivnu ulogu u zajedničkim operacijama MUP-a i VJ-a.¹²³³ Tu spadaju i dokazi o tome da su te paravojne jedinice slale svoje ljude u sastav RDB-a i da su oni nosili identifikacijske oznake RDB-a.¹²³⁴ Dalje, Žalbeno veće podseća na zaključak Pretresnog veća da je Đorđević "Škorpione", paravojnu grupu, poslao srpskim snagama na Kosovo kao rezerviste.¹²³⁵ S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da su paravojne jedinice operisale u sadejstvu sa snagama MUP-a i VJ-a na Kosovo i da su povremeno bile uključene u njihove planove.

367. Dalje, Žalbeno veće primećuje da Đorđević, time što tvrdi da je namera depeše od 18. februara 1999. godine bila da se "spreči masovno ubacivanje pripadnika paravojskih formacija na Kosovo, u skladu s preventivnim merama koje je Đorđević preduzeo 1998. godine",¹²³⁶ samo ponavlja ono što je već izneo u prvostepenom postupku.¹²³⁷ Đorđević nije pokazao u kom je smislu depeša od 18. februara 1999. godine bila uputstvo "da [se] spreči korišćenje pripadnika paravojskih formacija i dobrovoljaca koji su bili aktivni na Kosovo", a ne "očito [...] uputstvo" da se dobrovoljci angažuju, kako je to zaključilo Pretresno veće.¹²³⁸ Pretresno veće je u svojoj analizi razmotrilo nedvosmislene formulacije u depeši od 18. februara 1999. godine, u kojoj se pominje i potreba da se "vrš[i] potpun[a] kontrol[a] nad dobrovoljačkim i paravojskim jedinicama i njihovim pripadnicima",¹²³⁹ kao i depešu koju je potom izdao ministar Stojiljković, a u kojoj se poziva na depešu od 18. februara 1999. godine i govori o "predviđenom angažovanju paravojskih jedinica na Kosovo".¹²⁴⁰ Pretresno veće razmotrilo je i dokaze o sastancima vlade kojima je Đorđević

¹²³⁰ Prvostepena presuda, par. 209–210, gde se, između ostalog, upućuje na svedočenje Nikea Peraja, 18. februar 2009. godine, T. 1211, svedočenje Nikea Peraja, 20. februar 2009. godine, T. 1266, svedočenje Adnana Merovcija, 13. mart 2009. godine, T. 2210–2211, svedočenje Sade Lame, 24. april 2009. godine, T. 3698, svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5668–5670, 5681, svedočenje Batona Haxhiua, 18. jun 2009. godine, T. 6226, svedočenje svedoka K89, 26. avgust 2009. godine, T. 8547, 8567–8568, DP P283, str. 4, DP P313, par. 38, 80, DP P416, par. 44, DP P661, str. 2–3, DP P793, str. 7086, DP P798, str. 2, DP P884, str. 1, DP P1274, str. 9127, 9224–9225, DP P1400, par. 15, DP P994, str. 6092, 6133.

¹²³¹ Prvostepena presuda, par. 212, 214, gde se upućuje na svedočenje Nikea Peraja, 20. februar 2009. godine, T. 1258, svedočenje Hysnija Kryeziua, 5. jun 2009. godine, T. 5607–5608, svedočenje Bajrana Bucaliua, 25. maj 2009. godine, T. 5054, DP P313, par. 12, 95, DP P420, str. 4, DP P512, par. 35.

¹²³² Prvostepena presuda, par. 216, gde se upućuje na svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5663, 5680, svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 11. jun 2009. godine, T. 5908, 5921, DP D723, str. 19778–19780, DP P884, str. 1.

¹²³³ Prvostepena presuda, par. 208–216 (i reference koje se tamo navode).

¹²³⁴ Prvostepena presuda, par. 209, gde se upućuje na svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5669–5670, DP P884, str. 1.

¹²³⁵ V. gore, par. 351.

¹²³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 235.

¹²³⁷ V. Đorđevićev završni podnesak, par. 101.

¹²³⁸ Prvostepena presuda, par. 2021.

¹²³⁹ Prvostepena presuda, fusnota 6616, gde se upućuje na DP P356.

¹²⁴⁰ Prvostepena presuda, fusnota 6616, gde se upućuje na DP P702.

prisustvovao i na kojima se raspravljalo o integrisanju dobrovoljaca u MUP, kao i Đorđeviću lično i direktno učešće u upućivanju "Škorpiona" na Kosovo marta 1999. godine.¹²⁴¹

368. S tim u skladu, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, uverilo se da Pretresno veće nije pogrešilo kad se oslonilo na sadržaj depeše od 18. februara 1999. godine ili na Đorđeviću ulogu u upućivanju "Škorpiona" na teren da bi donelo zaključak da je Đorđević imao nameru da uključuje paravojne formacije u operacije MUP-a na Kosovu, a ne da ograničava njihovo angažovanje.

369. Osim toga, Žalbeno veće smatra i da je Pretresno veće razumno protumačilo svedočenje svedoka Cvetića.¹²⁴² Suprotno onom što Đorđević tvrdi, Žalbeno veće primećuje da je svedok Cvetić jasno rekao da pripadnike paravojskih formacija i dobrovoljce treba staviti "pod kontrolu".¹²⁴³ Štaviše, Pretresno veće je taj iskaz razmotrilo u kontekstu daljih dokaza o tome da je na Kosovu tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica operisao jedan broj paravojskih grupa, u sadejstvu sa snagama MUP-a,¹²⁴⁴ da je Đorđević znao za te jedinice¹²⁴⁵ i da su on i ministar Stojiljković slali depeše u kojima su tražili da MUP uspostavi "potpunu kontrolu nad dobrovoljačkim i paravojskim jedinicama" i da ih angažuje prema potrebi.¹²⁴⁶ S obzirom na te zaključke, Đorđević nije pokazao nikakav osnov za tvrdnju da Pretresno veće svojim zaključcima "ne uspeva" da pokaže da su učesnici u UZP-u koristili paravojsne snage za činjene zločina.¹²⁴⁷

370. S obzirom na dosadašnju analizu, Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da su paravojsne grupe bile uključene u sastav MUP-a i delovale u sadejstvu s njegovim snagama tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica i tokom kojeg su na Kosovu činjeni zločini.

¹²⁴¹ Prvostepena presuda, par. 1928.

¹²⁴² *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 235.

¹²⁴³ V. Prvostepena presuda, fusnota 6616; svedočenje Ljubinka Cvetića, 1. jul 2009. godine, T. 6679.

¹²⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 194.

¹²⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1927–1929.

¹²⁴⁶ Prvostepena presuda, fusnota 6616. Žalbeno veće skreće pažnju na to da je Pretresno veće razmotrilo i druge dokaze koji ukazuju na to da je MUP imao kontrolu nad tim jedinicama. Tako je Pretresno veće, na primer, analiziralo zapisnik sa sastanka Štaba MUP-a Prištine od 17. februara 1999. godine i ustanovilo da su tamo prenete sledeće reči ministra Stojiljkovića: "Obazrivo pristupati i angažovati dobrovoljce i njihovo angažovanje vezivati preko rezervnog sastava policije, kad mi to ocenimo za potrebno" (Prvostepena presuda, par. 195). Narednog dana Đorđević je RDB-u i svim SUP-ovima u Srbiji poslao depešu sa sličnom porukom (Prvostepena presuda, par. 195). Osim toga, Stojiljković je 24. marta 1999. godine uputio još jednu depešu načelniku RDB-a, štabovima organizacionih jedinica RDB-a, svim SUP-ovima, Štabu MUP-a u Prištini i svim stanicama saobraćajne policije, u kojoj je od njih zatražio sledeće: "Evidentirati i uspostaviti kontrolu nad dobrovoljačkim i paravojskim jedinicama i njihovim pripadnicima, radi njihovog eventualnog angažovanja" (Prvostepena presuda, par. 195).

¹²⁴⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 234.

4. Zaključak

371. S tim u skladu, Žalbeno veće se, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević učestvovao u upućivanju paravojnih jedinica na Kosovo, uključujući i upućivanje "Škorpiona" u Podujevo, u sadejstvu sa snagama MUP-a i RJB-a, i da je znao za to, te da to čini deo njegovog značajnog doprinosa UZP-u.¹²⁴⁸ Zato Žalbeno veće odbacuje njegov podosnov 9(F) u celosti.

G. Žalbeni podosnov 9(G): navodne greške u vezi s Đorđevićevom ulogom u prikrivanju zločina

1. Uvod

372. Pretresno veće je zaključilo da je od marta 1999. godine među visokim članovima vlade SRJ, među kojima je bio i Đorđević, postojao plan da se sakrivanjem tela prikriju zločini koje su srpske snage na Kosovu počinile nad civilima, kosovskim Albancima.¹²⁴⁹ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević u operacijama prikrivanja odigrao direktnu i vodeću ulogu.¹²⁵⁰ Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da taj plan predstavlja "snažan dokaz da je to ubijanje bilo deo zajedničkog plana da se nad znatnim delom albanskog stanovništva vrši teror kako bi napustili Kosovo [...] [i da] on dokazuje da su Milošević, Stojiljković, [...] Đorđević i Marković bili u dosluhu i delili nameru da, između ostalog, upotrebe snage MUP-a za činjenje zločina i sakrivanje dokaza o njima".¹²⁵¹

373. Kad je zaključilo da je postojao plan da se sakriju tela, Pretresno veće uzelo je u obzir to što zločini koje su pripadnici VJ-a i MUP-a počinili nad civilima, kosovskim Albancima, nisu ni prijavljivani, niti je o njima pokretana istraga.¹²⁵² Pretresno veće je zaključilo da "nepostojanje izveštavanja i istraga o činjenju zločina od strane pripadnika MUP-a i VJ nad civilima, kosovskim Albancima, pokazuje da je postojao plan da se to ubijanje prikrije".¹²⁵³ Dalje, Pretresno veće je uzelo u obzir i službene beleške jedne radne grupe (dalje u tekstu: Službene beleške Radne grupe, odnosno Radna grupa) koju je srpska Vlada formirala 2001. godine.¹²⁵⁴ U Službenim beleškama Radne grupe postoje dokazi koji sugerišu da je Đorđević na jednom sastanku održanom marta 1999. godine "postavio pitanje 'asanacije terena' na Kosovu"¹²⁵⁵ i da je njemu na jednom kasnijem sastanku

¹²⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 2158.

¹²⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1980–1981, 2117. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1967.

¹²⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1972, 2211.

¹²⁵¹ Prvostepena presuda, par. 2025.

¹²⁵² Prvostepena presuda, par. 2111.

¹²⁵³ Prvostepena presuda, par. 2111.

¹²⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 1289, 2112.

¹²⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 2112. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2025.

Kolegijuma MUP-a u martu 1999. godine dato naređenje da ukloni dokaze o civilnim žrtvama.¹²⁵⁶

Pretno veće je zaključilo da se pod pojmom "asanacija terena" podrazumevalo "prikriivanje leševa lica koje su srpske snage ubile u protivterorističkim operacijama, uključujući i on[a] lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima".¹²⁵⁷

374. U svom podosnovu 9(G) Đorđević iznosi tri glavne tvrdnje. Đorđević tvrdi da je Pretno veće pogrešilo (i) kad je zaključilo da je sakrivanje tela doprinelo UZP-u,¹²⁵⁸ (ii) kad je u obzir uzelo Službene beleške Radne grupe i kad je zaključilo da je postojao plan da se tela sakrije¹²⁵⁹ i (iii) kad je primenilo nepravičan standard u vezi sa zaključcima o ulozi koju je on odigrao u operacijama sakrivanja tela.¹²⁶⁰ Žalbeno veće sada će redom razmotriti te tvrdnje.

2. Navodna greška u zaključku da je sakrivanje tela doprinelo UZP-u

(a) Argumenti strana u postupku

375. Đorđević tvrdi da je Pretno veće pogrešilo kad je zaključilo da sakrivanje tela predstavlja doprinos UZP-u.¹²⁶¹ On tvrdi i da je sakrivanje tela radnja *ex post facto* koja ne može doprineti nekom ranijem krivičnom delu.¹²⁶² Đorđević tvrdi da bi zaključci Pretnog veća o sakrivanju tela mogli pokrenuti pitanje odgovornosti nadređenog prema članu 7(3) Statuta, ali da oni ne idu u prilog zaključku da njegove radnje predstavljaju doprinos UZP-u prema članu 7(1) Statuta.¹²⁶³ Đorđević tvrdi da se takvim zaključkom "zamagljuje" razlika između ta dva vida odgovornosti.¹²⁶⁴

376. Dalje, Đorđević tvrdi da ne postoje dokazi koji akcije sakrivanja tela dovode u vezu s UZP-om,¹²⁶⁵ iz sledećih razloga: (i) zaključci Pretnog veća pokazuju da, nasuprot tvrdnji o postojanju plana za sakrivanje, jesu sprovedene istrage u vezi s kamionom hladnjačom pronađenim u Dunavu;¹²⁶⁶ (ii) Pretno veće "nije moglo da donese konkretne zaključke protiv 'određenih visokih političkih rukovodilaca i rukovodilaca MUP-a i VJ-a'" u vezi sa sakrivanjem tela;¹²⁶⁷ i (iii) zaključak Pretnog veća o tome da je "'zavera ćutanja' postojala na svim nivoima MUP-a i VJ-a" suprotan je

¹²⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2025, 2112.

¹²⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 2025, 2116.

¹²⁵⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 237–267.

¹²⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 244–251.

¹²⁶⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 252–267; Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 80.

¹²⁶¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240; Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 77.

¹²⁶² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240.

¹²⁶³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240. Đorđević napominje da se nekim radnjama može pomagati i podržavati neko ranije krivično delo ako je saučesnik "s fizičkim izvršiocem unapred postigao dogovor da će pružiti takvu pomoć" (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 62, Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 731, 745).

¹²⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240.

¹²⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 243.

¹²⁶⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 242, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1293–1296.

¹²⁶⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 243, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2119.

drugim zaključcima Pretresnog veća.¹²⁶⁸ Đorđević smatra da je jedini izuzetak u odnosu na njegovu argumentaciju "sugestija o sastanku iz marta 1999. godine", zasnovana na "krajnje nepouzdanim dokazima Radne grupe".¹²⁶⁹

377. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je sakrivanje tela doprinosilo ostvarenju UZP-a.¹²⁷⁰ Tužilaštvo tvrdi da Đorđević "greši kad operaciju sakrivanja tumači kao naknadno pomaganje", jer dokazi pokazuju da je taj plan već postojao u trenutku kad su počeli napadi NATO-a.¹²⁷¹ Tužilaštvo tvrdi i da Đorđević, time što tvrdi da je bilo pokušaja da se sprovede istraga o zločinima, ignoriše zaključke Pretresnog veća i dokaze o tome da je on osujećivao sve istrage o sakrivanju tela.¹²⁷²

(b) Analiza

378. Žalbeno veće smatra neuverljivom Đorđevićevu tvrdnju da je prikrivanje zločina u ovom slučaju radnja *ex post facto* koja, kao takva, ne može da bude doprinos nekom ranijem krivičnom delu.¹²⁷³ Kao što će to detaljno biti razmotreno u nastavku teksta, Pretresno veće zaključilo je da je plan da se zločini prikriju postojao još marta 1999. godine.¹²⁷⁴ Pretresno veće je zaključilo sledeće:

Plan da se sakriju stotine tela civila, kosovskih Albanaca, ubijenih tokom zajedničkih operacija VJ i MUP-a, predstavlja snažan dokaz da je to ubijanje bilo deo zajedničkog plana da se nad znatnim delom albanskog stanovništva vrši teror kako bi napustili Kosovo.¹²⁷⁵

Pretresno veće je zaključilo i da je to planiranje još jedan dokaz za to da su Đorđević i drugi učesnici u UZP-u delili nameru "činjenj[a] zločina i sakrivanj[a] dokaza o njima".¹²⁷⁶ Kad je donosilo te zaključke, Pretresno veće oslonilo se na niz sastanaka koji su marta 1999. godine održani s visokim funkcionerima Vlade i učesnicima u UZP-u i tokom kojih je: (i) Đorđević pokrenuo pitanje "asanacije terena";¹²⁷⁷ (ii) predsednik Milošević naredio ministru Stojiljkoviću da preduzme mere kako bi se uklonili svi tragovi dokaza koji mogu da ukažu na to da su na Kosovu počinjeni zločini;¹²⁷⁸ i (iii) ministar Stojiljković za izvršavanje zadatka "asanacije terena" zadužio Đorđevića i Ilića, a cilj zadatka bilo je "uklanjanj[e] civilnih žrtava koje bi mogle da budu predmet eventualnog

¹²⁶⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 241, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2108.

¹²⁶⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 243. Đorđević tvrdi i da bi, u slučaju da je plan bio da se "nad znatnim delom albanskog stanovništva vrši teror kako bi napustili Kosovo", razumniji bio zaključak da će tela biti ostavljena tamo gde su ti ljudi i stradali" (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 77, gde se upućuje na Odgovor tužilaštva, par. 209).

¹²⁷⁰ Odgovor tužilaštva, par. 209.

¹²⁷¹ Odgovor tužilaštva, par. 210, gde se upućuje na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240.

¹²⁷² Odgovor tužilaštva, par. 211.

¹²⁷³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240.

¹²⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 2118.

¹²⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 2025.

¹²⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 2025.

¹²⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1373, gde se upućuje na DP P387, str. 3

¹²⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 1373, gde se upućuje na DP P387, str. 3.

istraživanja Haškog tribunala".¹²⁷⁹ Na kraju je Pretresno veće zaključilo da se na tim sastancima raspravljalo o uklanjanju tela kosovskih Albanaca koje su ubili pripadnici snaga VJ-a i MUP-a.¹²⁸⁰ Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da praksa nevođenja istraga o zločinima ukazuje na to da je postojao plan da se ta ubistva prikriju,¹²⁸¹ a razmotrilo je i potkrepljujuće dokaze o sakrivanju tela.¹²⁸² Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno time što se oslonilo na te zaključke, kao i na svoje tumačenje formulacije "asanacija terena", da bi zaključilo da je uloga koju je Đorđević odigrao u sakrivanju tela bila deo koordinisanog plana "uklanjanja dokaza o zločinima pripadnika srpskih snaga nad kosovskim Albancima na Kosovu za vreme perioda na koji se odnosi Optužnica".¹²⁸³

379. Dalje, Žalbena veće primećuje da se Đorđevićovo angažovanje na sakrivanju tela i to što nije istražio zločine vremenski podudaraju s daljim zločinima koje su srpske snage počinile na Kosovu, uključujući masovno ubijanje, a da im u nekim slučajevima i prethode.¹²⁸⁴ Na primer, Pretresno veće je zaključilo da su, nakon što su početkom aprila 1999. godine u Tekiji pronađena tela, koja su potom uklonjena odatle i pokopana,¹²⁸⁵ srpske snage tokom zajedničke operacije VJ-a i MUP-a od 27. i 28. aprila 1999. godine s kodnim nazivom operacija "Reka" ubile 296 kosovskih Albanaca.¹²⁸⁶ Pretresno veće je zaključilo i da srpske vlasti ne samo da nisu obavile istragu o tom ubijanju, nego su i koordinisano pokušavale da prikriju te zločine uklanjanjem i tajnim pokopavanjem tela žrtava.¹²⁸⁷ Žalbena veće smatra da zaključci Pretresnog veća pokazuju da se Đorđevićev angažman u operaciji sakrivanja tela odigrao u isto vreme kad su ti zločini počinjeni ili pre toga.¹²⁸⁸ Stoga Žalbena veće zaključuje da ti postupci direktno opovrgavaju Đorđevićevu tvrdnju da su to naprosto radnje *ex post facto*.

380. Osim toga, Žalbena veće smatra neuverljivom Đorđevićevu tvrdnju da to što su, kad su u Dunavu pronađena tela, na lice mesta pozvani opštinski istražni sudija, zamenik opštinskog javnog tužioca i mrtvozornik, kao i to što je obavešten okružni javni tužilac, govori protiv postojanja plana da se ubijanje prikrije.¹²⁸⁹ Đorđević ignoriše zaključak Pretresnog veća da su opštinski sudija i opštinski javni tužilac, kad je u kamionu pronađen velik broj leševa, izjavili da nisu nadležni i da

¹²⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1373, gde se upućuje na DP P387, str. 3.

¹²⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 2025, 2117.

¹²⁸¹ Prvostepena presuda, par. 2111.

¹²⁸² V. Prvostepena presuda, par. 2113–2116.

¹²⁸³ Prvostepena presuda, par. 2126, 2156, 2158. V. takođe gore, par. 373, 378.

¹²⁸⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1967–1982, 2099–2103, 2146.

¹²⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1287.

¹²⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 2099, 2146.

¹²⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 2099, 2146. Iako je Pretresno veće napomenulo da se u dokazima ne precizira gde su tela prebačena, ostaci 295 žrtava operacije "Reka" su 2001. godine ekshumirani iz masovnih grobnica u centru SAJ-a u Batajnici (Prvostepena presuda, par. 2099).

¹²⁸⁸ V. gore, par. 378.

¹²⁸⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 242, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1293–1296.

dalje nisu učestvovali u istrazi.¹²⁹⁰ On ignoriše i činjenicu da okružni istražni sudija i okružni javni tužilac jesu bili pozvani, ali da se nisu pojavili na licu mesta.¹²⁹¹ Dalje, Đorđević zanemaruje to da su njegovi postupci zapravo bili usmereni na osujećivanje svake eventualne istrage.¹²⁹² Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da su, po Đorđevićevim uputstvima, tela pronađena u kamionu hladnjači u Dunavu prebačena u Beograd i pokopana u masovnim grobnicama u centru SAJ-a u Batajnici u nastojanju da se prikrije činjenica da su tela otkrivena, kao i da se prikriju nacionalnost i poreklo žrtava i osujeti svaka dalja istraga o smrti tih ljudi.¹²⁹³ Osim toga, Pretresno veće je napomenulo da je Đorđević uputio načelnika SUP-a Časlava Golubovića (dalje u tekstu: Golubović) da se postara da slučaj ne dospe u javnost i da se kamion hladnjača uništi kad se tela uklone iz njega.¹²⁹⁴ S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da je postojao plan da se sakriju tela civila, kosovskih Albanaca.

381. Pored toga, Žalbena veće smatra neuverljivom tvrdnju da to što je Pretresno veće rešilo da ne donosi konkretne zaključke o umešanosti drugih visokih političkih funkcionera i visokih funkcionera MUP-a i VJ-a u sakrivanje tela pokazuje da "ne postoje dokazi o tome na koji način je [plan sakrivanja] bio deo UZP-a o kom je postignut dogovor".¹²⁹⁵ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće prikrivanje zločina razmatralo kad je analiziralo pitanje da li je udruženi zločinački poduhvat postojao i na koji je način Đorđević njemu doprineo.¹²⁹⁶

382. Kao što je već rečeno ranije, Pretresno veće je svoj zaključak o postojanju plana da se prikriju zločini na Kosovu zasnovalo, između ostalog, na analizi postupaka nekolicine učesnika u UZP-u koji su bili umešani u ovu operaciju, a to su predsednik Milošević, ministar Stojiljković i Ilić.¹²⁹⁷ Pretresno veće je izričito zaključilo da je operacija sakrivanja tela izvedena "pod [Đorđevićevim] rukovodstvom [...], zajedno s Draganom Ilićem, prema uputstvu ministra Stojiljkovića i u skladu s naređenjem predsednika [...] Miloševića".¹²⁹⁸ Pretresno veće je rešilo da ne donosi konkretnije zaključke o umešanosti drugih visokih političkih funkcionera i visokih funkcionera MUP-a i VJ-a u sakrivanje tela.¹²⁹⁹ Međutim, Pretresno veće je iznelo mišljenje da je

¹²⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 1321.

¹²⁹¹ Prvostepena presuda, par. 1321.

¹²⁹² Prvostepena presuda, par. 1321, 1324.

¹²⁹³ Prvostepena presuda, par. 1324, 1329, 1333, 1970.

¹²⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 1302, 1313, 1970. Pretresno veće je napomenulo i da je Đorđević priznao da je naređenje da se kamion uništi bilo protivzakonito (Prvostepena presuda, fusnota 6790, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 10002).

¹²⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 243.

¹²⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1981, 2025–2026, 2154–2158.

¹²⁹⁷ V. gore, par. 378; Prvostepena presuda, par. 2112–2116.

¹²⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 1980. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2117–2118.

¹²⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 2119–2120.

prema dokazima "jedan broj osoba najverovatnije direktno učestvovao u sakrivanju tela ili je makar znao za njega".¹³⁰⁰ S obzirom na to da se Pretresno veće bavilo samo Đorđevićim doprinosom, Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće donelo potrebne zaključke o drugim konkretnim "visoki[m] politički[m] rukovodi[ocima] i rukovodi[ocima] MUP-a i VJ"¹³⁰¹ da bi moglo da izvede zaključak da je postojao plan da se zločini prikriju i da je Đorđević, time što je učestvovao u tom planu, doprineo ostvarivanju UZP-a. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do zaključka do kog je došlo Pretresno veće.

383. Konačno, Žalbena veće smatra neubedljivom i neutemeljenom Đorđeviću tvrdnju da je Pretresno veće negiralo sopstvene zaključke o "zaveri ćutanja".¹³⁰² Đorđević tvrdi da Pretresno veće protivreči samo sebi, pošto je zaključilo da se o aktivnostima i o napredovanju na Kosovu, u šta spada i prikrivanje zločina, nije vodila pismena evidencija ili da je ona uništena, ali je u istom paragrafu zaključilo i da se o aktivnostima i o napredovanju na Kosovu jesu podnosili izveštaji, usmeni i/ili pismeni.¹³⁰³ Međutim, ako se dotični paragraf Prvostepene presude sagleda u celini, ispostavlja se da u obrazloženju koje je Pretresno veće dalo nema ničeg protivrečnog. Pretresno veće je zaključilo da u vezi s akcijama i napredovanjem MUP-a i VJ-a na Kosovu postoji "gotovo potpuno odsustvo izveštaja, beležaka ili zapisnika sa sastanaka".¹³⁰⁴ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da se "ne može [...] prihvatiti da [se] o ovim pitanjima, koja su bila ključna za sam opstanak vlasti i naroda Srbije, [...] ni[je] [...] izveštava[lo]".¹³⁰⁵ Zato je Pretresno veće zaključilo da se o tim pitanjima jesu podnosili usmeni i/ili pismeni izveštaji, ali da je "ili [...] sva dokumentacija u pisanoj formi uništena ili je na svim nivoima postojalo čvrsto opredeljenje da se izbegne da se pisana dokumentacija izbegava kako međunarodna zajednica ne bi imala na čemu da bazira svoje istrage, ili je posredi bilo i jedno i drugo".¹³⁰⁶ Pretresno veće je smatralo da u prilog takvom zaključku govori ono malo pronađenih pisanih dokumenata, kao i ponašanje koje ukazuje na to da su "najviš[i] rukovodeć[i] nivo[i] u Srbiji" bili upućeni u pomenute događaje.¹³⁰⁷ Žalbena veće smatra da u rezonovanju Pretresnog veća nema ničeg protivrečnog. Zato se Đorđevićeva tvrdnja odbacuje.

384. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da sakrivanje tela i uloga koju je Đorđević odigrao u njemu predstavljaju doprinos UZP-u. S tim u skladu,

¹³⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 2119.

¹³⁰¹ Prvostepena presuda, par. 2119.

¹³⁰² V. Prvostepena presuda, par. 2108; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 241.

¹³⁰³ V. Prvostepena presuda, par. 2108; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 241.

¹³⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 2108 (naglasak dodat).

¹³⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 2108.

¹³⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 2108.

¹³⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 2108.

Đorđevićeva tvrdnja da je njegovo ponašanje trebalo analizirati u kontekstu odgovornosti na osnovu člana 7(3) odbacuje se.

3. Navodne greške u vezi sa Službenim beleškama Radne grupe

(a) Uvod

385. Na osnovu Službenih beležaka Radne grupe, Pretresno veće je zaključilo da su marta 1999. godine održana dva sastanka, na kojima se raspravljalo o sakrivanju tela civila, kosovskih Albanaca.¹³⁰⁸ Prvi sastanak održan je u kabinetu predsednika Miloševića, a prisustvovali su mu, između ostalih, sam predsednik, Đorđević, ministar Stojiljković i tadašnji načelnik RDB-a Marković.¹³⁰⁹ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević na tom sastanku "postavio pitanje 'asanacije terena' na Kosovu" i da je u vezi s tim "predsednik Slobodan Milošević naredio ministru Stojiljkoviću da preduzme mere za uklanjanje svih tragova koji bi mogli ukazati na postojanje dokaza o tamo 'izvršenim zločinima'".¹³¹⁰ Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo na Službene beleške Radne grupe i kad je izvelo zaključak da je ministar Stojiljković na sledećem sastanku Kolegijuma MUP-a izdao Đorđeviću i Iliću naređenje da obave zadatak "'asanacije terena' na Kosovu kako bi se uklonili dokazi o civilnim žrtvama, o kojima bi Međunarodni sud mogao da povede istragu".¹³¹¹

386. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo "kad je pridalo znatnu težinu [Službenim beleškama] Radne grupe" i dokazima o sastancima iz marta 1999. godine koje one sadrže da bi zaključilo da je postojao plan da se sakriju tela civila, kosovskih Albanaca.¹³¹² Konkretno, Đorđević (i) osporava pouzdanost Službenih beležaka Radne grupe¹³¹³ i (ii) tvrdi da je Pretresno veće pridalo neprimereno velik značaj Službenim beleškama Radne grupe kad je izvodilo zaključak da je postojao plan za sakrivanje tela.¹³¹⁴

(b) Pouzdanost Službenih beležaka Radne grupe

a. Argumenti strana u postupku

387. Đorđević tvrdi da su Službene beleške Radne grupe nepouzidane i da im ne treba pridavati nikakvu težinu, i to iz sledećih razloga: (i) u njima se ne navodi evidencioni broj, datum i mesto

¹³⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 2112, 2117. Žalbeno veće će o ova dva sastanka govoriti kao o sastanku iz marta 1999. godine i sledećem sastanku Kolegijuma MUP-a.

¹³⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 2112, gde se upućuje na DP P387, str. 3.

¹³¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2112, gde se upućuje na DP P387, str. 3. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2113–2117.

¹³¹¹ Prvostepena presuda, par. 2112, gde se upućuje na DP P387, str. 3, Prvostepena presuda, par. 1289, 1387–1394. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2113–2117.

¹³¹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 244; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 86–87.

¹³¹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 247; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 86–87.

¹³¹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 251.

razgovora, a nisu ni potpisane; i (ii) osobama s kojim su obavljani razgovori uopšte nije pružena mogućnost da provere koje su informacije u njima navedene.¹³¹⁵ Osim toga, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno utvrdilo datum formiranja Radne grupe i datum objavljivanja njenog izveštaja.¹³¹⁶ Kako Đorđević smatra, te greške "dovode u pitanje uvažavanje s kojim bi se Žalbeno veće inače moglo odnositi prema diskrecionom ovlašćenju Pretresnog veća da proceni dokaze koji su mu predloženi".¹³¹⁷

388. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće obrazložilo zašto dokaze vezane za Radnu grupu smatra pouzdanim.¹³¹⁸ Dalje, tužilaštvo tvrdi da je eventualna greška u utvrđivanju datuma kad je Radna grupa osnovana nevažna.¹³¹⁹

b. Analiza

389. Žalbeno veće smatra neuverljivom tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kad je razmatralo relevantne pokazatelje pouzdanosti Službenih beležaka Radne grupe. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće primilo k znanju tvrdnje koje je Đorđević izneo u prvostepenom postupku i da je, s tim u vezi, primetilo da Službenim beleškama Radne grupe treba obazrivo pristupiti.¹³²⁰ O zasebnom pitanju da li su svedočenja svedoka protivrečna sadržaju Službenih beležaka Radne grupe, da li one imaju dokaznu vrednost i tome da je Pretresno veće razmatralo dokaze u kontekstu plana za sakrivanje tela biće govora kasnije u ovom odeljku.¹³²¹

390. Što se tiče utvrđivanja datuma kad je Radna grupa osnovana i kad je objavila izveštaje, Žalbeno veće ukazuje na to da je Pretresno veće u dva navrata pogrešno navelo da je Radna grupa postojala 1999, a ona je zapravo osnovana tek 2001. godine.¹³²² Konkretno, Pretresno veće je pogrešilo kad je zaključilo da je optužnica koju je Međunarodni sud podigao protiv Slobodana Miloševića objavljena "samo nekoliko dana" pre konferencije za štampu koju je održala Radna grupa,¹³²³ kao i kad je zaključilo da se Đorđeviću maja 1999. godine obratio jedan član Radne grupe.¹³²⁴ Osim te dve greške, Pretresno veće je u svim drugim slučajevima navodilo maj 2001.

¹³¹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 247, gde se upućuje na svedočenje svedoka K84, 12. mart 2009. godine, T. 2123–2128, T. 2132 (zatvorena sednica).

¹³¹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 246.

¹³¹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 246.

¹³¹⁸ Odgovor tužilaštva, par. 216, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2113–2116 (gde Pretresno veće upućuje na druge dokaze).

¹³¹⁹ Odgovor tužilaštva, par. 215, gde se upućuje na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 246.

¹³²⁰ Prvostepena presuda, par. 1289, fusnota 4974.

¹³²¹ V. dole, par. 395–399.

¹³²² Prvostepena presuda, par. 1371, 1982.

¹³²³ Prvostepena presuda, par. 1371, fusnota 5292.

¹³²⁴ Prvostepena presuda, par. 1982.

godine, što je tačan datum osnivanja Radne grupe i objavljivanja njenog prvog izveštaja.¹³²⁵ Zato se čini da je kod navođenja maja 1999. godine bar u jednom slučaju počinjena obična tehnička greška.¹³²⁶ Osim toga, Žalbeno veće smatra da se ta dva mesta na kojima je datum osnivanja Radne grupe pogrešno naveden ne odražavaju ni na koji suštinski zaključak koji je Pretresno veće donelo.¹³²⁷ S tim u skladu, Žalbeno veće smatra da te greške ne utiču na zaključke Pretresnog veća o dokazima vezanim za Radnu grupu.

(c) Navodna greška u vezi s oslanjanjem na Službene beleške Radne grupe

a. Argumenti strana u postupku

391. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na Službene beleške Radne grupe da bi izvelo zaključak da je postojao plan za sakrivanje tela.¹³²⁸ On tvrdi da to što se u Službenim beleškama Radne grupe "sugeriše, naime, da su ta dva sastanka održana [marta 1999. godine], počiva na krajnje klimavim osnovama" i da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da su "ti sastanci održani ili šta se na njima dogodilo".¹³²⁹ Đorđević tvrdi da je više svedoka osporilo sadržaj Službenih beležaka Radne grupe i izjavilo da je Radna grupa "na njih vršila pritisak da lažno optuže Đorđevića".¹³³⁰

392. Dalje, Đorđević tvrdi da šteta koju Službene beleške Radne grupe nanose, delom i zato što tokom njihove izrade nisu korišćeni primarni izvori, daleko preteže u odnosu na njihovu dokaznu vrednost.¹³³¹ Konkretno, Đorđević tvrdi da Službene beleške Radne grupe počivaju prevashodno na izjavi koju je načelnik RDB-a Marković dao pripadnicima RDB-a, ali da Radna grupa zapravo nije imala tu izjavu kad je pisala izveštaj, kao i da sekundarne beleške koje je koristila umesto te izjave tokom prvostepenog postupka nisu uvrštene u dokaze.¹³³² Đorđević tvrdi da Međunarodni sud može da prihvati dokaze iz druge ruke, ali da nijedno razumno pretresno veće ne bi zaključilo da su Službene beleške Radne grupe pouzdane, imajući u vidu njihove nedostatke, između ostalog, činjenicu da nema Markovićeve originalne izjave.¹³³³ On tvrdi da je pitanje dokazne vrednosti Službenih beležaka Radne grupe naročito važno zato što su one jedini dokaz o sastanku koji je marta

¹³²⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1289, 1369, 1371–1372.

¹³²⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1982.

¹³²⁷ Što se tiče datuma objavljivanja optužnice protiv Slobodana Miloševića, Žalbeno veće napominje da je tu u pitanju dodatna opaska vezana za Đorđeviću tvrdnju da je izveštaj pisan i objavljen na brzinu, i da je ona data u kontekstu drugih zaključaka koje je donelo Pretresno veće (v. Prvostepena presuda, par. 1370–1373).

¹³²⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 244.

¹³²⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 251.

¹³³⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 248.

¹³³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 249.

¹³³² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 249; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 86–87.

¹³³³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 251; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 86–87.

1999. godine navodno održan u kabinetu predsjednika Miloševića i o potonjem sastanku Kolegijuma MUP-a.¹³³⁴

393. Konačno, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na svedočenje svedoka K84, zato što (i) "ni [svedok K84] ni Radna grupa nisu pronašli nikakve dokaze o tome da se i na jednom sastanku Kolegijuma MUP-a raspravljalo o uklanjanju tela s Kosova ili da je s Miloševićem održan ijedan sastanak na tu temu",¹³³⁵ i zato što je (ii) svedok K84 rekao u svedočenju da šef Đorđevićevog kabineta Slobodan Borisavljević nikad nije rekao da se i na jednom sastanku Kolegijuma MUP-a raspravljalo o sakrivanju tela.¹³³⁶

394. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo ispravno kad se, izvodeći zaključke o dva sastanka iz marta 1999. godine, oslonilo na dokaze Radne grupe.¹³³⁷ Tužilaštvo smatra da su Đorđevićeve tvrdnje neutemeljene, pošto on nije pokazao zašto ocena ovih dokaza koju je dalo Pretresno veće nije razumna.¹³³⁸ Dalje, tužilaštvo tvrdi da se Pretresno veće nije oslanjalo samo na te dokaze da bi zaključilo da su pomenuti sastanci održani.¹³³⁹

b. Analiza

395. Žalbena veće podseća da je "u sudskoj praksi Međunarodnog suda uvriježen [...] stav da presuditelj o činjenicama ima najbolju mogućnost da ocijeni dokaze u cjelini kao i držanje svjedoka".¹³⁴⁰ Dalje, Žalbena veće podseća da pretresno veće ima diskreciono ovlašćenje da razreši nedoslednosti u dokazima i da "proceni da li je dotični dokaz, uzet u celini, pouzdan i verodostojan, te da prihvati ili odbaci njegove bitne elemente".¹³⁴¹ Žalbena veće će poštovati procenu koju je pretresno veće donelo o verodostojnosti dokaza i "smatra[će] da je činjenična greška napravljena samo ako utvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doći do osporavanog

¹³³⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 244, 249; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 86. Žalbena veće napominje da Đorđević u par. 249 pogrešno navodi maj 1999. godine kao datum njihovog objavljivanja (ali v. Prvostepena presuda, par. 245, gde se kao tačan datum navodi maj 2001. godine).

¹³³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 250, gde se upućuje na DP P390, svedočenje svedoka K84, 10. mart 2009. godine, T. 2019 (zatvorena sednica), svedočenje svedoka K84, 11. mart 2009. godine, T. 2049–2050 (zatvorena sednica), svedočenje svedoka K84, 12. mart 2009. godine, T. 2160–2173 (zatvorena sednica), T. 2177–2178 (zatvorena sednica), T. 2186 (zatvorena sednica), T. 2193–2195 (zatvorena sednica), svedočenje Adnana Merovcija, 13. mart 2009. godine, T. 2208.

¹³³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 250, gde se upućuje na svedočenje svedoka K84, 12. mart 2009. godine, T. 2168–2169 (zatvorena sednica).

¹³³⁷ Odgovor tužilaštva, par. 213.

¹³³⁸ Odgovor tužilaštva, par. 214–215.

¹³³⁹ Odgovor tužilaštva, par. 216, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2113–2116 (gde Pretresno veće upućuje na druge dokaze).

¹³⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 88, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 21, fusnota 12.

¹³⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 51, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Simba*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Setako*, par. 31. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 129–130.

zaključka".¹³⁴² S tim u vezi, Žalbeno veće podseća da je Pretresno veće primilo k znanju da Đorđević osporava sadržaj Službenih beležaka Radne grupe i da je dalo sledeće objašnjenje:

Stav odbrane je da tužilaštvo, zbog istinitosti njihovog sadržaja, neopravdano pokušava da pripiše veliku vrednost nekima od [...] službenih beleški [Radne grupe]. [...] Jedan od svedoka, K87, osporio je sadržaj gotovo cele Službene beleške [Radne grupe] sačinjene o razgovoru sa njim, tvrdeći da je puna neistina i netačnosti. Drugi svedok, K93, tvrdio je da je, kada je razgovarala sa njim, Radna grupa vršila pritisak, tvrdeći da je Đorđević morao biti uključen. Mada svesno stavova koje su ova dva, kao i drugi svedoci, zauzeli u pogledu sadržaja službenih beleški [Radne grupe] o razgovorima sa njima, Veće takođe primećuje, kao što je već izneto, da ono na ovom suđenju ima posebnih problema sa prihvatanjem svedočenja svedoka K87 i svedoka K93 kada se radi o ključnim aspektima vezanim za ulogu optuženog u predmetnim događajima. Tamo gde je svedok izneo konkretne dokaze o sadržaju i tačnosti službene beleške [Radne grupe] o razgovoru sa njim, Veće je te dokaze ocenilo u kontekstu celokupnog svedočenja tog svedoka, kao i drugih relevantnih dokaza predloženih Veću.¹³⁴³

Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće svoje zaključke o razgovorima zabeleženim u Službenim beleškama Radne grupe donelo na osnovu ukupnih dokaza i da se izričito izjasnilo o rezervama koje je Đorđević imao o Službenim beleškama Radne grupe.¹³⁴⁴ Pretresno veće je raspravu o Službenim beleškama Radne grupe i otpočelo konstatacijom da već i sama činjenica da o zločinima koje su počinile srpske snage nije izveštavano i da o njima nisu vođene istrage "pokazuje da je postojao plan da se [...] prikrije" ubijanje.¹³⁴⁵ Pretresno veće je potom razmotrilo druge dokaze koji potkrepljuju Službene beleške Radne grupe, među kojima su i: (i) službena beleška o tome da je jedno lice pozvalo Đorđevića telefonom i zatražilo instrukcije ili informacije u vezi s kamionom s telima koji je aprila 1999. godine stigao u Centar "13. maj" u Batajnici, na šta je Đorđević odgovorio da je "u toku čišćenje Kosova", da kamion "treba skloniti kod nas", da je to "tajna broj jedan" i da će on informisati predsednika Miloševića o tom pitanju;¹³⁴⁶ (ii) pismena izjava šefa Đorđevićevog kabineta Slobodana Borisavljevića, koja govori o odluci da se izvrši asanacija bojišta na Kosovu;¹³⁴⁷ (iii) svedočenje svedoka Živka Trajkovića (dalje u tekstu: svedok Trajković) o razgovoru koji je juna 1999. godine vodio s Đorđevićem o odluci da se tela pokopaju u centru SAJ-a u Batajnici, koja je, kako je svedok Trajković shvatio, doneta "u vezi asanacije terena", s tim što je, po njegovom mišljenju, za takvu operaciju bio zadužen Ilić;¹³⁴⁸ i (iv) beleške sa sastanka Zajedničke komande, održanog 1. juna 1999. godine, u kojim se kaže da je Đorđević

¹³⁴² V. gore, par. 16. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Setako*, par. 31, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Renzaho*, par. 355, Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 70; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 173; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 428.

¹³⁴³ Prvostepena presuda, par. 1289 (reference izostavljene).

¹³⁴⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1289. Dalje, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće "pažljivo odmerilo različita viđenja osoba s kojima je obavljen razgovor o proceduri koja je korišćena prilikom razgovora sa svakim od svedoka i ocenilo [...] sadržaj svake službene beleške veoma obazrivo i pažljivo pre nego što je, u nekim slučajevima, bilo spremno da prihvati njihov sadržaj" (Prvostepena presuda, fusnota 4974).

¹³⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 2111.

¹³⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 2113, gde se upućuje na Poverljivi dodatak (DP P413 (poverljivo), str. 1).

¹³⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 2114, gde se upućuje na DP P390 (poverljivo), svedočenje svedoka K84, 10. mart 2009. godine, T. 2024–2025 (zatvorena sednica), svedočenje svedoka K84, 12. mart 2009. godine, T. 2172 (zatvorena sednica).

¹³⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 2115, gde se upućuje na svedočenje Živka Trajkovića, 29. septembar 2009. godine, T. 9126–9127, 9129–9130, 9138.

obavestio prisutne da je Ilić sprečen da prisustvuje sastanku pošto se "nalazi na nekim zadacima oko asanacije bojišta".¹³⁴⁹ Žalbeno veće napominje i da je Pretresno veće objasnilo zašto je, u situaciji u kojoj su mu bili predloženi protivrečni dokazi, prednost dalo jednom, a ne drugom svedoku.¹³⁵⁰ Zato se Žalbeno veće uverilo da je Pretresno veće pažljivo razmotrilo različita stanovišta, da je odmerilo dokaze, uključujući dodatne potkrepljujuće dokaze koji svedoče o postojanju plana da se tela sakriju, te da je Službene beleške Radne grupe analiziralo s oprezom.¹³⁵¹ Stoga Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u razmatranju dokaza kad je rešilo da se ne osloni na svedočenja svedoka koja su protivrečna Službenim beleškama Radne grupe.

396. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da Službene beleške Radne grupe ne idu u prilog zaključcima Pretresnog veća o sastancima iz marta 1999. godine, Žalbeno veće smatra da je Đorđević u pravu kad tvrdi da Radna grupa nije imala pristupa direktnim izjavama o tome da su ti sastanci uopšte održani.¹³⁵² Međutim, Pretresno veće jeste bilo svesno tog pitanja, i iako je Službenim beleškama Radne grupe pridalo velik značaj, ono je to učinilo obazrivo i imajući u vidu potkrepljujuće dokaze:

[i]ako je sasvim svesno činjenice da svedočenja o sastancima iz marta 1999. godine nisu dali neposredni svedoci, Veće isto tako uviđa da ima više dokaza koji, kada se uzmu zajedno, potvrđuju da je osnova tih svedočenja istinita. Na temelju ukupnih dokaza sagledanih zajedno, Veće smatra da je dokazano da je na jednom ili više sastanaka održanih u martu 1999. godine i kasnije "asanacija terena" razmatrana u kontekstu sakrivanja tela žrtava koje su ubili pripadnici srpskih snaga na Kosovu [...].¹³⁵³

397. Žalbeno veće podseća na to da pretresno veće ima "diskreciono ovlašćenje da s rezervom razmotri dokaze iz druge ruke i osloni se na njih".¹³⁵⁴ Iako je Đorđević u pravu kad tvrdi da Službene beleške Radne grupe predstavljaju jedini dokaz o sastancima iz marta 1999. godine, Žalbeno veće se uverilo da je Pretresno veće dovoljno obazrivo razmotrilo pitanje dokazne vrednosti Službenih beležaka Radne grupe i da je postupilo razumno kad je, polazeći od ukupnih dokaza, zaključilo da je među visokim rukovodiocima Vlade postojao plan da se sakriju tela civila, kosovskih Albanaca, koje

¹³⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 2116, gde se poziva na svedočenje Aleksandra Vasiljevića, 8. jun 2009. godine, T. 5694 (delimično zatvorena sednica), 5702. V. takođe DP P885. Pretresno veće je primetilo da je to suprotno Đorđevićevom svedočenju "da mu je Ilić 2. juna 1999. godine rekao da je na Kosovu bio kako bi SUP-ovima dao instrukcije kako da poboljšaju rad na vršenju uviđaja u ratnim uslovima" (Prvostepena presuda, par. 2116, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009. godine, T. 9747, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 9987).

¹³⁵⁰ Prvostepena presuda, fusnote 7270, 7278, 7280.

¹³⁵¹ Prvostepena presuda, par. 2112. Stoga Žalbeno veće smatra da Đorđević pogrešno navodi zaključke Pretresnog veća kad tvrdi da je nepouzdanost Službenih beležaka Radne grupe od presudnog značaja zato što su one jedini dokaz o sastancima održanim marta 1999. godine (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 244, 249).

¹³⁵² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 249.

¹³⁵³ Prvostepena presuda, par. 2117. V. Prvostepena presuda, par. 2113.

¹³⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 77, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kalimanzira*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 831. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 217.

su ubili pripadnici srpskih snaga.¹³⁵⁵ Iako se dodatni zaključci Pretresnog veća odnose na događaje koji su se odigrali posle sastanaka iz marta 1999. godine,¹³⁵⁶ oni pokazuju da je Đorđević imao jasnu i doslednu nameru da ostvari plan za sakrivanje tela civila, kosovskih Albanaca i snažno potkrepljuju Službene beleške Radne grupe. Te zaključke dodatno potvrđuje zaključak Pretresnog veća da činjenica da o tim zločinima nisu pokrenute nikakve istrage predstavlja dokaz o postojanju plana da se tela sakriju.¹³⁵⁷

398. Osim toga, Žalbeno veće smatra neubedljivom i Đorđeviću tvrdnju da Radna grupa nije pronašla nikakve dokaze koji bi ukazivali na uklanjanje tela.¹³⁵⁸ Žalbeno veće primećuje da je Radna grupa, suprotno onom što Đorđević tvrdi, dobila dokaze o tome da se na sastancima razgovaralo o sakrivanju tela, konkretno, Markovićevu izjavu.¹³⁵⁹

c. Zaključak

399. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad se, donoseći zaključak da je postojao plan da se sakriju tela, oslonilo na dokaze Radne grupe.

4. Đorđevićeva uloga u sakrivanju tela

(a) Uvod

400. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odigrao vodeću ulogu u nastojanjima MUP-a da se sakriju tela kosovskih Albanaca, i to tako što je izdavao naređenja o postupanju s telima, njihovom prevozu i ponovnom pokopavanju.¹³⁶⁰ Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo na njegovo učešće u operacijama pokopavanja tela koja su s Kosova prevezena na više lokacija u Srbiji, što je "učinjeno u sklopu koordinirane operacije uklanjanja dokaza o zločinima".¹³⁶¹

401. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer je preuveličalo stepen njegove odgovornosti u operacijama sakrivanja tela.¹³⁶² Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u zaključcima o: (i) sakrivanju oko 80 tela pronađenih 4. aprila 1999. godine u kamionu hladnjači u Dunavu, nedaleko od sela Tekija, prebacivanju i pokopavanju tih tela u centru SAJ-a u Batajnici i nekoliko akcija

¹³⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 2117.

¹³⁵⁶ V. Prvostepena presuda, par. 2112–2117.

¹³⁵⁷ V. Prvostepena presuda, par. 2111.

¹³⁵⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 250.

¹³⁵⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 249–250. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2114.

¹³⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1969, 2156.

¹³⁶¹ Prvostepena presuda, par. 1969, 2156.

¹³⁶² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 253; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 76, 80; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 88–89.

ponovnog pokopavanja u Batajnici koje su usledile,¹³⁶³ (ii) dva slučaja u kojim su tela prevezena u centar PJP-a u Petrovom Selu, aprila 1999. godine¹³⁶⁴ i (iii) pokopavanju tela u blizini jezera Perućac.¹³⁶⁵

402. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević odigrao vodeću ulogu u aktivnom sakrivanju dokaza o rasprostranjenom ubijanju kosovskih Albanaca.¹³⁶⁶ Načelno, tužilaštvo tvrdi da Đorđević pogrešno navodi zaključke Pretresnog veća, da ponavlja tvrdnje koje je izneo i u prvostepenom postupku i da nije pokazao da su se o tom pitanju mogli izvesti ikakvi drugi razumni zaključci.¹³⁶⁷

(b) Navodna greška u zaključku da je Đorđević učestvovao u operaciji ponovnog pokopavanja tela kosovskih Albanaca pronađenih u kamionu hladnjači u Dunavu

a. Uvod

403. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević početkom aprila 1999. godine organizovao da se tela kosovskih Albanaca pronađena u kamionu hladnjači u Dunavu, nedaleko od Tekije, prevezu u centar SAJ-a u Batajnici¹³⁶⁸ i da je izdao uputstvo da se tamo pokopaju u masovnim grobnicama.¹³⁶⁹ Pretresno veće je napomenulo sledeće: "[m]ada nijedan dokaz direktno ne ukazuje na to da je on znao da je konkretna lokacija na koju će tela biti dopremljena centar SAJ u Batajnici, [...] jedini mogući zaključak [je] taj da on za to jeste znao."¹³⁷⁰ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio "prva i primarna osoba za kontakt" i da je "jasno [...] da je [Đorđević] izdavao naređenja vezana za tajno postupanje s telima, njihov prevoz i ponovno pokopavanje".¹³⁷¹

b. Argumenti strana u postupku

404. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on učestvovao u operacijama sakrivanja u vezi s 80 tela pronađenih 4. aprila 1999. godine u kamionu hladnjači u Dunavu, nedaleko od sela Tekija.¹³⁷² Konkretno, on tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao "da je konkretna lokacija na koju će tela biti dopremljena centar SAJ-a u

¹³⁶³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 252, 255–258.

¹³⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 252, 262–263.

¹³⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 252, 259–261, 263.

¹³⁶⁶ Odgovor tužilaštva, par. 217.

¹³⁶⁷ V. Odgovor tužilaštva, par. 217–231.

¹³⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 1301–1324, 1969.

¹³⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 1325–1352, 1969.

¹³⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 1347.

¹³⁷¹ Prvostepena presuda, par. 1969.

¹³⁷² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 252, 255–258.

Batajnici", s obzirom na to da je ranije zaključilo da "nijedan dokaz direktno ne ukazuje" na to da je on to znao.¹³⁷³ Đorđević tvrdi i da se po njegovom "iznenađenju i zakasneloj reakciji" kad je dobio poziv u vezi s telima pronađenim nedaleko od Tekije vidi da on pre toga nije znao ništa o njima.¹³⁷⁴ Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno okarakterisalo dokaze kad je zaključilo da se on obratio svedoku K87 i unapred ga obavestio o tome da će u centar SAJ-a u Batajnici tokom aprila, a verovatno i početkom maja 1999. godine dolaziti još kamiona s telima, koje će voziti pripadnici MUP-a.¹³⁷⁵ Đorđević tvrdi i da Pretresno veće nije uzelo u obzir to što je on "u više navrata tražio od ministra Stojiljkovića da sprovede istragu o telima pronađenim u Tekiji", kao i da, bez obzira na to što ti zahtevi nisu urodili pokretanjem sudske istrage, nije donet zaključak da je on sprečavao takve istrage ili da je to i mogao da učini.¹³⁷⁶

405. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Pretresno veće nije pogrešilo kad je zaključilo da je Đorđević "igrao vodeću i presudnu ulogu u tajnoj operaciji ponovnog pokopavanja tela u centru SAJ-a u Batajnici".¹³⁷⁷ Tužilaštvo tvrdi da Đorđević ignoriše i pogrešno navodi dokaze koji pokazuju da je on početkom aprila 1999. godine organizovao da se tela prevezu iz Tekije u centar SAJ-a u Batajnici.¹³⁷⁸ Prema mišljenju tužilaštva, iako nije bilo neposrednih dokaza za to da je Đorđević znao da se tela pronađena u Tekiji odvoze u centar SAJ-a u Batajnici, jedini razuman zaključak u kontekstu tih događaja jeste da je Đorđević za to znao.¹³⁷⁹ Dalje, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće odbacilo tvrdnju koju je Đorđević izneo u prvostepenom postupku, naime, da je u više navrata tražio od ministra Stojiljkovića da povede istragu o telima pronađenim u Tekiji, i tvrdi da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće s tim u vezi počinilo grešku.¹³⁸⁰

c. Analiza

406. Žalbeno veće napominje da je Đorđević u pravu kad tvrdi da Pretresno veće nije razmatralo nijedan neposredni dokaz koji bi potvrđivao da je on znao da se tela prebacuju u centar SAJ-a u Batajnici.¹³⁸¹ Međutim, Pretresno veće detaljno je analiziralo posredne dokaze o ulozi koju je Đorđević imao u organizovanju kamiona za prevoz tela i operacijama masovnog pokopavanja u centru SAJ-a u Batajnici,¹³⁸² a među tim dokazima bili su i sledeći: (i) dana 6. aprila 1999. godine načelnik SUP-a Golubović pozvao je Đorđevića i obavestio ga o tome da su u kamionu hladnjači u

¹³⁷³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 256, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1347.

¹³⁷⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 255.

¹³⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 257, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1337, fusnota 5145.

¹³⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 258.

¹³⁷⁷ Odgovor tužilaštva, par. 219.

¹³⁷⁸ Odgovor tužilaštva, par. 220.

¹³⁷⁹ Odgovor tužilaštva, par. 222.

¹³⁸⁰ Odgovor tužilaštva, par. 224.

¹³⁸¹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 256.

¹³⁸² V. Prvostepena presuda, par. 1325–1347.

Dunavu pronađena tela;¹³⁸³ (ii) po Đorđevićevom uputstvu, Golubović je pomogao da se organizuje utovarivanje i prevoz kamionom većine tih tela u Beograd;¹³⁸⁴ (iii) Đorđević je planirao da se organizuje drugi kamion, kojim bi se i preostala tela prevezla u Beograd;¹³⁸⁵ (iv) Đorđević se negde 6. aprila, ali pre 9. aprila 1999. godine, sastao sa svedokom K87 i obavestio ga o tome da se u centru SAJ-a u Batajnici nalaze dva kamiona s telima, koja tamo treba i pokopati;¹³⁸⁶ i (v) ubrzo nakon što su prva tela pokopana, pristigli su i drugi kamioni s telima, a Đorđević je organizovao i pokopavanje tih tela.¹³⁸⁷ Žalbena veće podseća da pretresno veće može da izvodi zaključke na osnovu posrednih dokaza kako bi utvrdilo činjenicu na kojoj počiva osuđujuća presuda ukoliko se uverilo da je to jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti.¹³⁸⁸ S obzirom na predložene dokaze, iz kojih se vidi da je Đorđević igrao značajnu ulogu u organizovanju prevoza i pokopavanja tela pronađenih u Dunavu, Žalbena veće konstatuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da se iz dokaza jedino može izvesti zaključak da je Đorđević znao da će ta tela biti prebačena u centar SAJ-a u Batajnici. S obzirom na prirodu i obim dokaza koji potvrđuju da je Đorđević za to znao, Žalbena veće smatra neuverljivom i tvrdnju da to što je on bio iznenađen kad je saznao da su tela pronađena ukazuje na to da postoji i drugi razuman zaključak.¹³⁸⁹

407. Što se tiče svedoka K87, Žalbena veće napominje da je on u svedočenju rekao sledeće o tome kada ga je Đorđević obavestio o kamionima:

Prvi put je bilo posle dolaska. A ostalo je bilo, ja mislim pre dolaska... ili ne znam, tačno ne mogu... to ne znam, to ne mogu da odredim. Za prvi put znam da je bilo po dolasku kamiona.¹³⁹⁰

U svojoj izjavi svedok K87 isto je rekao da je o kamionima obavešten pošto su oni stigli u centar SAJ-a u Batajnici.¹³⁹¹ S obzirom na te dokaze, na koje se Pretresno veće oslonilo, Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće izvelo pogrešan zaključak da je Đorđević svedoku K87 unapred rekao da će doći još kamiona, pošto iz svedočenja svedoka K87 proizlazi da ga je Đorđević bar u prvom

¹³⁸³ Prvostepena presuda, par. 1301, gde se upućuje na DP P352, str. 3, DP P353, str. 7405–7406, 7408, svedočenje Časlava Golubovića, 3. mart 2009. godine, T. 1741. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1347.

¹³⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 1307–1308, gde se, između ostalog, upućuje na DP P352, str. 4, DP P353, str. 7449. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 220.

¹³⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1307 (gde se upućuje na DP P352, str. 4), par. 1312 (gde se, između ostalog, upućuje na DP P359, str. 7452–7454, svedočenje Boška Radojkovića, 4. mart 2009. godine, T. 1846, Poverljivi dodatak). V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 220.

¹³⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1329, gde se upućuje na DP P1414 (poverljivo), par. 12–13, 24, svedočenje svedoka K87, 17. maj 2010. godine, T. 14158–14161, 14164. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 221.

¹³⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1337, gde se upućuje na Poverljivi dodatak, DP P1415, par. 21, DP P370A, par. 31, svedočenje svedoka K87, 17. maj 2010. godine, T. 14174–14175. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1338–1342; Odgovor tužilaštva, par. 221.

¹³⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 303.

¹³⁸⁹ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 253.

¹³⁹⁰ Svedok K87, 17. maj 2010. godine, T. 14175.

¹³⁹¹ DP P1415, par. 21; DP P1414 (poverljivo), par. 21.

slučaju o kamionu obavestio tek pošto je kamion stigao.¹³⁹² Međutim, Žalbeno veće smatra da se pitanje da li je Đorđević sa svedokom K87 razgovarao pre nego što su kamioni stigli u centar SAJ-a u Batajnici ili tek posle toga ne odražava na zaključak Pretresnog veća da je Đorđević bio umešan u operacije pokopavanja na tom lokalitetu, niti dovodi u pitanje zaključke Pretresnog veća.

408. Što se tiče Đorđevićevih tvrdnji da je tražio da se pokrene sudska istraga, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće izričito razmatralo i odbacilo sledeće Đorđevićeve tvrdnje: (i) da je on u više navrata tražio od ministra Stojiljkovića da povede istragu o telima pronađenim u Tekiji,¹³⁹³ (ii) da nije ometao istrage i da to nije ni mogao da čini,¹³⁹⁴ i (iii) da nije otkrio šta se desilo zato što mu je ministar Stojiljković pretio smrću.¹³⁹⁵ Naprotiv, Pretresno veće je zaključilo da Đorđević jeste preduzimaо mere kako bi osujetio istragu o pronađenim telima time što je koordinisao prevoženje tela i time što je bio umešan u tajno pokopavanje tih tela u masovnim grobnicama u centru SAJ-a u Batajnici.¹³⁹⁶ Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao na koji način je Pretresno veće pogrešilo u oceni dokaza. S obzirom na to da je Pretresno veće izričito analiziralo te tvrdnje, i s obzirom na znatne dokaze koje je razmotrilo u vezi sa Đorđevićevim znanjem o operacijama sakrivanja i umešanošću u njih, kao i s obzirom na to da Đorđević nije izneo nikakve dokaze kojim bi potkrepio svoje tvrdnje, Žalbeno veće zaključuje da on nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo isti zaključak kakav je donelo Pretresno veće. To znači da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je odbacilo te tvrdnje.

409. Zato Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno procenilo dokaze o njegovoj umešanosti u sakrivanje tela pronađenih u Tekiji i da je pogrešilo kad je zaključilo da je on time pomogao sprovođenje UZP-a.

(c) Centar PJP-a u Petrovom Selu

a. Uvod

410. Pretresno veće je zaključilo da su, osim tela prebačenih u centar SAJ-a u Batajnici, "još dva puta tela [...] dovezena u centar PJP u Petrovom selu", gde su pokopana u masovnim grobnicama.¹³⁹⁷ Pretresno veće je zaključilo da među operacijama sakrivanja na ove dve lokacije postoje brojne

¹³⁹² V. Prvostepena presuda, par. 1337.

¹³⁹³ Prvostepena presuda, par. 1970. V. takođe Đorđevićev završni podnesak, par. 556–557; svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009. godine, T. 9723; svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 10002–10003, 10009; Završna reč, 14. jul 2010. godine, T. 14500, 14506–14507.

¹³⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 1970. V. takođe svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 10002–10003, 10009.

¹³⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1971. V. takođe Vlastimir Đorđević, 11. decembar 2009. godine, T. 9975–9977, 10012; Vlastimir Đorđević, 12. decembar 2009. godine, T. 10096–10097.

¹³⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1970.

¹³⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 1356. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1353–1355.

sličnosti i da su one obavljene u okviru koordinisane operacije kojom je rukovodio Đorđević, zajedno s Ilićem, "prema uputstvu ministra Stojiljkovića i u skladu s naređenjem predsednika [...] Miloševića".¹³⁹⁸ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević znao za tela prebačena s Kosova u centar PJP-a u Petrovom Selu aprila 1999. godine.¹³⁹⁹

b. Argumenti strana u postupku

411. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao za ponovna pokopavanja tela u centru PJP-a u Petrovom Selu.¹⁴⁰⁰ Konkretno, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u sledećem: (i) oslonilo se na "dodirne tačke" između onog što se dogodilo u centru SAJ-a u Batajnici i onog što se dogodilo u centru PJP-a u Petrovom Selu, da bi onda zanemarilo činjenicu da su tela pronađena u Tekiji prebačena mnogo dalje odatle;¹⁴⁰¹ (ii) nije uzelo u obzir mogućnost da su operacije sakrivanja planirala različita lica;¹⁴⁰² i (iii) oslonilo se na njegovo učešće u hapšenju i prebacivanju braće Bytiqi u centar PJP-a u Petrovom Selu i na činjenicu da je on tu lokaciju obišao "u nekom trenutku pre jula 1999. godine", posle perioda na koji se odnosi Optužnica.¹⁴⁰³

412. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće "postupilo razumno kad je zaključilo da su masovne grobnice u centru PJP-a u Petrovom Selu deo istog plana da se prikriju dokazi o zločinima velikih razmera i da je Đorđević u tom planu imao vodeću ulogu".¹⁴⁰⁴ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, polazeći od očiglednih sličnosti i podudarnosti između tih operacija i operacija u Batajnici i na jezeru Perućac, koje je koordinisao Đorđević, izvelo ispravan zaključak da je Đorđević znao za operacije sakrivanja tela u centru PJP-a u Petrovom Selu.¹⁴⁰⁵ Konačno, tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević svojim argumentima samo pokušava da ocenu dokaza koju je dalo Pretresno veće zameni svojom, zbog čega te argumente treba odbaciti bez razmatranja.¹⁴⁰⁶

¹³⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 1976–1980.

¹³⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1981.

¹⁴⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 252, 262–263.

¹⁴⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 262. Naprotiv, Đorđević tvrdi da su događaji na svakoj lokaciji bili specifični i da to znači da nije postojao opšti plan (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 263).

¹⁴⁰² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 262.

¹⁴⁰³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 263; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 79. Đorđević u replici tvrdi da se tužilaštvo u odgovoru neprimereno oslanja na slučaj braće Bytiqi, pošto je taj slučaj "vezan za užu Srbiju" i za period posle onog na koji se Optužnica odnosi i ne svedoči o kontroli nad Kosovom (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 79). Žalbena veće napominje da Đorđević na tom mestu izgleda pogrešno prikazuje odgovor tužilaštva u vezi s tim pitanjem, jer tužilaštvo tvrdi da je slučaj braće Bytiqi vezan za komandu koju je Đorđević imao nad pripadnicima policije u centru PJP-a u Petrovom Selu (v. Odgovor tužilaštva, par. 231).

¹⁴⁰⁴ Odgovor tužilaštva, par. 229.

¹⁴⁰⁵ Odgovor tužilaštva, par. 229.

¹⁴⁰⁶ Odgovor tužilaštva, par. 231.

c. Analiza

413. Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće, s obzirom na upadljive sličnosti i veze između različitih operacija sakrivanja tela i na Đorđevićevu neposrednu ulogu u koordinisanju sakrivanja tela u centru SAJ-a u Batajnici i na jezeru Perućac, postupilo razumno kad je zaključilo da se iz dokaza kao jedini razuman može izvesti zaključak da je Đorđević znao za slične operacije sakrivanja tela u centru PJP-a u Petrovom Selu. Između ostalog, Žalbena veće upućuje i na sledeće zaključke Pretresnog veća: (i) tela pokopana na različitim lokacijama došla su s Kosova, a pripadala su ljudima koji su po nacionalnosti bili kosovski Albanci;¹⁴⁰⁷ (ii) postoje sličnosti u tipu prevoza i načinu na koji su masovne grobnice pripremane;¹⁴⁰⁸ (iii) oprema i osoblje korišćeni za operacije sakrivanja tela na različitim lokacijama delom su bili isti;¹⁴⁰⁹ (iv) i centar za obuku SAJ-a u Batajnici i centar za obuku PJP-a u Petrovom Selu bili su u Đorđevićevoj nadležnosti, pošto je on bio načelnik RJB-a; i (v) u operacijama sakrivanja tela učestvovali su pripadnici MUP-a, koji su bili potčinjeni Đorđeviću.¹⁴¹⁰ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da to što je Đorđević bio umešan u hapšenje i prebacivanje braće Bytiqi "pokazuje da je on imao efektivnu komandu nad pripadnicima MUP-a u [...] centru [PJP-a u Petrovom Selu]",¹⁴¹¹ a zaključilo je i da je on u nekom trenutku pre jula 1999. godine obišao taj centar.¹⁴¹² Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće, na osnovu tih dokaza, a naročito s obzirom na jasni obrazac Đorđevićevog ponašanja u operacijama sakrivanja tela, moglo da zaključi da je jedini razuman zaključak taj da se operacije sakrivanja tela "uklapaju [...], kad je reč o vremenu, izvršenju i cilju", u uputstvo za "asanaciju terena" i uklanjanje dokaza o zločinima počinjenim na Kosovu koje je predsednik Milošević marta 1999. godine dao ministru Stojiljkoviću, kao i u to što je ovaj odgovornost za sprovođenje neophodnih mera potom delegirao na Đorđevića i Ilića.¹⁴¹³

414. Osim toga, Žalbena veće nije uvereno da to što su tela pronađena u Tekiji, sasvim blizu centru PJP-a u Petrovom Selu, prebačena u znatno udaljeniji centar SAJ-a u Batajnici "snažno

¹⁴⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1976.

¹⁴⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1976. Na primer, Pretresno veće je skrenulo pažnju na to da je u Dunavu pronađen kamion hladnjača s telima, a u jezeru Perućac prikolica takvog kamiona s telima, kao i na to da je i u grobnicama u centru SAJ-a u Batajnici i u grobnicama u centru PJP-a u Petrovom Selu korišćena slična plastična folija (Prvostepena presuda, par. 1977).

¹⁴⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 1976–1978.

¹⁴¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1978. Na primer, Pretresno veće je napomenulo da je, prema dokazima, Petar Zeković, koji je u hijerarhiji MUP-a bio potčinjen Đorđeviću i koji je ujedno bio i pomoćnik ministra, davao uputstva za prikupljanje tela na Kosovu i njihovo prevoženje u centar SAJ-a u Batajnici i u centar PJP-a u Petrovom Selu (Prvostepena presuda, par. 1979).

¹⁴¹¹ Prvostepena presuda, par. 1978. Pretresno veće je zaključilo i da je Đorđević u svedočenju pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu potvrdio da je Sreten Popović, koji je bio dežurni oficir u centru i s kojim je on razgovarao jula 1999. godine, "'sigurno' [...] bio obavezan da izvrši zadatak koji mu je optuženi poverio" u vezi s braćom Bytiqi (Prvostepena presuda, par. 1978). Dalje, Pretresno veće je napomenulo da je Đorđević priznao da je čuo da su tela ta tri brata kasnije ekshumirana iz masovne grobnice u centru PJP-a u Petrovom Selu (Prvostepena presuda, par. 1978, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 9975, 10016–10017, DP P1508, str. 3–7, 10–11, DP P815, str. 31–35).

¹⁴¹² Prvostepena presuda, par. 1978.

¹⁴¹³ V. Prvostepena presuda, par. 1979.

upućuje na to" da su u događajima u centru PJP-a u Petrovom Selu učestvovala neka druga lica.¹⁴¹⁴ S obzirom na to koliko su posredni dokazi iz spisa, prikazani gore u tekstu, jaki, Žalbena veće se uverilo da su zaključci Pretresnog veća o sličnostima između tih operacija i zaključak da je Đorđević u njih bio umešan bili jedini razumni zaključci, uprkos činjenici da su tela pronađena u Tekiji prebačena znatno dalje odatle. Što se tiče hapšenja i zatočavanja braće Bytiqi, Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da su oni u centar PJP-a u Petrovom Selu prebačeni po Đorđevićevom uputstvu i da je zaključilo da je to relevantno za Đorđevićevu "efektivnu komandu nad pripadnicima MUP-a u [...] centru [PJP-a u Petrovom Selu]".¹⁴¹⁵ Žalbena veće podseća da je Pretresno veće, uprkos tome što su se ovi događaji odigrali nakon perioda na koji se Optužnica odnosi, postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad ih je uzelo u obzir¹⁴¹⁶ kao dodatne potkrepljuće dokaze za to da je Đorđević "bio [...] odgovoran" za centar PJP-a u Petrovom Selu.¹⁴¹⁷ Prema tome, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno procenilo dokaze vezane za centar PJP-a u Petrovom Selu, već je samo pokušao da ocenu dokaza koju je dalo Pretresno veće zameni svojim.

415. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do zaključka do kog je došlo Pretresno veće, te da, prema tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao za operacije sakrivanja tela u centru PJP-a u Petrovom Selu.

(d) Jezero Perućac

a. Uvod

416. Pretresno veće je zaključilo da je lokalna policija polovinom aprila 1999. godine pronašla tela kosovskih Albanaca u jednom kamionu hladnjači u jezeru Perućac i da su ta tela, pod Đorđevićevim nadzorom, pokopana u blizini samog jezera.¹⁴¹⁸ Pretresno veće je napomenulo da je Đorđević priznao da je znao da je pokopavanje tih tela nezakonito, ali da u vezi s tim telima nije preduzeo nikakve istražne mere.¹⁴¹⁹ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević "znao da su i ovo bila tela kosovskih Albanaca ubijenih na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica" i da je "njegova

¹⁴¹⁴ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 262.

¹⁴¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1978.

¹⁴¹⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 122. V. takođe gore, par. 278. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 263.

¹⁴¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1978.

¹⁴¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1359–1366.

¹⁴¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1366, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009. godine, T. 10002.

instinktivna reakcija bila [...] da obezbedi da se tela ne otkriju ili da se u vezi s njima ne vodi dalja istraga".¹⁴²⁰

b. Argumenti strana u postupku

417. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što se oslonilo na svedočenje svedoka Đorđa Kerića (dalje u tekstu: svedok Kerić), načelnika SUP-a Užice, u Srbiji, da je Đorđević naredio da se tela pokopaju u blizini jezera Perućac, pošto je svedočenje tog svedoka nedosledno.¹⁴²¹ Konkretno, Đorđević tvrdi sledeće: (i) svedok Kerić je prvi put tokom svedočenja u sudnici rekao da je Đorđević izdao takvo naređenje, dok u ranijem svedočenju nije rekao ništa u tom smislu;¹⁴²² i (ii) nije jasno na koji je "način" Pretresno veće prihvatilo određene delove svedočenja svedoka Kerića.¹⁴²³ Konkretno, Đorđević skreće pažnju na to da je Pretresno veće napomenulo da je na svedočenje svedoka Kerića možda uticalo njegovo strahovanje da sebe ne dovede u vezu s kažnjivim ponašanjem, ali da nije objasnilo zašto bi Kerić onda sebe doveo u vezu s kažnjivim ponašanjem pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu.¹⁴²⁴

418. Đorđević tvrdi i da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao da tela otkrivena u jezeru Perućac pripadaju kosovskim Albanacima ubijenim na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.¹⁴²⁵ Đorđević tvrdi da nema dokaza koji potvrđuju da je on u tom trenutku znao za identitet žrtava ili da je o tome bio obavešten¹⁴²⁶ i tvrdi da je svedok Kerić u svedočenju

¹⁴²⁰ Prvostepena presuda, par. 1366 (reference izostavljene).

¹⁴²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 259. Žalbeno veće napominje da Đorđević, osim toga, tvrdi da je neizvesnost u pogledu broja tela koja su ekshumirana kod jezera Perućac trebalo razrešiti u njegovu korist (Đorđevićev žalbeni podnesak, fusnota 431). Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće govorilo o razlici u podacima o broju tela ekshumiranih kod jezera Perućac koje su navele srpske vlasti i podacima koje je navela Kancelarija za nestala lica i forenziku (dalje u tekstu: OMPF), i da je rešilo da se osloni na podatke koje iznosi OMPF. S tim u vezi, Pretresno veće je objasnilo da se te razlike mogu pripisati sledećim faktorima: (i) iz izveštaja srpskih vlasti izuzeti su posmrtni ostaci iz dve grobnice u Batajnici; (ii) u izveštajima o radu srpskih stručnjaka pominju se "kompletna tela", dok se u mnogim slučajevima radilo samo o delimičnim ostacima tela; i (iii) postoje nepodudarnosti između onoga što je pisalo na nalepnicama i stvarne sadržine vreća za tela vraćenih na Kosovo, u kojima su se nalazili izmešani delovi tela (Prvostepena presuda, par. 1460–1461. V. takođe Odgovor tužilaštva, fusnota 711). Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da se u tim okolnostima nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi oslonio na podatke OMPF-a, a ne na podatke koje su iznele srpske vlasti.

¹⁴²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 259.

¹⁴²³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 260.

¹⁴²⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 260. Što se tiče izjave koju je svedok Kerić dao istražnom sudiji Dilpariću pred Većem za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu, Pretresno veće je objasnilo da je "[u] tadašnjoj Kerićevoj izjavi upadljivo [...] to da se uopšte ne pominje da je optuženi bio uključen u odluke u vezi sa vađenjem tela i njihovim pokopavanjem kod brane" (Prvostepena presuda, par. 1364). Dalje, svedok Kerić je "naveo da su odluku da se tela uklone iz jezera Perućac i pokopaju u blizini brane na jezeru doneli Zoran Mitričević i on" (Prvostepena presuda, par. 1364, gde se upućuje na DP D316).

¹⁴²⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 261, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1366.

¹⁴²⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 261.

rekao da nije znao odakle su ta tela i da njega nije obavestio o tome, već da je rekao da je mislio da su tela iz Bosne i Hercegovine.¹⁴²⁷

419. Tužilaštvo u odgovoru kaže da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je lokalna policija pod Đorđevićim nadzorom pokopala tela koja su polovinom aprila 1999. godine pronađena u jednom kamionu hladnjači u jezeru Perućac.¹⁴²⁸ Tužilaštvo tvrdi da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da prihvati tvrdnju svedoka Kerića da je Đorđević naredio da se tela pronađena u jezeru Perućac pokopaju.¹⁴²⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće brižljivo procenilo svedočenje svedoka Kerića.¹⁴³⁰

420. Dalje, tužilaštvo smatra da Đorđević greši kad tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo jer je, u nedostatku neposrednih dokaza o identitetu žrtava, zaključilo da su u pitanju žrtve s Kosova i da je on to znao.¹⁴³¹ Prema mišljenju tužilaštva, Pretresno veće je "na osnovu ukupnih dokaza izvelo razumne zaključke".¹⁴³² Tužilaštvo u odgovoru kaže i da Đorđević ocenu dokaza koju je dalo Pretresno veće pokušava da zameni svojom.¹⁴³³

¹⁴²⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 261, gde se upućuje na svedočenje Đorda Kerića, 21. jul 2009. godine, T. 7763, svedočenje Đorda Kerića, 22. jul 2009. godine, T. 7822.

¹⁴²⁸ Odgovor tužilaštva, par. 225.

¹⁴²⁹ Odgovor tužilaštva, par. 226.

¹⁴³⁰ Odgovor tužilaštva, par. 226.

¹⁴³¹ Odgovor tužilaštva, par. 227.

¹⁴³² Odgovor tužilaštva, par. 227.

¹⁴³³ Odgovor tužilaštva, par. 228.

c. Analiza

421. Žalbena veće napominje da je svedok Kerić u tri navrata govorio o pokopavanju tela blizu jezera Perućac: (i) u pismenoj izjavi datoj Radnoj grupi MUP-a 2001. godine, (ii) u izjavi datoj pod zakletvom sudiji Dilpariću pred Većem za ratne zločine u Beogradu 2005. godine i (iii) tokom svedočenja u sudnici.¹⁴³⁴ Pretresno veće je izričito razmotrilo nepodudarnosti između onog što je svedok Kerić rekao tokom svedočenja u sudnici i onog što je ranije rekao pred Većem za ratne zločine u Beogradu 2005. godine.¹⁴³⁵ Pretresno veće je primetilo da svedok Kerić 2005. godine pred istražnim sudijom Dilparićem nije pomenuo Đorđevićovo učešće u donošenju bilo koje odluke o vađenju tela i njihovom pokopavanju kod jezera Perućac.¹⁴³⁶ Naprotiv, Kerić je rekao da su odluku o vađenju tela i njihovom pokopavanju doneli on i Zoran Mitričević.¹⁴³⁷ Pretresno veće je takođe bilo mišljenja da je pismena izjava koju je svedok Kerić 2001. godine dao Radnoj grupi izgleda sličnija onome što je rekao tokom svedočenja u sudnici.¹⁴³⁸ Kad je procenjivalo svedočenje svedoka Kerića, Pretresno veće je imalo u vidu da su na njegove različite prikaze mogli uticati određeni faktori, na primer, protok vremena, koji se odrazio na pamćenje, činjenica da je Kerić, u trenutku kad je dao prvu izjavu Radnoj grupi, i dalje bio aktivni pripadnik MUP-a, ali da je prilikom svedočenja 2005. godine bio u penziji, kao i to da je strahovao da bi sebe mogao dovesti u vezu s kažnjivim ponašanjem.¹⁴³⁹

422. I pored raznih nedoslednosti, Pretresno veće je na kraju zaključilo da je uverljivo Kerićevo svedočenje u sudnici o tome da mu je Đorđević izdao uputstva o pokopavanju tela pronađenih u jezeru Perućac, kao i to da je on u nekoliko navrata razgovarao s Đorđevićem kako bi od njega dobio dalja uputstva.¹⁴⁴⁰ Žalbena veće podseća da pretresno veće "ima diskreciono ovlašćenje da prihvati svedočenje nekog svedoka bez obzira na nedoslednosti koje postoje između tog svedočenja i ranijih izjava tog svedoka"¹⁴⁴¹ i da je pretresno veće, osim toga, najpozvanije da razreši eventualne nedoslednosti unutar svedočenja ili među svedočenjima svedoka.¹⁴⁴² Kad je razmatralo svedočenje svedoka Kerića, Pretresno veće je uzelo u obzir da on u dato vreme nije preduzeo nikakve istražne mere u vezi s vađenjem i pokopavanjem tela i da je, po svoj prilici, "do takvog grubog kršenja

¹⁴³⁴ Prvostepena presuda, par. 1357, 1364.

¹⁴³⁵ Prvostepena presuda, par. 1357–1358, 1364–1365.

¹⁴³⁶ Prvostepena presuda, par. 1364, gde se upućuje na DP D316.

¹⁴³⁷ Prvostepena presuda, par. 1364, fusnota 5252, gde se upućuje na DP D316.

¹⁴³⁸ Prvostepena presuda, par. 1357.

¹⁴³⁹ Prvostepena presuda, par. 1358.

¹⁴⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 1364–1365.

¹⁴⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 86, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, par. 96, Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 443, Drugostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 89.

¹⁴⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 71, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Renzaho*, par. 355, Drugostepenu presudu u predmetu *Rukundo*, par. 207, Drugostepenu presudu u predmetu *Simba*, par. 103.

dužnosti s Kerićeve strane moglo da dođe samo ako je on postupao po naređenju".¹⁴⁴³ Osim toga, Pretresno veće je primetilo da je, suprotno onom što Đorđević tvrdi, izjava koju je svedok Kerić 2001. godine dao Radnoj grupi MUP-a slična njegovom svedočenju u sudnici.¹⁴⁴⁴ U pomenutoj izjavi Kerić je rekao da mu je Đorđević naredio da preduzme mere za "asanacij[u] terena", što je Kerić, kako je objasnio svedočeći u sudnici, shvatio kao naređenje koje se odnosi na vađenje tela iz jezera Perućac i njihovo pokopavanje, kao i da ga je obavestio o tome da će predstavnici MUP-a biti poslani na lice mesta radi koordinacije.¹⁴⁴⁵ Dalje, Žalbena veće napominje da se svedočenje svedoka Kerića podudara s obrascem Đorđevićevog učešća u operacijama pokopavanja.¹⁴⁴⁶ S obzirom na to da je Pretresno veće brižljivo razmotrilo svedočenje svedoka Kerića, Žalbena veće zaključuje da je ono postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad je to svedočenje prihvatilo uprkos ranijim nedoslednostima.

423. Žalbena veće se nije uverilo ni da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je Đorđević znao da su tela pronađena kod jezera Perućac bila tela kosovskih Albanaca.¹⁴⁴⁷ Pretresno veće je primilo k znanju svedočenje svedoka Kerića, koji je rekao da se, u trenutku kad su ta tela pronađena, u javnosti spekulisalo da se možda radi o žrtvama NATO bombardovanja ili o telima koja su ekshumirana iz neke masovne grobnice u Bosni i Hercegovini, ali da "niko nije mislio da tela potiču sa Kosova".¹⁴⁴⁸ Dalje, Pretresno veće je primilo k znanju Kerićevu tvrdnju da se on "ni[je] bavio" pitanjem porekla tela, pošto je u to vreme imao druge prioritete, ali je tu tvrdnju smatralo neuverljivom.¹⁴⁴⁹ Kasnije je Pretresno veće zaključilo da se može "razumno zaključiti" da je Đorđević znao da se radi o telima kosovskih Albanaca ubijenih na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica,¹⁴⁵⁰ a taj je zaključak zasnovalo na sledećim dokazima: (i) Đorđević je priznao da je bio svestan činjenice da je pokopavanje tela otkrivenih u jezeru Perućac nezakonito; (ii) Đorđević u vezi s tim telima nije preduzeo nikakve istražne mere; (iii) neposredno pre otkrivanja tela u jezeru Perućac, Đorđević je obavesthen o tome da su u kamionu hladnjači koja je plutala u Dunavu pronađena tela koja su, po svemu sudeći, bila tela kosovskih Albanaca; i (iv) u vezi s tim telima isto

¹⁴⁴³ Prvostepena presuda, par. 1366. Pretresno veće je dalje objasnilo: "[o]sim naređenja nadređenih, nema nijednog očiglednog razloga iz kojeg bi on tako grubo prekršio svoju dužnost, kao ni bilo kakvog ličnog interesa ili bilo čega drugog što bi primoralo Kerića da tako postupi, osim naređenja nadređenih" (Prvostepena presuda, par. 1366, gde se poziva na svedočenje Đorda Kerića, 22. jul 2009. godine, T. 7850).

¹⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 1361. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 259, gde se tvrdi da ni iz jednog dela Kerićevog svedočenja pre svedočenja u sudnici ne proizlazi da je Đorđević naredio da se tela pokopaju kod jezera Perućac.

¹⁴⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1361, gde se upućuje na DP P1212, svedočenje Đorda Kerića, 22. jul 2009. godine, T. 7863.

¹⁴⁴⁶ V. gore, par. 378–384, 406–408, 413–414, 421–425.

¹⁴⁴⁷ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 261, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1366.

¹⁴⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 1363.

¹⁴⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1363.

¹⁴⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1366.

tako nije preduzeta nikakva istraga.¹⁴⁵¹ S obzirom na obrazac ponašanja i jasno Đorđevićovo priznanje da je njegovo ponašanje bilo nezakonito, Žalbeno veće se uverilo da se mogao izvesti razuman zaključak da je on znao da tela izvađena iz jezera Perućac pripadaju kosovskim Albancima. U tom pogledu Žalbeno veće upućuje na zaključke Pretresnog veća o Đorđevićevom učešću u pronalaženju tela kosovskih Albanaca samo nekoliko nedelja pre toga.¹⁴⁵²

424. Prema tome, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on znao za sakrivanje tela pronađenih u jezeru Perućac i da je u toj operaciji odigrao važnu ulogu.

(e) Zaključak

425. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do zaključka do kog je došlo Pretresno veće, te da, prema tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo tako što je precenilo ulogu koju je on odigrao u operacijama sakrivanja tela u centru SAJ-a u Batajnici, kod jezera Perućac i u centru PJP-a u Petrovom Selu.

5. Navodna greška u proceni uloge koju je Đorđević odigrao u sakrivanju tela

(a) Argumenti strana u postupku

426. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće primenilo nepravičan standard kad je procenjivalo njegovu umešanost u sakrivanje tela.¹⁴⁵³ Konkretno, Đorđević tvrdi da Pretresno veće jeste prihvatilo mogućnost da je on postupao po naređenjima ministra Stojiljkovića da se tela sakriju, ali da to nije protumačilo u njegovu korist, iako je Kerića oslobodilo odgovornosti "za to što nije preduzeo dalje mere, budući da je postupao 'po naređenjima nadređenih'".¹⁴⁵⁴ Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo time što nije uzelo u obzir da li je on bio nadležan da preduzme ikakve dalje mere.¹⁴⁵⁵ Da je nekakva opšta "zavera ćutanja" postojala, bilo bi nelogično, tvrdi Đorđević, da on traži da se pokrene istraga i da izražava iznenađenje kad je saznao da su u Tekiji pronađena tela.¹⁴⁵⁶ On tvrdi i da je njegova "umešanost bila strogo ograničena na prikriivanje koj je usledilo" i da je Pretresno veće

¹⁴⁵¹ Prvostepena presuda, par. 1366, fusnota 5260.

¹⁴⁵² V. gore, par. 406.

¹⁴⁵³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 264.

¹⁴⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 264.

¹⁴⁵⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 265.

¹⁴⁵⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 266.

preuveličalo njegovu ulogu u operacijama sakrivanja tela, pošto on nije učestvovao u prvom, loše sprovedenom pokušaju da se tela prebace van Kosova.¹⁴⁵⁷

427. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević samo ponavlja tvrdnje koje su u prvostepenom postupku odbačene i da nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.¹⁴⁵⁸ Čak i da Đorđević jeste postupao po nezakonitom naređenju ministra, tužilaštvo tvrdi da je on uprkos tome odgovoran za takve postupke.¹⁴⁵⁹

(b) Analiza

428. Žalbeno veće smatra da je neuverljiva Đorđevićeva tvrdnja da je on postupao po naređenjima ministra Stojiljkovića i da je od njega u više navrata tražio da pokrene istragu o telima pronađenim u Tekiji. Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da iz dokaza proizlazi da je Đorđević lično izdavao naređenja o tajnom postupanju s telima, njihovom prevozu i ponovnom pokopavanju.¹⁴⁶⁰ Kad je izvodilo taj zaključak Pretresno veće se oslonilo na dokaze o pronalaženju tela u blizini sela Tekija i u blizini jezera Perućac, iznete u poglavlju VII Prvostepene presude.¹⁴⁶¹ U suštini, Đorđević ponovo iznosi tvrdnje koje su u prvostepenom postupku već odbačene, naime, da je on bio samo posrednik koji je prenosio informacije ministru,¹⁴⁶² ali ne ukazuje ni na kakvu grešku koju je Pretresno veće počinilo. Utoliko se Žalbeno veće uverilo da Pretresno veće nije primenilo nepravičan standard i da je postupilo razumno kad je zaključilo da iz dokaza proizlazi da je Đorđević "načelnicima SUP-a Časlavu Goluboviću i Đorđu Keriću [...] bio prva i primarna osoba za kontakt".¹⁴⁶³ S tim u skladu, Žalbeno veće, podsećajući na svoj zaključak da je Đorđević znao za operacije sakrivanja tela i da je u više navrata bio umešan u njih,¹⁴⁶⁴ odbacuje Đorđevićeve tvrdnje.

¹⁴⁵⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 253.

¹⁴⁵⁸ Odgovor tužilaštva, par. 232, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1969–1971, 1980–1982, Đorđevićev završni podnesak, par. 556–561, 564, 572, 602, 604.

¹⁴⁵⁹ Odgovor tužilaštva, par. 232, gde se upućuje na član 7(4) Statuta.

¹⁴⁶⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1969–1970. Dalje, Žalbeno veće napominje da Đorđević pogrešno prikazuje rezonovanje Pretresnog veća kad tvrdi da je ono Kerića oslobodilo odgovornosti za to što nije preduzeo nikakve dalje mere, pošto je delovao po naređenju nadređenih. Kao što je već rečeno, kad je ocenjivalo da li je Kerićevo svedočenje uverljivo, Pretresno veće je napomenulo da je jedini očigledan razlog iz kog taj svedok nije poveo istragu na jezeru Perućac taj da je postupao u skladu s naređenjima nadređenih (v. gore, par. 416, 421–424. To znači da Pretresno veće nije donelo nikakav zaključak kojim bi svedoka Kerića oslobodilo odgovornosti (v. *contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 264).

¹⁴⁶¹ Prvostepena presuda, par. 1357–1366, 1969.

¹⁴⁶² V. Prvostepena presuda, par. 1969. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1301, 1316.

¹⁴⁶³ V. Prvostepena presuda, par. 1969. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da on Goluboviću nije izdavao nikakva naređenja u vezi s telima pre nego što je obavestio ministra o onom što mu je Golubović rekao, Pretresno veće je napomenulo da je ta tvrdnja protivrečna izjavi samog Đorđevića u pismu upućenom "Nedeljnom telegrafu" 2004. godine. Naime, Đorđević u tom pismu kaže da je, čim je saznao za tela, dao Goluboviću uputstvo šta da radi s njima i da je potom o tome obavestio i ministra (Prvostepena presuda, par. 1315, gde se upućuje na DP P1474, str. 7, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 10. decembar 2009. godine, T. 9967–9968).

¹⁴⁶⁴ V. gore, par. 406–408, 413–414, 421–423.

429. Žalbena veće smatra neuverljivom i tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da Đorđević nije preduzeo mere da obezbedi da se o zločinima povede istraga ili da se kazne oni koji su ih počinili. Za razliku od onog što Đorđević tvrdi, iz dokaza jasno proizlazi da je on preduzeo mere kako bi osujetio istrage tako što je Goluboviću izdao naređenje da se tela pronađena u Tekiji pokopaju, što se postarao da mediji ne budu obavešteni i što je uništio kamion hladnjaču nakon što su tela izvađena iz njega.¹⁴⁶⁵

430. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da su njegovi postupci nespojivi s postojanjem "zavere ćutanja", Žalbena veće podseća na to da je zaključilo da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u proceni njegovih navodnih zalaganja da se pokrene istraga.¹⁴⁶⁶ Đorđević ponavlja da je bio iznenađen kad je čuo da su u Tekiji pronađena tela, ali to ne pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo u svom opštem zaključku, zasnovanom na ukupnim dokazima, da je postojao plan da se sakriju tela civila, kosovskih Albanaca, ubijenih na Kosovu tokom perioda na koji se Optužnica odnosi, i da je Đorđević odigrao aktivnu ulogu u operacijama sakrivanja tela.¹⁴⁶⁷ Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da iz dokaza proizlazi da je Đorđević bio aktivno umešan u operacije sakrivanja tela.

431. Konačno, Žalbena veće smatra da je neuverljiva Đorđevićeva tvrdnja da su postojale dve odvojene operacije sakrivanja tela i da je njegova uloga bila ograničena na dodatni, ili zasebni, plan da se tela sakriju. Žalbena veće podseća na to da je Đorđević u operacijama sakrivanja tela odigrao glavnu ulogu, kao i na svoj zaključak da je u visokom rukovodstvu postojao plan da se te operacije sprovedu.¹⁴⁶⁸

432. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi došao do zaključka do kog je došlo Pretresno veće, te da, prema tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno procenilo njegovo učešće u sakrivanju tela.

6. Zaključak

433. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće u celosti odbacuje Đorđevićev podosnov 9(G).

¹⁴⁶⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1970. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1301–1302, 1307, 1313.

¹⁴⁶⁶ V. gore, par. 408.

¹⁴⁶⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1967–1982.

¹⁴⁶⁸ V. gore, par. 400–430.

H. Podosnov 9(H): navodne greške u vezi s Đorđevićim propustom da preduzme mere da obezbedi istragu o zločinima

1. Uvod

434. Pretresno veće je zaključilo da je u periodu od 1998. godine pa najmanje do kraja NATO kampanje u junu 1999. godine postojao obrazac da se o zločinima koje su srpske snage na Kosovu počinile nad civilima, kosovskim Albancima, generalno ne izveštava i da se ne vode istrage.¹⁴⁶⁹ Pretresno veće je zaključilo da je, umesto da se sprovede istrage, postojao "konsistent[an] obra[zac] ponašanja pripadnika MUP-a, a ponekad i pripadnika VJ, koji [su] činili sve da spreče da ubijanja budu otkrivena i da osujete istragu o njima".¹⁴⁷⁰ Pretresno veće je zaključilo da zbog neizveštavanja, nevođenja istraga i zbog operacija sakrivanja tela, o ubijanju i drugim teškim zločinima za koje je u Prvostepenoj presudi utvrđeno da su počinjeni uglavnom nisu sprovedene istrage i izvršioци takvih zločina nisu krivično gonjeni.¹⁴⁷¹

435. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević "značajno doprineo kampanji terora i ekstremnog nasilja koju su pripadnici srpskih snaga sprovodili nad kosovskim Albancima s ciljem izmene etničkog sastava Kosova".¹⁴⁷² Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je on znao za zločine koje su srpske snage počinile na Kosovu i da je postupao s traženom namerom, između ostalog (i) kada nije obezbedio da se sprovede istraga i kazne pripadnici MUP-a za zločine počinjene na Kosovu, (ii) kada je preduzimao mere da se ti zločini prikriju¹⁴⁷³ i (iii) kada je upućivao paravoјne formacije na Kosovo.¹⁴⁷⁴

2. Argumenti strana u postupku

436. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da on nije preduzeo nikakve mere kako bi obezbedio da se povede istraga o zločinima koje su počinile snage MUP-a i da taj propust čini deo njegovog značajnog doprinosa UZP-u.¹⁴⁷⁵

437. Đorđević osporava zaključak Pretresnog veća da se po tome što se o zločinima počinjenim u periodu od 1998. i najmanje do juna 1999. godine nije izveštavalo i što se o njima nisu vodile istrage vidi da je postojao obrazac vezan za UZP.¹⁴⁷⁶ On tvrdi da taj obrazac pre svega čine incidenti iz

¹⁴⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 2102. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2081–2101.

¹⁴⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 2103.

¹⁴⁷¹ Prvostepena presuda, par. 2105.

¹⁴⁷² Prvostepena presuda, par. 2158.

¹⁴⁷³ Prvostepena presuda, par. 2158. V. gore, par. 372–373.

¹⁴⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 2158. V. gore, par. 351.

¹⁴⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 268, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2154–2158.

¹⁴⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 269.

perioda između 1998. i početka 1999. godine¹⁴⁷⁷ koji se ne navode u izveštajima Štaba MUP-a¹⁴⁷⁸ i o kojima organi lokalnog SUP-a ili VJ-a jesu proveli istragu.¹⁴⁷⁹ Đorđević dodaje i da Pretresno veće, kad je ocenjivalo dokazni predmet D888 (zbirku s "hiljadu prikaza" krivičnih dela počinjenih na Kosovu od jula 1998. do juna 1999. godine), nije uzelo u obzir da taj dokazni predmet čini deo jedne veće grupe dokumenata koja u spis nije uvrštena integralno zato što je "preobimna".¹⁴⁸⁰ Đorđević smatra da činjenica da je taj dokument "preobiman" dovodi u pitanje zaključak Pretresnog veća da je postojao opšti obrazac neizveštavanja i nevođenja istraga.¹⁴⁸¹

438. Đorđević tvrdi i da nema dokaza iz kojih bi proizlazilo da je on znao ili da je bilo razloga da zna za incidente koji se ne navode u izveštajima MUP-a ili SUP-a, pa da zato nije mogao imati obavezu da povede istragu.¹⁴⁸² Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće donelo "neodređene zaključke o obavezi da se povede istraga o svim zločinima"¹⁴⁸³ u svetlu svog zaključka da je on imao "efektivnu kontrolu" i da je "trebalo da kazni počinioce zločina".¹⁴⁸⁴ Đorđević tvrdi se od njega moglo tražiti da je pokrenuo one istražne radnje koje su bile "u granicama njegovih materijalnih mogućnosti".¹⁴⁸⁵ S tim u vezi on tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir hijerarhiju MUP-a i pitanje koje su istražne i kaznene mere bile u okviru njegovih realnih ovlašćenja.¹⁴⁸⁶ Konkretno, Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir da MUP gubi uticaj na istrage i krivično gonjenje onog časa kad se u to uključe organi pravosuđa.¹⁴⁸⁷ Dalje, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće po svoj prilici procenjivalo kvalitet istraga, a ne "sve pokušaje da se povede istraga" koji su bili u okviru njegovih realnih ovlašćenja, kao i da nije uzelo u obzir efekat nepovoljnih ratnih prilika na mogućnost da se vode istrage.¹⁴⁸⁸

¹⁴⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2083–2085, 2178–2179, 2182.

¹⁴⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2093, 2097–2098, 2100.

¹⁴⁷⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272. U prilog toj tvrdnji Đorđević navodi sledeća mesta: Podujevo, Trnje, Izbica/Izbicë, Pusto Selo/Pastasellë i Kotlina/Kotlinë (Đorđevićev žalbeni podnesak, fusnota 469, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1959, 2091, 2092, 2094, 2096).

¹⁴⁸⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 269, gde se upućuje na pretres od 2. marta 2010. godine, T. 12180, 12182–12184, 12187 (zatvorena sednica); Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 82.

¹⁴⁸¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 269.

¹⁴⁸² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272.

¹⁴⁸³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 270, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2191, 2194.

¹⁴⁸⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 270, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2174–2185, 2191; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 82. Đorđević napominje da ne može da uloži žalbu u vezi s odgovornošću na osnovu člana 7(3), pošto na osnovu tog člana nije doneta osuđujuća presuda (Đorđevićev žalbeni podnesak, fusnota 464).

¹⁴⁸⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 271, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 230, Drugostepenu presudu u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154, Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 373, Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 526–527.

¹⁴⁸⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273.

¹⁴⁸⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273.

¹⁴⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273 (naglasak u originalu).

439. Osim toga, Đorđević tvrdi da su jedini zaključci o tome da je on aktivno ometao istrage doneti u vezi s njegovom odgovornošću za pomaganje i podržavanje i da su oni "naizgled" zasnovani samo na incidentima prikrivanja zločina, o kojima je govorio u žalbenom podosnovu 9(G).¹⁴⁸⁹

440. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđevićeve tvrdnje treba odbaciti zato što on u njima samo ponavlja ono što je već izneo u prvostepenom postupku, a ne pokazuje da je Pretresno veće pogrešilo.¹⁴⁹⁰ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kad je, brižljivo procenivši dokaze, zaključilo da je postojao obrazac neizveštavanja i nevođenja istraga o zločinima koje su srpske snage počinile nad civilima, kosovskim Albancima, kao i da su postojala nastojanja da se takve istrage osujete.¹⁴⁹¹ Dalje, tužilaštvo tvrdi i da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević značajno doprineo UZP-u time što se, iako je znao za zločine na Kosovu, nije postarao za to da se o njima povedu istrage i da se kazne pripadnici MUP-a koji su te zločine počinili.¹⁴⁹²

441. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje o dokaznom predmetu D888, tužilaštvo skreće pažnju na to da on nije ni tražio da se taj dokazni predmet u spis uvrsti integralno.¹⁴⁹³ Dalje, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće postupilo razumno kad je u spis uvrstilo samo one delove tog dokumenta "koji su pokazani nekom svedoku" i kad se samo na te delove i oslonilo.¹⁴⁹⁴

442. Tužilaštvo tvrdi da Pretresno veće jeste primilo k znanju da u se izveštajima MUP-a koji su slani Beogradu nije govorilo o teškim zločinima koje su snage MUP-a počinile nad civilima, kosovskim Albancima, ali da je zaključilo da je Đorđević o tim zločinima bio obavešten putem drugih kanala.¹⁴⁹⁵ Tužilaštvo napominje i da je Pretresno veće zaključilo da se to sistematsko neizveštavanje podudara s obrascem prikrivanja tih zločina.¹⁴⁹⁶ Dalje, tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešno procenilo njegovu ulogu u istragama i

¹⁴⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 274. V. gore, par. 372–432.

¹⁴⁹⁰ Odgovor tužilaštva, par. 234, gde se Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 268, 270–273, poredi s Đorđevićevim završnim podneskom, par. 413–429, 447.

¹⁴⁹¹ Odgovor tužilaštva, par. 235, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2081–2107. Tužilaštvo napominje i da je Pretresno veće zaključilo da se to sistematsko neizveštavanje podudara s obrascem prikrivanja takvih zločina (Odgovor tužilaštva, par. 238, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1985).

¹⁴⁹² Odgovor tužilaštva, par. 234, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2157–2158. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, doduše, primilo k znanju da se u izveštajima MUP-a koji su slani Beogradu nije govorilo o teškim zločinima koje su snage MUP-a počinile nad civilima, kosovskim Albancima, ali da je zaključilo da je Đorđević o tim zločinima bio obavešten putem drugih kanala (Odgovor tužilaštva, par. 238, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1985–1998).

¹⁴⁹³ Odgovor tužilaštva, par. 236, gde se upućuje na svedočenje svedoka 6D2, 5. mart 2010. godine, T. 12440 (zatvorena sednica). *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 269.

¹⁴⁹⁴ Odgovor tužilaštva, par. 236, gde se upućuje na svedočenje od 2. marta 2010. godine, T. 12179–12187 (zatvorena sednica), svedočenje svedoka 6D2, 4. mart 2010. godine, T. 12324 (zatvorena sednica), svedočenje svedoka 6D2, 5. mart 2010. godine, T. 12440 (zatvorena sednica), 17. mart 2010. godine, T. 12954, Prvostepena presuda, par. 279, 301, 310, 314, 384, 431, 548.

¹⁴⁹⁵ Odgovor tužilaštva, par. 238, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1985–1998.

¹⁴⁹⁶ Odgovor tužilaštva, par. 238, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1985.

kažnjavanju počinitelaca zločina.¹⁴⁹⁷ Tužilaštvo smatra da je Đorđević, kao načelnik RJB-a, imao i ovlašćenja i obavezu da spreči svoje podređene da čine zločine, da kazni počinioce i da formira istražna tela ili komisije.¹⁴⁹⁸

3. Analiza

(a) Navodne greške u vezi s obrascem neizveštavanja i nevođenja istraga o zločinima koje su počinile srpske snage

443. Kao što je već rečeno, Đorđević smatra da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je postojao obrazac generalnog neizveštavanja i nevođenja istraga o zločinima koje su počinile srpske snage,¹⁴⁹⁹ pošto se dokazi na koje se oslonilo prevashodno sastoje od: (i) incidenata koji su se odigrali u periodu od 1998. do početka 1999, pa stoga nisu relevantni za njegov *actus reus* 1999,¹⁵⁰⁰ (ii) incidenata koji se ne pominju u izveštajima Štaba MUP-a, pa on zato nije znao niti je bilo razloga da zna za njih¹⁵⁰¹ i (iii) incidenata u vezi s kojim su izvršeni uviđaji.¹⁵⁰²

444. Što se tiče Đorđevićeve prve tvrdnje, Žalbena veće podseća da pretresno veće ima diskreciono ovlašćenje da razmatra dokaze o događajima koji su se odigrali pre perioda na koji se odnosi optužnica ukoliko smatra da su ti dokazi relevantni i da imaju dokaznu vrednost.¹⁵⁰³ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da događaji iz 1998. i prve polovine 1999. godine pokazuju "da je postojao obrazac prekomerne upotrebe sile od strane srpskih snaga na Kosovu, kao i da nisu preduzimate mere da se ispituju i kazne počinioci zločina počinjenih nad kosovskim Albancima".¹⁵⁰⁴ Isto tako, Pretresno veće je zaključilo da je "najkasnije krajem marta 1999. godine uspostavljen obrazac nevođenja istrage o incidentima u kojima su ubijeni civili kosovski Albanci" i da se "s primenom tog obrasca nastavilo [...] do kraja perioda na koji se odnosi Optužnica, a i kasnije".¹⁵⁰⁵ Zato se Žalbena veće uverilo da dokazi o incidentima koji su se odigrali pre perioda na koji se odnosi Optužnica jesu relevantni i da imaju dokaznu vrednost za opšti obrazac neizveštavanja, nevođenja istraga i nekažnjavanja u vezi sa zločinima koje su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica srpske snage počinile na Kosovu nad kosovskim Albancima. Stoga Žalbena

¹⁴⁹⁷ Odgovor tužilaštva, par. 239. Tužilaštvo napominje da Đorđević, iako je bio svestan toga da snage MUP-a masovno čine zločine na Kosovu, tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica, a ni posle toga, kad je još uvek bio na položaju načelnika RJB-a nije preduzeo nikakve mere da obezbedi da se o tim zločinima povede istraga ili da se oni koji su učestvovali u njima kazne (Odgovor tužilaštva, par. 237, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2157, 2191).

¹⁴⁹⁸ Odgovor tužilaštva, par. 239, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1999, 2174–2175, 2187.

¹⁴⁹⁹ V. Prvostepena presuda, par. 2102. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2083–2101.

¹⁵⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2083–2085, 2178–2179, 2182.

¹⁵⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2093, 2097–2098, 2100.

¹⁵⁰² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1959, 2091, 2092, 2094, 2096.

¹⁵⁰³ V. gore, par. 295.

¹⁵⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 2083.

¹⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 2086.

veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima kad je uzelo u obzir dokaze o događajima koji su se odigrali pre perioda na koji se odnosi Optužnica.

445. U tom smislu, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u tome.

446. Što se tiče Đorđevićeve druge tvrdnje, Žalbeno veće podseća da je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Đorđević tokom celog perioda na koji se Optužnica odnosi bio obaveštavan o operacijama MUP-a.¹⁵⁰⁶ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da se u izveštajima MUP-a ne pominju teški zločini koje su snage MUP-a tokom 1998. i 1999. godine počinile nad civilima, kosovskim Albancima, ali da je Đorđević o njima obaveštavan "na druge načine".¹⁵⁰⁷ Konkretno, Pretresno veće je imalo u vidu sledeće: (i) Đorđević je bio u ličnom kontaktu s nekoliko šefova SUP-a; (ii) rukovodilac Štaba MUP-a Lukić bio je na terenu u nekoliko navrata; i (iii) podređeni su Đorđeviću podnosili izveštaje usmeno, telefonom.¹⁵⁰⁸ Pošto je Đorđević i na te druge načine obaveštavan o zločinima, Žalbeno veće je zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo kad je zaključilo da je Đorđević znao za zločine, uprkos tome što se oni u izveštajima SUP-a i izveštajima MUP-a ne pominju.¹⁵⁰⁹ Prema tome, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad se, procenjujući njegov doprinos UZP-u, oslonilo na incidente koji se ne pominju u izveštajima SUP-a i izveštajima MUP-a.

447. Što se tiče Đorđevićeve treće tvrdnje, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće razmotrilo i odbacilo njegovu tvrdnju da je MUP obavljao uviđaje o zločinima počinjenim nad kosovskim Albancima.¹⁵¹⁰ Pretresno veće je zaključilo da dokazi odbrane o uviđajima koje je MUP obavio u vezi s ubijanjem kosovskih Albanaca "pokazuju da je najveći broj tih istraga bio 'izmanipulisan' tako da se stvori lažna slika da su žrtve bile pripadnici OVK ubijeni u borbi".¹⁵¹¹ Osim toga, Pretresno

¹⁵⁰⁶ V. gore, par. 247–252. V. takođe dole, par. 492.

¹⁵⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1985. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1986–1998. Dalje, Pretresno veće je objasnilo da to što su u izveštajima MUP-a sistematski izostavljani ti zločini nije dokaz za to da Đorđević za njih nije znao, već da potvrđuje obrazac prikrivanja zločina počinjenih nad civilima, kosovskim Albancima, koji je postojao u MUP-u (Prvostepena presuda, par. 1985). Dalje, Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće razmotrilo i odbacilo Đorđevićevu tvrdnju da o pojedinim zločinima na koje se Pretresno veće oslonilo istrage nisu vođene zato što se dotični zločini ne pominju u izveštajima. Na primer, Pretresno veće je u vezi s ubijanjem civila, kosovskih Albanaca, u noći između 1. i 2. aprila 1999. godine, koje su počinile snage MUP-a, reklo sledeće: "Teorija da se o ubijanju brojnih civila i paljenju kuća u centru grada Đakovice za vreme operacije u kojoj je učestvovao veliki broj policajaca ne bi vodila istraga osim ako neki očevidac tog događaja albanske nacionalnosti ne podnese zvaničnu prijavu, ne može se ozbiljno shvatiti" (Prvostepena presuda, par. 2093. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272, fusnota 468, gde Đorđević upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2093, kako bi potkrepio svoju tvrdnju da nema dokaza za to da je on znao za incidente koji se ne navode u izveštajima MUP-a).

¹⁵⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1985–1987. Žalbeno veće napominje da je o Đorđevićevim tvrdnjama u vezi s tim "drugim načinima" govorilo u vezi s njegovim desetim žalbenim osnovom (v. dole, par. 485–504).

¹⁵⁰⁹ V. gore, par. 250. V. takođe dole, par. 492.

¹⁵¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2102. V. Prvostepena presuda, par. 2086–2100. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 272.

¹⁵¹¹ Prvostepena presuda, par. 2102.

veće je zaključilo da, suprotno onom što Đorđević tvrdi, dokazi pokazuju da u vezi sa zločinima u Podujevu (30. mart 1999), Trnju (poslednja nedelja marta 1999), Izbici (28. mart 1999), Pustom Selu (31. mart 1999) i Kotlini (9. i 24. marta 1999. godine) nisu pokrenute prave istrage, niti su o njima sačinjeni izveštaji.¹⁵¹² Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće u vezi s tim počinilo ikakvu grešku.

448. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da je zbirka dokumenata iz koje je izdvojen dokazni predmet D888 "preobimna",¹⁵¹³ Žalbeno veće skreće pažnju na to da je Pretresno veće prihvatilo samo one delove tog dokumenta koji su predloženi svedoku 6D2.¹⁵¹⁴ Osim toga, odbrana je, podnoseći taj dokument, izričito rekla da nema nameru da se "ceo dokument [...] usvaja, nego samo on[i] delov[i] za koje svedok ima saznanja iz svog rada".¹⁵¹⁵ Žalbeno veće podseća na to da ono u principu razmatra samo one dokaze na koje pretresno veće upućuje u tekstu presude ili u pratećim fusnotama, kao i dokaze iz spisa prvostepenog postupka na koje upućuju strane, kao i, prema potrebi, dodatne dokaze prihvaćene u žalbenom postupku.¹⁵¹⁶ Stoga Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je u obzir uzelo samo one delove dokaznog predmeta D888 koji su uvršteni u spis. S tim u skladu, Žalbeno veće neće razmatrati one delove tog dokumenta koji nisu uvršteni u spis i neće donositi zaključke o "obimnosti" onog većeg dokumenta iz kojeg je dokazni predmet D888 izdvojen kao poseban.

449. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je u periodu od 1998. godine pa najmanje do kraja NATO kampanje u junu 1999. godine postojao obrazac da se o zločinima koje su srpske snage na Kosovu počinile nad civilima, kosovskim Albancima, generalno ne izveštava i da se ne vode istrage.

(b) Navodne greške u vezi s obavezom da se povede istraga

450. Žalbeno veće primećuje da Pretresno veće nije, kao što Đorđević tvrdi, "donelo [...] neodređene zaključke o obavezi da se povede istraga o svim zločinima vezane za Đorđevića, a u svetlu komandne odgovornosti po članu 7(3)".¹⁵¹⁷ Naprotiv, Pretresno veće je brižljivo procenilo da li je Đorđević preduzeo nužne i razumne mere da spreči zločine i/ili kazni njihove počinioce i navelo

¹⁵¹² V. Prvostepena presuda, par. 1959–1966 (Podujevo), par. 2091 (Trnje), par. 2092 (Izbica), par. 2094–2095 (Pusto Selo), par. 2096 (Kotlina). V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 269, fusnota 469.

¹⁵¹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 269.

¹⁵¹⁴ V. svedočenje svedoka 6D2, 5. mart 2010. godine, T. 12440 (zatvorena sednica). V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 236.

¹⁵¹⁵ Svedočenje svedoka 6D2, 2. mart 2010. godine, T. 12186 (zatvorena sednica). V. takođe svedočenje svedoka 6D2, 5. mart 2010. godine, T. 12440 (zatvorena sednica).

¹⁵¹⁶ V. gore, par. 15.

¹⁵¹⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 270, gde se poziva na Prvostepenu presudu, par. 2174–2185, 2191, 2194 (reference izostavljene).

pojedinačne incidente u kojima Đorđević to nije učinio.¹⁵¹⁸ Osim toga, Pretresno veće je, suprotno onom što Đorđević tvrdi, donelo jasne zaključke o tome da je on imao *de jure* ovlašćenja i efektivnu kontrolu nad policijom na Kosovu, u kontekstu njegovog učešća u zajedničkom planu UZP-a, da je "raspolagao detaljnim saznanjima o događajima na terenu" i da je "igrao [...] ključnu ulogu u koordiniranju rada snaga MUP-a na Kosovu 1998. i 1999. godine".¹⁵¹⁹ Đorđević zanemaruje zaključke Pretresnog veća da je on aktivno prikrivao zločine koje su srpske snage počinile i da se starao o tome da se o njima ne povede istraga.¹⁵²⁰ To znači da je Đorđevićovo ponašanje išlo i dalje od propusta da preduzme mere kako bi obezbedio da se povedu istrage o zločinima. S tim u skladu, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo takve zaključke.

451. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da Pretresno veće nije uzelo u obzir hijerarhiju MUP-a, kao ni pitanje da li je on u vezi s incidentima o kojima je povedena istraga zaista imao realna ovlašćenja da povede istrage i da kažnjava, Žalbena veće napominje da se Đorđević u prilog toj svojoj tvrdnji poziva samo na jedan incident, naime na slučaj tela pronađenih blizu sela Tekija.¹⁵²¹ Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir da je odgovornost MUP-a prestajala kad bi istražni sudija i javni tužilac bili obavešteni.¹⁵²² Međutim, Žalbena veće skreće pažnju na to da je Pretresno veće zaključilo da je Đorđević zapravo preduzimao mere kojim se postarao da se o okolnostima vezanim za pronalaženje tih tela ne povede prava istraga.¹⁵²³ Čak i da jeste postojala hijerarhija koja je Đorđeviću ograničavala mogućnost da se postara za pokretanje istrage o zločinima, Žalbena veće smatra da činjenica da je on tu istragu ometao i, posebno, njegovo učešće u prevoženju tela i njihovom tajnom pokopavanju, pokazuju da njegovo ponašanje u vezi s Tekijom i drugim lokacijama prevazilazi kršenje obaveze da povede istragu.¹⁵²⁴ Dalje, Žalbena veće skreće pažnju na zaključak Pretresnog veća da je najveći broj istraga koje su provedene bio izmanipulisan tako da se stvori lažna slika da su žrtve bile pripadnici OVK-a ubijeni u borbi.¹⁵²⁵ Suprotno onom što Đorđević tvrdi, Pretresno veće, prema tome, njega nije proglasilo odgovornim za "kvalitet [...] posla" koji su istražni sudija i javni tužilac obavili u vezi s istragama,¹⁵²⁶ već je postupilo razumno kad je, donoseći

¹⁵¹⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2185–2192.

¹⁵¹⁹ Prvostepena presuda, par. 2154.

¹⁵²⁰ Prvostepena presuda, par. 1969–1982. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2154–2158. V. takođe gore, par. 344–349, 400–431.

¹⁵²¹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273.

¹⁵²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273.

¹⁵²³ Prvostepena presuda, par. 1970. V. gore, par. 408.

¹⁵²⁴ Prvostepena presuda, par. 1970. V. Prvostepena presuda, par. 2154–2158. V. takođe gore, par. 406–408, 413–414, 421–423.

¹⁵²⁵ Prvostepena presuda, par. 2102.

¹⁵²⁶ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273.

zaključak da on nije preduzeo nikakve mere kako bi se postarao za to da se o zločinima povede istraga, uzelo u obzir njegovo ponašanje.¹⁵²⁷

452. S obzirom na te zaključke o aktivnoj ulozi koju je Đorđević odigrao u prikrivanju zločina i ometanju istraga, Žalbena veće smatra da je neuverljiva njegova dalja tvrdnja da se od njega moglo tražiti samo da je preduzeo one istražne mere koje su bile u okviru njegovih realnih mogućnosti, kao i da se dužnost da se kazni u određenim okolnostima može ispuniti i time što će se o datom događaju podneti prijava nadležnim organima.¹⁵²⁸ Iz istih razloga Žalbena veće smatra i da Đorđević nije potkrepio svoju tvrdnju da je Pretresno veće zanemarilo efekat nepovoljnih ratnih prilika na mogućnost da se efikasno vode istrage.¹⁵²⁹

453. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi doneo zaključak kakav je donelo Pretresno veće, te da stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je donelo zaključak da se on nije postarao za to da se o zločinima koje su srpske snage počinile na Kosovu povede istraga.

(c) Navodne greške u vezi s doprinosom UZP-u

454. Konačno, Žalbena veće smatra neuverljivom Đorđevićevu tvrdnju da Pretresno veće nije donelo nikakve zaključke o načinu na koji bi se eventualno nepokretanje istraga moglo povezati s UZP-om, "a kamoli prikazati kao 'značajan doprinos' UZP-u".¹⁵³⁰ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće jasno i izričito zaključilo da su Đorđevićovo ponašanje u prikrivanju zločina koje su srpske snage počinile na Kosovu i propust da se postara za to da se povedu istrage i da se kazne pripadnici MUP-a koji su počinili zločine na Kosovu značajno doprineli UZP-u.¹⁵³¹ Pretresno veće je smatralo i da to što se o zločinima koje su srpske snage tokom perioda na koji se odnosi Optužnica počinile nad civilima, kosovskim Albancima, nije izveštavalo, što se o njima nisu vodile istrage i što su se oni prikrivali čini deo šireg pokušaja da se uklone dokazi o tim zločinima.¹⁵³² Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da je, zahvaljujući ulozi koju je Đorđević odigrao u sakrivanju tela civila, kosovskih Albanaca, koje su srpske snage ubile na Kosovu, obezbeđeno da se o tim telima u tom trenutku ne povede istraga, kao i da se izvršioc tih zločina ne kazne, uprkos tome što je Đorđević imao zakonsku dužnost da povede valjanu istragu o pronađenim telima.¹⁵³³

¹⁵²⁷ V. Prvostepena presuda, par. 2156–2157.

¹⁵²⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 271. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 268. Dalje, Žalbena veće smatra da taj argument nije dovoljno razrađen (v. gore, par. 20).

¹⁵²⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 273.

¹⁵³⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 268, 275.

¹⁵³¹ Prvostepena presuda, par. 2158.

¹⁵³² Prvostepena presuda, par. 2111, 2156–2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2083–2105.

¹⁵³³ Prvostepena presuda, par. 2156–2157.

455. Dalje, Žalbena veće primećuje da je, suprotno Đorđevićевой tvrdnji da se "jedini zaključci [o njegovim] 'aktivnim pokušajima ometanja' iznose u vezi s odgovornošću za pomaganje i podržavanje", Pretresno veće na svoje zaključke o Đorđevićевой "vodećoj ulozi" u pokušajima MUP-a da se prikriju zločini i o Đorđevićevim naređenjima čiji je cilj bio da se istrage osujete uputilo kad je ocenjivalo njegovo učešće u UZP-u.¹⁵³⁴ Osim toga, što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da se ti zaključci "naizgled" zasnivaju samo na incidentima prikrivanja zločina o kojim on govori u žalbenom podosnovu 9(G), on ignoriše zaključak Pretresnog veća da je njegova uloga u osujećivanju istraga direktno povezana s opštim planom da se sakriju tela civila, kosovskih Albanaca, koje su ubile srpske snage na Kosovu.¹⁵³⁵ Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće time počinilo ikakvu grešku.

456. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da to što se on nije postarao za pokretanje istraga i za kažnjavanje izvršilaca zločina na Kosovu čini deo njegovog značajnog doprinosa UZP-u.

4. Zaključak

457. Iz navedenih razloga, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da on nije preduzeo nikakve mere da obezbedi pokretanje istraga o zločinima i da to predstavlja deo njegovog značajnog doprinosa UZP-u. Zato Žalbena veće odbacuje Đorđevićev podosnov 9(H) u celosti.

I. Zaključak

458. Sažeto rečeno, Žalbena veće je zaključilo da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da se formiranjem Štaba za suzbijanje terorizma, u skladu s Odlukom ministra unutrašnjih poslova, Đorđevićev angažman na Kosovu nije završio, niti da su time izmenjene uloga i ovlašćenja koja je on dotad imao nad Štabom MUP-a u Prištini.¹⁵³⁶ Žalbena veće je potvrdilo zaključak Pretresnog veća da je Đorđević tokom cele 1999. godine i dalje bio uključen u događaje i aktivan na Kosovu i da je zadržao *de jure* ovlašćenja i efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a, uključujući jedinice PJP-a i SAJ-a koje su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bile upućene na Kosovo.¹⁵³⁷ Osim toga, Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da se na sastancima Kolegijuma ministra unutrašnjih poslova raspravljalo o

¹⁵³⁴ Prvostepena presuda, par. 2156. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 274.

¹⁵³⁵ V. Prvostepena presuda, par. 2156; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 274.

¹⁵³⁶ V. gore, par. 226–230.

¹⁵³⁷ V. gore, par. 235–239, 242–243.

protivterorističkim operacijama, da je Đorđević tokom cele 1999. godine bio aktivan član Zajedničke komande i da je tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica znao za događaje na Kosovu.¹⁵³⁸

459. Žalbena veće je zaključilo i da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević bio *de jure* odgovoran za razoružavanje kosovskih Albanaca i da je znao da se civili Srbi naoružavaju.¹⁵³⁹ Osim toga, Žalbena veće je, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo time što se, u kontekstu Đorđevićevog doprinosa UZP-u, oslonilo na incident u Račku kao na dokaz za to da su MUP i VJ postupali koordinisano.¹⁵⁴⁰

460. Dalje, Žalbena veće je, uz delimično suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo kad je donelo sledeće zaključke: (i) Đorđević je bio umešan u upućivanje paravojnih formacija na Kosovo, uključujući i raspoređivanje "Škorpiona" u Podujevo, i znao je za to, i to čini deo njegovog značajnog doprinosa UZP-u; (ii) postojao je plan da se prikriju zločini koje su srpske snage počinile nad civilima, kosovskim Albancima; (iii) Đorđević je bio direktno umešan u prikrivanje tih zločina; i (iv) Đorđević se nije postarao za to da se o zločinima koje su počinile srpske snage povedu istrage i/ili takve istrage je aktivno ometao.¹⁵⁴¹

461. Stoga Žalbena veće, uz delimično suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad se oslonilo na te zaključke da bi izvelo zaključak da je Đorđević postupao u cilju ostvarenja UZP-a. S tim u skladu, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je, na osnovu navedenih faktora, zaključilo da je on bio učesnik u UZP-u, da je postupao u cilju njegovog ostvarenja i da mu je značajno doprineo.

462. Žalbena veće stoga u celosti odbacuje Đorđevićev žalbeni osnov 9.

¹⁵³⁸ V. gore, par. 247–252, 269–271, 283–290.

¹⁵³⁹ V. gore, par. 304–309, 315–323.

¹⁵⁴⁰ V. gore, par. 331–335. V. takođe gore, 338–340, 344–349.

¹⁵⁴¹ V. gore, par. 355–362, 366–370, 378–384, 389–390, 395–399, 406–409, 413–415, 421–425, 428–432, 443–457.

XI. ĐORĐEVIĆEV DESETI ŽALBENI OSNOV: PRAVNE I ČINJENIČNE GREŠKE PRILIKOM DONOŠENJA ZAKLJUČKA DA JE ĐORĐEVIĆ DELIO NAMERU NEOPHODNU ZA ODGOVORNOST NA OSNOVU UDRUŽENOG ZLOČINAČKOG PODUHVATA

A. Uvod

463. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević učestvovao u UZP-u¹⁵⁴² i da su krivična dela ubistva, deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i progona predstavljala "sredstva kojima je trebalo ostvariti cilj tog udruženog zločinačkog poduhvata".¹⁵⁴³ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Đorđević delio nameru s ostalim učesnicima u UZP-u.¹⁵⁴⁴ Pretresno veće je dalje zaključilo da bi se, alternativno, u slučaju da se nije uverilo u to da je Đorđević postupao s namerom koja je neophodna za utvrđivanje odgovornosti prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, uverilo da je Đorđević znao da bi zločini "mogli biti počinjeni od strane pripadnika srpskih snaga na Kosovu i da je voljno preuzeo taj rizik", što je traženi kriterijum za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁴⁵ Pretresno veće je dalje zaključilo da je Đorđević pomagao i podržavao te zločine.¹⁵⁴⁶

464. Pod svojim desetim žalbenim osnovom, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće napravilo nekoliko pravnih i činjeničnih grešaka kada je ocenjivalo njegovu *mens rea*, te traži da se ponište osuđujuće presude koje su mu izrečene.¹⁵⁴⁷ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što nije donelo neophodne zaključke i što je došlo do nedopustivo nejasnih zaključaka.¹⁵⁴⁸ Đorđević dalje tvrdi da je Pretresno veće postupilo nerazumno prilikom ocenjivanja njegove *mens rea* pošto je "zanemarilo druge razumne zaključke koji bi ukazali na to da on nije imao traženu nameru" i konstatovalo da on snosi odgovornost prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁴⁹

465. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće razumno ocenilo ukupne dokaze.¹⁵⁵⁰ Ono iznosi argument da je ta Đorđevićeva tvrdnja pokušaj da ocenu dokaza koju je dalo Pretresno veće zameni

¹⁵⁴² Prvostepena presuda, par. 2127-2128, 2158, 2193. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2213; gore, par. 461.

¹⁵⁴³ Prvostepena presuda, par. 2193, 2213. V. Prvostepena presuda, par. 2131-2152, 2158.

¹⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 1999, 2158.

¹⁵⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 2158.

¹⁵⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 2164, 2194.

¹⁵⁴⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 276-295.

¹⁵⁴⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 276-278, 281.

¹⁵⁴⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 280, 282-295; Đorđevićeva replika na podnesak respondentu, par. 86. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 61.

¹⁵⁵⁰ Odgovor tužilaštva, par. 244.

svojom ocenom i da bi ona trebala da bude odbačena bez razmatranja budući da je zasnovana na argumentima koje je izneo u prvostepenom postupku ili u drugim žalbenim osnovama.¹⁵⁵¹

B. Navodna greška zbog propusta da se izvedu neophodni zaključci ili zbog izvođenja nedopustivo nejasnih zaključaka

1. Argumenti strana u postupku

466. Kao prvo, Đorđević iznosi argument da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što nije "izričito zaključilo da je [on] nameravao da trajno protera kosovske Albance", što je, kako tvrdi, bilo potrebno za izricanje osuđujuće presude zbog odgovornosti na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁵² Kao drugo, Đorđević tvrdi da je zaključak Pretresnog veća o *mens rea*, prema kojem je "on postupao s traženom namerom" bio nedopustivo nejasan jer je izveden bez ikakvog razmatranja pitanja da li je on imao nameru za zločine navedene u Optužnici.¹⁵⁵³ Konkretno, on iznosi argument da Pretresno veće nije utvrdilo nameru koja je neophodna da bi se potkrepila osuđujuća presuda za progone prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁵⁴ On tvrdi da je Pretresno veće, da bi izreklo takvu osuđujuću presudu, moralo da konstatuje ne samo da je on delio opštu nameru da izvrši krivična dela u osnovi, već i da je "imao udela u diskriminatornoj politici" i da je "svesno nameravao da diskriminiše".¹⁵⁵⁵ Kao treće, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće unelo dodatnu zbrku svojim zaključkom da je on pomagao i podržavao dokazane zločine, kao i svojim alternativnim zaključkom o njegovoj *mens rea* za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁵⁶

467. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće primenilo ispravne pravne kriterijume i izvelo neophodne zaključke.¹⁵⁵⁷ Konkretno, tužilaštvo odgovara da bi Đorđevićev argument u vezi s progonima trebalo odbaciti bez razmatranja jer on zanemaruje relevantne zaključke.¹⁵⁵⁸ Ono dalje tvrdi da je Pretresno veće ispravno formulisalo i primenilo pravo koje se odnosi na progone, uključujući i uslov postojanja diskriminatorne namere, te da je izvelo sve neophodne zaključke na

¹⁵⁵¹ Odgovor tužilaštva, par. 245. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 247, 251, 254-255, 259-262.

¹⁵⁵² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 276. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondenta, par. 84.

¹⁵⁵³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2158. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondenta, par. 85.

¹⁵⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277-281.

¹⁵⁵⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 281.

¹⁵⁵⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277-278; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 85. Đorđević tvrdi da su u Prvostepenoj presudi konstatovana tri različita stepena *mens rea* – naime, namera, bezobzirnost i znanje – ali da te konstatacije ne predstavljaju obrazloženo mišljenje prema kojem su van razumne sumnje dokazani neophodni elementi svesti za bilo koji od tih vidova odgovornosti (Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 108-109, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2158, 2163, 2194).

¹⁵⁵⁷ Odgovor tužilaštva, par. 246, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1859-1868.

¹⁵⁵⁸ Odgovor tužilaštva, par. 250, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 18.

kojima se temelji Đorđevićeva osuđujuća presuda za progone.¹⁵⁵⁹ Osim toga, tužilaštvo odgovara da zaključci Pretresnog veća u vezi s Đorđevićevom *mens rea* nisu nejasni.¹⁵⁶⁰ Na kraju, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno zaključilo da je Đorđevićovo ponašanje zadovoljilo pravna obeležja kako činjenja, tako i pomaganja i podržavanja, te je izvelo zaključke o njegovoj nameri po oba vida odgovornosti.¹⁵⁶¹

2. Analiza

468. Žalbena veće podseća da tražena *mens rea* za odgovornost prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata podrazumeva da optuženi s ostalim učesnicima deli nameru da se izvrše zločini koji čine deo zajedničkog plana.¹⁵⁶² Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće ispravno navelo pravo koje se odnosi na udruženi zločinački poduhvat¹⁵⁶³ i detaljno raspravilo osnovne činjenice u vezi s postojanjem UZP-a i njegovim ciljem.¹⁵⁶⁴ Što se tiče Đorđevićeve *mens rea*, Pretresno veće se, na osnovu Đorđevićevog ponašanja u relevantno vreme, kao i njegovog znanja o zločinima koje su srpske snage izvršile na Kosovu, uverilo da je on "postupao s traženom namerom" da se izvrše zločini u sklopu UZP-a, koju je delio s ostalim učesnicima.¹⁵⁶⁵ Pretresno veće je konkretno zaključilo da su krivična dela deportacije, druga nehumana dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona bila sredstva za ostvarenje UZP-a.¹⁵⁶⁶ Uzimajući u obzir da je Pretresno veće jasno identifikovalo zločine koji su bili deo UZP-a, a zatim zaključilo da je Đorđević delio traženu nameru za te zločine, Žalbena veće nalazi da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće do zaključka o njegovom *mens rea* došlo uopšte ne razmotrivši pitanje da li je on imao nameru za zločine za koje se tereti u Optužnici.¹⁵⁶⁷

469. Osim toga, u onoj meri u kojoj Đorđević sugeriše da je prilikom ocenjivanja njegove *mens rea* u odnosu na UZP postojao pravni uslov da se utvrdi da je on nameravao da trajno protera albansko stanovništvo s Kosova, Žalbena veće nalazi da on greši. Žalbena veće podseća da *mens rea* krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) ne zahteva nameru za trajno raseljenje.¹⁵⁶⁸ Prema tome, Đorđevićev argument se odbacuje.

¹⁵⁵⁹ Odgovor tužilaštva, par. 250, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1755, 2149, 2158.

¹⁵⁶⁰ Odgovor tužilaštva, par. 246.

¹⁵⁶¹ Odgovor tužilaštva, par. 247.

¹⁵⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 707.

¹⁵⁶³ Prvostepena presuda, par. 1864-1865, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *to Tadić*, par. 202-204, 220, 227-228.

¹⁵⁶⁴ V. Prvostepena presuda, par. 2000-2157.

¹⁵⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 2154-2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1999, 2128, 2193.

¹⁵⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 2135 -2152, 2193.

¹⁵⁶⁷ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277.

¹⁵⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 206; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 307; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304. V. takođe gore, par. 154.

470. Što se tiče Đorđevićeve tvrdnje da Pretresno veće nije utvrdilo neophodnu nameru koja potkrepljuje osuđujuću presudu za progone prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, Žalbeno veće podseća da *mens rea* za krivično delo progona zahteva nameru da se diskriminiše na političkom, rasnom ili verskom osnovu.¹⁵⁶⁹ Žalbeno veće ima u vidu da Pretresno veće nije izvelo zasebne zaključke o Đorđevićevoj nameri u odnosu na svaki pojedini zločin u sklopu UZP-a. Iako bi to bilo poželjnije, Žalbeno veće ipak smatra da, u ovom slučaju, zaključak Pretresnog veća da je Đorđević "postupao s traženom namerom" za zločine u sklopu UZP-a treba tumačiti tako da on obuhvata i konstataciju da je Đorđević posedovao diskriminatornu nameru koja se traži za krivično delo progona.¹⁵⁷⁰ Žalbeno veće smatra da je Pretresno veće jasno konstatovalo da su "zločini prisilnog premeštanja, deportacije i ubistva dostigli stepen krivičnog dela progona (kao zločina protiv čovečnosti), izvršenog nad stanovništvom kosovskih Albanaca", i da su bili deo UZP-a.¹⁵⁷¹ Pretresno veće je takođe zaključilo da su progoni putem uništavanja ili nanošenja štete verskim objektima kosovskih Albanaca bili deo zajedničkog plana.¹⁵⁷² Prema mišljenju Žalbenog veća, suština UZP-a – čiji je zajednički cilj bio da se izmeni etnički sastav na Kosovu kako bi se uspostavila srpska kontrola¹⁵⁷³ – bila je očigledno diskriminatorna. Đorđević, stoga, nije pokazao da je Pretresno veće propustilo da konstatuje neophodnu nameru koja bi potkrepila osuđujuću presudu za progone prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁷⁴ Njegov argument se, stoga, odbacuje.

471. Žalbeno veće će sada razmotriti Đorđevićeve tvrdnje u vezi s alternativnim zaključkom Pretresnog veća o njegovoj *mens rea* prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, kao i dodatnim zaključkom Pretresnog veća u vezi s njegovim pomaganjem i podržavanjem.¹⁵⁷⁵

472. Pošto je konstatovalo da je Đorđević učestvovao u UZP-u,¹⁵⁷⁶ Pretresno veće je zauzelo sledeći stav:

Alternativno, i da nije moglo da se uveri da je optuženi postupao s traženom namerom, Veće bi se uverilo da je optuženi postupao s namerom da doprinese kampanji terora i ekstremnog nasilja pripadnika srpskih snaga nad kosovskim Albancima, kao i da je znao da bi zločini koji su ustanovljeni u [Prvostepenoj] presudi mogli biti počinjeni od strane pripadnika srpskih snaga na Kosovu i da je voljno preuzeo taj rizik.¹⁵⁷⁷

¹⁵⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 111; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 109.

¹⁵⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 2149, 2152. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2193.

¹⁵⁷¹ Prvostepena presuda, par. 2149, 2152. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2193.

¹⁵⁷² Prvostepena presuda, par. 2151.

¹⁵⁷³ Prvostepena presuda, par. 2128, 2158, 2193. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2213.

¹⁵⁷⁴ *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277-281.

¹⁵⁷⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277-278; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 85.

¹⁵⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 2158. V. gore, par. 461.

¹⁵⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 2158.

473. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće izvođenjem takvih zaključaka "unelo dodatnu zbrku", i to na način koji je zaključke o *mens rea* prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata učinio "nedopustivo nejasnim".¹⁵⁷⁸

474. Prema mišljenju Žalbenog veća, formulacija Pretresnog veća mogla bi da se smatra nejasnom. Na prvi pogled može da se čini da je Pretresno veće do zaključka o Đorđevićevoj odgovornosti prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata došlo nezavisno od zaključka o *mens rea* u vezi s prvom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata. Međutim, Žalbena veće podseća da je *mens rea* vezana za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata dvostruka. Zaključak da je optuženi imao traženu *mens rea* da izvrši zločine koji nisu deo zajedničkog plana mora da bude praćen zaključkom o postojanju namere prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁵⁷⁹ To što su dodatni zaključci Pretresnog veća formulisani jezikom kojim je opisana treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata ne umanjuje jasan zaključak Pretresnog veća da je Đorđević u prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata učestvovao s traženom namerom.¹⁵⁸⁰ Žalbena veće smatra da zaključci Pretresnog veća o *mens rea* prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata nisu nedopustivo nejasni, budući da je ono došlo do potrebnih zaključaka.

475. Što se tiče zaključka Pretresnog veća da je Đorđević takođe kriv za pomaganje i podržavanje dokazanih zločina,¹⁵⁸¹ Žalbena veće smatra da činjenica da se Pretresno veće uverilo da je Đorđevićeva *mens rea* zadovoljila tražene kriterijume za više od jednog vida krivične odgovornosti ne umanjuje njegov zaključak da je Đorđević delio traženu nameru za UZP.

476. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće smatra da alternativni zaključak Pretresnog veća da je Đorđevićeva *mens rea* takođe ispunila uslove za odgovornost prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata i njegov dodatni zaključak o pomaganju i podržavanju ne utiče na zaključak Pretresnog veća o *mens rea* prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, niti ga čini nejasnim.

477. Đorđević, stoga, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što nije donelo neophodne zaključke o *mens rea* prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, kao ni da su zaključci do kojih je došlo bili nedopustivo nejasni. Žalbena veće će sada razmotriti Đorđevićeve argumente koji se odnose na razumnost tih zaključaka.

¹⁵⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 277, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2158.

¹⁵⁷⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204, 228; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83, na koji se upućuje u Prvostepenoj presudi, par. 1865.

¹⁵⁸⁰ V. Prvostepena presuda, par. 2193. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2158, 2213. V. gore, par. 463, 468.

¹⁵⁸¹ V. Prvostepena presuda, par. 2194. O tome da li je Pretresno veće pogrešilo kada je izreklo uporedne osuđujuće presude govoriće se kasnije u ovoj Presudi (vidi dole, par. 825-834).

C. Navodne greške u oceni Đorđevićeve mens rea

478. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević "postupao s traženom namerom" na osnovu toga što je znao za zločine, kao i na osnovu njegovog ponašanja.¹⁵⁸² Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević znao za zločine koje su izvršile snage MUP-a nad civilnim albanskim stanovništvom na Kosovu¹⁵⁸³ na osnovu nekoliko faktora,¹⁵⁸⁴ između ostalog: (i) Đorđević o zločinima nije izveštavan putem redovnih izveštaja, već "na druge načine", kao, na primer, telefonskim putem ili ličnim kontaktom;¹⁵⁸⁵ (ii) naređenja koja je Đorđević izdao 1998. i 1999. godine, kojima su snage MUP-a angažovane na Kosovu;¹⁵⁸⁶ i (iii) izveštaja srpskih medija i organizacije *Human Rights Watch*.¹⁵⁸⁷ Imajući njegovo znanje na umu, Pretresno veće je zaključilo sledeće: (i) Đorđević je učestvovao u raspoređivanju pripadnika paravojne jedinice radi pomoći snagama SAJ-a tokom protivterorističkih operacija;¹⁵⁸⁸ (ii) Đorđević je učestvovao u operacijama prikrivanja tela kosovskih Albanaca pobijenih širom Kosova;¹⁵⁸⁹ i (iii) Đorđević nije formirao komisiju ili telo čiji bi konkretan zadatak bio da istraži navode o zločinima koje su učinile snage MUP-a na Kosovu.¹⁵⁹⁰ Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević delio nameru s ostalim učesnicima u UZP-u da "ti zločini budu izvršeni i da ostanu neistraženi".¹⁵⁹¹

479. Đorđević tvrdi da nije bilo neposrednih dokaza da je delio nameru za ostvarenje UZP-a.¹⁵⁹² Konkretno, on iznosi argument da je Pretresno veće pogrešilo: (i) zbog toga što nije uzelo u obzir delove njegovog svedočenja na suđenju;¹⁵⁹³ (ii) kad je ocenjivalo njegovo znanje o zločinima;¹⁵⁹⁴ i (iii) kad je donosilo zaključke o njegovoj nameri na osnovu njegovog ponašanja.¹⁵⁹⁵

480. Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće, prilikom donošenja zaključaka o Đorđevićevoj nameri, oslanjalo kako na posredne, tako i na neposredne dokaze, i da je ispravno ocenilo težinu koju treba pridati svakom dokazu s obzirom na ukupne dokaze.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁸² Prvostepena presuda, par. 2154-2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1983 -1999.

¹⁵⁸³ Prvostepena presuda, par. 1983-1999.

¹⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 1985-1998. Osim faktora navedenih u glavnom tekstu Presude, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir, na primer, Đorđevićevo učešće na sastancima Zajedničke komande i činjenicu da je znao za Rezoluciju 1160 Saveta bezbednosti od 31. marta 1998.godine, u kojoj je, između ostalog, osuđeno korišćenje prekomerne sile protiv civila od strane srpske policije (Prvostepena presuda, par. 1988, 1990).

¹⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1985-1987. V. gore, par. 250.

¹⁵⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1989.

¹⁵⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1996-1998.

¹⁵⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1993.

¹⁵⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 1994.

¹⁵⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 1999.

¹⁵⁹¹ Prvostepena presuda, par. 1999.

¹⁵⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 279.

¹⁵⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 279 -280.

¹⁵⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 282 -288.

¹⁵⁹⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 289-294.

¹⁵⁹⁶ Odgovor tužilaštva, par. 248-249.

1. Navodni propust da se uzmu u obzir delovi Đorđevićevog svedočenja na suđenju

(a) Argumenti strana u postupku

481. Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije analiziralo delove njegovog svedočenja na suđenju, koje je predstavljalo neposredan dokaz da on nije znao ni za kakav plan da se albansko stanovništvo protera s Kosova.¹⁵⁹⁷ Đorđević upućuje na dve izjave koje je dao tokom svog svedočenja na suđenju, i to: (i) "[n]i od ministra ili bilo kog drugog rukovodioca nisam čuo da je izdao zadatak da se vrše zločini prema albanskom civilnom stanovništvu [na Kosovu], da se podstiču pripadnici MUP-a da čine zločine ili da se njihovi zločini tolerišu";¹⁵⁹⁸ i (ii) "nikada ni od jednog političara nisam čuo ni za kakvu nameru, niti za bilo kakav plan ili bilo kakvu aktivnost, kao ni da je neko trebalo da sprovede taj plan, ukoliko je nešto takvo uopšte i postojalo u vezi s proterivanjem Albanaca sa Kosova i Metohije".¹⁵⁹⁹ Đorđević tvrdi da se Pretresno veće, umesto da uzme te neposredne dokaze u obzir, oslonilo isključivo na izvedene zaključke.¹⁶⁰⁰ S tim u vezi on priznaje da praksa dopušta da se "zaključak o stanju svesti može izvesti logičkim putem, ali *samo ako je to jedini razuman zaključak koji se na osnovu dokaza može izvesti*".¹⁶⁰¹ Međutim, on iznosi argument da je Pretresno veće, za razliku od toga, zanemarilo "ostale razumne zaključke koji bi upućivali na to da [on] nije imao traženu nameru za UZP I".¹⁶⁰²

482. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja imalo pravo da zanemari Đorđevićevo svedočenje na suđenju i dalje tvrdi da Đorđević nije objasnio zašto je Pretresno veće trebalo dokazima na koje se on poziva u svom žalbenom podnesku dati prednost nad "detaljnim i doslednim posrednim dokazima o njegovoj nameri, na kojima je zasnovalo svoje zaključke".¹⁶⁰³

(b) Analiza

483. Žalbeno veće ima u vidu da Đorđević ispravno primećuje da Pretresno veće, kada je ocenjivalo njegovu *mens rea* za UZP, nije konkretno analiziralo dve izjave koje je dao na suđenju.¹⁶⁰⁴ Međutim, Žalbeno veće podseća na to da pretresno veće ima diskreciono ovlašćenje za

¹⁵⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 279, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 27. januar 2009, T. 238, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T. 10145.

¹⁵⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 279, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 27. januar 2009, T. 238.

¹⁵⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 279, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T. 10145.

¹⁶⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 280.

¹⁶⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 280, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 429.

¹⁶⁰² Đorđevićev žalbeni podnesak 279-280 (naglasak ispušten), gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 237. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 83, 86.

¹⁶⁰³ Odgovor tužilaštva, par. 249.

¹⁶⁰⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 279, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 27. januar 2009, T. 238, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T. 10145.

odmeravanje i ocenjivanje dokaza¹⁶⁰⁵ i da nije dužno da navede svaki dokazni predmet u sudskom spisu.¹⁶⁰⁶ Žalbena veće dalje primećuje da Đorđević, kada navodi da se Pretresno veće oslonilo samo na izvedene zaključke, pogrešno predstavlja obrazloženja i zaključke Pretresnog veća. Prilikom ocenjivanja Đorđevićeve *mens rea*, Pretresno veće, u stvari, jeste razmotrilo obilje dokaza, kako neposrednih tako i posrednih, uključujući relevantne delove samog Đorđevićevog svedočenja.¹⁶⁰⁷ Konkretno, Pretresno veće je uzelo u obzir njegovo svjedočenje da je "[o] svemu što se dešavalo [u] organima unutrašnjih poslova najčešće [...] bio obavještan redovnim linijama ili na drugi način".¹⁶⁰⁸ Pretresno veće je zaključilo da ta izjava u celini upućuje na to da je Đorđević bio upoznat sa situacijom na terenu, uključujući to da je znao za zločine koje su snage MUP-a vršile nad civilnim albanskim stanovništvom na Kosovu.¹⁶⁰⁹ S obzirom na tu izjavu, uz sve druge dokaze u vezi s Đorđevićevim učešćem u UZP-u, Pretresno veće je zaključilo da je on "postupao s traženom namerom".¹⁶¹⁰

484. Iz tih razloga, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što prilikom ocenjivanja njegove *mens rea* nije uzelo u obzir delove njegovog svedočenja na suđenju.

2. Navodne greške u ocenjivanju Đorđevićevog znanja

(a) Uvod

485. Zaključak Pretresnog veća da je Đorđević znao za zločine koje su izvršile snage MUP-a nad civilnim albanskim stanovništvom na Kosovu zasniva se na nekoliko faktora, između ostalog: (i) izveštajima o zločinima koje je primao na razne načine;¹⁶¹¹ (ii) naređenjima koje je izdao 1998. i 1999. godine, na osnovu kojih su snage MUP-a angažovane na Kosovu;¹⁶¹² i (iii) informacijama koje je dobijao iz izveštaja srpskih medija i organizacije *Human Rights Watch*.¹⁶¹³

¹⁶⁰⁵ V. npr. Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30 -32; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47.

¹⁶⁰⁶ V. npr. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 498, Drugostepena presudu u predmetu *Kupreškić drugi*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 382.

¹⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1984-1999. V. npr. Prvostepena presuda, par. 1986, (gde se upućuje na svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009, T. 9703, svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T. 10087), 1987 (gde se upućuje na svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009, T. 9735-9739, svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009, T. 10020).

¹⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1986, gde se upućuje na DP P1508, str. 5 (Đorđevićovo svjedočenje na sudu u Beogradu). V. svjedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T.10086 -10087.

¹⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 1983 -1999, 2154 -2158. V. takođe gore, par. 478.

¹⁶¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1983-1999, 2154-2157.

¹⁶¹¹ Prvostepena presuda, par. 1985-1987.

¹⁶¹² Prvostepena presuda, par. 1989.

¹⁶¹³ Prvostepena presuda, par. 1996-1998.

(b) Argumenti strana u postupku

486. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće neprimereno istaklo njegovo znanje o događajima iz 1998. godine kako bi zaključilo da je znao za zločine izvršene 1999. godine.¹⁶¹⁴ Konkretno, što se tiče "struktura izveštavanja", Đorđević iznosi argument da se Pretresno veće neprimereno oslonilo na okolnosti u vezi s 1998. godinom "kako bi pretpostavilo koje su informacije bile raspoložive 1999. godine".¹⁶¹⁵ On tvrdi da Pretresno veće, stoga, nije pridalo odgovarajuću težinu: (i) neizveštavanju o zločinima putem redovnih kanala i nemogućnosti putovanja ili korišćenja telefonskih linija u periodu na koji se odnosi Optužnica;¹⁶¹⁶ (ii) određenim naređenjima koja je izdao;¹⁶¹⁷ i (iii) izvorima sredstava informisanja koji su mu bili na raspolaganju.¹⁶¹⁸

487. Tužilaštvo odgovara da Đorđevićeve tvrdnje treba odbiti bez razmatranja pošto on "ponavlja neuspešne argumente koje je izneo na suđenju i svojom ocenom dokaza zamenjuje ocenu Veća, a da pritom ne pokazuje da je Veće napravilo bilo kakvu grešku".¹⁶¹⁹ Osim toga, tužilaštvo iznosi argument da je Pretresno veće razumno zaključilo, na osnovu brojnih izvora, da je Đorđević bio upoznat sa punim razmerama zločina koje su srpske snage na Kosovu izvršile nad civilima 1998. godine i da je bio svestan rizika da će te snage izvršiti dalje zločine ako budu ponovo angažovane 1999. godine.¹⁶²⁰

488. Žalbena veće će sada razmotriti Đorđevićeve pojedinačno argumente koji se odnose na njegovu opštu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je znao za zločine.

¹⁶¹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 282.

¹⁶¹⁵ Prvostepena presuda, par. 283. V. gore, par. 293. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 80-81.

¹⁶¹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 283 -286.

¹⁶¹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 287. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 173.

¹⁶¹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 283, 288.

¹⁶¹⁹ Odgovor tužilaštva, par. 251 (reference izostavljene).

¹⁶²⁰ Odgovor tužilaštva, par. 252-253. Đorđević odgovara da argument tužilaštva da je on na osnovu zločina izvršenih 1998. znao za "rizik" od daljih zločina 1999. godine više odgovara krivičnoj odgovornosti prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, "ali pobija argument tužilaštva da je plan za UZP I bio svesno sproveden kako bi se izvršili zločini nad kosovskim Albancima" (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 87).

(c) Analizaa. Neizveštavanje

489. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio izveštavan o situaciji na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine, putem, između ostalog, telefonskih poziva njegovih potčinjenih i ličnog kontakta s izvesnim brojem načelnika SUP-ova na Kosovu i rukovodiocem Štaba MUP-a, Lukićem.¹⁶²¹

490. Đorđević tvrdi da zaključak Pretresnog veća podrazumeva da on nije bio svestan punog obima krivičnih dela na Kosovu, pošto su sistemi izveštavanja bili osetno ograničeni posle 24. marta 1999, kada su snage NATO počele s bombardovanjem.¹⁶²² On takođe tvrdi da je Pretresno veće, čak i u vezi s periodom pre bombardovanja, izvelo "puke pretpostavke o tome kako je i kakve informacije [on] primao".¹⁶²³

491. Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće, kada je zaključilo da je Đorđević o zločinima "obaveštavan na drugi način", oslonilo, između ostalog, na samo Đorđevićovo svedočenje, koje je "pažljivo razmotrilo" zajedno sa svedočenjem nekoliko drugih svedoka.¹⁶²⁴

492. Žalbena veće je ranije, u kontekstu analize sistema izveštavanja u MUP-u u periodu na koji se odnosi Optužnica, zaključilo da je Pretresno veće na osnovu ukupnih dokaza izvelo razuman zaključak da je Đorđević tokom tog perioda bio izveštavan o operacijama MUP-a.¹⁶²⁵ Shodno tome, Žalbena veće odbacuje Đorđevićev argument da nije bio svestan punog obima krivičnih dela na Kosovu zbog toga što su sistemi veze bili osetno ograničeni posle 24. marta 1999. godine.

¹⁶²¹ Prvostepena presuda, par. 1987.

¹⁶²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 284-285, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1985-1987. V. takođe gore, par. 251.

¹⁶²³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 286. On kao primer iznosi argument da nema zaključaka o tome kakva je saznanja stekao dok je bio obaveštavan "na drugi način" i kako ga je to Lukić, rukovodilac Štaba MUP-a, "redovno izveštavao" (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 88).

¹⁶²⁴ Odgovor tužilaštva, par. 253-254, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1897,1986, fusnota 6502, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T. 10086.

¹⁶²⁵ V. gore, par. 252.

b. Naređenja koja je izdao Đorđević

493. Prilikom procenjivanja Đorđevićevog znanja o situaciji na terenu na Kosovu, Pretresno veće je uzelo u obzir i određena "naređenja" o raspoređivanju snaga MUP-a na Kosovo, koja je Đorđević izdao tokom 1998. i 1999. godine.¹⁶²⁶

494. Đorđević tvrdi da su "naređenja" koja je Pretresno veće smatralo relevantnim za njegovu *mens rea* bila samo "depeše" i da se ni u jednom ne govori o konkretnom planiranju ili postupcima na terenu na Kosovu, da nijedno od njih ne sadrži nikakve konkretne zadatke, niti ukazuje ni na kakav zločinački cilj.¹⁶²⁷

495. Tužilaštvo odgovara da je Đorđevićev argument neprimeren, pošto dokazi potkrepljuju zaključak Pretresnog veća da ta naređenja odražavaju njegovo znanje o situaciji na terenu.¹⁶²⁸

496. Dokumenti koje Pretresno veće naziva "naređenjima" sadrže informacije o angažovanju snaga MUP-a na Kosovu u periodu na koji se odnosi Optužnica, a potpisao ih je Đorđević.¹⁶²⁹ Žalbena veće smatra da je Pretresno veće postupilo razumno kad je na osnovu toga zaključilo da je Đorđević bio upoznat sa sadržajem tih "naređenja". Đorđević ispravno primećuje da su ti dokumenti "depeše" a ne "naređenja" i da ne sadrže izričita uputstva o tome da treba izvršiti zločine.¹⁶³⁰ Međutim, Žalbena veće smatra da Đorđević u drugom pogledu pogrešno tumači dokaze s tim u vezi. Žalbena veće ima u vidu da je Pretresno veće razmotrilo ta "naređenja" zajedno s drugim relevantnim dokazima kako bi utvrdilo Đorđevićovo *znanje* o situaciji na terenu 1999. godine, uključujući i zločine.¹⁶³¹ Zaključak Pretresnog veća o Đorđevićevoj *mens rea* zasnovan je na tom znanju, kao i na dokazima o njegovim postupcima.¹⁶³² Shodno tome, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je ocenjivalo te dokumente.

¹⁶²⁶ Prvostepena presuda, par. 1989, gde se upućuje na DP P136, P711, P1182, P1185, P1189. V. takođe DP P1193, P1195, P1196, P1487, P1488.

¹⁶²⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 287. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 173.

¹⁶²⁸ Odgovor tužilaštva, par. 256. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 119-120.

¹⁶²⁹ DP P136; P711; P1182; P1185; P1189.

¹⁶³⁰ DP P136, P711, P1182, P1185, P1189 su svi "depeše" MUP-a u vezi s angažovanjem jedinica PJP.

¹⁶³¹ Prvostepena presuda, par. 1983-1999.

¹⁶³² Prvostepena presuda, par. 1983 -1999, 2154 -2158.

c. Izveštaji srpskih i međunarodnih medija

497. Pretresno veće je zaključilo da su Đorđeviću srpska sredstva javnog informisanja bila izvor informacija o zločinima koje su izvršile srpske snage.¹⁶³³ Ono je takođe zaključilo da su srpski mediji negirali tvrdnje o zločinima koje su izvršile srpske snage na Kosovu.¹⁶³⁴ Na osnovu tih nalaza, Pretresno veće je zaključilo da bi Đorđević, čak i da je 1999. godine čitao samo srpske izvore, kao što je izjavio u svom svedočenju na suđenju, u najmanju ruku bio svestan optužbi o kojima su izveštavala sredstva javnog informisanja.¹⁶³⁵ Pretresno veće je takođe zaključilo da je 1998. i 1999. godine organizacija *Human Rights Watch* objavila izveštaje i izjave o zločinima koje su izvršile snage MUP-a, koje je *e-mailom* uputila, između ostalih, i MUP-u.¹⁶³⁶ S obzirom na to, te uzimajući u obzir Đorđevićev položaj u MUP-u, Pretresno veće nije moglo da prihvati njegovu izjavu da nije znao za optužbe koje je na račun MUP-a 1998. i 1999. godine uputila organizacija *Human Rights Watch*.¹⁶³⁷

498. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće postupilo "bizarno" kad se oslonilo na međunarodna sredstva javnog informisanja i grupe za ljudska prava kako bi utvrdilo njegovu *mens rea*.¹⁶³⁸ On, konkretno, tvrdi sledeće: (i) u to vreme upotreba interneta nije bila tako raširena; (ii) on uopšte ne razume engleski jezik; (iii) svedok Frederick Abrahams (dalje u tekstu: svedok Abrahams) iz organizacije *Human Rights Watch* priznao je da nije bilo potvrde o tome da li su izveštaji organizacije *Human Rights Watch* upućeni MUP-u, koji u to vreme nije ni imao *e-mail* adresu, dostavljeni ili primljeni, kao i da nijedan od tih izveštaja nije bio naslovljen na Đorđevića i (iv) tokom rata je svakodnevno čitao lokalne novine, iz kojih se nije moglo naslutiti da se na Kosovu vrše zločini.¹⁶³⁹

499. Tužilaštvo odgovara da se Pretresno veće, kada je utvrđivalo Đorđevićevu *mens rea*, oslonilo na obimne dokaze pribavljene iz raznih izvora, uključujući i izveštaje sredstava javnog informisanja i organizacije *Human Rights Watch*.¹⁶⁴⁰ Nadalje, tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće postupilo razumno kada se oslonilo na izveštaje organizacije *Human Rights Watch* kao na izvor iz kojeg je Đorđević došao do saznanja o zločinima.¹⁶⁴¹ Ono iznosi argument da je, bez obzira na to da li su izveštaji organizacije *Human Rights Watch* bili naslovljeni na Đorđevića, u svetlu dokaza da ih je ta

¹⁶³³ Prvostepena presuda, par. 1996.

¹⁶³⁴ Prvostepena presuda, par. 1996.

¹⁶³⁵ Prvostepena presuda, par. 1996, gde se upućuje na svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009, T. 9981, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14 Dec 2009, T. 10078. V. takođe svedočenje Vlastimira Đorđevića, 14. decembar 2009, T. 10079-10082, 10087-10089.

¹⁶³⁶ Prvostepena presuda, par. 1997.

¹⁶³⁷ Prvostepena presuda, par. 1997. V. svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009, T.9981-9982.

¹⁶³⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 288; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 88.

¹⁶³⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 288.

¹⁶⁴⁰ Odgovor tužilaštva, par. 257.

¹⁶⁴¹ Odgovor tužilaštva, par. 258, gde se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1997.

organizacija uputila kancelariji MUP-a u kojoj je bilo Đorđevićovo sedište, Pretresno veće postupilo razumno kad je odbacilo njegovu tvrdnju da nije znao za optužbe protiv MUP-a koje je iznela organizacija *Human Rights Watch*.¹⁶⁴²

500. Žalbena veće ima u vidu da, kao što Đorđević ispravno navodi, nema potvrde o tome da su izveštaji organizacije *Human Rights Watch* dostavljeni MUP-u i da nema dokaza, kao ni zaključaka Pretresnog veća, o tome da je on lično primao ili čitao te izveštaje.¹⁶⁴³ Žalbena veće smatra da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi na osnovu proste činjenice da je organizacija *Human Rights Watch* upućivala izveštaje MUP-u mogao da dođe do zaključka da je Đorđević lično znao za njih, pošto izveštaji međunarodnih grupa za ljudska prava nisu bili deo utvrđenog internog sistema izveštavanja u MUP-u.¹⁶⁴⁴ Osim toga, Žalbena veće uzima u obzir Đorđevićeve argumente da internet nije bio u širokoj upotrebi 1999. godine i da on uopšte ne razume engleski.¹⁶⁴⁵ Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je na osnovu izveštaja koje je objavljivala organizacija *Human Rights Watch* izvelo zaključak da je Đorđević znao za zločine.¹⁶⁴⁶

501. Međutim, Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće, uprkos toj činjeničnoj grešci, postupilo razumno kada je zaključilo da je Đorđević znao za zločine. Kao što je gore opisano, zaključak Pretresnog veća zasniva se na nekoliko faktora, uključujući Đorđevićev položaj u MUP-u; njegovu ulogu na pregovorima s međunarodnim telima; učešće u sastancima Zajedničke komande i Kolegijuma MUP-a; prisustvo na terenu za vreme izvođenja određenih operacija; lični kontakt s Lukićem; učešće u angažovanju paravojnih jedinica i u operacijama prikrivanja zločina; i sistem izveštavanja u MUP-u.¹⁶⁴⁷

502. Osim toga, Pretresno veće je smatralo da su sredstva javnog informisanja Đorđeviću bila dodatni izvor informacija o zločinima.¹⁶⁴⁸ S obzirom na zaključke Pretresnog veća o Đorđevićovoj ulozi u događajima na Kosovu, činjenica da je o optužbama za zločine na Kosovu čitao u lokalnim srpskim medijima bila je relevantna Pretresnom veću da je smatra indicijom o njegovom znanju o zločinima. Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kada se oslonilo na taj dokaz.

503. Shodno tome, Đorđevićevi argumenti u vezi s izveštajima sredstava javnog informisanja i međunarodnih organizacija se odbacuju.

¹⁶⁴² Odgovor tužilaštva, par. 258.

¹⁶⁴³ V. Prvostepena presuda, par. 1997; upor. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 288.

¹⁶⁴⁴ V. gore, par. 247, 249.

¹⁶⁴⁵ V. gore, par. 498; Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 288.

¹⁶⁴⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1997.

¹⁶⁴⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1983-1999.

¹⁶⁴⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1996.

(d) Zaključak

504. Žalbena veće je gore u tekstu zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo prilikom ocenjivanja dokaza o: (i) sistemu izveštavanja 1999. godine; (ii) "naređenjima" koja je Đorđević izdao 1998. i 1999; i (iii) informacijama o zločinima objavljenim u srpskim sredstvima javnog informisanja.¹⁶⁴⁹ Žalbena veće ima u vidu da je Pretresno veće razmotrilo ove, kao i druge dokaze, kada je utvrdilo da je Đorđević bio u potpunosti upoznat s događajima na Kosovu 1999. godine, što obuhvata i zločine koje su izvršile srpske snage.¹⁶⁵⁰ Žalbena veće smatra da je zaključak Pretresnog veća o Đorđevićevom znanju o zločinima zasnovan na nekoliko kumulativnih faktora i ukupnim dokazima. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do istog zaključka do kog je došlo Pretresno veće.

3. Navodne greške zbog zaključka da Đorđevićevi postupci pokazuju da je imao traženu nameru(a) Uvod

505. Pretresno veće je do zaključka o Đorđevićevoj *mens rea* došlo na osnovu njegovog znanja o zločinima i njegovog ponašanja.¹⁶⁵¹ Pretresno veće je, konkretno, uzelo u obzir: (i) njegovo učešće u operacijama prikrivanja tela kosovskih Albanaca ubijenih širom Kosova u relevantnom periodu; (ii) njegov propust da istraži zločine koje su izvršile snage MUP-a na Kosovu; i (iii) njegovo učešće u angažovanju pripadnika paravojnih jedinica na Kosovu.¹⁶⁵²

(b) Argumenti strana u postupku

506. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključak da je imao nameru da ostvari UZP izvelo iz sledećeg: (i) izvršenja dela *ex post facto*, uključujući prikrivanje zločina srpskih snaga i to što nije obezbedio sprovođenje istrage i kažnjavanje pripadnika MUP-a za zločine na Kosovu; i (ii) angažovanja paravojnih jedinica na Kosovu.¹⁶⁵³ Đorđević iznosi argument da dokazi o njegovom "učešću u prikrivanju tela pokazuju njegovu instinktivnu reakciju proisteklu iz prethodne neobaveštenosti" i da, kao takvi, "ne otkrivaju da je delio nekakav kohezivni, zajednički cilj".¹⁶⁵⁴ Osim toga, on tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir dokaze da je bio "iznenađen" kad su mu se obratili u vezi s telima pronađenim u Srbiji,¹⁶⁵⁵ kao i da je zatražio da se sprovede istraga, ali da je te

¹⁶⁴⁹ V. gore, par. 492, 496, 501.

¹⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1985-1998.

¹⁶⁵¹ Prvostepena presuda, par. 2154-2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1983 -1999.

¹⁶⁵² Prvostepena presuda, par. 2154-2158.

¹⁶⁵³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 289 -294. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 85-90, 172.

¹⁶⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 291.

¹⁶⁵⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 291, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1301, svedočenje Časlava Golubovića, 2. mart 2009, T. 1706-1707, svedočenje Časlava Golubovića, 3. mart 2009, T. 1748-1749.

pokušaje blokirao ministar unutrašnjih poslova.¹⁶⁵⁶ Što se tiče učešća paravojnih jedinica, Đorđević navodi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je posedovao nameru na osnovu toga što je učestvovao u raspoređivanju "pripadnika jedne poznate paravojne jedinice u Podujevo radi pomoći SAJ-u" i tvrdi da su dokazi bili ograničeni i da ne potkrepljuju zaključak da je on imao nameru za zločine za koje se tereti u Optužnici.¹⁶⁵⁷

507. Tužilaštvo odgovara da Pretresno veće nije pogrešilo kad je zaključilo da je Đorđević nameravao da učestvuje u UZP-u,¹⁶⁵⁸ te tvrdi da Đorđević ponavlja argumente koje je već izneo u svom Žalbenom podnesku i Završnom podnesku.¹⁶⁵⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pažljivo ocenilo Đorđevićovo učešće u operaciji prikriivanja tela, iz kojeg se vidi da je u tome imao aktivnu i direktnu ulogu.¹⁶⁶⁰ Tužilaštvo isto tako iznosi argument da su ti dokazi, zajedno sa ranijim zaključkom Pretresnog veća da je Đorđević znao za zločine koje su izvršile srpske snage, naveli Pretresno veće da opravdano zaključi da je takođe delio nameru da ostvari zajednički cilj.¹⁶⁶¹ Što se tiče istraga, tužilaštvo tvrdi da Đorđevićev zahtev za sprovođenje istraga nije blokirano¹⁶⁶² i da su zaključci Pretresnog veća o Đorđevićevom propustu da sprovede istragu bili razumni i zasnovani na pažljivom ispitivanju dokaza.¹⁶⁶³ S obzirom na to, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da je Đorđevićev propust da sprovede istragu o zločinima koje su izvršile snage MUP-a na Kosovu "uverljiv dokaz da je s ostalim učesnicima u UZP-u delio nameru".¹⁶⁶⁴ Osim toga, tužilaštvo iznosi argument da je Pretresno veće imalo diskreciono pravo da oceni istinitost Đorđevićevog poricanja da je znao za zločine, te da je, s obzirom na druge očite dokaze koji protivreče njegovom svedočenju, postupilo razumno kada je odbacilo njegovo svedočenje.¹⁶⁶⁵ Što se tiče raspoređivanja paravojnih jedinica, tužilaštvo ponavlja sledeće zaključke Pretresnog veća: (i) Đorđević je na Kosovo rasporedio paravojne jedinice, uključujući jedinicu "Škorpioni", a da nije obezbedio njenu osnovnu proveru, uprkos tome što je bilo opšte poznato da njeni pripadnici imaju kriminalnu prošlost; (ii) pripadnici ove jedinice ubili su 14 žena i dece 28. marta 1999. godine u

¹⁶⁵⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 291, gde se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu, par. 1970, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 7. decembar 2009, T. 9723-9724, 9729-9730, svedočenje Vlastimira Đorđevića, 11. decembar 2009, T. 9977, 10002-10003, 10009-10010.

¹⁶⁵⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 293, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1993. V. gore, par. 353.

¹⁶⁵⁸ Odgovor tužilaštva, par. 259-262.

¹⁶⁵⁹ Odgovor tužilaštva, par. 259-262.

¹⁶⁶⁰ Odgovor tužilaštva, par. 259, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, poglavlje VII, par. 1967 -1982.

¹⁶⁶¹ Odgovor tužilaštva, par. 259, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2158.

¹⁶⁶² Odgovor tužilaštva, par. 260. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 232.

¹⁶⁶³ Odgovor tužilaštva, par. 261. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 234-242.

¹⁶⁶⁴ Odgovor tužilaštva, par. 261, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1999.

¹⁶⁶⁵ Odgovor tužilaštva, par. 261, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1985 -1999.

Podujevu; i (iii) Đorđević je ne samo propustio da obezbedi propisnu istragu o tim ubistvima, već je odobrio ponovno raspoređivanje "Škorpiona" na Kosovo.¹⁶⁶⁶

(c) Analiza

508. Žalbena veće primećuje da Đorđević u svojoj argumentaciji uglavnom ponavlja ranije argumente iznete u njegovom devetom žalbenom osnovu.¹⁶⁶⁷ Žalbena veće podseća na svoje zaključke kojima je potvrdilo zaključke Pretresnog veća da je Đorđević: (i) prikrivao zločine koje su srpske snage izvršile nad kosovskim Albancima; (ii) propustio da sprovede istragu i kazni pripadnike MUP-a za zločine na Kosovu; i (iii) učestvovao u raspoređivanju i angažovanju paravojnih jedinica na Kosovo, kao i da je znao za to.¹⁶⁶⁸

509. Što se tiče Đorđevićevog argumenta da prikrivanje zločina, raspoređivanje paravojnih jedinica na Kosovo i propust da sprovede istragu o zločinima predstavljaju postupke *ex post facto*, Žalbena veće konstatuje da on greši. Pretresno veće je zaključilo sledeće: (i) od marta 1999. godine, među najvišim rukovodstvom Vlade SRJ, uključujući i Đorđevića, postojao je plan da se zločini koje su srpske snage izvršile nad kosovskim Albancima prikriju sakrivanjem tela;¹⁶⁶⁹ (ii) u kontekstu opšteg obrasca neizveštavanja, nepokretanja istraga i nekažnjavanja za zločine koje su izvršile srpske snage na Kosovu tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica, Đorđević nije obezbedio sprovođenje istrage i sprečavao je pokrenute istrage;¹⁶⁷⁰ i (iii) od februara 1999. godine Đorđević je učestvovao u raspoređivanju paravojnih jedinica na Kosovo.¹⁶⁷¹ Žalbena veće je već potvrdilo te zaključke¹⁶⁷² i primećuje da je Đorđevićovo ponašanje kako je opisano gore u tekstu ostvareno pre i/ili za vreme vršenja zločina.¹⁶⁷³ S tim u vezi, Žalbena veće dalje napominje da su prvi zločini za koje je Pretresno veće osudilo Đorđevića izvršeni 20. i 21. marta 1999,¹⁶⁷⁴ što je bilo posle ili u isto vreme kad i Đorđevićevi postupci na koje se Pretresno veće oslonilo kada je izvelo zaključak o njegovoj nameri. Shodno tome, Đorđevićevi postupci u vezi s prikrivanjem zločina, raspoređivanjem paravojnih jedinica na Kosovo i propustom da sprovede istrage o zločinima nisu bili *ex post facto*, kako to Đorđević tvrdi. Njegov argument s tim u vezi se odbija.

¹⁶⁶⁶ Odgovor tužilaštva, par. 262, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1956, 1966, 1993, 2188. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 118-122.

¹⁶⁶⁷ V. gore, par. 353, 364, 404, 436-439, 454.

¹⁶⁶⁸ V. gore, par. 355-362, 366-371, 378-384, 390, 395-399, 406-409, 413-415, 422-425, 428-433, 443-457.

¹⁶⁶⁹ V. gore, par. 372-433. V. Prvostepena presuda, par. 1980-1981, 2116 -2117.

¹⁶⁷⁰ V. gore, par. 325-350, 434-457. V. takođe gore, par. 380-429.

¹⁶⁷¹ V. gore, par. 363. V. takođe gore, par. 351-371.

¹⁶⁷² V. gore, par. 372-433 (prikrivanje), 325-350, 434-457 (propust da sprovede istragu), 351-371 (raspoređivanje paravojnih snaga).

¹⁶⁷³ V. gore, par. 379. V. Prvostepena presuda, par. 2099, 2146. Pretresno veće je zaključilo da su, pošto su tela otkrivena u Tekiji i kasnije odvezena i pokopana, srpske snage 27-28. aprila 1999. tokom zajedničke akcije snaga VJ i MUP-a pod kodnim nazivom operacija "Reka", ubile 296 kosovskih Albanaca (Prvostepena presuda, par. 2099). Pretresno veće je takođe zaključilo da su srpske vlasti, umesto da sprovedu istragu o tim ubistvima, preduzele koordinisane napore da prikriju zločine, tako što su organizovale uklanjanje i tajno pokopavanje tela (Prvostepena presuda, par. 2146, 2163).

¹⁶⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 1702. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1639. V. gore, par. 619.

510. Osim toga, Đorđevićevi argumenti u vezi s tim da je Pretresno veće propustilo da razmotri neke dokaze koji se odnose na pokopavanje tela i istrage zločina predstavljaju puko ponavljanje argumenata koje je već izneo u prvostepenom postupku i nepotkrepljeni su. Pre svega, Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće razmotrilo i odbacilo dokaze o tome da je Đorđević bio "iznenađen" kada su mu se obratili u vezi s leševima koji su otkriveni u Srbiji.¹⁶⁷⁵ Žalbena veće takođe primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je Đorđević bio "prva i primarna osoba za kontakt", da je donosio odluke i izdavao naređenja vezana za "tajno postupanje s telima, njihov prevoz i ponovno pokopavanje", i da on "nije bio samo posrednik koji je prenosio naređenja ministra".¹⁶⁷⁶ Drugo, što se tiče Đorđevićevog svedočenja da je njegove pokušaje da sprovede istragu sprečio ministar, Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće dopustilo tu mogućnost,¹⁶⁷⁷ ali da je ipak zaključilo da je Đorđević dao naređenja načelniku SUP-a da pokopa tela na licu mesta, da onemogući pristup sredstvima javnog informisanja i uništi kamion-hladnjaču kojim su prevezena tela, čime je prekršio svoju dužnost da sprovede istragu.¹⁶⁷⁸ Pretresno veće je zaključilo da je to ponašanje predstavljalo "prvi korak čiji je cilj bio da se obezbedi da se ne pokreće istraga u vezi s tim telima".¹⁶⁷⁹ Žalbena veće smatra da je taj zaključak razuman.

511. Na kraju, što se tiče raspoređivanja na Kosovo paravojnih jedinica, uključujući i "Škorpione", Pretresno veće je uzelo u obzir Đorđevićevu neposrednu ulogu u raspoređivanju tih jedinica, kao i druge dokaze koji ukazuju na to da, uprkos tome što je znao za zločine koje su izvršili pripadnici tih jedinica, nije preduzeo nikakve mere da se ti zločini istraže, štaviše, odobrio je ponovno raspoređivanje tih jedinica na Kosovo.¹⁶⁸⁰

512. Žalbena veće podseća da se zaključak o *mens rea* za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu može izvesti iz toga što je data osoba bila obaveštena, a nastavila je svoje učešće.¹⁶⁸¹ Žalbena veće primećuje da se Pretresno veće, prilikom donošenja zaključka o Đorđevićevom doprinosu UZP-u, oslonilo na svoje kombinovane zaključke da je (i) Đorđević je bio u potpunosti upoznat sa situacijom na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine, uključujući zločine koje su vršile

¹⁶⁷⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1301, gde se upućuje na svedočenje Časlava Golubovića, 2. mart 2009, T. 1706-1707, svedočenje Časlava Golubovića, 3. mart 2009, T. 1748-1749.

¹⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 1969. V. takođe gore, par. 428.

¹⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1970, gde se upućuje na svedočenje Vlastimir Đorđevića, 7. decembar 2009. T. 9723-9724, 9827. Pretresno veće je navelo sledeće: "[M]ada se mora dopustiti mogućnost da ga je, kao što je sugerisao optuženi, ministar uputio da sakrije tela kako bi se sprečilo da NATO to upotrebi u "propagandne svrhe" i rekao mu da ne treba preduzimati nikakve dalje mere za utvrđivanje porekla tela i načina na koji su ta lica ubijena, to [...] nije oslobodilo optuženog dužnosti da istraži taj incident." (Prvostepena presuda, par. 1970). *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 291.

¹⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 1970.

¹⁶⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1970.

¹⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1966, 1993, 2155. V. gore, par. 353, 358-360.

¹⁶⁸¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 697, gde se potvrđuje zaključak Pretresnog veća u predmetu *Krajišnik* o Krajišnikovoj *mens rea* (v. Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 890).

srpske snage;¹⁶⁸² i da je (ii) Đorđevićovo ponašanje, uzeto u obzir u celini kako je opisano u Prvostepenoj presudi – uključujući njegove postupke prikrivanja zločina, propusta da obezbedi sprovođenje istraga i raspoređivanja paravojnih jedinica na Kosovo – doprinosilo UZP-u.¹⁶⁸³ Na osnovu tih zaključaka, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević "postupao s traženom namerom" kada je prikrivao zločine srpskih snaga, propustio da obezbedi sprovođenje istrage i kazni pripadnike MUP-a i raspoređivao paravojne jedinice na Kosovo.¹⁶⁸⁴

513. Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedno pretresno veće koje postupava razumno ne bi na osnovu tih nalaza moglo da dođe do zaključka da je posedovao *mens rea* za UZP.

D. Zaključak

514. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće u celosti odbija Đorđevićev deseti žalbeni osnov.

XII. ĐORĐEVIĆEV DVANAESTI ŽALBENI OSNOV: DEFINICIJA POJMA "CIVIL"

A. Uvod

515. Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage izvodile napade na civile, kosovske Albance, koji su doveli do činjenja krivičnih dela ubistva kao kršenja zakona ili običaja ratovanja i zločina protiv čovečnosti, kao i deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti.¹⁶⁸⁵ Što se tiče krivičnog dela ubistva, Pretresno veće je zaključilo da su u gotovo svim slučajevima ubijena lica bila nenaoružana i pod nadzorom srpskih snaga.¹⁶⁸⁶ Pretresno veće je ustanovilo da su "srpske snage imale otvorenu nameru da ubiju muškarce kosovske Albance".¹⁶⁸⁷ Što se tiče zločina deportacije i prisilnog premeštanja, Pretresno veće je ustanovilo da su "razlog iz kog su civili (ako nisu ubijeni) napuštali svoje domove i priključivali se masi drugih ljudi raseljenih na sličan način bili konkretni napadi srpskih snaga na kosovske Albance" i da je "kampanja koju su srpske snage vodile protiv civila kosovskih Albanaca" bila "presudan i imperativan" razlog raseljavanja kosovskih Albanaca.¹⁶⁸⁸

¹⁶⁸² Prvostepena presuda, par. 2154. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1983 -1999. V. gore, par. 483, 489, 493, 495-496.

¹⁶⁸³ Prvostepena presuda, par. 2154-2157. V. gore, par. 209, 351, 356, 362, 366-433, 440, 454.

¹⁶⁸⁴ V. Prvostepena presuda, par. 2158.

¹⁶⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1697, 1701-1704 (deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje)), 1753 (ubistvo).

¹⁶⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1707.

¹⁶⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1707.

¹⁶⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1697.

B. Argumenti strana u postupku

516. Đorđević tvrdi da je Prvostepena presuda nejasna u vezi s tim da li je oružani sukob okarakterisan kao nemeđunarodni ili međunarodni.¹⁶⁸⁹ On navodi da to što se Pretresno veće oslanjalo na Dopunski protokol II upućuje na to da je smatralo da su na sukob između SRJ i OVK primenjivi kriterijumi koji su relevantni za nemeđunarodne oružane sukobe.¹⁶⁹⁰ Prema njegovom mišljenju, to pokreće dva pitanja koja se tiču načela.¹⁶⁹¹

517. Kao prvo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešno zaključilo da se prezumpcija civilnog statusa primenjuje kako na nemeđunarodne tako i na međunarodne oružane sukobe.¹⁶⁹² On tvrdi da je Pretresno veće zbog te greške primenilo "preširoku definiciju pojma 'civil' prema kojoj su neki pojedinci neosnovano smatrani civilima".¹⁶⁹³ On tvrdi da je zbog toga Pretresno veće pogrešno zaključilo da su napadi srpskih snaga bili usmereni protiv civilnog stanovništva, koje je zato bilo prinuđeno da beži.¹⁶⁹⁴ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće tako prebacilo teret dokazivanja na drugu stranu i pogrešno ga osudilo za krivična dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i ubistva.¹⁶⁹⁵

518. Kao drugo, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da lica aktivno učestvuju u neprijateljstvima samo ako imaju "neprekidnu borbenu funkciju"¹⁶⁹⁶ i da je rezonovanje Pretresnog veća "bilo zamućeno njegovom implikacijom da neko lice u nemeđunarodnom oružanom sukobu ima zaštićeni status, osim u slučaju kada je njegova trajna funkcija neposredno učešće u neprijateljstvima".¹⁶⁹⁷ On tvrdi da je Pretresno veće pridalo "veliki značaj" odeći žrtava, ali iznosi argument da to ne predstavlja dokaz da su žrtve nužno bile civili, a ne gubici iz redova OVK.¹⁶⁹⁸ On isto tako tvrdi da je Pretresno veće, kada je utvrđivalo da li je napad bio srazmeran, trebalo da uzme u obzir prisustvo velikog broja lica koja su pomagala OVK, a koja nisu imala "neprekidnu borbenu funkciju".¹⁶⁹⁹ On tvrdi da je "nerealno očekivati da postoje jasne razlike između civila i boraca u sukobu u kom učestvuju teroristi, pobunjenici i pripadnici neredovnih snaga".¹⁷⁰⁰

¹⁶⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 305.

¹⁶⁹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 305.

¹⁶⁹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 306.

¹⁶⁹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 307-309.

¹⁶⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 308. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 315, 319; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 91–92, 95.

¹⁶⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 308, 316. On dalje tvrdi da je taj pristup doveo do primene prestrogog kriterijuma za metu vojnih napada (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 316; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 93, 95).

¹⁶⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 305-307, 316-318; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 92-93.

¹⁶⁹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 310.

¹⁶⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 311.

¹⁶⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 312-313.

¹⁶⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 314; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 93-94.

¹⁷⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 312.

519. Đorđević tvrdi da te greške dovode u pitanje "zaključke da je postojao UZP i da su meta napada SRJ stvarno bili civili, a ne legitimni vojni ciljevi".¹⁷⁰¹

520. Tužilaštvo odgovara da Đorđević pogrešno prikazuje zaključke Pretresnog veća i da bi njegove argumente trebalo odbaciti bez razmatranja.¹⁷⁰² Ono iznosi argument da se Đorđevićeve tvrdnje odnose na "pravna zapažanja" koja nisu bila odlučujuća za zaključke Pretresnog veća.¹⁷⁰³ Tužilaštvo dalje odgovara da Pretresno veće nije polazilo od pretpostavke da su ta lica bila civili.¹⁷⁰⁴ Zapravo, Pretresno veće je zaključilo da srpske snage čak nisu ni pokušale da prave razliku između civila i pripadnika OVK¹⁷⁰⁵ i imalo je pravo da se osloni na dokaze o odeći žrtava kako bi ustanovilo da li se radilo o civilima.¹⁷⁰⁶

C. Analiza

521. Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da su snage OVK i srpske snage na Kosovu vodile oružani sukob, ali da nije izričito utvrdilo prirodu tog oružanog sukoba.¹⁷⁰⁷ S druge strane, Pretresno veće je izričito definisalo sukob između SRJ i snaga NATO kao međunarodni sukob.¹⁷⁰⁸ Međutim, Pretresno veće je primenilo pravo koje se odnosi na nemeđunarodne oružane sukobe¹⁷⁰⁹ i zasebno konstatovalo da je "OVK imao dovoljno odlika organizovane oružane sile da bi mogao da se angažuje u unutrašnjem oružanom sukobu".¹⁷¹⁰ Žalbena veće s tim u vezi podseća na to da nemeđunarodni oružani sukob može da postoji istovremeno uz međunarodni oružani sukob,¹⁷¹¹ i uverilo se da je stoga Pretresno veće zauzelo stav da je sukob između OVK i srpskih snaga bio nemeđunarodni oružani sukob.¹⁷¹²

522. Žalbena veće će sada razmotriti Đorđevićevu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešno definisalo i primenilo civilni status lica u nemeđunarodnom oružanom sukobu. Đorđević iznosi argument da je Pretresno veće prebacilo teret dokazivanja na drugu stranu kada je zauzelo stav da se prezumpcija civilnog statusa, kako je navedeno u članu 50(1) Dopunskog protokola I, primenjuje na nemeđunarodni oružani sukob uprkos tome što se ne pominje u članu 13 Dopunskog protokola II.¹⁷¹³ Žalbena veće podseća da je načelo iz člana 50(1) Dopunskog protokola I, da se u slučaju sumnje u

¹⁷⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 315.

¹⁷⁰² Odgovor tužilaštva, par. 275, 291.

¹⁷⁰³ Odgovor tužilaštva, par. 276-277, 284. Tužilaštvo dalje navodi da bi se prezumpcija civilnog statusa trebala primenjivati i na nemeđunarodne oružane sukobe (Odgovor tužilaštva, par. 281-282).

¹⁷⁰⁴ Odgovor tužilaštva, par. 280.

¹⁷⁰⁵ Odgovor tužilaštva, par. 279-280.

¹⁷⁰⁶ Odgovor tužilaštva, par. 290.

¹⁷⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1578-1579.

¹⁷⁰⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1580.

¹⁷⁰⁹ V. Prvostepena presuda, par. 1530, 2066.

¹⁷¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1578.

¹⁷¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 84.

¹⁷¹² Upor. Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 23.

¹⁷¹³ Prvostepena presuda, par. 2066, fusnota 7110.

vezi sa statusom neke osobe ta osoba smatra civilom, ograničeno na očekivano *ponašanje* pripadnika vojnih snaga.¹⁷¹⁴ Nasuprot tome, kad se radi o *krivičnoj odgovornosti* nekog optuženog lica, teret dokazivanja civilnog statusa žrtava snosi tužilaštvo.¹⁷¹⁵ Đorđević u svojim argumentima ne uvažava ta dva različita kriterijuma. On zbog toga pogrešno predstavlja dve zasebne grupe zaključaka Pretresnog veća: (i) zaključke u vezi s nesrazmernom upotrebom sile srpskih snaga kao pokazateljem postojanja UZP-a¹⁷¹⁶ i (ii) zaključke u vezi sa činjenjem zločina od strane tih snaga.¹⁷¹⁷ U diskusiji o prvoj grupi zaključaka i prilikom utvrđivanja da li je nesrazmerna sila koju su primenile snage VJ i MUP-a bila "još jedan pokazatelj da su te operacije imale za cilj dalje činjenje ovde ustanovljenih zločina",¹⁷¹⁸ Pretresno veće je navelo da se u nemeđunarodnom oružanom sukobu, u slučaju kada postoji nedoumica u vezi sa statusom nekog lica, to lice smatra civilom.¹⁷¹⁹ Ono je smatralo da ovo načelo podrazumeva da napadačke snage u najmanju ruku procene i utvrde da li eventualno postoji nedoumica u vezi sa statusom lica koja su mete.¹⁷²⁰ Pretresno veće je zatim zaključilo da su srpske snage nesrazmernom upotrebom sile pokazale da nisu izvršile nikakve procene takve vrste.¹⁷²¹ Shodno tome, Žalbeno veće se uverilo da Pretresno veće nije oslobodilo tužilaštvo tereta dokazivanja da su žrtve bile civili ili lica na drugi način zaštićena pravilima međunarodnog humanitarnog prava, niti je primenilo "preširoku definiciju" pojma "civil".¹⁷²² Žalbeno veće će sada razmotriti da li je Pretresno veće ispravno primenilo teret dokazivanja kada je zaključilo da su srpske snage počinile krivična dela ubistva, deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).

523. Što se tiče krivičnog dela ubistva, Pretresno veće je ispravno podsetilo da se Zajednički član 3 Ženevskih konvencija primenjuje na nemeđunarodne oružane sukobe i da štiti lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima.¹⁷²³ Žalbeno veće podseća da lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima uključuju i lica u zatočeništvu¹⁷²⁴ i da "ustaljena praksa Međunarodnog suda višestruko potvrđuje da se glavni tekst Ženevskih konvencija ne može tumačiti na takav način da pruža manju zaštitu pojedincima od one koju pruža zajednički član 3".¹⁷²⁵ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće izvršilo opširnu analizu okolnosti u kojima su ubijanja izvršena i uzelo u obzir brojne faktore prilikom donošenja zaključaka da je u vreme smrti velika većina žrtava bila zatočena,

¹⁷¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 48, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 111. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 60.

¹⁷¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 60; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 48, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 111.

¹⁷¹⁶ Prvostepena presuda, par. 2064-2069.

¹⁷¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1707.

¹⁷¹⁸ Prvostepena presuda, par. 2069.

¹⁷¹⁹ Prvostepena presuda, par. 2066, fusnota 7110.

¹⁷²⁰ Prvostepena presuda, par. 2066.

¹⁷²¹ Prvostepena presuda, par. 2066.

¹⁷²² V. dole, par. 523-526.

¹⁷²³ Prvostepena presuda, par. 1530.

¹⁷²⁴ Zajednički 3(1) Ženevskih konvencija.

¹⁷²⁵ *Tužilac protiv Radovana Karadžića*, predmet br. IT-95-5/18-AR72.5, Odluka po Žalbi na odluku Pretresnog vijeća po Preliminarnom podnesku za odbacivanje tačke 11 Optužnice, 9. jul 2009. godine, par. 23.

nenoružana ili da ni na koji drugi način nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima.¹⁷²⁶ Shodno tome, Žalbena veće, uz delimično suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da su žrtve imale pravo na zaštitu prema Zajedničkom članu 3(1) i članu 13(2) Dopunskog protokola II. Đorđević, stoga, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je došlo do ovog zaključka.

524. Žalbena veće se takođe uverilo da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da su srpske snage izvršile krivična dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje). Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da nema dokaza koji ukazuju na to da su srpske snage granatiranje, pucnjavu i paljenje kuća usmerile na vojne ciljeve. Nasuprot tome, Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage namerno ciljale zaštićena lica.¹⁷²⁷ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da nijedan pripadnik OVK nije viđen na području na

¹⁷²⁶ Žalbena veće zaključuje da Đorđevićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo u vezi s konkretnim mestima zločina nije potkrepljena dokazima (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 318). Pretresno veće je postupilo razumno kad je zaključilo da su lica u vreme smrti bila u zatočeništvu ili da ni na koji drugi način nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima: Pretresno veće je zaključilo da su 25. marta 1999. u Beloj Crkvi snage MUP-a ubile 13 kosovskih Albanaca, među kojima tri žene i sedmoro dece, koji su pokušali da pobegnu od snaga MUP-a. Streljanje je preživelo samo jedan dvogodišnji dečak (Prvostepena presuda, par. 464–466, 1393–1394, 1710). Pošto je ocenilo sve dokaze, Pretresno veće je zaključilo da ta lica nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima (Prvostepena presuda, par. 465). Isto tako su krajem marta 1999. nađena tela šest muškaraca kosovskih Albanaca u kanalu nedaleko od mosta na Belaji. Pretresno veće je zaključilo da nema dokaza koji ukazuju na to da su ta šestorica u vreme kad su ustreljeni bili naoružani, da su aktivno učestvovali u neprijateljstvima ni da su bili pripadnici snaga OVK. Pretresno veće je utvrdilo da su ih ustrelili pripadnici srpske policije koji su neposredno pre toga ubili zarobljene muškarce kosovske Albanice na rečici Belaji i na mostu (Prvostepena presuda, par. 468, 473, 1712). Što se tiče Male Kruše, v. zaključak Žalbenog veća dalje u tekstu Presude (dole, par. 662–667). U Meji/Mejē, suprotno Đorđevićevom navodu, Pretresno veće je utvrdilo civilni status i individualne okolnosti 281 žrtve ubistva za vreme operacije "Reka" 27. i 28. aprila 1999. i zaključilo da su srpske snage iz konvoja izvele grupe muškaraca kosovskih Albanaca i zatim ih postreljale i da nije bilo dokaza da je iko od tih ljudi u to vreme bio naoružan ili da je aktivno učestvovao u neprijateljstvima ili da su se u to vreme na tom području vodile ikakve borbe između srpskih snaga i snaga OVK (Prvostepena presuda, par. 962–963, 1739). Isto tako, Pretresno veće je zaključilo da nema nikakvih dokaza da je Kolē Duzhmani bio pripadnik snaga OVK kad je ubijen za vreme operacije "Reka". Naprotiv, Pretresno veće je zaključilo da je on u vreme smrti bio zatočen (Prvostepena presuda, par. 1737). Pretresno veće je utvrdilo da su u opštini Vučitrn u noći između 2. i 3. maja srpske snage ubile četiri zatočena kosovska Albanca (Prvostepena presuda, par. 1187, 1742). Pretresno veće je zaključilo da su u Kotlini srpske snage 24. marta 1999. ubile najmanje 22 kosovska Albanca koji su bili nenaoružani i zatočeni. Pretresno veće je do svog zaključka došlo na osnovu iskaza očevica Hazbija Lokua, pošto je pažljivo razmotrilo njegovu verodostojnost i njegov iskaz da su ti ljudi "bili prisiljeni da odu do jama, gde su tučeni a potom bačeni u jame, nakon čega su u jamama aktivirane eksplozivne naprave" (Prvostepena presuda, par. 1125, 1431, 1744). U Slatini/Slatinē i Vati/Vataj, suprotno Đorđevićevom navodu, Pretresno veće svoj zaključak da su vojnici VJ 13. aprila 1999. uhvatili četiri stanovnika sela, kosovska Albanca, i kasnije ih ubili nije zasnovalo samo na dokazima Sada Lame iz druge ruke. Naprotiv, Pretresno veće je zaključilo da su njegovi dokazi iz druge ruke potvrđeni lokacijom na kojoj su pronađena njihova tela; činjenicom da su dva leša bila iskasapljena, da su svi bili u civilnoj odeći i da su bili nenaoružani (Prvostepena presuda, par. 1138, 1747).

¹⁷²⁷ Na primer, Pretresno veće je ustanovilo da su u Beloj Crkvi snage MUP-a i VJ naterale stanovnike kosovske Albanice da beže, da su muškarci odvojeni od žena i dece i da je oko 65 tih muškaraca ustreljeno (Prvostepena presuda, par. 1617–1618). Pretresno veće je ustanovilo da je u Maloj Kruši/*Krushë-e-Vogël* 400–500 stanovnika kosovskih Albanaca 25. marta 1999. prisilno razmešteno, nakon što je selo granatirano, kuće opljačkane i spaljene, a muški stanovnici ubijeni (Prvostepena presuda, par. 482–483, 1619–1620). Pretresno veće je ustanovilo da je iz Velike Kruše/*Krushë-e-Madhe*, sela veoma blizu Male Kruše, pobeglo oko 3.000–4.000 stanovnika zbog opasnosti koju je predstavljalo prisustvo sve većeg broja srpskih snaga koje su opkolile selo, a kasnije su srpske snage palile kuće i uništile džamiju (Prvostepena presuda, par. 503–506, 1622). Žalbena veće primećuje da se u paragrafu 1622 Prvostepene presude pominje "Velika Kruša/*Krushë-e-Vogël*" a ne "Velika Kruša/*Krushë-e-Madhe*". Međutim, na osnovu činjenica opisanih u tom paragrafu, Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće govorilo o događajima koji su se desili u Velikoj Kruši/*Krushë-e-Madhe*). Pretresno veće je ustanovilo da su u Celini 25. marta 1999. godine srpske snage granatirale selo, pobile neke stanovnike, palile kuće i prisilno premeštale stanovnike kosovske Albanice (Prvostepena presuda, par. 517–

kom su izvršeni neki zločini.¹⁷²⁸ Osim toga, u slučajevima u kojima su na osnovu dokaza utvrđeni prisustvo i aktivnosti OVK, Pretresno veće je pažljivo razmotrilo da li su se srpske snage na legalan način borile protiv OVK.¹⁷²⁹ Uz to, Đorđević samo navodi slučajeve granatiranja gradova i sela, ali ne iznosi nijedan primer primene "preširoke" definicije pojma "civil".¹⁷³⁰ S obzirom na obilje dokaza o raseljavanju celih gradova i sela, o obrascu napada i koordinisanoj akciji srpskih snaga koje su u

522, 1623). Pretresno veće je izričito utvrdilo da granatiranje nije bilo usmereno na vojne ciljeve (Prvostepena presuda, par. 533, 1623) i da su žrtve bile nenaoružane i nisu učestvovalе u sukobu (Prvostepena presuda, par. 522). Pretresno veće je ustanovilo da snage VJ 26. marta 1999. godine granatirale selo Landovica i spalile ga, zbog čega su stanovnici pobjegli. Jedanaest od 13 stanovnika sela koji su poginuli bili su žene i deca (Prvostepena presuda, par. 588–594, 1628). Pretresno veće je ustanovilo da su u Leočini/Lečine, Bročni/Burojčë i Izbici krajem marta 1999. stanovnici kosovski Albanci prisilno premešteni nakon što su srpske snage zauzele položaje u Bročni i granatirale Leočinu i Izbicu, pri čemu nije bilo nikakvih dokaza da je granatiranje bilo usmereno protiv vojnih ciljeva. Isto tako, srpske snage su usput palile kuće, a ženama i deci je naređeno da napuste svoja sela i da odu u Albaniju (Prvostepena presuda, par. 607, 1630–1631). Pretresno veće je ustanovilo da je u Kladernici/Klladërnice, 10.000 do 12.000 kosovskih Albanaca, uglavnom žena i dece, pobjeglo od granatiranja sela 12. aprila 1999. godine. Srpske snage su odvojile 300–400 muškaraca, a ostalim stanovnicima naredile da idu u Albaniju (Prvostepena presuda, par. 647, 1634). Pretresno veće je ustanovilo da su u Turičevcu/Turiqec i Tušilju krajem marta/početkom aprila 1999. godine stanovnici kosovski Albanci napustili ta sela zbog postupaka srpskih snaga; da su bili pod pratnjom policije i da su muškarci odvojeni radi ispitivanja (Prvostepena presuda, par. 635–639, 1632–1633), od kojih su neki oslobođeni, a neki ubijeni (Prvostepena presuda, par. 639). Pretresno veće je izričito uzelo u obzir da je u selu Pećane praktično svako domaćinstvo imalo nekog člana porodice u OVK i da je OVK bio aktivan na području, ali da raseljavanje bilo izazvano granatiranjem koje su vršile srpske snage i da to granatiranje nije bilo usmereno ni na kakve vojne ciljeve (Prvostepena presuda, par. 704–706, 1639). Pretresno veće je ustanovilo da su 1. aprila 1999. godine u selu Belanica srpske snage ubile tri čoveka, palile kuće, pretile narodu i ubijale stoku (Prvostepena presuda, par. 715, 1641); Pretresno veće je isto tako zaključilo da se OVK povukao s tog područja (Prvostepena presuda, par. 712), da se stanovništvo pokušalo predati srpskim snagama i da su srpske snage usmerile konvoj ka albanskoj granici (Prvostepena presuda, par. 714, 716, 718, 1641). Pretresno veće je ustanovilo da su u Žabarama 17. aprila 1999. godine hiljade stanovnika kosovskih Albanaca raseljene nakon što su srpske snage pucale iz mitraljeza i da je MUP stanovništvu izdao konkretna naređenja za odlazak (Prvostepena presuda, par. 1647–1648). Pretresno veće je ustanovilo da su u Vladovu/Lladovë stanovnici kosovski Albanci prisilno razmešteni nakon što su napustili selo zato što je srpska vojska bila u blizini; da su srpske snage ubile seljane koji su pokušali da se vrate – među kojima je bila i jedna žena; i da su vojnici VJ onima koji nisu pobjegli iz sela naredili da napuste selo, što su ovi i učinili (Prvostepena presuda, par. 1661). Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage u Nosalju/Nosaljë napale stanovnike kosovske Albanace i prisilno ih premestile u aprilu 1999. godine (Prvostepena presuda, par. 1662). Pretresno veće je ustanovilo da su početkom aprila 1999. godine srpske snage u Mirosavljju/Mirosalë deportovale 4.000 kosovskih Albanaca, koji su otišli iz straha od postupaka srpskih snaga u tom i okolnim selima (Prvostepena presuda, par. 1667). Pretresno veće je ustanovilo da je granatiranje koje su 24. marta 1999. godine izvršile srpske snage u Kotlini nateralo muško stanovništvo da beži, a žene, deca i stariji muškarci naterani su u vojne kamione kojima su odvezeni u grad Kačanik. Pretresno veće je ustanovilo da su srpske snage digle u vazduh 22 muškaraca tako što su minirale jame u kojima su ih držale zatočene. Ostalih 48 stanovnika sela iz straha je pobjeglo. Osim toga, srpske snage su ženama i deci izričito naredile da odu (Prvostepena presuda, par. 1669). Pretresno veće je ustanovilo da su u Kačaniku kosovski Albanci bili prinuđeni da napuste grad 27. i 28. marta 1999. godine zbog toga što su srpske snage granatirale i pucale i na kraju ih deportovale. Nije bilo nikakvih dokaza da je na tu vatra uzvraćeno. Jedna trudna žena poginula je tako što je ustreljena dok je išla kroz dvorište svoje kuće (Prvostepena presuda, par. 1127–1130, 1670). Pretresno veće je utvrdilo da su stanovnici Donje Sudimlje, kosovski Albanci, krajem marta pobjegli zbog granatiranja koje su izvršile srpske snage, da je srpska policija rekla preostalim stanovnicima da imaju 15 minuta da odu i da je vatra bila usmerena na kuće civila (Prvostepena presuda, par. 1676).

¹⁷²⁸ Pretresno veće je utvrdilo da je 3.000–4.000 kosovskih Albanaca 25. marta 1999. godine prisilno premešteno iz Velike Kruše (Prvostepena presuda, par. 1622). Pretresno veće je utvrdilo da je 2.700 kosovskih Albanaca 25. marta 1999. godine prisilno premešteno iz Pirana (Prvostepena presuda, par. 582–586, 1628). Pretresno veće je utvrdilo da je stanovništvo sela Pećani, kosovski Albanci, raseljeno u martu 1999. godine (Prvostepena presuda, par. 704–707, 1639). Pretresno veće je utvrdilo da je stanovništvo sela Vata, kosovski Albanci, deportovano u aprilu 1999. godine (Prvostepena presuda, par. 1671).

¹⁷²⁹ Pretresno veće je u vezi s prisustvom srpskih snaga u Vesekocima/Vesekoc i granatiranjem sela Slakovce/Sllakovce koje su one izvršile 1. maja 1999. godine utvrdilo da je sledećeg dana, konvoj s najmanje 30.000 kosovskih Albanaca krenuo prema Vučitrnu i našao se na udaru srpskog granatiranja. Odmah posle toga, srpske snage su konkretno uputile konvoj prema poljoprivrednoj zadruzi u gradu Vučitrnu. Pretresno veće je uzelo u obzir da su pripadnici OVK, koji su bili na tom području, rekli stanovništvu da više ne mogu da ga štite, ali da su srpske snage bile te koje su im naredile da odu u grad Vučitrn, granatirale konvoj i ubile neke muškarce (Prvostepena presuda, par. 1677).

¹⁷³⁰ V. Đorđević žalbeni podnesak, par. 316.

njima učestvovala, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su meta srpskih snaga bili civili kosovski Albanci i da su ti napadi bili "presudan i imperativan" razlog iz kog su civili bežali, što je dovelo do krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).¹⁷³¹

525. Žalbena veće se takođe nije uverilo u Đorđeviću tvrdnju da je ocena Pretresnog veća o "uzimanju za metu" bila "zamućena" konceptom neprekidne borbene funkcije.¹⁷³² Đorđević navodi da je Pretresno veće, na osnovu tog koncepta, prilikom utvrđivanja statusa lica pogrešno uzimalo u obzir to što su ona nosila civilnu odeću.¹⁷³³ Međutim, Žalbena veće nalazi da je Pretresno veće razumno uzelo u obzir brojne faktore, među kojima i civilnu odeću, kada je zaključilo da ubijena lica u vreme smrti nisu imala nikakvu borbenu funkciju.¹⁷³⁴ Đorđević isto tako nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo zato što nije uzelo u obzir "veliki broj pojedinaca koji su se borili za OVK ili mu pomagali, ali koji nisu imali neprekidnu borbenu funkciju".¹⁷³⁵ Suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, Pretresno veće, u stvari, jeste priznalo da se OVK sastojao i od stalnih pripadnika i drugih

¹⁷³¹ V. gore, par. 173–176, 194–207.

¹⁷³² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 310–311.

¹⁷³³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 312–313.

¹⁷³⁴ V. gore, par. , 522–523. Žalbena veće je ranije prihvatilo to što se Pretresno veće oslonilo na odeću žrtve prilikom utvrđivanja da li je ona u vreme smrti učestvovala u neprijateljstvima (v. Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 81) ("Žalbena veće smatra da je Pretresno veće do svog zaključka da je Rami Jusufi bio 'nenaoružani civil' i da u vreme smrti nije učestvovao u neprijateljstvima došlo na osnovu pažljive ocene i analize dokaza. Pretresno veće je objasnilo [...] svoje razloge za to što se oslonilo na određene delove dokaznih predmeta [...] i zaključilo, između ostalog, da je Rami Jusufi u vreme smrti bio u civilnoj odeći" (reference izostavljene).) Đorđević isto tako nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je uzelo u obzir relevantne dokaze u sledećim opštinama. Slatina: Pretresno veće je utvrdilo da su pripadnici VJ 13. aprila 1999. zarobili i ubili Mahmuta Caku, Hebiba Lamija, Brahima Lamija i Rramanna Lamija; da su tela dvojice od njih bila iskasapljena i da su bili nenaoružani (Prvostepena presuda, par. 1138, 1747). Izbica: Pretresno veće je zaključilo da je forenzičkim dokazima dokazano da su žrtve koje su ubijene 28. marta 1999. i kasnije ekshumirane u centru PJP-a u Petrovom Selu u to vreme bile pod nadzorom srpskih snaga (Prvostepena presuda, par. 627, 633–634, 1727). Meja i Korenica/Korenica: Pretresno veće je ustanovilo da nema dokaza o tome da su žrtve koje su ubijene 27–28. aprila 1999. tada bile naoružane ni da su aktivno učestvovala u neprijateljstvima, kao ni da su se vodile borbe između srpskih snaga i OVK (Prvostepena presuda, par. 990–991, 1738–1739). Ustanovljeno je da su četiri civila, ubijena u operaciji "Reka" u selu nedaleko od Ramoca, bili taoci u nadležnosti srpskih snaga (Prvostepena presuda, par. 976, 992, 1738–1739). Trnje: Pretresno veće je ustanovilo da žrtve nisu bile naoružane ili da nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima kada su ubijene u martu 1999. godine (Prvostepena presuda, par. 708–709). Bela Crkva: Pretresno veće je zaključilo da je krajem marta 1999. godine ubijeno oko 40 nenaoružanih žrtava na mostu na Belaji (Prvostepena presuda, par. 472, 527, 1711). Račak: Pretresno veće je ustanovilo da je 15. januara 1999. godine 20 do 24 od približno 45 žrtava ustreljeno, kako se čini, iz neposredne blizine; da je jednoj žrtvi odsečena glava i da su među žrtvama bili jedna žena i jedno dete (Prvostepena presuda, par. 416, 1920). Reka Dunav: Pretresno veće je uzelo u obzir da su na mnogim telima izvađenim iz kamiona pronađenog kako pluta Dunavom bile povrede izazvane tupim predmetima i velikim oštricama; da je jedno lice imalo vezane ruke i da je među njima bilo 10 žena i dvoje dece (Prvostepena presuda, par. 1300, 1305, 1311). Suva Reka: Pretresno veće je uzelo u obzir da je Jashar Berisha u trenutku kad su ga ubili pripadnici srpskih snaga bio zatočen i nenaoružan (Prvostepena presuda, par. 678, 683, 1720, 1723). Osim toga, suprotno Đorđevićevoj tvrdnji (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 313, fusnota 532), Pretresno veće ga nije proglasilo odgovornim za ubistvo sledećih žrtava za koje je utvrđeno da su bile u civilnoj odeći kad su ubijene: Milaim Loku i Emrlah Kuci (Prvostepena presuda, par. 1111, 2096; Prvostepena presuda, Dodatak H). Dalje, suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, Pretresno veće ga nije proglasilo krivim za ubistvo sledećih lica: (i) žrtava u opštini Prizren (Prvostepena presuda, par. 1268, 1270, 1705); (ii) lica čije leševe je iskopao svedok K72 u opštini Đakovica (Prvostepena presuda, par. 1277–1278, 1281–1282, 1285); (iii) lica koja su pokopana u dve masovne grobnice u centru PJP u Petrovom Selu u aprilu 1999. godine (Prvostepena presuda, par. 1353, 1355, 1507, 1730–1741, 1753); (iv) lica ubijenih u Celini (Prvostepena presuda, par. 532, 1705) i (v) lica koja su pronađena mrtva u kamionu u okolini Orahovca (Prvostepena presuda, par. 553, 1705, 1714–1719, 1753).

¹⁷³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 314.

pristalica,¹⁷³⁶ ali je zaključilo da se ogromna većina zločina dogodila u situacijama u kojima je bilo vrlo malo ili nimalo aktivnosti OVK.¹⁷³⁷ Žalbena veće smatra da je Pretresno veće postupilo razumno kada je zaključilo da nikakve teškoće u raspoznavanju lica za koja se sumnjalo da su pripadnici OVK od civila ne mogu da objasne deportaciju i prisilno premeštanje čitavih sela kosovskih Albanaca.¹⁷³⁸ Shodno tome, Žalbena veće se uverilo da Pretresno veće nije pogrešilo u svom utvrđivanju zaštićenog statusa lica, kao ni u svojoj oceni srazmernosti napada.¹⁷³⁹

526. Na kraju, Žalbena veće takođe nije uvereno Đorđevićem tvrdnjom da zaključci Pretresnog veća u vezi s definicijom civilnog statusa "dovode u pitanje zaključke da je UZP postojao".¹⁷⁴⁰ Kao što je opisano gore u tekstu, Žalbena veće smatra da Pretresno veće nije primenilo preširoku definiciju pojma "civil". Shodno tome, Pretresno veće nije pogrešilo kad je utvrdilo zaštićeni status žrtava i ocenilo srazmernost napada.¹⁷⁴¹ U ovom kontekstu, Žalbena veće ima u vidu da Đorđević nije naveo nijednu konkretnu grešku u odnosu na UZP. Prema tome, njegov argument se odbacuje.

D. Zaključak

527. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće u celosti odbija Đorđevićev dvanaesti žalbeni osnov.

XIII. ĐORĐEVIĆEV TRINAESTI ŽALBENI PODNESAK: NAVODNA GREŠKA U VEZI SA KRIVIČNIM DELOM DEPORTACIJE

A. Uvod

528. Pretresno veće je osudilo Đorđevića za krivična dela deportacije (tačka 1) i progona putem dela deportacije (tačka 5) kao zločine protiv čovečnosti.¹⁷⁴² Pretresno veće je zaključilo da je od 24. marta do 20. juna 1999. godine najmanje 200.000 kosovskih Albanaca deportovano iz brojnih gradova i sela na Kosovu na lokacije u Albaniji, BJRM i Crnoj Gori.¹⁷⁴³ Pretresno veće je prilikom donošenja svog zaključka utvrdilo, između ostalog, da je raseljavanje kosovskih Albanaca iz Peći 27. i 28. marta 1999. godine¹⁷⁴⁴ i iz Kosovske Mitrovice 4. aprila 1999. godine¹⁷⁴⁵ u Crnu Goru

¹⁷³⁶ Prvostepena presuda, par. 2058, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1539–1540. Prvostepena presuda, par. 2059–2061.

¹⁷³⁷ Prvostepena presuda, par. 2065.

¹⁷³⁸ Prvostepena presuda, par. 2067.

¹⁷³⁹ V. takođe gore, par. 93, 97–99, 102, 107–109.

¹⁷⁴⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 315.

¹⁷⁴¹ V. gore, par. 522–525.

¹⁷⁴² Prvostepena presuda, par. 1700–1701, 1704, 2193–2194, 2230.

¹⁷⁴³ Prvostepena presuda, par. 1700.

¹⁷⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 1642, 1701.

¹⁷⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1646, 1701.

predstavljalo raseljavanje preko *de facto* granice i da je, stoga, ispunilo uslov za krivično delo deportacije.¹⁷⁴⁶ Pretresno veće je takođe zaključilo da su brojni drugi pojedinci, koji nisu prešli *de facto* granicu, bili žrtve drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i da su ta dela po težini slična delima deportacije.¹⁷⁴⁷

B. Argumenti strana u postupku

529. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su pojedinci koji su raseljeni sa Kosova u Crnu Goru prešli *de facto* granicu, što je uslov za utvrđivanje krivičnog dela deportacije.¹⁷⁴⁸ On tvrdi da se zločin deportacije primenjuje samo na slučajeve u kojima su lica prisilno premeštena u drugu državu ili na okupiranu teritoriju¹⁷⁴⁹ i osporava tvrdnju Pretresnog veća da je "u praksi Međunarodnog suda čvrsto uvreženo da se krivično delo deportacije može ustanoviti ako su lica deportovana preko *de facto* granice".¹⁷⁵⁰ Đorđević tvrdi da je suština deportacije u tome da se lice prisilno premesti na teritoriju neke druge države, a u ovom slučaju SRJ je građane naprosto preselila unutar svojih granica.¹⁷⁵¹ On dalje tvrdi da je Pretresno veće: (i) pogrešno uzelo u obzir niz faktora kad je ustanovilo da postoji *de facto* granica, uključujući tešku patnju žrtava i lakšu kontrolu nad Kosovom;¹⁷⁵² (ii) propustilo da uzme u obzir da je SRJ, koja se sastojala od Republike Srbije i Republike Crne Gore, bila suverena država;¹⁷⁵³ i (iii) pogrešno primenilo pravo kad je utvrdilo da je za ispunjenje uslova za krivično delo deportacije dovoljno da lica budu raseljena preko *de facto* granice.¹⁷⁵⁴ Đorđević tvrdi da bi zbog greške Pretresnog veća trebalo poništiti osuđujuće presude koje su mu izrečene za krivično delo deportacije (tačka 1) i krivično delo progona (tačka 5) u meri u kojoj se odnose na raseljavanje sa Kosova u Crnu Goru.¹⁷⁵⁵

530. Tužilaštvo odgovara da prisilno raseljavanje lica sa Kosova u Crnu Goru predstavlja deportaciju.¹⁷⁵⁶ Ono tvrdi da činjenično stanje koje je Pretresno veće utvrdilo potkrepljuje njegov zaključak da je granica između Kosova i Crne Gore bila *de facto* granica i da je time ispunjen uslov

¹⁷⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 1683.

¹⁷⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 1702-1703.

¹⁷⁴⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 320-328.

¹⁷⁴⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 321; Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 95-97, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 300.

¹⁷⁵⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 322, gde se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1683.

¹⁷⁵¹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 97, 99. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 328; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 97, 99; Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 95, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 300.

¹⁷⁵² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 326.

¹⁷⁵³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 324-326; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 97; Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 97-98.

¹⁷⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 322. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 320-321, 327.

¹⁷⁵⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 328.

¹⁷⁵⁶ Odgovor tužilaštva, par. 292, 294.

za zaključak da se radilo o deportaciji.¹⁷⁵⁷ Tužilaštvo tvrdi da Skupština Srbije 1990. godine jeste zvanično ukinula autonomni status Kosova i da ono nije bilo međunarodno priznato kao suvereni entitet, ali da je Kosovo ostalo *de facto* autonomna pokrajina tokom 1990-ih.¹⁷⁵⁸ Tužilaštvo dalje tvrdi da ista osnovna dela takođe čine krivična dela drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i progona.¹⁷⁵⁹ Shodno tome, ono iznosi argument da bi Žalbena veće, ako se odobri ovaj Đorđevićev žalbeni osnov, alternativno trebalo da mu izrekne osuđujuću presudu za krivična dela drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i progona.¹⁷⁶⁰ Štaviše, tužilaštvo ističe da je za krivično delo progona sporedno da li osnovno delo predstavlja deportaciju ili prisilno premeštanje, ukoliko je ono izvršeno s traženom diskriminatornom namerom, koja je u ovom predmetu utvrđena.¹⁷⁶¹

531. Đorđević odgovara da se u Optužnici ne tereti za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao ni za krivično delo progona u vezi s raseljavanjem stanovništva sa Kosova u Crnu Goru.¹⁷⁶² Shodno tome, on tvrdi da ne bi trebalo da bude osuđen za ta krivična dela.¹⁷⁶³

C. Analiza

532. Pretresno veće je ispravno primetilo da se krivično delo deportacije, u određenim okolnostima, može utvrditi na osnovu raseljavanja lica preko neke *de facto* državne granice.¹⁷⁶⁴ Žalbena veće u predmetu *Stakić* utvrdilo je da "pitanje da li se neka granica *de facto* može okarakterizirati kao granica u smislu krivičnog djela deportacije valja razmatrati od predmeta do predmeta u svetlu međunarodnog običajnog prava".¹⁷⁶⁵

533. Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće priznalo teritorijalni suverenitet SRJ i nepostojanje *de jure* granice između Crne Gore i Kosova.¹⁷⁶⁶ Prilikom donošenja zaključka da je između Crne Gore i Kosova postojala *de facto* granica, Pretresno veće je razmotrilo sledeće faktore: (i) stepen autonomije Kosova; (ii) status Crne Gore kao republike u sklopu SRJ; i (iii) postojanje "oružanog sukoba između snaga SRJ i Srbije, s jedne, i OVK, s druge strane".¹⁷⁶⁷ Pretresno veće je isto tako uzelo u obzir da bi raseljavanje kosovskih Albanaca iz Kosova u Crnu Goru dovelo do

¹⁷⁵⁷ Odgovor tužilaštva, par. 295, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 21 -30. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 293-294.

¹⁷⁵⁸ Odgovor tužilaštva, par. 295.

¹⁷⁵⁹ Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 134.

¹⁷⁶⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 133-134, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 321.

¹⁷⁶¹ Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 134, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 154.

¹⁷⁶² Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 169-170.

¹⁷⁶³ Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 169-170.

¹⁷⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 1604, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 278, 288-303; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304.

¹⁷⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300. V. Prvostepena presuda, par. 1604.

¹⁷⁶⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1683.

¹⁷⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 1683.

slične "velike patnje" kao i raseljavanje preko državne granice i da bi raseljavanje kosovskih Albanaca sa Kosova omogućilo vlastima SRJ i Srbije da lakše kontrolišu tu pokrajinu.¹⁷⁶⁸

534. Međutim, kad je zaključilo da je između Crne Gore i Kosova postojala *de facto* granica, Pretresno veće nije formulisalo osnov u međunarodnom običajnom pravu na kom je temeljilo zaključak da se u tim okolnostima može utvrditi postojanje *de facto* granice.¹⁷⁶⁹ Žalbeno veće smatra da to predstavlja grešku u primeni prava. Shodno tome, Žalbeno veće će oceniti da li, u svetlu pravila međunarodnog običajnog prava, okolnosti ovog predmeta potkrepljuju zaključak da je unutar teritorije SRJ postojala *de facto* granica između Kosova i Crne Gore.

535. Žalbeno veće u predmetu *Stakić* je ranije izvršilo pregled međunarodnog običajnog prava koje se odnosi na krivično delo deportacije. Međutim, razni izvori koji su razmotreni u predmetu *Stakić* ne sadrže nijedan primer slučaja u kom je raseljavanje lica iz neke autonomne pokrajine u sklopu savezne države u drugu republiku u sklopu te iste savezne države predstavljalo deportaciju.¹⁷⁷⁰ Dalja ispitivanja međunarodnog običajnog prava u vezi s krivičnim delom deportacije izvršili su sudija Schomburg u svom Delimično suprotnom mišljenju u Drugostepenoj presudi u predmetu *Naletilić i Martinović* i sudija Shahabuddeen u svom Delimično suprotnom mišljenju u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*.¹⁷⁷¹ Međutim, ni pravni izvori navedeni u tim mišljenjima ne bave se pitanjem prisilnog premeštanja stanovništva koje vlada neke suverene države izvrši unutar sopstvenih državnih granica, već se, zapravo, kod njih radi o prisustvu neke okupirajuće sile ili o spornim granicama između dve države.¹⁷⁷² Žalbeno veće primećuje da se u ovom predmetu ne radi o prisustvu okupirajuće sile ni o spornoj granici između država.¹⁷⁷³ Žalbeno veće nije u međunarodnom običajnom pravu našlo ništa što bi potkrepilo pretpostavku o postojanju *de facto* granice unutar granica neke suverene države, čak i kada delovi te države uživaju određeni stepen autonomije. Shodno tome, u međunarodnom običajnom pravu nema osnova za zaključak o

¹⁷⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 1683.

¹⁷⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 1683. V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300.

¹⁷⁷⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par.290-302. Žalbeno veće je, zapravo, dalo negativnu definiciju *de facto* granice, zaključivši da "linije fronta koje se stalno mijenjaju [...] nisu niti *de jure* državne granice niti *de facto* granice okupirane teritorije, što bi automatski bilo dovoljno za deportaciju prema međunarodnom običajnom pravu" (Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 301) (reference izostavljene).

¹⁷⁷¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, Izdvojeno i djelimično protivno mišljenje sudije Schomburga, par. 3-33; *Drugostepena presuda u predmetu Stakić*, Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 19-76.

¹⁷⁷² V. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, Izdvojeno i djelimično protivno mišljenje sudije Schomburga, par. 12, gde se poziva na predmet *RuSHA*, str.126-127, 139. Žalbeno veće dalje primećuje da sudija Shahabuddeen u svom Djelimično protivnom mišljenju upućuje na predmet *Kipar protiv Turske* kako bi uputio na to da prelazak bilo kakve linije fronta može da predstavlja deportaciju prema međunarodnom običajnom pravu (Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 23, gde se poziva na *Kipar protiv Turske*, Evropska komisija za ljudska prava, *European Human Rights Reports*, tom 4 (1982), str. 482-528 (dalje u tekstu: predmet *Kipar protiv Turske*), str. 520). Međutim, u predmetu *Kipar protiv Turske* se takođe radi o prisustvu okupirajućih snaga, što ga razlikuje od ovog predmeta (v. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 23).

¹⁷⁷³ V. Prvostepena presuda, par. 1683.

postojanju *de facto* granice do kog je Pretresno veće došlo na osnovu određenog stepena autonomije koju su Kosovo ili Crna Gora, kao republika, uživali u okviru države SRJ.¹⁷⁷⁴

536. Pored toga, ostali faktori koje je Pretresno veće razmatralo ne potkrepljuju zaključak o postojanju *de facto* granice prema međunarodnom običajnom pravu. Žalbena veće ne namerava da umanji značaj "velike patnje"¹⁷⁷⁵ koju su pretrpeli kosovski Albanci prisilno razmešteni sa Kosova u Crnu Goru, koju je Pretresno veće uzelo u obzir, niti da opovrgne postojanje oružanog sukoba ili zaključak Pretresnog veća da bi po raseljavanju kosovskih Albanaca sa Kosova vlasti SRJ i Srbije mogle lakše da kontrolišu tu pokrajinu.¹⁷⁷⁶ Međutim, Žalbena veće u međunarodnom običajnom pravu, kao ni u izvorima razmatranim u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić* ili u Djelimično protivnom mišljenju sudije Schomburga i sudije Shahabuddeena, ne nalazi nikakvu osnovu za zaključak da je u tim okolnostima postojala *de facto* granica.¹⁷⁷⁷

537. Žalbena veće se, stoga, nije uverilo da su kosovski Albanci tokom svog prisilnog raseljenja sa Kosova u Crnu Goru prešli *de facto* granicu i zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je izvršeno krivično delo deportacije. Shodno tome, Žalbena veće poništava zaključke Pretresnog veća o Đorđevićevoj odgovornosti za krivična dela deportacije (tačka 1) i progona putem deportacije (tačka 5) kad je reč o raseljavanju lica u Crnu Goru iz Peći 27. i 28. marta 1999. godine¹⁷⁷⁸ i iz Kosovske Mitrovice 4. aprila 1999. godine.¹⁷⁷⁹

538. Žalbena veće će sada razmotriti tvrdnju tužilaštva da bi, u slučaju da odobri Đorđevićev trinaesti žalbeni osnov, ono trebalo da konstatuje da raseljavanje lica s Kosova u Crnu Goru predstavlja krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i krivično delo progona.¹⁷⁸⁰ Žalbena veće podseća da prisilno raseljavanje, kao i deportacija, "podrazumijevaju prisilno raseljavanje osoba s područja na kojem se one zakonito nalaze, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom",¹⁷⁸¹ ali da se to odnosi na raseljavanje lica unutar državnih granica.¹⁷⁸²

539. Međutim, Žalbena veće primećuje da se paragraf 73 Optužnice u vezi sa slučajevima drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) odnosi isključivo i izričito na raseljavanje *unutar teritorije Kosova*.¹⁷⁸³ Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da se optuženi u Optužnici ne tereti za prisilno

¹⁷⁷⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1683.

¹⁷⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 1683.

¹⁷⁷⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1683.

¹⁷⁷⁷ V. gore, par. 535.

¹⁷⁷⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1642, 1701.

¹⁷⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1649, 1701.

¹⁷⁸⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013, AT. 133-134. V. gore, par. 530.

¹⁷⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 308.

¹⁷⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

¹⁷⁸³ "U odnosu na one kosovske Albance koji su intereno raseljeni *unutar teritorije Kosova*, pozivom na paragrafe 16-33, 60-64, i 71-72 [Optužnice]", tužilac ih ovde ponovo navodi i uvrštava (Optužnica, par. 73) (naglasak dodat).

premeštanje lica sa Kosova u Crnu Goru kao za drugo nehumano delo (prisilno premeštanje) (tačka 2). Shodno tome, Žalbeno veće ne može izreći osuđujuću presudu za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) (tačka 2).

540. Što se tiče krivičnog dela progona, Žalbeno veće smatra da osnovno delo prisilnog premeštanja izvršeno s diskriminatornom namerom može da predstavlja krivično delo progona.¹⁷⁸⁴ U Optužnici se za krivično delo progona putem prisilnog premeštanja i deportacije kao osnovnih dela tereti u odnosu na sve lokacije navedene u paragrafu 72 Optužnice.¹⁷⁸⁵ U Optužnici se, s tim u vezi, prisilno premeštanje ne ograničava izričito na raseljavanja "unutar teritorije Kosova" kao što je to slučaj u odnosu na krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) (tačka 2).¹⁷⁸⁶

541. Dok se u Optužnici uopšteno govori o raseljavanju u Albaniju, BJRM i Crnu Goru u paragrafu 29,¹⁷⁸⁷ u njoj se Crna Gora izričito ne pominje u odnosu ni na jednu navedenu lokaciju.¹⁷⁸⁸ Osim toga, tužilaštvo ovaj uopšteno navod ne razrađuje opširnije u odnosu na Crnu Goru ni u svom Pretpretresnom podnesku.¹⁷⁸⁹ Delovi Optužnice koji se odnose na Peć i Kosovsku Mitrovicu, za koje je Pretresno veće utvrdilo da je iz njih stanovništvo raseljeno u Crnu Goru, su paragrafi 72(e) i (f) Optužnice.¹⁷⁹⁰ U tim paragrafima opisana su raseljavanja stanovništva do albanske granice, ali se u njima ne govori ni o kakvom raseljavanju u Crnu Goru, niti se uopšteno pominju raseljavanja izvan Kosova.¹⁷⁹¹ Shodno tome, Žalbeno veće smatra da u Optužnici nisu navedene materijalne činjenice ni o jednom slučaju raseljavanja u Crnu Goru. Žalbeno veće, stoga, smatra da se optuženi ne tereti za raseljavanje u Crnu Goru. Žalbeno veće ima u vidu da sudska praksa predviđa da "u nekim slučajevima završni podnesak ili završna riječ odbrane mogu da budu od pomoći da se utvrdi u kojoj

¹⁷⁸⁴ V. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 109; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320, 454; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

¹⁷⁸⁵ Optužnica, par. 76-77. Vidi dole, par. 692-694.

¹⁷⁸⁶ Optužnica, par. 76-77. Up. Optužnica, par. 73.

¹⁷⁸⁷ Optužnica, par. 29. Relevantan deo paragrafa 29 Optužnice glasi:

Neka od tih interno raseljenih lica ostala su unutar pokrajine Kosovo tokom čitavog perioda na koji se odnosi ova Optužnica, a mnogi su umrli usled teških vremenskih uslova, nedovoljnih količina hrane, neadekvatne medicinske nege i iscrpljenosti. Drugi su na kraju prešli neku od granica Kosova s Albanijom, Makedonijom, Crnom Gorom ili su prešli granicu pokrajine prema Srbiji. Snage SRJ i Srbije kontrolisale su i koordinirale kretanje mnogih kosovskih Albanaca raseljenih unutar Kosova sve dok i oni napokon nisu bili proterani sa Kosova.

¹⁷⁸⁸ Optužnica, par. 29. Relevantni deo paragrafa 29 Optužnice glasi:

Neka od tih interno raseljenih lica ostala su unutar pokrajine Kosovo tokom čitavog perioda na koji se odnosi ova Optužnica, a mnogi su umrli usled teških vremenskih uslova, nedovoljnih količina hrane, neadekvatne medicinske nege i iscrpljenosti. Drugi su na kraju prešli neku od granica Kosova s Albanijom, Makedonijom, Crnom Gorom ili su prešli granicu pokrajine prema Srbiji. Snage SRJ i Srbije kontrolisale su i koordinirale kretanje mnogih kosovskih Albanaca raseljenih unutar Kosova sve dok i oni napokon nisu bili proterani sa Kosova.

¹⁷⁸⁹ V. takođe Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 230-231.

¹⁷⁹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1642, 1646, 1701.

¹⁷⁹¹ Optužnica, par. 72(e) i (f).

je mjeri optuženi bio obavešten o prirodi optužbi koje mu se stavljaju na teret".¹⁷⁹² Mada je Đorđević raseljavanje stanovništva kosovskih Albanaca u, između ostalog, Crnu Goru, pomenuo u svom Završnom pretresnom podnesku,¹⁷⁹³ on je to uradio kako bi osporio postojanje bilo kakvog zajedničkog plana da se "izmeni etnički sastav" na Kosovu, kao i svoje učešće u njemu.¹⁷⁹⁴ U tim okolnostima, Žalbena veće smatra da ništa ne upućuje na to da je Đorđević bio obavešten o tome da se tereti za krivično delo deportacije u Crnu Goru.

D. Zaključak

542. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće odobrava Đorđevićev trinaesti žalbeni osnov i poništava zaključke Pretresnog veća o Đorđevićevoj odgovornosti za krivično delo deportacije (tačka 1) i progona putem deportacije (tačka 5) kad je reč o raseljavanju lica u Crnu Goru iz Peći 27. i 28. marta 1999. godine¹⁷⁹⁵ i iz Kosovske Mitrovice 4. aprila 1999. godine.¹⁷⁹⁶ Eventualni uticaj ovih zaključaka na odmeravanje kazne razmatra se kasnije u ovoj Presudi.¹⁷⁹⁷

XIV. ĐORĐEVIĆEV ČETRINAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE KOJE SE TIČU *MENS REA* ZA UBISTVO

543. Pretresno veće je zaključilo da je utvrđeno krivično delo ubistva, kako kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) tako i kao kršenja zakona ili običaja ratovanja (tačka 4).¹⁷⁹⁸ Pretresno veće je formulisalo i primenilo sledeće elemente koji čine krivično delo ubistva na osnovu članova 3 i 5 Statuta:

- a) smrt žrtve (*actus reus*), iako nije neophodno ustanoviti da je telo preminule osobe pronađeno;
- b) smrt je posledica izvršiočevog činjenja ili nečinjenja; "dovoljno je da je ponašanje počinioca znatno doprinijelo smrti te osobe"; i
- c) izvršilac je u trenutku činjenja ili nečinjenja imao nameru da ubije žrtvu, a ako nije imao takvu konkretnu nameru, znao je da će smrt biti moguća posledica njegovog činjenja ili nečinjenja (*mens rea*). Zaključeno je da nehat i grubi nehat nisu komponenta indirektnog umišljaja.¹⁷⁹⁹

¹⁷⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 64.

¹⁷⁹³ Đorđevićev završni podnesak, par. 690-694.

¹⁷⁹⁴ Đorđevićev završni podnesak, par. 692.

¹⁷⁹⁵ V. Prvostepena presuda, par. 1642, 1701.

¹⁷⁹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1646, 1701.

¹⁷⁹⁷ V. dole, par. 976-980.

¹⁷⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 1753. V. Prvostepena presuda, par. 1709–1752.

¹⁷⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1708 (reference izostavljene).

A. Argumenti strana u postupku

544. Đorđević tvrdi da je element predumišljaja formalnopravno potreban da bi se utvrdila *mens rea* za krivično delo ubistva prema članovima 3 i 5 Statuta.¹⁸⁰⁰ On iznosi tvrdnju da postoji nepodudarnost između primene termina "*murder*" u engleskoj verziji člana 5 Statuta i "*assassinat*" u francuskom tekstu.¹⁸⁰¹ Prema Đorđevićevom mišljenju, tu bi nepodudarnost trebalo razrešiti usvajanjem pristupa nekih pretresnih veća MKSR-a, prema kojima je predumišljaj potreban kao uslov za utvrđivanje ubistva kao zločina protiv čovečnosti.¹⁸⁰² Đorđević tvrdi da bi, po analogiji, isti standard trebalo primeniti na ubistvo kao "ratni zločin".¹⁸⁰³ On prihvata da je Pretresno veće konstatovalo predumišljaj kad je reč o nizu mesta zločina, ali iznosi tvrdnju da on nije bio utvrđen za neka druga mesta zločina.¹⁸⁰⁴ Shodno tome, on traži da Žalbena veće poništi njegovu osuđujuću presudu za ona mesta za koja nije utvrđen predumišljaj i da mu ublaži kaznu.¹⁸⁰⁵

545. Tužilaštvo u odgovoru navodi da, prema sudskoj praksi Međunarodnog suda, predumišljaj nije potreban da bi se ispunila *mens rea* za ubistvo prema članovima 3 i 5 Statuta.¹⁸⁰⁶ Ono tvrdi da Žalbena veće nije menjalo "znatan broj" prvostepenih presuda u kojima predumišljaj nije tražio da bi se utvrdilo krivično delo ubistva prema članu 5(a) Statuta.¹⁸⁰⁷ Iako neka pretresna veća MKSR-a jesu uključila predumišljaj kao uslov *mens rea* za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti, tužilaštvo iznosi tvrdnju da Đorđević nije pokazao postojanje greške u primeni prava niti ponudio uverljive razloge zbog kojih bi Žalbena veće trebalo da odstupa od prakse Međunarodnog suda.¹⁸⁰⁸

B. Analiza

546. Pre svega, Žalbena veće napominje da je krivično delo ubistva kao zločina protiv čovečnosti izvršeno i u Statut MKSJ-a i u Statut MKSR-a.¹⁸⁰⁹ Član 5 Statuta MKSJ-a, odnosno član 3 Statuta MKSR-a, u francuskoj verziji navode "*assassinat*" kao jedno od osnovnih krivičnih dela koja predstavljaju zločin protiv čovečnosti, dok se u obe engleske verzije navodi "*murder*".¹⁸¹⁰ Žalbena

¹⁸⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 330–331. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 332–342; Đorđevićeva replika na podnesak respondententa, par. 101.

¹⁸⁰¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 330–331.

¹⁸⁰² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 335–337, 341, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 137–140; Prvostepenu presudu u predmetu *Muhimana*, par. 569; Prvostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 334–339; Prvostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 84.

¹⁸⁰³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 331.

¹⁸⁰⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 342–343.

¹⁸⁰⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 342–343. Đorđević tvrdi da nije bilo dokaza o predumišljaju za sledeća mesta zločina: (i) Bela Crkva, 25. mart 1999; (ii) Mala Kruša, 25. mart 1999; (iii) grad Suva Reka, 26. mart 1999; (iv) Đakovica, 1–2. april 1999; i (v) Korenica i Meja, 27–28. april 1999. godine. (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 342).

¹⁸⁰⁶ Odgovor tužilaštva, par. 296, 298, 302.

¹⁸⁰⁷ Odgovor tužilaštva, par. 299–300.

¹⁸⁰⁸ Odgovor tužilaštva, par. 302.

¹⁸⁰⁹ Član 5 Statuta MKSJ-a; član 3 Statuta MKSR-a.

¹⁸¹⁰ Član 5 Statuta MKSJ-a; član 3 Statuta MKSR-a.

veće podseća da termin "*assassinat*" ima "veoma precizno značenje u [francuskom] nacionalnom pravu" i iziskuje predumišljaj,¹⁸¹¹ dok je termin "*murder*" "jasno shvaće[n] i dobro definira[n] u nacionalnom pravu svake države" i ne zahteva dalje objašnjenje.¹⁸¹² Kada je reč o ubistvu kao kršenju zakona i običaja ratovanja, Žalbena veće napominje da član 4 Statuta MKSR-a zabranjuje "nasilje protiv života [...], naročito ubistvo", a francuska verzija tu koristi termin "*meurtre*".¹⁸¹³ Član 3 Statuta MKSJ-a, s druge strane, izričito ne navodi ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.¹⁸¹⁴ Međutim, u praksi Međunarodnog suda jasno je utvrđeno da član 3 Statuta MKSJ-a obuhvata ubistvo.¹⁸¹⁵

547. Žalbena veće napominje da su termini "*meurtre*" i "*assassinat*" bili predmet detaljnog razmatranja u nizu ranih prvostepenih presuda.¹⁸¹⁶ Na primer, Pretresno veće u predmetu *Jelisić* je zaključilo da je prikladno usvojiti termin "*murder*" u engleskom tekstu "kao prihvaćeni termin u međunarodnom običajnom pravu".¹⁸¹⁷ Do tog je zaključka došlo razmotrivši predmet *Akayesu*, član 7(1)(a) Statuta MKS-a i član 18 Kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva Međunarodne pravne komisije; u svima njima koristi se termin ubistvo ("*meurtre*").¹⁸¹⁸ Razmotrivši iste izvore, Pretresno veće u predmetu *Blaškić* na sličan način je zaključilo da, prema Statutu MKSJ-a, ubistvo, a ne ubistvo s predumišljajem predstavlja krivično delo u osnovi zločina protiv čovečnosti.¹⁸¹⁹ U predmetu *Kordić i Čerkez* Pretresno veće, pozivajući se na predmet *Blaškić*, utvrdilo je sledeće:

¹⁸¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 216; fusnota 414, gde se poziva na član 221–3 francuskog Krivičnog zakonika, koji "*assassinat*" označava kao "ubistvo sa predumišljajem".

¹⁸¹² Izveštaj Međunarodne pravne komisije iz 1996. godine, str. 48. V. Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, fusnota 821, par. 560; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 217; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, fusnota 316. Žalbena veće napominje da istorijat sastavljanja Povelje MVT-a pokazuje da francuska delegacija nije predlagala uključivanje termina "*assassinat*" prilikom pregovora o nadležnosti MVT-a (v. "Observations of the French Delegation on American Draft, June 28, 1945", u Robert H. Jackson, *Report of Robert H. Jackson, United States Representative to International Conference on Military Trials* (U.S. Department of State, 1949) (dalje u tekstu: "Jacksonov izveštaj"), str. 89–91; "Draft Article on Definition of 'Crimes', Submitted by the French Delegation, July 19, 1945" u "Jacksonov izveštaj", str. 293; "Revised Definition of 'Crimes', Prepared by British Delegation and Accepted by French Delegation, July 28, 1945", u "Jacksonovom izveštaju", str. 390–391).

¹⁸¹³ Član 4 Statuta MKSR-a.

¹⁸¹⁴ Član 3 Statuta MKSJ-a.

¹⁸¹⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 136; Predmet *Tadić*, oktobar 1995, Odluka po žalbi na nadležnost, par. 87, 89. Žalbena veće napominje da član 2 Statuta MKSJ-a navodi "hotimično lišavanje života" kao jednu od teških povreda Ženevskih konvencija iz 1949. koje Statut zabranjuje, što je u francuskoj verziji prevedeno kao "*homicide intentionel*".

¹⁸¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 216; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 51; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 484–485, fusnota 1119; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 386, fusnote 911–912.

¹⁸¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 51.

¹⁸¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 51, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 588, Statut MKS-a, član 7(1)(a), Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva, u *1996 ILC Report*, član 18.

¹⁸¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 216. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 235–236.

[m]ada je u sudskoj praksi Međunarodnog suda bilo neslaganja u pogledu značenja koje valja pripisati nepodudarnosti između upotrebe riječi "ubistvo" u engleskom tekstu Statuta i upotrebe riječi "*assassinat*" u francuskom tekstu, sada je riješeno da predumišljaj nije nužan.¹⁸²⁰

548. Iako Žalbena veće nije izričito uzelo u razmatranje termine "*meurtre*" i "*assassinat*", u praksi MKSJ-a dosledno se ne traži predumišljaj kao jedan od elemenata krivičnog dela ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja ili kao zločina protiv čovečnosti.¹⁸²¹ Za krivično delo ubistva kao ratnog zločina prema članu 3 Statuta Žalbena veće MKSJ-a utvrdilo je sledeće elemente: (i) smrt žrtve koja nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima; (ii) smrt je nastupila kao posledica nekog dela ili propusta izvršioca/izvršilaca ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran; i (iii) izvršilac je imao nameru da žrtvu liši života ili da je hotimično povredi ili joj nanese tešku telesnu ozledu za koju je razumno znao da može dovesti do smrti.¹⁸²² Utvrđeno je da su ti elementi identični onima koji su potrebni za delo ubistva kao zločina protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta, osim u tome da za svako od njih moraju biti ispunjeni i njihovi preduslovi.¹⁸²³

549. Žalbena veće dalje napominje da je dosledno potvrđivalo osuđujuće presude za ubistvo u slučajevima u kojima relevantna pretresna veća nisu tražila predumišljaj kao uslov za ubistvo ili prema članu 3 ili 5 Statuta.¹⁸²⁴ Suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, Žalbena veće u predmetu *Kupreškić i drugi* takođe je potvrdilo osuđujuće presude za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti na osnovu *mens rea* koja ne traži predumišljaj.¹⁸²⁵ Pretresno veće u predmetu *Kupreškić i drugi* navelo je da su "sastavni elementi ubistva prema članu 5(a) Statuta dobro [...] poznati"¹⁸²⁶ i dalje konstatovalo da "[t]ražena *mens rea* ubistva po članu 5(a) jeste namjera da se izvrši ubistvo ili namjera da se nanese teška tjelesna povreda uz bezobzirnu nebrigu za ljudski život".¹⁸²⁷ Navodeći pravne elemente, Pretresno veće u predmetu *Kupreškić i drugi* napomenulo je da formulacija Pretresnog veća u

¹⁸²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 235, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 216. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 236.

¹⁸²¹ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 108–109; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 37, 113; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 423.

¹⁸²² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 423.

¹⁸²³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 113, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 236.

¹⁸²⁴ V. npr. Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, str. 128; Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 931; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, str. 295–297; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 236; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, str. 142; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 587; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, str. 169; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 486; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, str. 242; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 132; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, str. 170–171; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 560–561; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, str. 87; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 485; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, str. 116; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 241.

¹⁸²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, str. 170–171.

¹⁸²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 560.

¹⁸²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 561, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 139.

predmetu *Kayishema* govori o ubijanju s namerom i predumišljajem.¹⁸²⁸ Međutim, kod primene pravnog standarda za ubistvo prema članu 5 Statuta, veće nije tražilo postojanje predumišljaja.¹⁸²⁹

550. Žalbena veće MKSR-a utvrdilo je iste elemente za krivično delo ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja kao što su oni koje je formulisalo Žalbena veće MKSJ-a.¹⁸³⁰ Predumišljaj, dakle, nije element dela ubistva kao ratnog zločina prema članu 4 Statuta MKSR-a.¹⁸³¹ Žalbena veće MKSR-a je u nekim predmetima potvrdilo osuđujuće presude za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti prema članu 3 Statuta MKSR-a za koji se ne traži predumišljaj.¹⁸³² U drugim predmetima, međutim, ono je potvrdilo osuđujuće presude na osnovu standarda koji traži predumišljaj.¹⁸³³ Iako kod nekih ranijih prvostepenih presuda MKSR-a uistinu postoji razlika u pristupu, Žalbena veće podseća da ga odluke pretresnih veća ne obavezuju.¹⁸³⁴ Iako Đorđević predlaže da se usvoji standard za *mens rea* kojim se traži predumišljaj, Žalbena veće smatra da Đorđević nije pokazao nijedan uverljiv razlog za odstupanje od postojeće prakse Međunarodnog suda u kojoj su, i prema članu 3 i prema članu 5 Statuta, dosledno potvrđivane osuđujuće presude za ubistvo za koje se ne traži predumišljaj.

¹⁸²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 561, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 139.

¹⁸²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 818, 820, 822. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 235 (reference uključene).

¹⁸³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Setako*, par. 257.

¹⁸³¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Setako*, par. 257.

¹⁸³² Na primer, Žalbena veće u predmetu *Akayesu* nije menjalo Akayesuovu osuđujuću presudu za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti (Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, str. 143), zasnovanu na standardu koji ne traži predumišljaj (v. Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 588, gde Pretresno veće navodi da: "međunarodno običajno pravo nalaže da zločin protiv čovečnosti čini delo 'ubistva', a ne 'ubistva s predumišljajem [assassinat]"). Žalbena veće u predmetu *Rutaganda* poništilo je Rutagandinu osuđujuću presudu za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti na osnovu istog standarda (Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, str. 168. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 79–81, 426, 433). U predmetu *Musema*, Žalbena veće nije menjalo zaključak Pretresnog veća da Musema nije kriv za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti na osnovu istog tog standarda (Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 958, str. 130. V. Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 955. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 214–215 gde je Pretresno veće, upućujući na Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu* i Prvostepenu presudu u predmetu *Semanza*, navelo da međunarodno običajno pravo nalaže da zločin protiv čovečnosti čini delo "ubistva" [murder], a ne "ubistva s predumišljajem" [assassinat]).

¹⁸³³ Žalbena veće u predmetima *Muhimana* i *Semanza* potvrdilo je osuđujuće presude za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti na osnovu standarda koji traži predumišljaj (Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 228, str. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, str. 126.) Pretresno veće u predmetu *Muhimana* bilo je saglasno s Pretresnim većem u predmetu *Semanza* da zločin protiv čovečnosti čini ubistvo s predumišljajem (tj. *assassinat*), Prvostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 569, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 339. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 334–338. Žalbena veće napominje da je u predmetu *Bagilishema* Žalbena veće potvrdilo oslobađajuću presudu Bagilishemi na osnovu standarda Pretresnog veća kojim se tražio predumišljaj (Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, str. 57. V. Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 84–85, str. 340.) Pretresno veće u predmetu *Kayishema i Ruzindana* utvrdilo je da bi koncepte ubistva i ubistva s predumišljajem trebalo razmatrati zajedno, a da je traženi standard *mens rea* za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti ubijanje s namerom i predumišljajem (Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 138. V. Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 137, 139–140). U predmetu *Kayishema i Ruzindana* Pretresno veće je, međutim, zaključilo da je ubistvo kao zločin protiv čovečnosti u potpunosti obuhvaćeno tačkama optužnice prema članu 2 Statuta MKSR-a (genocid), pa zbog toga nije izreklo osuđujuću presudu za ubistvo (Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 576–578).

¹⁸³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 114.

551. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da praksa Međunarodnog suda ne traži predumišljaj kao uslov *mens rea* za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja prema članu 3 ili kao zločina protiv čovečnosti prema članu 5(a) Statuta.

C. Zaključak

552. Kako Đorđević nije izneo nikakve uverljive razloge za odstupanje od prakse Međunarodnog suda, Žalbeno veće potvrđuje dosadašnju sudsku praksu, prema kojoj predumišljaj ne predstavlja element koji se traži za delo ubistva. Uzimajući u obzir da ne postoji pravni uslov predumišljaja, odbacuje se argumentacija kojom Đorđević osporava ocenu Pretresnog veća o predumišljaju u vezi s određenim mestima zločina. Đorđevićev četrnaesti žalbeni osnov se odbacuje.

XV. ĐORĐEVIĆEV PETNAESTI ŽALBENI OSNOV, DELIMIČNO: NAVODNE GREŠKE VEZANE ZA UNIŠTAVANJE OBJEKATA OD VERSKOG ILI KULTURNOG ZNAČAJA

A. Uvod

553. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja utvrđeno kad je reč o džamijama u Celini, Beloj Crkvi, Landovici, Suvoj Reci (Bela džamija), Đakovici (Hadum-džamija), Rogovu/Rogovë, Vlačici/Llashticë, i Vučitrnu (Čaršijska džamija) (dalje u tekstu: Osam džamija).¹⁸³⁵

554. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava u pogledu tražene *mens rea* za krivično delo progona putem uništavanja verskih objekata i da je pogrešilo u utvrđivanju činjeničnog stanja kad je reč o zaključcima o *mens rea* koji se tiču Hadum-džamije, Čaršijske džamije i džamija u Vlačici i Landovici (dalje u tekstu: Četiri džamije).¹⁸³⁶ On dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešno

¹⁸³⁵ Prvostepena presuda, par. 1854. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1811, 1819, 1825, 1832, 1837, 1841, 1850. Džamija u Suvoj Reci poznata je i kao Xhamia-e-Bardhe (Prvostepena presuda, par. 690, 1820). Džamija u Đakovici poznata je i kao Xhamia et Hadumit ili džamija Hadum Sulejman-age (Prvostepena presuda, par. 863). Kompleks zgrada Pijačne džamije u Vučitrnu poznat je i kao Čaršijska džamija, Xhamia e Carshisë ili Tash Xhamia (Prvostepena presuda, par. 1849).

¹⁸³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 344–347. Đorđevićeva dodatna tvrdnja da Pretresno veće nije povezalo nijednu od uništenih džamija sa široko rasprostranjenim i sistematskim napadom usmerenim protiv civilnog stanovništva ili sa UZP-om (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 344, 350), obrađena je u vezi sa sedmim žalbenim osnovom (v. gore, par. 198–200, 204, 207). Njegovo osporavanje dokaza na kojima se zasnivaju zaključci Pretresnog veća o uništavanju džamija u Landovici, Đakovici (Hadum-džamija), u Vlačici (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347) obrađeni su u vezi sa sedamnaestim žalbenim osnovom (v. dole, par. 803–815, 816–822).

primenilo uslov da delo progona mora imati jednaku težinu ili ozbiljnost kao drugi zločini navedeni u članu 5 Statuta.¹⁸³⁷

B. Mens rea za progon putem bezobzirnog razaranja

1. Argumenti strana u postupku

555. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava kada je zauzelo stav da je uništavanje ili nanošenje štete izvršeno s bezobzirnošću "dovoljno za progon putem bezobzirnog razaranja".¹⁸³⁸ On tvrdi da se u sudskoj praksi, izgleda, brka uništavanje imovine kao ratnog zločina prema članu 3 i progona putem uništavanja imovine kao zločina protiv čovečnosti prema članu 3, odnosno članu 5 Statuta.¹⁸³⁹ Pretresno veće u predmetu *Brđanin* zaključilo je da je uslov *mens rea* za krivično delo po članu 3 ispunjen "bezobzirn[im] zanemarivanj[em]", međutim, Đorđević tvrdi da isto ne vredi i za član 5(h).¹⁸⁴⁰ On iznosi stav da delo progona zahteva "konkretnu nameru" i da stoga mora biti izvršeno s diskriminatornom namerom.¹⁸⁴¹ On tvrdi da je Pretresno veće propustilo da primeni taj "uslov".¹⁸⁴² Đorđević dalje tvrdi da činjenica da je Pretresno veće u vezi sa Četiri džamije primenilo standard bezobzirnosti podrazumeva da "ono nije uspelo da utvrdi jesu li izvršioci konkretno birali džamije za cilj".¹⁸⁴³

556. Tužilaštvo odgovara: (i) da Pretresno veće nije primenilo standard bezobzirnosti; (ii) da Đorđević zanemaruje relevantne zaključke; i (iii) da njegovi argumenti treba da budu odbačeni bez razmatranja.¹⁸⁴⁴ Ono dalje tvrdi da je Pretresno veće, čak i u slučaju da dokazi vezani za Četiri džamije zadovoljavaju samo standard "bezobzirnosti", ispravno zaključilo da je ispunjen uslov

¹⁸³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 344, 348–349.

¹⁸³⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 345, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1773.

¹⁸³⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 346. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 102.

¹⁸⁴⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 346, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 599, 1021–1024. Đorđević napominje da Pretresno veće, kako bi potkrepilo zaključak da je uslov za traženu *mens rea* za uništavanje verskih objekata kao dela u osnovi krivičnog dela progona ispunjen bezobzirnim zanemarivanjem, upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krajišnik* (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 346, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 782). On, međutim, tvrdi da nijedan od pravnih izvora koji su navedeni u predmetu *Krajišnik* ne sugerise da je bezobzirnost odgovarajući standard za progon putem uništavanja prema članu 5(h), već da "naglašavaju potrebu da se utvrdi 'nužna diskriminatorna namera'" (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 346, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 206–207, 362, Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 765–767, Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 599, 1021, 1023, Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 308–311).

¹⁸⁴¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 345, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 102. Đorđević dalje tvrdi da bi, s obzirom na to da se tužilaštvo oslanja na Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, "poređenje s tim predmetom bilo poučno. Da je neka od granata pogodila neku crkvu u dubrovačkom Starom gradu ili izazvala požar koji se raširio i zahvatio crkvu, iz toga ne bi nužno proizašla osuđujuća presuda za progon po verskoj osnovi." (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 103). On dalje navodi da bi "tužilac morao da pokaže i da je ta crkva bila pogođena s diskriminatornom namerom po nekom od zakonskih osnova" (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 103).

¹⁸⁴² Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 105.

¹⁸⁴³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 104, 106.

¹⁸⁴⁴ Odgovor tužilaštva, par. 303, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1817–1819, 1830–1832, 1838–1841, 1848–1850, 2025, 2151.

tražene *mens rea* za krivično delo progona putem uništavanja tih džamija.¹⁸⁴⁵ Ono tvrdi da radnje preduzete sa "svešću o mogućnosti znatne verovatnoće da će doći do nanošenja štete ili uništavanja kulturnih objekata" mogu da zadovolje *mens rea* element krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete prema članu 3(d) Statuta.¹⁸⁴⁶ Đorđević, prema mišljenju tužilaštva, nije pokazao zbog čega bi drugačiji standard trebalo primenjivati za isto krivično delo prema članu 5(h) Statuta.¹⁸⁴⁷

2. Analiza

557. Pretresno veće je navelo da je krivično delo progona činjenje ili nečinjenje koje je: (i) *de facto* diskriminacija i uskraćuje ili narušava neko fundamentalno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom (*actus reus*); i koje je (ii) izvršeno hotimično, s diskriminatornom namerom po jednom od navedenih osnova, tačnije, po osnovu rasne, verske ili političke pripadnosti (*mens rea*).¹⁸⁴⁸ Ono je takođe zauzelo stav da je uslov *mens rea* za uništavanje verskih objekata kao dela u osnovi ispunjen kada je počinitelj "delovao s namerom da uništi ili oštetiti taj objekat, ili bezobzirno zanemarujući znatnu verovatnoću da će doći do uništavanja ili oštećivanja".¹⁸⁴⁹

558. Kada tvrdi da je standard *mens rea* za progon putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja postojanje konkretne (diskriminatorne) namere, Đorđević, izgleda, previđa da je *mens rea* za krivično delo progona dvostruka: zahteva se i *mens rea* potrebna za delo u osnovi, kao i konkretna namera vršenja diskriminacije na političkim, rasnim ili verskim osnovama.¹⁸⁵⁰ Kako bi utvrdilo postojanje krivičnog dela progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja, pretresno veće mora da se uveri da je: (i) ispunjen uslov *mens rea* za uništavanje objekata od verskog ili kulturnog značaja; i da je (ii) to uništavanje izvršeno s diskriminatornom namerom.

559. Žalbena veće smatra da je uništavanje objekata od verskog ili kulturnog značaja kao delo u osnovi krivičnog dela progona istovetno "uništavanj[u] ili hotimično[m] oštećivanj[u] verskih, [ili drugih kulturnih objekata]"; kršenju zakona i običaja ratovanja prema članu 3(d) Statuta.¹⁸⁵¹ Suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, element *mens rea* za oba dela je isti.¹⁸⁵² Žalbena veće podseća da je element *mens rea* za uništavanje verskih ustanova ili drugih kulturnih objekata prema članu 3(d) "zadovoljen ako su dela uništavanja ili nanošenja štete bila hotimično, tj. bilo namerno, bilo iz

¹⁸⁴⁵ Odgovor tužilaštva, par. 304.

¹⁸⁴⁶ Odgovor tužilaštva, par. 304, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu Strugar, par. 277.

¹⁸⁴⁷ Odgovor tužilaštva, par. 304, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108, Drugostepenu presudu u predmetu Blaškić, par. 144–149, Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 206.

¹⁸⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 1755.

¹⁸⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1773.

¹⁸⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 328.

¹⁸⁵¹ Upor. Prvostepena presuda, par. 1770–1771, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 206. Član 3(d) Statuta govori o "uništavanj[u] ili hotimično[m] oštećivanj[u] verskih, dobrotvornih i obrazovnih ustanova, ustanova namenjenih umjetnosti i nauci, istorijskih spomenika i umetničkih i naučnih dela".

¹⁸⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 782; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 765–767; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 596–599, 1021, 1023. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1773.

bezobzirnosti, usmerena protiv" tih objekata.¹⁸⁵³ Đorđević stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava ocenivši da je bezobzirnost dovoljna da se zadovolji element *mens rea* za uništavanje objekata od verskog ili kulturnog značaja kao dela u osnovi progona. Shodno tome, njegova tvrdnja da su počinioci morali te džamije "konkretno bira[t]i za cilj" ne stoji. Đorđevićeva tvrdnja da je Pretresno veće pogrešilo kada je primenilo standard bezobzirnosti u odnosu na Četiri džamije se stoga odbacuje.

560. Žalbena veće će se sada baviti Đorđevićevom tvrdnjom da Pretresno veće nije, a trebalo je da primeni element konkretne namere koji se traži za progon.¹⁸⁵⁴ Pretresno veće ispravno je navelo da krivično delo progona traži konkretnu nameru, tj. nameru diskriminacije na političkim, rasnim ili verskim osnovama.¹⁸⁵⁵ Kasnije je iznelo opšti zaključak da je "masovno razaranje [verskih objekata kosovskih Albanaca kao simbol[a] nasleđa i identiteta kosovskih Albanaca] počinjeno s namerom progona".¹⁸⁵⁶ Pretresno veće takođe se konkretno bavilo diskriminatornom namerom kad je reč o džamijama u Celini, Beloj Crkvi i Rogovu.¹⁸⁵⁷ Ono je nakon toga zaključilo da je za svaku od tih džamija utvrđeno krivično delo progona putem bezobzirnog razaranja.¹⁸⁵⁸ U vezi sa Četiri džamije i Belom džamijom u Suvoj Reci, iako nije konkretno obradilo element diskriminatorne namere za svaku od džamija,¹⁸⁵⁹ Pretresno veće je po tome kako su uništene ili oštećene takođe zaključilo da je utvrđeno krivično delo progona.¹⁸⁶⁰

561. Kao što je gore navedeno, Pretresno veće je donelo opšti zaključak o tome da li je bezobzirno uništavanje ili oštećivanje verskih objekata bilo počinjeno s diskriminatornom namerom.¹⁸⁶¹ S obzirom na to da se taj zaključak odnosi na sve oštećene džamije, Žalbena veće smatra da Pretresno veće nije imalo obavezu da za svaku džamiju zasebno raspravlja da li je uništena s diskriminatornom namerom. Međutim, bilo bi bolje da je Pretresno veće bilo doslednije u svom pristupu umesto što je diskutovalo o pojedinim džamijama, a o drugima nije. Žalbena veće smatra da je mesto na kojem se nalazi neki pravni zaključak u prvostepenoj presudi nebitno i da to potpada pod diskreciono pravo pretresnog veća, pod uslovom da je jasno da se radi o opštem zaključku.

¹⁸⁵³ Drugostepena presuda u predmetu Strugar, par. 277, uz dodatne reference.

¹⁸⁵⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 345; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 105.

¹⁸⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 1755.

¹⁸⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2151. Ovaj zaključak nalazi se u delu Prvostepene presude u kojem se govori o tome da li su krivična dela koja su utvrđena u Prvostepenoj presudi bila deo zajedničkog plana (Prvostepena presuda, odeljak XII.B.2(b)).

¹⁸⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 1810, 1836. Ova diskusija može se pronaći u delu Prvostepene presude koji se odnosi na progon putem bezobzirnog razaranja ili nanošenja štete verskim objektima (Prvostepena presuda, odeljak XI.C.2(d)).

¹⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 1811, 1837.

¹⁸⁵⁹ V. Prvostepena presuda, odeljak XI.C.2(d).

¹⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1819, 1825, 1832, 1841, 1850. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1854.

¹⁸⁶¹ Prvostepena presuda, par. 2151.

562. U takvim okolnostima Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće donelo traženi zaključak da je uništavanje ili nanošenje štete džamijama izvršeno s diskriminatornom namerom. Đorđević stoga nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo, pa se njegova tvrdnja odbacuje.

C. Uslov jednake težine

1. Argumenti strana u postupku

563. Đorđević navodi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je uništavanje Osam džamija predstavljalo progon jer je pogrešno primenilo kriterijum jednake težine.¹⁸⁶² Đorđević se slaže sa Pretresnim većem da obim i priroda dela uništavanja određuju da li to delo ispunjava uslov jednake težine.¹⁸⁶³ On iznosi tvrdnju da je Pretresno veće, s obzirom na to da je "prihvatilo da uništavanje nekog verskog objekta 'može' (a ne 'mora') predstavljati delo progona",¹⁸⁶⁴ trebalo da utvrdi da li je uslov iste težine ispunjen u odnosu na svaku pojedinu džamiju.¹⁸⁶⁵ Po njegovom mišljenju, Pretresno veće trebalo je da oceni "važnost datog verskog objekta za neku određenu zajednicu", i napravilo je grešku time što to nije učinilo.¹⁸⁶⁶

564. Tužilaštvo odgovara da je iz obrazloženja Pretresnog veća jasno da je uslov jednake težine ispunjen ako se radi o zgradi s verskom namenom, bez potrebe da se dalje pokazuje vrednost te zgrade za zajednicu.¹⁸⁶⁷

2. Analiza

565. Izlažući merodavno pravo o krivičnom delu progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja, Pretresno veće zauzelo je sledeći stav:

[d]a li će delo uništavanja imovine ispuniti uslov jednake težine zavisi od prirode i od obima uništavanja. Nekoliko pretresnih veća napomenulo je da uništavanje verskih objekata predstavlja "napad na sam vjerski identitet naroda" i da je, kao takvo, "gotovo čista manifestacija" pojma zločina protiv čovečnosti. [...] između ostalih, i Međunarodni vojni sud, Komisija za međunarodno pravo u Izveštaju iz 1991. godine i više nacionalnih sudova istakli su uništavanje verskih objekata kao nedvosmislen primer progona kao zločina protiv čovečnosti. Prema tome, po mišljenju Veća, uništavanje i hotimično nanošenje štete verskim objektima kosovskih Albanaca, zajedno s traženom diskriminatornom namerom, mogu predstavljati delo progona.¹⁸⁶⁸

566. Pretresno veće je zaključilo da, uopšteno gledano, od prirode i obima uništavanja imovine zavisi da li će ono zadovoljiti uslov jednake težine.¹⁸⁶⁹ Zatim je izvršilo analizu uništavanja *verskih*

¹⁸⁶² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 348-349.

¹⁸⁶³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 348, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1771.

¹⁸⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 348.

¹⁸⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 348-349.

¹⁸⁶⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 349.

¹⁸⁶⁷ Odgovor tužilaštva, par. 310.

¹⁸⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 1771 (naglasak dodat; reference izostavljene).

¹⁸⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 1771.

objekata i zaključilo da uništavanje i hotimično nanošenje štete verskim objektima kosovskih Albanaca "mogu" predstavljati delo progona.¹⁸⁷⁰ Upotrebivši modalni glagol "moći", Pretresno veće prihvata da uništavanje verskih objekata, iako ispunjava uslov jednake težine u odnosu na krivična dela navedena u članu 5 Statuta, ne predstavlja automatski krivično delo progona kao zločina protiv čovečnosti. Moraju biti zadovoljeni i dodatni uslovi, koje je Pretresno veće izložilo u kasnijim paragrafima.¹⁸⁷¹

567. Žalbena veće se još nije bavilo pitanjem jednake težine, konkretno kad je reč o progonu putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja. Žalbena veće konstatuje da uništavanje verskih objekata ispunjava uslov jednake težine jer predstavlja "napad na sam verski identitet naroda" i da je, kao takvo, "gotovo čista manifestacija" pojma zločina protiv čovečnosti, kao što je zaključilo i nekoliko pretresnih veća.¹⁸⁷² Dokaz da je neka zgrada namenjena religiji zadovoljava uslov jednake težine, bez potrebe da se ocenjuje vrednost nekog konkretnog verskog objekta za neku konkretnu zajednicu.¹⁸⁷³ U tom pogledu, on se razlikuje od uništavanja privatne imovine koje možda nema dovoljno snažan negativan uticaj na žrtvu da bi predstavljalo zločin protiv čovečnosti.¹⁸⁷⁴

568. U svetlu gorenavedenog, Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće nije moralo da za svaku pojedinačnu džamiju ocenjuje da li njeno uništavanje zadovoljava uslov jednake težine. S obzirom na to, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo i zato ni njegove tvrdnje ne stoje.

D. Zaključak

569. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće delimično odbacuje Đorđevićev petnaesti žalbeni osnov.¹⁸⁷⁵

¹⁸⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 1771. V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 204–205; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 202, 206–207; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 766–768; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 780–783.

¹⁸⁷¹ Prvostepena presuda, par. 1772 (uništena imovina nije smela biti korišćena u vojne svrhe), 1773 (opšti elementi zločina protiv čovečnosti; posebna *mens rea* za progon; *actus reus* i *mens rea* za uništavanje verskih objekata). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1770.

¹⁸⁷² V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 205–205; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 202, 206–207; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 766–768; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 780–783. Izveštaj Komisije za međunarodno pravo iz 1991. godine navodi uništavanje verskih objekata kao primer progona kao zločina protiv čovečnosti (Izveštaj Komisije za međunarodno pravo iz 1991. godine, tom II, deo 2, str. 104). Isto tako, u presudama donetim nakon Drugog svetskog rata uništavanje verskih objekata smatra se progonom kao zločinom protiv čovečnosti (Presuda MVT-a, str. 248, 302; *Israel v. Adolph Eichmann*, Okružni sud u Jeruzalemu, Presuda od 12. decembra 1961, 36 *International Law Reports* 5, par. 57).

¹⁸⁷³ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 202, 206–207; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 766–768; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 780–783.

¹⁸⁷⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631 i izražava slaganje s njom.

¹⁸⁷⁵ Žalbena veće će se baviti ostatom ovog žalbenog osnova u delu koji obrađuje sedamnaesti žalbeni osnov. V. dole, poglavlja IX i XIX.

XVI. ĐORĐEVIĆEV ŠESNAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODI O OSUĐUJUĆIM PRESUDAMA IZREČENIM NA OSNOVU KRIVIČNIH DELA KOJA NISU NAVEDENA U OPTUŽNICI

A. Argumenti strana u postupku

570. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad mu je izreklo osuđujuću presudu za krivična dela koja nisu navedena u Optužnici.¹⁸⁷⁶ On navodi da bi nekoliko osuđujućih presuda koje su mu izrečene za krivično delo deportacije, druga nehumana dela (prisilno premeštanje), progon kao zločin protiv čovečnosti i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kao i zločin protiv čovečnosti, trebalo poništiti, pošto određene lokacije ili događaji vezani za ta krivična dela nisu navedeni u Optužnici.¹⁸⁷⁷ Đorđević traži da mu se, u skladu s tim, smanji kazna.¹⁸⁷⁸

571. Tužilaštvo odgovara sledeće: (i) ovaj žalbeni osnov bi trebalo bez razmatranja odbaciti pošto ga Đorđević po prvi put iznosi u žalbenom postupku i pošto se, zato što nije osporio te dokaze kad su izvođeni u prvostepenom postupku, odrekao prava da to pitanje iznese u drugostepenom postupku;¹⁸⁷⁹ (ii) Đorđević je blagovremeno obavešten o pravno relevantnim činjenicama,¹⁸⁸⁰ jer, kako tužilaštvo navodi, u Optužnici su navedene sve lokacije i krivična dela koja Đorđević osporava;¹⁸⁸¹ i (iii) Žalbeno veće ne bi trebalo da automatski poništi relevantne osuđujuće presude ako bude zaključilo da određeni incidenti nisu navedeni u Optužnici,¹⁸⁸² ali da bi isto tako trebalo da razmotri da li je tužilaštvo ispravilo nedostatke jasnim, doslednim i blagovremenim informacijama u svom Pretpretresnom podnesku i sažetim prikazima činjenica o kojima će svedoci svedočiti na

¹⁸⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 352; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99-102.

¹⁸⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 352–360, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, Drugostepenu presudu u predmetu *Renzaho*. V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 110-111.

¹⁸⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 361.

¹⁸⁷⁹ Odgovor tužilaštva, par. 313. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 320, 322, 325, 327–328, 333, 335–336, 340–344, 346–347; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 150-151.

¹⁸⁸⁰ Odgovor tužilaštva, par. 314; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 149-151.

¹⁸⁸¹ Odgovor tužilaštva, par. 314–315, 319, 321, 323–324, 326, 328–332, 334, 336–339, 341, 343–344, 347–348; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 149-157.

¹⁸⁸² Odgovor tužilaštva, par. 316, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 238, Drugostepenu presudu u predmetu *Niyitegeka*, par. 195.

osnovu pravila 65ter,¹⁸⁸³ obelodanjenim dokazima¹⁸⁸⁴ i Đorđevićim argumentima u prvostepenom postupku.¹⁸⁸⁵

572. Đorđević odgovara da se ne radi o pitanju odricanja prava pošto je on za dodatna krivična dela saznao kad je Pretresno veće donelo Prvostepenu presudu.¹⁸⁸⁶ On izričito navodi da ne tvrdi da je Optužnica nejasna.¹⁸⁸⁷ Osim toga, Đorđević poziva Žalbenu veće da se ne oslanja na izjave svedoka i sažete prikaze činjenica o kojima će svedoci svedočiti na osnovu pravila 65ter i navodi da tužilaštvo želi da proširi optužbe protiv njega i da ga proglasi odgovornim za dodatne napade koji nisu navedeni u Optužnici.¹⁸⁸⁸

B. Analiza

1. Uvod

573. Pre svega, Žalbenu veće smatra da prigovore koji se odnose na nedostatke u optužnici po pravilu razmatra pretresno veće u pretpretresnoj fazi postupka ili, ako je dato odobrenje za ulaganje interlokutorne žalbe na osnovu pravila 72(B)(ii) Pravilnika, Žalbenu veće.¹⁸⁸⁹ Međutim, u ovom predmetu je pred Žalbenim većem drugačija situacija, naime, Đorđević je svoj navod izneo u žalbenoj fazi postupka, a navod se odnosi na krivična dela za koja tvrdi da nisu navedena u Optužnici i za koja je saznao tek kad je doneta Prvostepena presuda.¹⁸⁹⁰ Stoga, ovaj navod može da se uzme u obzir samo u odnosu na kažnjivo ponašanje za koje je Đorđević na kraju i osuđen.¹⁸⁹¹ Shodno tome, u ovoj situaciji je nevažno da li je Đorđević izneo ikakve prigovore pred Pretresno veće pošto pitanje odricanja prava nije primenjivo u ovom kontekstu.¹⁸⁹² Međutim, pošto Đorđević pitanje nedostataka

¹⁸⁸³ Odgovor tužilaštva, par. 316, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 23–24, Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26, 33, 61–65, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 34, 44, Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 142, 165. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 149-150.

¹⁸⁸⁴ Odgovor tužilaštva, par. 316, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 117–120, Drugostepenu presudu u predmetu *Niyitegeka*, par. 197, Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana and Ntakirutimana*, par. 48, Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 57–58.

¹⁸⁸⁵ Odgovor tužilaštva, par. 316, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 24, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 52–53. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 318, gde tužilaštvo navodi da je Đorđević "unakrsno ispitao svedoke u vezi s incidentima koje osporava i nije pokazao nikakve suštinske slabosti u svojoj odbrani".

¹⁸⁸⁶ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 107.

¹⁸⁸⁷ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 108.

¹⁸⁸⁸ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 109, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Muvunyi II*, par. 28. Žalbenu veće konstatuje da se čini da je upućivanje na Drugostepenu presudu u predmetu *Muvunyi I* pogrešno i da se, prema njegovom shvatanju, zapravo radi o upućivanju na Drugostepenu presudu u predmetu *Muvunyi I*.

¹⁸⁸⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 79.

¹⁸⁹⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 352, 354; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 107.

¹⁸⁹¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 79.

¹⁸⁹² *Contra* Odgovor tužilaštva, par. 313. V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 107.

Optužnice po prvi put pokreće u žalbenom postupku, on snosi teret dokazivanja da je njegova mogućnost da pripremi odbranu bila suštinski oslabljena.¹⁸⁹³

574. Žalbeno veće podseća na to da pretresno veće može optuženom izreći osuđujuću presudu samo za krivična dela za koja se tereti u Optužnici.¹⁸⁹⁴ U praksi Žalbenog veća uvreženo je da, u skladu sa Statutom Međunarodnog suda, optužbe protiv optuženog i pravno relevantne činjenice koje potkrepljuju te optužbe moraju u optužnici biti iznete dovoljno precizno.¹⁸⁹⁵ Međutim, u praksi Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu objašnjeno je da su pitanje da li je neko krivično delo navedeno u optužnici i pitanje da li je optužnica nejasna u smislu načina na koji iznosi navode o pravno relevantnim činjenicama o nekom krivičnom delu dve zasebne stvari.¹⁸⁹⁶ Štaviše, treba praviti razliku između "tačke ili optužbe" i "pravno relevantne činjenice".¹⁸⁹⁷ Nedostaci koji proizlaze iz izostavljanja "tačke ili optužbe" iz optužnice mogu da se isprave samo formalnim izmenama i dopunama u skladu s pravilom 50 Pravilnika.¹⁸⁹⁸ Međutim, manjkavosti koje proizlaze iz nejasnoća u optužnici, kao na primer propusta da se navede pravno relevantna činjenica koja je u osnovi neke optužbe može u određenim okolnostima da bude ispravljena dostavljanjem blagovremenih, jasnih i doslednih informacija u dokumentima koji se podnose u periodu nakon podizanja optužnice, kao što su pretpretresni podnesci, izjave svedoka i sažeti prikazi činjenica o kojima će svedoci svedočiti na osnovu pravila 65ter.¹⁸⁹⁹ Kad se optužnica osporava u žalbenom postupku, Žalbeno veće mora da

¹⁸⁹³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 142; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 200. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 51.

¹⁸⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 36; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 46; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 28.

¹⁸⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88; Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora and Nsengiyumva*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 58; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 200; član 21 Statuta.

¹⁸⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Bagosora and Nsengiyumva*, par. 96, Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagwukulilyayo*, par. 189, Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 32.

¹⁸⁹⁷ *Tužilac protiv Théoneste Bagosore i drugih*, predmet br. ICTR-98-41-AR73, Odluka po Interlokutornoj žalbi Aloyisa Ntabakuzea o pravnim pitanjima pokrenutim Odlukom Pretresnog veća I od 29. juna 2006. godine po Zahtevu za izuzimanje dokaza, 18. septembar 2006 (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Bagosora* od 18. septembra 2006. godine), par. 19, gde se upućuje na *Tužilac protiv Tharcissea Muvunyija*, predmet br. ICTR-00-55A-AR73, Odluka po Interlokutornoj žalbi tužilaštva na Odluku Pretresnog veća II od 23. februara 2005. godine, 12. maj 2005. godine (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Muvunyi*). "Tačka ili optužba predstavlja pravnu kvalifikaciju materijalnih činjenica koje potkrepljuju dotičnu optužbu ili tačku. Prilikom iznošenja navoda u optužnici, tužilaštvo je dužno da konkretizuje svoj navod o kršenju pravne zabrane (tačka ili optužba) i činjenja ili nečinjenja optuženog na kojima se zasniva taj navod o kršenju neke pravne zabrane (materijalne činjenice)" (Odluka u predmetu *Muvunyi*, par. 19).

¹⁸⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora and Nsengiyumva*, par. 96; Odluka u predmetu *Bagosora* od 18. septembra 2006, par. 29; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 295–296. V. Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 128; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1027–1028; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 32; pravilo 50 Pravilnika.

¹⁸⁹⁹ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114.

utvrdi da li suđenje optuženom na osnovu manjkave optužnice "obesnažuje odluku" o osudi, pošto izmene i dopune optužnice više nisu moguće.¹⁹⁰⁰

575. Žalbeno veće podseća na to da od prirode teze tužilaštva zavisi da li se neka činjenica smatra pravno relevantnom.¹⁹⁰¹ Način na koji tužilaštvo okvalifikuje kažnjivo ponašanje za koje se optuženi tereti i povezanost optuženog s krivičnim delom u osnovi predstavljaju odlučujuće faktore za utvrđivanje stepena konkretnosti s kojom tužilaštvo u optužnici mora da navede činjenice koje su pravno relevantne za njegovu tezu da bi optuženi bio adekvatno obavešten.¹⁹⁰² Manjak informacija može da se toleriše u slučajevima kada razmere krivičnih dela za koja se optuženi tereti sprečavaju tužilaštvo da navede sve potrebne pravno relevantne činjenice.¹⁹⁰³ Međutim, čak i kada nije izvodljivo ili nije moguće navesti sve pojedinosti o nekoj pravno relevantnoj činjenici, tužilaštvo mora što tačnije navesti svoje shvatanje teze protiv optuženog, a suđenje se može nastaviti tek pošto se obezbedi da pravo optuženog da bude upoznat s optužbama protiv njega i da pripremi svoju odbranu ne bude ugroženo.¹⁹⁰⁴ Od tužilaštva se očekuje da svoju tezu zna pre početka suđenja i da se ne poziva na slabosti u sopstvenoj istrazi kako bi svoju tezu protiv optuženog prilagođavalo kako suđenje odmiče.¹⁹⁰⁵

576. Optužnica je manjkava ako se u njoj ne navedu konkretne pravno relevantne činjenice protiv optuženog.¹⁹⁰⁶ Žalbeno veće je iznelo sledeći stav: "[O]ptužnica može biti manjkava i kada se pravno relevantne činjenice nepotpuno navedu, na primjer kada su vremenski periodi navedeni isuviše široko, kada se mjesta navode samo uopšteno i kada se žrtve identifikuju na uopšten način, osim u

¹⁹⁰⁰ Član 25(1)(a) Statuta; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 34.

¹⁹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 292; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 322; Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 17.

¹⁹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 89. Ako se navodi da je optuženi planirao, podsticao, naredio ili pomagao i podržavao krivična dela za koja se tereti, od tužioca se traži da precizno navede "konkretne radnje" ili "konkretno ponašanje" optuženog na kojem temelji predmetne optužbe (Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 24); Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 213; Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 53; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 292; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 27, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 25.

¹⁹⁰³ Žalbeno veće je zaključilo da "u određenim okolnostima 'zbog samih razmjera krivičnih djela koja se stavljaju na teret nije izvedivo zahtijevati visok stepen konkretnosti u pitanjima kao što su identitet žrtava i datuma počinjenja zločina'" (Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 79, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 50 (reference izostavljene)).

¹⁹⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 30.

¹⁹⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 92.

¹⁹⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 55; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 293; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 22; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 195; Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 36; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 46; Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*, par. 29.

izuzetnim okolnostima."¹⁹⁰⁷ Kao što je gore navedeno, negativne posledice manjkave optužnice mogu da se "isprave" samo ako tužilaštvo optuženom na vreme dostavi jasne i dosledne informacije koje razrešavaju nedoumice ili razjašnjavaju nejasnoće, čime se kompenzuje to što optužnica nije sadržala adekvatne informacije o optužbama.¹⁹⁰⁸ Međutim, u nekim okolnostima, iznošenje pravno relevantnih činjenica isključivo kroz informacije sadržane u dokumentima koji se dostavljaju nakon podizanja optužnice može da utiče na mogućnost optuženog da se upozna s tezom protiv sebe i da pripremi svoju odbranu.¹⁹⁰⁹ Zbog toga mogućnost da se propust iznošenja pravno relevantnih činjenica ispravi nije neograničena. Na primer, proširenje optužbi uvođenjem novih pravno relevantnih činjenica ne bi trebalo da vodi "radikalnoj transformaciji" teze tužilaštva jer bi to moglo da bude nepravično i štetno po optuženog.¹⁹¹⁰ U takvim okolnostima, "ako su nove pravno relevantne činjenice takve da mogu same po sebi potkrepiti zasebne optužbe",¹⁹¹¹ optužnicu je potrebno zvanično izmeniti i dopuniti u skladu s pravilom 50 Pravilnika.¹⁹¹² S tim u vezi Žalbeno veće smatra da, kada se u optužnici veoma konkretno navode određena krivična dela – na primer, iznošenjem detaljnog spiska lokacija i navođenjem tačnog perioda kada su se na tim lokacijama dogodili incidenti – situacija u kojoj tužilaštvo dodaje nove pravno relevantne činjenice, kao na primer incident koji se odigrao na nekoj lokaciji i/ili period koji nije konkretno naveden u optužnici, predstavlja proširenje optužbe, što optuženom može da nanese štetu.¹⁹¹³

577. Da bi utvrdilo da li je Pretresno veće pogrešilo u donošenju osuđujuće presude, Žalbeno veće će razmotriti da li su incidenti koje Đorđević osporava bili deo teze tužilaštva. Shodno tome, Žalbeno veće će oceniti sledeće: (i) da li je Optužnica manjkava; (ii) da li je njen nedostatak moguće ispraviti i, ako jeste, da li je ispravljen; i (iii) da li je Đorđeviću naneta šteta. Suprotno Đorđevićevim tvrdnjama,¹⁹¹⁴ Žalbeno veće može da se u tu svrhu osloni, između ostalog, na informacije iz Pretpretresnog podneska tužilaštva i sažetog prikaza činjenica o kojima će svedok svedočiti na osnovu pravila 65ter i izjava svedoka.¹⁹¹⁵

578. Žalbeno veće će razmotriti Đorđevićeve tvrdnje u odnosu na svako krivično delo sledećim redosledom: (i) deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje); (ii) ubistvo; i (iii) progoni.

¹⁹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 31.

¹⁹⁰⁸ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114.

¹⁹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*, par. 128.

¹⁹¹⁰ V. Odluka u predmetu *Bagosora* od 18. septembra 2006, par. 30, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 121, Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 28.

¹⁹¹¹ Odluka u predmetu *Bagosora* od 18. septembra 2006, par. 30, gde se upućuje na Odluku u predmetu *Muvunyi*, par. 33, 35.

¹⁹¹² Odluka u predmetu *Bagosora* od 18. septembra 2006, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 20. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 161.

¹⁹¹³ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*, par. 89–100.

¹⁹¹⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 109.

¹⁹¹⁵ V. gore, par. 574.

2. Deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločini protiv čovečnosti

579. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odgovoran za deportaciju (tačka 1) i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) (tačka 2) kao za zločine protiv čovečnosti, koje su srpske snage izvršile nad civilima kosovskim Albancima kad je reč o događajima u trinaest opština na Kosovu.¹⁹¹⁶

580. Đorđević osuđujuće presude za deportacije i/ili druga nehumana dela (prisilno premeštanje) vezane za događaje na konkretnim lokacijama u devet opština¹⁹¹⁷ osporava na osnovu toga što te lokacije nisu navedene u Optužnici.¹⁹¹⁸ Žalbeno veće će se osvrnuti na njegove navode u odnosu na te opštine.

(a) Opština Prizren

581. U vezi s opštinom Prizren, Đorđević osporava osuđujuću presudu koja mu je izrečena za deportaciju vezanu za događaje u Dušanovu¹⁹¹⁹ i Srbici,¹⁹²⁰ kao i za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) u Landovici.¹⁹²¹

a. Dušanovo

582. Pretresno veće je konstatovalo da su "srpske snage 28. marta 1999. godine ušle u naselje Dušanovo u Prizrenu" i prisilno raselile oko 4.000 do 5.000 stanovnika preko granice u Albaniju.¹⁹²² Pretresno veće je takođe konstatovalo da je Dušanovo predgrađe Prizrena i da se nalazi severno od centra grada.¹⁹²³

583. U Optužnici je navedeno da je od 28. marta 1999. kosovskim Albancima naređivano da odu iz "grada Prizrena" i da su bili prisiljeni da idu na albansku granicu.¹⁹²⁴

584. Žalbeno veće primećuje da se izraz "*suburb*", odnosno predgrađe, obično odnosi na "rubni deo grada", "zajednicu koja se graniči s gradom ili je na udaljenosti od grada pogodnoj za svakodnevno putovanje na posao" ili "područje koje pripada nekom većem mestu ili gradu koje leži

¹⁹¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1703-1704. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odgovoran za krivična dela izvršena u sledećim opštinama: Orahovac; Prizren; Srbica; Suva Reka; Peć; Kosovska Mitrovica; Priština; Đakovica; Gnjilane; Uroševac; Kačanik; Dečani i Vučitrn (Prvostepena presuda, par. 1615-1702).

¹⁹¹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357-358. Đorđevićevi navodi odnose se na sledeće opštine Prizren; Srbica; Đakovica; Suva Reka; Gnjilane; Uroševac; Orahovac; Peć i Dečani.

¹⁹¹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 352, 356.

¹⁹¹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 356, 357(a)(i), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1626-1627, 1701, 1704.

¹⁹²⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 356, 357(a)(ii), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1629, 1701, 1704.

¹⁹²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 356, 358(b), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1628, 1702-1704.

¹⁹²² Prvostepena presuda, par. 1626.

¹⁹²³ Prvostepena presuda, par. 565.

¹⁹²⁴ Optužnica, par. 72(b).

neposredno van njegovih zidina ili granica".¹⁹²⁵ Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće Dušanovo nedvosmisleno smatralo delom grada Prizrena koje "se nalazi severno od centra grada" i da Đorđević ne osporava taj zaključak u žalbenom postupku.¹⁹²⁶ Konkretno, Žalbeno veće takođe ima u vidu iskaz svedoka Rexhepa Krasniqija, koji je u svom svedočenju rekao da su Dušanovo i Prizren bili "spojeni".¹⁹²⁷

585. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće se uverilo da je Dušanovo deo grada Prizrena. Uzimajući u obzir da se u Optužnici navode pravno relevantne činjenice u osnovi optužbe za deportaciju iz "grada Prizrena", Žalbeno veće, shodno tome, zaključuje da se u Optužnici navode optužbe za deportaciju iz Dušanova. Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo osuđujuću presudu za krivično delo deportacije u odnosu na Dušanovo 28. marta 1999.

b. Srbica

586. Pretresno veće je zaključilo da su neka sela u opštini Prizren napadnuta u periodu od 25. do 30. marta 1999, zbog čega su stanovnici morali da beže za Srbicu, odakle su kasnije, u periodu od 9. do 16. aprila 1999, deportovani do albanske granice.¹⁹²⁸ Pretresno veće je zaključilo da je utvrđeno krivično delo deportacije iz Srbije u periodu od 9. do 16. aprila 1999.¹⁹²⁹

587. U Optužnici se navodi da su 25. marta 1999. godine napadnuta neka sela u opštini Prizren i da su zbog toga neki meštani pobjegli prema Srbici.¹⁹³⁰ Dalje u tekstu se navodi: "Snage SRJ i Srbije su zatim započele ofanzivu u okolini Srbije i granatirale sela Donje Retimlje, Retimlje i Randubrava. Seljani, kosovski Albanci, isterani su iz svojih domova i poslani na albansku granicu."¹⁹³¹

588. Žalbeno veće podseća da bi Optužnicu trebalo čitati u celosti.¹⁹³² Shodno tome, Žalbeno veće smatra da se u Optužnici navode pravno relevantne činjenice o deportaciji kosovskih Albanaca s područja Srbije posle napada na to selo, koji je usledio nakon što su nekoliko dana ranije napadnuta neka sela u opštini Prizren, iz kojih su kosovski Albanci pobjegli. Zaključci u Prvostepenoj presudi u skladu su s ovom tvrdnjom.

¹⁹²⁵ V. *Merriam-Webster Dictionary* Online, Unabridged (Merriam-Webster, Incorporated, 2013); *Oxford English Dictionary* Online (Oxford University Press, 2013).

¹⁹²⁶ Prvostepena presuda, par. 565. Žalbeno veće napominje da se u prilog ovoj izjavi Pretresno veće poziva na izjavu svedoka Hysnija Kryeziua, koji govori o "selu" Dušanovu u opštini Prizren (DP P876, str. 2). Žalbeno veće dalje primećuje da, kada govori o relevantnim događajima, svedok Krasniqi nedvosmisleno smatra da je Dušanovo deo Prizrena: "[i]z našeg mesta je proterano oko četiri ili pet hiljada ljudi. Kolona ljudi, poput lanca, dugačka 16 kilometara, kretala se od Prizrena prema granici." (DP P848, str. 2).

¹⁹²⁷ V. Prvostepena presuda, par. 565, fusnota 2088, gde se upućuje na DP P850, str. 4922.

¹⁹²⁸ Prvostepena presuda, par. 599, 1628–1629.

¹⁹²⁹ Prvostepena presuda, par. 1629.

¹⁹³⁰ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³¹ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 138, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 123.

589. Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo osuđujuću presudu za krivično delo deportacije u vezi s događajima u Srbici u periodu od 9. do 16. aprila 1999. godine.

c. Landovica

590. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) utvrđeno na osnovu događaja od 26. marta 1999, kada su meštani Landovice pobjegli prema severozapadu i jugozapadu zbog napada srpskih snaga na to selo.¹⁹³³

591. U Optužnici se navodi da su 25. marta 1999. sela u opštini Prizen, Pirane i Landovica, granatirana i zapaljena.¹⁹³⁴ Konkretno, navodi se da su "[u] mestu Landovica snage SRJ i Srbije zapalile i teško oštetile staru džamiju."¹⁹³⁵ Dalje u tekstu stoji sledeće: "Neki kosovski Albanci koji su bežali prema mestu Srbica ubijeni su ili ranjeni snajperima";¹⁹³⁶ "[S]nage SRJ i Srbije su zatim započele ofanzivu u okolini Srbije";¹⁹³⁷ i "seljani, kosovski Albanci, isterani su iz svojih domova i poslani na albansku granicu".¹⁹³⁸ Dalje, u paragrafu 72 navodi se da je stvarana atmosfera straha i pritiska da bi se omogućila proterivanja i raseljavanja "upotrebom sile, pretnji silom i nasiljem", što je detaljno opisano u paragrafima 25-32 Optužnice kao, između ostalog, "spaljivanj[e] i uništavanj[e] imovine, koja uključuje [...] kulturne spomenike i verske objekte".¹⁹³⁹

592. Žalbeno veće smatra da su u Optužnici navedene pravno relevantne činjenice koje se odnose na krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u Landovici. Navod u vezi s Landovicom treba sagledati u kontekstu Optužnice u celini, u kojoj je opisan sled događaja koji počinje 25. marta 1999, napadima na sela u celoj opštini Prizren koji su uzrokovali prisilno premeštanje meštana, kosovskih Albanaca, prema Srbici.¹⁹⁴⁰ Zaključak Pretresnog veća da se prisilno raseljavanje desilo 26. marta 1999. je, prema tome, u skladu s navodima u Optužnici. Žalbeno veće dalje napominje da se Landovica nalazi u opštini Prizren,¹⁹⁴¹ i da je konkretno navedena u Optužnici kao jedno od sela koja su napadnuta i granatirana 25. marta.¹⁹⁴² Dalje, uništavanje džamije u

¹⁹³³ Prvostepena presuda, par. 1628.

¹⁹³⁴ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³⁵ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³⁶ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³⁷ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³⁸ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹³⁹ Optužnica, par. 72. V. Optužnica, par. 25–32.

¹⁹⁴⁰ Optužnica, par. 72(b).

¹⁹⁴¹ Prvostepena presuda, par. 588. V. DP P349.

¹⁹⁴² Optužnica, par. 72(b).

Landovici opisano je u Optužnici kao jedno od "dela nasilja" koja su služila da bi se "omogućil[a] proterivanja" iz opštine.¹⁹⁴³

593. Žalbeno veće stoga zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo osuđujuću presudu za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u vezi s događajima u Landovici 26. marta 1999. godine.

(b) Opština Srbica

594. U vezi s opštinom Srbica, Đorđević osporava osuđujuću presudu za deportaciju na osnovu incidenata u Kladernici u periodu od 12. do 15. aprila 1999;¹⁹⁴⁴ kao i osuđujuće presude za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) na osnovu incidenata u Broćni u periodu od 25. do 26. marta 1999.¹⁹⁴⁵ i Tušilju, 29. marta 1999.¹⁹⁴⁶

a. Kladernica

595. Pretresno veće je zaključilo da se zbog napada na sela u opštini Srbica 25. i 26. marta 1999. godine, uključujući i selo Kladernica, grupa od 5.000 kosovskih Albanaca sklonila u Izbici, odakle su žene i deca poslati prema Albaniji.¹⁹⁴⁷ Pretresno veće je zaključilo da je ustanovljeno da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) izvršeno u Izbici 28. marta 1999, ali se nije uverilo da je ustanovljeno krivično delo deportacije, pošto dokazi nisu pokazali da su žene i deca došli do granice s Albanijom.¹⁹⁴⁸ Pretresno veće je dalje zaključilo da je 12. aprila 1999. godine Kladernica ponovno granatirana, što je 10.000 do 12.000 seljana nateralo da se sklone u seosku školu.¹⁹⁴⁹ Pripadnici srpskih snaga su zatim seljanima naredili da idu u Albaniju.¹⁹⁵⁰ Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo deportacije ustanovljeno u odnosu na Kladernicu 12. aprila 1999.¹⁹⁵¹

596. Đorđević osporava samo osuđujuću presudu za deportaciju iz Kladernice 12. aprila 1999. godine.¹⁹⁵²

¹⁹⁴³ Optužnica, par. 72.

¹⁹⁴⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357(b), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1634, 1701, 1704; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

¹⁹⁴⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(c)(i), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1631, 1702–1704; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

¹⁹⁴⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(c)(i), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1632, 1702–1704; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

¹⁹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 1630-1631.

¹⁹⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 1631.

¹⁹⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1634.

¹⁹⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1634.

¹⁹⁵¹ Prvostepena presuda, par. 1634.

¹⁹⁵² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357(b), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1634, 1701, 1704; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

597. U Optužnici se navodi da je niz sela u opštini Srbica, uključujući Kladernicu, napadnut i uništen "počev od 25. marta 1999. godine ili približno od tog datuma".¹⁹⁵³ U njoj se dalje navodi da se, posle napada, "[d]ana 28. marta 1999. ili približno tog datuma, grupa od najmanje 4.500 kosovskih Albanaca iz ovih sela okupila [...] u selu Izbica."¹⁹⁵⁴ Srpske snage su prisilno prebacile žene i decu prema Klini, Đakovici i, na kraju, do albanske granice.¹⁹⁵⁵

598. Žalbeno veće konstatuje da Optužnica sadrži pravno relevantne činjenice o drugim nehumanim delima (prisilno premeštanje) i deportaciji kosovskih Albanaca iz sela u opštini Srbica, koji su bili posledica napada koji su počeli 25. marta 1999. godine ili približno tog datuma. Međutim, Žalbeno veće primećuje da se zaključci o Kladernici u Prvostepenoj presudi odnose na dve konkretne situacije koje su posledica dva zasebna incidenta: (i) prisilnog premeštanja iz Izbice 28. marta 1999, koje je bilo posledica napada na nekoliko sela izvedenog 25. i 26. marta 1999, uključujući Kladernicu; i (ii) deportacije iz Kladernice 12. aprila 1999, koja je bila posledica narednog napada na Kladernicu otprilike tri nedelje kasnije.¹⁹⁵⁶ Prema mišljenju Žalbenog veća, navod u Optužnici pokriva samo zaključak Pretresnog veća o drugim nehumanim delima (prisilno premeštanje) izvršenim nad otprilike 5.000 kosovskih Albanaca koji su proterani iz Izbice 28. marta 1999, ali ne i zaključak o deportaciji 10.000 do 12.000 kosovskih Albanaca iz Kladernice 12. aprila, koja je izvršena u drugačijim okolnostima i do koje je došlo nakon što su srpske snage kasnije napale selo.

599. Dalje, suprotno navodu tužilaštva, Žalbeno veće konstatuje da prosto navođenje opšteg obrasca događaja na celom Kosovu nije dovoljno da potkrepi optužbu o deportaciji iz Kladernice.¹⁹⁵⁷ Shodno tome, Žalbeno veće smatra da, mada su pravno relevantne činjenice ispravno navedene u odnosu na prvu moguću situaciju, pravno relevantne činjenice u odnosu na drugu situaciju nisu navedene dovoljno konkretno. Prema tome, Optužnica je manjkava kad je reč o deportaciji 10.000 do 12.000 kosovskih Albanaca iz Kladernice 12. aprila.

600. Žalbeno veće primećuje da izjave svedoka i sažeti prikazi činjenica o kojima će svedok svedočiti na osnovu pravila 65ter sadrže određene informacije vezane za iskaz jednog svedoka o napadu na selo Kladernica posle 28. marta 1999, kada su, oko 15. aprila 1999, raseljena lica koja su

¹⁹⁵³ Optužnica, par. 72(c).

¹⁹⁵⁴ Optužnica, par. 72(c).

¹⁹⁵⁵ Optužnica, par. 72(c).

¹⁹⁵⁶ Upor. par. 1630–1631 u Prvostepenoj presudi (gde se govori o 5.000 kosovskih Albanaca koji su se sklonili u Izbicu posle napada na razna sela 25 i 26. marta 1999) s par. 1634 u Prvostepenoj presudi (gde se govori o 10.000 do 12.000 meštana koji su se sklonili u školu u Kladernici nakon napada na Kladernicu koji je izveden istog dana).

¹⁹⁵⁷ V. Odgovor tužilaštva, par. 321, fusnota 1069. Da bi potkrepilo svoj argument da se o deportaciji iz Kladernice govori u paragrafu 72(c) Optužnice, tužilaštvo je navelo da se u paragrafima 25–30 Optužnice "iznosi obrazac događaja na Kosovu: nakon što bi srpski snage napale neko albansko selo na Kosovu, meštani i raseljena lica bili bi proterani u konvojima koji se kretali prema granicama Kosova. [...] Ti paragrafi obuhvaćeni su i tačkom o deportaciji i tačkom o prisilnom premeštanju (tačke 1 i 2)" (Odgovor tužilaštva, par. 321, fusnota 1069). V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 151.

se sklonila u jednoj školi bila prisiljena da odu sve do albanske granice.¹⁹⁵⁸ Međutim, Žalbeno veće smatra da sadržaj izjava svedoka i sažetaka prikaza činjenica o kojima će svedok svedočiti vezan samo za tog svedoka nije bio dovoljan da bi se Đorđević blagovremeno na jasan i dosledan način obavestio o novim pravno relevantnim činjenicama koje tužilaštvo namerava da dokaže na suđenju.¹⁹⁵⁹ Nedostaci u Optužnici stoga nisu ispravljeni tako što su dostavljeni dokumenti koji su nastali posle njenog podizanja. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Đorđević pokazao da je njegova mogućnost da pripremi svoju odbranu bila suštinski oslabljena i da mu je zbog toga naneta šteta.

601. Iz tih razloga, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za krivično delo deportacije na osnovu incidenata u Kladernici od 12. do 15. aprila 1999.

b. Broćna i Tušilje

602. Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage izvršile krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u Broćni i Tušilju 25. i 26. marta, odnosno 29. marta 1999. godine.¹⁹⁶⁰ Broćna i Tušilje deo su opštine Srbica.¹⁹⁶¹

603. U Optužnici se za opštinu Srbica navodi da su "[p]očev od 25. marta 1999. godine ili približno od tog datuma, snage SRJ i Srbije napale su i razorile sela Voćnjak, Leočina, Kladernica, Turićevac i Izbica, granatiranjem i paljenjem" i da se "[d]ana 28. marta 1999. ili približno tog datuma, grupa od najmanje 4.500 kosovskih Albanaca iz ovih sela okupila u selu Izbica [odakle su] [ž]ene i deca prisilno prebačeni."¹⁹⁶²

604. Žalbeno veće napominje da se u Optužnici konkretno navode sela u opštini Srbica koja su napadnuta i iz kojih su meštani pobjegli u Izbicu. U Optužnici je naveden detaljni spisak u kom se ne pominju sela Broćna ili Tušilje.¹⁹⁶³ U njoj, isto tako, nije sadržan opšti navod o napadima i progonima "širom opštine" niti se kaže da su navedene lokacije samo primeri napadnutih sela u opštini Srbica.¹⁹⁶⁴ Shodno tome, Optužnica je manjkava.

605. Žalbeno veće napominje da se navod o prisilnom premeštanju u Broćni ne pominje ni u Pretpretresnom podnesku tužilaštva ni u Spisku svedoka na osnovu pravila 65ter. Što se tiče Tušilja,

¹⁹⁵⁸ Spisak svedoka na osnovu pravila 65ter br. 45; DP str. 281 (Sadik Januzi), str. 2; DP str. 282 (Sadik Januzi), str. 7-8.

¹⁹⁵⁹ V. gore, par. 576.

¹⁹⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1630-1632.

¹⁹⁶¹ V. Prvostepena presuda, par. 604-644, 1630-1634.

¹⁹⁶² Optužnica, par. 72(c).

¹⁹⁶³ V. Optužnica, par. 72(c).

¹⁹⁶⁴ V. Optužnica, par. 72(c).

sažeti prikazi činjenica o kojima će svedok svedočiti na osnovu pravila 65ter sadrže određene informacije o jednoj svedokinji koja je pobegla u Tušilje pošto su srpske snage granatirale njeno selo 26. marta 1999. i koja je kasnije morala, zajedno s drugim meštanima koji su se okupili u Tušilju, da ide prema Klini, a zatim prema Đakovici.¹⁹⁶⁵ Uprkos tim informacijama, Žalbeno veće smatra da nedostatak u Optužnici koji se odnosi na Broćnu i Tušilje nije moguće ispraviti. U ovom predmetu sažeti prikazi činjenica o kojima će svedok svedočiti na osnovu pravila 65ter proširuju optužbe navedene u Optužnici. Uvođenje nove pravno relevantne činjenice vezane za neko selo koje nije konkretno navedeno u Optužnici vodi "radikalnoj transformaciji" teze tužilaštva. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Đorđević pokazao da je njegova mogućnost da pripremi svoju odbranu bila suštinski oslabljena i da mu je zbog toga naneta šteta.

606. Iz tih razloga, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u odnosu na događaje u Broćni 25. i 26. marta 1999. i u Tušilju 29. marta 1999. godine.

(c) Opština Đakovica

607. U vezi s opštinom Đakovica, Đorđević osporava osuđujuće presude koje su mu izrečene za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) na osnovu događaja u Žubu početkom aprila 1999. i 27. i 28. aprila 1999.¹⁹⁶⁶

608. Pretresno veće je zaključilo da je ustanovljeno da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) izvršeno u odnosu na nekoliko sela u opštini Đakovica, uključujući Žub, početkom aprila 1999, kad su srpske snage išle od vrata do vrata u nekoliko albanskih sela na Kosovu "i govorile ljudima da napuste selo u roku od dva sata".¹⁹⁶⁷ Pretresno veće je isto tako zaključilo da je ustanovljeno da je, između ostalih sela u opštini, krivično delo deportacije izvršeno 27. i 28. aprila 1999. kad je reč o selu Žub.¹⁹⁶⁸

609. Optužnica sadrži navode o deportaciji i drugim nehumanim delima (prisilno premeštanje) u periodu od 2. do 4. aprila 1999. koji su obuhvatali "hiljade kosovskih Albanaca koji su živeli u gradu Đakovici i susednim selima".¹⁹⁶⁹ Pored toga, navodi se da su "krajem marta i u aprilu 1999. godine, snage SRJ i Srbije silom [...] proterale kosovske Albance, stanovnike mnogih sela u opštini

¹⁹⁶⁵ Spisak svedoka na osnovu pravila 65ter br. 32..

¹⁹⁶⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 365, 357(c); 358(d), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1655, 1701–1704.

¹⁹⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 1655.

¹⁹⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 984, 1656–1657, gde je Pretresno veće zaključilo da je krivično delo deportacije utvrđeno za sela: Junik, Dobroš, Ramroć, Meja, Orize, Korenica, Guska, "i ostala sela na tom području"; Prvostepena presuda, par. 1701, gde se takođe navodi Žub među mestima u opštini Đakovica za koja je ustanovljeno da je u njima izvršeno krivično delo deportacije.

¹⁹⁶⁹ Optužnica, par. 72(h)(i).

Đakovica, između ostalog iz sela Dobroš, Korenica i Meja".¹⁹⁷⁰ U Optužnici se dalje navodi da je mnogim stanovnicima naređeno, ili im je bilo dozvoljeno, da se vrate u svoje domove, da bi odatle bili ponovo proterani 27. aprila 1999. ili približno tog datuma.¹⁹⁷¹

610. Žalbno veće napominje da se Žub nalazi južno od grada Đakovice, u opštini Đakovica.¹⁹⁷² Žalbno veće smatra da su deportacija stanovnika iz Žuba i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) izvršena početkom aprila 1999. i 27. i 28. aprila 1999 navedeni u Optužnici pozivanjem na slučajevne prisilnog proterivanja "kosovsk[ih] Alban[aca], stanovnik[a] mnogih sela u opštini Đakovica".¹⁹⁷³ U Optužnici nije naveden potpun spisak lokacija pošto su navedena sela samo primeri mesta u opštini u kojima su, prema navodima, izvršena krivična dela.

611. Iz tih razloga, Žalbno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je u vezi sa Žubom donelo osuđujuću presudu za krivična dela deportacije izvršene 27. i 28. aprila 1999. i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) izvršena početkom aprila 1999.

(d) Opština Suva Reka

612. U vezi s opštinom Suva Reka, Đorđević osporava osuđujuće presude za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) izvršena 3. aprila 1999.¹⁹⁷⁴ i deportaciju izvršenu u periodu od 7. do 21. maja 1999.¹⁹⁷⁵ u Suvoj Reci, kao i osuđujuću presudu koja mu je izrečena za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) u vezi s incidentima u Pećanima od 21. i 22. marta 1999.¹⁹⁷⁶

a. Grad Suva Reka

613. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) bilo posledica ubijanja i razaranja objekata u gradu Suvoj Reci u dva navrata: prvo, 27. i 28. marta 1999, pošto je ubijen najmanje 41 član porodice Berisha i uništena džamija u gradu; i drugo, 3. aprila 1999, posle pucnjave i paljenja kuća u naselju Gashi u gradu Suvoj Reci.¹⁹⁷⁷ Pretresno veće je takođe zaključilo da su se srpske snage 7. maja 1999. vratile u grad Suvu Reku i da su pljačkale i palile

¹⁹⁷⁰ Optužnica, par. 72(h)(ii).

¹⁹⁷¹ Optužnica, par. 72(h)(ii). U Optužnici se navodi sledeće: [u] ranim jutarnjim časovima 27. aprila 1999, na tom području je izveden masovni napad na, između ostalog, "preostale stanovnike gorepomenutih sela. [...] Celog tog dana, seljani su napuštali svoje domove, pred direktnom pretnjom snaga SRJ i Srbije, i priključivali se nekom od konvoja izbeglica [...] i na kraju prešli u Albaniju" (Optužnica, par. 72(h)(ii)).

¹⁹⁷² Prvostepena presuda, par. 935.

¹⁹⁷³ Optužnica, par. 72(h)(ii).

¹⁹⁷⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(e)(i), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1637, 1702–1704.

¹⁹⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357(d), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1638, 1701, 1704; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

¹⁹⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(e)(ii), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1639, 1702–1704.

¹⁹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1635-1637. Prvostepena presuda, par. 687, -695.

kuće.¹⁹⁷⁸ Dana 21. maja 1999. srpske snage su naredile stanovnicima da konvojem idu u Albaniju, što, prema zaključku Pretresnog veća, predstavlja deportaciju.¹⁹⁷⁹

614. U Optužnici se navodi da su ujutro 25. marta 1999. godine srpske snage opkolile grad Suvu Reku i da su "tokom narednih dana" policajci pretili, napadali i ubijali meštane kosovske Albance i mnoge od njih silom odvodili iz njihovih domova,¹⁹⁸⁰ kao i da su kosovski Albanci iz grada Suve Reke bili "prisiljeni da beže, probijajući se u kamionima, traktorima i prikolicama prema granici s Albanijom".¹⁹⁸¹

615. Žalbeno veće smatra da su pravno relevantne činjenice u osnovi drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i deportacije iz grada Suve Reke navedene u Optužnici u sklopu opšte kampanje čiji je cilj bio da se meštani kosovski Albanci oteraju iz opštine Suva Reka.¹⁹⁸² Međutim, Žalbeno veće napominje da se, mada se u Optužnici navodi da su se ti događaji odigrali u danima posle 25. marta 1999, kad su srpske snage opkolile grad, u zaključcima u Prvostepenoj presudi pravi jasna razlika između dve konkretne moguće situacije, koje su posledica zasebnih događaja koji su se odigrali u razmaku od preko mesec dana. Prvo, Pretresno veće je zaključilo da se prisilno premeštanje iz grada Suve Reke odvijalo 27. i 28. marta,¹⁹⁸³ kao i 3. aprila 1999,¹⁹⁸⁴ posle napada srpskih snaga na grad. Drugo, Pretresno veće je zaključilo da je deportacija izvršena od 7. do 21. maja 1999. kad su se srpske snage vratile u grad Suvu Reku s namerom da naredi preostalim meštanima da krenu prema Albaniji.¹⁹⁸⁵ Shodno tome, uzimajući u obzir dosta vremena koje je prošlo između ta dva događaja, Žalbeno veće zaključuje da je navod u Optužnici koji se odnosi na napade i proterivanja izvršena 25. marta 1999. i u danima koji su usledili obuhvaćen prvim zaključkom Pretresnog veća o prisilnom premeštanju koje je izvršeno 27. i 28. marta 1999, kao i 3. aprila 1999. Međutim, taj navod nije razumno obuhvaćen drugim zaključkom o deportaciji od 7. do 21. maja 1999.

616. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Optužnica manjkava kad je reč o deportaciji iz Suve Reke u periodu od 7. do 21. maja 1999.

¹⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 1638.

¹⁹⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1638, 1701. Prvostepena presuda, par. 700, -702. Pretresno veće je dalje zaključilo da su razlog raseljavanja kosovskih Albanaca iz grada Suve Reke 21. maja 1999, koje zadovoljava elemente deportacije, "bili konkretna naređenja za odlazak koje su srpske snage davale stanovništvu i strah izazvan postupcima srpskih snaga tokom prethodnih dana" (Prvostepena presuda, par. 1638). Pretresno veće je na kraju zaključilo da je krivično delo deportacije u odnosu na grad Suvu Reku izvršeno "od 7. do 21. maja 1999" (Prvostepena presuda, par. 1701).

¹⁹⁸⁰ Optužnica, par. 72(d).

¹⁹⁸¹ Optužnica, par. 72(d).

¹⁹⁸² V. Optužnica, par. 72(d).

¹⁹⁸³ Prvostepena presuda, par. 1635-1636.

¹⁹⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 1637.

¹⁹⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1638.

617. Pretpretresni podnesak i sažeti prikazi činjenica o kojima će svedok svedočiti na osnovu pravila 65ter sadrže informacije dobijene od jednog svedoka Muslimana, koji je u relevantno vreme živeo u Suvoj Reci i kom je 21. maja 1999. srpska policija naredila da napusti svoj dom i krene prema Albaniji.¹⁹⁸⁶ Međutim, Žalbeno veće smatra da ta informacija nije bila dovoljna da se Đorđević blagovremeno na jasan i dosledan način obavesti o novim pravno relevantnim činjenicama koje tužilaštvo namerava da dokaže na suđenju.¹⁹⁸⁷ Neodstaci u Optužnici nisu ispravljani. Shodno tome, Žalbeno veće takođe zaključuje da je Đorđević pokazao da je njegova mogućnost da pripremi svoju odbranu bila suštinski oslabljena i da mu je zbog toga naneta šteta.

618. Iz tih razloga, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za krivično delo deportacije iz grada Suve Reke od 7. do 21. maja 1999.

b. Pećane/Pegán

619. Pretresno veće zaključilo je da se, zbog napada srpskih snaga na mnoga sela u opštini Suva Reka 20. i 21. marta 1999, većina civila koji su otišli iz svojih domova okupila u Belanici.¹⁹⁸⁸ Konkretno, Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage granatirale selo Pećane 20. i 21. marta 1999, s namerom da rasele stanovnike sela i civilno stanovništvo je zbog toga raseljeno.¹⁹⁸⁹

620. U Optužnici se navodi da se "[d]ana 31. marta 1999. godine, otprilike 80.000 kosovskih Albanaca raseljenih iz sela u opštini Suva Reka okupilo [...] u blizini mesta Belanica".¹⁹⁹⁰

621. Žalbeno veće smatra da Optužnica sadrži navode o raseljavanju iz sela u opštini Suva Reka.¹⁹⁹¹ Žalbeno veće takođe napominje da se selo Pećane nalazi u opštini Suva Reka, otprilike dva kilometra od grada Suve Reke.¹⁹⁹²

622. Shodno tome, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuće presude za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) izvršena u Pećanima 20. i 21. marta 1999.

(e) Opština Gnjilane

623. U vezi s opštinom Gnjilane, Đorđević osporava osuđujuću presudu za deportaciju u Vlačici 6. aprila 1999.¹⁹⁹³

¹⁹⁸⁶ Spisak svedoka na osnovu pravila 65ter br. 10..

¹⁹⁸⁷ V. gore, par. 576.

¹⁹⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1640.

¹⁹⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 1639.

¹⁹⁹⁰ Optužnica, par. 72(d)(i).

¹⁹⁹¹ V. Optužnica, par. 72(d)(i).

¹⁹⁹² Prvostepena presuda, par. 704.

¹⁹⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357(e), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1663, 1701, 1704.

624. Pretresno veće je zaključilo da su 6. aprila 1999. pripadnici srpskih snaga ušli u selo Vlačica, isterali meštane iz kuća, opljačkali kuće i zapalili ih.¹⁹⁹⁴ Džamija je takođe teško oštećena, a njena biblioteka uništena.¹⁹⁹⁵ U periodu od 6. do 11. aprila 1999. stanovnici su prisilno raseljeni preko granice sa Srbijom i na kraju u BJRM.¹⁹⁹⁶ Pretresno veće je zaključilo da ovo predstavlja deportaciju.¹⁹⁹⁷

625. U Optužnici su izneti navodi o nekoliko napada i slučajeva prisilnog proterivanja kosovskih Albanaca koje su izvršile srpske snage na različitim lokacijama širom opštine Gnjilane, počev od 6. aprila 1999. ili približno tog datuma.¹⁹⁹⁸ Konkretno, navodi se da su "[š]irom opštine Gnjilane, snage SRJ i Srbije sistematski palile i uništavale kuće, radnje, kulturne spomenike i verske objekte kosovskih Albanaca, između ostalih i džamiju u Vlačici".¹⁹⁹⁹ U Optužnici se dalje navodi da su mnoga raseljena lica iz Gnjilana prešla granicu Kosova sa Srbijom pre nego što su na kraju ušla u BJRM.²⁰⁰⁰ Osim toga, u paragrafu 72, pozivajući se na paragrafe 25-32 Optužnice, navodi se sledeće: "[d]a bi omogućile proterivanja i raseljavanja, snage SRJ i Srbije hotimično su stvarale atmosferu straha i pritiska upotrebom sile, pretnjama silom i primenom nasilja", kao što je "spaljivanj[e] i uništavanj[e] imovine, uključujući [...] spomenike kulture i verske objekte".²⁰⁰¹

626. Žalbena veće smatra da je deportacija iz opštine Gnjilane navedena u Optužnici, u delu gde se govori o raseljenim kosovskim Albancima koji su prešli granicu sa Srbijom zbog brojnih napada koje su srpske snage izvodile širom opštine. Dalje, što se tiče napada na džamiju u Vlačici, Žalbena veće smatra da je to primer "del[a] nasilja" čiji je cilj "[d]a [...] se omoguć[e] proterivanja i raseljavanja", kako je navedeno u Optužnici.²⁰⁰²

627. Iz tih razloga, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuću presudu za krivično delo deportacije iz Vlačice 6. aprila 1999.

(f) Opština Uroševac

628. U vezi s opštinom Uroševac, Đorđević osporava osuđujuću presudu za deportaciju u vezi s gradom Uroševcem 27. aprila 1999.²⁰⁰³

¹⁹⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 1663

¹⁹⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1663.

¹⁹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1054-1061, 1663.

¹⁹⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 1663.

¹⁹⁹⁸ Optužnica, par. 72(i).

¹⁹⁹⁹ Optužnica, par. 72(i).

²⁰⁰⁰ Optužnica, par. 72(i).

²⁰⁰¹ Optužnica, par. 26, 72. V. takođe Optužnica, par. 25-32.

²⁰⁰² Optužnica, par. 72(i), gde se upućuje na Optužnicu, par. 25-32.

²⁰⁰³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357(f), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1665, 1701, 1704.

629. Pretresno veće je zaključilo da je utvrđeno da je krivično delo deportacije izvršeno 27. aprila 1999, kad su kosovski Albanci koji su bili u Uroševcu otišli iz grada prema BJRM, "zato što je bilo suviše opasno da ostanu u Uroševcu" i stoga "nisu imal[i] stvarnog izbora" nego da odu na najbezbednije mesto, a to je bila BJRM, preko granice.²⁰⁰⁴

630. U Optužnici se navodi da su u periodu od 24. marta do 14. aprila 1999, zbog napada na sela u opštini Uroševac, "[r]aseljena lica otišla u grad Uroševac, gde se većina ukrcala na vozove kojima su odvezeni na granični prelaz za [BJRM]."²⁰⁰⁵

631. Žalbena veće konstatuje da Optužnica sadrži navode o deportaciji iz grada Uroševca, koja je bila posledica napada koji su izvođeni širom opštine od 24. marta do 14. aprila 1999. i smatra da je ovaj navod u skladu sa zaključkom Pretresnog veća da je deportacija iz Uroševca izvršena 27. aprila 1999.²⁰⁰⁶

632. Iz tih razloga, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuću presudu za krivično delo deportacije na osnovu događaja u gradu Uroševcu 27. aprila 1999. godine.

(g) Opština Orahovac

633. U vezi s opštinom Orahovac, Đorđević osporava osuđujuće presude za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) izvršena 25. marta 1999. u Beloj Crkvi,²⁰⁰⁷ Maloj Kruši²⁰⁰⁸ i Velikoj Kruši.²⁰⁰⁹

634. Pretresno veće je zaključilo da su, zbog napada srpskih snaga na sela Bela Crkva, Mala Kruša i Velika Kruša 25. marta 1999, stanovnici kosovski Albanci morali da napuste ta sela i da to predstavlja krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).²⁰¹⁰

635. U Optužnici se navodi da su 25. marta 1999. izvršeni napadi na sela u opštini Orahovac, što je u sledećih nekoliko dana dovelo do prisilnog proterivanja meštana "na celoj teritoriji opštine".²⁰¹¹ Osim toga, a konkretno u vezi s Belom Crkvom i Velikom Krušom, u Optužnici se dalje navodi da su "[t]okom ovih proterivanja, na celoj teritoriji opštine Orahovac, snage SRJ i Srbije sistematski [...] palile kuće, radnje, kulturne spomenike i verske objekte kosovskih Albanaca."²⁰¹² Jedan od

²⁰⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 1665, 1668.

²⁰⁰⁵ Optužnica, par. 72(j).

²⁰⁰⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1665, 1668.

²⁰⁰⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(a)(i), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1618, 1702–1704.

²⁰⁰⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(a)(ii), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1619–1621, 1702–1704.

²⁰⁰⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(a)(iii), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1622, 1702–1704.

²⁰¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1618–1620, 1622.

²⁰¹¹ Optužnica, par. 72(a)(i).

²⁰¹² Optužnica, par. 72(a)(i).

primera tih dela nasilja bilo je uništavanje džamije u Beloj Crkvi i u Velikoj Kruši 25. marta 1999. ili približno tog datuma.²⁰¹³

636. Žalbeno veće konstatuje da se Bela Crkva, Mala Kruša i Velika Kruša nalaze u opštini Orahovac. U Optužnici se navodi da su prisilna proterivanja vršena "na celoj teritoriji opštine", što, prema tome, obuhvata i ta sela.

637. Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuću presudu za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kad je reč o tim lokacijama.

(h) Opština Peć

638. U vezi s opštinom Peć, Đorđević osporava osuđujuću presudu koja mu je izrečena za druga nehumana dela (prisilno premeštanje) izvršena u Čuški 14. maja 1999.²⁰¹⁴

639. Pretresno veće je zaključilo da su pripadnici srpskih snaga 14. maja 1999. naredili ženama i deci kosovskim Albancima da se popnu na traktore, nakon čega su ih iz sela Čuška poslali u Peć i da to predstavlja krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).²⁰¹⁵

640. U Optužnici je navedeno sledeće:

Peć: Dana 27. i 28. marta 1999. godine ili približno tih datuma, u gradu Peć, pripadnici snaga SRJ i Srbije išli su od kuće do kuće prisiljavajući kosovske Albance na odlazak. Neke kuće su zapaljene, a više ljudi je pogodeno iz vatrenog oružja. Vojnici i policajci bili su razmešteni duž svake ulice i usmeravali kosovske Albance ka centru grada. Kada su ljudi stigli do centra grada, oni koji nisu imali kola ili vozila bili su prisiljeni da uđu u autobuse ili kamione kojima su odvezeni u grad Prizren, a zatim ka granici s Albanijom. Pred Prizrenom su kosovski Albanci prisiljeni da izadu iz autobusa i kamiona i pešače oko 15 kilometara do albanske granice, gde im je naredeno da predaju svoje lične isprave snagama SRJ i Srbije pre nego što pređu granicu.²⁰¹⁶

641. Žalbeno veće primećuje da se navod u Optužnici u vezi s opštinom Peć ne odnosi na selo Čuška, već samo na grad Peć.²⁰¹⁷ Međutim, tužilaštvo tvrdi da je optužba za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ustanovljeno na osnovu događaja u Čuški, navedena u paragrafima 25 do 32 i 72(e) Optužnice, pošto su ti paragrafi obuhvaćeni tačkom 2 (druga nehumana dela (prisilno premeštanje)) i tačkom 5 (progoni).²⁰¹⁸ Dalje, tužilaštvo navodi da je Đorđević iz

²⁰¹³ Optužnica, par. 72(a)(i).

²⁰¹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(f), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1643–1644, 1702–1704; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 99-100. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

²⁰¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1643-1644.

²⁰¹⁶ Optužnica, par. 72(e) (naglasak dodat).

²⁰¹⁷ V. Optužnica, par. 72(c).

²⁰¹⁸ Odgovor tužilaštva, par. 334, gde se upućuje na Optužnicu, par. 73–76. Tužilaštvo dalje tvrdi da "obavijest o prisilnom premeštanju kao djelu u osnovi progona trebala bi da bude i dovoljna obavijest o optužbi za protivpravno

sažetog prikaza činjenica o kojima će svedok svedočiti na osnovu pravila 65ter i ranijeg svedočenja svedoka blagovremeno dobio jasne i dosledne informacije o tome da će biti predloženi dokazi o događajima u Čuški koji potkrepljuju navode u paragrafima od 25 do 32 Optužnice.²⁰¹⁹

642. Žalbno veće konstatuje da su u tačku 2, pozivom na njih, uvršteni paragrafi od 25 do 32 Optužnice.²⁰²⁰ Međutim, u tim paragrafima nisu navedeni zločini u Čuški, a ni zločini na području cele opštine Peć. U Optužnici su takođe u opštim crtama navedeni slučajevi rasprostranjenog i sistematskog proterivanja i raseljavanja "širog cele pokrajine Kosovo".²⁰²¹ Međutim, Žalbno veće smatra da je ovaj navod previše širok i uopšten da bi na osnovu njega Đorđević bio adekvatno obavешten. Žalbno veće takođe konstatuje da postoji razmak od preko mesec dana od datuma navedenog u Optužnici za opštinu Peć i zaključaka Pretresnog veća u vezi s Čuškom.²⁰²² Shodno tome, Žalbno veće zaključuje da je Optužnica manjkava kad je reč o drugim nehumanim delima (prisilno premeštanje) izvršenim u Čuški.

643. Žalbno veće konstatuje da su u sažetim prikazima činjenica o kojima će svedoci svedočiti na osnovu pravila 65ter navedene informacije o događajima u Čuški negde sredinom maja 1999, što upućuje na, između ostalog, prisilno premeštanje koje su izvršile srpske snage.²⁰²³ U skraćenim prikazima se govori o pripadnicima srpskih snaga koji su u napadu 14. maja 1999. ili približno tog datuma otvorili vatru na selo, palili kuće i razdvajali žene od muškaraca.²⁰²⁴ Tužilaštvo je proširilo optužbu uvođenjem novih pravno relevantnih činjenica o događajima u Čuški u maju 1999. Uprkos tim informacijama, Žalbno veće smatra da nedostatak u Optužnici koji se odnosi na Čušku nije moguće ispraviti. Uvođenje nove pravno relevantne činjenice u odnosu na neko selo koje nije konkretno navedeno u Optužnici vodi ka "radikalnoj transformaciji" teze tužilaštva. Shodno tome, Žalbno veće zaključuje da je Đorđević pokazao da je njegova mogućnost da pripremi svoju odbranu bila suštinski oslabljena i da mu je zbog toga naneta šteta.

644. U ovom kontekstu, Žalbno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u odnosu na događaje u Čuški 14. maja 1999.

premeštanje, te *vice versa*" (Odgovor tužilaštva, par. 334, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 54). V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 153.

²⁰¹⁹ Odgovor tužilaštva, par. 334.

²⁰²⁰ V. Optužnica, par. 73, gde se navodi sledeće: "[U] odnosu na one kosovske Albance koji su interno raseljeni unutar teritorije Kosova, pozivom na paragrafe 16–33, 60–64, 71 i 72, a naročito na paragraf 29, tužilac ih ovde ponovo navodi i uvrštava."; Optužnica, par. 76, gde se navodi sledeće: "[P]ozivom na paragrafe 16–33, 60–64, 72 i 75, tužilac ih ovde ponovo navodi i uvrštava."

²⁰²¹ Optužnica, par. 25.

²⁰²² Prvostepena presuda, par. 1643–1644.

²⁰²³ Spisak na osnovu pravila 65ter br. 11, 73.

²⁰²⁴ Spisak na osnovu pravila 65ter br. 11, 73.

(i) Opština Dečani

645. U vezi s opštinom Dečani, Đorđević osporava osuđujuću presudu koja mu je izrečena za druga nehumana dela (prisilno premeštanja) izvršena 26. marta 1999. u Drenovcu.²⁰²⁵

646. Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage napale Drenovac 26. marta 1999, što je meštane Drenovca nateralo da pobegnu u susedno selo Beleg.²⁰²⁶ To je predstavljalo krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).²⁰²⁷ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da se selo Drenovac nalazi u centralnom delu opštine Dečani, nedaleko od Belega.²⁰²⁸

647. U relevantnom delu Optužnice navode se optužbe za brojne napade srpskih snaga na selo Beleg i "okolna sela u opštini Dečani".²⁰²⁹ Osim toga, u Optužnici se navodi da je posle tih napada meštanima naređeno da napuste kuće, koje su zatim opljačkane i spaljene.²⁰³⁰ Više muškaraca, žena i dece okupljeno je na jednoj obližnjoj poljani u selu Beleg.²⁰³¹

648. Pošto se Drenovac nalazi u centralnom delu opštine Dečani,²⁰³² Žalbeno veće zaključuje da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) izvršeno nad meštanima Drenovca, kako je to zaključilo Pretresno veće, obuhvaćeno navodom u Optužnici da su napadi na "okolna sela" u opštini Dečani naterali meštane da "napuste svoje kuće".²⁰³³

649. Iz tih razloga, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo osuđujuću presudu za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kad je reč o događajima u Drenovcu 26. marta 1999. godine.

3. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti

650. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odgovoran za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti (tačka 3 i 4), zbog ubijanja civila kosovskih Albanaca koje su izvršile srpske snage na raznim lokacijama u sedam opština na Kosovu.²⁰³⁴

²⁰²⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 358(g), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1672, 1702–1704.

²⁰²⁶ Prvostepena presuda, par. 1144, 1672.

²⁰²⁷ Prvostepena presuda, par. 1672.

²⁰²⁸ Prvostepena presuda, par. 1142.

²⁰²⁹ Optužnica, par. 72(l).

²⁰³⁰ Optužnica, par. 72(l).

²⁰³¹ Optužnica, par. 72(l).

²⁰³² V. Prvostepena presuda, par. 1142, 1144.

²⁰³³ Optužnica, par. 72(l).

²⁰³⁴ Prvostepena presuda, par. 1753, 2193–2195. To su sledeće lokacije: Bela Ckva i Mala Kruša (opština Orahovac); opština Suva Reka; Izbica (opština Srbica); Đakovica i Meja (opština Đakovica); opština Vučitrn; Kotlina, Slatina, Vata i Dubrava (opština Kačanik); opština Podujevo (v. Prvostepena presuda, par. 1709–1752).

651. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo optužujuću presudu za ubistvo u vezi sa četiri konkretna mesta zločina: (i) grad Đakovica, 1. april 1999; (ii) grad Podujevo, 28. mart 1999; (iii) Mala Kruša, 25. mart 1999; i (iv) grad Suva Reka, 26. mart 1999.²⁰³⁵

(a) Grad Đakovica u opštini Đakovica

652. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odgovoran za ubistvo 20 civila kosovskih Albanaca u ulici Miloša Gilića broj 157 i četiri člana porodice Cana u ulici Miloša Gilića broj 80 u gradu Đakovici, koje su izvršili pripadnici snaga MUP-a u noći 1. aprila 1999.²⁰³⁶

653. Đorđević osporava ovu osuđujuću presudu za ubistvo četiri člana porodice Cana u ulici Miloša Gilića broj 80.²⁰³⁷

654. U Optužnici se navodi da su pripadnici srpskih snaga kasno uveče 1. aprila 1999. u delu grada Đakovice koji se zove Qerim izveli jednu akciju, tokom koje su "silom ulazili u kuće kosovskih Albanaca u Qerimu, ubijali stanare i zatim palili zgrade".²⁰³⁸ U Optužnici se takođe navodi da je "poginulo više od 50 lica", a kao primer je navedeno ubistvo 20 kosovskih Albanaca u kući u ulici Miloša Gilića broj 157, čija su imena navedena u Prilogu G Optužnice.²⁰³⁹

655. Žalbena veće konstatuje da je u Optužnici navedeno da je 1. aprila 1999. u "kućama kosovskih Albanaca u Qerimu" poginulo više od 50 lica. Stoga, Žalbena veće smatra da, mada je u Prilogu G navedeno samo 20 lica koja su poginula u ulici Miloša Gilića broj 157, "više od 50 lica" poginulih u Qerimu koja se pominju u Optužnici obuhvataju i članove porodice Cana koji su ubijeni u ulici Miloša Gilića broj 80, koja se takođe nalazi u Qerimu.

656. Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo osuđujuću presudu za ubistvo četiri člana porodice Cana u ulici Miloša Gilića broj 80, izvršeno 1. aprila 1999. godine.

(b) Grad Podujevo u opštini Podujevo

657. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odgovoran za ubistvo dva starija kosovska Albanca, Hamdija Duriqija i Selmona Gashija, u gradu Podujevu 28. marta 1999.²⁰⁴⁰ Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage otvorile vatru na ta dva starija muškarca i ubile ih u jednom kafiću

²⁰³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 359, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1715, 1719, 1721, 1732, 1734, 1751–1753, 1956, 2143. U vezi sa ubistvima u Podujevu i Maloj Kruši, v. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 100. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101–102.

²⁰³⁶ Prvostepena presuda, par. 1732, 1734, 1753, 2193–2195. V. takođe Prvostepena presuda, par. 886–889, 891–892.

²⁰³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 359(a).

²⁰³⁸ Optužnica, par. 75(g).

²⁰³⁹ Optužnica, par. 75(g).

²⁰⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 1751–1753, 1956, 2143.

ispred dvorišta u kom su, nešto kasnije, otvorile vatru i na 14 žena i dece i ubile ih.²⁰⁴¹ Pretresno veće je prihvatilo da se imena ta dva starija muškarca "u Optužnici ne navode izričito",²⁰⁴² ali je ipak zaključilo da su ta ubistva bila deo istih događaja koji su se, prema navodima, odigrali u dvorištu 28. marta 1999.²⁰⁴³

658. U Optužnici se iznose tvrdnje o tome da je 28. marta 1999. "liše[no] života najmanje 14 članova porodica Bogujevci, Duriqi i Llugaliu, isključivo žen[a] i dec[e], u dvorištu jedne kuće u Podujevu".²⁰⁴⁴ U Optužnici se dalje navodi da su "[l]ica lišena života čija su imena poznata navedena [...] u Prilogu L."²⁰⁴⁵ U Prilogu L navedena su imena 14 žrtava, od kojih su sve bile žene i deca.²⁰⁴⁶

659. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je ubistvo dva starija muškarca, čija imena, kao što je prihvatilo, nisu navedena u Optužnici, izvršeno u sklopu događaja koji su se, prema navodima, odigrali 28. marta 1999. u dvorištu jedne kuće u Podujevu, pošto je na osnovu dokaza utvrđeno da se taj incident odigrao ispred dvorišta gde su kasnije istog dana srpske snage ubile žene i decu.²⁰⁴⁷ Međutim, Žalbeno veće napominje da je u Optužnici konkretno navedeno da su u dvorištu jedne kuće u Podujevu 28. marta 1999. života lišene "isključivo žene i deca" i da se ne pominje ubijanje muškaraca.²⁰⁴⁸ S obzirom na to da se u Optužnici konkretno navode pol i starosna dob žrtava, Žalbeno veće smatra da nisu navedene optužbe za ubijanje dva starija muškarca. Shodno tome, Optužnica je manjkava.

660. Pretpretresni podnesak tužilaštva i sažeti prikazi činjenica o kojima će svedoci svedočiti na osnovu pravila 65ter sadrže informacije o događajima koji su se, prema navodima, odigrali 28. marta 1999, a proizlaze iz iskaza tri svedoka.²⁰⁴⁹ Međutim, prema mišljenju Žalbenog veća, ove informacije nisu dovoljno konkretne da bi adekvatno obavestile o ubistvu dva starija muškarca. Na primer, svedokinja Saranda Bogujevci rekla je da su joj ubijeni "brat" i "drugi rođaci",²⁰⁵⁰ ali pošto ona u svedočenju konkretno ne navodi ni dob ni pol tih "drugih rođaka", ostaje mogućnost da se radilo o ženama i deci, što bi odgovaralo navodu u Optužnici. Isto tako, svedok Stoparić je u svedočenju rekao da su ubistva izvršena u Podujevu i da su žrtve bile "isključivo" žene i deca, ali nije

²⁰⁴¹ Prvostepena presuda, par. 1751-1753.

²⁰⁴² Prvostepena presuda, par. 1751.

²⁰⁴³ Prvostepena presuda, par. 1751.

²⁰⁴⁴ V. Optužnica, par. 75(1).

²⁰⁴⁵ Optužnica, par. 75(1).

²⁰⁴⁶ Optužnica, Prilog L, Lica ubijena u Podujevu čija su imena poznata – 28. mart 1999.

²⁰⁴⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1751 (Pretresno veće je zaključilo da su na dvojicu muškaraca "srpske snage otvorile vatru i ubile ih u jednom kafiću ispred dvorišta u kom su, nešto kasnije, otvorile vatru i na pomenutih 14 žena i dece i ubile ih".).

²⁰⁴⁸ Optužnica, par. 75(1).

²⁰⁴⁹ Pretpretresni podnesak, par. 240, gde se upućuje na svedoke Fatosu Bogujevcija, Sarandu Bogujevci i Gorana Stoparića.

²⁰⁵⁰ Spisak na osnovu pravila 65ter br.15; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 240.

naveo kada se to desilo.²⁰⁵¹ S obzirom na to da su optužbe s tim u vezi veoma konkretno navedene u Optužnici – kada se kaže da su 28. marta 1999. u dvorištu jedne kuće u Podujevu ubijeni "isključivo žene i deca"²⁰⁵² – Žalbena veće ne može da ustanovi da su informacije navedene u Pretpretresnom podnesku tužilaštva bile dovoljne da bi na osnovu njih Đorđević bio blagovremeno, jasno i dosledno obavješten o novim pravno relevantnim činjenicama koje se odnose na ubistvo dva starija muškarca, a koje je tužilaštvo nameravalo da dokaže na suđenju.²⁰⁵³ Prema tome, nedostaci u Optužnici nisu ispravljani. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da je Đorđević pokazao da je njegova mogućnost da pripremi svoju odbranu bila suštinski oslabljena i da mu je zbog toga naneta šteta.

661. Žalbena veće stoga zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je Đorđevića osudilo za ubistvo dva starija kosovska Albanca, Hamdija Duriqija i Selmona Gashija, u Podujevu 28. marta 1999.

(c) Mala Kruša u opštini Orahovac

662. Pretresno veće je zaključilo da je u toku dana 25. marta 1999. devet kosovskih Albanaca, koji su odbili da napuste svoje domove posle napada srpskih snaga, spaljeno u svojim kućama u Maloj Kruši.²⁰⁵⁴ Pretresno veće je takođe zaključilo da su srpske snage zatim jednu veliku grupu muškaraca kosovskih Albanaca saterale u Batushin ambar, na obodu Male Kruše, gde su ili ubijeni vatrenim oružjem ili izgoreli kad je zapaljen ambar.²⁰⁵⁵ U ovoj akciji smrtno je stradalo 104 ljudi.²⁰⁵⁶

663. U Optužnici se navodi da su 25. marta 1999. ili približno tog datuma srpske snage napale sela Mala Kruša i Velika Kruša, sistematski pljačkajući i paleći kuće.²⁰⁵⁷ Kasnije su se meštani sklonili u kuću Sedje Batushe, smeštenu na ivici sela Mala Kruša.²⁰⁵⁸ U toku jutra 26. marta 1999. pripadnici srpskih snaga otkrili su meštane, razdvojili muškarce od žena i dece i naterali muškarce i dečake u jednu kuću.²⁰⁵⁹ U pucnjavi i plamenu poginulo je oko 105 kosovskih Albanaca, muškaraca i dečaka.²⁰⁶⁰

664. Žalbena veće konstatuje da je Pretresno veće, prilikom donošenja zaključka o ubijanju devet muškaraca, prihvatilo da ti muškarci nisu ubijeni u Batushinom ambaru, kako je navedeno u Optužnici. Uprkos tome, Pretresno veće je zaključilo da su ubijeni tokom napada srpskih snaga na

²⁰⁵¹ Spisak na osnovu pravila 65ter br.115; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 240.

²⁰⁵² Optužnica, par. 75(l).

²⁰⁵³ V. gore, par. 576.

²⁰⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 485, 1715.

²⁰⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 1717.

²⁰⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 1717.

²⁰⁵⁷ Optužnica, par. 75(c).

²⁰⁵⁸ Optužnica, par. 75(c).

²⁰⁵⁹ Optužnica, par. 75(c).

²⁰⁶⁰ Optužnica, par. 75(c).

selo Mala Kruša 25. marta 1999.²⁰⁶¹ Međutim, Žalbeno veće smatra da se u Optužnici jasno navode optužbe za ubistvo otprilike 105 lica 26. marta 1999, ali da se nigde ne pominju ubistva izvršena u napadu srpskih snaga na sela Mala Kruša i Velika Kruša 25. marta.²⁰⁶² Navode se samo optužbe za pljačkanje i paljenje kuća 25. marta 1999.²⁰⁶³

665. Žalbeno veće dalje uzima u obzir da su trojica od devet muškaraca za koje je ustanovljeno da su ubijeni 25. marta 1999. navedeni u Prilogu C Optužnice kao žrtve incidenta koji se odigrao 26. marta 1999,²⁰⁶⁴ ali ne 25. marta 1999. Stoga se, prema mišljenju Žalbenog veća, tvrdi da su ta tri muškarca bila u grupi od otprilike 105 žrtava ubistva u Batushinom ambaru 26. marta 1999, ali u Optužnici se ne navodi da su oni ubijeni 25. marta 1999. u napadu srpskih snaga na sela Mala Kruša i Velika Kruša. Zbog toga je Optužnica manjkava kad je reč o ubijanju tih devet muškaraca u Maloj Kruši 25. marta 1999.

666. Mada se Pretpretresni podnesak tužilaštva i Spisak svedoka na osnovu pravila 65ter odnose na ubistvo preko stotinu muškaraca i dečaka kosovskih Albanaca u Batushinom ambaru, nema nikakvih informacija u vezi s ubistvom devet muškaraca kosovskih Albanaca u njihovoj kući u Maloj Kruši 25. marta 1999.²⁰⁶⁵ Prema tome, nedostaci u Optužnici nisu ispravljani. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Đorđević pokazao da je njegova mogućnost da pripremi odbranu bila suštinski oslabljena i da mu je zbog toga naneta šteta.

667. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kada je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za ubistvo devet muškaraca u Maloj Kruši 25. marta 1999.²⁰⁶⁶

(d) Grad Suva Reka u opštini Suva Reka

668. Pretresno veće je zaključilo da su 26. marta 1999. pripadnici snaga MUP-a ubili šest članova porodice Berisha u blizini njihovog porodičnog kompleksa u gradu Suvoj Reci.²⁰⁶⁷ Pretresno veće je takođe zaključilo da su pripadnici snaga MUP-a pucali na dva starija člana porodice Berisha dok su ovi pokušavali da pobjegnu s mesta ubistva.²⁰⁶⁸

²⁰⁶¹ Prvostepena presuda, par. 1715. V. takođe Prvostepena presuda, par. 485.

²⁰⁶² V. Optužnica, par. 75(c).

²⁰⁶³ Optužnica, par. 75(c).

²⁰⁶⁴ V. Prvostepena presuda, par. 485 (gde se upućuje na Salija Shehua, Demira Rashkaja i Nexhata Shehua), fusnota 6121 (gde se upućuje na Prvostepenu presudu, Prilog: Tabele s podacima o žrtvama); Optužnica, Prilog C, Lica ubijena u Maloj Kruši – Velikoj Kruši čija su imena poznata – 26. marta 1999.

²⁰⁶⁵ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 224.

²⁰⁶⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1715, 1717.

²⁰⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 1721.

²⁰⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 1721.

669. Đorđević osporava ovu osuđujuću presudu za ubistvo dva starija člana porodice Berisha.²⁰⁶⁹

670. U Optužnici se navodi da je najmanje 47 civila ubijeno 26. marta 1999. u akciji srpskih snaga u kojoj su pripadnici tih snaga opkolili "deo oko kompleksa porodičnih kuća porodice Berisha u Suvoj Reci".²⁰⁷⁰ Konkretno, u Optužnici se navodi sledeće: šest članova porodice Berisha ubijeno je ispred svoje kuće; preostali članovi porodice zajedno s "tri druge grupe šire porodice Berisha" ubijeni su u kafiću; a "[j]oš jedan član porodice kasnije je doveden u kafić i ubijen iz vatrenog oružja".²⁰⁷¹

671. Žalbena veće napominje da se ubistvo dva starija člana porodice Berisha, kao što je Pretresno veće utvrdilo, odigralo u isto vreme i na istoj lokaciji kako je navedeno u Optužnici, u kojoj se tvrdi da je "[n]ajmanje 47 civila" ubijeno u akciji koju su izvele srpske snage nedaleko od kompleksa kuća porodice Berisha.²⁰⁷² Prema tome, nije relevantno to što u Optužnici nisu konkretno navedene okolnosti tih konkretnih ubistava kako je zaključeno u Prvostepenoj presudi; naime, da su ubijena dva starija muškarca dok su pokušavala da pobegnu s mesta ubistva.²⁰⁷³

672. Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je donelo osuđujuću presudu za ubistvo dva starija člana porodice Berisha nedaleko od kompleksa kuća porodice Berisha 26. marta 1999. godine.

4. Progoni

673. Pretresno veće je zaključilo da je, prema tački 5, Đorđević odgovoran za progone, kao zločin protiv čovečnosti, koje su srpske snage izvršile nad civilima kosovskim Albancima na Kosovu u periodu na koji se odnosi Optužnica, putem sledećih dela koja su u osnovi progona: prisilno premeštanje; deportacija; ubistvo; i uništavanje verskih objekata i objekata namenjenih kulturi.²⁰⁷⁴

674. Đorđević tvrdi da se greške Pretresnog veća u kontekstu krivičnih dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i ubistva takođe odnose na osuđujuće presude donete za krivično delo progona počinjeno putem tih dela u osnovi.²⁰⁷⁵ Đorđević iznosi još tri tvrdnje, navodeći da je Pretresno veće pogrešilo u sledećem: (i) kad mu je izreklo osuđujuću presudu za progone putem

²⁰⁶⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 359(d).

²⁰⁷⁰ Optužnica, par. 75(d).

²⁰⁷¹ Optužnica, par. 75(d).

²⁰⁷² Optužnica, par. 75(d).

²⁰⁷³ Prvostepena presuda, par. 1721.

²⁰⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 1856. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1774–1855, 2193–2195.

²⁰⁷⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(a), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1774–1783, 1789–1790, 1856.

ubistva u Pustom Selu;²⁰⁷⁶ (ii) kad je tački 5 dodalo ubistva koja nisu navedena u tački 3 i 4;²⁰⁷⁷ i (iii) kad mu je izreklo osuđujuću presudu za progone putem prisilnog premeštanja pošto to nije bilo navedeno u Optužnici.²⁰⁷⁸

675. Tužilaštvo traži od Žalbenog veća da bez razmatranja odbaci Đorđevićeve dodatne tvrdnje kao nerazrađene i neosnovane.²⁰⁷⁹

(a) Navodine greške u vezi s izricanjem osuđujućih presuda za progone u odnosu na lokacije koje nisu navedene u Optužnici

676. Žalbeno veće konstatuje da su pravno relevantne činjenice iznete da bi potkrepile navod o progonima počinjenim putem dela u osnovi, tj. deportacije, prisilnog premeštanja i ubistva (tačka 5), iste kao i pravno relevantne činjenice iznete da bi potkrepile navod o krivičnim delima deportacije (tačka 1), drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) (tačka 2) i ubistva (tačka 3 i 4).²⁰⁸⁰ Shodno tome, osuđujuće presude za krivično delo progona počinjeno putem navedenih dela u osnovi proističu iz istih pravno relevantnih činjenica kao i osuđujuće presude za krivična dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i ubistva.²⁰⁸¹ S tim u vezi, Pretresno veće podseća na svoje zaključke da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuće presude za sledeća krivična dela: (i) deportacije u odnosu na Kladernicu²⁰⁸² i Suvu Reku;²⁰⁸³ (ii) drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u odnosu na Broćnu i Tušilje,²⁰⁸⁴ i Čušku;²⁰⁸⁵ i (iii) ubistva u odnosu na incidente u Podujevu²⁰⁸⁶ i Maloj Kruši.²⁰⁸⁷ Žalbeno veće smatra da te greške automatski utiču na osuđujuću presudu za krivično delo progona pošto je ona proistekla iz istih pravno relevantnih činjenica u Optužnici.

677. Uz isto obrazloženje, Žalbeno veće stoga ponovo potvrđuje i primenjuje te zaključke na osuđujuće presude koje je Pretresno veće izreklo za progone putem istih dela u osnovi. Žalbeno veće

²⁰⁷⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(b), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 541, 1779–1784, 1790, 1856; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 111.

²⁰⁷⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(c), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1264, 2232, fusnota 4872.

²⁰⁷⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(d), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1763, 1775–1778, 1856; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 112.

²⁰⁷⁹ Odgovor tužilaštva, par. 345. V. Odgovor tužilaštva, par. 346–348.

²⁰⁸⁰ V. Optužnica, par. 77(a) i (b) (U prilog optužbi za progone putem deportacije, prisilnog premeštanja i ubistva, Optužnica se u tački 5 poziva na iste paragrafe navedene u prilog tački 1 (deportacija), tački 2 (druga nehumana dela (prisilno premeštanje)), tačkama 3–4 (ubistvo)).

²⁰⁸¹ V. Prvostepena presuda, par. 1774–1790, 1856.

²⁰⁸² V. gore, par. 595–601.

²⁰⁸³ V. gore, par. 613–618.

²⁰⁸⁴ V. gore, par. 602–606.

²⁰⁸⁵ V. gore, par. 638–644.

²⁰⁸⁶ V. gore, par. 657–661.

²⁰⁸⁷ V. gore, par. 662–667.

stoga zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je Đorđevića osudilo za progone u odnosu na gorenavedene incidente.

(b) Navodna greška u vezi s osuđujućom presudom za progone putem ubistva u Pustom Selu, u opštini Orahovac

678. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je incidente u Pustom Selu obuhvatilo svojim zaključkom u vezi s krivičnim delom progona putem ubistva kao dela u osnovi.²⁰⁸⁸

679. Tužilaštvo tvrdi da su ubistva u Pustom Selu bila relevantna za optužbu o progonima u tački 5.²⁰⁸⁹ Dalje, tužilaštvo tvrdi da je, u svakom slučaju, Đorđević bio adekvatno obavešten o tim ubistvima putem izjava svedoka i sažetih prikaza činjenica o kojima će svedoci svedočiti na osnovu pravila 65ter i da nije izneo prigovor na te dokaze u prvostepenom postupku.²⁰⁹⁰

680. Pretresno veće je zaključilo da su 31. marta 1999. srpske snage ubile 106 muškaraca u Pustom Selu, u opštini Orahovac.²⁰⁹¹ Mada je prihvatilo da ta ubistva nisu navedena u Optužnici, Pretresno veće ih je ipak razmotrilo kao "relevantn[e] za druga pitanja, kao i za optužbu za progon iz tačke 5".²⁰⁹² Shodno tome, Pretresno veće je događaje u Pustom Selu 31. marta 1999. obuhvatilo svojim zaključcima o progonima putem ubistva, na osnovu dokaza o diskriminatornom ponašanju srpskih snaga u vezi s tim ubistvima.²⁰⁹³

681. Žalbena veće smatra da ubistva u Pustom Selu 31. marta 1999. nisu navedena u Optužnici ni pod tačkama koje se odnose na ubistvo (tačka 3 i 4),²⁰⁹⁴ ni pod tačkom koja se odnosi na progone (tačka 5)²⁰⁹⁵, kao što je Pretresno veće i samo prihvatilo. Shodno tome, Optužnica je manjkava.

682. Međutim, Žalbena veće primećuje da, što se tiče ubistva (tačke 3-4) i progona (tačka 5), Optužnica, konkretno, daje nepotpun spisak incidenata u kojima su, kako se navodi, izvršena masovna ubistva tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica.²⁰⁹⁶ Žalbena veće dalje konstatuje da su u Spisku svedoka na osnovu pravila 65ter i u nekim izjavama svedoka navedene detaljne i dosledne informacije o ubistvima 106 muškaraca kosovskih Albanaca u Pustom Selu 31. marta

²⁰⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(b), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 541, 1779–1784, 1790, 1856; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 100. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 101-102.

²⁰⁸⁹ Odgovor tužilaštva, par. 346; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 154.

²⁰⁹⁰ Odgovor tužilaštva, par. 346; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 154-155.

²⁰⁹¹ Prvostepena presuda, par. 541, 546.

²⁰⁹² Prvostepena presuda, par. 541, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1784. Pretresno veće je koristilo izraz "ne tereti", međutim, da bi bilo dosledno svojoj terminologiji, Žalbena veće daje prednost izrazu "ne navodi".

²⁰⁹³ Prvostepena presuda, par. 541, 1779–1784, 1790.

²⁰⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 541. V. Optužnica, par. 74-75.

²⁰⁹⁵ V. Optužnica, par. 76-77.

²⁰⁹⁶ Optužnica, par. 75. V. takođe Optužnica, par. 76–77, gde se pozivom, između ostalog, uvrštava i par. 75.

1999.²⁰⁹⁷ Žalbena veće smatra da te informacije nisu bile dovoljne da bi se Đorđević blagovremeno na jasan i dosledan način obavestio o novim pravno relevantnim činjenicama koje tužilaštvo namerava da dokaže na suđenju. Eventualna šteta naneta Đorđeviću ispravljena je dokumentima sastavljenim u periodu nakon podizanja Optužnice i stoga se smatra da su nedostaci ispravljeni.

683. Iz tih razloga, Žalbena veće je zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo kada je Đorđevića proglasilo odgovornim za progone putem ubistva na osnovu ubistava u Pustom Selu 31. marta 1999.

(c) Navodna greška u vezi s dodavanjem ubistava tački 5

684. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće "pogrešno i neopravdano" navodu o progonima u tački 5 dodalo "druga ubistva, pored onih navedenih u tački 3 i 4" i iznosi tvrdnju da ta dodatna ubistva nisu navedena u Optužnici.²⁰⁹⁸ Đorđević upućuje na zaključak Pretresnog veća da su "ubijanja [...] tokom perioda na koji se odnosi Optužnica počinile srpske snage u najmanje 14 opština širom Kosova".²⁰⁹⁹

685. Tužilaštvo odgovara da Đorđević zanemaruje da tačka 5 izričito obuhvata konkretne navode u vezi s UZP-om u paragrafima 16-33 Optužnice i opšte navode o rasprostranjenim i sistematskim delima nasilja, uključujući ubijanje, nad kosovskim Albancima širom Kosova.²¹⁰⁰

686. Đorđević odgovara da se stiče utisak da tužilaštvo "želi 'blanko ček' kako bi se za svako ubistvo, pa i za svako drugo krivično delo, moglo reći da potpada pod tačku 5".²¹⁰¹

687. Žalbena veće konstatuje da je Pretresno veće do zaključka da su ubistva izvršena u najmanje 14 opština širom Kosova, koji Đorđević osporava, došlo u kontekstu "sakrivanja tela".²¹⁰² Taj zaključak nije poslužio kao osnov za pravne zaključke o ubistvu²¹⁰³ ili progonima putem ubistva.²¹⁰⁴ Đorđević je na kraju za progone putem ubistva iz tačke 5 osuđen samo za ona ubijanja koja su konkretno navedena kao ubistva u tački 3 i 4. Jedini izuzetak je incident u Pustom Selu 31. marta 1999, o kojem je već bilo reči gore u tekstu.²¹⁰⁵

688. Dalje, prema shvatanju Žalbenog veća, Đorđević tvrdi da je Pretresno veće takođe pogrešilo kad je dodalo žrtve u Tabele s podacima o žrtvama.²¹⁰⁶ Žalbena veće konstatuje da je ta tvrdnja

²⁰⁹⁷ Brojevi 76, 89 sa Spiska na osnovu pravila 65ter; DP P908; P987; P988; D226. V. takođe broj 35 sa Spiska na osnovu pravila 65ter

²⁰⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(c), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1264, 2232, fusnota 4872.

²⁰⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1264.

²¹⁰⁰ Odgovor tužilaštva, par. 347.

²¹⁰¹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 111.

²¹⁰² Prvostepena presuda, par. 1264.

²¹⁰³ V. Prvostepena presuda, par. 1709-1753.

²¹⁰⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1779-1790.

²¹⁰⁵ V. gore, par. 678-683.

²¹⁰⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(c), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2232. "Pored žrtava koje su u Optužnici navedene poimence, Pretresno veće je uvelo dve dodatne kategorije žrtava u Tabele s podacima o žrtvama.

neprimerena. Ako je Đorđević nameravao da ovaj zaključak upotrebi u prilog svojoj tvrdnji da je Pretresno veće ubistva "pogrešno i neopravdano" dodalo tački 5, pored ubistava navedenih u tački 3 i 4, trebalo je da navede konkretne incidente ili žrtve za koje tvrdi da nisu navedeni u Optužnici, kao što je to uradio u vezi s drugim navodima u ovom žalbenom osnovu.²¹⁰⁷ Umesto toga, on se pozvao isključivo na tu uopštenu izjavu u Prvostepenoj presudi, čime nije osporio nikakav konkretan činjenični zaključak i nije naveo koju je grešku Pretresno veće navodno napravilo.²¹⁰⁸ Shodno tome, Žalbena veće odbija ovu tvrdnju.

689. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuće presude za progone putem ubistva iz tačke 5 Statuta.

(d) Navodna greška u vezi s osuđujućom presudom za progone putem prisilnog premeštanja

690. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuću presudu za krivično delo progona putem prisilnog premeštanja.²¹⁰⁹ Da bi potkrepio tu tvrdnju, Đorđević tvrdi da paragraf 77(a) Optužnice obuhvata paragraf 72 (deportacija)²¹¹⁰ tako što se na njega poziva, ali ne i paragraf 73 (druga nehumana dela (prisilno premeštanje)).²¹¹¹ On tvrdi da je Pretresno veće "zanemarilo to ograničenje".²¹¹²

691. Tužilaštvo odgovara da Đorđevićev argument nije tačan pošto se u paragrafu 77 navode progoni i putem prisilnog premeštanja i putem deportacije, kao i da obuhvata paragrafe u kojima su navedene pravno relevantne činjenice, i to paragrafe 25-32 i 72. Shodno tome, tužilaštvo tvrdi da "[n]e postoji obaveza da se u Optužnicu pozivom uvrštava pravna karakterizacija činjenica navedenih pod tačkom 2 (prisilno premeštanje) i u paragrafu 73, u kom se, između ostalog, već poziva na paragrafe 25-32 i 72."²¹¹³

692. Žalbena veće napominje da se u paragrafu 77(a) Optužnice iznosi navod o krivičnom delu progona putem prisilnog premeštanja i deportacije.²¹¹⁴ U vezi s pravno relevantnim činjenicama

To su sledeće kategorije: 'Žrtve čija imena su poznata, a koje nisu navedene u Prilogu Optužnice' i 'Žrtve čija imena nisu poznata i koje nisu navedene u Prilogu Optužnice' (Prvostepena presuda, par. 2232).

²¹⁰⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 357–359, 360(a–b).

²¹⁰⁸ V. gore, par. 20.

²¹⁰⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(d).

²¹¹⁰ V. Odgovor tužilaštva, fusnota 1148. Tužilaštvo konstatuje da se u paragrafu 360(d) Đorđevićevog žalbenog podneska potkrala štamparska greška, pošto je umesto "paragrafa 7" trebalo da stoji "paragraf 72". Žalbena veće konstatuje da se o tome ne govori u Đorđevićevoj replici na podnesak respondentata..

²¹¹¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(d).

²¹¹² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 360(d).

²¹¹³ Odgovor tužilaštva, par. 348.

²¹¹⁴ Optužnica, par. 77(a), gde se navodi: "[P]risiln[o] premeštanj[e] i deportacij[a] približno 800.000 civila kosovskih Albanaca od strane snaga SRJ i Srbije, kao što je opisano u paragrafima 25 -32 i 72".

navedenim u prilog toj optužbi, paragraf 77(a) odnosi se, između ostalog, na paragraf 72 (deportacija), ali ne i paragraf 73 (druga nehumana dela (prisilno premeštanje)). Uprkos tome, Žalbena veće napominje da su pravno relevantne činjenice navedene u paragrafu 72 u prilog tački 1 (deportacija)²¹¹⁵ iste kao i one navedene u paragrafu 73 u prilog tački 2 (druga nehumana dela (prisilno premeštanje)) pošto je u paragraf 73 ionako već pozivom uvršten paragraf 72.²¹¹⁶

693. Žalbena veće napominje da su u paragrafu 77(a) Optužnice navedena krivična dela progona "prisilnim premeštanjem i deportacijom približno 800.000 civila kosovskih Albanaca od strane snage SRJ i Srbije".²¹¹⁷ U svakom slučaju, Žalbena veće podseća na to da je za krivično delo progona potrebno da se neko "delo ili propust" – a ne "krivično delo"²¹¹⁸ – kojim se krši neko osnovno pravo definisano međunarodnim običajnim pravom, izvrši s diskriminatornom namerom.²¹¹⁹ Žalbena veće takođe ima u vidu zaključak u Drugostepenoj presudi u predmetu *Krnojelac* da "djela prisilnog raseljavanja u osnovi zločina progona iz člana 5(h) Statuta nisu ograničena na raseljavanje van državnih granica".²¹²⁰ Žalbena veće smatra da se paragraf 77(a) Optužnice stoga odnosi na "prisilno premeštanje" i "deportaciju" kao opšte termine kako bi se obuhvatila dela "prisilnog premeštanja".²¹²¹ To što se u paragrafu 77 ne poziva na paragraf 73 Optužnice ne utiče na navode. Shodno tome, Žalbena veće smatra da su pravno relevantne činjenice navedene u vezi s krivičnim delom progona detaljno izložene u paragrafu 72 Optužnice.

694. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretesno veće pogrešilo kad je izreklo osuđujuću presudu za progone u vezi s delima raseljavanja navedenim u Optužnici.²¹²²

C. Zaključak

695. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće delimično odobrava Đorđevićev šesnaesti žalbeni osnov kad je reč o sledećem:

²¹¹⁵ Optužnica, par. 71–72. "[P]ozivom na paragrafe od 16 do 33 i od 60 do 64, tužilac ih ovde ponovo navodi i uvrštava." (Optužnica, par. 71).

²¹¹⁶ Optužnica, par. 73, gde se navodi: "U odnosu na one kosovske Albance koji su interno raseljeni unutar teritorije Kosova, pozivom na paragrafe 16–33, 60–64, 71 i 72, [...] tužilac ih ovde ponovo navodi i uvrštava".

²¹¹⁷ Optužnica, par. 77(a).

²¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 322–323; Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 296.

²¹¹⁹ Presuda u predmetu *Deronjić*, par. 109; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320, 454; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

²¹²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 218.

²¹²¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 213–216.

²¹²² Žalbena veće podseća na to da se svi zaključci Pretresnog veća koji se odnose na progone putem dela raseljavanja zasnivaju na delima za koja se optuženi tereti u Optužnici, izuzev nekoliko lokacija o kojima se detaljno govorilo gore u tekstu, v. gore, par. 595–601, 602–606, 613–618, 638–644, 657–661, 662–667.

- Deportacija (tačka 1) u:
 - Kladernici, u opštini Srbica, od 12. do 15. aprila 1999;²¹²³ i
 - gradu Suvoj Reci od 7. do 21. maja 1999;²¹²⁴
- Druga nehumana dela (prisilno premeštanje) (tačka 2) u:
 - Broćni i Tušilju, u opštini Srbica, 25. i 26. marta, odnosno 29. marta 1999;²¹²⁵ i
 - Čuški, u opštini Peć, 14. maja 1999;²¹²⁶
- Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti (tačka 3 i 4) u vezi s:
 - dva starija kosovska Albanca u gradu Podujevu, u opštini Podujevo, 28. marta 1999;²¹²⁷
 - devet muškaraca u Maloj Kruši, u opštini Orahovac, 25. marta 1999;²¹²⁸
 - progonima (tačka 5) putem:
 - *deportacije* u Kladernici, u opštini Srbica, od 12. do 15. aprila 1999;²¹²⁹ i u gradu Suvoj Reci, od 7. do 21. maja 1999;²¹³⁰
 - *prisilnog premeštanja* u Broćni i Tušilju, u opštini Srbica, 25. i 26. marta, odnosno 29. marta 1999;²¹³¹ i Čuški, u opštini Peć, 14. maja 1999;²¹³²
 - *ubistva* dva starija kosovska Albanca u gradu Podujevu, u opštini Podujevo, 28. marta 1999;²¹³³ devet muškaraca u Maloj Kruši, u opštini Orahovac, 25. marta 1999.²¹³⁴

²¹²³ V. gore, par. 595–601.

²¹²⁴ V. gore, par. 613–618.

²¹²⁵ V. gore, par. 602–606.

²¹²⁶ V. gore, par. 638–644.

²¹²⁷ V. gore, par. 657–661.

²¹²⁸ V. gore, par. 662–667.

²¹²⁹ V. gore, par. 595–601, 676–677.

²¹³⁰ V. gore, par. 613–618, 676–677.

²¹³¹ V. gore, par. 602–606, 676–677.

²¹³² V. gore, par. 662–667, 676–677.

696. Žalbeno veće poništava zaključke Pretresnog veća o Đorđevićevoj odgovornosti za gorenavedene incidente, ali potvrđuje osuđujuće presude za krivična dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistvo i progone. O tome kakve će to posledice imati po određivanje kazne govori se u delu Presude koji se odnosi na određivanje kazne.²¹³⁵ Žalbeno veće odbija preostali deo Đorđevićevog šesnaestog žalbenog osnova.

XVII. ĐORĐEVIĆEV SEDAMNAESTI I DELIMIČNO PETNAESTI ŽALBENI OSNOV: KRIVIČNA DELA DEPORTACIJE, DRUGIH NEHUMANIH DELA (PRISILNO PREMEŠTANJE), UBISTVA I PROGONA U VEZI S JEDNIM BROJEM MESTA ZLOČINA

A. Uvod

697. Pretresno veće je zaključilo da su utvrđena krivična dela deportacije (tačka 1), progona (putem deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja) (tačka 5), drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti (tačka 2), i ubistva, kako kao kršenja zakona i običaja ratovanja tako i kao zločina protiv čovečnosti (tačke 3 i 4).²¹³⁶

698. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su krivična dela deportacije, progona, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i ubistva utvrđena za jedan broj lokacija.²¹³⁷ On to zasniva na argumentu da je Pretresno veće pogrešilo jer nije razmotrilo koji bi se drugi zaključci mogli izvesti i da stoga zaključci koje je Pretresno veće donelo nisu jedini razumni zaključci.²¹³⁸

699. Tužilaštvo u odgovoru navodi da nijedan od Đorđevićevih prigovora ne zadovoljava standard preispitivanja, a da "neke tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja jer su nepotkrepljene, nerazrađene i

²¹³³ V. gore, par. 662–667, 676–677.

²¹³⁴ V. gore, par. 678–683, 676–677.

²¹³⁵ V. dole, poglavlje XX.

²¹³⁶ Prvostepena presuda, par. 1704, 1753, 1856.

²¹³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 364–379.

²¹³⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347(g), 362–379. Deportacija: Belanica u opštini Suva Reka 1. aprila 1999. i Vata u opštini Kačanik 14. aprila 1999. godine. Druga nehumana dela (prisilno premeštanje): Leočina u opštini Srbica 25. i 26. marta 1999; Guska u opštini Đakovica 27. marta 1999; Prilepnica/Prilepnice u opštini Gnjilane 6. aprila 1999; Nosalje/Nosalje u opštini Gnjilane 6. aprila 1999. godine. Ubistvo: Mala Kruša opštini Orahovac 25. i 26. marta 1999; mesto Suva Reka u opštini Suva Reka 26. marta 1999; Meja u opštini Đakovica 27–28. aprila 1999; opština Vučitrn 2/3. maja 1999; Kotlina u opštini Kačanik 24. mart 1999; Vata i Slatina u opštini Kačanik 13. aprila 1999. godine. Progon: Celina i Bela Crkva u opštini Orahovac i Rogovo u opštini Đakovica 28. marta 1999; Landovica 26. i 27. marta; Hadum-džamija u opštini Đakovica 24/25. marta 1999; i džamija Vlaštica u opštini Gnjilane 6. marta 1999. godine.

neodređene".²¹³⁹ Tužilaštvo u odgovoru dalje kaže da Đorđević ignoriše niz činjeničnih zaključaka i da "nudi svoje tumačenje dokaza umesto tumačenja [Pretresnog] veća".²¹⁴⁰

B. Analiza

700. Žalbeno veće podseća da teret dokazivanja u žalbenom postupku podrazumeva da treba pokazati da *nijedan* razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da donese prvobitnu odluku na osnovu dokaza predloženih pretresnom veću.²¹⁴¹ Žalbeno veće podseća da "nema ništa suštinski pogrešno u tome da se činjenično stanje u krivičnom predmetu utvrdi na osnovu indirektnih dokaza".²¹⁴² Međutim, ako se žalbom osporava zaključak izveden radi utvrđivanja činjenice na koju se oslanja osuđujuća presuda, standard se smatra zadovoljenim samo ako je taj zaključak bio *jedini* razuman zaključak koji se mogao izvesti iz predloženih dokaza.²¹⁴³ U takvim slučajevima Žalbeno veće će utvrditi da li je pretresno veće razumno postupilo kada je isključilo ili nije uzelo u obzir mogućnost izvođenja drugih zaključaka koji bi ga naveli na zaključak da neki element krivičnog dela nije dokazan.²¹⁴⁴

701. Da bi potkrepio svoje tvrdnje Đorđević se često poziva na zaključke iz predmeta *Milutinović i drugi*, kako bi pokazao da je Pretresno veće imalo mogućnost da izvede druge razumne zaključke.²¹⁴⁵ Žalbeno veće podseća da dva razumna presuditelja o činjenicama na osnovu istih dokaza mogu doneti različite, ali jednako razumne zaključke.²¹⁴⁶ Greška se ne može utvrditi prostim ukazivanjem na činjenicu da su druga pretresna veća drugačije primenila svoje diskreciono pravo.²¹⁴⁷ Međutim, Žalbeno veće će razmotriti konkretnu Đorđevićevu argumentaciju i utvrditi da li su, na osnovu spisa prvostepenog postupka u ovom predmetu, zaključci Pretresnog veća bili razumni.

²¹³⁹ Odgovor tužilaštva, par. 351, gde se upućuje na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 365–366, 368–370, 372–375, 376(iii), 377.

²¹⁴⁰ Odgovor tužilaštva, par. 351, gde se upućuje na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 365–366, 368–370, 372–375, 376(iii), 377.

²¹⁴¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 9.

²¹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 303.

²¹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 220; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

²¹⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18.

²¹⁴⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 363, 365, 366, 369, 370(ii), 372, 376; Đorđevićeva replika na podnesak respondentu, par. 113.

²¹⁴⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 12.

²¹⁴⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 12.

1. Navodne greške u vezi s krivičnim delima deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti

702. Žalbena veće sada prelazi na konkretne Đorđevićeve tvrdnje vezane za krivično delo deportacije, utvrđeno za sledeće lokacije: (i) Belanica, u opštini Suva Reka; i (ii) Vata, u opštini Kačanik.²¹⁴⁸ Žalbena veće će obraditi i Đorđevićeve konkretne tvrdnje vezane za krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u: (i) Leočini, u opštini Srbica; (ii) Guski, u opštini Đakovica; (iii) Prilepnici, u opštini Gnjilane; i (iv) selu Nosalje, u opštini Gnjilane.²¹⁴⁹

703. Pre nego što pređe na konkretne Đorđevićeve prigovore vezane za krivična dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), Žalbena veće će razmotriti jedan broj uopštenih Đorđevićevih tvrdnji koje se tiču pravne definicije tih krivičnih dela.²¹⁵⁰ Kako bi potkrepio svoju tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kada je ignorisalo druge zaključke koji su se mogli izvesti, Đorđević navodi da tužilaštvo nije uspelo da dokaže da se OVK nije nalazio u blizini²¹⁵¹ i da sam napad nije legitimno bio usmeren protiv OVK-a.²¹⁵² Prema Đorđevićevom mišljenju, mogao bi se stoga izvući i zaključak da je bekstvo stanovništva bilo izazvano legitimnim razlozima.²¹⁵³

704. Žalbena veće napominje da će Đorđevićeve tvrdnje dalje u tekstu razmatrati u svetlu zaključka, koji je Žalbena veće potvrdilo, da je postojao zajednički plan da se na Kosovu promeni etnički sastav kako bi se ostvarila srpska kontrola nad teritorijom.²¹⁵⁴ Taj cilj trebalo je da bude ostvaren terorisanjem albanskog stanovništva Kosova kako bi se ono nateralo na odlazak, i to putem kampanje terora koju su, kako je zaključilo Pretresno veće, sprovodile srpske snage, uključujući pripadnike MUP-a i s njim povezanih snaga.²¹⁵⁵ Upravo ti napadi srpskih snaga bili su sredstvo koje korišćeno u činjenju krivičnih dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u skladu sa zajedničkim planom.²¹⁵⁶ Priroda tih napada srpskih snaga ne može se, shodno tome, gledati u izolaciji, ona mora da bude sagledana u kontekstu obrasca prekomerne upotrebe sile od strane srpskih snaga prilikom napada na sela, o čemu postoji detaljna rasprava Pretresnog veća, koju je

²¹⁴⁸ Đorđević žalbena podnesak, par. 364–366.

²¹⁴⁹ Đorđević žalbena podnesak, par. 367–370.

²¹⁵⁰ Đorđević iznosi tu tvrdnju u vezi s krivičnim delom deportacije u: Belanici, u opštini Suva Reka (Đorđević žalbena podnesak, par. 365); Vati, u opštini Kačanik (Đorđević žalbena podnesak, par. 366). On istu tvrdnju dalje iznosi u vezi s krivičnim delom drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u: Leočini, u opštini Srbica (Đorđević žalbena podnesak, par. 368); Prilepnici, u opštini Gnjilane (Đorđević žalbena podnesak, par. 370(i)).

²¹⁵¹ V., na primer, Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 115.

²¹⁵² V. Đorđević žalbena podnesak, par. 366.

²¹⁵³ V. Đorđević žalbena podnesak, par. 365–366, 368, 370(i); Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 116.

²¹⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 1683, 2005, 2025. V. Prvostepena presuda, par. 1631, 1641, 1653, 1658, 1662, 1671.

²¹⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 2025.

²¹⁵⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1697, 2007, 2026, 2131–2152, 2193, 2213, 2131–2152. V. gore, poglavlja X–XI.

Žalbeno veće potvrdilo.²¹⁵⁷ Bili oni legitimni ili ne, ti napadi su predstavljali sredstvo pomoću kojeg se sprovodio zajednički plan promene etničkog sastava Kosova.²¹⁵⁸

705. Žalbeno veće dalje podseća da su zajednički elementi deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje): (i) prisilno raseljavanje lica; (ii) koja zakonito borave na području s kog su raseljena; (iii) nema osnova koji, prema međunarodnom humanitarnom pravu, dopuštaju raseljavanje; i (iv) sprovedeno je s namerom.²¹⁵⁹ Žalbeno veće napominje da je tužilaštvo obavezno da dokaže elemente krivičnog dela van razumne sumnje, što uključuje dokazivanje da je raseljavanje sprovedeno na osnovima koji nisu dopušteni prema međunarodnom humanitarnom pravu. Međutim, nema zakonske obaveze da se dokaže da je napad koji je izazvao raseljavanje bio protivpravan ili da OVK nije bio prisutan na tom području. Iako, prema međunarodnom humanitarnom pravu, nedobrovoljno premeštanje može biti opravdano, okolnosti za to su ograničene.²¹⁶⁰ Žalbeno veće će razmotriti te zaključke kada bude obrađivalo Đorđevićeve tvrdnje vezane za pojedinačne lokacije i u svakoj instanci primenjivaće gore utvrđene pravne principe.

(a) Belanica, u opštini Suva Reka

706. Pretresno veće uverilo se da je u vezi s Belanicom, u opštini Suva Reka, za 1. april 1999. utvrđeno krivično delo deportacije, izvršene postupcima srpskih snaga koje su u selu ubile tri muškarca, pretile, palile kuće i ubijale stoku.²¹⁶¹

707. Đorđević iznosi tvrdnju da, u svetlu naređenja za evakuaciju koje je OVK izdao civilnom stanovništvu da se s njima povuče u planine, nijedno razumno pretresno veće ne bi takvo kretanje pojedinaca moglo pripisati aktivnostima srpskih snaga.²¹⁶² On dalje tvrdi da se OVK "nalazio u Belanici i/ili u njenoj blizini".²¹⁶³

²¹⁵⁷ V. gore, par. 97–98, 173–208, 515–527.

²¹⁵⁸ V. gore, par. 97–98, 138–139, poglavlje X.

²¹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 307. V. Prvostepena presuda, par. 1604, 1613. V. takođe gore, par. 532–538. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće netačno navelo da elementi krivičnog dela prisilnog premeštanja zahtevaju da se prisilno raseljavanje "odvija unutar državnih granica" (Prvostepena presuda, par. 1613, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 317, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 521, Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 474, 476). Sudskom praksom je zapravo utvrđeno da se raseljavanje *može* odvijati unutar državnih granica, ali nije time ograničeno (v. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317).

²¹⁶⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 284–285, 287. Međunarodno humanitarno pravo prihvata da raseljavanje može biti opravdano: (i) "iz razloga u vezi sa sukobom" gde, između ostalog, "to zahtevaju bezbednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi" (član 17 Dopunskog protokola II); (ii) kada okupirajuća sila pristupi potpunoj ili delimičnoj evakuaciji određene oblasti ako to zahtevaju bezbednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi (član 49 Ženevske konvencije IV); i (iii) kada je reč o evakuaciji ratnih zarobljenika iz borbene zone u logore za internaciju, pri čemu za to moraju da budu ispunjeni mnogobrojni uslovi (član 19 Ženevske konvencije III).

²¹⁶¹ Prvostepena presuda par. 716, 1641, 1701, 1704. V. Prvostepena presuda, par. 710–726.

²¹⁶² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 365.

²¹⁶³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 365.

708. Tužilaštvo u odgovoru navodi da dokazi idu u prilog zaključku Pretresnog veća da je odlazak stanovništva iz Belanice bio uzrokovan postupcima srpskih snaga.²¹⁶⁴ Tužilaštvo u odgovoru dalje kaže da bi Đorđevićeve tvrdnje trebalo bez razmatranja odbaciti jer on jednostavno ponavlja argumentaciju koja nije bila prihvaćena u prvostepenoj fazi i ignoriše relevantne činjenične zaključke.²¹⁶⁵

709. Prilikom donošenja svog zaključka, Pretresno veće je izričito uzelo u obzir dokaze koji sugerišu da je OVK izdao naređenje civilnom stanovništvu za evakuaciju "iz bezbednosnih razloga" kako civili "ne bi bili zahvaćeni borbama".²¹⁶⁶ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da to naređenje za evakuaciju nije bilo izvršeno i da se, umesto toga, civilno stanovništvo predalo srpskim snagama koje su im naredile da se priključe konvoju koji su srpske snage usmerile prema granici s Albanijom ili će ih, u protivnom, ubiti.²¹⁶⁷ Đorđević ignoriše te zaključke, i nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo u oceni tog naređenja o evakuaciji. Iz razloga o kojima se raspravlja gore u tekstu, Žalbeno veće zaključuje da time što samo navodi da je OVK bio u Belanici i/ili blizu nje, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.²¹⁶⁸

710. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je u odnosu na Belanicu utvrđeno krivično delo deportacije.

(b) Vata, u opštini Kačanik

711. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo deportacije utvrđeno kad je reč o Vati, u opštini Kačanik, za 14. april 1999.²¹⁶⁹ Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage u Vatu stigle 13. aprila 1999. godine i otvorile vatru na selo, što je uplašilo stanovnike, koji su u strahu pobjegli prvo na planinu Ljuboten, a kasnije u BJRM.²¹⁷⁰ Veće je dalje zaključilo da su stanovnici otišli i zbog straha uzrokovanog time što su videli mrtva tela Mahmuta Cake, Hebiba Lamija, Brahima Lamija i Rramana Lamija, pri čemu su dva tela bila strašno unakažena.²¹⁷¹ Utvrđeno je da su srpske

²¹⁶⁴ Odgovor tužilaštva, par. 352.

²¹⁶⁵ Odgovor tužilaštva, par. 352.

²¹⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 716. V. Prvostepena presuda, par. 1641.

²¹⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 716, 1641.

²¹⁶⁸ V. gore, par. 700, 704.

²¹⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 1138–1139, 1671, 1701, 1704. V. Prvostepena presuda, par. 1747.

²¹⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 1138, 1671, 2048.

²¹⁷¹ Prvostepena presuda, par. 1138, 1671, 1747.

snage sve četiri žrtve zarobile u Vati, lišile ih slobode, ranije toga dana vodale i pokazivale po selu, a kasnije u Slatini ubile iz vatrenog oružja.²¹⁷²

712. Đorđević tvrdi da nema dokaza da napad na Vatu nije bio legitimno usmeren protiv OVK-a, niti da su tela, za koja je Pretresno veće zaključilo da su predstavljala uzrok bekstva seljana, bila tela civila koje su srpske snage lišile života.²¹⁷³

713. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđevićeve tvrdnje treba odbaciti bez razmatranja jer on ignoriše relevantne činjenične zaključke, kao što je zaključak Pretresnog veća da su vojnici OVK-a napustili Vatu jedan dan pre napada srpskih snaga na to selo.²¹⁷⁴

714. Đorđević u replici kaže da se zaključak o prisustvu OVK-a i dalje mogao izvesti, bez obzira na to "[š]to je OVK možda napustio Vatu neposredno pre napada srpskih snaga".²¹⁷⁵

715. Žalbena veće smatra da time što samo navodi kako nema dokaza da napad na Vatu nije bio legitimno usmeren protiv OVK-a Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo. Dalje, Žalbena veće naglašava da je napad na Vatu bio samo jedan od mnogih napada koji su bili deo zajedničkog plana da se promeni etnički sastav Kosova, između ostalog, i raseljavanjem kosovskih Albanaca.²¹⁷⁶

716. Đorđević takođe sugeriše da su četiri muškaraca koja su lišena života bila borci i da su zato predstavljala legitiman cilj.²¹⁷⁷ On dalje tvrdi da je neodrživ zaključak da je odlazak stanovništva bio uzrokovan strahom.²¹⁷⁸ Žalbena veće smatra da pitanje jesu li ta četiri lica bila civili ili borci nije relevantno. Pretresno veće je razumno smatralo da je stanje unakaženih tela muškaraca u civilnoj odeći, koji su prethodno viđeni živi, vodani i pokazivani po selu, doprinelo usađivanju straha u stanovništvo koji ih je naveo na bekstvo.²¹⁷⁹ Žalbena veće takođe napominje da je prizor tih unakaženih mrtvih tela bio samo jedan od faktora koje je Pretresno veće uzelo u obzir. Konkretno,

²¹⁷² Prvostepena presuda, par. 1671, 1747. Žalbena veće napominje da Đorđević osporava zaključak Pretresnog veća da su ta četiri muškaraca bila lišena slobode u vreme kada su ubijena (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 376(iv), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1747, 1138–1139. Žalbena veće će se tim prigovorom baviti dole u tekstu (v. dole, par. 783–790).

²¹⁷³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 366.

²¹⁷⁴ Odgovor tužilaštva, par. 353.

²¹⁷⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 115.

²¹⁷⁶ V. gore, par. 173 (sa sadržanim referencama), 202–203.

²¹⁷⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak par. 366; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 115. Prilikom zaključivanja da ta četiri kosovska Albanca nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima kada su lišena života, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze o tome da su ti kosovski Albanci bili "u civilnoj odeći i nisu imal[i] oružje" (Prvostepena presuda, par. 1138–1139). Žalbena veće podseća da odeća žrtve može biti uzeta u obzir prilikom utvrđivanja da li je određena žrtva u vreme smrti aktivno učestvovala u neprijateljstvima (v. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 81; v. gore, par. 525).

²¹⁷⁸ V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 115.

²¹⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1138, 1671, 1747. Žalbena veće napominje da će se Đorđevićim prigovorima na to što se Pretresno veće oslanjalo na svedočenje Sade Lame o tom događaju baviti dole u tekstu (v. dole, par. 783–790).

Pretno veće je zaključilo da je civilno stanovništvo pobjeglo u planine i u strahu zbog pucnjave srpskih snaga kada su stigle u Vatu.²¹⁸⁰ Pretno veće je, shodno tome, razumno zaključilo da je civilno stanovništvo otišlo i iz straha, izazvanog vatrom koje su srpske snage otvorile po dolasku u Vatu i prizorom unakaženih mrtvih tela.

717. S obzirom na gorenavedeno, Žalbno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretno veće pogrešilo kada je zaključilo da je kad je reč o Vati utvrđeno krivično delo deportacije.

(c) Leočina, u opštini Srbica

718. Pretno veće je zaključilo da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) utvrđeno za 25. i 26. mart 1999. u selu Leočina, u opštini Srbica, kao posledica otvaranja vatre, granatiranja i paljenja kuća od strane srpskih snaga.²¹⁸¹

719. Đorđević tvrdi da je Pretno veće propustilo da razmotri ili odbaci zaključak da je tamo bio prisutan OVK i da je predstavljao legitiman cilj za srpske snage.²¹⁸²

720. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Đorđević zanemaruje dokaze koji se tiču napada srpskih snaga na Leočinu.²¹⁸³

721. Đorđević u replici odgovara da tužilaštvo nije dokazalo da OVK nije bio prisutan u Leočini, odnosno da se nije verovalo da je tamo bio prisutan, pa je ostala razumna mogućnost izvođenja zaključka u prilog oslobađajuće presude za Đorđevića.²¹⁸⁴

722. Kao što već objašnjeno, prostom Đorđevićevom tvrdnjom da je OVK bio prisutan i predstavljao legitiman cilj nije pokazano da je Pretno veće pogrešilo kada je isključilo mogućnost izvođenja zaključka da je stanovništvo Leočine pobjeglo iz legitimnih razloga.²¹⁸⁵

723. S obzirom na gorenavedeno, Žalbno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretno veće pogrešilo kada je zaključilo da je za Leočinu utvrđeno krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).

²¹⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1137–1138.

²¹⁸¹ Prvostepena presuda, par. 607, 1630–1631, 1702, 1704.

²¹⁸² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 368.

²¹⁸³ Odgovor tužilaštva, par. 355.

²¹⁸⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 116.

²¹⁸⁵ V. gore, par. 700, 704.

(d) Guska, u opštini Đakovica

724. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) utvrđeno za 27. mart 1999. u Guski, u opštini Đakovica.²¹⁸⁶ Ono je zaključilo da su snage VJ-a "proterale stanovnike sela Guska i naterale ih da se priključe konvoju od oko 1.000 drugih kosovskih Albanaca već proteranih iz okolnih sela".²¹⁸⁷

725. Đorđević tvrdi da nije bilo dokaza o primeni nasilja ili sile nad civilnim stanovništvom Guske, pa je ostala mogućnost izvođenja zaključka da ta lica nisu "proterana" iz borbene zone, nego da su "evakuisana".²¹⁸⁸

726. Tužilaštvo u odgovoru navodi da nije potrebno pokazati da je došlo do primene nasilja ili sile i da je Pretresno veće razumno zaključilo da su srpske snage proterale stanovništvo Guske.²¹⁸⁹

727. Žalbeno veće podseća da prisilno raseljavanje zahteva, između ostalog, da žrtva nema mogućnost stvarnog izbora,²¹⁹⁰ pri čemu izraz "prisilno" nije "ograničen na fizičku silu, nego obuhvata i prijetnju silom ili prisilu, kao što je strah od nasilja, prinude, zatočenja, psihološkog pritiska ili zloupotrebe vlasti protiv osobe, osoba ili druge osobe, kao i iskorištavanje okolnosti prisile".²¹⁹¹ Iako strah od nasilja ili primene sile i druge slične okolnosti mogu stvoriti uslove u kojima je odlazak jedina opcija, što dovodi do prisilnog raseljavanja, pitanje da li je premešteno lice imalo stvarnog izbora treba utvrditi u kontekstu konkretnog slučaja koji se razmatra.²¹⁹²

728. Prilikom donošenja svog zaključka Pretresno veće je uzelo u obzir da su srpske snage prvo naložile stanovnicima da idu u Albaniju, ali su ih kasnije poslale u Korenicu, gde su ovi ostali nedelju dana pre nego što im je naređeno da odu i pridruže se konvoju od oko 1.000 kosovskih Albanaca proteranih iz okolnih sela.²¹⁹³ Prethodno su 25. marta u okolnim selima iste te snage ubile nekoliko civila, a zatim 27. marta ušle u Gusku i proterale stanovnike sela.²¹⁹⁴ Đorđević ne ukazuje ni na kakve dokaze ili na zaključke Pretresnog veća koji bi išli u prilog njegovom stavu i naprosto nagađa da postoji mogućnost izvođenja alternativnog zaključka da su stanovnici "evakuisani", a ne

²¹⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1653, 1702, 1704.

²¹⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1653. V. Prvostepena presuda, par. 930.

²¹⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 369; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 117.

²¹⁸⁹ Odgovor tužilaštva, par. 356.

²¹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279, 282; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

²¹⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 281, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 475.

²¹⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 281–282.

²¹⁹³ Prvostepena presuda, par. 930, 1653.

²¹⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 927–928, 930.

"proterani". Nagađanja o alternativnom zaključku ne dosežu prag postavljen merodavnim standardom preispitivanja.²¹⁹⁵

729. Iz tih razloga, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je za Gusku utvrđeno krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).

(e) Prilepnica, u opštini Gnjilane

730. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) utvrđeno za 6. april 1999. u selu Prilepnica, u opštini Gnjilane.²¹⁹⁶ Ono je zaključilo da su svih 3.000 kosovskih Albanaca i Roma koji su živeli u tom selu pobjegli jer su im srpske snage pretile da će minirati selo i naredile im da odu, a da je otprilike pet ili šest srpskih porodica ostalo u Prilepnici.²¹⁹⁷

731. Đorđević tvrdi da je ostala mogućnost izvođenja zaključka da su stanovnici Prilepnice "evakuisani" a ne "proterani".²¹⁹⁸ On dalje skreće pažnju na zaključak Pretresnog veća da je OVK bio prisutan na tom području.²¹⁹⁹

732. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je zaključak Pretresnog veća bio razuman.²²⁰⁰ Ono tvrdi da ponavljanjem argumentacije koja nije bila prihvaćena tokom prvostepenog postupka Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.²²⁰¹ Tužilaštvo napominje da je Pretresno veće uzelo u obzir da je samo kosovskim Albancima i Romima koji su živeli u selu naređeno da odu iz sela, dok su srpski stanovnici sela ostali u Prilepnici.²²⁰²

733. Đorđević u replici navodi da zaključak Pretresnog veća da je kosovskim Albancima i Romima koji su tamo živeli naređeno da odu iz sela, dok su srpske porodice ostale, nije presudan.²²⁰³ On tvrdi da je ostala mogućnost izvođenja zaključka da su kosovski Albanci i Romi koji su živeli u selu "davali sredstva i podršku OVK-u na tom području".²²⁰⁴

734. Pretresno veće razmotrilo je tokom prvostepenog postupka Đorđevićeve tvrdnje da su seljani evakuisani iz Prilepnice radi njihove sopstvene bezbednosti, ali je zaključilo da nema dokaza koji idu

²¹⁹⁵ V. gore, par. 700, 704.

²¹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1658, 1702, 1704.

²¹⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 1015, 1022, 1024, 1658, 1702, 1704. V. Prvostepena presuda, par. 1016–1023.

²¹⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 370(i).

²¹⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 370(i).

²²⁰⁰ Odgovor tužilaštva, par. 357.

²²⁰¹ Odgovor tužilaštva, par. 357, gde se upućuje na Đorđevićev završni podnesak, par. 847–848.

²²⁰² Odgovor tužilaštva, par. 357.

²²⁰³ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 118.

²²⁰⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 118.

u prilog zaključku da je raseljavanje kosovskih Albanaca ili "miniranje sela trebalo da bude izvršeno po nekom od osnova koje dozvoljava međunarodno pravo".²²⁰⁵ Veće je uzelo u obzir da su srpske snage zapretile da će minirati selo i da su samo kosovski Albanci i Romi otišli iz sela, dok su "žitelji Prilepnice koji su bili srpske nacionalnosti ostali u Prilepnici".²²⁰⁶ Iako raseljavanje može biti opravdano iz razloga bezbednosti civilnog stanovništva,²²⁰⁷ da je postojala stvarna opasnost po bezbednost, evakuisano bi bilo i onih pet ili šest srpskih porodica koje su živjele u Prilepnici.²²⁰⁸ Žalbena veće, shodno tome, zaključuje da je Pretresno veće razumno isključilo zaključak da je postojala stvarna zabrinutost za bezbednost civilnog stanovništva.

735. Dalje, Žalbena veće je Đorđeviću tvrdnju da se OVK nalazio u blizini i da su im ljudi iz sela možda davali sredstva i podršku shvatilo kao sugestiju da je postavljanje mina bilo legitimno, zbog čega bi, prema međunarodnom humanitarnom pravu, bilo dopušteno raseljavanje 3.000 stanovnika i čime bi se pokazalo da zaključak Pretresnog veća nije bio razuman.²²⁰⁹ Đorđević ne nudi ništa u prilog toj svojoj tvrdnji. Žalbena veće napominje da, sve i da postoje dokazi da su civili davali sredstva i podršku OVK-u, time ne bi automatski došlo do izmene režima zaštite koju ti civili uživaju. Dalje, sve da su neki od seljana i bili pripadnici OVK-a, u svetlu razloga o kojima se govori gore u tekstu, to ne bi opravdavalo raseljavanje 3.000 kosovskih Albanaca i Roma, stanovnika sela Prilepnica.²²¹⁰

736. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je za Prilepnicu utvrđeno krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).

(f) Nosalje, u opštini Gnjilane

737. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) utvrđeno za 6. april 1999. ili približno toj datum u selu Nosalje, u opštini Gnjilane.²²¹¹ Ono je zaključilo da su srpske snage napale Nosalje i prouzrokovale bekstvo stanovnika.²²¹²

738. Đorđević tvrdi da "[n]ije bilo dokaza o tome šta se eventualno dogodilo" u selu Nosalje.²²¹³

²²⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 1658.

²²⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 1022, 1024.

²²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 284–285, gde se poziva na Dopunski protokol II, član 17.

²²⁰⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1015, 1017.

²²⁰⁹ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 370(i).

²²¹⁰ V. gore, par. 704–705.

²²¹¹ Prvostepena presuda, par. 1662, 1702, 1704. V. Prvostepena presuda, par. 1042.

²²¹² Prvostepena presuda, par. 1662.

²²¹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 370(ii); Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 119.

739. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Đorđević iskrivljeno prikazuje spis prvostepenog postupka kada navodi da nema dokaza, i tvrdi da bi njegove navode trebalo odbaciti bez razmatranja na osnovu toga što nije naveo nikakvu grešku.²²¹⁴

740. U replici Đorđević kaže da je Pretresno veće propustilo da donese zaključak da je raseljavanje kosovskih Albanaca bilo rezultat napada na Nosalje i da je propustilo da razmotri "šta se odigralo u tom selu".²²¹⁵

741. Suprotno Đorđevićevoj tvrdnji, Pretresno veće jeste uzelo u obzir brojne dokaze o okolnostima u selu Nosalje kada je zaključilo da je utvrđeno krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje). Pretresno veće je zaključilo da su VJ, MUP i paravojne snage "učestvovali u operacijama u kojima su raseljeni kosovski Albanci" iz jednog broja sela u opštini Gnjilane, uključujući Nosalje, u periodu od marta do početka maja 1999, i da su srpske snage ubile veliki broj ljudi.²²¹⁶ Konkretno, Pretresno veće uzelo je u obzir da su 6. aprila 1999. ili približno tog datuma srpske snage napale Nosalje i obližnja sela,²²¹⁷ u opštini Vitina/Viti, i Vladovo, u opštini Gnjilane, usled čega je otprilike 20.000 stanovnika pobjeglo u Donju Stublu/Stubëll-e-Poshtme.²²¹⁸ Dalje, ono je uzelo u obzir da se, od onih koji su raseljeni u Donju Stublu, 1.500 lica vratilo u sela u opštini Vitina, dok su preostali kosovski Albanci, strahujući od napada srpskih snaga, svakog dana bežali u BJRM u grupama od približno 500 do 1.000 lica.²²¹⁹ Pretresno veće je upravo na osnovu toga izričito zaključilo "da su stanovnici tih sela prisilno raseljeni iz svojih domova zbog napada srpskih snaga".²²²⁰

742. Žalbeno veće, shodno tome, zaključuje da Đorđević pogrešno shvata zaključke Pretresnog veća kada tvrdi da nema dokaza o tome šta se dogodilo u selu Nosalje i da Pretresno veće nije utvrdilo da je raseljavanje bilo posledica napada srpskih snaga na Nosalje.

743. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je za selo Nosalje utvrđeno krivično delo drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje).

²²¹⁴ Odgovor tužilaštva, par. 358, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1042, 1662.

²²¹⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 119.

²²¹⁶ Prvostepena presuda, par. 2046.

²²¹⁷ Sela Rimnik/Ribnik, Gornja Budrika/Burrke-e-Eperme i Mogila/Mogillë (Prvostepena presuda, par. 1042, 1662).

²²¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1042, 1662.

²²¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1662.

²²²⁰ Prvostepena presuda, par. 1662. V. Prvostepena presuda, par. 1042.

2. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti

744. Đorđević iznosi tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je utvrđeno krivično delo ubistva kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti za sledeće lokacije: (i) Mala Kruša, u opštini Orahovac; (ii) grad Suva Reka, u opštini Suva Reka; (iii) Meja, u opštini Đakovica; (iv) opština Vučitrn; (v) Kotlina, u opštini Kačanik; i (vi) Vata i Slatina, u opštini Kačanik.²²²¹

745. Pre nego što se pozabavi konkretnim Đorđevićevim prigovorima u vezi s krivičnim delom ubistva, Žalbeno veće želi da se osvrne na tvrdnju koju Đorđević iznosi kao njihov osnov. Đorđević sugeriše da je ostala mogućnost izvođenja zaključka da su žrtve predstavljale legitiman cilj jer se radilo o borcima, time što sugeriše da su žrtve bile pripadnici OVK-a i da su, shodno tome, aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²²²²

746. Žalbeno veće podseća da su elementi krivičnog dela ubistva sledeći: (i) smrt žrtve koja nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima; (ii) smrt je nastupila kao posledica nekog dela ili propusta optuženog ili jednog ili više lica za koje je optuženi krivično odgovoran; i (iii) počinilac je imao nameru da napadom žrtvu liši života ili je hotimično povredi ili joj nanese teške telesne ozlede za koje je razumno trebalo da zna da mogu dovesti do smrti.²²²³ Uzimajući u obzir da se ubistvo može utvrditi jedino ukoliko žrtva nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima, status žrtve u vreme smrti relevantan je za utvrđivanje krivičnog dela ubistva.²²²⁴

747. Žalbeno veće u tom pogledu podseća da, uz civile koji ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, žrtve ubistva kao ratnog zločina prema članu 3 Statuta uključuju *svako* lice koje neposredno ne učestvuje u neprijateljstvima, "podrazumevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica van borbenog stroja usled bolesti, rana, lišenja slobode, ili iz kojeg bilo drugog uzroka".²²²⁵ Kada je reč o ubistvu kao zločinu protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta, iako opšti preduslovi zahtevaju dokaz da je delo izvršioca bilo deo rasprostranjenog ili sistematskog napada "usmerenog protiv civilnog stanovništva",²²²⁶ to ne znači da pojedinačne žrtve zločina protiv

²²²¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 371–376.

²²²² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 372(i).

²²²³ Žalbeno veće napominje da su elementi ubistva kao ratnog zločina prema članu 3 i kao zločina protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta identični, osim u tome da za svako od njih moraju biti ispunjeni i njihovi opšti preduslovi (v. gore, par. 548).

²²²⁴ V. gore, par. 548.

²²²⁵ Zajednički član 3. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

²²²⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 93, 95–97; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85. Isto tako, prisustvo vojnika ne znači nužno da se zbog toga stanovništvo prestaje smatrati civilnim (Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 144; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 115. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50).

čovečnosti moraju da budu civili.²²²⁷ Lica van borbenog stroja mogu takođe da budu žrtve ubistva kao zločina protiv čovečnosti, pod uslovom da su bila žrtve rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva i da su ostvareni svi elementi tog krivičnog dela.²²²⁸ Prema tome, čak i ako su neke od žrtava bile pripadnici OVK-a, kao što sugeriše Đorđević, ukoliko su u relevantno vreme bile položile oružje, one više nisu predstavljale legitiman cilj.

748. Žalbeno veće sada prelazi na konkretne Đorđevićeve tvrdnje u odnosu na krivično delo ubistva utvrđeno na konkretnim lokacijama.

(a) Mala Kruša, u opštini Orahovac

a. 25. mart 1999.

749. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo ubistva utvrđeno u odnosu na Malu Krušu, u opštini Orahovac.²²²⁹ Ono je zaključilo da je, prilikom napada na to selo, srpska policija kojoj su pomagali seljani Srbi spalila u njihovim vlastitim domovima devet civila kosovskih Albanaca koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.²²³⁰

750. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da smrt tih devet kosovskih Albanaca predstavlja delo ubistva, jer nisu izvedeni nikakvi dokazi o okolnostima njihove smrti, o tome da li je postojala namera da se uzrokuje smrt i o tome da li su preminuli bili pripadnici OVK-a.²²³¹

751. U odgovoru, tužilaštvo navodi da "Đorđević nije definisao grešku i jednostavno traži od Žalbenog veća da se opredeli za njegovo tumačenje dokaza".²²³²

752. Žalbeno veće smatra da ovi argumenti nisu relevantni s obzirom na gorenavedeni zaključak da je Pretresno veće pogrešilo kada je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za ubistvo devet muškaraca u Maloj Kruši 25. marta 1999.²²³³

²²²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 308.

²²²⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 307, 311, 313; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 29, 33. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 303–306, 308, 318–319, 346, 355.

²²²⁹ Prvostepena presuda, par. 1715.

²²³⁰ Prvostepena presuda, par. 485, 1715.

²²³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 372(i). V. Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 120.

²²³² Odgovor tužilaštva, par. 359.

²²³³ V. gore, par. 667.

b. 26. mart 1999.

753. Pretresno veće je zaključilo da su, tokom napada srpskih snaga na selo Mala Kruša 26. marta 1999. godine, snage MUP-a iz vatrenog oružja ubile Hysnija Hajdarija dok je bio u Batushinom ambaru ili nakon što je iz Batushinog ambara pobjegao u planinu.²²³⁴

754. Đorđević tvrdi da je Pretreseno veće pogrešilo kada je izvelo zaključak da su snage MUP-a ubile Hysnija Hajdarija jer nije bilo nikakvih dokaza o okolnostima njegove smrti.²²³⁵

755. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je Đorđevićeva tvrdnja kako nije bilo dokaza netačna.²²³⁶

756. Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da Đorđević pogrešno prikazuje zaključke Pretresnog veća. Pretresno veće je zaključilo da su snage MUP-a naterale približno 114 muškaraca i dečaka kosovskih Albanaca, uključujući i Hysnija Hajdarija, da uđu u Batushin ambar.²²³⁷ Snage MUP-a otvorile su vatru na te muškarce i dečake, a zatim zapalile ambar.²²³⁸ Destorica kosovskih Albanaca su pobjegla,²²³⁹ a preostalih 104 je poginulo ili zato što je pucano na njih ili zato što su izgoreli u Batushinom ambaru kad je on zapaljen.²²⁴⁰ Pretresno veće je dalje zaključilo da su snage MUP-a nakon toga iz vatrenog oružja ubile dvojicu muškaraca koji su uspeli da pobjegnu iz zapaljenog ambara.²²⁴¹ Veće je takođe bilo mišljenja da je je Mehmet Krasniqi, jedan od deseterice koji su pobjegli iz ambara, video telo Hysnija Hajdarija, koji je bio nenaoružan i koji je zadobio strelnu ranu.²²⁴²

757. Na osnovu tih konstatacija, Pretresno veće je zaključilo da je jedini razuman zaključak taj da je Hysni Hajdari umro od strelnih rana koje su mu naneli pripadnici MUP-a dok je bio u Batushinom ambaru ili dok je pokušavao da pobjegne.²²⁴³ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, shodno tome, smatra da je Pretresno veće razumno uzelo u obzir opsežne dokaze o okolnostima koje su vezane za smrt Hysnija Hajdarija. U tom kontekstu, Đorđević samo sugeriše da ostaje mogućnost izvođenja zaključka da se Hysni Hajdiri, nakon bekstva iz Batushinog ambara, istog dana priključio OVK-u i da postoji mogućnost da je poginuo u borbi, ali ne ukazuje ni na kakve

²²³⁴ Prvostepena presuda, par. 493, 1402, 1718.

²²³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 372(ii). Žalbeno veće napominje da je Đorđević povukao žalbu na zaključak Pretresnog veća da su ubijeni Hysen Ramadani i još jedna osoba (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 372(ii), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1716, 1718).

²²³⁶ Odgovor tužilaštva, par. 360, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 490, 493, 1718, Mehmet Krasniqi, 12. februar 2009, T. 991, Mehmet Krasniqi, 13. februar 2009, T. 1009, DP P305, str. 14, P312.

²²³⁷ Prvostepena presuda, par. 490, 493, 1395.

²²³⁸ Prvostepena presuda, par. 490, 493, 1395, 1717.

²²³⁹ Prvostepena presuda, par. 1717.

²²⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 490, 1717.

²²⁴¹ Prvostepena presuda, par. 491, 1718.

²²⁴² Prvostepena presuda, par. 493.

²²⁴³ Prvostepena presuda, par. 493, 1718.

dokaze koji bi išli u prilog takvoj teoriji ili na drugi način definisali neku grešku.²²⁴⁴ Đorđević, prema tome, nije pokazao postojanje greške.

758. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su snage MUP-a iz vatrenog oružja ubile Hysnija Hajdarija.

(b) Suva Reka, u opštini Suva Reka

759. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo ubistva utvrđeno za Afrima, Artu, Hamdija i Zanu Berisha, koje su srpske snage ubile 26. marta 1999. u gradu Suvoj Reci, u opštini Suva Reka.²²⁴⁵ Pretresno veće je, "uprkos odsustvu sudskomedicinskih dokaza o uzroku smrti",²²⁴⁶ "[n]a osnovu ukupnih dokaza i obrasca napada srpskih snaga u gradu Suvoj Reci", zaključilo da su Afrima, Artu, Hamdija i Zanu Berisha ubile srpske snage.²²⁴⁷ Veće je, konkretno, uzelo u obzir da je 26. marta 1999. policija iz vatrenog oružja ubila: (i) Bujara, Nexhata, Fatona, Fatime, Sedata i Nexhmedina Berishu u blizini njihovog porodičnog kompleksa; (ii) jednog muškarca i ženu starije dobi koji su bežali iz kompleksa porodice Berisha; (iii) 32 člana porodice Berisha koji su iz porodičnog kompleksa Berisha pobjegli u jednu piceriju u obližnjem tržnom centru; i (iv) Jashara Berishu u blizini te picerije.²²⁴⁸

760. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je, u odsustvu dokaza o uzroku njihove smrti, izvelo zaključak da su srpske snage ubile Afrima, Artu, Hamdija i Zanu Berisha.²²⁴⁹

761. Tužilaštvo u odgovoru navodi da je Đorđevićeva tvrdnja kako nisu ponuđeni dokazi o uzroku smrti četiri člana porodice Berisha netačna i da on nije pokazao postojanje greške.²²⁵⁰

762. Đorđević u replici kaže da time što su žrtve bile članovi porodice Berisha "nije nužno utvrđeno i da su ubijene zajedno s ostalim članovima porodice Berisha".²²⁵¹

763. Žalbena veće podseća da se dokazivanje ubistva nekog lica van razumne sumnje može izvršiti posrednim zaključivanjem, na osnovu dokaza koji su predočeni pretresnom veću.²²⁵² Prilikom zaključivanja da su Afrim, Arta, Hamdi i Zana Berisha ubijeni, Pretresno veće je uzelo u obzir da su

²²⁴⁴ V. gore, par. 700.

²²⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1491, 1720, 1724.

²²⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 683, 1724.

²²⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 683, 1724.

²²⁴⁸ V. Prvostepena presuda, par. 672, 674, 676, 678, 683, 1721–1723.

²²⁴⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 373. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 121.

²²⁵⁰ Odgovor tužilaštva, par. 361.

²²⁵¹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 121.

²²⁵² V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260.

srpske snage istog tog dana u Suvoj Reci ubile još najmanje 41 člana porodice Berisha, uključujući žene, decu i starce.²²⁵³

764. Konkretno, Pretresno veće je, na osnovu svedočenja jednog preživelog svedoka očevica, zaključilo da su se pripadnici snaga MUP-a 26. marta 1999. došli do kuće Vesela Berishe, pozvali Bujara Berishu da izađe iz kuće i pucali u njega i u još pet članova porodice Berisha koji su bežali iz te kuće.²²⁵⁴ Pretresno veće je takođe zaključilo, na osnovu iskaza jednog drugog očevica, da su jedna žena i jedan muškarac starije dobi takođe pogođeni dok su bežali iz kompleksa porodice Berisha.²²⁵⁵ Pucnjava se intenzivirala, a 35 članova porodice Berisha pobjeglo je iz kuće u tržni centar preko puta i ušlo u jednu piceriju.²²⁵⁶ Pripadnici lokalne policije tada su došli do picerije, razbili prozor, ubacili unutra dve bombe i pucali na tih 35 članova porodice Berisha u piceriji, i ubili sve osim tri lica.²²⁵⁷ Pretresno veće je takođe zaključilo da su lokalni pripadnici policije priveli Jashara Berishu, doveli ga u piceriju i zatim mu pucali u leđa.²²⁵⁸

765. Na osnovu sudskomedicinskih dokaza, Pretresno veće je dalje zaključilo da su posmrtni ostaci i lični predmeti koji su pripadali nekim članovima porodice Berisha iz gorenavedene grupe od 41 lica, kao i oni koji su pripadali drugim članovima porodice Berisha, kasnije otkriveni na tri lokacije: (i) groblje u Suvoj Reci; (ii) streljište VJ-a u blizini Prizrena koje se naziva "Kroj-I-Popit"; i (iii) masovna grobnica u centru SAJ-a u Batajnici, u Srbiji.²²⁵⁹ Žalbeno veće u tom pogledu napominje da su posmrtni ostaci Afrima, Arte, Hamdija i Zane Berisha bili među posmrtnim ostacima 24 člana porodice Berisha koji su ekshumirani iz masovne grobnice u centru SAJ-a u Batajnici.²²⁶⁰ Osim toga, neki lični predmeti koji su pripadali Afrimu Berishi takođe su identifikovani u grobnici na streljištu Kroj-I-Popit, gde su pronađeni posmrtni ostaci i lični predmeti drugih članova porodice Berisha ubijenih toga dana.²²⁶¹ Žalbeno veće, shodno tome, smatra da Pretresno veće svoj

²²⁵³ Prvostepena presuda, par. 672, 674, 676, 678, 683, 1721–1723.

²²⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 669–671.

²²⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 672. Imena te žene i tog muškarca starije dobi nisu navedena u iskazima, pa stoga nisu uvrštena u Prilog Optužnice (Prvostepena presuda, par. 672).

²²⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 670, 674. Lokacija na kojoj je došlo do ovog incidenta, kao što je Pretresno veće primetilo, naziva se naizmenično kafić ili picerija. Iako je Pretresno veće čulo iskaze da su članovi porodice Berisha ušli u piceriju i zaključali se u njoj, kao i da su im policajci rekli da uđu u kafić i sednu, napomenulo je da ta nepodudarnost beznačajna imajući u vidu "događaje koji su usledili i optužbe iz Optužnice" (Prvostepena presuda, par. 674).

²²⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 675–676.

²²⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 678.

²²⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 1403–1406, 1720, 1724. V. takođe Prvostepena presuda, par. 683–684, 1377, 1484–1491. Tela članova porodice Berisha pokupljena su i prevezena kamionom u Kroj-I-Popit, gde su na kraće vreme pokopana, da bi kasnije bila izvađena, pri čemu je tu ostalo nekoliko ličnih predmeta koje su identifikovala dva člana porodice Berisha koji su na tu lokaciju otišli zajedno s britanskim forenzičkim timom. Tela su zatim ponovo pokopana u masovnoj grobnici u centru SAJ-a u Batajnici (Prvostepena presuda, par. 679–681).

²²⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1491, 1724.

²²⁶¹ Prvostepena presuda, par. 683. Svi lični predmeti bili su predočeni porodici u svrhu identifikovanja, za mnoge od njih je utvrđeno da su pripadali raznim članovima porodice Berisha, a za neke od njih je utvrđeno da su pripadali onim članovima porodice Berisha koji su, prema identifikaciji svedoka, ubijeni u piceriji (Prvostepena presuda, par. 683, 1406).

zaključak da su srpske snage ubile Afrima, Artu, Hamdija i Zanu Berisha nije zasnovalo isključivo na njihovoj pripadnosti porodici Berisha, nego je do tog zaključka došlo na osnovu sudskomedicinskih dokaza, kao i na osnovu obrasca napada srpskih snaga na porodicu Berisha u gradu Suvoj Reci tog dana.²²⁶²

766. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su srpske snage 26. marta 1999. u Suvoj Reci ubile Afrima, Artu, Hamdija i Zanu Berisha.

(c) Meja, u opštini Đakovica

767. Pretresno veće je zaključilo da su 27-28. aprila 1999. srpske snage iz vatrenog oružja ubile 281 kosovskog Albanca u Meji, u opštini Đakovica, u sklopu velike i koordinirane zajedničke operacije MUP-a i VJ-a, poznate kao operacija "Reka".²²⁶³

768. Đorđević navodi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je tokom operacije "Reka" ubijeno 281 lice,²²⁶⁴ tvrdeći da je, u svetlu zaključka Pretresnog veća da se OVK nalazio u blizini, ostala mogućnost izvođenja zaključka da su ta ubijena lica poginula u borbi.²²⁶⁵

769. U odgovoru, tužilaštvo navodi da Đorđević ignoriše zaključke Pretresnog veća i da nije pokazao postojanje greške.²²⁶⁶

770. Prilikom donošenja svog zaključka, Pretresno veće je uzelo u obzir da su srpske snage 27. aprila 1999. u velikom broju ušle u Meju, počele da pucaju ispred kuća i naređuju stanovnicima da se priključe konvoju za Albaniju.²²⁶⁷ Srpske snage su potom izdvojile više grupa muškaraca kosovskih Albanaca koji su putovali u tom konvoju i ubile ih iz vatrenog oružja na više lokacija.²²⁶⁸ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir spisak od 344 lica koja su prijavljena kao nestala nakon što su poslednji put viđena živa u Meji 27. i 28. aprila 1999. i koja su navedena u Prilogu H Optužnice.²²⁶⁹ Među navedenima je i 15 lica koja su srpske snage, prema navodima očevidaca, izvele iz njihovih kuća i ubile iz vatrenog oružja.²²⁷⁰ Tela 281 lica ekshumirana su iz masovne grobnice u Batajnici i

²²⁶² V. Prvostepena presuda, par. 669–683, 1403–1406.

²²⁶³ Prvostepena presuda, par. 1738–1739.

²²⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 374.

²²⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 374; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 122.

²²⁶⁶ Odgovor tužilaštva, par. 362.

²²⁶⁷ V. Prvostepena presuda, par. 958, 961.

²²⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 1738. V. Prvostepena presuda, par. 967–979, 985–995.

²²⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 990.

²²⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 955–962, 1735–1737. V. takođe Prvostepena presuda, par. 990.

identifikovana kao lica navedena u Prilogu H Optužnice.²²⁷¹ Iako je sudskomedicinskim veštačenjem ustanovljeno da su samo 172 od 281 žrtve umrle od strelnih rana, za preostalih 109 žrtava nije se mogao utvrditi uzrok smrti.²²⁷² Pretresno veće je, bez obzira na to, zaključilo da je moguće izvesti samo jedan razuman zaključak, i to da su srpske snage tokom operacije "Reka" ubile i tih 109 žrtava, pod okolnostima sličnim onima koje su utvrđene za 172 žrtve za koje je zaključeno da su izvedene iz konvoja i ubijene iz vatrenog oružja.²²⁷³

771. Iako Đorđević tvrdi da je ostala mogućnost izvođenja zaključka da je taj 281 muškarac poginuo u borbi, Žalbena veće napominje da je Pretresno veće zaključilo da nema nikakvih dokaza da su se u vreme tih događaja u Meji na tom području vodile ikakve borbe između srpskih snaga i OVK-a, osim jednog incidenta u kojem je "27. aprila 1999. godine u selu Ramoc [...] neplanirano došlo do kratkog vatrene okršaja između tri-četiri borca OVK i pripadnika jedne [...] jedinice VJ".²²⁷⁴ Umesto toga, postoje dokazi da je velik broj muškaraca iz Meje bio prisiljen da se priključi konvoju, a da su mnogi od njih kasnije ubijeni iz vatrene oružja.²²⁷⁵ Pretresno veće je eksplicitno zaključilo da nema dokaza o tome da su lica ubijena u Meji u to vreme bila naoružana ili da su aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²²⁷⁶ Pretresno veće je takođe odbacilo Đorđevićevu tvrdnju da su akcije srpskih snaga bile usmerene protiv terorističkih aktivnosti.²²⁷⁷ Kada je donosilo taj zaključak Pretresno veće je, između ostalog, uzelo u obzir da su ekshumirane žrtve "koliko se to moglo utvrditi, [...] bile odeven[e] u civilnu odeću";²²⁷⁸ a to je faktor koji se može uzeti u obzir, podseća Žalbena veće, kako bi se utvrdilo da li je neka konkretna žrtva u vreme smrti aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²²⁷⁹

772. U takvim okolnostima, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Güneya i sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće nerazumno isključilo njegov alternativni zaključak – tj. da su lica za koja je zaključeno da su ubijena, u stvari, poginula u

²²⁷¹ Prvostepena presuda, par. 990. Pretresno veće je uzelo obzir dokaze da su tela žrtava ubijenih tokom operacije "Reka" bila ekshumirana s mesta na kojima su prvobitno pokopana, prevezena i zatim opet pokopana u masovnim grobnicama u centru SAJ-a u Batajnici (Prvostepena presuda, par. 985–989).

²²⁷² Prvostepena presuda, par. 1738. V. Prvostepena presuda, par. 990.

²²⁷³ Prvostepena presuda, par. 1738. Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće uzelo u obzir da nema nikakvih dokaza o sudbini dodatnih 48 lica koja se na Objedinjenom spisku nestalih lica OMPF-a vode kao nestala iz Meje, a koja su navedena i u Prilogu H Optužnice. Pretresno veće zbog toga nije moglo da donese zaključak da su oni ubijeni, iako je bilo mišljenja da je "verovatno da su i ta lica ubijena tokom operacije 'Reka' koju su izvele srpske snage" (Prvostepena presuda, par. 993).

²²⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 980, 1739. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir Đorđevićevu tvrdnju da su akcije srpskih snaga bile usmerene protiv terorista kosovskih Albanaca, ali je zaključilo da nema dokaza koji bi ukazivali na to da su ubijeni ljudi ranije ili u tom trenutku učestvovali u terorističkim aktivnostima (Prvostepena presuda, par. 1739).

²²⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 958, 961, 967–979, 985–995, 1738.

²²⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 1739.

²²⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1739.

²²⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 990. Pretresno veće je napomenulo da su u masovnoj grobnici u Batajnici pronađena dva ženska tela i da su žrtve bile različite starosne dobi.

²²⁷⁹ V. gore, par. 525.

borbi.²²⁸⁰ Shodno tome, Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su srpske snage 27-28. aprila 1999. tokom operacije "Reka" u Meji iz vatrenog oružja ubile 281 kosovskog Albanca.

(d) Opština Vučitrn

773. Pretresno veće se uverilo da su srpske snage lišile slobode i ubile Hysnija Bunjakua, Hakija Gerxhaliua, Mirana Xhafu i Velija Xhafu 2/3. maja 1999, dok su u konvoju išli kroz opštinu Vučitrn.²²⁸¹

774. Đorđević tvrdi da dokazima nije utvrđeno da su Hysni Bunjaku, Haki Gerxhaliu, Miran Xhafa i Veli Xhafa bili lišeni slobode i napominje da je "Pretresno veće zaključilo da je OVK bio u konvoju".²²⁸² On tvrdi da, ukoliko ta četvorica muškaraca nisu bila lišena slobode, ostaje mogućnost izvođenja zaključka da su oni predstavljali legitimne ciljeve i da, shodno tome, ne bi trebao da usledi zaključak o ubistvu.²²⁸³

775. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Đorđević nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća bili nerazumni.²²⁸⁴ Tužilaštvo tvrdi da je Đorđevićeva tvrdnja kako dokazima nije utvrđeno da su ta četiri lica bila lišena slobode nerazrađena i da bi je trebalo odbaciti.²²⁸⁵

776. Žalbena veće je mišljenja da pitanja da li su Hysni Bunjaku, Haki Gerxhaliu, Miran Xhafa i Veli Xhafa bili lišeni slobode i da li su pripadnici OVK-a bili u konvoju raseljenih lica ovom prilikom nisu relevantna. Žalbena veće primećuje da okolnosti pod kojima su ti ljudi umrli, a koje je Pretresno veće uzelo u obzir, pokazuju da su sva četvorica bila van borbenog stroja, da u relevantno vreme nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima i da, shodno tome, nisu bili legitimni ciljevi.²²⁸⁶ Na primer, Pretresno veće je izričito uzelo u obzir to da je Hysni Bunjaku bio nenaoružan i vozio traktor u konvoju raseljenih lica kada su mu pripadnici srpskih snaga prišli, više puta tražili novac od njega i onda ga silom skinuli s njegovog traktora.²²⁸⁷ Iako je njegov otac preklinjao policajce da ga ne ubiju, srpske snage ubile su Hysnija Bunjakua iz vatrenog oružja.²²⁸⁸ Slično se dogodilo i s

²²⁸⁰ V. gore, par. 700.

²²⁸¹ Prvostepena presuda, par. 1184–1185, 1191–1192, 1197, 1742–1743.

²²⁸² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 375, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1197–1199, 1742–1743.

²²⁸³ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 123.

²²⁸⁴ Odgovor tužilaštva, par. 363.

²²⁸⁵ Odgovor tužilaštva, par. 363.

²²⁸⁶ Žalbena veće napominje da u relevantnom delu Prvostepene presude na koji se Đorđević poziva stoji da su se u opštini Vučitrn vodile borbe između OVK-a i srpskih snaga, a ne da je OVK bio u konvoju (Prvostepena presuda, par. 1199. V. Prvostepena presuda, par. 1197–1199, 1742–1743, na koje se Đorđević poziva u žalbenom podnesku, par. 375).

²²⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1184.

²²⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1184.

Hakijem Gerxhaliuem i njegovom porodicom.²²⁸⁹ Haki Gerxhaliu je putovao sa svojom porodicom, a srpske snage su ga ubile iz vatrenog oružja kada je sišao sa svog traktora.²²⁹⁰ Pretresno veće je dalje zaključilo da su Mirana Xhafu, koji je tada imao 71 godinu i bio nenaoružan, odvukli od traktora na kojem je njegova porodica putovala u konvoju, dok je jedan od policajaca držao mitraljez uperen u njegovu ženu.²²⁹¹ Policija je ispalila tri hica, nakon čega je Miran Xhafa pao na zemlju, a ubrzo nakon toga ispaljen je četvrti hitac.²²⁹² Pretresno veće zaključilo je da je Miran Xhafa poginuo u tom incidentu.²²⁹³ Na kraju, Pretresno veće je utvrdilo da je Veli Xhafa viđen kako leži mrtav na svom traktoru.²²⁹⁴

777. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su Hysni Bunjaku, Haki Gerxhaliu, Miran Xhafa i Veli Xhafa ubijeni.

(e) Kotlina, u opštini Kačanik

778. Pretresno veće je zaključilo da su 24. marta 1999. srpske snage lišile slobode i kasnije ubile najmanje 22 muškarca u jamama u Kotlini, u opštini Kačanik.²²⁹⁵ Donoseći taj zaključak, Pretresno veće oslanjalo se na svedočenje svedoka Hazbija Lokua (dalje u tekstu: svedok Loku), koji je te događaje posmatrao lovačkim dvogledom sa padine brda udaljene manje od 600 metara.²²⁹⁶ Konkretno, uzelo je u obzir njegov iskaz da su srpske snage zarobile grupu od približno 20 muškaraca i naterale ih da s rukama podignutim uvis odu do dva presušena bunara.²²⁹⁷ Veće je takođe prihvatilo njegov iskaz da je "[zatim] video da su [...] 'pogubljeni i masakrirani' svi ti ljudi".²²⁹⁸

779. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo na svedočenje svedoka Lokua kako bi zaključilo da su ta 22 muškarca ubijena dok su bila lišena slobode, imajući u vidu udaljenost s koje je on te događaje posmatrao.²²⁹⁹

780. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Đorđević nije pokazao da su zaključci Pretresnog veća nerazumni.²³⁰⁰ Tužilaštvo dalje tvrdi da bi Đorđeviću argumentaciju trebalo odbaciti na osnovu

²²⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 1185.

²²⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 1185.

²²⁹¹ Prvostepena presuda, par. 1191.

²²⁹² Prvostepena presuda, par. 1191.

²²⁹³ Prvostepena presuda, par. 1191.

²²⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 1192.

²²⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1126, 1744. V. Prvostepena presuda, par. 1116, 1120, 1428, 1431, 1433–1436.

²²⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1115–1116, 1125–1126, 1428, fusnota 4336.

²²⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 1115–1116, 1125–1126, 1428, fusnota 4336.

²²⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 1125.

²²⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 376(iii); Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 124.

toga što ponavlja tvrdnje koje su u prvostepenom postupku već odbačene i pokušava da ocenu dokaza koju je dalo Pretresno veće zameni svojom.²³⁰¹

781. Žalbena veće podseća da pretresna veća raspolažu širokim diskrecionim ovlašćenjima kada ocenjuju kakvu bi težinu i koliko verodostojnosti bilo primereno pridati svedočenju nekog svedoka,²³⁰² i da se mogu osloniti na nepotkrepljen iskaz samo jednog svedoka.²³⁰³ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće izričito uzelo u obzir i razmotrilo Đorđeviću tvrdnju iznesenu tokom prvostepenog postupka da svedok Loku, zbog udaljenosti od bunarskih jama u Kotlini, nije mogao da vidi sve ono što je opisao govoreći o okolnostima smrti.²³⁰⁴ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da je svedok Loku s uzvisine na vrhu brda imao neometan pogled na te jame i da je, mada je događaje mogao da prati golim okom, koristio i lovački dvogled.²³⁰⁵ Žalbena veće ne vidi nikakvu grešku u tome što se Pretresno veće oslonilo na iskaz svedoka Lokua da su ruke ta 22 muškarca bile podignute uvis kada su ubijeni, posebno u svetlu dokaza da je svedok Loku koristio lovački dvogled, a da je ono što se događalo bilo vidljivo golim okom.²³⁰⁶ Dalje, Žalbena veće je mišljenja da se Pretresno veće razumno oslonilo na to svedočenje kako bi utvrdilo da su ta 22 muškarca bila nenaoružana, da nisu učestvovala u neprijateljstvima u vreme kad su ubijena, a "[a]ko neko od njih i jeste pripadao OVK, on je bio van borbenog stroja."²³⁰⁷ Shodno tome, nije relevantno da li su lica o kojima je reč bila pripadnici OVK-a u vreme kada su ubijena.

782. Na osnovu gorenavedenog, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su srpske snage u bunarskim jamama u Kotlini, u opštini Kačanik, ubile najmanje 22 muškarca.

(f) Vata, u opštini Kačanik

783. Pretresno veće je zaključilo da su u Vati, u opštini Kačanik, 13. aprila 1999. srpske snage lišile slobode, vodile i pokazivale kroz selo i kasnije iz vatrenog oružja ubile Mahmuta Caku, Hebiba Lamija, Brahima Lamija i Rramana Lamija iz sela Vata.²³⁰⁸ Prilikom donošenja tog zaključka

²³⁰⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 364.

²³⁰¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 364, gde se upućuje na Đorđevićev završni podnesak, par. 871.

²³⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 129. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

²³⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65.

²³⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 1125, fusnote 4327, 4336, 4342. V. Đorđevićev završni podnesak, par. 871.

²³⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 1115–1116, 1125–1126, 1428, fusnote 4327, 4336, 4342.

²³⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 1112, 1115–1116, fusnota 4237.

²³⁰⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1744.

²³⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1747. V. Prvostepena presuda, par. 1138–1139, 1447.

Pretno veće oslanjalo se na svedočenje svedoka Sade Lama (dalje u tekstu: svedok Lama), kao i na sudskomedicinske dokaze da su uzrok smrti kod sva četiri muškarca bile strelne rane.²³⁰⁹

784. Đorđević tvrdi da je Pretno veće pogrešilo kada je dokazima iz druge ruke koje je dao svedok Lama pridalo odlučujuću težinu u prilog tvrdnji da su ta četvorica preminulih kosovskih Albanaca prethodno bila lišena slobode.²³¹⁰

785. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Đorđević nije pokazao da se nijedno razumno pretno veće ne bi moglo osloniti na dokaze iz druge ruke, kojima u prilog idu i drugi dokazi, da bi njima potkrepilo svoje činjenične zaključke.²³¹¹

786. Đorđević u replici navodi da sama smrt tih lica ne potkrepljuje iskaz svedoka Lama da su isti bili lišeni slobode.²³¹²

787. Prema shvatanju Žalbenog veća, Đorđević tvrdi da je zaključak Pretnog veća da su ta četvorica muškaraca bila lišena slobode suštinski važan za utvrđivanje krivičnog dela ubistva, jer ukoliko ti muškarci nisu bili lišeni slobode, ostaje mogućnost izvođenja zaključka da su lišeni života legitimno, pa time što su lišeni života nije izvršeno delo ubistva.

788. Svedočenje svedoka Lama sadrži istovremeno i neposredne dokaze, gde je on opisao taj događaj kako ga je video svojim očima, i dokaze iz druge ruke vezane za ono šta mu je ispričala njegova supruga koja je te događaje promatrala iz skrovišta udaljenog 300 metara.²³¹³ Žalbeno veće napominje da su dokazi iz druge ruke predloženi posredstvom svedoka Lama da su ta četiri muškaraca bila lišena slobode jedini dokazi koji su predloženi Pretnom veću o tome da su oni bili lišeni slobode. Žalbeno veće napominje da je Pretno veće zaključilo da su ta četiri muškarca u relevantno vreme bila van borbenog stroja i da nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²³¹⁴

789. Prilikom donošenja ovog zaključka Pretno veće nije se oslanjalo na dokaze iz druge ruke, nego je svoje zaključke zasnovalo na *neposrednim* dokazima dobijenim od svedoka Lama, koji je ispričao da je na jednoj stazi iznad klanca video tela Mahmuta Caka, Hebiba Lamija, Brahima Lamija i Rramana Lamija, nakon što su te ljude ranije istoga dana vodili i pokazivali kroz selo.²³¹⁵ Konkretno, svedok Lama je dalje ispričao da su sve žrtve bile u civilnoj odeći i da nisu imale

²³⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 1138–1139, 1447–1449, 1747.

²³¹⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 376(iv).

²³¹¹ Odgovor tužilaštva, par. 365.

²³¹² Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 125.

²³¹³ Prvostepena presuda, par. 1138, fusnota 4410.

²³¹⁴ Prvostepena presuda, par. 1747.

²³¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1138, fusnota 4410. V. svedočenje Sade Lama, 24. april 2009. godine, T. 3722–3724.

oružje.²³¹⁶ Žalbeno veće podseća da se odeva žrtava može uzimati u obzir prilikom utvrđivanja da li je neka konkretna žrtva u vreme smrti aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²³¹⁷ Shodno tome, Pretresno veće se razumno oslonilo na svedočenje svedoka Lame prilikom donošenja zaključka da su žrtve u vreme smrti bile van borbenog stroja i da nisu učestvovala u neprijateljstvima.²³¹⁸ Iz toga sledi da u ovom slučaju nije relevantno da li su Mahmut Caka, Hebib Lami, Brahim Lami i Rraman Lami bili lišeni slobode, jer je zaključak Pretresnog veća da su bili van borbenog stroja i da nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima u svakom slučaju bio razuman.

790. S obzirom na gorenavedeno, Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su srpske snage u Vati ubile Mahmuta Caku, Hebiba Lamija, Brahima Lamija i Rramana Lamija.

3. Progoni kao zločin protiv čovečnosti

791. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo progona putem uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja utvrđeno kad je reč o džamijama u Celini, Beloj Crkvi, Landovici, Suvoj Reci (Bela džamija), Đakovici (Hadum-džamija), Rogovu, Vlastici i Vučitru (Čaršijska džamija).²³¹⁹

792. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona putem uništavanja verskih objekata utvrđeno kad je reč o: (i) džamijama u Celini, Beloj Crkvi i Rogovu; (ii) džamiji u Landovici; (iii) Hadum-džamiji; i (iv) džamiji u Vlastici.²³²⁰

793. Tužilaštvo u odgovoru kaže da Đorđević nije pokazao postojanje greške.²³²¹

(a) Džamije u Celini i Beloj Crkvi, u opštini Orahovac, i džamija u Rogovu, u opštini Đakovica

794. Pretresno veće je zaključilo da su džamije u Celini i Beloj Crkvi, u opštini Orahovac, kao i džamija u Rogovu, u opštini Đakovica, uništene detonacijom eksplozivnih naprava koje su srpske snage aktivirale 28. marta 1999.²³²² Na osnovu svedočenja neposrednog očevica, svedoka Sabrija Popaja (dalje u tekstu: svedok Popaj), potkrepljenog posrednim prikazom događaja koji je dao

²³¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1138, fusnota 4410. V. svedočenje Sade Lame, 24. april 2009. godine, T. 3722–3724.

²³¹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 81. V. gore, par. 525.

²³¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1139, 1747.

²³¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1811, 1819, 1825, 1832, 1837, 1841, 1850, 1854, 1856, 2033.

²³²⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347(f), 347(g), 377. Zaključak da je uništavanje verskih objekata kosovskih Albanaca bilo deo zajedničkog plana, kao i navodi o greškama u primeni prava u pogledu zaključka o progону kad je reč o džamiji u Landovici, Hadum-džamiji i džamiji u Vlastici obrađeni su u okviru njegovog sedmog, odnosno petnaestog žalbenog osnova. Đorđević u okviru svog sedamnaestog žalbenog osnova osporava samo činjenične osnove na kojima je ispunjen uslov za *actus reus* (v. gore, par. 198–200, 204, 557–562, 565–569).

²³²¹ Odgovor tužilaštva, par. 366–368.

²³²² Prvostepena presuda, par. 477, 528, 931, 933, 1804, 1806, 1808, 1811, 1836–1837.

svedok Agim Jemini (dalje u tekstu: svedok Jemini), Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage ušle u džamiju u Celini i detonirale eksplozivnu napravu koja je izazvala njeno uništenje.²³²³ Pretresno veće se, između ostalog, oslonilo i na svedočenje svedoka Popaja kako bi izvelo zaključak da su džamije u Beloj Crkvi i Rogovu na sličan način uništene jedna za drugom, u razmaku od nekoliko minuta, pomoću eksplozivnih naprava koje su postavile i detonirale srpske snage.²³²⁴

795. Đorđević osporava ispravnost toga što se Pretresno veće oslanja na svedočenje svedoka Popaja, na osnovu toga što je taj svedok bio "nesiguran prilikom svedočenja", "pristrasan, pošto je pristalica OVK-a", kao i da je njegov iskaz bio u suprotnosti s iskazom svedoka Jeminija.²³²⁵ On dalje navodi da je Pretresno veće pogrešilo oslonivši se na iskaz svedoka Popaja u vezi s uništenjem džamije u Celini kako bi izvelo zaključak da su srpske snage uništile i džamije u Beloj Crkvi i u Rogovu.²³²⁶ Đorđević na kraju iznosi tvrdnju da nije bilo iskaza očevidaca koji bi išli u prilog zaključku da su džamije u Beloj Crkvi i Rogovu uništile srpske snage.²³²⁷

796. Tužilaštvo u odgovoru navodi da se o Đorđevićevom osporavanju verodostojnosti svedoka Popaja govorilo tokom prvostepenog postupka i da se Pretresno veće razumno oslonilo na njegovo svedočenje.²³²⁸ Tužilaštvo dalje navodi da Đorđević nije pokazao da nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo da zaključi da su srpske snage uništile džamije u Beloj Crkvi i Rogovu.²³²⁹

797. Žalbeno veće napominje da je Pretresno veće detaljno obradilo argumente koje je Đorđević tokom prvostepenog postupka izložio u vezi s verodostojnošću svedoka Popaja, uključujući, između ostalog, nepodudarnost između njegovog iskaza i iskaza svedoka Jeminija, i uverilo se u pouzdanost njegovog iskaza o događajima u selu Bela Crkva i njegovoj okolini.²³³⁰ Žalbeno veće u tom pogledu podseća da pretresna veća imaju široka diskreciona ovlašćenja pri utvrđivanju težine koju će pridati svedočenju svakog pojedinog svedoka.²³³¹ Žalbeno veće dalje podseća da se u iskazima svedoka

²³²³ Prvostepena presuda, par. 1804, gde se upućuje na svedočenje Agima Jeminija, 21. apr 2009, T. 3542, 3544, DP P638.

²³²⁴ Prvostepena presuda, par. 478, 528, 931, 933.

²³²⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(a).

²³²⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(a).

²³²⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(a).

²³²⁸ Odgovor tužilaštva, par. 366.

²³²⁹ Odgovor tužilaštva, par. 366.

²³³⁰ Prvostepena presuda, par. 456, 528, fusnota 1934. V. Đorđevićev završni podnesak, par. 744, 980. Žalbeno veće napominje da je Đorđević tokom prvostepenog postupka osporavao iskaz svedoka Popaja da je do uništenja džamije u Celini došlo 28. marta 1999. godine, u svetlu drugačijeg iskaza svedoka Jeminija u vezi s datumom tog događaja. Iako je Pretresno veće od svedoka Jeminija čulo da je džamija dignuta u vazduh 30. ili 31. marta 1999, svedok Popaj je netačnost te verzije događaja objasnio činjenicom da svedok Jemini nije video eksploziju (Prvostepena presuda, fusnota 1934). Upravo na osnovu toga što je svedok Popaj gledao uništavanje džamije i video snage koje su u tome učestvovala u selu Celina, Pretresno veće je prihvatilo 28. mart 1999. kao datum tog događaja. (Prvostepena presuda, fusnota 1934).

²³³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 129. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

često mogu pojaviti manje nepodudarnosti koje te iskaze ne čine nepouzdanim.²³³² Na pretresnom veću je da po svom nahođenju oceni nepodudarnosti i utvrdi da li je dotični iskaz u celini verodostojan, bez obaveze da iznese sve pojedinosti svog rezonovanja u donošenju pojedinih odluka.²³³³

798. Pretresno veće je uzelo u obzir iskaz svedoka Popaja koji je posvedočio da je s mesta na kojem je stajao na obronku planine mogao da vidi "tri obližnja sela" Celinu, Belu Crkvu i Rogovo.²³³⁴ Konkretno, ono je uzelo u obzir da je svedok Popaj video kako policajci ulaze u džamiju u Celini, gde su ostali sat vremena, nakon čega je čuo glasnu eksploziju i video da je džamija uništena.²³³⁵ Iako je iskaz svedoka Popaja jedini iskaz neposrednog očevidca o tome da je policija ušla u džamiju, postavila i detonirala eksplozivnu napravu, Pretresno veće uzelo je u obzir i iskaz svedoka Jeminija, "koji je te večeri video da je džamija potpuno uništena".²³³⁶ Pretresno veće je upravo na osnovu tih dokaza zaključilo da je džamija uništena pomoću eksplozivne naprave koju su postavili i detonirali pripadnici MUP-a.

799. Prilikom donošenja zaključka da je džamija u Beloj Crkvi uništena na sličan način, Pretresno veće je uzelo u obzir da je nedugo nakon što je uništena džamija u Celini svedok Popaj čuo drugu eksploziju iz Bele Crkve, posle čega je video da više nema džamije u tom selu.²³³⁷ Svedok Popaj je potom čuo i video kako eksplodira džamija u Rogovu.²³³⁸

800. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir iskaz svedoka Andrása Riedlmayera (dalje u tekstu: svedok Riedlmayer) da je minaret džamije u Rogovu "dignut u vazduh dinamitom koji je postavljen ispod stepenica, da je potpuno uništen" i zaključilo da se taj dokaz podudara s dokazima da je policija u tri džamije postavila eksploziv i da ga je detonirala, zbog čega su one i uništene.²³³⁹ Prema zaključku Pretresnog veća, značajno je da su te tri džamije, geografski veoma blizu jedna drugoj, uništene jedna za drugom, istog dana i na isti način.²³⁴⁰

801. U kontekstu obrasca uništavanja sve tri džamije, njihove male geografske udaljenosti, činjenice da su uništene jedna za drugom u roku od nekoliko minuta i svedočenja svedoka Jeminija i

²³³² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 481, 498, Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31.

²³³³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 481, 498, Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31.

²³³⁴ Prvostepena presuda, par. 1833.

²³³⁵ Prvostepena presuda, par. 528, 1804, 1833.

²³³⁶ Prvostepena presuda, par. 1804.

²³³⁷ Prvostepena presuda, par. 477, 1806, 1833.

²³³⁸ Prvostepena presuda, par. 931, 1833.

²³³⁹ Prvostepena presuda, par. 932.

²³⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 1836.

svedoka Riedlmayera, Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće izvelo razuman zaključak da su srpske snage uništile i džamije u Beloj Crkvi i Rogovu na sličan način kao i džamiju u Celini.

802. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona utvrđeno kad je reč o uništenju džamija u Celini, Beloj Crkvi i Rogovu.

(b) Džamija u Landovici u opštini Prizren

803. Veće se uverilo da su srpske snage 26. marta 1999. godine zapalile unutrašnjost džamije u Landovici u opštini Prizren, a 27. marta 1999. godine eksplozivnom napravom u znatnoj meri oštetile minaret i strukturu džamije.²³⁴¹

804. Đorđević navodi da se, prilikom donošenja zaključka da su srpske snage zapalile džamiju u Landovici, nijedno razumno pretresno veće ne bi moglo osloniti isključivo na svedočenje Halila Morine (dalje u tekstu: Morina) prihvaćeno na osnovu pravila 92*quater*.²³⁴²

805. Tužilaštvo u odgovoru navodi da zaključak Pretresnog veća nije zasnovan isključivo na svedočenju na osnovu pravila 92*quater*, nego je ono potkrepljeno svedočenjem svedoka Riedlmayera, koji je video taj objekat nakon što je oštećen.²³⁴³ Tužilaštvo u odgovoru dalje navodi da Đorđević ponavlja argumente koji nisu prihvaćeni u prvostepenom postupku, a da pritom nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo.²³⁴⁴

806. Đorđević u replici kaže da tužilaštvo nije objasnilo kako je svedočenje svedoka Riedlmayera potkrepilo Morinino svedočenje da su ta oštećenja izazvale srpske snage.²³⁴⁵

807. Morinino svedočenje, koje se sastoji od izjave svedoka i iskaza u jednom drugom predmetu, prihvaćeno je u ovom predmetu na osnovu pravila 92*quater* Pravilnika.²³⁴⁶ Žalbeno veće u tom pogledu podseća da se osuđujuća presuda ne sme zasnivati isključivo na vanpretresnom iskazu neke osobe koju optuženi nije imao prilike da ispita, niti takav iskaz sme da bude presudan za osuđujuću presudu.²³⁴⁷ U predmetu *Galić*, Žalbeno veće je odredilo da tamo gde dokaz predstavlja okosnicu teze tužilaštva i gde se "radi o dokazima svrha kojih je dokazivanje djela i ponašanja neposrednih

²³⁴¹ Prvostepena presuda, par. 1819.

²³⁴² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(b). V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347(i).

²³⁴³ Odgovor tužilaštva, par. 367.

²³⁴⁴ Odgovor tužilaštva, par. 367.

²³⁴⁵ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 127, gde se upućuje na Odgovor tužilaštva, par. 367.

²³⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 1817, gde se upućuje na DP P283, str. 3–4, DP P284, str. 896–897.

²³⁴⁷ *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine, par. 53, 58.

bliskih podređenih optuženog", taj dokaz mora biti potkrepljen.²³⁴⁸ Žalbeno veće smatra da Morinin iskaz – da su srpske snage zapalile unutrašnjost džamije u Landovici i eksplozivnom napravom u znatnoj meri oštetile njenu strukturu i minaret – predstavlja ključni element teze tužilaštva i presudnu kariku u nastojanju da se pokaže da je Đorđević odgovoran za uništenje džamije koje su izvršile srpske snage. Žalbeno veće, prema tome, mora utvrditi da li je osuđujuća presuda za progon putem uništavanja džamije u Landovici bila isključivo ili na presudan način zasnovana na Morininom svedočenju.

808. Prilikom donošenja svog zaključka, Pretresno veće uzelo je u obzir i svedočenje svedoka Riedlmayera, koji je izvestio o oštećenjima na džamiji, i zaključilo da se njegov iskaz o prirodi štete nanete džamiji i načinu na koji je ona naneta "u bitnim aspektima podudar[a] s onim što je [Morina] video, [pa] je time njegov opis potvrđen iz nezavisnog izvora".²³⁴⁹ Žalbeno veće primećuje da svedočenje svedoka Riedlmayera ne potkrepljuje direktno Morinin iskaz o tome da su srpske snage uzrokovale uništenje džamije u Landovici. Žalbeno veće, međutim, napominje da je Pretresno veće konstatovalo da je, počevši od 24. marta 1999, postojao dosledan obrazac napada srpskih snaga koje bi pešice ulazile u gradove i sela, palile kuće i pljačkale dragocenosti.²³⁵⁰ Konkretno, ono je zaključilo da je "[i]sti obrazac primenjivan [...] i narednih dana, 26. marta 1999. godine u Landovici."²³⁵¹ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da takav obrazac napada od strane srpskih snaga potkrepljuje Morinin opis iz prihvaćene izjave i transkripta, prema kojem su srpske snage zapalile unutrašnjost džamije u Landovici. Žalbeno veće, shodno tome, smatra, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, da zaključak Pretresnog veća nije isključivo ili na presudan način zasnovan na Morininom svedočenju na osnovu pravila 92^{quater}, jer i drugi dokazi idu u prilog osuđujućoj presudi koja je Đorđeviću izrečena za krivično delo progona putem uništavanja džamije u Landovici.²³⁵²

809. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je

²³⁴⁸ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C) u predmetu *Galić*, 7. juni 2002. godine, par. 13, 18–19. Žalbeno veće je zaključilo da izjava svedoka iz koje se vidi da je granata koja je izazvala mnogobrojne žrtve bila ispaljena iz topa u čijoj posadi je bio podređeni optuženog predstavlja suštinski važnu kariku u izvođenju dokaza tužilaštva, pa je, shodno tome, morala da bude potkrepljena pre uvrštavanja u spis na osnovu pravila 92bis Pravilnika (Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C) u predmetu *Galić*, 7. juni 2002. godine, par. 18–19).

²³⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1818–1819. Žalbeno veće podseća da su dokazi iz druge ruke načelno prihvatljivi, iako se kod ocene njihove dokazne vrednosti u obzir moraju uzeti za njih vezane okolnosti (Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 656, fusnota 1374. V. *Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po Žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. godine, par. 15. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 85–86).

²³⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 2027.

²³⁵¹ Prvostepena presuda, par. 2027.

²³⁵² V. Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 63.

Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona utvrđeno u odnosu na uništenje džamije u Landovici.

(c) Hadum-džamija i biblioteka pored nje u gradu Đakovica

810. Pretresno veće je zaključilo da je krivično delo progona utvrđeno kad je reč o uništenju Hadum-džamije i susedne biblioteke u noći između 24. i 25. marta 1999.²³⁵³ Konkretno, ono je zaključilo da je Hadum-džamija uništena u požaru koji je podmetnula srpska policija, delujući "možda u saradnji s pripadnicima paravojnih formacija".²³⁵⁴ Iako je Pretresno veće uzelo u razmatranje Đorđevićeve tvrdnje u prvostepenom postupku da je Hadum-džamija uništena u NATO bombardovanju iz vazduha, ono je zaključilo "da se šteta naneta džamiji i obližnjim građevinama ne može objasniti [NATO] bombardovanjem iz vazduha".²³⁵⁵

811. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je, na osnovu toga što se kasarna VJ-a nije nalazila u staroj čaršiji, isključilo mogućnost da je NATO izazvao uništenje džamije.²³⁵⁶ On dalje navodi da je Pretresno veće postupilo nerazumno kada se oslonilo na iskaz svedoka Abrahamsa da su te zgrade zapaljene iznutra.²³⁵⁷

812. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Đorđevićev prigovor treba odbiti jer ponavlja argumente koji su u prvostepenom postupku već odbačeni i ignoriše obrazloženje Pretresnog veća.²³⁵⁸

813. Prilikom donošenja zaključka o tome da je srpska policija namerno zapalila staru čaršiju u Đakovici, Pretresno veće je pažljivo razmotrilo i onda ipak odbacilo Đorđevićevu tvrdnju da su oštećenja na Hadum-džamiji bila uzrokovana NATO bombardovanjem.²³⁵⁹ Suprotno Đorđevićevim tvrdnjama, Pretresno veće nije isključilo mogućnost da je NATO izazvao uništenje džamije isključivo na osnovu toga što se kasarna VJ-a nije nalazila u staroj čaršiji.²³⁶⁰ Žalbena veće napominje da je Pretresno veće uzelo u razmatranje jedan izveštaj Štaba MUP-a u kojem se navodi da su tokom noći 24. marta i ujutro 25. marta 1999. avioni NATO-a ispalili rakete koje su pogodile staru čaršiju, ali da nije moglo "da prihvati ovaj izveštaj kao pouzdan" kada mu se suprotstave sledeći dokazi:²³⁶¹ (i) ratni dnevnicu jedinica VJ-a prisutnih u gradu u kojima se ne pominje nikakvo bombardovanje stare čaršije;²³⁶² (ii) činjenica da nijedan od svedoka koji su se u to vreme zatekli na

²³⁵³ Prvostepena presuda, par. 1831. V. Prvostepena presuda, par. 870, 872.

²³⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 1831. V. Prvostepena presuda, par. 870, 872.

²³⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 1831. V. Prvostepena presuda, par. 870, 872.

²³⁵⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(c).

²³⁵⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(c).

²³⁵⁸ Odgovor tužilaštva, par. 368, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 866–870, 1830–1832.

²³⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 865–870, 1830–1832. V. Đorđevićev završni podnesak, par. 1005–1008.

²³⁶⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(c).

²³⁶¹ Prvostepena presuda, par. 866.

²³⁶² Prvostepena presuda, par. 867.

licu mesta nije u svedočenju rekao da je NATO bombardovao staru čaršiju ili druge delove u kojima su živeli civili;²³⁶³ (iii) svedočenje svedoka Abrahamsa, istraživača organizacije *Human Rights Watch*, koji je primetio da je džamija bila zapaljena iznutra jer su zidovi džamije ostali da stoje, dok su krovovi izgoreli;²³⁶⁴ (iv) iskaz svedoka Riedlmayera da je "unutrašnjost zgrade izgorela do krovova" i da "nema tragova oštećenja od eksplozije" koji bi odgovarali bombardovanju iz vazduha;²³⁶⁵ i (v) fotografija iz vazduha Ministarstva odbrane SAD na kojoj se vidi da je Hadum-džamija netaknuta, ali da je stara tržnica u plamenu.²³⁶⁶ Pretresno veće je zaključilo da se šteta naneta džamiji i obližnjim građevinama "ne može objasniti bombardovanjem iz vazduha".²³⁶⁷ Žalbena veće zaključuje da je Pretresno veće, na osnovu tih faktora, postupilo razumno kada je isključilo mogućnost da je NATO izazvao uništenje Hadum-džamije i susedne biblioteke.

814. Što se tiče Đorđevićevog prigovora na to što se Pretresno veće oslonilo na svedočenje svedoka Abrahamsa,²³⁶⁸ Žalbena veće napominje da se njegov iskaz da je izgledalo da su zgrade zapaljene iznutra poklapa s iskazom svedoka Riedlmayera, koji je u izveštaju naveo da su zgrade "izgorel[e] do krovova" i da "nema tragova oštećenja od eksplozije, koji bi morali postojati da je stara tržnica zaista bila pogođena u vazдушnim napadima".²³⁶⁹ Imajući na umu da za prihvatanje svedočenja nekog svedoka nije potrebno da ono bude i potkrepljeno, Žalbena veće napominje da svedočenje svedoka Riedlmayera, pored toga što potkrepljuje svedočenje svedoka Abrahamsa, opravdava i isključivanje mogućnosti da je uništenje izazvao NATO.²³⁷⁰

815. Na osnovu gorenavedenog, Žalbena veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona utvrđeno kad je reč o Hadum-džamiji i susednoj biblioteci.

(d) Džamija u Vlačici, u opštini Gnjilane

816. Pretresno veće se uverilo da su 6. aprila 1999. ili približno tog datuma, podmetanjem požara u džamiju u Vlačici, u opštini Gnjilane, srpske snage teško oštetile džamiju i uništile njenu

²³⁶³ Prvostepena presuda, par. 868.

²³⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 869.

²³⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 869.

²³⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 869.

²³⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 1831.

²³⁶⁸ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 377(c).

²³⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 869, gde se upućuje na DP P1098, str. 6, 50, DP P1137, str. 173, DP P1105, str. 1, DP P1106, svedočenje Andrása Riedlmayera, 16. jul 2009. godine, T. 7509–7511.

²³⁷⁰ V. Prvostepena presuda, par. 869.

biblioteku.²³⁷¹ Pretresno veće je konstatovalo da su srpske snage ušle u selo i palile kuće u selu, pri čemu je prva zgrada koja je zapaljena bila džamija u Vlaštici.²³⁷²

817. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada je na osnovu nepotkrepljenog svedočenja svedoka K81, koji je iz daljine s planine posmatrao šta se događa, zaključilo da je džamija u Vlaštici bila prva zgrada koju su srpske snage zapalile.²³⁷³

818. Tužilaštvo u odgovoru kaže da bi Đorđevićev argument trebalo odbaciti bez razmatranja.²³⁷⁴

819. Žalbena veće napominje da je jedini neposredan dokaz u vezi s tim da je džamija bila prva zgrada koju su srpske strane zapalile dobijen od svedoka K81.²³⁷⁵ Žalbena veće podseća da se pretresna veća mogu osloniti na svedočenje jednog jedinog svedoka o pravno relevantnoj činjenici bez potrebe da ono bude potkrepljeno²³⁷⁶ i da imaju diskreciono ovlašćenje pri određivanju odgovarajuće težine i verodostojnosti koje treba pridati svedočenju nekog svedoka.²³⁷⁷ Žalbena veće napominje da se iz svedočenja svedoka K81 vidi da se on nalazio na vrhu planine kada je video da srpske snage pale džamiju, a da Pretresno veće to nije izričito uzelo u razmatranje. Iz svedočenja svedoka K81 takođe se vidi da je on događaje posmatrao sa udaljenosti koju je opisao rečima "dovoljno blizu da sam mogao da posmatram šta rade",²³⁷⁸ i da je uz to imao i dvogled.²³⁷⁹

820. Žalbena veće takođe napominje da se iskaz svedoka K81 da je džamija uništena u požaru poklapa sa svedočenjem svedoka Riedlmayera koji je, na osnovu toga što je pregledao fotografiju dobijenu od islamske zajednice, primetio da je džamija u Vlaštici "teško oštećena" u jakom požaru.²³⁸⁰ Shodno tome, Žalbena veće, na osnovu mesta s kojeg je svedok K81 posmatrao šta se događa, kao i na osnovu podudarnosti svedočenja svedoka K81 i svedoka Riedlmayera, zaključuje da je Pretresno veće razumno upotrebilo svoje diskreciono pravo kada se oslonilo na svedočenje svedoka K81.

²³⁷¹ Prvostepena presuda, par. 1055, 1841.

²³⁷² Prvostepena presuda, par. 1055, 1838.

²³⁷³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347(g); Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 106(b).

²³⁷⁴ Odgovor tužilaštva, par. 307.

²³⁷⁵ Svedok K81, 15. maj 2009. godine, T. 4535. V. Prvostepena presuda, par. 1055, 1838.

²³⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 375; Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 78; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 203; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 274; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 506; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65.

²³⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 86, 235, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Nchamihigo*, par. 47, Drugostepenu presudu u predmetu *Bikindi*, par. 116, Drugostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 194.

²³⁷⁸ DP P791, izjava od 30. maja 1999, str. 3.

²³⁷⁹ V. svedok K81, 15. maj 2009. godine, T. 4535.

²³⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1838, gde se upućuje na DP P1125.

821. Svedočenje svedoka Riedlmayera ne potkrepljuje, međutim, tvrdnju svedoka K81 da je džamija bila prva zgrada koju su srpske snage zapalile. Pored toga što smatra da te okolnosti ne zahtevaju potkrepljivanje, Žalbeno veće takođe smatra da pitanje da li je džamija u Vlaštici bila prva uništena nema nikakav značaj za razuman zaključak Pretresnog veća da je džamija oštećena u požaru koji su podmetnule srpske snage.

822. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doneti zaključak kakav je donelo Pretresno veće i da, shodno tome, nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da je krivično delo progona utvrđeno kad je reč o uništenju džamije u Vlaštici 6. aprila 1999. ili približno tog datuma.

C. Zaključak

823. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće pogrešilo kada je zaključilo da su utvrđena krivična dela deportacije, progona, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) kao zločina protiv čovečnosti, i ubistva, kako kao kršenja zakona i običaja ratovanja tako i kao zločina protiv čovečnosti.

824. Žalbeno veće odbija Đorđevićev sedamnaesti žalbeni osnov u celosti, a delimično i njegov petnaesti žalbeni osnov.²³⁸¹

XVIII. ĐORĐEVIĆEV OSAMNAESTI ŽALBENI OSNOV: NAVODNE GREŠKE U PRIMENI PRAVA KOD IZRICANJA VIŠESTRUKIH OSUĐUJUĆIH PRESUDA

A. Navodne greške u primeni prava kod izricanja osuđujućih presuda za udruženi zločinački poduhvat i pomaganje i podržavanje

825. Pretresno veće je proglasilo Đorđevića krivim na osnovu člana 7(1) Statuta za učešće u UZP-u i za krivična dela ubistva, deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) i progona (putem deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i uništavanja objekata od verskog i kulturnog značaja),²³⁸² kao i za pomaganje i podržavanje tih istih krivičnih dela.²³⁸³ Pretresno veće je dalje konstatovalo da "[v]idovi krivične odgovornosti prema članu 7(1) Statuta nisu međusobno isključivi, te je osuđujuću presudu za neko krivično delo moguće doneti po više vidova krivične odgovornosti

²³⁸¹ Preostali deo Đorđevićevog petnaestog žalbenog osnova već je odbijen (poglavlje XV, gore).

²³⁸² Prvostepena presuda, par. 2193, 2230. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2213.

²³⁸³ Prvostepena presuda, par. 2164, 2194, 2230. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2214.

ukoliko to bolje odražava ukupno ponašanje optuženog."²³⁸⁴ Ono je takođe konstatovalo da su činjenice u predmetu "dovoljno jake" da mogu poslužiti kao osnov za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje, zajedno s osuđujućom presudom za učešće u UZP-u, "kako bi se obuhvatilo ukupno kažnjivo ponašanje optuženog".²³⁸⁵

1. Argumenti strana u postupku

826. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava kada ga je dvaput osudilo za ista krivična dela: jednom za činjenje tih krivičnih dela putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu, a onda i za njihovo pomaganje i podržavanje.²³⁸⁶ Prema Đorđevićevom mišljenju, takve dvostruke osude su, prema članu 7(1) Statuta, "nedopustive i logički protivrečne"²³⁸⁷ i brišu pažljivo definisanu razliku između ta dva oblika odgovornosti.²³⁸⁸ Đorđević dalje tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kada se oslonilo na sudsku praksu koja se ne bavi ni uporednim osuđujućim presudama za "činjenje putem učešća u UZP-u" i za pomaganje i podržavanje, niti je dovela do uporednih osuđujućih presuda.²³⁸⁹ Đorđević iznosi tvrdnju da, kada se jednom donese zaključak o činjenju putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu, svi drugi vidovi odgovornosti za koje se optuženi tereti "otpadaju".²³⁹⁰ On naglašava da je pitanje zdravog razuma da "glavni izvršilac ne može biti i saizvršilac istih krivičnih dela, baš kao što saizvršilac ne može biti glavni izvršilac".²³⁹¹ Đorđević dalje iznosi tvrdnju da je Pretresno veće propustilo da iznese obrazloženo mišljenje o tome zašto bi osuđujuća presuda po dva vida odgovornosti bolje odražavala njegovo ukupno kažnjivo

²³⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 2194.

²³⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 2194.

²³⁸⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 380–381; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 103–104, 110.

²³⁸⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 380. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 104.

²³⁸⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 392. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 387–391.

²³⁸⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 382; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 105. Đorđević iznosi tvrdnju da predmeti na koje Pretresno veće upućuje, naime *Nahimana*, *Ndindabahizi*, i *Kamuhanda*, nisu referentni jer se ne bave udruženim zločinačkim poduhvatom (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 105). Đorđević takođe tvrdi da ta sudska praksa "proizlazi" iz Prvostepene presude u predmetu *Akayesu*, u kojoj je Pretresno veće zaključilo da nije opravdano izreći osuđujuće presude u slučajevima kada se optuženi u odnosu na iste činjenice "tereti da za jedno krivično delo snosi odgovornost kao saizvršilac, a za drugo krivično delo kao glavni izvršilac" (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 383; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 105, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 468). Đorđević takođe iznosi tvrdnju da se, zahvaljujući formulaciji Pretresnog veća da je "ponašanje optuženog bilo [...] takvo da mu se osuđujuća presuda i kazna mogu izreći i za pomaganje i podržavanje ustanovljenih krivičnih dela", njegov predmet razlikuje od nedavnog predmeta *Gatete*, u kojem je Žalbeno veće MKSR-a zaključilo da "samo spominjanje drugih vidova odgovornosti ne predstavlja dodatne osuđujuće presude" (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 103–104, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2214, Drugostepenu presudu u predmetu *Gatete*, par. 235).

²³⁹⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 106. Đorđević ukazuje na nedavne prvostepene presude u kojima su pretresna veća usvojila praksu odustajanja od izricanja osuđujućih presuda po drugim vidovima odgovornosti nakon što su donela zaključak za udruženi zločinački poduhvat (v. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 106, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Stanišić i Župljanin*, tom 2, par. 529, 780, Prvostepenu presudu u predmetu *Gotovina i drugi*, tom 2, par. 2375, 2587, Prvostepenu presudu u predmetu *Tolimir*, par. 1174, fusnota 4509).

²³⁹¹ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 106. V. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 105, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 468.

ponašanje.²³⁹² Po njegovom mišljenju, odsustvo jasnog obrazloženja Pretresnog veća obesnažuje celokupnu Prvostepenu presudu i opravdava izricanje oslobađajuće presude po svim tačkama ili bi, u najmanju ruku, njegova osuđujuća presuda po jednom od ta dva vida odgovornosti trebalo da bude ukinuta, a njegova kazna srazmerno umanjena.²³⁹³ Đorđević na kraju tvrdi da mu je nanesena šteta, između ostalog, propustom Pretresnog veća da "jasno odredi njegovu krivičnu odgovornost"²³⁹⁴ i činjenicom da mu je zbog te dvostruke osuđujuće presude izrečena viša kazna.²³⁹⁵

827. Tužilaštvo u odgovoru navodi da neko lice može da izvrši neko krivično delo na više od jednog načina, u kom slučaju pretresno veće ima diskreciono pravo da izrekne uporedne osuđujuće presude.²³⁹⁶ Tužilaštvo iznosi argument da je Pretresno veće valjano iskoristilo svoje diskreciono pravo da, pomoću uporednih osuđujućih presuda u celosti okarakteriše Đorđevićev *actus reus* i *mens rea*.²³⁹⁷ U svom odgovoru, tužilaštvo takođe navodi da ponašanje na osnovu kojeg je Pretresno veće proglasilo Đorđevića odgovornim nije u potpunosti isto kod oba vida odgovornosti.²³⁹⁸ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da se Pretresno veće oslanjalo na četiri vrste doprinosa UZP-u: (i) Đorđeviću ulogu u planiranju i koordinaciji operacija MUP-a; (ii) njegovu ulogu u raspoređivanju "Škorpiona" i drugih dobrovoljačkih jedinica; (iii) njegovu ulogu u sakrivanju tela; (iv) i njegov propust da spreči i kazni zločine.²³⁹⁹ Međutim, kada je zaključilo da je Đorđević takođe pomagao i podržavao te zločine, Pretresno veće se, prema tvrdnjama tužilaštva, oslonilo samo na ova poslednja tri oblika

²³⁹² Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 107–111. Iznoseći tvrdnju da Pretresno veće nije iznelo obrazloženo mišljenje, Đorđević se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Gotovina i Markač*, u kojoj je Žalbena veće jasno reklo da "zaključak [...] o značajnom doprinosu nije ekvivalentan zaključku o znatnom doprinosu koji se zahtijeva za osudu za pomaganje i podržavanje" (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 107–108, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Gotovina i Markač*, par. 149). Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije pružilo nikakvo objašnjenje o tome kako zaključak da je on učestvovao u UZP-u "nekako postaje zaključak o bitnom uticaju [...] ili da je on značajno doprineo" (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 108, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2158, 2163, 2194).

²³⁹³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 380, 398. V. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 393.

²³⁹⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 393–395; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 110, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 217, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 169.

²³⁹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 396–397; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 103–104; 110–111. Đorđević tvrdi da je očigledno da je njemu dva puta izrečena osuđujuća presuda za isto ponašanje (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 103–104, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2214).

²³⁹⁶ Odgovor tužilaštva, par. 369, 373. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 371; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 137–139, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Ndindabahizi*, Drugostepenu presudu u predmetu *Kamuhanda*, Drugostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*. Tužilaštvo posebno upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Ndindabahizi* i ističe da je ona, suprotno Đorđevićevim tvrdnjama, relevantna za ovaj predmet jer se bavi osuđujućim presudama "po uporednim vidovima činjenja, za podržavanje i pomaganje i za podsticanje" za ponašanje koje se preklapa (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 138; *contra* Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 105).

²³⁹⁷ Odgovor tužilaštva, par. 373–376, 385–386. V. takođe Odgovor tužilaštva, par. 370–371; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 136–137, 141. Dalje, pozivajući se na Đorđevićeve tvrdnje vezane za Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, tužilaštvo je objasnilo da se u tom predmetu Pretresno veće bavilo kumulativnim presudama i zauzelo stav da nije primereno da izrekne osuđujuće presude za genocid i saučesništvo u genocidu, dok se u tekućem predmetu radi o osuđujućim presudama po uporednim vidovima odgovornosti (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 141; *contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 383; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 105–106, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 468).

²³⁹⁸ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 136.

²³⁹⁹ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 136.

doprinosa.²⁴⁰⁰ Po mišljenju tužilaštva, to pokazuje da se Pretresno veće fokusiralo konkretno na taj aspekt njegovog ponašanja.²⁴⁰¹ Dalje, tužilaštvo navodi da je Pretresno veće, suprotno Đorđevićевой tvrdnji, zapravo izreklo samo jednu osuđujuću presudu za svaku tačku,²⁴⁰² a da je kazna zasnovana na njegovom ukupnom ponašanju.²⁴⁰³ Shodno tome, uporedne osuđujuće presude nisu imale nikakav uticaj na Đorđevićevu kaznu.²⁴⁰⁴ Tužilaštvo traži da Žalbeno veće bez razmatranja odbaci Đorđevićevu tvrdnju "kao teoretsko pravno preispitivanje uporednih osuđujućih presuda".²⁴⁰⁵

828. Đorđević u replici kaže da optuženi ne može da izvrši isto krivično delo na više od jednog načina ukoliko to podrazumeva da u isto vreme mora posedovati različite *mens rea*, odnosno *actus reus*.²⁴⁰⁶ On naglašava da je njegovo osporavanje zapravo materijalne, a ne teoretske prirode, jer je Pretresno veće izreklo osuđujuće presude za oba vida odgovornosti, što je imalo uticaja na njegovu kaznu.²⁴⁰⁷

2. Analiza

829. Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće Đorđeviću izreklo osuđujuće presude za svako od krivičnih dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona, i to i na osnovu njegovog učešća u UZP-u²⁴⁰⁸ i zato što ih je podržavao i pomagao.²⁴⁰⁹ To je vidljivo iz formulacija kojima se Pretresno veće služilo u donošenju svojih pravnih zaključaka²⁴¹⁰ i iz dispozitiva u Prvostepenoj presudi.²⁴¹¹

²⁴⁰⁰ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 136.

²⁴⁰¹ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 136.

²⁴⁰² Odgovor tužilaštva, par. 371, 381; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 139–141. Prema mišljenju tužilaštva, osuđujuća presuda izrečena na osnovu više od jednog vida odgovornosti ne dovodi do dvostruke osuđujuće presude za isto krivično delo (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 139, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kamuhanda*, Izdvojeno mišljenje sudije Schomburga, par. 389).

²⁴⁰³ Odgovor tužilaštva, par. 371–372, 382–386; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 140–141, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2214.

²⁴⁰⁴ Odgovor tužilaštva, par. 372, 382, 386.

²⁴⁰⁵ Odgovor tužilaštva, par. 372. V. Odgovor tužilaštva, par. 380–386.

²⁴⁰⁶ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 129, gde se poziva na Odgovor tužilaštva, par. 369.

²⁴⁰⁷ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 131.

²⁴⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 2159, 2193, 2230.

²⁴⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 2194, 2214, 2230. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2164.

²⁴¹⁰ kad je reč o Đorđevićevom učešću u UZP-u, Pretresno veće je izričito konstatovalo da "[će[done[ti] osuđujuću presudu na tom osnovu" (Prvostepena presuda, par. 2159). Iako za pomaganje i podržavanje nije to konstatovalo, formulacije korišćene na drugim mestima u Prvostepenoj presudi jasno ukazuju da je Pretresno veće imalo nameru da izrekne osuđujuću presudu za svako od krivičnih dela i po tom vidu odgovornosti: "Veće se van razumne sumnje uverilo i zaključuje da je Vlastimir Đorđević kriv za pomaganje i podržavanje zločina deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i progona dokazanih u ovoj Presudi" (Prvostepena presuda, par. 2164); "[o]ve činjenice su dovoljno jake da mogu poslužiti kao osnov i za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje, kao i za osuđujuću presudu za učešće u UZP-u, kako bi se obuhvatilo ukupno kažnjivo ponašanje optuženog" (Prvostepena presuda, par. 2194); "[m]eđutim, kako je detaljno objašnjeno u ovoj Presudi, ponašanje optuženog bilo je takvo da mu se osuđujuća presuda i kazna mogu izreći i za pomaganje i podržavanje ustanovljenih krivičnih dela" (Prvostepena presuda, par. 2214).

²⁴¹¹ Prvostepena presuda, par. 2230.

830. Utvrđujući da li Đorđević snosi odgovornost za pomaganje i podržavanje tih krivičnih dela, Pretresno veće se oslanjalo na isto ono ponašanje koje predstavlja osnovu i za njegovo učešće u UZP-u.²⁴¹² Veće se uverilo da je Đorđevićovo ponašanje "bitno utica[l]o na činjenje zločina ubistva, deportacije i progona od strane snaga MUP-a na Kosovu 1999. godine" i da je on bio "svestan činjenice da svojim postupcima pomaže činjenje tih zločina".²⁴¹³ Pretresno veće je dalje zaključilo:

[u] ovom slučaju, vodeća uloga optuženog u naporima MUP-a da se prikrije ubijanje civila kosovskih Albanaca i drugih lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima, organizovanjem tajnog transporta tela lica ubijenih od strane pripadnika srpskih snaga na Kosovu do tajnih masovnih grobnica na zemljištu koje je pripadalo MUP-u u Srbiji, zajedno s aktivnim merama koje je optuženi preduzimao da spreči svaku eventualnu istragu o okolnostima tog ubijanja, kao i činjenica da se nije postarao za to da sva krivična dela pripadnika snaga MUP-a budu prijavljena i istražena, a uzimajući u obzir njegov položaj kao načelnika RJB, značajno su doprinele činjenju tih krivičnih dela. Ove činjenice su dovoljno jake da mogu poslužiti kao osnov i za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje, kao i za osuđujuću presudu za učešće u UZP, kako bi se obuhvatilo ukupno kažnjivo ponašanje optuženog.²⁴¹⁴

831. Žalbena veće podseća da ništa samo po sebi ne onemogućava pretresna veća da izriču osuđujuće presude za neko krivično delo na osnovu više od jednog vida krivične odgovornosti, ukoliko je to neophodno jer bolje odražava ukupno kažnjivo ponašanje optuženog.²⁴¹⁵ Žalbena veće smatra da je Pretresno veće ispravno izložilo merodavno pravo vezano za izricanje osuđujućih presuda na osnovu više vidova odgovornosti.²⁴¹⁶ Žalbena veće dalje podseća da obim krivične odgovornosti osuđenog lica mora biti nedvosmisleno utvrđen²⁴¹⁷ i da pretresno veće mora "nedvosmisleno identifikovati vid(ove) odgovornosti po kojima je optuženi osuđen i njihov međusobni odnos".²⁴¹⁸ Žalbena veće naglašava da se, bez obzira na to da li se kao najprimereniji izabere pojedinačni ili višestruki oblik odgovornosti, osuđujuća presuda optuženom izriče se za krivično delo, a ne za vid odgovornosti.²⁴¹⁹ Iz toga sledi da svaka kazna koju pretresno veće odredi mora odgovarati ukupnom kažnjivom ponašanju osuđenog lica i da osuđeno lice ne sme više nego jednom biti kažnjeno za isto ponašanje.²⁴²⁰ Žalbena veće se u tom pogledu uverilo da je Pretresno veće izreklo Đorđeviću osuđujuću presudu za ta krivična dela jednom, na osnovu dva vida

²⁴¹² Prvostepena presuda, par. 2154–2158, 2162–2163. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2194.

²⁴¹³ Prvostepena presuda, par. 2163.

²⁴¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2194.

²⁴¹⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 483; Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 77. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 274.

²⁴¹⁶ Prvostepena presuda, par. 2194, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 483; Drugostepenu presudu u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122–123; Drugostepenu presudu u predmetu *Kamuhanda*, par. 77.

²⁴¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122.

²⁴¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 123. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122.

²⁴¹⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, Izdvojeno i delimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 405.

²⁴²⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122. V. takođe *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po Preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu Optužnice, 24. februar 1999. godine, par. 10. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, Izdvojeno mišljenje sudije Wolfganga Schomburga, par. 389.

odgovornosti, a ne, kako on tvrdi, dvaput za ista krivična dela.²⁴²¹ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je, formalnopravno, izricanje osuđujuće presude na osnovu više od jednog vida odgovornosti bilo u okvirima diskrecionog prava Pretresnog veća.

832. Žalbeno veće, međutim, primećuje da je, suprotno tvrdnjama tužilaštva,²⁴²² ponašanje na koje se Pretresno veće oslanjalo da utvrdi Đorđeviću odgovornost za pomaganje i podržavanje u potpunosti obuhvaćeno ponašanjem na koje se oslanjalo da utvrdi njegovo učešće u UZP-u, i da Pretresno veće nije pravilo nikakvu razliku između dela koje je Đorđević izvršio u odnosu na bilo koji od ta dva oblika odgovornosti.²⁴²³ U tim okolnostima, zaključak Pretresnog veća da su "ove činjenice dovoljno jake da mogu poslužiti kao osnov i za osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje [...] kako bi se obuhvatilo ukupno kažnjivo ponašanje [Đorđevića]" ne daje nikakvo objašnjenje odnosa između ta dva vida odgovornosti.²⁴²⁴ Pretresno veće, usled toga, nije konkretno navelo zašto su oba vida odgovornosti bila neophodna da bi se odrazilo njegovo ukupno ponašanje,²⁴²⁵ posebno u svetlu izričitog zaključka Veća da je Đorđevićeva "[p]rimarna krivična odgovornost [...] u ovom predmetu [...] po osnovu njegovog učešća [...] u udruženom zločinačkom poduhvatu".²⁴²⁶ Po mišljenju Žalbenog veća, to predstavlja propust da se iznese obrazloženo mišljenje, što predstavlja grešku u primeni prava.²⁴²⁷

833. Žalbeno veće će stoga razmotriti da li su osuđujuće presude i na osnovu pomaganja i podržavanja, i na osnovu činjenja putem UZP-a, neophodne da bi se odrazilo ukupno Đorđevićovo ponašanje. U svetlu činjenice da su ta dva vida odgovornosti utvrđena na osnovu potpuno istog ponašanja,²⁴²⁸ Žalbeno veće zaključuje da izricanje osuđujuće presude po oba vida nije neophodno da bi se odrazilo ukupno Đorđevićovo ponašanje. Žalbeno veće se u tom pogledu slaže s Pretresnim većem da Đorđevićeva "primarna krivična odgovornost" proizlazi iz njegovog učešća u UZP-u.²⁴²⁹ Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da osuđujuća presuda zasnovana isključivo na Đorđevićovom učešću u UZP-u u potpunosti odražava njegovo ukupno kažnjivo ponašanje.

²⁴²¹ V. Prvostepena presuda, par. 2194, 2230. *Contra* Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 380–381.

²⁴²² V. gore, par. 827; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 136]. Žalbeno veće napominje da je sugestija tužilaštva da se Pretresno veće, prilikom utvrđivanja odgovornosti za pomaganje i podržavanje, oslanjalo na delimično različito ponašanje neuverljiva. Tužilaštvo upućuje na jedan zaključni paragraf koji govori o Đorđevićevoj krivičnoj odgovornosti, a ignoriše druge zaključke Pretresnog veća o pomaganju i podržavanju (upor. Prvostepena presuda, par. 2194 i Prvostepena presuda, par. 2160–2164).

²⁴²³ Upor. Prvostepena presuda, par. 2154–2158 sa Prvostepena presuda, par. 2160–2164. Žalbeno veće posebno ukazuje na diskusiju Pretresnog veća o Đorđevićevom propustu da preduzme korake da spreči eventualnu istragu o zločinima, o njegovoj aktivnoj ulozi u angažovanju dobrovoljačkih i paravojnih jedinica i o njegovoj vodećoj ulozi u naporima MUP-a da se ubistva prikriju (v. Prvostepena presuda, par. 2154–2156, 2163).

²⁴²⁴ V. Prvostepena presuda, par. 2194.

²⁴²⁵ V. Prvostepena presuda, par. 2194.

²⁴²⁶ Prvostepena presuda, par. 2213 (naglasak dodat).

²⁴²⁷ V. gore, par. 14–15.

²⁴²⁸ Prvostepena presuda, par. 2154–2158, 2162–2163.

²⁴²⁹ Prvostepena presuda, par. 2213.

834. Žalbeno veće stoga delimično prihvata Đorđević žalbeni podosnov 18(A) i poništava zaključke Pretresnog veća koji se tiču tačaka 1-5 u pogledu pomaganja i podržavanja, i odbija preostali deo Đorđevićevog žalbenog podosnova 18(A). U svetlu ove odluke o poništavanju, Đorđević jedanaesti žalbeni osnov, u kojem se navode greške vezane za pomaganje i podržavanje, postaje bespredmetan.²⁴³⁰ O eventualnom uticaju ove odluke o poništavanju, kao i o pitanju da li je njegova kazna bila povećana zbog "dvostruke osuđujuće presude",²⁴³¹ govoriće se u delu ove presude posvećenom odmeravanju kazne.²⁴³²

B. Navodne greške u primeni prava kod izricanja višestrukih osuđujućih presuda prema članu 5 Statuta

835. Pretresno veće izreklo je Đorđeviću osuđujuće presude na osnovu člana 5 Statuta za deportaciju (tačka 1), druga nehumana dela (prisilno premeštanje) (tačka 2) i ubistvo (tačka 3), kao i za progon (tačka 5) putem istih tih krivičnih dela u osnovi.²⁴³³ Ono je zaključilo da su ta krivična dela sadržala materijalno različite elemente i da su stoga dopustivo kumulativna.²⁴³⁴

1. Argumenti strana u postupku

836. Đorđević iznosi tvrdnju da su kumulativne osuđujuće presude koje su mu izrečene za krivična dela deportacije, prisilnog premeštanja i ubistva, kao i za progon putem istog ponašanja na osnovu članu 5 Statuta nepravične i da su mu nanele štetu.²⁴³⁵ Prema njegovom mišljenju, "Pretresno veće nije pružilo adekvatno obrazloženje kojim bi pokazalo kako se ta krivična dela materijalno razlikuju i zašto osnovne optužbe nisu obuhvaćene specifičnijim krivičnim delom progona".²⁴³⁶ Đorđević dalje tvrdi da, u svetlu niza suprotnih mišljenja o tom pitanju u presudama Žalbenog veća i u jednoj nedavnoj presudi koju su donela Vanredna veća sudova Kambodže (dalje u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Duch*),²⁴³⁷ postoje "uverljivi razlozi da se to pitanje preispita i ponovo uvede prvobitna sudska praksa koja zabranjuje kumulativne osuđujuće presude na osnovu

²⁴³⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 296–303.

²⁴³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 396.

²⁴³² V. dole, par. 976-980.

²⁴³³ Prvostepena presuda, par. 2202, 2230. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2196–2201.

²⁴³⁴ Prvostepena presuda, par. 2198–2201.

²⁴³⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 399, 405; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 110, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Stanišić i Župljanin*, tom 2, par. 912.

²⁴³⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 405.

²⁴³⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 402–403, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, Sudija Wolfgang Schomburg i sudija Mehmet Güney prilažu zajedničko protivno mišljenje o kumulativnim osudama, Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, Protivno mišljenje sudije Güneya u vezi s kumulativnim osudama, Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, Zajedničko protivno mišljenje sudija Güneya i Schomburga o kumulativnom osuđivanju, Drugostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, Delimično protivno mišljenje sudije Güneya. *Prosecutor v. Gueka Eava Kainga alias "Duch"*, predmet br. 001/18-07-2007/ECCC/TC, Prvostepena presuda, 26. jul 2010, par. 563–565. Đorđević tvrdi da su dela u osnovi, ubistvo, deportacija i prisilno premeštanje, "već obuhvaćena osuđujućom presudom za progon putem istih tih krivičnih dela" (Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 136).

člana 5". Đorđević, shodno tome, traži od Žalbenog veća da poništi njegove osuđujuće presude na osnovu članu 5 Statuta u onoj meri u kojoj su kumulativne i odražavaju isto ponašanje.²⁴³⁸

837. Tužilaštvo u odgovoru navodi da Pretresno veće ima diskreciono pravo da Đorđeviću izrekne osuđujuće presude i za krivična dela deportacije, ubistva i prisilnog premeštanja, kao i za krivično delo progona putem tih istih dela.²⁴³⁹ Tužilaštvo u odgovoru dalje navodi da se Pretresno veće držalo čvrsto ustanovljene sudske prakse, prema kojoj su kumulativne osuđujuće presude dopustive tamo gde krivična dela iz člana 5 sadrže materijalno različite elemente i naglašava da u takav presedan ne bi trebalo olako zadirati.²⁴⁴⁰ Na kraju, tužilaštvo u odgovoru navodi da je Đorđević propustio da objasni po čemu je analiza Pretresnog veća nedovoljno obrazložena ili po čemu bi se precedentno pravo moglo okarakterisati kao praksa koja je još u razvoju.²⁴⁴¹

838. U replici, Đorđević navodi da je praksa izricanja kumulativnih presuda "počela krajem 2004. većinskom odlukom od samo 3 prema 2, čime je prekinuta višegodišnja ustaljena praksa".²⁴⁴²

2. Analiza

839. Praksa Međunarodnog suda o pitanju kumulativnih osuđujućih presuda čvrsto je ustanovljena. Žalbeno veće u predmetu *Čelebići* zauzelo je stav da je izricanje višestrukih krivičnih osuđujućih presuda po različitim statutarnim odredbama da bi se kaznilo isto ponašanje dopustivo samo ako "svaka od dotičnih odredbi sadrži materijalno različit element koji druga ne sadrži".²⁴⁴³ Taj test, koji je Međunarodni sud primenjivao od tog predmeta, shodno tome, "usredotočuje [se] na pravne elemente svakog krivičnog djela koje može biti predmetom kumulativne osude, a ne na ponašanje optuženog u osnovi djela."²⁴⁴⁴ Da bi se neki element smatrao materijalno različitim, on mora da "zahtijeva dokaz činjenice koji drugi element ne zahtijeva".²⁴⁴⁵ Žalbeno vijeće u predmetu *Kordić i Čerkez* iznelo je mišljenje da "[t]est za kumulativne osuđujuće presude služi dvjema svrhama: da se osigura da optuženi bude osuđen samo za zasebna krivična djela i, istovremeno, da se

²⁴³⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 406.

²⁴³⁹ Odgovor tužilaštva, par. 387.

²⁴⁴⁰ Odgovor tužilaštva, par. 387–389.

²⁴⁴¹ Odgovor tužilaštva, par. 390, gde se poziva na Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 399, 405.

²⁴⁴² Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 135.

²⁴⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 386; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 355; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1032–1033; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 173; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 82. V. Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*, par. 259.

²⁴⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 387, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 356. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1039–1043.

²⁴⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412–413. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 386; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 355; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1032–1033; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 173; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 82.

osigura da te osuđujuće presude u potpunosti odraze njegovu krivičnu odgovornost."²⁴⁴⁶ Ako u odnosu na dva krivična dela ovaj test nije zadovoljen, pretresno veće treba da izrekne osuđujuću presudu po užoj od dve odredbe.²⁴⁴⁷

840. Žalbena veće podseća da je već zauziman stav da su kumulativne presude za isto ponašanje na osnovu člana 5 Statuta dopustive kad je reč o krivičnim delima deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i progona kao zločina protiv čovečnosti.²⁴⁴⁸ Žalbena veće u predmetu *Kordić i Čerkez* zaključilo je da progon kao zločin protiv čovečnosti sadrži materijalno različit element od deportacije, drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) i ubistva kao zločina protiv čovečnosti, budući da progon zahteva da se dokaže da je nekom radnjom ili propustom faktički izvršena diskriminacija i da se dokaže da su ta radnja ili propust izvršeni s posebnom namerom da se diskriminiše.²⁴⁴⁹ Žalbena veće nije uverila Đorđevićeva tvrdnja da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez* test iz predmeta *Čelebići* pogrešno primenjen i podseća da je Žalbena veće u predmetu *Kordić i Čerkez* "jasno objasnilo razloge koji opravdavaju odstupanje od prakse iz ranijih predmeta".²⁴⁵⁰ Kasnije drugostepene presude, u predmetima *Stakić, Naletilić i Martinović*, i *Nahimana i drugi*, potvrdile su pristup usvojen u predmetu *Kordić i Čerkez*.²⁴⁵¹

841. Žalbena veće smatra neuverljivim Đorđevićeva tvrdnje, prema kojim "dalje neslaganje po ovom pitanju" i Prvostepena presuda u predmetu *Duch* predstavljaju "uverljive" razloge za preispitivanje prakse Međunarodnog suda.²⁴⁵² U nizu suprotnih mišljenja, uključujući i ono koje se odnosi na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, sudije Schomburg i Güney tvrdile su da su osuđujuće presude u okviru člana 5 i za progon i za druge zločine protiv čovečnosti nedopustivo kumulativne.²⁴⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Duch* potkrepljuje njihov stav.²⁴⁵⁴ Žalbena veće, međutim, napominje da njega ne obavezuju ni ta suprotna mišljenja ni Prvostepena presuda u predmetu *Duch*. Dalje, kao što je gore već navedeno, Žalbena veće u predmetu *Kordić i Čerkez* jasno je objasnilo razloge za svoje tumačenje standarda ustanovljenog u predmetu

²⁴⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1033.

²⁴⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 355–356; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1032–1033; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412–413; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 78–79.

²⁴⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 391; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 367.

²⁴⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 389, 391; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359–362; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041–1042.

²⁴⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 389, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040.

²⁴⁵¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1026–1027; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 587–591; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 355–367.

²⁴⁵² V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 399, 403.

²⁴⁵³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, Zajedničko protivno mišljenje sudije Wolfganga Schomburga i sudije Mehmeta Güneya o kumulativnom osuđivanju, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, Protivno mišljenje sudije Güneya u vezi s kumulativnim osudama, Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, Zajedničko protivno mišljenje sudija Güneya i Schomburga o kumulativnom osuđivanju, Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, Delimično protivno mišljenje sudije Güneya.

²⁴⁵⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Duch*, par. 565.

Čelebići,²⁴⁵⁵ a kasnije drugostepene presude potvrdile su pristup iz predmeta *Kordić i Čerkez*.²⁴⁵⁶ Žalbeno veće, shodno tome, ne vidi nikakve uverljive razloge za odstupanje od svoje čvrsto ustanovljene prakse.

842. Žalbeno veće je takođe uvereno da se osuđujuće presude zasnovane na istim delima mogu izreći za krivična dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja), ubistva i progona na osnovu člana 5 Statuta. Žalbeno veće, shodno tome, zaključuje da Pretresno veće nije pogrešilo u primeni prava kada je izreklo kumulativne osuđujuće presude za ta krivična dela.

843. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće u celini odbija Đorđevićev žalbeni podosnov 18(B).

XIX. PRVI ŽALBENI OSNOV TUŽILAŠTVA: ODGOVORNOST ZA PROGONE PUTEM SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

A. Uvod

844. Pretresno veće ja zaključilo da su dve mlade žene, svedokinja K14 (u Prištini) i svedokinja K20 (u selu Beleg, u opštini Dečani) silovane i da je za obe ustanovljeno seksualno zlostavljanje.²⁴⁵⁷ Pretresno veće nije se uverilo da su dokazani drugi navodi o delima seksualnog zlostavljanja.²⁴⁵⁸ Dalje, Pretresno veće nije se uverilo da je utvrđeno krivično delo progona u vezi s ustanovljenim delima seksualnog zlostavljanja pošto nije utvrdilo da su izvršena s potrebnom diskriminatornom namerom.²⁴⁵⁹ Pošto se u Optužnici optužbe za seksualno zlostavljanje ne navode izuzev kao delo u osnovi progona, Pretresno veće nije moglo da Đorđeviću izrekne osuđujuću presudu za seksualno zlostavljanje.²⁴⁶⁰

²⁴⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 389, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1040. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 230–233; Drugostepena presuda u predmetu *Vasilijević*, par. 144–146; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 188.

²⁴⁵⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1026–1027; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*,

par. 587–591; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 355–367.

²⁴⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 838, 1151, 1791, 1793. Žalbeno veće konstatuje da je u tim zaključcima Pretresno veće identifikovalo te dve silovane žene kao "jednu mladu kosovsku Albanku [koju] su policajci odveli iz njene kuće u opštini Priština u hotel" i kao "jednu mladu ženu, kosovsku Albanku, koju su vojnici VJ u noći između 29. i 30. marta 1999 u selu Beleg[...] više puta silovali" (Prvostepena presuda, par. 1791, 1793). Međutim, iz konteksta je jasno da Pretresno veće govori o svedokinji K14, odnosno svedokinji K20 (v. Prvostepena presuda, par. 833, 838, 1151, 1791, 1793 i reference na koje se tamo poziva). Žalbeno veće će stoga te dve mlade žene u ovoj Presudi pominjati koristeći njihove pseudonime.

²⁴⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 832, 1792, 1794–1795.

²⁴⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 1796–1797.

²⁴⁶⁰ V. Optužnica, par. 72–73, 75, 77. U Optužnici se pod tačkom 5 navodi da je Đorđević odgovoran za progone putem seksualnog zlostavljanja počinjenog od strane snaga SRJ i Srbije (Optužnica, par. 77(c)).

845. U okviru prvog žalbenog osnova, tužilaštvo navodi da je Pretresno veće pogrešilo zato što nije ustanovilo sledeće: (i) seksualno zlostavljanje jedne mlade kosovske Albanke²⁴⁶¹ u konvoju u opštini Priština i dve mlade kosovske Albanke u Belegu, u opštini Dečani; (ii) krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja te tri devojke, kao i svedokinje K14 i svedokinje K20; i (iii) da je Đorđević bio odgovoran za te zločine prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.²⁴⁶² Tužilaštvo traži od Žalbenog veća da Đorđeviću izrekne osuđujuću presudu za progone putem seksualnog zlostavljanja kao zločina protiv čovečnosti i da mu poveća kaznu.²⁴⁶³ Đorđević navodi da tužilaštvo nije pokazalo nikakve greške u osporavanim delovima Prvostepene presude i da, u svakom slučaju, Žalbeno veće nema ovlašćenja da izriče nove osuđujuće presude ili poveća kaznu pošto ne postoji pravo na ulaganje dalje žalbe.²⁴⁶⁴ Žalbeno veće će se redom baviti tim argumentima.

B. Navodne greške u vezi sa zaključcima o seksualnom zlostavljanju

1. Uvod

846. Pretresno veće je zaključilo da seksualno zlostavljanje jedne devojke, kosovske Albanke, u konvoju u Prištini i dve mlade kosovske Albanke u Belegu navedeno u Optužnici nije utvrđeno zbog nedostatka neposrednih dokaza.²⁴⁶⁵

847. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, tražeći da se predоче neposredni dokazi, pogrešno ocenilo da su dokazi koje ima pred sobom nedovoljni da bi se dokazala ta dela seksualnog zlostavljanja.²⁴⁶⁶ Tužilaštvo tvrdi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz dokaza taj da su devojka, kosovska Albanka, u konvoju i dve mlade žene u selu Beleg seksualno zlostavljane i da je, prema tome, Pretresno veće pogrešilo kad je donelo drugačiji zaključak.²⁴⁶⁷

848. Đorđević odgovara da tužilaštvo "prosto ponavlja dokaze", ne pokazujući kako je Pretresno veće propustilo da ih uzme u obzir.²⁴⁶⁸ On tvrdi da je Pretresno veće postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjem kad je odbilo da se osloni isključivo na posredne ili indirektne dokaze.²⁴⁶⁹

²⁴⁶¹ Pretresno veće uglavnom koristi izraz "devojka" za ženu iz konvoja. Međutim, nema dokaza koji ukazuju na njenu tačnu dob i da li bi je trebalo zvati devojkom ili mladom ženom. Žalbeno veće konstatuje da svedokinja K14 u svom iskazu govori o sebi i kao devojci i kao mladoj ženi (v. K14, 24. septembar 2009, T. 8997–8998, 9024–9025 (zatvorena sednica); DP P1325 (poverljivo), str. 3–4; P1326 (poverljivo), str. 1426). Žalbeno veće će i dalje u ovoj presudi koristiti izraz "devojka", umesto izraza "mlada žena", ali ističe da to nikako ne podrazumeva da način na koji je tretirana tokom navedenih događaja treba smatrati ozbiljnijim.

²⁴⁶² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1, 4–56; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 176–191, 199–206.

²⁴⁶³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 56; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 178, 206.

²⁴⁶⁴ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 3–6, 54.

²⁴⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 1792, 1794. Pretresno veće je takođe zaključilo da nisu dokazani navodi o delima seksualnog zlostavljanja u opštini Srbica i Prizren (Prvostepena presuda, par. 1795). Tužilaštvo nije uložilo žalbu na ovaj zaključak.

²⁴⁶⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 5, 18.

²⁴⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 5, 18, 22, 24, 34, 39.

²⁴⁶⁸ Đorđevićev odgovor, par. 33, 35.

849. U ovom paragrafu Žalbno veće će izneti elemente seksualnog zlostavljanja. Potom će se baviti argumentima u vezi s navodima o seksualnom zlostavljanju devojke u konvoju, u opštini Priština, i dve devojke u Belegu.

2. Definicija i elementi seksualnog zlostavljanja

850. Žalbno veće konstatuje da je nekoliko pretresnih veća raspravljalo o definiciji i elementima seksualnog zlostavljanja, manje ili više detaljno.²⁴⁷⁰ Pretresna veća su zaključila da je krivično delo seksualnog zlostavljanja šire od silovanja i da "uključuje sve teške povrede integriteta ličnosti seksualnog karaktera putem prinude, prijetnje, sile ili zastrašivanja, na način koji ponižava i degradira dostojanstvo žrtve".²⁴⁷¹ Žalbno veće napominje da je Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi*, nakon detaljne analize, utvrdilo sledeće elemente seksualnog zlostavljanja:

- (a) fizički izvršilac čini delo seksualnog karaktera nad nekom drugom osobom, uključujući zahtev da ta osoba izvrši takvo delo;
- (b) tim delom se narušava fizički integritet žrtve ili to delo predstavlja napad na lično dostojanstvo žrtve;
- (c) žrtva ne pristaje na to delo;
- (d) fizički izvršilac hotimično čini to delo;
- (e) fizički izvršilac je svestan da je do tog dela došlo bez pristanka žrtve.²⁴⁷²

851. Ovu definiciju preuzelo je i Pretresno veće u ovom predmetu.²⁴⁷³ Mada se uverilo da ova definicija tačno odražava elemente seksualnog zlostavljanja (izuzev silovanja), Žalbno veće zaključuje da bi je bilo korisno proširiti.

852. Očito je da je za delo seksualnog zlostavljanja potrebno utvrditi da je izvršeno delo seksualnog karaktera. Žalbno veće konstatuje da se za to delo mora utvrditi da je došlo narušavanja fizičkog ili moralnog integriteta žrtve.²⁴⁷⁴ Često su mete ili objekti seksualnog napada delovi tela koji

²⁴⁶⁹ V. Đorđevićev odgovor, par. 33–34.

²⁴⁷⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 195–201; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186.

²⁴⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186 (u tim predmetima, definicija seksualnog zlostavljanja nije osporena u žalbenom postupku). V. Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 180, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 688 (ni ovde definicija seksualnog zlostavljanja nije osporena u žalbenom postupku). V. Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, u kom je Pretresno veće zaključilo da je "seksualno nasilje, koje obuhvata silovanje, svako delo seksualnog karaktera koje se izvrši nad nekom osobom u okolnostima koje podrazumevaju prinudu. [Ono] nije ograničeno na fizički nasrtaj na ljudsko telo i može da obuhvati dela koja ne podrazumevaju penetraciju pa čak ni fizički kontakt." (Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688. Ova definicija takođe nije osporena u žalbenom postupku).

²⁴⁷² Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 201.

²⁴⁷³ Prvostepena presuda, par. 1768.

²⁴⁷⁴ V. Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186.

se obično povezuju sa seksualnošću. Međutim, nije potrebno da dođe do fizičkog kontakta da bi se neko delo okvalifikovalo kao delo seksualnog karaktera.²⁴⁷⁵ Dovoljno je da izvršilac prisili žrtvu da vrši ili posmatra određene postupke, ako postupci izvršioca služe da ponize i degradiraju žrtvu u seksualnom smislu.²⁴⁷⁶ Dalje, Žalbena veće se slaže s Pretresnim većem u predmetu *Milutinović i drugi* koje navodi da bi "bilo neprimereno da se [...] naglasak stavi na seksualno zadovoljenje izvršioca. U kontekstu oružanog sukoba, seksualno ponižavanje i degradiranje žrtve je mnogo bitniji faktor od zadovoljenja izvršioca" pošto je upravo seksualno ponižavanje i degradacija ono što "daje specifičnost tom krivičnom delu".²⁴⁷⁷ Što se tiče pitanja pristanka, Žalbena veće smatra da svaki oblik prinude, uključujući dela nasilja ili pretnje nasiljem (fizičkim ili psihičkim), zloupotrebe ovlašćenja, svaki oblik pretnje i uopšteno opresivne okolnosti, može da predstavlja dokaz o odsustvu pristanka i često ukazuje upravo na to.²⁴⁷⁸ Osim toga, status zatočenika, posebno za vreme oružanog sukoba, obično poništava pristanak.²⁴⁷⁹

3. Devojka, Albanka s Kosova, u konvoju u opštini Priština

853. Pretresno veće je uzelo u obzir iskaz svedokinje K14 o tome da su, negde u aprilu 1999. godine, dva čoveka u Lukaru/Llukar s traktora skinuli jednu mladu Albanku s Kosova, koja je s ostalim raseljenim licima putovala u konvoju iz Graštice/Grashticë, u opštini Priština, u grad Prištinu. Jedan od njih bio je policajac, a drugi je imao noževe i nosio je maskirne pantalone.²⁴⁸⁰ Čovek u maskirnim pantalonama odveo je devojku u šumu, a policajac mu je čuvao stražu.²⁴⁸¹ Kad se vratio iz šume, policajac je s devojkom otišao u šumu.²⁴⁸² Pretresno veće je uzelo u obzir iskaz svedokinje K14 o tome da su ljudi u konvoju čuli kako devojka vrišti i plače u šumi i da je, kad su je otprilike pola sata kasnije vratili u konvoj, bila sva crvena od plača.²⁴⁸³ Pretresno veće je takođe konstatovalo da je, mada je na sebi imala odeću kad je odvedena u šumu, "[b]ila [...] bosonoga, umotana u cebe i činilo se da je naga" po povratku u konvoj.²⁴⁸⁴ Pretresno veće je zaključilo da su dokazi o navodnom seksualnom zlostavljanju nedovoljni da bi se na osnovu njih mogao izvesti zaključak o seksualnom

²⁴⁷⁵ V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 199; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688.

²⁴⁷⁶ V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 199; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186.

²⁴⁷⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 199.

²⁴⁷⁸ V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 200.

²⁴⁷⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 396; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 132–133; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 200.

²⁴⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁴⁸¹ Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁴⁸² Prvostepena presuda, par. 832.

²⁴⁸³ Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁴⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 832, 1792, s dodatnim referencama.

zlostavljanju, pri čemu je posebno konstatovalo nedostatak neposrednih dokaza o tome šta se desilo u šumi.²⁴⁸⁵

(a) Argumenti strana u postupku

854. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da devojka odvedena iz konvoja nije bila podvrgnuta seksualnom zlostavljanju.²⁴⁸⁶ Prema mišljenju tužilaštva, svedokinja K14 je videla da su dva muškarca seksualno zlostavljala tu devojku: policajac i jedan čovek koji je imao noževe i nosio maskirne pantalone.²⁴⁸⁷ Tužilaštvo navodi da je namera tih muškaraca bila jasna kad su devojci rekli da je lepa i kad su je iz konvoja odvuikli u šumu.²⁴⁸⁸ Prema mišljenju tužilaštva, konkretne okolnosti tog događaja dodatno potvrđuju da je devojka bila seksualno zlostavljana. U te okolnosti spada to da su muškarci s devojkom išli u šumu naizmenično i jedan drugom čuvali stražu, da se nakon tog incidenta devojka vratila umotana u ćebe i da se činilo da je naga, kao i da "[n]a njoj nije bilo modrica ili krvarenja koji bi mogli objasniti zašto je vrištala."²⁴⁸⁹

855. Dorđević odgovara da niko nije video šta se s tom devojkom dogodilo u šumi, a da ona nije nikom rekla šta se desilo.²⁴⁹⁰ On tvrdi da je jedini raspoloživi dokaz pretpostavka svedokinje K14 u vezi s tim "šta se možda desilo devojci" koja je odvedena iz konvoja i da je Pretresno veće postupilo prema svom diskrecionom ovlašćenju kad je odbilo da se osloni isključivo na njene posredne dokaze kako bi zaključilo da seksualno zlostavljanje nije utvrđeno.²⁴⁹¹

(b) Analiza

856. Žalbeno veće podseća na to da su pretresnim većima poverena široka diskreciona ovlašćenja za ocenjivanje dokaza.²⁴⁹² Shodno tome, Žalbeno veće neće olako dovesti u pitanje činjenične nalaze nekog pretresnog veća.²⁴⁹³ Ono će to uraditi samo kad bude smatralo da nijedan razuman presuditelj

²⁴⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁴⁸⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 18–24; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179.

²⁴⁸⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 18, 20.

²⁴⁸⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 20–22, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 832, DP P1325 (poverljivo), str. 3–4.

²⁴⁸⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 20–22. Tužilaštvo dalje konkretno upućuje na činjenicu da su ljudi u konvoju mogli čuti devojku kako vrišti i da joj je lice bilo crveno od plača kad je vraćena u konvoj (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 20–22, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 832, DP P1325 (poverljivo), svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997–8998 (zatvorena sednica)).

²⁴⁹⁰ Dorđevićev odgovor, par. 34.

²⁴⁹¹ Dorđevićev odgovor, par. 33–34.

²⁴⁹² V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30–32; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 47.

²⁴⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 11. V. takođe gore, par. 17.

o činjenicama ne bi doneo osporavanu odluku.²⁴⁹⁴ Žalbena veće će oceniti da li bi ijedan razuman presuditelj o činjenicama zaključio da su dati dokazi nedovoljni da se na osnovu njih donese zaključak o seksualnom zlostavljanju devojke u konvoju.

857. S obzirom na nedostatak neposrednih dokaza o kojem govori Pretresno veće, Žalbena veće podseća da pretresno veće može utvrditi postojanje određene činjenice od koje zavisi krivica optuženog na osnovu posrednih dokaza samo ukoliko je to jedini zaključak koji se razumno može izvesti iz predloženih dokaza.²⁴⁹⁵ To takođe znači da nije potrebno da navedena žrtva lično svedoči u nekom predmetu da bi pretresno veće zaključilo da je krivično delo izvršeno. Što se tiče navoda o seksualnom zlostavljanju devojke u konvoju, Žalbena veće smatra da su činjenice da su je ljudi u konvoju čuli kako vrišti i plače, kao i da se vratila u konvoj lica crvenog od plača,²⁴⁹⁶ jasne indikacije da su je ta dva muškarca zlostavljala u šumi. Dalje, kao što je Pretresno veće konstatovalo, kad je odvedena u šumu, devojka je na sebi imala odeću, ali se vratila umotana u ćebe i činilo se da je naga.²⁴⁹⁷ Žalbena veće smatra da je, u situaciji kada se čuje da mlada devojka koju su muškarci odveli na neko sakriveno mesto vrišti i plače a onda se vrati očigledno naga, jedino razumno zaključiti da je bila podvrgnuta zlostavljanju seksualnog karaktera.²⁴⁹⁸ Taj zaključak dalje potkrepljuju: (i) sugestivan komentar jednog od muškaraca dok je devojku izvodio iz konvoja,²⁴⁹⁹ (ii) činjenica da su se muškarci smenjivali na straži i da su išli u šumu da budu sami s devojkom,²⁵⁰⁰ (iii) očigledna emotivna trauma devojke kad se vratila u konvoj mada na sebi nije imala vidljive spoljne znakove nasilja kao što su modrice ili krvarenje, koji bi inače mogli da objasne zašto je vrištala i plakala,²⁵⁰¹ i (iv) iskaz svedokinje K14 da je čovek koji je imao noževe i nosio maslinaste

²⁴⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 13. V. takođe gore, par. 16.

²⁴⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 303; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 49.

²⁴⁹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁴⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁴⁹⁸ Upor. Prvostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 32, gde je Pretresno veće zaključuje sledeće: "[m]ada svedokinja AP nije bila očevidac silovanja Goretta i Languide, Veće zaključuje da ih je optuženi silovao na osnovu sledećih faktora: svedokinja je videla optuženog kako devojke uvodi u svoju kuću; čula je kako žrtve vrište, pominju ime optuženog i govore da one 'nisu očekivale od njega da im to uradi'; na kraju, svedokinja je videla optuženog kako žrtve izvodi iz svoje kuće, potpuno nage, i primetila da su hodale 'raširenih nogu'" (Prvostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 32). Žalbena veće je potvrdilo da je, na osnovu tih dokaza, od pretresnog veća bilo razumno da zaključi da su te devojke bile silovane (Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 50). Međutim, Žalbena veće nije potvrdilo zaključak da je optuženi lično izvršio silovanje (Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 51–52).

²⁴⁹⁹ V. DP P1325 (poverljivo), str. 3–4; P1326 (poverljivo), str. 1426; svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997, 9024 (zatvorena sednica). Prema rečima svedokinje K14, jedan od muškaraca je devojci rekao "Dođi sa mnom. Jako si lepa" (DP P1325 (poverljivo), str. 3; DP P1326 (poverljivo), str. 1426; svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997, 9024 (zatvorena sednica)). Upor. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 22.

²⁵⁰⁰ V. Prvostepena presuda, par. 832, gde se upućuje na DP P1325 (poverljivo), str. 4, svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 9024–9026 (zatvorena sednica).

²⁵⁰¹ V. Prvostepena presuda, par. 832 (gde se upućuje na DP P1325 (poverljivo), str. 4, svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997 (zatvorena sednica)), 1792. Prema rečima svedokinje K14, devojka nije imala nikakve modrice ili

maskirne pantalone "bio na lošem glasu".²⁵⁰² Žalbeno veće zaključuje da bi svaki razuman presuditelj o činjenicama kome bi bili predočeni ovi dokazi zaključio da je jedini razuman zaključak taj da je nad tom devojkom izvršeno delo seksualnog karaktera kojim je ugroženo njeno pravo na fizički integritet i/ili koje je predstavljalo napad na njeno lično dostojanstvo. Štaviše, okolnosti, uključujući činjenicu da su ti muškarci devojku "odvukli" u šumu i da se odatle čulo kako vrišti, više i plače, potvrđuju da devojka nije dala pristanak i da su ta dva muškarca toga bila svesna.²⁵⁰³

858. Žalbeno veće smatra da Đorđevićev argument da je svedokinja K14 jedina koja je svedočila o tom napadu i da njen iskaz nije potkrepljen ne dovodi u pitanje taj zaključak.²⁵⁰⁴ S tim u vezi, Žalbeno veće podseća na to da se svedočenje jednog jedinog svedoka može prihvatiti i da nije potrebno da bude potkrepljeno, čak i kad se odnosi na pravno relevantnu činjenicu.²⁵⁰⁵ Osim toga, mada svedokinja K14 nije bila neposredni očevidac onog što su ti muškarci uradili devojci u šumi, Žalbeno veće smatra da svedočenje svedokinje K14 nije prosto zasnovano na "pretpostavci", kao što to Đorđević navodi.²⁵⁰⁶ Naprotiv, ono uključuje ono što je svedokinja K14 lično videla i čula neposredno pre, za vreme i nakon što je devojka odvedena u šumu.²⁵⁰⁷ Osim toga, Žalbeno veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da je svedočenje svedokinje K14 pouzdano.²⁵⁰⁸ Isto tako, Đorđević nije konkretno osporio verodostojnost svedokinje K14.

859. S obzirom na sve te faktore, Žalbeno veće smatra da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi zaključio da ti dokazi nisu dovoljni da se na osnovu njih utvrdi da su dva muškarca, od kojih je jedan bio policajac, seksualno zlostavljala mladu kosovsku Albanku u konvoju. Shodno tome, Žalbeno veće zaključuje da je tužilaštvo pokazalo da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj proceni dokaza. Žalbeno veće će se u sledećem poglavlju baviti navodom tužilaštva da ovo seksualno zlostavljanje predstavlja krivično delo progona.²⁵⁰⁹

krvarenje, ali je izgledala "potpuno drugačije" kad je vraćena u konvoj, lica crvenog od plača (DP P1325 (poverljivo), str. 4; svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997 (zatvorena sednica)).

²⁵⁰² DP P1325 (poverljivo), str. 4.

²⁵⁰³ DP P1325 (poverljivo), str. 3–4; svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997 (zatvorena sednica).

²⁵⁰⁴ V. Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 34.

²⁵⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 492, 506; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 154. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 215 (gde se navodi da "pretresna vijeća ništa ne sprečava da se oslone na nepotkrijepljene dokaze; ona po svom slobodnom nahođenju mogu, u zavisnosti od okolnosti slučaja, odlučiti da li je potkrepa neophodna ili mogu da se oslone na nepotkrijepljen, ali inače vjerodostojan, iskaz svedoka").

²⁵⁰⁶ V. Đorđevićev odgovor, par. 34.

²⁵⁰⁷ DP P1325 (poverljivo), DP P1326 (poverljivo); svedokinja K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8997–8998, 9024, 9026 (zatvorena sednica).

²⁵⁰⁸ Pretresno veće je navelo da je uzelo u obzir razlike u svedočenju svedokinje o određenim pitanjima, ali je zaključilo da te razlike ne utiču na pouzdanost njenog svedočenja (Prvostepena presuda, par. 833, fusnota 3209).

²⁵⁰⁹ V. dole, poglavlje XIX.C.3.

4. Dve mlade kosovske Albanke u Belegu

860. Dve mlade kosovske Albanke zatočene su u Belegu u noći između 29. i 30. marta 1999. zajedno s grupom drugih žena i dece, među kojima su bile svedokinja K20 i svedokinja K58.²⁵¹⁰ Pretresno veće je zaključilo da su te noći svedokinju K20 silovali pripadnici srpskih snaga.²⁵¹¹ Razmatrajući navodno seksualno zlostavljanje ove dve druge devojke, Pretresno veće je podsetilo na sledeće svedočenje svedokinje K58:

vojnici [su] tokom noći između 29. i 30. marta 1999. godine u selu izdvajali i na duže vreme odvodili i druge mlade kosovske Albanke. Devojke bi vraćali uplakane i raščupane. Svedoci su čuli kako jedna od njih kaže majci da je silovana.²⁵¹²

Pretresno veće je zaključilo sledeće: "[U] nedostatku drugih dokaza [Veće ne] može da konstatuje da su te dve žene bile podvrgnute seksualnom zlostavljanju."²⁵¹³

(a) Argumenti strana u postupku

861. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da dve mlade kosovske Albanke nisu bile seksualno zlostavljane u noći između 29. i 30. marta 1999, pošto nije uzelo u obzir relevantno svedočenje svedokinje K20.²⁵¹⁴ Tužilaštvo navodi da bi Pretresno veće, da je uzelo u obzir sve relevantne dokaze, uključujući i svedočenje svedokinje K20, zaključilo da su te dve mlade žene bile seksualno zlostavljane.²⁵¹⁵ Prema mišljenju tužilaštva, dokazi pokazuju da su dve mlade žene odvedene u jednu spaljenu kuću zajedno sa svedokinjom K20,²⁵¹⁶ koja je videla kako srpske snage u sobu odvođe jednu od tih žena i čula krike obe žene.²⁵¹⁷ Tužilaštvo tvrdi da zaključak da su te dve mlade žene bile seksualno zlostavljane dodatno potkrepljuje činjenica da su tokom iste noći i druge mlade kosovske Albanke seksualno zlostavljane.²⁵¹⁸

862. Đorđević odgovara da dokazi predloženi u vezi s navodima o seksualnom zlostavljanju dve mlade žene u Belegu nisu potkrepljeni i da se radi o dokazima iz druge ruke.²⁵¹⁹ On tvrdi da

²⁵¹⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1149–1152, s dodatnim referencama.

²⁵¹¹ Prvostepena presuda, par. 1151, 1793. V. takođe dole, odeljak XIX.C.

²⁵¹² Prvostepena presuda, par. 1794 (reference izostavljene). V. takođe Prvostepena presuda, par. 1152, gde se upućuje na DP P1080, str. 6, DP P1081, str. 7468, svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299.

²⁵¹³ Prvostepena presuda, par. 1794.

²⁵¹⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 5, 34, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1794, DP P1279 (poverljivo), str. 5–6, P1281 (poverljivo), str. 2532; Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 10. V. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179, 182.

²⁵¹⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 34; Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 10.

²⁵¹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 34-35.

²⁵¹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 36; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 182.

²⁵¹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 37. Tužilaštvo upućuje na svedočenje da su tokom te noći srpski vojnici na duže vreme odvodili u malim grupama druge žene, koje su se vraćale uplakane i raščupane, i da su svedoci čuli kako jedna od njih kaže da je bila silovana (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 37, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1151–1152, 1794). V. Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 182.

²⁵¹⁹ Đorđevićev odgovor, par. 34.

svedočenje svedokinje K58 o tom događaju predstavlja dokaze iz druge ruke, pošto je ona slučajno čula jednu devojku kako svojoj majci kaže da je bila silovana.²⁵²⁰ Đorđević dodaje da svedokinja K58 nije poznavala devojku koja je svojoj majci rekla da je bila silovana..²⁵²¹ Shodno tome, moguće je da je svedokinja K58 slučajno čula svedokinja K20, za koju je utvrđeno da je bila seksualno zlostavljana, kako majci kaže da je bila silovana.²⁵²² Đorđević dalje navodi da su obe mlade žene rekle svedokinji K20 da nisu bile silovane i da je, prema tome, pretpostavka svedokinje K20 jedina osnova za utvrđivanje da su one bile podvrgnute seksualnom zlostavljanju.²⁵²³ Đorđević tvrdi da je Pretresno veće postupilo u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjem kad je odbilo da se osloni isključivo na posredne dokaze prilikom donošenja zaključka o seksualnom zlostavljanju vezanom za ovaj incident.²⁵²⁴

(b) Analiza

863. Kada je zaključilo da nije utvrđeno da su dve mlade žene bile seksualno zlostavljane u Belegu, Pretresno veće se oslonilo isključivo na svedočenje svedokinje K58.²⁵²⁵ Shodno tome, Pretresno veće je propustilo da uzme u obzir svedočenje svedokinje K20 o ovom incidentu, uprkos tome što je njeno svedočenje prethodno razmotrilo u kontekstu opisa događaja u Belegu, zaključilo da je ona verodostojan svedok i oslonilo se na njeno svedočenje da bi utvrdilo da je bila silovana.²⁵²⁶

864. Žalbena veće podseća na to da, mada pretresno veće nije obavezno da se osvrne na svaki dokaz koji je u sudskom spisu, propust da razmotri dokaz koji je nesumnjivo relevantan predstavlja grešku u primeni prava.²⁵²⁷ Svedokinja K20 je poznavala druge dve mlade žene.²⁵²⁸ Srpske snage odvele su zajedno te tri mlade žene iz sobe u kojoj su bile držane u obližnju kuću, u kojoj je svedokinja K20 silovana, a druge dve mlade žene su, kako se navodi, u isto vreme bile seksualno zlostavljane.²⁵²⁹ Uzimajući u obzir očitu relevantnost svedočenja svedokinje K20 za zaključak

²⁵²⁰ Đorđevićev odgovor, par. 34, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1794.

²⁵²¹ Đorđevićev odgovor, par. 34, gde se upućuje na DP P1080, str. 9.

²⁵²² Đorđevićev odgovor, par. 34.

²⁵²³ Đorđevićev odgovor, par. 34, gde se upućuje na DP P1279 (poverljivo), str. 6.

²⁵²⁴ Đorđevićev odgovor, par. 33.

²⁵²⁵ Prvostepena presuda, par. 1794. Pretresno veće je podsetilo na iskaz svedokinje K58 da su vojnici tokom noći izdvojili nekoliko žena i odveli ih iz sobe i da su te žene, kad su se vratile, sve bile uplakane i raščupane, kao i da su jednu od njih svedoci čuli kako svojoj majci kaže da je bila silovana. Pretresno veće je konstatovalo da drugi dokazi nisu predočeni (Prvostepena presuda, par. 1794, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1152).

²⁵²⁶ Prvostepena presuda, par. 1148–1151, 1793, i reference na koje se tamo poziva.

²⁵²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 498; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 382. Žalbena veće takođe podseća da se polazi od pretpostavke da je pretresno veće ocenilo sve dokaze koji su mu predočeni, osim ako ne postoje naznake da je pretresno veće potpuno zanemarilo neki konkretan dokaz (Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23).

²⁵²⁸ DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2513, 2527.

²⁵²⁹ DP P1279 (poverljivo), str. 4–6; DP P1280, str. 4–6; DP P1281 (poverljivo), str. 2526–2527, 2558; DP P1282 (poverljivo), str. 10063–10064; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8494, 8502–8503 (zatvorena sednica). V.

Pretnosnog veća o seksualnom zlostavljanju kojem su, prema navodima, podvrgnute druge dve mlade žene, propust Pretnosnog veća da ovo svedočenje uzme u obzir predstavlja grešku u primeni prava.

865. S obzirom na tu grešku, Žalbeno veće će sad ispitati svedočenje svedokinje K20 u vezi s navodima o seksualnom zlostavljanju dve mlade žene, koje su, zajedno s njom, pripadnici srpskih snaga odveli u kuću. Žalbeno veće će utvrditi da li se, na osnovu svih raspoloživih dokaza, uverilo van razumne sumnje da je jedini razuman zaključak taj da su te dve mlade žene bile seksualno zlostavljane.²⁵³⁰

866. U noći između 29. i 30. marta 1999. godine pripadnici srpskih snaga ušli su u sobu gde su te dve mlade žene držali zajedno s jednom grupom drugih žena i dece kosovskih Albanaca.²⁵³¹ Ti muškarci su rekli da su im potrebni ljudi da im pomognu da očiste kuću i neke starije žene ponudile su se da odu sa vojnicima.²⁵³² Međutim, vojnici su im rekli da ostanu u sobi.²⁵³³ Potom su vojnici "uz pomoć baterijske lampe pogledali lica ljudi u sobi" i sa sobom odveli svedokinju K20 i još dve mlade žene.²⁵³⁴ Te tri devojke zajedno su odvedene u različite sobe u jednoj obližnjoj kući.²⁵³⁵ Svedokinja K20 je počela da vrišti dok ju je vojnik svlačio.²⁵³⁶ Međutim, jedan policajac koji je držao stražu i govorio albanski rekao je: "[Š]ta vrištiš? [Z]ar i one druge nisu devojke?"²⁵³⁷ Potom je taj vojnik odveo svedokinju K20 u jedno kupatilo gde ju je silovalo nekoliko vojnika.²⁵³⁸ Prema rečima svedokinje K20, dok je bila u kući čula je krike druge dve žene, a krike jedne od njih je posebno jasno čula jer je bila u sobi pored kupatila u kojem je svedokinja K20 silovana.²⁵³⁹ Svedokinja K20 je izjavila sledeće: "[I]sto ono što se desilo meni mora da se desilo i njima. Njihovo vrištanje je bilo isto kao i moje dok su me silovali."²⁵⁴⁰ Po povratku u sobu u kojoj je držana grupa žena i dece, jedna od dve mlade žene rekla je svedokinji K20 da je čistila, a obe su rekle svedokinji K20 da im vojnici nisu

takođe Prvostepena presuda, par. 1150–1151; DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7467–7468, 7476–7477; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299, 7329–7330, 7343.

²⁵³⁰ V. gore, par. 15. Upor. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 34–39.

²⁵³¹ Prvostepena presuda, par. 1149–1150; DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2526–2527, 2558; DP P1282 (poverljivo), str. 10063–10064; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8494 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7467–7468, 7477–7478; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299, 7329–7330, 7343.

²⁵³² Prvostepena presuda, par. 1150; DP P1079 (poverljivo), str. 6; DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2558; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299, 7343.

²⁵³³ Prvostepena presuda, par. 1150; DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4.

²⁵³⁴ Prvostepena presuda, par. 1149–1150; DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2526–2527, 2558; DP P1282 (poverljivo), str. 10063–10064; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8494 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7467–7468, 7477–7478; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299, 7329–7330, 7343.

²⁵³⁵ Prvostepena presuda, par. 1151; DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8503 (zatvorena sednica).

²⁵³⁶ DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5; DP P1281 (poverljivo), str. 2529. V. Prvostepena presuda, par. 1151.

²⁵³⁷ DP P1281 (poverljivo), str. 2529–2530. V. Prvostepena presuda, par. 1151.

²⁵³⁸ Prvostepena presuda, par. 1151, 1793; DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5; DP P1281 (poverljivo), str. 2529–2532.

²⁵³⁹ DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6.

²⁵⁴⁰ DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6.

ništa uradili.²⁵⁴¹ Žalbeno veće primećuje da je to upravo isto ono objašnjenje koje su vojnici naredili svedokinji K20 da dâ svojoj porodici nakon što su je silovali.²⁵⁴² Žalbeno veće dalje primećuje da je, prema rečima svedokinje K20, jedna od devojaka, kad se vratila, izgledala "malo izgubljena" i da je obe čula kako vrište dok su bile u kući s vojnicima.²⁵⁴³ Žalbeno veće zaključuje da je ovo svedočenje potpuno suprotno tvrdnji te dve žene da im vojnici ništa nisu uradili.²⁵⁴⁴ Ono što je policajac koji je govorio albanski rekao pre nego što je silovana dodatno potvrđuje zaključak da je te dve žene zadesila ista sudbina kao i svedokinju K20. Dalje, Žalbeno veće smatra da to što žene ne žele da otkriju da su bile seksualno zlostavljane nije neobično zavisno od, između ostalog, ličnog osećaja sramote ili straha, verskih stavova, društvenog i kulturnog konteksta, kao i žestine i težine napada.²⁵⁴⁵

867. Žalbeno veće takođe napominje da je svedokinja K58 one noći kad su se ti događaji odigrali bila držana u istoj sobi kao i svedokinja K20, one dve mlade žene i grupa žena i dece.²⁵⁴⁶ Žalbeno veće primećuje da svedočenje svedokinje K58 potkrepljuje svedočenje svedokinje K20. Konkretno, prema rečima svedokinje K58, tokom te noći vojnici su u nekoliko navrata izdvajali i na duže vreme odvodili "mlade žene" i da su u manjim grupama odveli dvadesetak njih da, navodno, čiste.²⁵⁴⁷ Devojke su se vraćale uplakane i raščupane.²⁵⁴⁸ Žalbeno veće napominje da je svedokinja K58 slučajno čula jednu od devojaka kako svojoj majci kaže da je bila silovana.²⁵⁴⁹ Žalbeno veće prima na znanje Đorđevićev argument da se, pošto svedokinja K58 nije poznavala ženu koju je čula kako razgovara sa svojom majkom, možda radilo o svedokinji K20.²⁵⁵⁰ Međutim, Žalbeno veće podseća na to da je svedokinja K58 izjavila da je čula jednu majku kako pita svoju kćerku: "[Š]ta su ti uradili?" A ona je odgovorila, 'Majko, silovali su nas'.²⁵⁵¹ To nije u skladu sa svedočenjem

²⁵⁴¹ DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6.

²⁵⁴² V. DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8504 (zatvorena sednica).

²⁵⁴³ DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6.

²⁵⁴⁴ V. DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6.

²⁵⁴⁵ V. K.G. Weiss, "Too ashamed to report: Deconstructing the shame of sexual victimization", *Feminist Criminology*, Vol. 5(3) (jul 2010), str. 286–310; S.G. Smith, "The Process and Meaning of Sexual Assault Disclosure", *Psychology Dissertation*, paper 7 (2005), str. 19, 23, 31. V. takođe str. L. Fanflik, *Victim Responses to Sexual Assault: Counter-Intuitive or Simply Adaptive* (National District Attorneys Association American Prosecutors Research Institute, Special Topic Series, Aug 2007), str. 4-5. Žalbeno veće takođe konstatuje da je Pretresno veće u predmetu *Kvočka i drugi* zaključilo da "smatra irelevantnom činjenicu da svedokinja K nije 1993. godine novinarki pomenula silovanje, *osobito s obzirom na to da se radi o krivičnom djelu seksualnog karaktera i vrlo intimne prirode*" (Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 552 (naglasak dodat)).

²⁵⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 1149–1150; DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7467–7468; DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2526, 2558; DP P1282 (poverljivo), str. 10064; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299, 7329–7330, 7343; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8494 (zatvorena sednica).

²⁵⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 1152. V. takođe DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7467–7468; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7298–7299.

²⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 1152, 1794; DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7468.

²⁵⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1152, 1794. V. takođe DP P1079 (poverljivo), str. 6; DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7468.

²⁵⁵⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 34.

²⁵⁵¹ DP P1081, str. 7468.

svedokinje K20 o tome šta je rekla svojoj majci. Svedokinja K20 je izjavila sledeće: "[M]oja majka mora da je shvatila šta mi se dogodilo. Pitala me je: 'Koliko?' Odgovorila sam joj: 'Četvorica'. To je sve što sam rekla majci."²⁵⁵² Shodno tome, Đorđevićev argument ne stoji.

868. Prema mišljenju Žalbenog veća, ovi dokazi potkrepljuju zaključak da su, osim svedokinje K20, i one druge dve mlade žene bile seksualno zlostavljane nakon što su ih te noći vojnici odveli u obližnju kuću. Uzimajući u obzir dokaze u celini, Žalbeno veće smatra da je jedini razuman zaključak taj da je nad te dve mlade žene izvršeno delo seksualnog karaktera kojim je ugroženo njihovo pravo na fizički integritet i/ili koje je predstavljalo napad na njihovo lično dostojanstvo. Dalje, okolnosti, uključujući činjenicu da su vojnici, zajedno sa svedokinjom K20, izveli dve mlade žene iz sobe u kojoj su bile držane i odveli ih u jednu drugu kuću, odakle su se čuli njihovi krici, potvrđuju da one nisu dale pristanak i da su izvršioci seksualnog zlostavljanja toga bili svesni.

869. Žalbeno veće se stoga uverilo van razumne sumnje da je jedini razuman zaključak taj da su pripadnici srpskih snaga u Belegu seksualno zlostavljali dve mlade kosovske Albanke, koje su odvedene zajedno sa svedokinjom K20. Žalbeno veće zaključuje da je tužilaštvo pokazalo da je Pretresno veće pogrešno procenilo dokaze. O tome da li su ta dela predstavljala progone, kako to navodi tužilaštvo, biće reči u sledećem odeljku.²⁵⁵³

C. Navodne greške u vezi sa zaključcima o progonima putem seksualnog zlostavljanja

1. Uvod

870. Žalbeno veće podseća na to da je Pretresno veće zaključilo da su svedokinja K20²⁵⁵⁴ i svedokinja K14 silovane,²⁵⁵⁵ kao i da je utvrđeno seksualno zlostavljanje kad je reč o te dve mlade žene.²⁵⁵⁶ Međutim, Pretresno veće je zaključilo da ta dela nisu činjena s diskriminatornom namerom i da stoga ne predstavljaju progone.²⁵⁵⁷ Tužilaštvo osporava taj zaključak i navodi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja.²⁵⁵⁸ Žalbeno veće dalje podseća da je Pretresno veće pogrešilo kad nije zaključilo da su kosovska Albanka u konvoju, u opštini Priština, i dve mlade kosovske Albanke u Belegu, koje su bile zatočene zajedno sa svedokinjom K20, bile

²⁵⁵² DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6.

²⁵⁵³ V. dole, odeljak XIX.C.3.

²⁵⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 1793. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1150–1152.

²⁵⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 1791. V. takođe Prvostepena presuda, par. 833–838.

²⁵⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 1791, 1793.

²⁵⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 1796–1797.

²⁵⁵⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1, 4–6, 8–17, 25–33, 40–41, 56.

seksualno zlostavljane.²⁵⁵⁹ Tužilaštvo tvrdi da su ta dela seksualnog zlostavljanja izvršena s diskriminatornom namerom i da su predstavljala dela progona.²⁵⁶⁰

871. Žalbeno veće će se prvo baviti navodnom greškom u primeni prava.

2. Navodna greška u primeni prava prilikom procene relevantnih dokaza u cilju utvrđivanja diskriminatorne namere kad je reč o silovanju svedokinje K20 i svedokinje K14

(a) Uvod

872. Pretresno veće je konstatovalo sledeće:

[U] vezi s drugim incidentima nisu predloženi konkretni dokazi o tome da su izvršiocima [seksualnog zlostavljanja svedokinje K14 i K20] delovali s namerom da diskriminišu. Iako su u oba ta incidenta žrtve bili kosovski Albanci, a izvršiocima pripadnici srpskih snaga, Veće, s obzirom na mali broj incidenta kojima se potkrepljuje to delo u osnovi progona, konstatuje da etnička pripadnost tih dveju žrtava nije dovoljna da bi se ustanovilo da su izvršiocima delovali s diskriminatornom namerom.²⁵⁶¹

(b) Argumenti strana u postupku

873. Tužilaštvo navodi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava kad je odvojeno procenjivalo seksualno zlostavljanje svedokinje K20 i svedokinje K14 i, na taj način, uzelo u obzir samo jedan podskup relevantnih dokaza.²⁵⁶² Ono navodi da, suprotno zaključku Pretresnog veća, "etnička pripadnost žrtava nije bila jedini predloženi dokaz na osnovu kog bi se ustanovilo da su izvršiocima delovali s diskriminatornom namerom".²⁵⁶³ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće, kad je zaključilo da nisu predloženi "[k]onkretni dokazi" o tome da su izvršiocima seksualnog zlostavljanja delovali s konkretnom namerom, "neopravdano ograničilo obim dokaza koje je smatralo relevantnim".²⁵⁶⁴ Tužilaštvo tvrdi da je uvezana sudska praksa da dokazi o diskriminatornoj nameri nadilaze izolovane konkretne činjenice o krivičnom delu i da relevantni dokazi obuhvataju kontekst i okolnosti u kojima je krivično delo izvršeno.²⁵⁶⁵ Ono tvrdi da je Pretresno veće, propustivši da

²⁵⁵⁹ V. gore, par. 859, 869.

²⁵⁶⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1, 18–24, 34–39.

²⁵⁶¹ Prvostepena presuda, par. 1796.

²⁵⁶² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 40–41.

²⁵⁶³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 40.

²⁵⁶⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 40; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179.

²⁵⁶⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 41; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179, 191, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 184, 188. Prema mišljenju tužilaštva, ako se okolnosti konkretnih krivičnih dela podudaraju sa širim diskriminatornim napadom, zaključak o postojanju diskriminatorne namere može da se izvede iz kontekstualnih faktora (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 191).

seksualno zlostavljanje sagleda u širem kontekstu u kom se ono desilo, naime u okviru kampanje nasilja koja je bila deo progona kosovskih Albanaca, napravilo grešku u primeni prava.²⁵⁶⁶

874. Tužilaštvo dalje tvrdi da Pretresno veće nije uzelo u obzir kontekst i okolnosti seksualnog zlostavljanja, mada je te kontekstualne faktore uzelo u obzir kao dokaze o diskriminatornoj nameri kad je reč o drugim delima koja su u osnovi progona.²⁵⁶⁷ Prema mišljenju tužilaštva, Pretresno veće je takođe napravilo grešku u primeni prava kad se oslonilo na ograničen broj incidenata prilikom donošenja zaključka da krivično delo progona nije ustanovljeno.²⁵⁶⁸

875. Đorđević odgovara da je Pretresno veće razumno postupilo kad je zaključilo da ti dokazi nisu dovoljni da bi se ustanovilo da su svedokinja K20 i svedokinja K14 bile seksualno zlostavljane s diskriminatornom namerom.²⁵⁶⁹ On tvrdi da greška koju navodi tužilaštvo, čini se, "proizlazi samo iz njegove ponovljene tvrdnje" da je Pretresno veće neopravdano izdvojilo te incidente i razmatralo ih izolovano.²⁵⁷⁰ Prema Đorđevićevom mišljenju, zaključak o diskriminatornoj nameri može se izvesti iz konteksta napada koji je okarakterisan kao zločin protiv čovečnosti samo pod uslovom da se potkrepi okolnostima u kojima je to krivično delo izvršeno.²⁵⁷¹ On navodi da ocena subjektivne namere izvršioca ne zavisi samo od datog konteksta napada i da iz zaključaka Pretresnog veća jasno proizlazi da je ispitalo sve relevantne činjenice.²⁵⁷² Đorđević tvrdi da tužilaštvo nije pokazalo da Pretresno veće nije uzelo u obzir opšti kontekst svake situacije kada je zaključilo da nije dokazano da su izvršioци seksualno zlostavljali žene "zato što su one bile kosovske Albanke".²⁵⁷³ Đorđević dalje odgovara da predočeni dokazi u celini ne potkrepljuju zaključak da je navedenih pet dela seksualnog zlostavljanja izvršeno s diskriminatornom namerom.²⁵⁷⁴ On tvrdi da tužilaštvo prosto želi da "zaključak o postojanju namere izvede iz ukupnog konteksta sukoba umesto iz konkretnih namera

²⁵⁶⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 40-41; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1, 4, 6, 8, 17, 25, 33; Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 2.

²⁵⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 41; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179-183, 189-190, 200-201, 204, 206, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 618, 720, 824, 1192, 1701, 1751, 1774, 1777, 1781, 1783-1789, 1855.

²⁵⁶⁸ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 177, 183-184, 205. Tužilaštvo tvrdi da ne postoje pravni uslovi prema kojim treba da se dokaže određeni brojčani prag kako bi se ustanovilo da neka dela predstavljaju delo progona i da je dovoljno da se jedno delo okvalifikuje kao progon (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 177, 183-184, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 135, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 153, 155).

²⁵⁶⁹ Đorđevićev odgovor, par. 10-11, 24; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 192-196.

²⁵⁷⁰ Đorđevićev odgovor, par. 18.

²⁵⁷¹ Đorđevićev odgovor, par. 19-20, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 129, Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 460, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 164, Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 184. Đorđević tvrdi da se predmeti na koje upućuje tužilaštvo razlikuju od ovog predmeta pošto su se okolnosti u tim predmetima odnosile na zločine koji su izvršeni nad zarobljenicima na osnovu njihove etničke ili verske pripadnosti i da je "obrazac postojanja više izvršilaca u istoj grupi ukazivao na postojanje diskriminatorne namere" (Đorđevićev odgovor, par. 20, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, fusnota 140).

²⁵⁷² Đorđevićev odgovor, par. 22; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 194-196. Đorđević konkretno navodi da pozivanje Pretresnog veća na "mali broj incidenata kojima se potkrepljuje" navod o progonima putem seksualnog zlostavljanja ukazuje na to da je ono ispitalo sve relevantne činjenice (Đorđevićev odgovor, par. 22).

²⁵⁷³ Đorđevićev odgovor, par. 21-22 (naglasak u originalu).

²⁵⁷⁴ V. Đorđevićev odgovor, par. 10-11, 35; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 193.

koje su u pozadini stvarnog seksualnog zlostavljanja".²⁵⁷⁵ Đorđević dalje tvrdi da "koincidencija etničke pripadnosti žrtve i krivičnog dela ne dokazuje, na osnovu činjenica o tim incidentima, da su pojedina lica silovana zbog svoje etničke pripadnosti".²⁵⁷⁶

(c) Analiza

876. Žalbena veće podseća na to da se za krivično delo progona "traži dokaz konkretne namjere da se vrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, te da tužilac mora dokazati da su ta djela počinjena s traženom diskriminatornom namjerom".²⁵⁷⁷ Pretresno veće je ispravno navelo da se tražena diskriminatorna namjera ne može izvesti direktno iz opšte diskriminatorne prirode napada okvalifikovanog kao zločin protiv čovečnosti, ali da se "na osnovu takvog konteksta može [...] izvesti ako, razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena [navedena] krivična dela potvrđuju postojanje takve namere".²⁵⁷⁸ U te okolnosti može se uvrstiti funkcionisanje zatvora (naročito sistematski karakter zločina počinjenih nad jednom rasnom ili verskom grupom u zatvoru) i opšti stav navodnog izvršioca krivičnog dela vidljiv iz njegovog ponašanja.²⁵⁷⁹ Žalbena veće dalje podseća da, ako su unutar grupe lica odabranih na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi, samo neka od njih izdvojena i podvrgnuta zlostavljanju, razuman presuditelj o činjenicama može da zaključi da je to zlostavljanje izvršeno na diskriminatornim osnovama.²⁵⁸⁰

877. Kada je donelo zaključak o diskriminatornoj namjeri, Pretresno veće je konstatovalo da, kada su u pitanju dokazi, nije predočeno "ništa konkretno" i da, "s obzirom na mali broj incidenata", "etnička pripadnost tih *dveju* žrtava" nije dovoljna da bi se ustanovilo da su izvršioци delovali s diskriminatornom namerom.²⁵⁸¹ Žalbena veće zaključuje da Pretresno veće takvim rezonovanjem nije ocenilo okolnosti u kojima su svedokinja K20 i svedokinja K14 seksualno zlostavljane i širi

²⁵⁷⁵ Đorđevićev odgovor, par. 21.

²⁵⁷⁶ Đorđevićev odgovor, par. 22 (naglasak u originalu).

²⁵⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184.

²⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 1759-1760. V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 110.

²⁵⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184. Žalbena veće je u njoj zaključilo da je, u situaciji u kojoj su samo nesrbi u zatvoru bili zlostavljani i terani na prisilni rad, bilo razumno zaključiti da su ta dela činjena zbog političkih ili verskih uverenja žrtava i s traženom diskriminatornom namerom (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 186, 201–202, v. takođe par. 236–237 u vezi s prisilnim raseljavanjem).

²⁵⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 572, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, u kojoj je Žalbena veće konstatovalo da, u situaciji u kojoj svi stražari pripadaju jednoj nacionalnoj grupi, a svi zatvorenici drugoj, može opravdano da se zaključi da je nad ovom drugom grupom vršena diskriminacija (Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 950); Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, gde je Žalbena veće izjavilo da se, pošto su gotovo svi zatočenici u logoru pripadali nesrpskoj grupi, može razumno zaključiti da je razlog njihovog zatočenja bila pripadnost toj grupi i da je, prema tome, to zatočenje bilo diskriminatornog karaktera (Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366).

²⁵⁸¹ Prvostepena presuda, par. 1796 (naglasak dodat).

kontekst u kom su ti zločini izvršeni.²⁵⁸² Na primer, Pretresno veće nije uzelo u obzir da su ti zločini izvršeni tokom prisilnog raseljavanja albanskog stanovništva s Kosova koje su srpske snage sprovodile u skladu s UZP-om.²⁵⁸³ Ono je takođe propustilo da uzme u obzir da je UZP sproveden sistematskom kampanjom terora i nasilja, čiji je cilj bio da se kosovski Albanci nateraju da odu s Kosova i da se obezbedi srpska kontrola nad pokrajinom.²⁵⁸⁴ Prema mišljenju Žalbenog veća, propust Pretresnog veća da uzme u obzir te faktore, kao i njegova konstatacija da, kada su u pitanju dokazi, nije predočeno "ništa konkretno", pokazuju da je Pretresno veće pogrešno primenilo relevantan pravni standard i time napravilo grešku u primeni prava.

878. S obzirom na ovu pravnu grešku, Žalbena veće će na dokaze primeniti ispravan pravni standard i utvrditi da li se i samo uverilo van razumne sumnje da je seksualno zlostavljanje svedokinje K20 i svedokinje K14 izvršeno s diskriminatornom namerom i da je predstavljalo krivično delo protiv čovečnosti.

879. S tim u vezi, Žalbena veće takođe podseća na to da je ranije zaključilo da su mlada kosovska Albanka u konvoju, u opštini Priština, i druge dve mlade kosovske Albanke u Belegu bile seksualno zlostavljane,²⁵⁸⁵ te prima na znanje tvrdnju tužilaštva da su ti slučajevi seksualnog zlostavljanja takođe predstavljali progone.²⁵⁸⁶

880. Žalbena veće će stoga zajedno razmotriti seksualno zlostavljanje tih pet mladih žena i odlučiti da li se uverilo van razumne sumnje da ta dela predstavljaju krivično delo progona.

3. Da li su slučajevi seksualnog zlostavljanja predstavljali progone

(a) Argumenti strana u postupku

881. Što se tiče svedokinje K20, tužilaštvo navodi da je Pretresno veće pogrešilo kad je zanemarilo kontekst u kom je ona bila silovana i previdelo neposredne dokaze o diskriminatornoj nameri.²⁵⁸⁷ Tužilaštvo tvrdi da je svedokinja K20 bila seksualno zlostavljana tokom prisilnog proterivanja kosovskih Albanaca iz Belega koje su izvršili pripadnici srpskih snaga, koji su te ljude pljačkali, tukli, ubijali, zatočili i nad njima izvršili mnoga diskriminatorna dela.²⁵⁸⁸ Tužilaštvo takođe

²⁵⁸² Kao što je Žalbena veće gore u tekstu podsetilo, zaključak o postojanju diskriminatorne namere može se izvesti iz konteksta napada, pod uslovom da se potkrepi okolnostima u kojima se odigralo to krivično delo (v. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 129; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184).

²⁵⁸³ V. Prvostepena presuda, par. 817–832, 834–835, 1142–1160, 1617–1679, 1791, 1793, 2007, 2034–2035, 2126, 2128–2130, 2136.

²⁵⁸⁴ V. Prvostepena presuda, par. 2007, 2035, 2126, 2128, 2130–2131. V. takođe gore, par. 116–120, 153–159.

²⁵⁸⁵ V. gore, par. 859, 869.

²⁵⁸⁶ V. gore, par. 870.

²⁵⁸⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 25–33; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179–180.

²⁵⁸⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 25–26, 28, 33; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 180.

tvrdi da je Pretresno veće zanemarilo neposredne dokaze o diskriminatornoj nameri izvršilaca, naime njihove opaske u čijoj je osnovi bila namera progona stanovništva.²⁵⁸⁹

882. Što se tiče svedokinje K14, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće napravilo činjeničnu grešku kad je zaključilo da nisu predloženi nikakvi konkretni dokazi na osnovu kojih bi se ustanovila diskriminatorna namera njenih silovatelja.²⁵⁹⁰ Tužilaštvo navodi da je, u periodu pre njenog zlostavljanja, svedokinja K14 pretrpela niz dela progona zbog toga što je kosovska Albanka.²⁵⁹¹ Tužilaštvo konstatuje da su svedokinja K14 i njena porodica bili u grupi kosovskih Albanaca iz grada Prištine koje su srpske snage isterale iz njihovih domova i sprovele iz grada, da su ona i njena porodica više puta terani iz jednog sela u drugo kako bi se sklonili od napada srpskih snaga na kosovske Albance i da su, na kraju, nakon što je ona silovana, svedokinja K14 i njena sestra iz straha pobegele u BJRM.²⁵⁹² Prema mišljenju tužilaštva, silovanje svedokinje K14 "ne može se posmatrati nezavisno od celog niza diskriminatornih dela" koje je pretrpela pre nego što je pobešla.²⁵⁹³

883. Što se tiče dve mlade kosovske Albanke u Belegu, koje su bile zatočene zajedno sa svedokinjom K20, i jedne mlade kosovske Albanke u konvoju, tužilaštvo tvrdi da su i one bile seksualno zlostavljane za vreme i u sklopu kampanje nasilja koju su srpske snage sprovodile s namerom proterivanja albanskog stanovništva s Kosova, što je predstavljalo krivično delo progona.²⁵⁹⁴ Ono navodi da bi bilo "naprosto pogrešno" odvajati dela seksualnog nasilja od drugih dela progona koja su te mlade žene pretrpele.²⁵⁹⁵ Tužilaštvo tvrdi da su navedene dve žene u Belegu bile seksualno zlostavljane tokom prisilnog proterivanja kosovskih Albanaca iz Belega koje su izvršili pripadnici srpskih snaga, koji su te ljude pljačkali, tukli, ubijali, zatočili i nad njima vršili mnoga diskriminatorna dela.²⁵⁹⁶ Za vreme tih događaja, žene, poput onih o kojima je ovde reč, bile su naročito ugrožene pošto su ih, pre nego što su ih zatočili, odvojili od muškaraca.²⁵⁹⁷ Tužilaštvo takođe ukazuje na neposredne dokaze o diskriminatornoj nameri izvršilaca seksualnog zlostavljanja te dve žene, odnosno na njihove opaske upućene tim dvema ženama s namerom progona.²⁵⁹⁸ Što se tiče mlade kosovske Albanke u konvoju, tužilaštvo posebno konstatuje da su srpske snage stvorile atmosferu straha koja je naterala kosovske Albance, među kojima i dotičnu devojkicu, da beže u konvojima.²⁵⁹⁹ Prema rečima tužilaštva, raseljena lica su u takvim okolnostima bila izložena

²⁵⁸⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 25, 28–29, 31–33; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 180–182, 204.

²⁵⁹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 8. V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 9–17.

²⁵⁹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 10–11, 15–17; Žalbeni pretres 13. maj 2013. godine, AT. 182–183.

²⁵⁹² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 10–11, 15; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 182–183.

²⁵⁹³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 16.

²⁵⁹⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 6, 18, 23–24, 38; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 179–180, 182, 184.

²⁵⁹⁵ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 182–183, 190.

²⁵⁹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 38. V. takođe Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 26; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 180, 182, 201.

²⁵⁹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 38.

²⁵⁹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 25, 28–29, 33.

²⁵⁹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 19; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 183.

zlostavljanju srpskih snaga, koje su stalno šikanirale i maltretirale raseljena lica, među kojima i ona koji su bežala u istom konvoju kao i ta devojka.²⁶⁰⁰ U takvim uslovima, "kosovske Albanke su bile lake mete".²⁶⁰¹

884. Tužilaštvo takođe navodi da, čak i da su izvršioi seksualnog zlostavljanja bili isključivo seksualno motivisani, to ne isključuje zaključak da su delovali s diskriminatornom namerom.²⁶⁰²

885. Đorđević odgovara da seksualno zlostavljanje svedokinje K20 i svedokinje K14 nije bilo povezano ni sa kakvim "planom progona", već da su ga izvršili "kriminalci koji su pod okriljem noći operisali na ratištu".²⁶⁰³ On isto tako odgovara da, mada se Pretresno veće nije bavilo delom iskaza svedokinje K20 u kome ona govori o izjavama izvršilaca u čijoj je osnovi bila namera progona kosovskih Albanaca, iz Prvostepene presude je očito da je Pretresno veće temeljno razmotrilo iskaz svedokinje K20 kad je donosilo svoj zaključak o zločinima u Belegu i da je stoga "bez sumnje uzelo u obzir" i njen iskaz u vezi s tim izjavama.²⁶⁰⁴ On takođe tvrdi da su se "svi komentari [koji, prema mišljenju tužilaštva, ukazuju na diskriminatornu nameru] odnosili samo na avione 'NATO-a' (saveznička vojska) koji su nadletali to područje i snage 'OVK-a' (teroristička organizacija), i da ne predstavljaju izjave u čijoj je osnovi bila namera progona na osnovu etničke pripadnosti".²⁶⁰⁵

(b) Analiza

a. Diskriminatorna namera

i. Uvod

886. Da bi utvrdilo da seksualno zlostavljanje pet devojaka predstavlja krivično delo progona, Žalbena veće mora da se uveri da je jedini razuman zaključak taj da je seksualno zlostavljanje vršeno s namerom diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.²⁶⁰⁶ S tim u vezi, Žalbena veće podseća na to da se zaključak o traženoj diskriminatornoj nameri ne može izvesti direktno iz opšteg

²⁶⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 20, 23.

²⁶⁰¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 23.

²⁶⁰² Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 184, 189, 206, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 153, 155. Opšte uzevši, tužilaštvo tvrdi da seksualno zlostavljanje ne bi trebalo tretirati drugačije od drugih dela nasilja samo zbog toga što je ono seksualnog karaktera (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 176).

²⁶⁰³ Đorđevićev odgovor, par. 25-30. Đorđević takođe tvrdi da nije dovoljno da optuženi bude svestan toga da faktički postupa na diskriminatoran način, već mora svesno nameravati da vrši diskriminaciju (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 193–194, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1759, Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 996, Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 217).

²⁶⁰⁴ Đorđevićev odgovor, par. 29, gde se, između ostalog, upućuje na Prvostepenu presudu, fusnote 4463–4480.

²⁶⁰⁵ Đorđevićev odgovor, par. 28 (reference izostavljene).

²⁶⁰⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 109; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 185. V. Prvostepena presuda, par. 1755.

diskriminatornog karaktera napada koji je okarakterisan kao zločin protiv čovečnosti.²⁶⁰⁷ Ona se iz konteksta napada, ipak, može izvesti ukoliko, s obzirom na činjenice predmeta, okolnosti u kojima je to krivično delo počinjeno potvrđuju postojanje takve namere.²⁶⁰⁸ Dalje, sudska praksa pokazuje da se u obzir uzima i činjenica da su zločini izvršeni dok su žrtve bile – na diskriminatornoj osnovi – deportovane ili zatočene pred deportaciju, kako bi se iz okolnosti izvukao zaključak o postojanju diskriminatorne namere.²⁶⁰⁹

887. Žalbena veće dalje podseća na to da lični motiv ne sprečava izvršioca da ima i traženu posebnu nameru.²⁶¹⁰ Žalbena veće naglašava da se isto odnosi i na seksualne delikte, prema kojima se u tom smislu ne sme postupati drugačije od drugih dela nasilja samo zbog toga što su seksualne prirode. Stoga, izvršilac krivičnog dela može biti motivisan seksualnom željom, ali u isto vreme može imati nameru da nad svojom žrtvom izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.²⁶¹¹ Pored toga, Žalbena veće podseća da, mada se krivično delo progona uglavnom odnosi na niz dela, jedno jedino delo može biti okvalifikovano kao progon ukoliko predstavlja *de facto* diskriminaciju i ukoliko je izvršeno s mišljeno, s namerom da se izvrši doskiminacija po jednom od navedenih osnova.²⁶¹²

888. Kao što je Žalbena veće ranije podsetilo, Pretresno veće je zaključilo da je postojao udruženi zločinački poduhvat, koji je imao zajednički diskriminatorni cilj da izmeni etničku ravnotežu Kosova kako bi se obezbedila srpska kontrola nad pokrajinom.²⁶¹³ Žalbena veće primećuje da je Pretresno veće zaključilo da su, u kontekstu UZP-a, srpske snage u periodu od marta do juna 1999. sprovodile

²⁶⁰⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 110.

²⁶⁰⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 110.

²⁶⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185–186; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 950; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 462–463; Drugostepena presuda u predmetu *Naletelić i Martinović*, par. 572.

²⁶¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 463; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 49.

²⁶¹¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 370 (gde je Žalbena veće konstatovalo da je Pretresno veće razumno zaključilo da je Radić, kad je izvršio krivično delo silovanja i seksualnog nasilja nad ženama nesrpskog porekla, delovao s traženom diskriminatornom namerom "bez obzira na njegove motive za počinjenje tih djela" (Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 370). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 153 (gde je Žalbena veće zaključilo da čak i onda kada je motiv izvršioca čisto seksualne prirode, to ne znači da on nema nameru da počinji delo mučenja (Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 153)); Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 49 (gde je Žalbena veće zaključilo da izvršilac zločina genocida može delovati s ciljem da ostvari ličnu ekonomsku dobit ili političku korist ili neki oblik moći, ali ga to ne sprečava da ima i posebnu nameru da počinji genocid (Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 49)).

²⁶¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

²⁶¹³ Prvostepena presuda, par. 2007. V. takođe gore, par. 86.

"kampanju terora i ekstremnog nasilja nad kosovskim Albancima".²⁶¹⁴ Pretresno veće je utvrdilo da su "za [tu] kampanju tipični [...] bili deportacije, ubistva, prisilna premeštanja i progoni" i da su je svrha dejstava srpskih snaga "bila da se albansko stanovništvo na Kosovu teroriše, da se veliki broj njih pobije a ostali nateraju da odu s Kosova tako da na kraju celo to stanovništvo ili njegov znatan deo tamo više ne bi živeli".²⁶¹⁵ Pretresno veće je zaključilo da je ova kampanja sprovedena u opštinama Dečani i Priština, gde se u istom periodu odigralo pet slučajeva seksualnog zlostavljanja o kojima je ovde reč.²⁶¹⁶ Žalbena veće će se sad pojedinačno osvrnuti na svaki od tih slučajeva seksualnog zlostavljanja kako bi ocenilo da li je ono izvršeno s traženom diskriminatornom namerom.

ii. Svedokinja K20 i druge dve mlade kosovske Albanke u Belegu

889. Seksualno zlostavljanje svedokinje K20 i druge dve kosovske Albanke izvršeno je u Belegu, u opštini Dečani.²⁶¹⁷ Pretresno veće je konstatovalo da su 29. marta 1999. pripadnici srpskih snaga nasilno isterali kosovske Albance iz njihovih kuća, pretresali ih i tukli, prisilili ih da ostave lične isprave, okupili ih i držali ih pod stražom preko noći, da bi ih, na kraju, 30. marta 1999. deportovali u Albaniju.²⁶¹⁸ Pretresno veće je takođe utvrdilo da su tokom tih događaja u Belegu pripadnici srpskih snaga pljačkali i palili kuće kosovskih Albanaca.²⁶¹⁹

890. Svedokinja K20, zajedno sa svojom porodicom i još dve devojke, bila je jedna od onih koji su bili meta napada srpskih snaga u Belegu.²⁶²⁰ Svedokinja K20 je u svom svedočenju izjavila da su rano ujutro 29. marta 1999. ona i njena porodica bili isterani iz kuće i naterani da odu u podrum zajedno s drugim porodicama.²⁶²¹ Dok je ta grupa ljudi bila zatočena u podrumu, pripadnici srpskih snaga obraćali su im se govoreći: "[T]ražili ste NATO, sad će da dođe i da vas spase. Nemojte da plaćete, nema svadbe bez mesa, sami ste ovo tražili" i "[n]e treba da plaćete. Trebali ste ranije da razmišljate jer ste sad u ratu s državom. Ali doći će vam NATO da vas spase."²⁶²² Kasnije tog dana, svedokinja K20 je odvedena u jednu drugu kuću, gde su je pripadnici srpskih snaga opet zatočili, zajedno s majkom, sestrama i grupom drugih žena i dece kosovskih Albanaca, među kojima je bila i

²⁶¹⁴ V. Prvostepena presuda, par. 2130. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1597–1601, 1617–1679, 2007, 2027–2029, 2034–2035, 2126, 2128–2130.

²⁶¹⁵ Prvostepena presuda, par. 2035, 2130.

²⁶¹⁶ Prvostepena presuda, par. 817–832, 834–835, 1142–1160, 1649–1650, 1672–1673, 1791, 1793, 2027, 2029, 2034–2035, 2129–2130; v. gore, par. 859, 869.

²⁶¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1793; gore, par. 866–869.

²⁶¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1144–1149, 1153–1156, 1159, 1673, 1774, 2027.

²⁶¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1148, 1155, 1160, 2027.

²⁶²⁰ Prvostepena presuda, par. 1145–1153; DP P1279 (poverljivo), str. 2–6; DP P1280, str. 2–6.

²⁶²¹ DP P1279 (poverljivo), str. 2–3; P1280, str. 2–3. V. Prvostepena presuda, par. 1146; svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8490–8492.

²⁶²² DP P1279, str. 3 (poverljivo); DP P1280, str. 3; DP P1281 (poverljivo), str. 5221–2522. V. Prvostepena presuda, par. 1146.

svedokinja K58 i one druge dve devojke.²⁶²³ Kasno te noći, pripadnici srpskih snaga izveli su svedokinju K20 i one druge dve žene napolje, pod izgovorom da im trebaju žene za čišćenje.²⁶²⁴ Dok su te tri devojke stajale napolju, vojnici su psovali avione snaga NATO-a koji su preletali, govoreći "[j]ebaćemo majku NATO-u" i pokazivali prstom u pravcu aviona.²⁶²⁵ Svedokinja K20 i druge dve žene odvedene su u jednu drugu kuću.²⁶²⁶ Svedokinja K20 se jako uplašila jer je "znala šta će se desiti" pošto je čula da "Srbi siluju devojke i žene, kosovske Albanke".²⁶²⁷ Svedokinju K20 je, kao što je utvrdilo Pretresno veće, stvarno silovalo nekoliko srpskih vojnika.²⁶²⁸ Kad je počela da vrišti, jedan vojnik joj je zapretio i rekao da ne vrišti, inače će joj "jebati mater".²⁶²⁹ Dok su svedokinju K20 zlostavljali, isti policajac koji je isterao svedokinju K20 i njenu porodicu iz njihove kuće ranije tog dana držao je stražu na vratima sobe, a ona je iza njega videla vojnike kako čekaju u hodniku.²⁶³⁰ Taj policajac joj je kasnije rekao: "[O][VK] je radila gore stvari od ovog što su ti oni uradili. Možeš ti njih da izdržiš."²⁶³¹ Žalbeno veće je zaključilo da su, kao i svedokinju K20, pripadnici srpskih snaga te noći u zatočeništvu seksualno zlostavljali i one druge dve zatočene devojke.²⁶³² Dalje, postoje dokazi da su te iste noći vojnici sistematski izdvajali i iz prostorije u kojoj su držali svedokinju K20 i grupu žena i dece odveli dvadesetak mladih kosovskih Albani.²⁶³³ Kad su se vratile u sobu, one su plakale i bile raščupane, a svedoci su slučajno čuli kako jedna od njih kaže majci da je silovana.²⁶³⁴ Narednog jutra, svedokinji K20, svedokinji K58, onim drugim dvema ženama i grupi žena i dece naređeno je da idu u Albaniju,²⁶³⁵ i rečeno: "Amerika vas čeka, živećete kao u Americi."²⁶³⁶

891. Pored ovih posebnih okolnosti, Žalbeno veće takođe uzima u obzir širi kontekst seksualnog zlostavljanja. S tim u vezi, Žalbeno veće smatra da se silovanje svedokinje K20 odigralo u kontekstu sistematske kampanje terora i nasilja, koja je obuhvatala činjenje brojnih dela progona nad

²⁶²³ DP P1079 (poverljivo), str. 5–6; DP P1080, str. 5-6; DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2525–2526. V. Prvostepena presuda, par. 1149; gore, par. 866–867.

²⁶²⁴ Svedokinja K20, 27. avgust 2009. godine, T. 8494 (zatvorena sednica); DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4; DP P1281 (poverljivo), str. 2527. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1150; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7299; DP P1079 (poverljivo), str. 6; DP P1080, str. 6.

²⁶²⁵ DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4.

²⁶²⁶ DP P1279 (poverljivo), str. 4; DP P1280, str. 4.

²⁶²⁷ DP P1279 (poverljivo), str. 4-5; DP P1280, str. 4–5.

²⁶²⁸ Prvostepena presuda, par. 1151, 1793. V. DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5; DP P1281 (poverljivo), str. 2529–2532.

²⁶²⁹ DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5.

²⁶³⁰ DP P1279 (poverljivo), str. 4-5; DP P1280, str. 4–5.

²⁶³¹ DP P1279 (poverljivo), str. 5; DP P1280, str. 5.

²⁶³² V. gore, par. 869.

²⁶³³ Prvostepena presuda, par. 1152; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7298–7299; DP P1079 (poverljivo), str. 6; DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7467–7468;.

²⁶³⁴ Prvostepena presuda, par. 1152, 1794; DP P1079 (poverljivo), str. 6; DP P1080, str. 6; DP P1081, str. 7468.

²⁶³⁵ Svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7300; DP P1079 (poverljivo), str. 7; DP P1080, str. 7; DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6; DP P1281 (poverljivo), str. 2533. V. Prvostepena presuda, par. 1153.

²⁶³⁶ DP P1279 (poverljivo), str. 6; DP P1280, str. 6; DP P1281 (poverljivo), str. 2533. Svedokinja K58 je rekla da im je rečeno: "Odlazite u Albaniju. Tražili ste NATO." (DP P1079 (poverljivo), str. 7; DP P1080, str. 7; svedokinja K58, 13. jul 2009. godine, T. 7300).

kosovskim Albancima²⁶³⁷ s namerom da se kosovski Albanci prisile da napuste Kosovo.²⁶³⁸ Svedokinja K20 je bila seksualno zlostavljana neposredno pre nego što je proterana.²⁶³⁹ Žalbeno veće dalje konstatuje da je svedokinja K20 kosovska Albanka, a da su izvršioci bili pripadnici srpskih snaga, koji su takođe izveli opšti napad na albansko stanovništvo na Kosovu.²⁶⁴⁰

892. Žalbeno veće konstatuje da neposredni dokazi svedokinje K20 o njenom silovanju, kako je opisano gore u tekstu i u Prvostepenoj presudi, razmotreni zajedno s okolnostima njenog silovanja i konteksta u kom je ono izvršeno, jasno potvrđuju zaključak da je ta svedokinja bila žrtva silovanja zbog svoje etničke pripadnosti i da je to silovanje izvršeno s diskriminatornom namerom. S obzirom na to, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da je odluka izvršilaca, čak i ako se pretpostavi da su u trenutku kad su silovali svedokinju K20 bili motivisani i seksualnom željom, proizašla iz namere da nad njom izvrše diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti.

893. Kao što je gore navedeno, one druge dve devojke iz Belega takođe su držane u istoj kući kao svedokinja K20 i svedokinja K58 i, one večeri kad su seksualno zlostavljane, odvedene su u obližnju kuću zajedno sa svedokinjom K20.²⁶⁴¹ Okolnosti u kojima su te dve druge žene seksualno zlostavljane su stoga iste kao i okolnosti u kojima je silovana svedokinja K20. To konkretno uključuje dokaze o sledećem: (i) očitom diskriminatornom karakteru opaski koje su pripadnici srpskih snaga uputili trima ženama dok su stajale na polju, (ii) opaskama upućenim grupi žena i dece, (iii) činjenici da su izvršioci bili pripadnici srpskih snaga koji su takođe učestvovali u prisilnom premeštanju kosovskih Albanaca, (iv) činjenici da su obe žene bile kosovske Albanke, i (v) činjenici da su seksualno zlostavljane u kontekstu svog prisilnog premeštanja.²⁶⁴² Shodno tome, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je jedini razuman zaključak koji se iz tih dokaza može izvući taj da su izvršioci delovali s diskriminatornom namerom kad su seksualno zlostavljali druge dve devojke. Kao i u slučaju onih koji su seksualno zlostavljali svedokinju K20, činjenica da je moguće da su bili motivisani i ličnim motivima ne menja zaključak da su delovali s namerom da diskriminišu.

²⁶³⁷ V. Prvostepena presuda, par., 1145–1154, 1672–1673, 1777–1778, 1781, 1783, 1790, 1811, 1819, 1825, 1832, 1837, 1841, 1850, 1854–1856, 2027–2035, 2129–2130. V. gore, odeljke XVI.B, XVII.B. Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće zaključilo da je etnička pripadnost bila razlog zbog kog su tokom te kampanje kosovski Albanci bili posebna meta napada (v. Prvostepena presuda, par. 1649–1650, 1777–1778, 1781, 1783).

²⁶³⁸ Prvostepena presuda, par. 2007, 2035, 2126, 2128–2130, 2143–2144.

²⁶³⁹ Prvostepena presuda, par. 1151, 1153, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 1151, 1597–1598, 1601, 1791, 1793, 2027–2029, 2036–2051.

²⁶⁴¹ V. gore, par. 866, 890.

²⁶⁴² V. gore, par. 866–869, 889–891; Prvostepena presuda, par. 1150–1151.

iii. Svedokinja K14

894. Što se tiče svedokinje K14, valja napomenuti da su ova svedokinja i njena porodica bili među brojnim kosovskim Albancima koje su pripadnici srpskih snaga prisilno isterali iz njihovih domova i iz grada Prištine krajem marta 1999.²⁶⁴³ Krajem marta 1999. u konvoju su pobjegli u Grašticu.²⁶⁴⁴ Pripadnici srpskih snaga su psovali kosovske Albance u konvoju i govorili im da idu svojoj "braći u Albaniju" i da traže pomoć od NATO-a.²⁶⁴⁵ Posle dve ili tri nedelje, svedokinja K14 i njena porodica morali su ponovo da beže u konvoju, zajedno s mnogim drugim kosovskim Albancima, i rešili su da se vrate u Prištinu u nadi da će tamo biti bezbedni.²⁶⁴⁶ Duž puta za Prištinu stajali su pripadnici srpskih snaga dok je konvoj prolazio.²⁶⁴⁷ Po povratku u Prištinu, jednog jutra u maju 1999. šest srpskih policajaca došlo je u kuću u kojoj je boravila svedokinja K14 i njena porodica.²⁶⁴⁸ Svedokinji K14 i njenoj porodici dali su da ispune zelene kartone i rekli im da će sutradan doći po njih da ih odvedu u hotel "Božur" da im se overe dokumenti.²⁶⁴⁹ Svedokinja K14 i njena porodica su se uplašili kad su to čuli jer se znalo da se u hotelu "Božur" zlostavljaju ljudi.²⁶⁵⁰ Sledećeg dana, dvojica od onih šest policajaca vratila su se u pratnji još jednog čoveka i naterala svedokinjku K14 i njenu sestru da izađu s njima do njihovog auta.²⁶⁵¹ Sestri svedokinje K14 su tada dozvolili da se vrati u kuću, a svedokinja K14 je odvedena u hotel "Božur".²⁶⁵² U hotelu je veliki broj kosovskih Albanaca stajao u redu.²⁶⁵³ Međutim, svedokinja K14 je odvedena u zasebnu sobu u hotelu gde ju je silovao jedan od te dvojice policajaca.²⁶⁵⁴ Drugi policajac je pokušao da uđe u sobu, ali ga je sprečio prvi policajac pošto mu je svedokinja K14 obećala da će ponovo izaći s njim i povesti sa sobom sestru za drugog policajaca.²⁶⁵⁵ U sledećih nekoliko dana policajci su nastavili da uznemiravaju i zastrašuju svedokinjku K14 i njenu porodicu.²⁶⁵⁶ Ubrzo zatim, 24. maja 1999, iz straha od daljeg seksualnog zlostavljanja, svedokinja K14 i njena sestra pobjegle su u BJRM.²⁶⁵⁷

895. Žalbeno veće smatra da je silovanje svedokinje K14, kao i silovanje svedokinje K20 i druge dve devojke u Belegu, izvršeno u kontekstu sistematske kampanje terora i nasilja, koja je obuhvatala

²⁶⁴³ Prvostepena presuda, par. 823–824, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 823–824, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 823–824, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 824, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 824, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 833, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 833, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁵⁰ DP P1325 (poverljivo), str. 4.

²⁶⁵¹ Prvostepena presuda, par. 834, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁵² Prvostepena presuda, par. 834, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁵³ Prvostepena presuda, par. 835; DP P1325 (poverljivo), str. 5.

²⁶⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 835, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 835, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 838, i reference na koje se tamo poziva. U danima posle tog incidenta, policajci su se nekoliko puta provezli pored kuće svedokinje K14 i trubili (Prvostepena presuda, par. 838).

²⁶⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 838, i reference na koje se tamo poziva.

činjenje brojnih dela progona nad kosovskim Albancima,²⁶⁵⁸ čiji je cilj bio stvaranje uslova terora i straha kako bi se kosovski Albanci prisilili da napuste Kosovo.²⁶⁵⁹ Žalbeno veće primećuje da je svedokinja K14 zapravo pobjegla zbog toga što je bila silovana, iz straha da će ponovo biti seksualno zlostavljana.²⁶⁶⁰ Žalbeno veće dalje konstatuje da je svedokinja K14 kosovska Albanka, a da su oni koji su je seksualno zlostavljali bili lica u poziciji moći i pripadnici srpskih snaga, koji su takođe izveli opšti napad na albansko stanovništvo na Kosovu.²⁶⁶¹ Uzimajući u obzir konkretne i kontekstualne okolnosti silovanja svedokinje K14, Žalbeno veće se uverilo, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, da je jedini razuman zaključak taj da su izvršio delovali s diskriminatornom namerom. S obzirom na to, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, smatra da odluka policajaca da siluju svedokinju K14, čak i ako se pretpostavi da je motivisana i seksualnom željom, proizlazi iz namere da nad njom izvrše diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti.

iv. Mlada kosovska Albanka u konvoju u opštini Priština

896. Žalbeno veće konstatuje da je mlada kosovska Albanka u konvoju bežala s drugim raseljenim kosovskim Albancima u konvojima iz Graštice prema gradu Prištini, u pokušaju da se skloni na sigurno.²⁶⁶² Ta devojka i ljudi su, idući u konvoju, zbog svoje etničke pripadnosti postali meta napada i uznemiravanja od strane pripadnika srpskih snaga.²⁶⁶³ Pripadnici srpskih snaga stajali su duž puta dok je konvoj s devojkom prolazio, pa su zaustavljali i tukli neke kosovske Albance i oduzimali im automobile.²⁶⁶⁴ Žalbeno veće isto tako uzima u obzir svedočenje svedokinje K14 da je čula da su pripadnici srpskih snaga izvodili kosovske Albanke iz konvoja.²⁶⁶⁵ Kao što je Žalbeno veće već zaključilo, ta kosovska devojka je isto tako izvedena iz konvoja i odvedena u šumu gde su je seksualno zlostavljali jedan policajac i još jedan čovek koji je nosio noževe i na sebi imao zelene maskirne pantalone.²⁶⁶⁶

²⁶⁵⁸ V. Prvostepena presuda, par. 817–832, 1649–1650, 1777–1778, 1790, 1811, 1819, 1825, 1832, 1837, 1841, 1850, 1854–1856, 2027–2035, 2129–2130; gore, par. 866–869, 889–891. V. gore, poglavlja XVI.B, XVII.B. Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće zaključilo da su za vreme te kampanje kosovski Albanci bili posebna meta napada zbog svoje etničke pripadnosti (v. Prvostepena presuda, par. 1649–1650, 1777–1778, 1781, 1783).

²⁶⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 1649–1650, 1791, 1793, 2007, 2035, 2126, 2128–2130, 2143–2144.

²⁶⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 838, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁶¹ Prvostepena presuda, par. 834–835, 1597–1598, 1601, 1791, 1793, 2027–2029, 2036–2051.

²⁶⁶² Prvostepena presuda, par. 824, 832, i reference na koje se tamo poziva.

²⁶⁶³ Prvostepena presuda, par. 824, 832, i reference na koje se tamo poziva, 1776–1778, 2136; gore, par. 856–859; DP P1325 (poverljivo), str. 3; DP P1326 (poverljivo), str. 1421–1425; svedok K14, 24. septembar 2009. godine, T. 8993–8996, 9016, 9022–9023 (zatvorena sednica). Žalbeno veće takođe načelno konstatuje da su u Prištini, kao što je ranije opisano u kontekstu seksualnog zlostavljanja svedokinje K14, pripadnici srpskih snaga silom isterivali kosovske Albance iz njihovih kuća, primenjivali prema njima nasilje i zlostavljali ih (Prvostepena presuda, par. 805–840, 1649, 2029; v. gore, par. 894–895).

²⁶⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 824, 832, i reference na koje se tamo poziva. V. takođe DP P1325 (poverljivo), str. 3-4.

²⁶⁶⁵ DP P1325 (poverljivo), str. 4.

²⁶⁶⁶ V. gore, par. 859. V. takođe Prvostepena presuda, par. 832; DP P1325 (poverljivo), str. 3-4.

897. Seksualno zlostavljanje te mlade kosovske Albanke izvršeno je u kontekstu sistematske kampanje terora i nasilja, koja je obuhvatala činjenje brojnih dela progona nad kosovskim Albancima,²⁶⁶⁷ čiji je cilj bio da se oni proteraju s Kosova.²⁶⁶⁸ Devojka u konvoju je seksualno zlostavljana dok je, zajedno s drugim kosovskim Albancima, tražila neko bezbedno mesto putujući u konvoju duž puta uz koji su stajali pripadnici srpskih snaga.²⁶⁶⁹ Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da konkretne i kontekstualne okolnosti u kom je to seksualno zlostavljanje izvršeno ukazuju na to da je jedini razuman zaključak bio taj da je ono izvršeno s diskriminatornom namerom. To da li je motiv izvršilaca takođe bio seksualnog karaktera ne menja ovaj zaključak. Žalbeno veće posebno konstatuje da je devojka putovala u konvoju s drugim kosovskim Albancima koji su bežali i koje su pripadnici srpskih snaga, koji su stajali duž puta dok je konvoj prolazio, sistematski šikanirali. Seksualno zlostavljanje te devojke ne može se posmatrati odvojeno od tih okolnosti.

898. Pošto je zaključilo da je seksualno zlostavljanje navedenih pet žena izvršeno s diskriminatornom namerom, Žalbeno veće će se sad razmotriti da li su ispunjeni drugi elementi progona kao zločina protiv čovečnosti.

²⁶⁶⁷ V. Prvostepena presuda, par. 817–832, 1649–1650, 1777–1778, 1790, 1811, 1819, 1825, 1832, 1837, 1841, 1850, 1854–1856, 2027–2035, 2129–2130; gore, par. 859. V. gore, poglavlja XVI.B, XVII.B. Žalbeno veće konstatuje da je Pretresno veće zaključilo da su za vreme te kampanje kosovski Albanci bili posebna meta napada zbog svoje etničke pripadnosti (v. Prvostepena presuda, par. 1649–1650, 1777–1778, 1781, 1783).

²⁶⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 1649–1650, 1791, 1793, 2007, 2035, 2126, 2128–2130, 2143–2144.

²⁶⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 817–832, 1597–1598, 1601, 1792, 2027–2029, 2036–2051; gore, par. 857, 859.

b. Preduslovi i jednaka težina

899. Žalbena veće podseća na to da je Pretresno veće zaključilo da su dela seksualnog zlostavljanja izvršena za vreme oružanog sukoba i da je civilno albansko stanovništvo na Kosovu bilo izloženo sistematskom napadu.²⁶⁷⁰ Što se tiče uslova postojanja nekusa, Žalbena veće zaključuje da se, na osnovu dokaza o kojima je bilo reči gore u tekstu, sagledanih u celini i zajedno sa zaključcima Pretresnog veća,²⁶⁷¹ može utvrditi da je svih pet slučajeva seksualnog zlostavljanja bilo izvršeno u sklopu rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno albansko stanovništvo na Kosovu i da su izvršioци bili svesni toga da su njihovi postupci deo tog napada.

900. Žalbena veće dalje podseća da dela u osnovi, da bi predstavljala progon kao zločin protiv čovečnosti, moraju biti istog stepena težine ili ozbiljnosti kao i druga dela navedena u članu 5 Statuta.²⁶⁷² S tim u vezi, Žalbena veće konstatuje da je Pretresno veće zaključilo da su svedokinja K20 i svedokinja K14 bile silovane, što je navedeno kao zločin protiv čovečnosti u članu 5(g) Statuta.²⁶⁷³ Žalbena veće je zaključilo da su mlada kosovska Albanka u konvoju i dve mlade žene u Belegu seksualno zlostavljane,²⁶⁷⁴ što u Statutu nije navedeno kao zločin protiv čovečnosti. Međutim, Žalbena veće podseća da, u skladu s međunarodnim krivičnim pravom, seksualno zlostavljanje može biti kažnjivo kao krivično delo progona, "pod uslovom da dostiže isti stepen težine kao i druga krivična dela protiv čovečnosti nabrojana u članu 5 Statuta".²⁶⁷⁵ Žalbena veće takođe podseća da je za seksualno zlostavljanje, po definiciji, potrebno utvrditi da je postojalo narušavanje fizičkog ili moralnog integriteta žrtve.²⁶⁷⁶ Dalje, Žalbena veće konstatuje da se u slučajevima seksualnog zlostavljanja o kojima je ovde reč radilo o više izvršilaca koji su to delo

²⁶⁷⁰ Prvostepena presuda, par. 1595-1600.

²⁶⁷¹ V. Prvostepena presuda, par. 1595-1601, 1649-1650, 1672-1673. Što se tiče svedokinje K20, Đorđević navodi da srpske snage "nisu odobravale" seksualno zlostavljanje te svedokinje i da nije pokazano da su izvršioци "pokušavali da vrše progon u sklopu nekog plana", i iznosi tvrdnju da se zapravo radilo o "kriminalcima koji su pod okriljem noći operisali na ratištu" (Đorđevićev odgovor, par. 27-30). Što se tiče svedokinje K14, Đorđević navodi da okolnosti njenog zlostavljanja "ne upućuju na to da je ono izvršeno s namerom progona, već se pre čini da su ga izvršili pojedinci koji su koristili priliku da vrše krivična dela" (Đorđevićev odgovor, par. 25). Da bi potkrepio tu tvrdnju, on upućuje na dokaze da je lice koje ju je silovalo platilo jednom "Romu" da mu pomogne da svedokinju K14 odvede u hotel "Božur" gde je silovana, konstatuje da opis njegovog auta ne odgovara redovnim vozilima koja su koristile snage MUP-a i navodi da Pretresno veće nije u potpunosti analiziralo da li su pojedinci, uključujući i lice koje ju je kasnije silovalo i koje je došlo u kuću svedokinje K14 dan pre nego što je silovana, stvarno bili pripadnici "redovnih" srpskih snaga s obzirom na to da je svedokinja K14 imala problema kad je reč o identifikovanju uniformi (Đorđevićev odgovor, par. 25). Đorđević naprosto ponavlja argumente iznete i odbijene u prvostepenom postupku, a pritom ne pokreće nikakva nova pitanja niti ukazuje na ikakvu grešku (v. Đorđevićev završni podnesak, par. 951-952, 957-974).

²⁶⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 199, 221.

²⁶⁷³ Prvostepena presuda, par. 1791, 1793.

²⁶⁷⁴ V. gore, par. 859, 869.

²⁶⁷⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012. V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102-103.

²⁶⁷⁶ V. gore, par. 850-852.

izvršili nad mladim ženama u opštem kontekstu straha, zastrašivanja i šikaniranja.²⁶⁷⁷ Shodno tome, Žalbena veće se uverilo da su ti slučajevi seksualnog zlostavljanja dostigli isti stepen težine kao i druga krivična dela navedena u članu 5.

(c) Zaključak

901. Na osnovu gorenavedenog, Žalbena veće zaključuje da je krivično delo progona kao zločina protiv čovečnosti utvrđeno na osnovu seksualnog zlostavljanja svedokinje K20 i druge dve mlade žene u Belegu, svedokinje K14, i jedne mlade kosovske Albanke u konvoju.

D. Đorđevićeva odgovornost

1. Uvod

902. Pretresno veće je zaključilo da je postojao zajednički plan političkog, vojnog i policijskog rukovodstva SRJ i Srbije da se izmeni etnička ravnoteža na Kosovu.²⁶⁷⁸ Pretresno veće je takođe zaključilo da je Đorđević znatno doprineo tom zajedničkom planu i da je delio nameru da se taj plan sprovede.²⁶⁷⁹ Žalbena veće je potvrdilo te zaključke Pretresnog veća.²⁶⁸⁰ Dalje, Žalbena veće je poništilo zaključak Pretresnog veća da seksualno zlostavljanje svedokinje K20 i svedokinje K14 nije predstavljalo progon kao zločin protiv čovečnosti.²⁶⁸¹ Žalbena veće je takođe zaključilo da je seksualno zlostavljanje mlade kosovske Albanke u konvoju i druge dve kosovske Albanke u Belegu predstavljalo progon kao zločin protiv čovečnosti.²⁶⁸²

903. Pre nego što razmotri tvrdnju tužilaštva da bi Đorđevića trebalo osuditi prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata za progon putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti,²⁶⁸³ Žalbena veće će prvo razmotriti dva pravna pitanja koja Đorđević pokreće u svom odgovoru u vezi s trećom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata.

²⁶⁷⁷ V. Prvostepena presuda, par. 824, 832, 1145–1156, 1649–1650, 1673.

²⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 2007–2008, 2126–2130.

²⁶⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 2154–2158, 2193. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1981.

²⁶⁸⁰ V. gore, poglavlja IV–VII, X–XI.

²⁶⁸¹ V. gore, par. 877, 901.

²⁶⁸² V. gore, par. 901.

²⁶⁸³ V. dole, odeljak XIX.D.3.

2. Pravna pitanja koja pokreće Đorđević

(a) Standard mens rea za zločine prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata

a. Argumenti strana u postupku

904. Đorđević tvrdi da tužilaštvo navodi pogrešan standard za krivičnu odgovornost prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.²⁶⁸⁴ On ističe da tužilaštvo primenjuje preširok standard kada tvrdi da je on znao da će dela seksualnog zlostavljanja "možda" biti počinjena.²⁶⁸⁵ S druge strane, Đorđević navodi da je za utvrđivanje *mens rea* potrebne za odgovornost prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata potrebno da mogućnost činjena zločina bude "dovoljno znatna da je optuženi može predvidjeti".²⁶⁸⁶

905. Tužilaštvo odgovara da Đorđević pogrešno prikazuje standard predvidljivosti za treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata i pokušava da taj standard podigne s "mogućnosti" na "znatnu mogućnost".²⁶⁸⁷

b. Analiza

906. Žalbeno veće podseća na to da optuženi, prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, može da snosi odgovornost za krivično delo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja ako je, u zavisnosti od okolnosti predmeta, (i) bilo predvidivo da će taj zločin možda počiniti jedno ili više lica koje je on (ili neki drugi učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu) iskoristio za izvršenje *actus reus* zločina koji su deo zajedničkog cilja; i (ii) ako je optuženi svojom voljom prihvatio taj

²⁶⁸⁴ Đorđevićev odgovor, par. 37, 39–40. V. takođe Đorđevićev odgovor, par. 49, 53.

²⁶⁸⁵ Đorđevićev odgovor, par. 39–40, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 42, Odluku Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na Odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III- predvidivost, 25. jun 2009. godine, par. 18. V. takođe Đorđevićev odgovor, par. 49. Đorđević ponavlja svoje opšte prigovore na treću kategoriju udruženog zločinačkog poduhvata kao vida odgovornosti koji primenjuje Međunarodni sud i navodi da to nije u skladu s međunarodnim običajnim pravom (Đorđevićev odgovor, par. 41; v. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 68–71). Đorđević takođe ponavlja svoj prigovor na primenu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata na krivična dela s posebnom namerom (Đorđevićev odgovor, par. 38; v. takođe Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 155). Žalbeno veće je odbacilo te argumente, navedene pod drugim i osmim žalbenim osnovom, i stoga se ovde neće njima baviti (v. gore, odeljak III. C. III. E).

²⁶⁸⁶ Đorđevićev odgovor, par. 39, gde se upućuje na odluku Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na Odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III- predvidivost, 25. jun 2009. godine, par. 18.

²⁶⁸⁷ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 13–15. Prema mišljenju tužilaštva, tako povišen standard je bliži standardu "mogućnosti" ili standardu "znatne verovatnoće da će do zločina doći" koje je ranije Žalbeno veće odbacilo (Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 14, gde se upućuje na Odluku Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na Odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III- predvidivost, 25. jun 2009. godine, par. 15–18, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33).

rizik (tj. ako je optuženi učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa svešću da je takav zločin njegova moguća posledica).²⁶⁸⁸

907. Žalbena veće podseća na to da za standard *mens rea* za odgovornost prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata nije potrebna svest o "verovatnoći" da će neko krivično delo biti počinjeno.²⁶⁸⁹ U stvari, odgovornost prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata može se pripisati onda kada je optuženi svestan toga da je činjenje nekog krivičnog dela *moguća* posledica sprovođenja zajedničkog cilja.²⁶⁹⁰ Međutim, Žalbena veće podseća da se "kriterijum mogućnosti":

ne može zadovoljiti ako je vjerovatnost neuvjerljivo mala. Posmatrano na skali vjerovatnosti, kriterijumom *mens rea* UZP III se ne traži svijest o tome da će *vjerovatno* biti počinjen zločin koji predstavlja odstupanje; međutim, njime se traži da mogućnost počinjenja zločina bude dovoljno znatna da je optuženi može predvidjeti.²⁶⁹¹

908. Žalbena veće će stoga primeniti ovaj standard prilikom utvrđivanja da li je Đorđević odgovoran za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.

(b) Veza između UZP-a i neposrednih izvršilaca predvidivih zločina

a. Argumenti strana u postupku

909. Đorđević navodi da se, kako bi mu se pripisala odgovornost za zločine prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, mora dokazati da je jedan od učesnika u UZP-u koristio fizičke izvršioce za činjenje predvidivih zločina u cilju ostvarenja zajedničkog plana.²⁶⁹²

910. Tužilaštvo tvrdi da Đorđević, svojim argumentom da fizički izvršioци nisu korišćeni *za činjenje seksualnog zlostavljanja*, pogrešno tumači žalbu tužilaštva.²⁶⁹³ Tužilaštvo navodi da Đorđević pogrešno sugerise da je, prema praksi Međunarodnog suda, potrebno da jedan učesnik

²⁶⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

²⁶⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 1061, 1272, 1525, 1557–1558; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na Odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III- predvidivost, 25. jun 2009. godine, par. 18. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

²⁶⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

²⁶⁹¹ Odluka Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* od 25. juna 2009. godine o predvidivosti u okviru treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, par. 18 (naglasak u originalu). V. Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 1081, 1538, 1575.

²⁶⁹² Đorđevićev odgovor, par. 42–45, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 413, Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 119–120, Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 220.

²⁶⁹³ Replika tužilaštva na podnesak respondententa, par. 20.

udruženog zločinačkog poduhvata koristi nekog izvršioca *kako bi* počinio neko krivično delo prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.²⁶⁹⁴

b. Analiza

911. Žalbena veće podseća na to da se optuženom, prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, može pripisati krivična odgovornost za zločine koje su počinila lica koja nisu učesnici udruženog krivičnog poduhvata.²⁶⁹⁵ Utvrđeno je da se u takvim okolnostima:

optuženom [...] može pripisati odgovornost ukoliko je učestvovao u udruženom zločinačkom cilju posedujući traženu nameru i ukoliko je, u okolnostima predmeta, (i) bilo predvidivo da bi takav zločin moglo da izvrši jedno ili više lica kojima se on (ili neki drugi učesnik u UZP) poslužio za izvršenje *actus reus* zločina koji su deo zajedničkog cilja; i (ii) ako je optuženi svojom voljom prihvatio tu mogućnost. Žalbena veće je, prema tome, zaključilo da se učesnicima u UZP može pripisati odgovornost za zločine koje su počinili glavni izvršioc koji nisu učesnici tog UZP ukoliko se dokaže da se ti zločini mogu pripisati bar jednom učesniku u UZP i da je on, posluživši se glavnim izvršiocom, postupao u skladu sa zajedničkim planom.²⁶⁹⁶

912. Na tom osnovu, Žalbena veće odbacuje Đorđevićev argument da mu se progoni putem seksualnog zlostavljanja ne mogu pripisati kao prirodna i predvidiva posledica UZP-a zbog toga što nije pokazano da je jedan od učesnika u UZP-u koristio neposredne izvršioce da izvrši seksualno zlostavljanje u cilju ostvarenja UZP-a.²⁶⁹⁷ U slučaju zločina koje su izvršila lica koja nisu učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, mora se dokazati da je jedan ili više učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu (u cilju ostvarenja udruženog zločinačkog poduhvata) koristio lice koje nije učesnik da izvrši *actus reus* zločina koji su deo zajedničkog cilja.²⁶⁹⁸ Ako lica koja nisu učesnici u UZP-u, a koja su koristili jedan ili više učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu, počine zločine koji izlaze iz okvira zajedničkog cilja, odgovornost za te zločine takođe se može pripisati učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, pod uslovom da su ti zločini bili prirodna i predvidiva posledica udruženog zločinačkog poduhvata.²⁶⁹⁹ U takvim okolnostima, utvrđena je potrebna veza i učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu može se pripisati krivična odgovornost prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata za izvršenje takvih proširenih zločina.²⁷⁰⁰

913. U ovom predmetu, tužilaštvo traži od Žalbenog veća da Đorđeviću izrekne osuđujuću presudu za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja prema trećoj kategoriji udruženog

²⁶⁹⁴ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 20-22.

²⁶⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411, 431.

²⁶⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168 (reference izostavljene). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411, 413, 430.

²⁶⁹⁷ V. Đorđevićev odgovor, par. 42-45.

²⁶⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410, 413. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225.

²⁶⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

²⁷⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

zločinačkog poduhvata.²⁷⁰¹ Tužilaštvo ne tvrdi da je seksualno zlostavljanje bilo deo zajedničkog plana. Shodno tome, nije potrebno da tužilaštvo dokazuje da je jedan od učesnika u UZP-u koristio izvršioce kako bi počinio progone putem seksualnog zlostavljanja. Zapravo, mora se pokazati da je te zločine izvršilo lice kojim se koristio jedan od učesnika u UZP-u da izvrši *actus reus* zločina koji su bili deo zajedničkog cilja. U sledećem delu govoriće se o tome da li je taj uslov ispunjen.²⁷⁰²

3. Navodi o Đorđevićевой odgovornosti za progone putem seksualnog zlostavljanja prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata

(a) Argumenti strana u postupku

914. Tužilaštvo tvrdi da bi Đorđeviću trebalo izreći osuđujuću presudu za progone putem seksualnog zlostavljanja pošto je seksualno zlostavljanje bilo prirodna i predvidiva posledica UZP-a, Đorđević je toga bio svestan i voljno je prihvatio taj rizik kad je učestvovao u UZP-u i ostvarivao njegov zajednički cilj.²⁷⁰³

915. Tužilaštvo navodi da je bilo predvidivo da će zločini koji nisu bili deo zajedničkog cilja, uključujući i seksualno zlostavljanje, možda biti izvršeni u kontekstu kampanje terora i ekstremnog nasilja koje su srpske snage sprovodile nad albanskim stanovništvom na Kosovu.²⁷⁰⁴ Ono takođe ističe da nije potrebno utvrđivati da su zločini seksualnog karaktera bili raširena pojava da bi bili prirodna i predvidiva posledica zajedničkog cilja.²⁷⁰⁵ Dalje, tužilaštvo tvrdi da je opšte poznato a i da je istorijska činjenica da su u tako nasilnim kampanjama, čiji su cilj progoni, žene žrtve seksualnog zlostavljanja.²⁷⁰⁶

916. Što se tiče toga da li je Đorđević mogao da predvidi seksualno zlostavljanje, tužilaštvo tvrdi da je on bio ključni učesnik u UZP-u.²⁷⁰⁷ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Đorđević bio svestan masovnog raseljavanja civila, kao i ubijanja i drugih nasilnih zločina nad kosovskim Albancima počinjenih tokom kampanje srpskih snaga, zbog položaja vlasti na kom se nalazio, svog neposrednog učešća u

²⁷⁰¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 42-56. Žalbeno veće konstatuje da u Optužnici progoni putem seksualnog zlostavljanja nisu navedeni među zločinima koji su bili deo UZP-a (Optužnica, tačka 5, par. 21, 27, 72, 76-77).

²⁷⁰² V. dole, par. 927.

²⁷⁰³ V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 42-55; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 178, 184-188, 201.

²⁷⁰⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 42-43, 45-46; Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 13-15; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 185, 187-188, 201-202. Tužilaštvo navodi da praksa Međunarodnog suda u ocenjivanju predvidivosti zločina potvrđuje relevantnost tih faktora (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 187, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 616, Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 149, Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 93, 95; Prvostepena presuda u predmetu *Stanišić i Župljanin*, tom 2, par. 525-526, 776). Dalje, tužilaštvo tvrdi da se Pretresno veće oslonilo na te iste faktore kad je donelo svoj alternativni zaključak da je ubistvo bilo prirodna i predvidiva posledica UZP-a (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 187-188, gde se upućuje na Prvostepenu presudu par. 2139, 2141, 2145).

²⁷⁰⁵ Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 177.

²⁷⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 44.

²⁷⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 42.

operacijama i prisustva na terenu, kao i izveštaja koje je primao iz raznih izvora.²⁷⁰⁸ Prema mišljenju tužilaštva, Đorđević je još početkom 1998. znao da su kosovski Albanci bili žrtve nasilja, a tokom 1999. i dalje je bio dobro informisan.²⁷⁰⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Đorđević u datim okolnostima bio svestan mogućnosti da bi za vreme kampanje progona kosovske Albanke mogle da budu seksualno zlostavljane.²⁷¹⁰ Ono navodi da je on voljno preuzeo taj rizik kad je, s tim saznanjem, učestvovao u UZP-u.²⁷¹¹

917. Đorđević odgovara da nije mogao da predvidi seksualno zlostavljanje.²⁷¹² On tvrdi da obaveštenja o činjenju opštih krivičnih dela 1998. ne znače da je on mogao da predvidi postojanje "dovoljno znatne mogućnosti" da će, konkretno, doći do seksualnog zlostavljanja.²⁷¹³ Đorđević takođe tvrdi da nema dokaza da je on u relevantnom periodu bio obavešten o tome da su postojala naređenja o seksualnom zlostavljanju ili da je ono izvršeno, na osnovu čega je mogao saznati da postoji mogućnost da do tih zločina dođe.²⁷¹⁴

918. Replicirajući na Đorđevićev argument da obaveštenje o opštim zločinima nije bilo dovoljno da bi on bio svestan mogućnosti izvršenja seksualnog zlostavljanja, tužilaštvo tvrdi da Žalbeno veće nije nikad iznelo stav da optuženi može da predvidi zločine samo ako on zna za ranije, slične zločine.²⁷¹⁵ Tužilaštvo dalje odgovara da su elementi treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata ispunjeni pošto su pripadnici srpskih snaga izvršili seksualno zlostavljanje, a njih su kontrolisali i koristili učesnici UZP-a u cilju sprovođenja zajedničkog plana.²⁷¹⁶

²⁷⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 44, 47–50, 53; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 185–186.

²⁷⁰⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 47–53; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 186.

²⁷¹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 44, 46, 51; Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 13–15; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 185–186. Tužilaštvo dodaje da nije potrebno da Đorđević, da bi mogao da predvidi seksualno zlostavljanje, bude ranije upoznat s tim da su dela istog tipa već činjena (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 202).

²⁷¹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 7, 42, 46, 52, 55; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 188.

²⁷¹² Đorđevićev odgovor, par. 36, 46–52, 54; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 196, 198. On navodi da je potrebno razlikovati predmete na koje tužilaštvo upućuje da bi potkrepilo zaključak o predvidivosti od ovog predmeta, pošto se oni odnose na logore ili na konkretnu situaciju u Srebrenici (Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 196–197).

²⁷¹³ Đorđevićev odgovor, par. 46. V. takođe Đorđevićev odgovor, par. 47. Đorđević dalje tvrdi da "opšta svest o mogućnosti izvršenja zločina u ratnoj situaciji nije dovoljna da bi se ispunio kriterijum posebne namere za progon" (Đorđevićev odgovor, par. 46).

²⁷¹⁴ Đorđevićev odgovor, par. 50; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 198–199. On tvrdi da je "[s]ilovanje moguće u svim ratovima, kao i, naravno, u doba mira tako da izolovani slučajevi seksualnog zlostavljanja, sami po sebi, ne dokazuju postojanje znatne mogućnosti da će se silovanja ponoviti" (Đorđevićev odgovor, par. 50 (reference izostavljene); v. takođe Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 196). Đorđević dalje tvrdi da nijedan slučaj seksualnog zlostavljanja o kojem je ovde reč nisu "dopustile, odobrile ili dozvolile nadređene starešine, niti su čak za njih znale" već je ono "izvršeno tajno ili u krajnje neregularnim okolnostima" i da ih stoga nije bilo moguće predvideti (Đorđevićev odgovor, par. 51).

²⁷¹⁵ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 16; Žalbeni pretres, 13. maj 2013. godine, AT. 185, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 616–617, Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 149, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 327; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 86. V. takođe Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 17–18.

²⁷¹⁶ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 21, 23.

(b) Analiza

919. Žalbena veće podseća na to da treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata podrazumeva odgovornost za zločine izvršene mimo ostvarenja zajedničkog cilja, ali koji su ipak prirodna i predvidiva posledica ostvarenja tog zajedničkog cilja.²⁷¹⁷ Žalbena veće dalje podseća na to da, kada se kod navodnog predvidivog zločina radi o krivičnom delu s posebnom namerom, kao što su progoni, mora se utvrditi da je optuženi mogao da predvidi mogućnost da će zločin biti počinjen,²⁷¹⁸ mada nije potrebno dokazati da je optuženi imao posebnu nameru.²⁷¹⁹

920. Da bi utvrdilo predvidivost seksualnog zlostavljanja, Žalbena veće će prvo razmotriti opšti kontekst u kom su ta dela izvršena. Potom će se baviti dokazima na osnovu kojih može da se utvrdi da li je Đorđević mogao konkretno da predvidi da je seksualno zlostavljanje moguća posledica sprovođenja UZP-a.

921. Pretresno veće je zaključilo da je postojao zajednički plan rukovodstva SRJ i Srbije, čiji je cilj bio da se izmeni etnička ravnoteža na Kosovu.²⁷²⁰ Pretresno veće je dalje zaključilo: "[k]ljučni element zajedničkog plana bio je stvaranje atmosfere nasilja, kao i atmosfere straha ili užasa, među kosovskim Albancima, tako da se oni nateraju da iz straha napuste [...] Kosovo."²⁷²¹ Po pravilu, pripadnici srpskih snaga granatirali bi područje nekog sela i/ili otvarali vatru na kuće navodeći stanovništvo da beži, a zatim bi pešice ulazili u selo, palili kuće, uništavali imovinu, pljačkali, ubijali stanovnike, silom ih isterivali iz kuća, pretili i fizički maltretirali stanovništvo.²⁷²² U nekim slučajevima, osim ubijanja velikog broja muškaraca i dečaka, i žene su bile meta napada i ubijane su s namerom da se izazove strah među albanskim stanovništvom na Kosovu i da se oni nateraju da odu.²⁷²³ Prisiljeni da napuste svoje domove i u strahu za svoje živote i bezbednost, raseljeni kosovski Albanci su u ogromnim kolonama ili konvojima napuštali svoje gradove i sela i kretali prema Albaniji ili BJRM, često u pratnji srpskih snaga koje su ih usmeravale i usput zastrašivale i zlostavljale.²⁷²⁴ S obzirom na to, Žalbena veće smatra da su kosovski Albanci bili izuzetno ranjivi, nezaštićeni i izloženi maltetiranju i zlostavljanju pripadnika srpskih snaga.

²⁷¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

²⁷¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 1456; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na Odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III - predvidivost, 25. jun 2009. godine, par. 18. V. takođe Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 5–6.

²⁷¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 1456; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 5–6. V. takođe gore, poglavlje III. E.

²⁷²⁰ Prvostepena presuda, par. 2007, 2126–2130.

²⁷²¹ Prvostepena presuda, par. 2143. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2007, 2035, 2152.

²⁷²² V. Prvostepena presuda, par. 1617–1624, 1626–1674, 1676–1679, 2027, 2029. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2133–2137.

²⁷²³ V. Prvostepena presuda, par. 1636, 1652, 2137, 2139–2140. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2143–2145.

²⁷²⁴ Prvostepena presuda, par. 1626, 1633, 1646, 1649, 1652, 1656, 1657, 1659, 1668, 1677, 2030–2031.

922. Žalbeno veće konstatuje da su muškarci kosovski Albanci često odvajani od žena i dece.²⁷²⁵ U nekoliko prilika, srpske snage su ubile muškarce koje su izdvojile.²⁷²⁶ Bilo je slučajeva u kojima su srpske snage zatočile žene i decu i držale ih odvojeno od muškaraca pre nego što su prisilno raseljeni.²⁷²⁷ Žalbeno veće smatra da su kosovske Albanke, odvojene od svojih muških rođaka, bile posebno ranjive zbog toga što su ih pripadnici srpskih snaga uzimali za metu i podvrgavali ih nasilju na osnovu njihove etničke pripadnosti, uključujući nasilje seksualnog karaktera, koji je jedan od najviše uvredljivih i ponižavajućih oblika nasilja.²⁷²⁸ Bespomoćni civili kosovski Albanci bili su suočeni s pripadnicima srpskih snaga koji su znali da mogu postupati gotovo potpuno nekažnjeno. Žalbeno veće uopšte ne sumnja da je seksualno zlostavljanje u takvom okruženju bilo prirodna i predvidiva posledica.

923. Međutim, da bi mu se pripisala odgovornost za progone putem seksualnog zlostavljanja u skladu s trećom kategorijom udruženog zločinačkog poduhvata, Đorđević je, pre svega, morao biti u mogućnosti da predvidi seksualno zlostavljanje.²⁷²⁹ Pretresno veće je zaključilo da je on, kao "jedan od najviših funkcionera MUP-a, raspolagao [...] detaljnim saznanjima o događajima na terenu i igrao [...] ključnu ulogu u koordiniranju rada snaga MUP-a na Kosovu 1998. i 1999. godine."²⁷³⁰ Konkretno, Pretresno veće je konstatovalo da je Đorđević: (i) bio član Zajedničke komande i Kolegijuma MUP-a i redovno je prisustvovao sastancima tih organa, kao i sastancima u Štabu MUP-a; (ii) bio u direktnom i neposrednom kontaktu s Lukićem, rukovodiocem Štaba MUP-a, i nekoliko načelnika SUP-a na Kosovu; (iii) kao član srpske delegacije učestvovao na međunarodnim pregovorima i (iv) bio prisutan na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine, uključujući i tokom operacija snaga VJ-a i MUP-a.²⁷³¹

924. Zahvaljujući svojoj ulozi i učešću u operacijama na Kosovu, Đorđević je bio dobro informisan ne samo o izvođenju operacija i opštoj bezbednosnoj situaciji na terenu na Kosovu, već i

²⁷²⁵ Prvostepena presuda, par. 1617, 1619, 1624, 1630, 1634, 1643, 1656, 1669, 1678–1679, 2028. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2136–2137.

²⁷²⁶ Prvostepena presuda, par. 1617–1620, 1630, 1643, 1656, 1669, 2028. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2136–2137; gore, par. 770, 772.

²⁷²⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1149, 1153.

²⁷²⁸ Žalbeno veće takođe ima u vidu svedočenje svedokinje K20 da je, kada su je odveli pripadnici srpskih snaga, "znala šta će se desiti [...] jer je [ona] čula da Srbi siluju devojke i žene, kosovske Albanke" (DP P1279 (poverljivo), str. 4-5; P1280, str. 4-5). Žalbeno veće dalje ima u vidu da je svedokinja K14 u svom svedočenju rekla da je čovek koji je nosio noževe i na sebi imao zelene maskirne pantalone i koji je odveo mladu kosovsku Albanku "bio na lošem glasu u tom kraju" (DP P1325 (poverljivo), str.4); da je čula od drugih da "su odveli još žena" iz konvoja (DP P1325 (poverljivo), str.4); i da se kad je, one večeri kad je silovana, svedokinja K14 ispričala prijateljici šta joj se desilo, ona poverila svedokinji K14 da se "i njoj to isto desilo [...] [Nj]u su četvorica silovala i [...] vratila je nakon dva dana" (DP P1325 (poverljivo), str. 6-7).

²⁷²⁹ V. Odluka Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na Odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III - predvidivost, 25. jun 2009. godine, par. 18; Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine, par. 6. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 86.

²⁷³⁰ Prvostepena presuda, par. 2154.

²⁷³¹ Prvostepena presuda, par. 1897–1898, 1900–1903, 1916–1917, 1919, 1925, 1985–1998, 2154, 2158, 2162, 2178.

o tome da su srpske snage tokom operacija 1998. i 1999. činile teške zločine, kao što su pljačka, paljenje kuća, upotreba prekomerne sile i ubistva (uključujući žene i decu).²⁷³² Štaviše, mada je znao da su neke jedinice 1998. i 1999. činile nasilne zločine nad albanskim civilima na Kosovu i da su ti zločini prošli nekažnjeno, Đorđević je 1999. godine odobrio da se u nestabilnu situaciju ponovo pošalju neke od tih istih jedinica.²⁷³³

925. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević delio nameru UZP-a, čiji je zajednički cilj bio da se izmeni etnička ravnoteža na Kosovu.²⁷³⁴ Pretresno veće je zaključilo da je on, kao učesnik u UZP-u, bio potpuno svestan da je taj zajednički cilj trebalo postići stvaranjem atmosfere terora i straha kako bi se kosovski Albanci naterali da odu, a to je uključivalo progone različitim sredstvima.²⁷³⁵ Dalje, Pretresno veće je zaključilo da je on znao za masovno raseljavanje civila, kosovskih Albanaca, pošto je 1998. video na hiljade raseljenih lica i pošto je tokom perioda od marta do juna 1999. primao redovne izveštaje MUP-a, u kojima je javljano o sve većem broju kosovskih Albanaca koji su prelazili granicu i odlazili s Kosova u Albaniju ili BJRM.²⁷³⁶ On je takođe iz drugih izvora, uključujući sredstva javnog informisanja, znao za humanitarnu situaciju, kao i za ubijanja kosovskih Albanaca i za druge nasilne zločine koji su vršeni nad njima.²⁷³⁷

926. U takvim okolnostima, Žalbena veće zaključuje da je Đorđević mogao da predvidi da će zločini seksualnog karaktera biti počinjeni. Žalbena veće podseća na to da su pripadnici srpskih snaga, koji su postupali gotovo potpuno nekažnjeno, silom raselili i masovno zlostavljali hiljade civila, kosovskih Albanaca, i da su često razdvajali žene od muškaraca, što ih je činilo posebno ranjivim. Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je u takvim okolnostima mogućnost da bude izvršeno seksualno zlostavljanje bila dovoljno znatna da bi je Đorđević mogao predvideti i da je on voljno preuzeo taj rizik svojim učešćem u UZP-u. Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, takođe se uverilo da je Đorđević, s obzirom na to da je znao za to da su cilj kampanje bili progoni, takođe mogao da predvidi da će seksualno zlostavljanje biti izvršeno s diskriminatornom namerom.

927. Žalbena veće je zaključilo da Pretresno veće nije pogrešilo kad je zaključilo da su učesnici u UZP-u koristili srpske snage da izvrše *actus reus* zločina u okviru zajedničkog cilja UZP-a.²⁷³⁸ Pripadnici istih srpskih snaga seksualno su zlostavljali svedokinju K20, druge dve mlade žene u

²⁷³² V. Prvostepena presuda, par. 1900–1907, 1918, 1920–1924, 1957–1958, 1961, 1963, 1981, 1985–1995, 2154–2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2178–2184.

²⁷³³ Prvostepena presuda, par. 1258, 2155, 2179–2180, 2185. V. takođe gore, par. 355–357, 360–362.

²⁷³⁴ V. Prvostepena presuda, par. 2158. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1999, 2128, 2130, 2154–2157, 2193; gore, poglavlje XI.

²⁷³⁵ Prvostepena presuda, par. 2127–2128, 2130, 2135–2137, 2143, 2151–2152, 2158.

²⁷³⁶ Prvostepena presuda, par. 1903, 1990, 2178, 2182. V. gore, par. 247–252, 489–492.

²⁷³⁷ Prvostepena presuda, par. 1996–1998, 2183. V. gore, par. 497–501.

²⁷³⁸ V. gore, par. 171.

Belegu i svedokinju K14.²⁷³⁹ Što se tiče devojke u konvoju, Žalbena veće konstatuje da nije jasan identitet jednog od izvršilaca, naime čoveka koji je nosio noževe i na sebi imao zelene maskirne pantalone.²⁷⁴⁰ Međutim, njegov identitet nije toliko značajan pošto je zaključeno da je drugi čovek koji ju je seksualno zlostavljao bio policajac i, prema tome, pripadnik srpskih snaga.²⁷⁴¹ Shodno tome, Žalbena veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, uverilo se da je utvrđena tražena veza između zločina i Đorđevića kao učesnika u UZP-u. U tom kontekstu, Žalbena veće zaključuje da se ti zločini mogu pripisati Đorđeviću.

928. Na kraju, s obzirom na gorenavedeni zaključak, Žalbena veće podseća na to da, suprotno Đorđevićevoj tvrdnji,²⁷⁴² Žalbena veće može da izrekne nove osuđujuće presude u žalbenoj fazi postupka. Član 25(2) Statuta predviđa da Žalbena veće odluke pretresnih veća može "da potvrdi, poništi ili preinači". Osim toga, Žalbena veće je u nekoliko prilika primenilo svoje diskreciono ovlašćenje da izrekne nove osuđujuće presude²⁷⁴³, a Đorđević nije izneo nikakve ubedljive razloge koji bi opravdali odstupanje od te prakse.²⁷⁴⁴

E. Zaključak

929. Žalbena veće je zaključilo sledeće: (i) Pretresno veće je pogrešilo kad je zaključilo da nije utvrđeno seksualno zlostavljanje jedne mlade kosovske Albanke u konvoju i dve mlade kosovske Albanke u Belegu;²⁷⁴⁵ (ii) Pretresno veće je pogrešilo kad je zaključilo da seksualno zlostavljanje svedokinje K20 i svedokinje K14 nije bilo izvršeno s diskriminatornom namerom;²⁷⁴⁶ (iii) seksualno zlostavljanje svedokinje K20, druge dve žene u Belegu, svedokinje K14 i devojke u konvoju zapravo je izvršeno s takvom namerom i predstavlja progon kao zločin protiv čovečnosti²⁷⁴⁷ i (iv) ta dela

²⁷³⁹ V. gore, par. 866–869; Prvostepena presuda, par. 1150–1151, 1791, 1793.

²⁷⁴⁰ Za tog čoveka je utvrđeno da je "nosio noževe [...] i imao na sebi crnu majicu bez rukava i zelene maskirne pantalone. Na obrijanoj glavi je imao maramu i tri minduše u jednom uhu." (Prvostepena presuda, par. 832). Na drugom mestu, Pretresno veće je utvrdilo da je među pripadnicima srpskih snaga "bilo i drugih muškaraca [koji su stajali duž puta za Prištinu dok je konvoj prolazio] i koji su nosili zelene pantalone, imali poveze oko svojih obrijanih grava i nosili noževe. Dokazi razmotreni na drugim mestima u ovoj Presudi pokazuju da takva odeća odgovara nekim srpskim paravojnim jedinicama, ali tih dokaza nema dovoljno da bi se mogao izvući siguran zaključak o tome o kojim je vojnicima reč" (Prvostepena presuda, par. 824).

²⁷⁴¹ V. gore, par. 859. V. takođe Prvostepena presuda, par. 832, 1792.

²⁷⁴² Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 4.

²⁷⁴³ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Mrksić i Šljivančanin*, par. 103, str. 169; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 172, 180, 188, 207, 247, str. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Setako*, par. 262, 301; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 124, 207.

²⁷⁴⁴ Đorđević tvrdi da bi Žalbena veće, kada bi izreklo nove osuđujuće presude, povredilo njegovo pravo da podnese žalbu na osuđujuću presudu koja mu je izrečena i, da bi potkrepio taj argument, upućuje na Suprotno mišljenje sudije Pocara u vezi s Presudom po zahtevu za preispitivanje u predmetu *Šljivančanin* (Đorđevićev odgovor, par. 4). Đorđević ne iznosi nikakve argumente koji već nisu razmotreni (v., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Mrksić i Šljivančanin* (upoređi mišljenje većine, par. 103, str. 169, s Delimično suprotnim mišljenjem sudije Pocara, par. 2); Drugostepena presuda u predmetu *Setako* (upoređi mišljenje većine, par. 262, str. 85, s Delimično suprotnim mišljenjem sudije Pocara, par. 2). Žalbena veće dalje podseća da ga ne obavezuju suprotna mišljenja (v. gore, par. 841).

²⁷⁴⁵ V. gore, par. 859, 869.

²⁷⁴⁶ V. gore, par. 877–878, 892, 895.

²⁷⁴⁷ V. gore, par. 892–893, 895, 897, 901.

Đorđević je mogao da predvidi i on je voljno preuzeo taj rizik svojim učešćem u UZP-u.²⁷⁴⁸ S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće, uz suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova, zaključuje da je Đorđević odgovoran za progon putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata i za to mu izriče osuđujuću presudu. Shodno tome, Žalbeno veće u potpunosti odobrava prvi žalbeni osnov tužilaštva. O posledicama ovog zaključka, kao i o preostalom delu prvog žalbenog osnova tužilaštva, govoriće se zasebno u poglavlju XX.²⁷⁴⁹

XX. ODMERAVANJE KAZNE

A. Uvod

930. Pretresno veće je Đorđevića osudilo na jedinstvenu kaznu od 27 godina zatvora na osnovu osuđujućih presuda koje mu je izreklo za deportaciju (tačka 1), druga nehumana dela (prisilno premeštanje) (tačka 2), ubistvo (tačka 3) i progon (putem deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja) na rasnoj osnovi (tačka 5), kao zločine protiv čovečnosti; i za ubistvo (tačka 4), kao kršenje zakona i običaja ratovanja.²⁷⁵⁰ I Đorđević i tužilaštvo ulažu žalbu na Đorđevićevu kaznu.²⁷⁵¹ Žalbeno veće će izložiti merodavno pravo pre nego što se posveti žalbenim osnovima Đorđevića i tužilaštva. Žalbeno veće podseća da je poništilo niz zaključaka Pretresnog veća i da je optuženog proglasilo krivim za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja²⁷⁵² i da će shodno tome oceniti kako to utiče na Đorđevićevu kaznu.

B. Merodavno pravo i standard preispitivanja

931. Na osnovu člana 24 Statuta i pravila 101 Pravilnika, prilikom odmeravanja primerenih kazni, pretresna veća moraju da uzmu u obzir sledeće: težinu krivičnog dela; lične prilike osuđenika; opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; otežavajuće okolnosti; i sve olakšavajuće okolnosti.²⁷⁵³ Zbog obaveze da individualizuju kazne kako bi one odgovarale prilikama optuženog i težini krivičnog dela, pretresnim većima su poverena široka diskreciona ovlašćenja u odmeravanju primerene kazne.²⁷⁵⁴

²⁷⁴⁸ V. gore, par. 926–927.

²⁷⁴⁹ V. dole, poglavlje XX.

²⁷⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 2230-2231.

²⁷⁵¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407-426; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 137-143; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 57-96; Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 25-33.

²⁷⁵² V. *supra*, par. 542, 695, 834, 877-878, 901.

²⁷⁵³ Član 24 Statuta; pravilo 101(B) Pravilnika.

²⁷⁵⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 297; Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 224; Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 141; Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 384;

932. Žalbe na kaznu se razmatraju *stricto sensu*; one su korektivne prirode i ne predstavljaju suđenje *de novo*.²⁷⁵⁵ Žalbena veće neće preinačiti kaznu osim u slučaju da je pretresno veće napravilo "primetnu grešku" u primeni svog diskrecionog ovlašćenja ili ukoliko nije poštovalo merodavno pravo.²⁷⁵⁶ Strana koja osporava kaznu ima obavezu da dokaže da je pretresno veće napravilo primetnu grešku.²⁷⁵⁷ Da bi to dokazala, strana koja ulaže žalbu mora da pokaže da je pretresno veće: pridalo težinu nebitnim ili irelevantnim faktorima; da nije pridalo dovoljnu težinu relevantnim faktorima; da je napravilo očiglednu grešku u vezi s činjenicama na koje je primenilo svoja diskreciona ovlašćenja; ili da je odluka pretresnog veća bila toliko nerazumna ili očito nepravedna da Žalbena veće može na osnovu toga da zaključi da pretresno veće nije valjano primenilo svoje diskreciono ovlašćenje.²⁷⁵⁸

C. Đorđevićev devetnaesti žalbeni osnov: navodne greške u vezi s odmeravanjem kazne

933. Đorđević iznosi četiri argumenta.²⁷⁵⁹ On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je: (i) njegov rukovodeći položaj uzelo kao otežavajući faktor; (ii) zanemarilo nekoliko olakšavajućih okolnosti; (iii) njegovu ulogu ocenilo u odnosu na optužene u predmetu *Milutinović i drugi*; i (iv) propustilo da u obzir uzme praksu odmeravanja kazne u SRJ.²⁷⁶⁰ Žalbena veće će redom razmotriti svaki od tih argumenata.

1. Navodne greške zbog uzimanja Đorđevićevog rukovodećeg položaja kao otežavajućeg faktora

(a) Argumenti strana u postupku

934. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni prava zbog toga što mu je "dvostruko uračunalo" njegovu ulogu i položaj načelnika RJB-a.²⁷⁶¹ On tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je smatralo da su njegova uloga i položaj otežavajuća okolnost, koristeći pritom iste

Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 352; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 385; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 336; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 137, 321; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1037; Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 306; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 429; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 312; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 680. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 321, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 734; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Jokić*, par. 8.

²⁷⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi* par. 321, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 734.

²⁷⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi* par. 321, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 734.

²⁷⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi* par. 321, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 734.

²⁷⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi* par. 321-322; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 297.

²⁷⁵⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407-426.

²⁷⁶⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407-426.

²⁷⁶¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407-408; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 139. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 409-411.

zaključke: (i) kao osnov za njegovu osuđujuću presudu i (ii) kad je ocenjivalo težine krivičnih dela.²⁷⁶² On tvrdi da se okolnost koja je uzeta u obzir kao obeležje krivičnog dela ili prilikom ocenjivanja težine zločina ne može smatrati i otežavajućim faktorom.²⁷⁶³ On dalje tvrdi da njegov visoki čin ili položaj sam po sebi ne opravdava strožu kaznu i iznosi argument da samo kad se pokaže da je taj položaj bio zloupotrebjen može da postoji "otežavajuća okolnost prema članu 7(3) na osnovu položaja ili uloge u činjenju koje povlači neki vid odgovornosti na osnovu člana 7(1)".²⁷⁶⁴ Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije ocenilo da li je Đorđević zloupotrebio svoj položaj.²⁷⁶⁵

935. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće Đorđevićev rukovodeći položaj ispravno ocenilo *samo* kao otežavajući faktor i da "taj faktor nije 'dvostruko uračunalo' jer ga nije koristilo kao osnov i za njegovu osuđujuću presudu i za ocenjivanje težine krivičnih dela".²⁷⁶⁶ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće osuđujuću presudu izreklo samo po članu 7(1) Statuta i da stoga nije "dvostruko uračunalo" njegovu ulogu kao osnov za njegovu osuđujuću presudu.²⁷⁶⁷ Tužilaštvo dalje odgovara da se to što je Pretresno veće prilikom ocene težine krivičnih dela pomenulo Đorđevićevevu "vodeću i ozbiljnu ulogu" odnosilo na njegove "postupke i doprinos UZP-u, a ne na njegov nadređeni položaj".²⁷⁶⁸ Tužilaštvo takođe tvrdi da Đorđević pogrešno predstavlja praksu Međunarodnog suda o zloupotrebi vlasti.²⁷⁶⁹

(b) Analiza

936. Žalbeno veće pre svega podseća da je dvostruko uračunavanje u svrhu odmeravanja kazne nedopustivo.²⁷⁷⁰ S obzirom na to, faktor koji pretresno veće uzme u obzir kao neko obeležje

²⁷⁶² Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407-411. V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 137-139.

²⁷⁶³ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 408, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 408; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1089, Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 206, Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 1050, Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1149. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondenta, par. 139, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2210.

²⁷⁶⁴ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 408, 410, 411. Đorđević iznosi argument da je "[n]aprotiv, samo na osnovu njegovog položaja uopšte i zaključeno da je ispunio *actus reus* učešća u UZP-u". (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 410). Žalbeno veće je već razmotrilo taj argument pod Đorđevićevim devetim žalbenim osnovom (vidi gore, par. 225-230, 235-239, 242-243, 257-265, 275-277, 315-324, 355-362, 366-370, 372-433, 454-456). V. takođe Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 137-138.

²⁷⁶⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 411.

²⁷⁶⁶ Odgovor tužilaštva, par. 391-393, 397.

²⁷⁶⁷ Odgovor tužilaštva, par. 391-392.

²⁷⁶⁸ Odgovor tužilaštva, par. 396, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2195, 2220, 2214 (reference izostavljene).

²⁷⁶⁹ Odgovor tužilaštva, par. 395. Tužilaštvo tvrdi da pretresno veće nadređeni položaj optuženog može da uzme u obzir kao otežavajući faktor "[k]ad se u okviru iste tačke optužnice tereti odgovornošću i po članu 7(1) i po članu 7(3), a ispunjeni su pravni uslovi za oba vida odgovornosti", ali da će izreći osuđujuću presudu samo na osnovu člana 7(1) (Odgovor tužilaštva, par. 395, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 91, Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 34; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 302, fusnota 873).

²⁷⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 143, Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 107; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 306, 309.

krivičnog dela ne može se smatrati i otežavajućom okolnošću.²⁷⁷¹ Isto tako, faktor koji pretresno veće uzme u obzir prilikom ocene "težine zločina ne mogu se uzeti u obzir i kao posebne otežavajuće okolnosti, i obrnuto".²⁷⁷²

937. Kao prvo, Žalbena veće ima u vidu da je Đorđević osuđen za svoje učešće u UZP-u prema članu 7(1) Statuta.²⁷⁷³ Mada su njegova uloga i položaj bili relevantni Pretresnom veću za ocenu njegovog ponašanja, kao i za zaključak da je značajno doprineo UZP-u,²⁷⁷⁴ Žalbena veće podseća da uloga i položaj optuženog nisu element koji je neophodan da bi se utvrdila krivična odgovornost za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu.²⁷⁷⁵ Shodno tome, Pretresno veće je u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja moglo da smatra njegovu ulogu i položaj otežavajućim faktorom.

938. U vezi s ocenom težine krivičnih dela, Pretresno veće je razmatralo "postupke i ponašanje" Đorđevića kao učesnika u UZP-u.²⁷⁷⁶ Prilikom ocene težine krivičnih dela, Pretresno veće je konstatovalo da su Đorđevićevi postupci "predstavljali podršku i bili od suštinskog značaja za zajednički poduhvat".²⁷⁷⁷ Pretresno veće je na kraju zaključilo da mu za njegovu "vodeću i ozbiljnu ulogu u udruženom zločinačkom poduhvatu [...] treba izreći kaznu".²⁷⁷⁸ Shodno tome, Žalbena veće smatra da je Pretresno veće kao faktor relevantan za ocenu težine krivičnog dela u obzir uzelo Đorđevićevu vodeću ulogu i njegov doprinos UZP-u.²⁷⁷⁹

939. Žalbena veće će sada razmotriti Đorđevićev argument da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što se oslonilo na njegov položaj, a da nije utvrdilo da li je on taj položaj zloupotrebio.²⁷⁸⁰ Prilikom izricanja osuđujuće presude Đorđeviću za učešće u UZP-u, Pretresno veće je ispravno formulisalo da "[k]ada se u okviru iste tačke Optužnice tereti i po članu 7(1) i po članu 7(3) i kada se zadovolje pravni zahtevi, pretresno veće treba da donese osuđujuću presudu samo na osnovu člana

²⁷⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 408; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1089; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 693.

²⁷⁷² Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 306, 309, gde se poziva na Presudu po žalbi na kaznu u predmetu *M. Nikolić*, par. 58; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 107, Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 143.

²⁷⁷³ Prvostepena presuda, par. 2164, 2193-2194. Mada je Pretresno veće takođe utvrdilo da je Đorđević odgovoran prema članu 7(3) Statuta, osuđujuću presudu je ispravno izreklo prema članu 7(1) (Prvostepena presuda, par. 2195).

²⁷⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 2158. V. Prvostepena presuda, par. 2154-2157. V. takođe gore, par. 209-461.

²⁷⁷⁵ Žalbena veće podseća na svoj raniji zaključak da je Pretresno veće ispravno izložilo elemente udruženog zločinačkog poduhvata (gore, par. 468, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1864-1865, u kojoj se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 202-204, 220, 227-228). V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 408.

²⁷⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 2210. Pretresno veće je smatralo da je Đorđević "imao i direktnu i vodeću ulogu u naporima da se prikriju zločini proistekli iz udruženog zločinačkog poduhvata i prenebregao svoju dužnost da obezbedi da zločini pripadnika snaga MUP-a, izvršeni u realizaciji udruženog zločinačkog poduhvata, budu prijavljeni, i da se o njima sprovede istraga". (Prvostepena presuda, par. 2211).

²⁷⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 2210.

²⁷⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 2214. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2211, 2213.

²⁷⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 2210. Pretresno veće je uzelo u obzir da je Đorđević "imao i direktnu i vodeću ulogu u naporima da se prikriju zločini proistekli iz udruženog zločinačkog poduhvata i prenebregao svoju dužnost da obezbedi da zločini pripadnika snaga MUP-a, izvršeni u realizaciji udruženog zločinačkog poduhvata, budu prijavljeni, i da se o njima sprovede istraga". (Prvostepena presuda, par. 2211).

²⁷⁸⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 410; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 138.

7(1) i da smatra nadređeni položaj optuženog otežavajućim faktorom prilikom odmeravanja kazne."²⁷⁸¹ Pretresno veće je kao otežavajući faktor, između ostalog, uzelo u obzir "ulogu [Đorđevića] koji je, kao načelnik RJB-a, bio na komandnom položaju i imao efektivnu kontrolu nad snagama MUP-a (s izuzetkom RDB) koje su bile među stvarnim izvršiocima".²⁷⁸² Međutim, u delu Prvostepene presude koji se odnosi na odmeravanje kazne, Pretresno veće je propustilo da navede da je u sudskoj praksi utvrđeno da nadređeni položaj, sam po sebi, ne predstavlja otežavajući faktor, već da se otežavajućim faktorom može smatrati zloupotreba tog položaja.²⁷⁸³

940. Pretresno veće je napravilo primetnu grešku zbog toga što je propustilo da oceni da li je Đorđević zloupotrebio svoj položaj vlasti.²⁷⁸⁴ To je navelo Pretresno veće da prilikom ocenjivanja otežavajućih faktora koja se odnose na ovaj konkretan predmet uzme u obzir nebitne okolnosti. Žalbeno veće će tu grešku razmotriti prilikom donošenja konačne odluke o kazni koju će izreći Đorđeviću.

2. Navodni propust da se razmotre olakšavajući faktori

(a) Argumenti strana u postupku

941. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što kao olakšavajuće faktore nije primereno razmotrilo sledeće: (i) njegovo ponašanje na suđenju i pritvoru; (ii) njegovu saradnju s tužilaštvom, rad koji je uložio u utvrđivanje usaglašenih činjenica i pomoć koju je pružio u svom svedočenju pred sudovima u Srbiji; (iii) njegove izraze kajanja i saosećanja prema žrtvama; (iv) uticaj naređenja pretpostavljene instance u situaciji prinude; i (v) "surovost okruženja" oružanog sukoba.²⁷⁸⁵

942. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće uzelo u obzir relevantne olakšavajuće okolnosti i da Đorđević nije pokazao nikakvu grešku u pristupu Pretresnog veća.²⁷⁸⁶ Ono tvrdi da Đorđević na suđenju nije naveo nijedan konkretan olakšavajući faktor i da ta pitanja po prvi put pokreće u žalbenom postupku, što nije primeren forum.²⁷⁸⁷ Osim toga, tužilaštvo odgovara da Đorđević nije

²⁷⁸¹ Prvostepena presuda, par. 1891, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 91; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 34. V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2192, 2195.

²⁷⁸² Prvostepena presuda, par. 2220.

²⁷⁸³ Prvostepena presuda, par. 2217-2224; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 411; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 347; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 563; Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 285; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 358-359.

²⁷⁸⁴ V. gore, par. 931-932.

²⁷⁸⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 414.

²⁷⁸⁶ Odgovor tužilaštva, par. 398.

²⁷⁸⁷ Odgovor tužilaštva, par. 399.

pokazao da bi njegova kazna bila manja da su olakšavajuće okolnosti koje on navodi bile uzete u obzir.²⁷⁸⁸

943. Đorđević odgovara da pretresno veće ima obavezu da u obzir uzme olakšavajuće okolnosti i da "sudska praksa pokazuje da je to rutinski postupak, čak kada strane u postupku ne navedu nijednu takvu okolnost".²⁷⁸⁹

(b) Analiza

944. Žalbena veće podseća da "[n]i Statut ni Pravilnik ne daju konačan spisak faktora" koji se mogu uzeti u obzir prilikom ublažavanja kazne²⁷⁹⁰ i da pretresno veće raspolaže znatno širokim diskrecionim ovlašćenjima u određivanju toga šta predstavlja olakšavajuću okolnost i koliku će eventualnu težinu pridati tom faktoru.²⁷⁹¹ Pretresno veće je zaključilo da:

na osnovu njegovog položaja u MUP-u u prilog optuženog pretpostavlja da on nije prethodno osuđivan za teška krivična dela i da je, pre događaja na koje se odnosi Optužnica, imao dobar karakter. Nisu iznete druge činjenice koje bi nalagale ublažavanje ove kazne.²⁷⁹²

945. Žalbena veće dalje podseća da pravilo 86(C) Pravilnika predviđa da strane u završnoj reči moraju obraditi i pitanja u vezi s izricanjem kazne.²⁷⁹³ Pravilo 85(A)(vi) Pravilnika predviđa da pretresno veće uzima u obzir sve relevantne informacije koje mogu da mu pomognu pri odmeravanju odgovarajuće kazne;²⁷⁹⁴ međutim, u sudskoj praksi je utvrđeno da pretresno veće "nije dužno da krene u potragu za informacijama za koje branilac ne smatra shodnim da ih iznese pred vijeće u odgovarajućem trenutku".²⁷⁹⁵ Osim toga, žalbeni postupak nije odgovarajući forum da se takva pitanja pokreću po prvi put.²⁷⁹⁶

²⁷⁸⁸ Odgovor tužilaštva, par. 400.

²⁷⁸⁹ Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 140, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *D. Milošević*, par. 1003, Prvostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 495; Prvostepena presuda u predmetu *Boškovski i Tarčulovski*, par. 601; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1178 -1179.

²⁷⁹⁰ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43.

²⁷⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 647; Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*, par. 264; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 715, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 780.

²⁷⁹² Prvostepena presuda, par. 2224.

²⁷⁹³ Pravilo 86(C) Pravilnika.

²⁷⁹⁴ Pravilo 85(A)(vi) Pravilnika.

²⁷⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 414. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 674.

²⁷⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 414. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 674.

946. Žalbeno veće smatra da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku zbog toga što nije uzelo u obzir pet olakšavajućih okolnosti koje je on po prvi put izneo u žalbenom postupku.²⁷⁹⁷

3. Navodna greška u oceni Đorđevićeve uloge u poređenju s onima koji su osuđeni u predmetu
Milutinović i drugi

(a) Argumenti strana u postupku

947. Đorđević tvrdi da je njegova kazna od 27 godina zatvora "hirovita i prekomerna" kada se poredi s onima kojima je za učešće u istom UZP-u izrečena kazna od 22 godine u predmetu *Milutinović i drugi*.²⁷⁹⁸ On iznosi argument da Pretresno veće nije obrazložilo zašto je smatralo da je njegova uloga bila značajnija od uloge učesnika u istom UZP-u i da iziskuje strožu kaznu.²⁷⁹⁹ Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije iznelo obrazloženo mišljenje o tome kako je zaključilo da je njegova uloga bila "značajnija" od uloge optuženih u predmetu *Milutinović i drugi* i iznosi argument da dokazi pokazuju da je njegova uloga bila znatno manje značajna.²⁸⁰⁰

948. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno uzelo u obzir kazne koje je Pretresno veće izreklo optuženima u predmetu *Milutinović i drugi* i da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće postupilo nerazumno kad mu je u poređenju s njima izreklo strožu kaznu.²⁸⁰¹ Ono tvrdi da slični predmeti ne služe kao pravno obavezujući obrazac za izricanje kazni, već samo mogu da budu od pomoći prilikom izricanja kazni ako se one odnose na činjenje istih krivičnih dela u okolnostima koje su u znatnoj meri slične.²⁸⁰² Tužilaštvo iznosi argument da Đorđević nije imao marginalnu ulogu u poređenju s optuženima u predmetu *Milutinović i drugi*;²⁸⁰³ naprotiv, njegov doprinos je bio ključan za ostvarenje UZP-a.²⁸⁰⁴ Prema mišljenju tužilaštva, Đorđević nije pokazao kako je Pretresno veće istupilo iz okvira svojih diskrecionih ovlašćenja kad mu je izreklo kaznu od 27 godina zatvora.²⁸⁰⁵

²⁷⁹⁷ V. takođe gore, par. 941-943.

²⁷⁹⁸ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 416-418, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2227; Đorđevićeva replika na podnesak respondententa, par. 142.

²⁷⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 416, 420. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondententa, par. 141.

²⁸⁰⁰ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 419 -420. V. takođe Đorđevićevu repliku na podnesak respondententa, par. 141.

²⁸⁰¹ Odgovor tužilaštva, par. 402, 404.

²⁸⁰² Odgovor tužilaštva, par. 401, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 348; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 330; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 250.

²⁸⁰³ Odgovor tužilaštva, par. 403.

²⁸⁰⁴ Odgovor tužilaštva, par. 403. Tužilaštvo tvrdi da je Đorđević: (i) bio na terenu na Kosovu 1998. i 1999. godine i odigrao neposrednu ulogu u operacijama MUP-a; (ii) na najvišem nivou učestvovao u planiranju operacija MUP-a; (iii) angažovao snage PJP-a i SAJ-a na Kosovu i (iv) rukovodio prikrivanjem zločina u okviru UZP-a tako što je sakrивao leševe civila, kosovskih Albanaca, u Srbiji (Odgovor tužilaštva, par. 403).

²⁸⁰⁵ Odgovor tužilaštva, par. 405.

(b) Analiza

949. Pre svega, Žalbeno veće podseća da pretresna veća mogu da u obzir uzmu kazne koje je ranije u sličnim predmetima izrekao Međunarodni sud.²⁸⁰⁶ Shodno tome, Pretresno veće je u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja moglo da uzme u obzir kazne koje je izreklo Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi*, s obzirom na činjenicu da se taj predmet odnosi na slična krivična dela u znatno sličnim okolnostima. Međutim, kazne izrečene u ranijim predmetima ne obavezuju pretresna veća u kasnijim predmetima, pošto svaku kaznu treba prilagoditi prema individualnim okolnostima predmeta.²⁸⁰⁷ Osim toga, razlika između kazni izrečenih u sličnim predmetima može da se smatra "hirovitom ili preteranom" i da, shodno tome, opravdava intervenciju Žalbenog veća, samo "ukoliko prevazilazi *razumne* omjere kazni izrečenih u sličnim okolnostima za ista krivična djela".²⁸⁰⁸

950. Pretresno veće je pažljivo razmotrilo kazne izrečene petorici optuženih u predmetu *Milutinović i drugi* i konstatovalo da su te osobe osuđene za "razne uloge koje su odigrale u krivičnim delima koja su suštinski ista" kao ona za koje je osuđen Đorđević.²⁸⁰⁹ Pretresno veće je isto tako smatralo da nijedan drugi učesnik u UZP-u, uključujući i one koji su osuđeni u predmetu *Milutinović i drugi*, nije dao ključniji doprinos ostvarenju UZP-a od Đorđevića.²⁸¹⁰ Osim toga, Žalbeno veće ima u vidu da ga je Pretresno veće u ovom predmetu dodatno osudilo za ubistvo 14 žena i dece, kosovskih Albanaca, u Podujevu.²⁸¹¹ Pretresno veće je, između ostalog, dalje zaključilo da je Đorđević imao efektivnu kontrolu nad snagama koje su vršile zločine.²⁸¹² Shodno tome, zaključilo je da je njegova uloga bila značajnija i da zahteva strožu kaznu.²⁸¹³ Žalbeno veće smatra da je poređenje s predmetom *Milutinović i drugi* pomoglo Pretresnom veću da tačno utvrdi Đorđevićevu ulogu. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da razlika između kazni nije van *razumnih* razmera i da je poređenje s predmetom *Milutinović i drugi* pomoglo Pretresnom veću da primeni ujednačeno odmeravanje kazni.

²⁸⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 376, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 348; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 135; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 681; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 250. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 721.

²⁸⁰⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 376, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 348; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 333; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 681; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 250; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 719, 721. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 387.

²⁸⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi* par. 135 (naglasak dodat), Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 681; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 96.

²⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 2227.

²⁸¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2211. V. Prvostepena presuda, par. 2213.

²⁸¹¹ Prvostepena presuda, par. 2188, 2227. V. gore, par. 351, 362, 371.

²⁸¹² Prvostepena presuda, par. 2210-2211.

²⁸¹³ Prvostepena presuda, par. 2227.

951. U ovim okolnostima Žalbeno veće zaključuje da Đorđević nije pokazao da je Pretresno veće napravilo приметnu grešku u primeni svojih diskrecionih ovlašćenja.

4. Navodna greška u vezi s praksom izricanja kazni u SRJ

952. Prilikom odmeravanja kazne Đorđeviću, Pretresno veće je uzelo u obzir opštu praksu izricanja kazni u SRJ, a posebno to da je najviša kazna za zločine izvršene pre 2002. godine kazna zatvora u trajanju od 20 godina.²⁸¹⁴

(a) Argumenti strana u postupku

953. Đorđević tvrdi da Pretresno veće nije ispravno razmotrilo praksu izricanja kazni u SRJ zbog toga što mu je izreklo kaznu koja premašuje najvišu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.²⁸¹⁵ On iznosi i argument da Pretresno veće nije objasnilo zašto je odstupilo od prakse izricanja kazni u SRJ.²⁸¹⁶ Đorđević takođe tvrdi da je Pretresno veće pogrešno uputilo na pogrešne zakonske odredbe koje se odnose na praksu odmeravanja kazni u SRJ.²⁸¹⁷

954. Tužilaštvo odgovara da je Pretresno veće ispravno razmotrilo praksu SRJ u vezi s izricanjem kazni.²⁸¹⁸ Ono dalje odgovara da Pretresno veće nije imalo obavezu da se pridržava prakse izricanja kazni definisane zakonom SRJ²⁸¹⁹ i da pretresna veća mogu da izreknu kazne više od onih propisanih tih zakonom.²⁸²⁰

(b) Analiza

955. Član 24(1) Statuta i pravilo 101(B)(iii) Pravilnika zahtevaju od pretresnih veća da uzmu u obzir opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima SRJ. Međutim, pretresna veća ne obavezuje opšta praksa izricanja kazni pred sudovima SRJ.²⁸²¹ Žalbeno veće ima u vidu da je Pretresno veće izričito razmotrilo praksu izricanja kazni u SRJ, uzevši pritom u obzir i zakonske odredbe i sudsku praksu.²⁸²²

²⁸¹⁴ Prvostepena presuda, par. 2225-2226, gde se upućuje na Krivični zakon SFRJ, član 38.

²⁸¹⁵ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 422.

²⁸¹⁶ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 423-424.

²⁸¹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 425.

²⁸¹⁸ Odgovor tužilaštva, par. 406.

²⁸¹⁹ Odgovor tužilaštva, par. 407.

²⁸²⁰ Odgovor tužilaštva, par. 407.

²⁸²¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 212; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 811; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Jokić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 398; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 69; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*, par. 154, Drugostepena presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1063.

²⁸²² V. Prvostepena presuda, par. 2226, fusnote 7433-7434. Pošto je Pretresno veće razmotrilo istu najvišu kaznu zatvora od 20 godina, kao što sugeriše Đorđević, Žalbeno veće zaključuje da je nebitno to što se Pretresno veće greškom pozvalo

956. Prilikom razmatranja prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, Pretresno veće je imalo u vidu kazne predviđene u merodavnim članovima Krivičnog zakona SFRJ i primetilo da najviša kazna nije mogla biti duža od 15 godina, osim ukoliko se za to krivično delo mogla izreći smrtna kazna, u kom slučaju je kazna zatvora mogla biti do 20 godina.²⁸²³ Pretresno veće je isto tako izričito uzelo u obzir da "nema krivičnih dela koja se u potpunosti podudaraju" s onima za kojima je Đorđeviću izrečena kazna i razmotrilo "izvestan broj krivičnih dela koja su sličnog karaktera".²⁸²⁴ Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće posvetilo dužnu pažnju opštoj praksi izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji i da je u okviru svojih diskrecionih ovlašćenja moglo da izrekne kaznu koja premašuje najveću kaznu zatvora u trajanju od 20 godina, koja je predviđena Krivičnim zakonom SFRJ.²⁸²⁵

957. Đorđević nije naveo nikakvu primetnu grešku koju je Pretresno veće napravilo prilikom razmatranja opšte prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji. Đorđevićevi argumenti s tim u vezi se odbacuju.

5. Zaključak

958. Žalbeno veće je zaključilo da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku kad je kao otežavajući faktor uzelo u obzir Đorđevićev položaj vlasti, a ne zloupotrebu tog položaja.²⁸²⁶ Shodno tome, Žalbeno veće delimično odobrava Đorđevićev devetnaesti žalbeni osnov. Eventualne posledice ovog zaključka razmatraju se kasnije u ovoj Presudi.²⁸²⁷ Žalbeno veće odbacuje ostatak Đorđevićevog devetnaestog žalbenog osnova.

D. Drugi žalbeni osnov tužilaštva: Đorđevićeva kazna zatvora u trajanju od 27 godina očigledno je neprimerena

1. Argumenti strana u postupku

959. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo u primeni svojih diskrecionih ovlašćenja kad je izreklo kaznu koja ne odražava težinu zločina i Đorđevićevu ulogu i stepen učešća.²⁸²⁸ Ono iznosi

na Krivični zakon SFRJ umesto Krivičnog zakona SRJ (v. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 425; Prvostepena presuda, par. 2225-2226).

²⁸²³ Prvostepena presuda, par. 2226.

²⁸²⁴ Prvostepena presuda, par. 2226, gde se upućuje na Krivični zakon SFRJ, članovi 141-145, 151. Đorđević tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad je uputilo na "Krivični zakon Republike Srbije" koji se, kako on navodi, ne bavi onom vrstom krivičnih dela za koja se tereti u ovom predmetu (Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 425).

²⁸²⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 816; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 262; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 398; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 749-750.

²⁸²⁶ V. gore, par. 940.

²⁸²⁷ Vidi dole, odeljak XX.E.

²⁸²⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 59, 96.

argument da je kazna izrazito neprimerena i traži od Žalbenog veća da Đorđeviću izrekne doživotnu kaznu.²⁸²⁹

960. Tužilaštvo tvrdi da su zločini izvršeni u sprovođenju UZP-a bili sistematskog karaktera, masivnih razmera i velikog geografskog i vremenskog opsega.²⁸³⁰ Ono takođe iznosi argument da su ti zločini bili posebno gnusni jer su proisticali iz etničke netrpeljivosti i, štaviše, izvršeni su na "izuzetno okrutan" način.²⁸³¹ Osim stotina hiljada kosovskih Albanaca koji su prisilno premešteni iz svojih domova,²⁸³² tužilaštvo posebno ističe ubistvo 724 nenaoružanih muškaraca, žena i dece.²⁸³³ Tužilaštvo tvrdi da su posledice tih zločina ozbiljne i da, za one koji su preživeli nasilje, uključuju fizičku, duševnu, društvenu i ekonomsku patnju.²⁸³⁴

961. Tužilaštvo iznosi argument da je Đorđević, na osnovu svojih ključnih visokih funkcija u vladi, imao *de jure* i *de facto* ovlašćenja da koordiniše operacije MUP-a na Kosovu i vrši efektivnu kontrolu nad glavnim izvršiocima zločina.²⁸³⁵ Osim toga, Đorđević je zanemario svoje dužnosti kad je rukovodio tajnim iskopavanjima, transportom i ponovnim pokopavanjem kosovskih Albanaca u Srbiji.²⁸³⁶

962. Tužilaštvo primećuje da je Pretresno veće prilikom utvrđivanja Đorđevićeve kazne uzelo u obzir kazne izrečene u predmetu *Milutinović i drugi*.²⁸³⁷ Ono tvrdi da bi Žalbeno veće, ako poveća kazne u tom predmetu, isto tako trebalo da poveća i Đorđevićevu kaznu kako bi se "zadržala povezanost s tim kaznama".²⁸³⁸

963. Đorđević odgovara da bi žalbeni osnov tužilaštva trebalo u celosti odbaciti.²⁸³⁹ On tvrdi da se sam taj zahtev kosi s principima odmeravanja kazni u međunarodnom humanitarnom pravu²⁸⁴⁰ i da

²⁸²⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 59, 75, 96-97.

²⁸³⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 57, 60, 62.

²⁸³¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 64-65. Tužilaštvo navodi tri primera koja ilustruju posebno gnusnu prirodu tih zločina (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 68-74).

²⁸³² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 58, 61.

²⁸³³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 61, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1715, 1717, 1728, 1731.

²⁸³⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 75.

²⁸³⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83. Tužilaštvo navodi primere kako je Đorđević za ostvarenje UZP-a koristio svoje visoke funkcije u vladi kao načelnik RJB-a i pomoćnik ministra za unutrašnje poslove. Đorđević je pripadnike zloglasne paravojne jedinice Škorpion priključio SAJ-u, a onda je kasnije uređio da se oni izuzmu iz nadležnosti, nakon što su ubili četrnaestoro žena i dece, čime je zaštitio tu jedinicu od istraga. Osim toga, Đorđević je bio član i Kolegijuma MUP-a i Zajedničke komande, gde se redovno sastajao s drugim članovima kako bi planirali akcije MUP-a i VJ na Kosovu (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 83-86).

²⁸³⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 87. Đorđević je igrao ključnu ulogu u kreiranju tajnih operacija prevoženja leševa kosovskih Albanaca u masovne grobnice u centar SAJ-a u Batajnici i centar PJP-a u Petrovom Selu (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 89, 91).

²⁸³⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 94, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2227 (gde se navodi da je u predmetu *Milutinović i drugi* pet optuženih proglašeno krivim zbog različitih uloga u nekim od istih krivičnih dela za koja se teretio i Đorđević. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđevićeva uloga bila značajnija od uloge optuženih u predmetu *Milutinović i drugi* i da je, stoga, zaslužio višu kaznu od kazni izrečenih u tom predmetu).

²⁸³⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 94.

²⁸³⁹ Đorđevićev odgovor, par. 81.

Žalbeno veće nema ovlašćenje da poveća kaznu u slučaju kada ne postoji pravo na podnošenje žalbe na tu kaznu.²⁸⁴¹ On dalje tvrdi da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno veće pogrešilo ili zloupotrebilo svoja diskreciona ovlašćenja za odmeravanje kazne.²⁸⁴² Naprotiv, on tvrdi da tužilaštvo naprosto ističe činjenične zaključke koje je Pretresno veće uzelo u obzir prilikom odmeravanja kazne.²⁸⁴³

964. Đorđević isto tako tvrdi da argument tužilaštva da je na osnovu težine krivičnih dela potrebno povećati kaznu ne "uvažava" sve faktore koje je Pretresno veće uzelo u obzir prilikom utvrđivanja njegove kazne.²⁸⁴⁴ On dalje tvrdi da tužilaštvo, tražeći doživotnu kaznu u žalbenom postupku, zanemaruje činjenicu da Pretresno veće ima obavezu da kaznu prilagodi ličnim prilikama optuženog.²⁸⁴⁵ Osim toga, kazna zatvora u trajanju od 27 godina je "veoma teška kazna".²⁸⁴⁶

965. Što se tiče uloge koju je prema navodima imao u UZP-u, Đorđević ostaje pri svojoj tvrdnji da je tužilaštvo iznelo "netačne tvrdnje", naročito u vezi s: njegovim ovlašćenjima u RJB-u; njegovim znanjem o zločinima koje su vršili pripadnici MUP-a; njegovim učešćem u Kolegijumu MUP-a i Zajedničkoj komandi; činjenicama u vezi s incidentom u Podujevu; i činjenicama u vezi sa sakrivanjem tela.²⁸⁴⁷ Đorđević ponavlja da nije utvrđeno da je planirao ili naredio ijedno krivično delo, niti da je bio neposredni izvršilac tih dela.²⁸⁴⁸ On dalje tvrdi da je Pretresno veće zaključilo da je on pre svega krivično odgovoran za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu s ostalim srpskim čelnicima i licima na rukovodećim položajima i da položaj vlasti sam po sebi ne povlači strožu kaznu.²⁸⁴⁹

966. Na kraju, Đorđević osporava "to što tužilaštvo imperativno traži povećanje kazne na osnovu mogućeg povećanja kazne ili kazni" u predmetu *Milutinović i drugi*.²⁸⁵⁰ On tvrdi da bi o se eventualnom povećanju kazne trebalo odlučiti isključivo na suđenju, gde na raspolaganju stoji mehanizam preispitivanja, i samo na osnovu činjenica izloženih tom presuditelju o činjenicama.²⁸⁵¹

²⁸⁴⁰ Đorđevićev odgovor, par. 76, 78.

²⁸⁴¹ Đorđevićev odgovor, par. 4.

²⁸⁴² Đorđevićev odgovor, par. 60.

²⁸⁴³ Đorđevićev odgovor, par. 59, 63, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *D. Milošević*, par. 323.

²⁸⁴⁴ Đorđevićev odgovor, par. 69.

²⁸⁴⁵ Đorđevićev odgovor, par. 69, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *D. Milošević*, par. 327.

²⁸⁴⁶ Đorđevićev odgovor, par. 68 -69.

²⁸⁴⁷ Đorđevićev odgovor, par. 72.

²⁸⁴⁸ Đorđevićev odgovor, par. 74 (fusnote izostavljene), gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2167-2168, 2213.

²⁸⁴⁹ Đorđevićev odgovor, par. 74. V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 407-411.

²⁸⁵⁰ Đorđevićev odgovor, par. 80, gde se upućuje na Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 94.

²⁸⁵¹ Đorđevićev odgovor, par. 80.

967. Tužilaštvo odgovara da Žalbeno veće može da poveća kaznu bez daljeg postupka preispitivanja po žalbi.²⁸⁵² Štaviše, tužilaštvo tvrdi da Žalbeno veće može da upotrebi zaključke Pretresnog veća o težini krivičnih dela i Đorđeviću uloži da bi pokazalo očiglednu neprimerenost postojeće kazne.²⁸⁵³ Na kraju, tužilaštvo navodi da Đorđević nije pobio argumente tužilaštva i odbacuje argumente kojim Đorđević osporava navode iz Žalbenog podneska tužilaštva.²⁸⁵⁴

2. Analiza

968. Pre svega, Žalbeno veće podseća da je moguće da se utvrdi primetna greška u vezi s odmeravanjem kazne od strane Pretresnog veća čak i bez pobijanja činjeničnih zaključaka predmeta.²⁸⁵⁵

969. Pretresno veće je ispravno uočilo da je težina krivičnog dela glavni faktor koji treba uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne.²⁸⁵⁶ Ono je takođe napomenulo da pretresno veće može da uzme u obzir prirodu krivičnog dela, njegov obim i brutalnost, ulogu optuženog i ukupne posledice tog krivičnog dela po žrtve i njihove porodice.²⁸⁵⁷

970. Pretresno vijeće je uzelo u obzir da je zajednički plan UZP-a da se izmeni etnički sastav na Kosovu sproveden "sistematskom kampanjom terora i nasilja" i zaključilo da su krivična dela u okviru sprovođenja tog plana bila teška.²⁸⁵⁸ Pretresno veće je pritom uzelo u obzir nasilan i bezobziran način na koji su srpske snage napadale albanska sela na Kosovu, patnje, obespravljeno i uznemiravanje kojima su bili izloženi kosovski Albanci isterani iz svojih domova, kao i slučajeve premlaćivanja, zlostavljanja i ubijanja muškaraca, žena i dece.²⁸⁵⁹

²⁸⁵² Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 1, gde se upućuje na član 25 Statuta. Tužilaštvo takođe iznosi primere predmeta u kojima je Žalbeno veće povećalo kazne: Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, str. 185 (dispozitiv); Drugostepena presuda u predmetu *Krmojelac*, par. 264; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 186, str. 80 (dispozitiv) (Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 1).

²⁸⁵³ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 26, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *D. Milošević*, par. 297; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 455.

²⁸⁵⁴ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 28-29. V. takođe Replika tužilaštva na podnesak tužilaštva, par. 31-32.

²⁸⁵⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 455 (gde se navodi da "[i]ako nije učinilo nikakvu grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja i tačno je formulisalo načela odmeravanja kazne, Pretresno vijeće je pogrešno postupilo kada je zaključilo da odmerena kazna na odgovarajući način odražava nivo težine zločina koje je Galić počinio, te stepen njegovog učestvovanja").

²⁸⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 2207, gde se upućuje na Presudu po žalbi na kaznu u predmetu *M. Nikolić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 442; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

²⁸⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 2207, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Rajić*, par. 83-95. V. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

²⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 2210, 2212.

²⁸⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 2212. Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage proterivale kosovske Albance, često nasilnim putem. Kosovski Albanci su napuštali svoje domove u strahu za sopstveni život. Zbog toga su mnogi Albanci raseljeni po teritoriji Kosova ili su bili prisiljeni da pređu granicu i odu u Albaniju, BJRM ili Crnu Goru. Tokom prisilnog prelaska granice, pripadnici srpskih snaga su šikanirali, tukli i ubijali kosovske Albance. Ovi postupci srpskih

971. Pretresno veće je utvrdilo da su krivična dela dovela do značajnih, a u nekim slučajevima i nepopravljivih, posledica po žrtve.²⁸⁶⁰ Ocenilo je da su one bile "fatalne" za stotine žrtava koje su izgubile život, dok je onima koji su preživeli ostalo da se nose sa smrću svojih voljenih.²⁸⁶¹ Pretresno veće je uzelo u obzir ne samo fizičko nasilje koje su pretrpeli kosovski Albanci, već i znatne duševne patnje i finansijske gubitke.²⁸⁶² Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće s dužnom pažnjom razmotrilo težinu počinjenih krivičnih dela i stoga zaključuje da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni težine navedenih krivičnih dela.

972. Što se tiče Đorđevićeve uloge i učešća u izvršenju zločina, Žalbena veće podseća da pretresno veće može da uzme u obzir rukovodeći položaj lica prilikom ocene težine krivičnog dela i da bi odmerena kazna trebalo da odražava stepen izvršiočeve odgovornosti za počinjene zločine.²⁸⁶³ Žalbena veće ima u vidu da je Pretresno veće zaključilo da nijedan drugi učesnik u UZP-u, izuzev Slobodana Miloševića i Stoljijkovića, nije "dao veći doprinos postizanju njegovog cilja" od Đorđevića.²⁸⁶⁴ Pretresno veće je isto tako uzelo u obzir činjenicu da je Đorđević komandovao snagama MUP-a (koje su bile glavni izvršioци krivičnih dela), da je imao vodeću ulogu u naporima da se prikriju zločini, kao i da nije izvestio i pokrenuo istrage o zločinima koje su izvršile snage MUP-a.²⁸⁶⁵ Shodno tome, Žalbena veće se uverilo da je Pretresno veće u dovoljnoj meri uzelo u obzir Đorđevićevu ulogu i stepen učešća u zločinima i zaključuje da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno veće pogrešilo u svojoj oceni.

973. Žalbena veće takođe konstatuje da je Pretresno veće ispravno uzelo u obzir kazne odmerene u drugim predmetima Međunarodnog suda, uključujući i predmet *Milutinović i drugi*.²⁸⁶⁶ Međutim, Žalbena veće zaključuje da preinačenje kazne u predmetu *Milutinović i drugi* ne može da pokaže da

snaga doveli su do velikih patnji i obespravljenosti kosovskih Albanaca. Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da je oko 724 stanovnika albanske nacionalnosti ubijeno, dok je na stotine hiljada njih raseljeno po teritoriji Kosova ili preko granice. Srpske snage bi obično tenkovima i drugim teškim naoružanjem napale naselja, sela ili gradove s pretežno albanskom življem. Kad bi VJ završila s granatiranjem tih područja, snage MUP-a bi ušle u sela, naselja i gradove i oterale ljude iz njihovih domova i zapalile kuće i druge objekte. U nekim slučajevima, srpske snage bi uništile ili oštetile džamije i druge objekte od kulturnog značaja. Nadalje, Pretresno veće je uzelo u obzir da su u mnogim slučajevima srpske snage, posebno PJP i SAJ, odvajale muško stanovništvo od žena i dece, maltretirale i, na kraju, ubile muškarce. U nekim slučajevima, pripadnici srpskih snage su ubijali žene i decu (Prvostepena presuda par. 2212).

²⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 2215. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2212.

²⁸⁶¹ Prvostepena presuda, par. 2215.

²⁸⁶² Prvostepena presuda, par. 2215.

²⁸⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 353; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 609-613, 625-626; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 382-383; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 774; Drugostepena presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1038; Drugostepena presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 133; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 409; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 375, 380; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 185.

²⁸⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 2211. Pretresno veće je napomenulo da Đorđević nije bio fizički izvršilac krivičnih dela već da se njegova krivična odgovornost zasniva na njegovom učešću u UZP-u, čiji je cilj bio da se izmeni etnički sastav Kosova (Prvostepena presuda, par. 2213).

²⁸⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 2210, 2211, 2214.

²⁸⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 2227.

je Pretresno veće napravilo grešku u primeni svojih diskrecionih ovlašćenja, pošto svaki predmet treba ispitati na osnovu činjenica relevantnih za taj predmet.²⁸⁶⁷

974. Na kraju, Žalbena veće primećuje da je kazna zatvora u trajanju od 27 godina "veoma teška kazna", naročito s obzirom na Đorđeviću životnu dob,²⁸⁶⁸ te smatra da ona jeste odraz teških krivičnih dela za koja je Đorđević odgovoran. Osim toga, suprotno tvrdnji tužilaštva,²⁸⁶⁹ Žalbena veće se uverilo da kazna odražava ogorčenje međunarodne zajednice i da služi kao dovoljno jaka mera odvraćanja od drugih sličnih zločina u budućnosti. Prema tome, kazna nije očigledno neprimerena.

3. Zaključak

975. Shodno tome, Žalbena veće zaključuje da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno veće napravilo grešku u primeni svojih diskrecionih ovlašćenja tako što je izreklo očigledno neprimerenu kaznu. Žalbena veće odbacuje drugi žalbeni osnov tužilaštva.

E. Uticaj zaključaka Žalbenog veća na Đorđeviću kaznu

976. Žalbena veće podseća da je, kad je odobrilo prvi žalbeni osnov tužilaštva, zaključilo da je Đorđević odgovoran za progon putem seksualnog zlostavljanja pet žena kao zločin protiv čovečnosti (tačka 5) prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata.²⁸⁷⁰

977. Žalbena veće takođe podseća da je, shodno argumentima iznetim u vezi s Đorđevićem trinaestim i četrnaestim žalbenim osnovom, poništilo zaključke Pretresnog veća o Đorđevićevoj odgovornosti za krivična dela: (i) deportacije, kao zločina protiv čovečnosti (tačka 1), iz Kladernice u opštini Srbica od 12. do 15. aprila 1999, grada Suva Reka od 7. do 21. maja 1999, Peći 27. i 28. marta 1999. i Kosovske Mitrovice 4. aprila 1999;²⁸⁷¹ (ii) drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), kao zločina protiv čovečnosti (tačka 2), kad je reč o Broćni i Tušilju u opštini Srbica, od 25. do 26. marta, odnosno 29. marta 1999, i u Čuški u opštini Peć, 14. maja 1999;²⁸⁷² (iii) ubistva, kao kršenja zakona ili običaja ratovanja i kao zločina protiv čovečnosti, dvoje starijih kosovskih Albanaca (tačke 3 i 4) u gradu Podujevo u opštini Podujevo 28. marta 1999. i devetorice muškaraca u Maloj Kruši 25. marta 1999;²⁸⁷³ (iv) progona kao zločina protiv čovečnosti (tačka 5) putem: (a)

²⁸⁶⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*, par. 186.

²⁸⁶⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 782. Žalbena veće primećuje da je Đorđević imao 62 godine kad mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od 27 godina. Ako izdrži punu kaznu zatvora, uračunavši vreme koje je proveo u pritvoru, kad bude pušten iz zatvora imaće 85 godina (vidi Đorđevićev odgovor, par. 68).

²⁸⁶⁹ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, par. 31.

²⁸⁷⁰ V. gore, par. 929.

²⁸⁷¹ V. gore, par. 541-542, 695-696.

²⁸⁷² V. gore, par. 695-696.

²⁸⁷³ V. gore, par. 695-696.

ubistva zasnovanog na ubijanju dvojice starijih muškarca u gradu Podujevo u opštini Podujevo 28. marta 1999. i devetorice muškaraca u Maloj Kruši u opštini Orahovac 25. marta 1999;²⁸⁷⁴ (b) deportacije iz Peći 27. i 28. marta 2009, iz Kosovske Mitrovice 4. aprila 2009, iz Kladernice u opštini Srbica od 12. do 15. aprila 1999. i iz Suve Reke od 7. do 21. maja 1999;²⁸⁷⁵ i (c) drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) u Broćni i Tušilju u opštini Srbica 25. i 26, odnosno 29. marta 1999. i Čuške u opštini Peć 14. maja 1999. godine.²⁸⁷⁶

978. Na osnovu argumenata koje je Đorđević izložio u svom osamnaestom žalbenom osnovu, Žalbeno veće je takođe poništilo sve zaključke Pretresnog veća koji se odnose na Đorđevićevu odgovornost za pomaganje i podržavanje krivičnih dela deportacije (tačka 1), drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje) (tačka 2), ubistva (tačka 3) i progona (putem deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i uništavanja objekata od verskog ili kulturnog značaja) (tačka 5), kao zločina protiv čovečnosti; i ubistva (tačka 4), kao kršenja zakona i običaja ratovanja.²⁸⁷⁷

979. Žalbeno veće isto tako podseća na to da je zaključilo da je Pretresno veće napravilo primetnu grešku kad je kao otežavajući faktor u obzir uzelo Đorđevićev rukovodeći položaj, a ne zloupotrebu tog položaja.²⁸⁷⁸

980. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno veće zaključuje da je smanjenje Đorđevićeve kazne primereno. Konkretno, Žalbeno veće smatra da osuđujuće presude koje je izreklo Pretresno veće, a koje su sad poništene u žalbenom postupku, pretežu nad novim osuđujućim presudama koje je donelo Žalbeno veće – ne samo u smislu broja žrtava već i u smislu stepena Đorđevićeve odgovornosti.²⁸⁷⁹ Međutim, time Žalbeno veće nipošto ne namerava da sugerise da zločini za koje je Đorđević osuđen u žalbenom postupku nisu teški. Uzimajući u obzir gorenavedeno, kao i okolnosti ovog predmeta, uključujući Đorđevićevu dob, Žalbeno veće smanjuje njegovu kaznu za 9 godina i izriče mu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina, s tim da mu se, na osnovu pravila 101 (C) Pravilnika, u izdržavanje kazne uračuna vreme koje je do sad proveo u pritvoru.

²⁸⁷⁴ V. gore, par. 695-696.

²⁸⁷⁵ V. gore, par. 541-542, 695-696.

²⁸⁷⁶ V. gore, par. 695-696.

²⁸⁷⁷ V. gore, par. 834.

²⁸⁷⁸ V. gore, par. 940, 958.

²⁸⁷⁹ Žalbeno veće u vezi s novim osuđujućim presudama ima u vidu da je Đorđević proglašen krivično odgovornim na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.

XXI. DISPOZITIV

981. Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VEĆE**,

NA OSNOVU člana 25 Statuta i pravila 117 i 118 Pravilnika;

IMAJUĆI U VIDU pismene podneske strana u postupku i argumente koje su iznele na žalbenom pretresu 13. maja 2013;

ZASEDAJUĆI na otvorenoj sednici;

U VEZI SA ĐORĐEVIĆEVOM ŽALBOM:

ODOBRAVA Đorđevićev trinaesti žalbeni osnov i **PONIŠTAVA** osuđujuće presude koje su mu izrečene za deportaciju (tačka 1) i progon putem deportacije (tačka 5) u vezi s raseljavanjem lica iz Peći u Crnu Goru 27. i 28. marta 1999. i iz Kosovske Mitrovice 4. aprila 1999;

Delimično **ODOBRAVA** Đorđevićev šesnaesti žalbeni osnov i **PONIŠTAVA** osuđujuće presude u delu u kom se odnose na:

- deportaciju (tačka 1) u Kladernici, u opštini Srbica, od 12. do 15. aprila 1999, i gradu Suvoj Reci, od 7. do 21. maja 1999;
- druga nehumana dela (prisilno premeštanje) (tačka 2) u Broćni i Tušilju, u opštini Srbica, od 25. do 26. marta, odnosno 29. marta 1999, i u Čuški, u opštini Peć, 14. maja 1999;
- ubistvo, kao zločin protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 3 i 4), dvojice starijih muškaraca u Podujevu u opštini Podujevo 28. marta 1999. i devetorice muškaraca u Maloj Kruši u opštini Orahovac 25. marta 1999;
- progon (tačka 5) putem:
 - deportacije u Kladernici, u opštini Srbica, od 12. do 15. aprila 1999, i gradu Suvoj Reci, od 7. do 21. maja 1999;
 - prisilnog premeštanja u Broćni i Tušilju, u opštini Srbica, od 25. do 26. marta, odnosno 29. marta 1999; i Čuški, u opštini Peć, 14. maja 1999;
 - ubistva dvojice starijih muškaraca u Podujevu, u opštini Podujevo, 28. marta 1999. i devetorice muškaraca u Maloj Kruši u opštini Orahovac 25. marta 1999; i

Delimično **ODOBRAVA** Đorđevićev osamnaesti žalbeni osnov, **PONIŠTAVA** njegove osuđujuće presude po tačkama 1 do 5 Optužnice na osnovu pomaganja i podržavanja i, shodno tome, **PROGLAŠAVA BESPREDMETNIM** Đorđevićev jedanaesti žalbeni osnov;

Delimično **ODOBRAVA** Đorđevićev devetnaesti žalbeni osnov i zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je Đorđevićev rukovodeći položaj smatralo otežavajućim faktorom;

ODBACUJE ostatak Đorđevićeve žalbe, uz delimično suprotno mišljenje sudije Güneya u odnosu na Đorđevićev sedamnaesti žalbeni osnov i suprotno mišljenje sudije Tuzmukhamedova u odnosu na Đorđevićeve žalbene podosnove 9(E), (F) i (G), i delimično suprotno mišljenje u odnosu na njegov dvanaesti, petnaesti i sedamnaesti žalbeni osnov;

POTVRĐUJE sve druge osuđujuće presude po tačkama od 1 do 5;

U VEZI SA ŽALBOM TUŽILAŠTVA:

ODOBRAVA, uz delimično suprotno mišljenje sudije Güneya i sudije Tuzmukhamedova, prvi žalbeni osnov tužilaštva i **PROGLAŠAVA** Đorđevića krivim, na osnovu članova 5 i 7(1) Statuta, za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti (tačka 5), prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, u vezi sa seksualnim zlostavljanjem svedokinje K20 i još dve devojke u Belegu, svedokinje K14 i jedne mlade kosovske Albanke u konvoju i, u skladu s tim, **PREINAČUJE** osuđujuću presudu izrečenu Đorđeviću po tački 5;

ODBACUJE Drugi žalbeni osnov tužilaštva;

UKIDA kaznu zatvora u trajanju od 27 godina i **IZRIČE** kaznu zatvora u trajanju od 18 godina, s tim da mu se, na osnovu pravila 101(C) Pravilnika, u izdržavanje kazne uračuna vreme koje je do sada proveo u pritvoru;

NALAŽE, na osnovu pravila 103(C) i 107 Pravilnika, da Đorđević ostane u pritvoru Međunarodnom sudu dok se ne izvrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sudija Güney prilaže Delimično suprotno i izdvojeno mišljenje.

Sudija Tuzmukhamedov prilaže Suprotno mišljenje.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

 /potpis na originalu/

sudija Carmel Agius, predsjedavajući

 /potpis na originalu/

sudija Patrick Robinson

 /potpis na originalu/

sudija Mehmet Güney

 /potpis na originalu/

sudija Khalida Rachid Khan

 /potpis na originalu/

sudija Bakhtiyar Tuzmukhamedov

Dana 27. januara 2014. godine,
u Hagu,
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

XXII. DELIMIČNO SUPROTNO I IZDOJENO MIŠLJENJE SUDIJE MEHMETA GÜNEYJA

1. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa sledećim zaključcima sadržanim u Drugostepenoj presudi: (i) potvrđivanjem zaključka da ubijanje 281 kosovskog Albanca tokom operacije "Reka" predstavlja ubistvo kao zločin protiv čovečnosti;¹ (ii) izricanjem novih osuđujućih presuda po žalbi u vezi sa krivičnim delom progona putem seksualnog zlostavljanja.² Osim toga, želeo bih da priložim i izdvojeno mišljenje u vezi sa sledećim zaključcima Žalbenog veća: (i) da Pretresno veće ne mora da ispituje pojedinačne radnje ili analizira namere drugih učesnika u UZP-u;³ (ii) da se odbacuju Đorđevićeve tvrdnje o kumulativnim osuđujućim presudama na osnovu člana 5 Statuta.⁴

1. Ubijanje 281 kosovskog Albanca tokom operacije "Reka"

2. Pretresno veće je zaključilo da su 27–28. aprila 1999. godine srpske snage u okviru velike i koordinisane zajedničke operacije MUP-a i VJ-a poznate kao operacija "Reka" u Meji, u opštini Đakovica, iz vatrenog oružja ubile 281 kosovskog Albanca.⁵ Pretresno veće je taj zaključak zasnovalo na sledećim dokazima: (i) tela tih ljudi pokopana su u masovnim grobnicama u centru SAJ-a u Batajnici;⁶ (ii) žrtve su u trenutku smrti na sebi imale civilnu odeću⁷ i poginule su od strelnih rana.⁸ Većina članova Žalbenog veća taj zaključak potvrđuje na osnovu sledećeg: (i) Pretresno veće je zaključilo da nema dokaza o tome da su se u trenutku u kom su se odigravali pomenuti događaji u Meji na tom području vodile borbe između srpskih snaga i OVK-a, "osim kratkog i neplaniranog oružanog okršaja između boraca OVK i pripadnika jedne jedinice VJ u selu Ramoc 27. aprila 1999. godine";⁹ (ii) postoje dokazi o tome da je veliki broj muškaraca u Meji bio prisiljen da se priključi konvoju, a mnogi od njih su

¹ Drugostepena presuda, par. 772.

² Drugostepena presuda, par. 981.

³ Drugostepena presuda, par. 138–144.

⁴ Drugostepena presuda, par. 843.

⁵ Prvostepena presuda, par. 1738–1739.

⁶ Prvostepena presuda, par. 991.

⁷ Prvostepena presuda, par. 990.

⁸ Prvostepena presuda, par. 991.

⁹ Prvostepena presuda, par. 980, 1739. Pretresno veće je razmotrilo i Đorđevićevu tvrdnju da su postupci srpskih snaga bili usmereni protiv kosovskih Albanaca koji su bili teroristi, ali je zaključilo da nema dokaza koji bi ukazivali na to da su ubijeni ljudi ranije ili u vreme kad su ubijeni učestvovali u terorističkim aktivnostima (Prvostepena presuda, par. 1739).

potom ustreljeni;¹⁰ (iii) Pretresno veće je postupilo razumno kad je Đorđevićeve argumente da su postupci srpskih snaga bili usmereni protiv terorističkih dejstava odbacilo na osnovu forenzičkih dokaza koji pokazuju da su ekshumirane žrtve na sebi imale civilnu odeću.¹¹

3. Uz dužno poštovanje, ja se s tim zaključkom ne slažem. Kao što je primetila većina članova Žalbenog veća, u kontekstu utvrđivanja krivične odgovornosti optuženog, teret dokazivanja da li su žrtve u trenutku smrti bile civili ili lica van borbenog stroja snosi tužilaštvo.¹² Ja smatram da se o okolnostima u kojim su ti ljudi izgubili život može samo nagađati.¹³ Po mom mišljenju, na osnovu posrednih dokaza na koje se Pretresno veće oslonilo da bi izvelo zaključak da su sve žrtve, njih 281, bile civili ili lica van borbenog stroja mogli bi se izvesti i drugi zaključci, što znači da zaključak koji je izvelo Pretresno veće nije bio jedini razuman koji se mogao izvesti.

4. Štaviše, kako to u svom suprotnom mišljenju ubedljivo argumentuje moj kolega sudija Tuzmukhamedov, s obzirom na dokaze (i) da su žrtve ekshumirane iz te masovne grobnice bili muškarci iz Đakovice¹⁴ i (ii) da je Pretresno veće prihvatilo da su se Albanci, pripadnici paravojnih formacija, skrivali među civilnim stanovništvom i nosili civilnu odeću, što je bila taktika koju je OVK primenjivao tokom celog sukoba,¹⁵ smatram da bi neko pretresno veće, primenjujući valjan pravni standard, a u odsustvu drugih relevantnih dokaza, moglo razumno da zaključi i da je dotična 281 žrtva, pokopana u masovnoj grobnici u Batajnici, u trenutku smrti mogla biti i letigiman vojni cilj. Zato bih ja ukinuo osuđujuće presude vezane za ove žrtve.

2. Novе osuđujuće presude izrečene u žalbenom postupku za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja

5. Pretresno veće oslobodilo je Đorđevića optužbe za krivično delo progona putem seksualnog zlostavljanja kao zločina protiv čovečnosti, kojim se teretio u Optužnici, zbog nedostatka dokaza o diskriminatornoj nameri koja je neophodna kao osnov za krivično delo

¹⁰ Prvostepena presuda, par. 958, 961, 967–979, 985–995, 1738.

¹¹ Drugostepena presuda, par. 771.

¹² Drugostepena presuda, par. 522, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *D. Milošević*, par. 60; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 48, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 111.

¹³ Pretresno veće se oslanja na (i) forenzičke izveštaje o 109 od ukupno 281 ekshumirane žrtve, u kojima se zaključuje da su ti ljudi umrli od strelnih rana i na (ii) činjenicu da je 15 žrtava koje su takođe ekshumirane u Batajnici život izgubilo tako što su ih srpske snage odvele iz kuća i potom ustrelile. V. Prvostepena presuda, par. 955–962, 1735–1737.

¹⁴ Prvostepena presuda, par. 990. Izuzetak su dve žrtve koje su identifikovane kao ženske osobe.

¹⁵ Prvostepena presuda, par. 944. Naročito imam u vidu dokaze o tome da je u selima u tom kraju bilo 200 boraca OVK-a koji su se izdavali kao raseljena lica.

progona.¹⁶ Većina članova Žalbenog veća usvojila je žalbeni osnov tužilaštva i poništila oslobađajuće presude.¹⁷ Primećujem da je većina članova Žalbenog veća dala prednost istom pristupu i u povezanom predmetu *Šainović i drugi*.¹⁸

6. Ostajem pri stavu koji sam zauzeo u predmetu *Šainović i drugi* da, s obzirom na optužbe i okolnosti u ovom predmetu, takve osuđujuće presude ne bi trebalo izricati u drugostepenom postupku. Žalbeno veće zaista raspoláže diskrecionim ovlašćenjima da u drugostepenom postupku izrekne ili ne izrekne novu osuđujuću presudu, a ja, s obzirom na okolnosti u ovom predmetu, smatram da je te osuđujuće presude potrebno navesti, ali ih ne treba izricati kao nove osuđujuće presude.¹⁹ Zato se ja, uz dužno poštovanje, ne slažem se s većinom članova Žalbenog veća po ovom pitanju.

3. Kumulativne osuđujuće presude u odnosu na član 5

7. Kao što sam to u prošlosti već nekoliko puta rekao, i ovde ostajem pri stavu da osuđujuća presuda za progon, zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta, ne može biti kumulativna u odnosu na neku drugu osuđujuću presudu na osnovu člana 5 Statuta ako su obe zasnovane na istom kažnjivom ponašanju.²⁰ Međutim, isto tako prihvatam da je to sad deo merodavne pravne prakse ovog Međunarodnog suda, pa neću formalno izraziti suprotno mišljenje u odnosu na zaključak kojim Žalbeno veće potvrđuje osuđujuće presude koje je Pretresno veće na osnovu istih radnji izreklo za krivična dela deportacije, drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje), ubistva i progona po članu 5 Statuta.²¹

4. Drugi učesnici u UZP-u

8. Žalbeno veće je zaključilo da "nije potrebno da pretresno veće donese zaseban zaključak o svim pojedinačnim postupcima i pomno razmotri nameru svakog pojedinog učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu".²² Iako prihvatam da je Međunarodni sud dosledno primenjivao taj princip, smatram da su, u okolnostima ovog predmeta, posledice toga nepoželjne i da su se mogle izbeći.

¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1791–1797, 2230. Optužnica, par. 77 (c).

¹⁷ Drugostepena presuda, par. 929, 981.

¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 600.

¹⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*, par. 1604.

²⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, Zajedničko protivno mišljenje sudije Schomburga i sudije Güneyja o kumulativnim osudama, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, Protivno mišljenje sudije Güneyja u vezi s kumulativniom osudama, Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, Zajedničko protivno mišljenje sudija Güneyja i Schomburga o kumulativnom osuđivanju, Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, Delimično suprotno mišljenje sudije Güneyja.

²¹ Drugostepena presuda, par. 846.

²² Drugostepena presuda, par. 138.

9. Pre svega, smatram da se dokazni spis u predmetu *Milutinović i drugi* znatno razlikuje od dokaznog spisa pred Pretresnim većem u predmetu *Đorđević* i da je znatno potpuniji u pogledu tih "drugih učesnika u UZP-u", na primer, Lazarevića i Ojdanića. Ne može se očekivati da Đorđević u svoju odbranu izvede iste dokazne predmete koje su na svom suđenju izveli Lazarević i Ojdanić. Ta situacija je, po mom mišljenju, neizbežno dovela do toga da ta dva pretresna veća dođu do različitih zaključaka i rezultata.

10. Smatram da činjenica da Pretresno veće u predmetu *Đorđević* nije bilo dužno da "pomno razmotri" *actus reus* i *mens rea* drugih učesnika u UZP-u može da dovede do sledećih nepoželjnih posledica: (i) pošto su procenjeni dokazi o *mens rea* i *actus reus*, Lazarević i Ojdanić su na svom suđenju oslobođeni optužbi za krivična dela vezana za UZP;²³ s druge strane, (ii) Pretresno veće u predmetu *Đorđević* došlo je do zaključka "van razumne sumnje" da su Lazarević i/ili Ojdanić bili učesnici u UZP-u, ali pritom nije moralo da u pravnom smislu i izričito oceni da li su Lazarević i/ili Ojdanić imali potrebne *mens rea* i *actus reus*;²⁴ (iii) Đorđević može biti proglašen krivično odgovornim za ona dela koja su počinili Lazarević i Ojdanić za koja ih je pretresno veće u njihovom predmetu, nakon što je pomno razmotrilo njihovu *mens rea* i *actus reus*, oslobodilo optužbi. Zato se slažem s Đorđevićevim argumentima da to predstavlja primenu dvostrukog aršina.

11. U svrhu izbegavanja ove situacije, bar u pravnoj praksi Međunarodnog suda, smatram da je Pretresno veće u predmetu *Đorđević* trebalo da uzme u obzir zaključke do kojih je došlo Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi*. Iako ga zaključci koje je donelo Pretresno veće u predmetu *Milutinović i drugi* ne obavezuju, mislim da Pretresno veće u predmetu *Đorđević* ništa nije sprečavalo ni da ih uzme u obzir. I zaista, iz nekih opskurnih razloga, ono to povremeno i jeste činilo.²⁵ Smatram da bi bilo pravično da je o tom pitanju rešeno pre početka suđenja i da je primenjen dosledan pristup u odnosu na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović i drugi* kako bi se obezbedila doslednost u celokupnoj Prvostepenoj presudi u predmetu *Đorđević* i kako bi se izbegle potencijalne nepotrebne protivrečnosti u praksi MKSJ-a. Međutim, pošto se konačni zaključak tiče pitanja da li je Đorđević delovao u sprezi s *drugim licima*, oslobađanje Lazarevića i Ojdanića optužbi ne potkopava zaključak Pretresnog veća.

²³ V. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1209, 1211.

²⁴ Prvostepena presuda, par. 2127.

²⁵ Na primer, v. Prvostepena presuda, par. 2120, gde se Pretresno veće konkretno uzdržalo od donošenja zaključaka o "učešću ili upućenosti generala Sretena Lukića u sakrivanje tela". Pretresno veće je zaključilo da se Lukiću pred Međunarodnim sudom sudi za te iste događaje i da se u njegovom predmetu čeka na odluku po žalbi. V. takođe Prvostepena presuda, par. 2211, gde je Pretresno veće razmatralo i presudu u predmetu *Milutinović i drugi* u celini i zaključilo da "nijedan drugi učesnik udruženog zločinačkog poduhvata nije dao veći doprinos postizanju njegovog cilja [nego Đorđević]".

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

/potpis na originalu/
sudija Mehmet Güney

Dana 27. januara 2014. godine, u Hagu, Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

XXIII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE TUZMUKHAMEDOVA

A. Uvod

1. Žalbeno veće je u ovoj Presudi potvrdilo osuđujuće presude koje su Đorđeviću, na osnovu UZP-a I, izrečene za deportaciju, druga nehumana dela (prisilno premeštanje), ubistvo i progon (putem deportacije, prisilnog premeštanja, ubistva i uništavanja ili nanošenja štete objektima od kulturnog ili verskog značaja) kao zločine protiv čovečnosti, te za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.¹ Osim toga, većina članova Žalbenog veća smatrala je da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što je Đorđevića oslobodilo optužbi za progon putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti, koji su srpske snage počinile nad pet kosovskih Albanci, te je Đorđeviću izrekla nove osuđujuće presude za ta krivična dela na osnovu UZP-a III.²

2. Uz dužno poštovanje, delimično se ne slažem s obrazloženjem i zaključcima većine članova Žalbenog veća o Đorđevićevom doprinosu zajedničkom planu. Štaviše, smatram da se pojedina krivična dela u osnovi ubistva kao zločina protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja, te progona putem razaranja ili nanošenja štete verskim objektima kao zločina protiv čovečnosti nisu mogla razumno pripisati Đorđeviću. Isto tako, ne mogu da se složim sa zaključkom većine članova Žalbenog veća da ima dovoljno osnova da se Đorđević proglasi odgovornim za progon putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti.

B. Đorđevićev doprinos zajedničkom planu

3. Iz razloga koje iznosim u nastavku ne slažem se s obrazloženjem i zaključcima većine članova Žalbenog veća u vezi s navodima da je Đorđević, svojim učešćem u upućivanju paravojnih jedinica na Kosovo i pomaganjem da se prikriju zločini srpskih snaga, doprineo zajedničkom planu, te da zbog toga snosi krivičnu odgovornost na osnovu UZP-a.

1. Upućivanje paravojnih formacija

4. Procenjujući Đorđevićevo učešće u zajedničkom planu, Pretresno veće je zaključilo da je on doprineo upućivanju paravojnih formacija na Kosovo 1999. godine.³ U tom kontekstu, Pretresno veće je primetilo da je Đorđević februara 1999. godine "radio [...] na sprovođenju odluke o angažovanju dobrovoljaca i paravojnih jedinica tako što je svim SUP-ovima u Srbiji uputio dopis kojim se od njih tražilo uspostavljanje potpune kontrole nad dobrovoljačkim i paravojnim

¹ V. Drugostepena presuda, par. 458–462, str. 381.

² V. Drugostepena presuda, par. 846–929, str. 381.

³ Prvostepena presuda, par. 2155.

jedinicama i njihovim pripadnicima".⁴ Dalje, Pretresno veće je smatralo da je Đorđević bio lično i neposredno uključen u pripajanje paravojne jedinice "Škorpioni" rezervnom sastavu MUP-a, njihovo zvanično priključivanje SAJ-u i upućivanje u Podujevo marta 1999. godine, kao i da je potom odobrio ponovno raspoređivanje pripadnika te iste jedinice na Kosovu.⁵

5. Većina članova Žalbenog veća odbacuje u celosti Đorđevićeve prigovore na navedene zaključke.⁶ Ja se, uz dužno poštovanje, ne slažem s tom odlukom, zato što smatram da većina članova Žalbenog veća nije poklonila dovoljno pažnje činjenici da se pitanje da li je Đorđević, učestvujući u upućivanju pripadnika paravojskih formacija na Kosovo, znatno doprineo zajedničkom planu treba rešavati u svetlu prakse Međunarodnog suda u vezi s pripisivanjem odgovornosti učesnicima u UZP-u za krivična dela koja su počinila lica koja nisu učesnici u UZP-u. U nastavku teksta prvo ću ukratko podsetiti na tu praksu i objasniti zašto je ona relevantna za navode protiv Đorđevića. Potom ću se konkretno posvetiti pitanju da li bi neki razuman presuditelj o činjenicama mogao zaključiti da je Đorđević bio umešan u upućivanje paravojskih formacija (osim "Škorpiona") na Kosovo i da je znatno doprineo zajedničkom planu time što je upućivao i ponovno upućivao "Škorpione" na Kosovo.

(a) Opšte opaske: doprinos zajedničkom planu putem angažovanja lica koja nisu učesnici u UZP-u

6. Doktrina o UZP-u zahteva da je optuženi značajno doprineo krivičnim delima za koja mu se izriče osuđujuća presuda.⁷ Pretresno veće nije donelo zaključak da su pripadnici paravojskih formacija koji su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica operisali na Kosovu bili učesnici u UZP-u.⁸ Smatram da je ta činjenica od presudnog značaja za procenu da li je Pretresno veće moglo razumno doći do zaključka da je Đorđević značajno doprineo zajedničkom planu time što je bio umešan u angažovanje paravojskih formacija. Da bi taj zaključak bio održiv, tvrdim da se moralo pokazati sledeće: (i) da su paravojske formacije počinile krivična dela koja su se mogla pripisati učesnicima u UZP-u zbog toga što su oni te jedinice "koristili" za činjenje zločina u cilju ostvarenja zajedničkog plana, i (ii) da je Đorđević, zato što je bio umešan u angažovanje pripadnika paravojskih formacija, ili lično "koristio" te jedinice za činjenje zločina u cilju ostvarenja zajedničkog plana, ili je na neki drugi bitan način doprineo takvom njihovom korišćenju. Ako onaj prvi uslov nije ispunjen, onda se ponašanje pripadnika paravojskih formacija na Kosovu u relevantnom periodu nije bitno odrazilo na ostvarivanje zajedničkog plana, te već samo iz tog razloga nije moglo biti

⁴ Prvostepena presuda, par. 2155.

⁵ V. Prvostepena presuda, par. 2155. V. takođe *ibid.*, par. 1934–1943, 1953.

⁶ V. Drugostepena presuda, par. 351–371.

⁷ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2126–2128. V. takođe *ibid.*, par. 191–216.

relevantno za Đorđevićevu odgovornost po osnovu UZP-a. Ako nije ispunjen drugi uslov, onda Pretresno veće nije moglo razumno da zaključi da je Đorđević značajno doprineo zajedničkom planu time što je bio umešan u upućivanje paravojnih formacija na Kosovo.

7. Prema praksi Međunarodnog suda, krivična dela koja su počinila lica koja nisu učesnici u UZP-u mogu se pripisati svim učesnicima u UZP-u ako je bar jedan od njih "koristio" fizičke izvršioce za izvršenje dotičnog krivičnog dela i ako je time postupao u skladu sa zajedničkim planom.⁹ Ta veza utvrđuje se za svaki slučaj posebno.¹⁰ Među faktorima koji se s tim u vezi mogu uzeti u obzir jesu pitanja da li je ma koji od učesnika u UZP-u u cilju ostvarenja zajedničkog plana tesno sarađivao s glavnim izvršiocima ili da li su glavni izvršiocima znali za postojanje UZP-a.¹¹ Tražena veza može se ustanoviti i na osnovu činjenice da je neki učesnik u UZP-u od lica koje nije učesnik u UZP-u eksplicitno ili implicitno tražio da počinu neko krivično delo ili da je to lice podsticao, naredio mu, bodrio ga ili ga na neki drugi način iskoristio za činjenje tog krivičnog dela.¹² Ja smatram da je ta praksa relevantna i za pitanje u kojim se okolnostima za nekog optuženog, poput Đorđevića, može smatrati da je značajno doprineo zajedničkom planu time što je bio umešan u delovanje lica koja nisu učesnici u UZP-u.

(b) Đorđevićeva umešanost u angažovanje paravojnih formacija (svih osim "Škorpiona")

8. I već pomenuti zaključci Pretresnog veća o Đorđevićevom učešću u zajedničkom planu i obrazloženje većine članova Žalbenog veća u ovoj presudi stvaraju utisak da je Đorđević tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bio umešan u upućivanje nekoliko paravojnih jedinica na Kosovo.¹³ Glavni dokaz je Đorđevićeva depeša od 18. februara 1999. godine, u kojoj on traži da se uspostavi "potpun[a] kontrol[a] nad dobrovoljačkim i paravojnim jedinicama i njihovim pripadnicima".¹⁴

⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413, 430. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225, 235; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 171–172.

¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226.

¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

¹² Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226. Dalje, imam u vidu da su autoritet i kontrola koju neki učesnik u UZP-u ima nad licima koja nisu učesnici u UZP-u smatrani glavnim faktorom prilikom utvrđivanja da li se krivična dela koja su počinila lica koja nisu učesnici u UZP-u mogu pripisati licima koja jesu učesnici u UZP-u. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 238–282; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 187, 192, 195, 200, 205, 210.

¹³ V. Prvostepena presuda, par. 2155, 2158; Drugostepena presuda, par. 371 (gde se zaključuje da je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević "učestvovao u upućivanju paravojnih jedinica na Kosovo, uključujući i upućivanje 'Škorpiona' u Podujevo, u sadejstvu sa snagama MUP-a i RJB-a, i da je znao za to, te da je to deo njegovog značajnog doprinosa UZP-u") (unutrašnje reference izostavljene; naglasak dodat).

¹⁴ V. Prvostepena presuda, par. 195, 926, 1929 (fusnota 6616), 2021, 2155; Drugostepena presuda, par. 363, 367.

9. Pretresno veće je zaključilo da su tokom perioda na koji se Optužnica odnosi na Kosovu dejsstvovale razne paravojne grupe.¹⁵ Veće je konstatovalo da su VJ i MUP "upotrebljava[li]" takve grupe,¹⁶ da je u rezervnim snagama MUP-a "bio" veliki broj pripadnika paravojnih grupa,¹⁷ kao i da su pripadnici paravojnih formacija u dato vreme redovno "služili" na Kosovu.¹⁸ Što se, konkretno, tiče Arkanovih "Tigrova", Pretresno veće je primetilo da su pripadnici te paravojne formacije bili pripojeni RDB-u, pa tako i "povezani" s njim i da su "igrali aktivnu ulogu" u zajedničkim operacijama MUP-a i VJ-a na Kosovu.¹⁹ Što se tiče "Belih orlova", Pretresno veće je smatralo da je ta paravojna jedinica bila "povezana" sa zamenikom predsednika Vlade Srbije Vojislavom Šešeljem i da su njeni pripadnici "u sadejstvu" s MUP-om učestvovali u operacijama na Kosovu.²⁰ Pretresno veće je primetilo i da je paravojna jedinica "Pauk" bila "inkorporirana u sastav VJ".²¹

10. Međutim, iz obrazloženja datog u Prvostepenoj presudi ne mogu jasno da razaznam da li su te paravojne jedinice zaista upućene na teren na osnovu Đorđevićeve depeše od 18. februara 1999. godine.²² Osim toga, u Prvostepenoj presudi nema nikakvih naznaka o tome da je Đorđević tokom perioda na koji se odnosi Optužnica lično sarađivao s paravojnim jedinicama, izdavao im konkretna uputstva o činjenju krivičnih dela ili da je imao ikakvu vlast nad njima. U tim okolnostima, smatram da Pretresno veće nije adekvatno objasnilo zašto je smatralo da je Đorđević, učestvujući u upućivanju paravojnih jedinica (svih osim "Škorpiona") na Kosovo, značajno doprineo zajedničkom planu.²³ Nažalost, većina članova Žalbenog veća nije se bavila tim pitanjem, iako je Đorđević izneo argumente o njemu.²⁴ Umesto toga, većina članova Žalbenog veća ponavlja tumačenje Đorđevićeve depeše od 18. februara 1999. godine koje je dalo Pretresno veće, upućuje na dokaze na koje se i Pretresno veće oslonilo da bi samo zaključilo da je Đorđević 1998. i 1999. godine znao da na Kosovu dejstvuju pripadnici paravojnih formacija, te podseća na zaključke Pretresnog veća da su na Kosovu paravojne grupe operisale u sadejstvu s jedinicama MUP-a i da je Đorđević uputio "Škorpione" u Podujevo.²⁵

¹⁵ V. Prvostepena presuda, par. 195–216.

¹⁶ Prvostepena presuda, par. 195–196.

¹⁷ Prvostepena presuda, par. 196.

¹⁸ Prvostepena presuda, par. 202.

¹⁹ V. Prvostepena presuda, par. 209–210.

²⁰ V. Prvostepena presuda, par. 212, 214.

²¹ Prvostepena presuda, par. 216.

²² Želim da primetim da je Pretresno veće zaključilo da su ministar Stojiljković i Đorđević početkom 1999. godine pripremali priključivanje paravojnih jedinica MUP-u i da je Đorđevićeva depeša od 18. februara 1999. godine "očito predstavljala uputstvo za postupanje po naređenju za 'angaž[ovanje] dobrovolj[aca]". V. Prvostepena presuda, par. 196, 2021. V. takođe *ibid.*, par. 1929, gde je Pretresno veće zaključilo da je Đorđević "znao za nameru MUP-a da angažuje paravojne formacije u protivterorističkim operacijama pre početka rata i da je delio tu nameru".

²³ V. Prvostepena presuda, par. 2155, 2158.

²⁴ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 234. V. takođe Drugostepena presuda, par. 364.

²⁵ V. Drugostepena presuda, par. 366–367.

(c) Dorđevićeva umešanost u angažovanje "Škorpiona"

11. Kao što je gore rečeno, Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević značajno doprineo zajedničkom planu time što je 28. marta 1999. godine uputio "Škorpione" u Podujevo i što je, ubrzo posle toga, ponovo uputio "Škorpione" na druga mesta na Kosovu.²⁶ Podsećam da sam već primetio da Pretresno veće nije donelo zaključak da su pripadnici paravojnih formacija, uključujući pripadnike "Škorpiona", koji su operisali na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bili učesnici u UZP-u. S tim u skladu, trebalo je najpre ustanoviti da su "Škorpioni", ili jedinice kojima su oni bili pripojeni, počinili krivična dela koja se mogu pripisati učesnicima u UZP-u i da je Đorđević te ljude ili lično "koristio" za činjenje krivičnih dela u cilju ostvarenja zajedničkog plana ili je na neki drugi bitan način doprineo tome da se oni tako iskoriste.

12. Pretresno veće je zaključilo da su "Škorpioni" 28. marta 1999. godine u jednom dvorištu u Podujevu ubili 14 žena i dece i u vezi s tim događajem osudilo Đorđevića na osnovu UZP-a I za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti.²⁷ Moglo bi se tvrditi da iz te činjenice, uzete zajedno sa zaključkom Pretresnog veća da je Đorđević bio lično i direktno umešan u uključivanje "Škorpiona" u sastav rezervnih snaga MUP-a, njihovo formalno priključivanje SAJ-u i upućivanje na Kosovo,²⁸ proizlazi da je Đorđević, po mišljenju Pretresnog veća, "koristio" pripadnike "Škorpiona" za činjenje tih ubistava u Podujevu 28. marta 1999. godine ili da je barem doprineo tome da se oni tako iskoriste.

13. Međutim, kao što je Đorđević istakao u žalbi, nema dokaza da je on "Škorpionima" izdao naređenje da počine zločine u Podujevu.²⁹ Zapravo, Pretresno veće je reklo da su ti ljudi bili na putu ka Podujevu kad im je naloženo da "očist[e]" delove grada.³⁰ Dalje, Pretresno veće je prihvatilo da je Đorđević o zločinima počinjenim u Podujevu obavešten tek pošto su oni počinjeni.³¹ Iako većina članova Žalbenog veća te pojedinosti zanemaruje kao irelevantne,³² ja smatram da su one važne zato što nameću pitanje da li bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je

²⁶ V. Prvostepena presuda, par. 2155, 2158. U ovom kontekstu, možda je korisno podsetiti na to da su, prema dokazima predloženim Pretresnom veću, u sastavu jedinice SAJ-a koja je 28. marta 1999. godine dejstvovala u Podujevu, između ostalih, bili i neki bivši pripadnici "Škorpiona". V. konkretno Prvostepena presuda, par. 1238, 1934–1945. Dalje, Pretresno veće je zaključilo da su "Škorpioni" potom s Đorđevićevim odobrenjem ponovo upućeni na Kosovo. V. Prvostepena presuda, par. 1946–1948.

²⁷ V. Prvostepena presuda, par. 1243–1245, 1247–1252, 1750, 1944, 2155, str. 883. V. takođe *ibid.*, par. 1258. Primećujem da Žalbeno veće zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo kad je proglasilo Đorđevića odgovornim još i za ubistvo dva starca od strane srpskih snaga u Podujevu 28. marta 1999. godine, pošto ti incidenti nisu valjano navedeni u Optužnici. V. Drugostepena presuda, par. 659–661.

²⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2155.

²⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 229; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 69–70. V. takođe Drugostepena presuda, par. 353.

³⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1238, 1938. V. takođe *ibid.*, par. 2144; Drugostepena presuda, par. 358.

³¹ Prvostepena presuda, par. 1258, 1943.

³² V. Drugostepena presuda, par. 358.

Dorđević postupao u cilju ostvarenja zajedničkog plana kad je odlučio da uputi "Škorpione" u Podujevo.

14. Što se tiče ponovnog angažovanja jedinice kojoj su "Škorpioni" priključeni, primećujem da je Pretresno veće prihvatilo sledeće činjenice: (i) uviđaj o ubistvima u Podujevu obavljen je 30. marta 1999. godine;³³ (ii) zbog onog što se dogodilo na tom mestu jedinica je najpre povučena;³⁴ (iii) Dorđević je Živku Trajkoviću, tadašnjem komandantu SAJ-a,³⁵ naredio da vrati jedinicu u Beograd, razoruža njene pripadnike i pošalje ih kući;³⁶ i (iv) Dorđević je od Trajkovića zatražio da podnese izveštaj o događajima u Podujevu, što je Trajković i učinio 13. maja 1999. godine, a Dorđević je taj izveštaj prosledio ministru Stojiljkoviću.³⁷

15. Većina članova Žalbenog veća te činjenice proglašava "bespredmetnim", pošto je Dorđević posle toga odobrio da se "Škorpioni" ponovo upute na Kosovo.³⁸ Većina članova Žalbenog veća takođe ističe zaključke iz Prvostepene presude da izvršioci zločina u Podujevu nisu krivično gonjeni ni osuđeni.³⁹ Većina članova Žalbenog veća dalje sugerise da činjenica da su neki izvršioci zločina u Podujevu možda udaljeni iz jedinice pre nego što je ona ponovo angažovana ne ugrožava zaključak Pretresnog veća da to ponovno angažovanje "dodatno svedoči o Dorđevićevom doprinosu sprovođenju UZP-a".⁴⁰

16. Međutim, samo činjenica da su pripadnici "Škorpiona" bili kasnije ponovo upućeni na Kosovo ne pokazuje nužno da je Dorđević te ljude lično "koristio" za činjenje zločina u cilju ostvarenja zajedničkog plana ili da je na neki drugi značajan način doprineo njihovom takvom korišćenju. Osim toga, smatram da je u ovom kontekstu relevantno to da li je Dorđević *bona fide* preduzeo mere u vezi s onim što se 28. marta 1999. godine dogodilo u Podujevu. Za razliku od većine članova Žalbenog veća, ja bih pre bio sklon da pomislim da je to da li su izvršioci ubistava na toj lokaciji udaljeni iz jedinice pre nego što je ona ponovo upućena na teren relevantno za pitanje da li bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Dorđević, kad je organizovao njihovo ponovno upućivanje na teren, postupao u cilju ostvarenja zajedničkog plana.⁴¹ S tim u skladu, u ovoj Presudi je trebalo neposredno razmotriti da li je Pretresno veće postupilo razumno kad je odbilo dokaze koji ukazuju na to da su svi izvršioci zločina počinjenih u Podujevu 28. marta

³³ Prvostepena presuda, par. 1258, 1261, 1959.

³⁴ V. Prvostepena presuda, par. 1943, 1963.

³⁵ Prvostepena presuda, par. 1260.

³⁶ Prvostepena presuda, par. 1943, 1945, 1963.

³⁷ Prvostepena presuda, par. 1260, 1961.

³⁸ Drugostepena presuda, par. 358.

³⁹ Drugostepena presuda, par. 359.

⁴⁰ Drugostepena presuda, par. 360.

⁴¹ *Contra* Drugostepena presuda, par. 360.

1999. godine udaljeni iz dotične jedinice pre nego što je ona ponovo upućena na teren.⁴² Osim toga, pošto iz Prvostepene presude ne mogu da ustanovim da je Đorđević u dato vreme imao ikakvog uticaja na pravosudne postupke, nisam uveren da mu se moglo razumno prebaciti to što u vezi s događajima u Podujevu nisu pokrenuti krivični postupci.⁴³

(d) Zaključak

17. S obzirom na gorenavedeno, ne mogu da se složim s odlukom većine članova Žalbenog veća da odbaci Đorđevićevu tvrdnju da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je on značajno doprineo zajedničkom planu time što je bio umešan u upućivanje paravojnih jedinica na Kosovo.⁴⁴

2. Incident u Račku

18. Procenjujući Đorđevićovo učešće u zajedničkom planu, Pretresno veće je primetilo da je on "imao vodeću ulogu u nastojanjima MUP-a da se ograniči svaka nezavisna istraga o ubijanju najmanje 45 muškaraca u Račku u januaru 1999. godine".⁴⁵ Većina članova Žalbenog veća odbacuje Đorđevićeve prigovore na taj zaključak.⁴⁶ Ja s tom odlukom ne mogu da se složim iz sledećih razloga.

19. Pretresno veće je primetilo da je operacija u Račku počela 15. januara 1999. godine u 06:00 ili 07:00 časova, kad je VJ otvorio vatru na selo.⁴⁷ Potom je MUP, dok je VJ i dalje granatirao selo, ušao u selo i počeo da vrši pretres, idući od kuće do kuće.⁴⁸ Pretresno veće se uverilo da je Đorđević u policijsku stanicu u Štimlju (koja je na oko kilometar udaljenosti od Račka), stigao oko 08:30 ili 09:00 časova, da se tamo zadržao više od jednog sata i da je za to vreme obavio dva kratka telefonska razgovora s Nikolom Šainovićem, zamenikom predsednika Vlade.⁴⁹ Čitava operacija je, po svemu sudeći, trajala otprilike do 15:00 ili 16:00 časova, a Pretresno veće je smatralo da tesna

⁴² V. Prvostepena presuda, par. 1964.

⁴³ *Contra* Drugostepena presuda, par. 359.

⁴⁴ *Contra* Drugostepena presuda, par. 362, 371.

⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 2154. Na jednom drugom mestu Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević bio u potpunosti obavešten o operaciji u Račku od 15. januara 1999. godine i da je njegova "uloga bila da organizuje policijske snage na terenu". V. Prvostepena presuda, par. 1923. V. takođe *ibid.*, par. 425. Međutim, pošto se te konstatacije ne pomijnu u zaključcima o Đorđevićevom učešću u UZP-u (v. Prvostepena presuda, par. 2154–2158), mislim da Pretresno veće na kraju nije smatralo da je Đorđević doprineo UZP-u time što je odigrao neku ulogu u samom incidentu u Račku. Uprkos tome, tvrdim da objašnjenje koje ću dati u nastavku teksta takođe ukazuje na to da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da ima dovoljno dokaza za zaključak da je Đorđević imao aktivnu ulogu u samoj operaciji u Račku. Iz tih razloga smatram da je procena incidenta u Račku vezana za navod da je Đorđević doprineo zajedničkom planu tako što je prikrivao zločine.

⁴⁶ V. Drugostepena presuda, par. 344–350.

⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 257, 1920. Pretresno veće je procenilo da su aktivnosti MUP-a na koordinaciji u vezi s tom operacijom počele rano tog jutra, već od 06:30 do 07:00 časova, u obližnjoj policijskoj stanici. V. Prvostepena presuda, par. 397.

⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 257, 1920.

⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 398, 1921.

saradnja snaga VJ-a i snaga MUP-a ukazuje na to da je tim operacijama "rukovodio samo jedan starešina na terenu".⁵⁰ Osim toga, Pretresno veće je procenilo da je kasnije negiranje angažovanja VJ-a u toj operaciji bilo netačno.⁵¹

20. Pretresno veće je dalje uzelo u obzir to da su posmatrači VMK-a istragu u Račku otpočeli 16. januara 1999. godine ujutro.⁵² Posmatrači VMK-a su primetili pripadnike policije i VJ-a na tom području.⁵³ Kad su posmatrači VMK-a došli u selo, pokazana su im tela oko 45 civila, kosovskih Albanaca, koji su, po svemu sudeći, bili pogubljeni.⁵⁴ Nešto kasnije tog istog dana, seljani su premestili tela u džamiju u Račku.⁵⁵ Otprilike u isto vreme istražni sudija Marinković nekoliko je puta bezuspešno pokušala da uđe u Račak kako bi sprovela istragu, ali je svaki put odustala zato što je na nju i njen tim otvarana vatra.⁵⁶

21. Sudija Marinković konačno je uspela da uđe u Račak 18. januara 1999. godine, u pratnji zamenika javnog tužioca i inspektora SUP-a.⁵⁷ Neposredno pre toga, sudija Marinković sreća se s Đorđevićem u policijskoj stanici u Štimlju.⁵⁸ Pretresno veće je primetilo da je policija obavestila sudiju Marinković dok je bila u Račku da se u džamiji nalaze tela. Kad je otišla tamo, zatekla je 40 tela, koja su sva osim jednog bila muška i na kojima je bila obuća nalik na vojničke čizme, kao i drugi delovi vojničke odeće.⁵⁹

22. Pretresno veće je na kraju zaključilo da je MUP sudiji Marinković pokazao nameštenu scenu, a da, konkretno, Đorđević lično snosi "konačnu odgovornost" i da je rukovodio pokušajima da se prikrije primena prekomerne sile od strane policije tokom operacije u Račku.⁶⁰

23. Primećujem da se u Prvostepenoj presudi nigde ne pominju nikakvi dokazi o onom što se u Račku dogodilo između posete posmatrača VMK-a 16. januara 1999. i dolaska sudije Marinković, dva dana kasnije. Zapravo, zaključak Pretresnog veća da su MUP i, konkretno, Đorđević sudiji Marinković prikazali nameštenu scenu počiva na posrednim dokazima, što znači da je to morao biti jedini razuman zaključak koji se na osnovu njih mogao izvesti.⁶¹

⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 257, 397, 1920.

⁵¹ Prvostepena presuda, par. 406.

⁵² Prvostepena presuda, par. 405.

⁵³ Prvostepena presuda, par. 407.

⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 405, 407.

⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 408.

⁵⁶ V. Prvostepena presuda, par. 411.

⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 412.

⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 424.

⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 412.

⁶⁰ V. Prvostepena presuda, par. 415, 425, 1924, 2084.

⁶¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 149; Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 99.

24. S tim u vezi, primećujem da je Pretresno veće, po svemu sudeći, prihvatilo da je 16. januara 1999. godine na području oko Račka pored "policijskih" snaga bio prisutan i VJ,⁶² kao i da je 17. januara 1999. godine na toj lokaciji bio prisutan i OVK, što nije bila tajna.⁶³ Ti dokazi ukazuju na to da snage MUP-a nisu bile jedine koje su u to vreme dejstvovala u blizini Račka. Zato mislim da je Pretresno veće bilo dužno da objasni na osnovu čega je zaključilo da je van razumne sumnje dokazano da je MUP namestio scenu koja je pokazana sudiji Marinković i da je iza toga stajao Đorđević.

25. U Prvostepenoj presudi ne objašnjava se tačno kako je Pretresno veće izvelo zaključak da je MUP odgovoran za pokazivanje izmenjenih dokaza sudiji Marinković.⁶⁴ Osim toga, kad je zaključilo da je Đorđević bio lično umešan u prikrivanje zločina počinjenih na toj lokaciji, Pretresno veće je dalo puko obrazloženje da "njegovo prisustvo u policijskoj stanici u Štimlju, barem 15. januara 1999. godine, potvrđuje da je [on] bio svestan zajedničke operacije VJ i MUP u Račku 15. januara i njene važnosti, i ukazuje na njegovu konačnu odgovornost za ono šta se dogodilo u Račku, uključujući insceniranu prevaru sa telima i druge okolnosti prikazane timu sudije Marinković i međunarodnim predstavnicima i medijima 18. januara 1999. godine".⁶⁵

26. Međutim, u Prvostepenoj presudi ne pominju se dokazi o tome šta je Đorđević tačno radio tokom svog jednosatnog boravka u policijskoj stanici u Štimlju 15. januara 1999. godine ujutro. Pretresno veće nije zaključilo da je on snagama MUP-a izdao ikakva uputstva u vezi s njihovim učešćem u operaciji u Račku.⁶⁶ Iako je Đorđević, dok je bio u policijskoj stanici u Štimlju, u dva navrata razgovarao telefonom sa Šainovićem, izgleda da nema dokaza o tome šta je bila tema tih razgovora.⁶⁷ Konkretno, nema nikakvih indicija, niti je Pretresno veće utvrdilo, da je već u tom trenutku bila doneta odluka da se prikriju zločini počinjeni tokom operacije u Račku.⁶⁸ U Prvostepenoj presudi ne navode se ni dokazi o tome kako je, kad i kojim ponašanjem Đorđević potom organizovao prikrivanje tih zločina.⁶⁹

⁶² V. Prvostepena presuda, par. 407.

⁶³ V. Prvostepena presuda, par. 410. Pretresno veće je, izgleda, takođe prihvatilo da je VMK 17. januara 1999. godine upozorio sudiju Marinković da ne može da joj garantuje bezbednost ukoliko ona insistira na tome da uđe u Račak u pratnji velikog broja pripadnika MUP-a. V. Prvostepena presuda, par. 410.

⁶⁴ V. konkretno Prvostepena presuda, par. 415, 425-1924.

⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 425.

⁶⁶ S tim u vezi, podsećam da je operacija već bila u toku u trenutku kad je Đorđević stigao u policijsku stanicu u Štimlju. V. Prvostepena presuda, par. 257, 397, 1920–1921.

⁶⁷ V. Prvostepena presuda, par. 398, 1921.

⁶⁸ Primećujem da je Pretresno veće na jednom drugom mestu zaključilo da je "operacija sakrivanja tela planirana [...] od samog početka dejstvovanja srpskih snaga na Kosovu 24. marta 1999. godine". V. Prvostepena presuda, par. 2118. Analizirajući dokaze u prilog tom zaključku, Pretresno veće nije uputilo na događaje u Račku iz januara 1999. godine. V. Prvostepena presuda, par. 2109–2117.

⁶⁹ S tim u vezi, imam u vidu da je u Prvostepenoj presudi odbijena Đorđevićeva izjava tokom svedočenja da je on 15. i 16. januara 1999. bio na sastancima u Prizrenu i Peći i da je potom bio na skijanju do 17. januara 1999. godine (v.

27. S obzirom na gorenavedeno, smatram da na osnovu dokaza koje je analiziralo Pretresno veće nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da sa sigurnošću zaključi da je MUP namestio scenu koja je predstavljena sudiji Marinković i da je Đorđević bio iza toga. Nažalost, ni većina članova Žalbenog veća ne analizira ta pitanja direktno, već u suštini samo ponavlja ono što je Pretresno veće već reklo o događajima u Račku i podseća na njegove zaključke o "opšt[em] obra[scu] nesrazmerne primene sile od strane srpskih snaga u zajedničkim 'protivterorističkim' operacijama MUP-a i VJ-a" i "obrazac nevođenja istraga i prikrivanja zločina 1998. i 1999. godine".⁷⁰ Na osnovu toga, većina članova Žalbenog veća zaključuje da Đorđević nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je on preuzeo vodeću ulogu u nastojanjima "da se prikriju dokazi o tome da su srpske snage tokom zajedničkih operacija primenjivale prekomernu silu".⁷¹ Međutim, tako uopštenim tvrdnjama o Đorđevićevoj ulozi u opštem prikrivanju kažnjivog ponašanja srpskih snaga na Kosovu većina članova Žalbenog veća ostavlja otvorenim pitanje da li je Pretresno veće postupilo razumno kad je zaključilo da je Đorđević lično odgovoran za događaje u Račku. Zato ja, uz dužno poštovanje, izražavam neslaganje s obrazloženjem i zaključkom većine članova Žalbenog veća po ovom pitanju.

3. Prikrivanje zločina

28. Procenjujući Đorđevićevo učešće u zajedničkom planu, Pretresno veće je zaključilo da je on u periodu na koji se odnosi Optužnica imao vodeću ulogu u naporima MUP-a da se prikriju ubistva kosovskih civila albanske nacionalnosti i drugih lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.⁷² U tom kontekstu, Pretresno veće je primetilo da je Đorđević izdavao uputstva za tajno pokopavanje tela pronađenih u Dunavu i u jezeru Perućac.⁷³ Pretresno veće je smatralo da su te operacije i prevoz tela s Kosova u Batajnicu i Petrovo selo "bili deo koordinirane operacije čiji je cilj bio da se s terena na Kosovu uklone dokazi o zločinima koje su srpske snage počinile nad kosovskim Albancima tokom perioda na koji se odnosi Optužnica".⁷⁴

29. Đorđević u žalbi, između ostalog, tvrdi da nalazi Pretresnog veća o skrivanju tela nisu mogli da budu osnov za zaključak Pretresnog veća da je on svojim radnjama značajno doprineo ostvarivanju zajedničkog plana, već da je ostvario elemente iz člana 7(3) Statuta.⁷⁵ Ja smatram da je tu tvrdnju trebalo detaljno analizirati. Konkretno, mislim da je trebalo objasniti kako operacija

Prvostepena presuda, par. 425), ali da se u njoj ne pominju nikakvi dokazi koji nedvosmisleno pokazuju da je Đorđević u to vreme bio na nekom drugom mestu, a naročito ne u blizini Račka.

⁷⁰ V. Drugostepena presuda, par. 348–349.

⁷¹ V. Drugostepena presuda, par. 349.

⁷² Prvostepena presuda, par. 2156.

⁷³ Prvostepena presuda, par. 2156.

⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 2156.

⁷⁵ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 240. V. takođe Drugostepena presuda, par. 375.

prikrivanja, s pravnog stanovišta, može da predstavlja doprinos zajedničkom planu zbog kojeg se može izreći osuđujuća presuda za činjenje na osnovu UZP-a. Osim toga, trebalo je proceniti da li je Pretresno veće navelo valjane razloge o tome zašto je zaključilo da prikrivanje ubijanja predstavlja značajan doprinos zajedničkom planu, koji se sastojao od kampanje terora i nasilja srpskih snaga nad kosovskim Albancima sa ciljem da se izmeni etnički sastav stanovništva na Kosovu.⁷⁶ Pošto se većina članova Žalbenog veća tim pitanjima nije bavila, ja, uz dužno poštovanje, izražavam neslaganje s odlukom da se Đorđevićeva žalba po ovom pitanju odbaci.⁷⁷

C. Krivična dela u osnovi

1. Ubistvo

(a) Uvod

30. Pretresno veće je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja u vezi s ubistvom "najmanje 724 kosovska Albanca".⁷⁸ Pretresno veće je zaključilo da su te zločine počinile srpske snage u nekoliko opština širom Kosova u periodu od marta do juna 1999. godine.⁷⁹ Đorđević u žalbi iznosi argument da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da je krivično delo ubistva dokazano u vezi s više incidenata i u suštini tvrdi da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo sa sigurnošću zaključiti da su žrtve imale zaštićen status shodno međunarodnom humanitarnom pravu.⁸⁰ Većina članova Žalbenog veća odbacuje Đorđevićeve argumente u celosti.⁸¹ Iz razloga koje ću navesti u nastavku, ne mogu u potpunosti da se složim s obrazloženjem i zaključcima većine članova Žalbenog veća.

(b) Napomene o merodavnom pravu

31. Žalbena veće je bilo mišljenja da je Pretresno veće zaključilo da je u relevantnom periodu na Kosovu postojao nemeđunarodni sukob između OVK-a i srpskih snaga.⁸² Osim toga, Pretresno veće je zaključilo da je OVK od maja 1998. godine nadalje bio "organizovan[a] naoružan[a] grupa".⁸³ Da bi se shvatio uticaj tih zaključaka na osuđujuću presudu koja je Đorđeviću izrečena za ubistvo, smatram da je korisno da se kaže nešto o pravu kojim su regulisani nemeđunarodni oružani sukobi.

⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 2007, 2131.

⁷⁷ *Contra* Drugostepena presuda, par. 384.

⁷⁸ V. Prvostepena presuda, par. 2230. V. takode *ibid.*, par. 2212.

⁷⁹ V. uopšteno Prvostepena presuda, par. 1709–1752.

⁸⁰ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 304–315, 317–376.

⁸¹ V. Drugostepena presuda, par. 522–523, 749–790.

⁸² Drugostepena presuda, par. 521.

⁸³ Prvostepena presuda, par. 1578. V. takode *ibid.*, par. 1522.

32. U međunarodnim oružanim sukobima, pripadnik oružanih snaga strane koja učestvuje u sukobu smatra se borcem.⁸⁴ Takvom licu pomenuti status dodeljuje određenu zaštitu. Prema međunarodnom humanitarnom pravu, borac može da učestvuje u oružanim neprijateljstvima i za to ne može biti pozvan na krivičnu odgovornost, pod uslovom da ne prekrši konkretna pravila, na primer, tako što namerno napadne civile.⁸⁵ Ako ga neprijatelj zarobi, borac postaje ratni zarobljenik i ima pravo na zaštitu prema Ženevskoj konvenciji III.⁸⁶ Iz toga logično proizlazi i da se borac smatra legitimnom metom napada, osim ako je položio oružje i izrazio jasnu nameru da se preda ili je van borbenog stroja.⁸⁷ Međunarodni sud je prihvatio tumačenje prema kom borac koji nije van borbenog stroja može biti legitimna meta napada čak i ako je u trenutku napada nenaoružan i ako ne učestvuje neposredno u borbi.⁸⁸ Isto važi i za pripadnike organizovanih grupa otpora.⁸⁹

33. U nemeđunarodnim oružanim sukobima zaštita lica regulisana je članom 3, koji je zajednički za Ženevske konvencije i za Dopunski protokol II. Zajedničkim članom 3 Ženevskih konvencija garantuje se zaštita "licima koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica koja su van borbenog ustroja (*hors de combat*) zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga". U komentaru MKCK-a na Dopunski protokol II uz Ženevske konvencije kaže se da lica koja pripadaju organizovanim naoružanim grupama "mogu biti napadnuta u ma kom trenutku".⁹⁰ Ovo upućuje na to da pripadnici organizovanih naoružanih grupa koje učestvuju u nemeđunarodnim oružanim sukobima načelno uživaju zaštitu od ranjavanja i ubijanja sličnu onoj koja se garantuje borcima u međunarodnim oružanim sukobima. S tim u skladu, ubijanje pripadnika organizovanih oružanih grupa u nemeđunarodnim oružanim sukobima može biti ratni zločin ili zločin protiv čovečnosti samo ako se može dokazati da su dotična lica položila oružje i jasno izrazila nameru da se predaju ili su u trenutku napada bila van borbenog stroja.

34. I praksa Međunarodnog suda ide u prilog takvom tumačenju. U predmetu *Strugar*, Žalbena veće je dalo sledeće objašnjenje: "[p]ojam učešća u neprijateljstvima [u okviru značenja člana 3

⁸⁴ V. Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije, član 43(2).

⁸⁵ V. Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije, članovi 43(2), 44(2). V. takođe MKCK, Komentar uz Dopunske protokole, par. 1679.

⁸⁶ V. Ženevska konvencija III, član 4.

⁸⁷ Upor. Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije, članovi 43(2), 51(2).

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 51.

⁸⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113. Praksa Međunarodnog suda takođe ukazuje na to da ubijanje borca koji nije van borbenog stroja ne ispunjava uslove za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti. V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 306–314; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113–114. V. takođe Drugostepena presuda, par. 747.

⁹⁰ MKCK, Komentar uz Dopunske protokole, par. 4789.

Ženevskih konvencija] suštinski je važan za međunarodno humanitarno pravo i *tesno je povezan s načelom razlikovanja boraca od civila*".⁹¹ Žalbeno veće je zaključilo:

pre nego što donese zaključak o postojanju kršenja zajedničkog člana 3 kažnjivog na osnovu člana 3 Statuta, pretresno veće mora [se] uveriti van razumne sumnje da žrtva krivičnog dela koje se navodi u Optužnici nije učestvovala u ratnim aktivnostima koje po svojoj prirodi ili svrsi imaju za cilj da prouzrokuju stvarnu štetu ljudstvu ili tehnici oružanih snaga neprijatelja. To se mora ispitati u svakom pojedinačnom slučaju, uzimajući u obzir individualne okolnosti žrtve u vreme izvršenja navodnog krivičnog dela. Budući da učešće nekog lica u neprijateljstvima u vremenskom smislu može biti isprekidano i povremeno, pitanje da li je žrtva aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vreme izvršenja krivičnog dela zavisi od nekusa između aktivnosti žrtve u vreme izvršenja krivičnog dela i eventualnih ratnih aktivnosti koje po svojoj prirodi ili svrsi imaju za cilj da prouzrokuju stvarnu štetu ljudstvu ili tehnici protivničke strane.⁹²

U tom kontekstu, Žalbeno veće u predmetu *Strugar* dalje je primetilo da "može biti potrebno da se pretresno veće van razumne sumnje uveri da navodno delo izvršeno protiv dotične žrtve nije inače bilo legitimno po međunarodnom humanitarnom pravu" i da kod žrtve koja je bila borac "ranjavanje ili smrt [...] neće predstavljati kršenje međunarodnog humanitarnog prava *čak i ako ona nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vreme izvršenja navodnog krivičnog dela*".⁹³

35. Konačno, primećujem da je u praksi Međunarodnog suda izričito prihvaćen princip da prilikom utvrđivanja individualne krivične odgovornosti lica optuženog za krivično delo ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja, teret dokazivanja civilnog statusa žrtava snosi tužilaštvo.⁹⁴ Smatram da to pravilo u načelu ima sledeće posledice: (i) u slučaju kada je jasno da je ubijeno lice bilo civil, mora se ustanoviti van razumne sumnje da ono u trenutku svoje smrti nije aktivno učestvovalo u neprijateljstvima; (ii) u slučaju kada postoji sumnja u pogledu toga da li je dotično lice bilo civil, a ne borac ili pripadnik organizovane naoružane grupe, tužilaštvo mora da dokaže da je to lice u trenutku kad je ubijeno položilo oružje i jasno pokazalo nameru da se preda ili da je bilo van borbenog stroja.

36. Ne sumnjam u to da je Pretresno veće bilo upoznato s relevantnim pravom.⁹⁵ Međutim, smatram da je pogrešilo u primeni tog prava u vezi sa sledećim incidentima.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 174 (naglasak dodat).

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 178 (unutrašnje reference izostavljene).

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 179 (unutrašnje reference izostavljene; naglasak dodat).

⁹⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 60; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 48. V. takođe Drugostepena presuda, par. 522. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 178, gde je Žalbeno veće zaključilo da optuženi ne može biti osuđen na osnovu člana 3 Statuta ako postoji razumna sumnja u postojanje veze između žrtve i ratnih aktivnosti.

⁹⁵ Posebno imam u vidu komentare Pretresnog veća o merodavnom pravu u kontekstu njegove procene Đorđevićeve odgovornosti na osnovu UZP-a. V. Prvostepena presuda, par. 2054. Pored toga, Pretresno veće je, kad je analiziralo

(c) Bela Crkva (opština Orahovac)

37. Pretresno veće je Đorđevića proglasilo odgovornim za ubistvo Sedata Popaja, Irfana Popaja, Hajrulle Begaja, Hysnija Zhunijija, Mhedija Zhunijija i Agima Zhunijija na području Bele Crkve 25. marta 1999. godine.⁹⁶ Đorđević u žalbi tvrdi da je Pretresno veće, zbog toga što je "oslobodilo tužilaštvo tereta da dokaže civilni status" tih žrtava, pogrešilo kad ga je u vezi s tim događajem osudilo za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti.⁹⁷ Većina članova Žalbenog veća odbacila je te Đorđevićeve prigovore.⁹⁸

38. Bilo kako bilo, osnovne dokaze o tom ubijanju dao je svedok Sabri Popaj. On je u svom svedočenju rekao da su snage srpske policije 25. marta 1999. godine, nedugo pošto su streljale grupu civila na mostu na Belaji, krenule duž te rečice u pravcu Celine.⁹⁹ Posle pet minuta, svedok je ponovo začuo pucnjavu iz vatrenog oružja iz pravca u kojem su krenuli policajci, ali nije mogao da vidi šta se desilo.¹⁰⁰ Dana 28. marta 1999. godine, svedok Popaj pronašao je tela Sedata Popaja, Irfana Popaja, Hajrulle Begaja, Hysnija Zhunijija, Mhedija Zhunijija i Agima Zhunijija u jednom kanalu blizu mosta na Belaji.¹⁰¹ Pretresno veće je smatralo da to mesto odgovara onom s kog je svedok Popaj 25. marta 1999. godine začuo pucnjavu i zaključilo da je tih šest lica ubila srpska policija.¹⁰² Pretresno veće je takođe primetilo da nema dokaza koji bi ukazivali na to da su žrtve u trenutku kad su ustreljene bile naoružane, da su učestvovala u neprijateljstvima ili da su bile pripadnici OVK-a.¹⁰³

39. Primećujem da nema dokaza o tome šta su žrtve radile kada su ubijene, niti o tačnim okolnostima u kojim su umrle. S obzirom na te činjenice, smatram da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz raspoloživih dokaza taj da su ti ljudi bili civili koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima ili da su bili van borbenog stroja u trenutku kad su napadnuti. Zato se ja, uz dužno poštovanje, ne slažem s odlukom većine članova Žalbenog veća da potvrdi osuđujuću presudu za ubistvo kao

pojedine incidente ubistva, često zaključivalo da konkretne žrtve nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. V., na primer, Prvostepena presuda, par. 1715, 1721, 1723, 1739, 1745, 1751, 1790. V. takođe *ibid.*, par. 1707, 2065.

⁹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 473, 1712.

⁹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 318.

⁹⁸ V. Drugostepena presuda, fusnota 1726. Primećujem da je, za razliku od drugih incidenata o kojim će biti govora u nastavku teksta, većina članova Žalbenog veća govorila o ubijanju Sedata Popaja, Irfana Popaja, Hajrulle Begaja, Hysnija Zhunijija, Mhedija Zhunijija i Agima Zhunijija u vezi s Đorđevićevim dvanaestim žalbenim osnovom. Međutim, ja smatram da su argumenti koje Đorđević iznosi u vezi s ovim žalbenim osnovom povezani s Odeljkom XVII Drugostepene presude i da ih treba ocenjivati zajedno.

⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 470.

¹⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 470.

¹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 473. Pretresno veće u tom kontekstu navodi 26. mart 1999. godine kao datum kada su ti ljudi ustreljeni, ali čini se da se dotični događaj odigrao dan ranije. V. Prvostepena presuda, par. 459–470.

¹⁰² Prvostepena presuda, par. 473.

¹⁰³ Prvostepena presuda, par. 473, 1712.

kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti koja je izrečena Đorđeviću u vezi s ovim događajem.¹⁰⁴

(d) Mala Kruša (opština Orahovac)

40. Pretresno veće je zaključilo da je Đorđević odgovoran za ubijanje Hysnija Hajdarija, koji je preminuo tokom napada srpskih snaga na Malu Krušu 26. marta 1999. godine.¹⁰⁵ Većina članova Žalbenog veća odbacuje Đorđevićeve argumente da nije bilo dovoljno dokaza za zaključak da su Hysnija Hajdarija ubile snage MUP-a, niti dokaza o okolnostima njegove smrti, te da je Pretresno veće stoga pogrešilo kad je zaključilo da je dokazano krivično delo ubistva kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kao zločin protiv čovečnosti.¹⁰⁶ Iz razloga koje ću navesti u nastavku, ja se ne slažem sa zaključcima većine članova Žalbenog veća.

41. Kad je donosilo zaključak da su Hysnija Hajdarija ubile snage MUP-a, Pretresno veće oslonilo se na svedočenje svedoka Mehmeta Krasniqija. Taj je svedok jedan od 114 muškaraca, kosovskih Albanaca, koji su 26. marta 1999. godine držani u zatočeništvu u Batushinom ambaru, nadomak Male Kruše, na koji su srpske snage najpre pucale, a onda ga zapalile.¹⁰⁷ Svedok Krasniqi pobegao je odatle i rekao u svedočenju da je otišao u brda, gde je video leš Hysnija Hajdarija, koji je, prema rečima ovog svedoka, takođe bio pobegao iz Batushinog ambara.¹⁰⁸ Svedok Krasniqi je u svom svedočenju dalje rekao da je na Hajdarijevom lešu bilo strelnih rana.¹⁰⁹ Na osnovu tog svedočenja, Pretresno veće je zaključilo da je, uprkos tome što posmrtni ostaci Hysnija Hajdarija nikad nisu pronađeni, jedini razuman zaključak taj da je on "umro od strelnih rana koje su mu naneli pripadnici MUP-a dok je bio u Batushinom ambaru ili od rana koje su mu pripadnici MUP-a koji su bili na tom području naneli vatrenim oružjem dok je pokušavao da pobegne iz Batushinog ambara kada su ga pripadnici MUP-a zapalili".¹¹⁰

42. Pošto je svedok Krasniqi u svom svedočenju rekao samo da je Hysni Hajdari prvobitno bio zatočen u Batushinom ambaru i da je kasnije u brdima video Hajdarijev leš, nema dokaza o tome gde je, kad i kako Hysni Hajdari tačno ubijen i ko ga je ubio. Štaviše, Pretresno veće nije donelo nikakav zaključak o tome da li je Hysni Hajdari bio lice van borbenog stroja ili civil koji nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima, iako je, prema prilogu Prvostepenoj presudi, u trenutku

¹⁰⁴ *Contra* Drugostepena presuda, fusnota 1726.

¹⁰⁵ V. Prvostepena presuda, par. 493, 1402, 1718.

¹⁰⁶ V. Drugostepena presuda, par. 757–762.

¹⁰⁷ V. Prvostepena presuda, par. 490, 493. V. takođe *ibid.*, par. 1717.

¹⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 493. V. takođe *ibid.*, par. 1718.

¹⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 493. V. takođe *ibid.*, par. 1718.

¹¹⁰ Prvostepena presuda, par. 493. V. takođe *ibid.*, par. 1402, 1718.

smrti imao 21 godinu, pa stoga nije isključeno da je bio vojno sposoban.¹¹¹ U tim okolnostima, smatram da nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao da zaključi da je jedini razuman zaključak do kog se može doći na osnovu svedočenja svedoka Krasniqija taj da su Hysnija Hajdarija ubile snage MUP-a i da se njegovo ubijanje može smatrati ubistvom kao kršenjem zakona i običaja ratovanja i zločinom protiv čovečnosti.¹¹²

(e) Operacija "Reka" (opština Đakovica)

43. Pretresno veće je zaključilo da je operacija "Reka" vođena u dolinama Carragojs, Erenika i Trave od ranih jutarnjih sati 27. aprila do večeri 28. aprila 1999. godine.¹¹³ Ono je zaključilo da su srpske snage tokom te operacije ubile najmanje 296 ljudi.¹¹⁴ Tim brojem obuhvaćeno je 15 lica koja su očevici naveli poimenice kao lica koja su ubijena 27. aprila 1999. godine u Meji i Korenici,¹¹⁵ kao i 281 kosovski Albanac koji je, prema zvaničnoj evidenciji, u periodu od 27. do 28. aprila 1999. nestao "iz Meje", a čiji su posmrtni ostaci ekshumirani 2001. godine iz masovnih grobnica u centru SAJ-a u Batajnici, u Srbiji.¹¹⁶

44. Đorđević u žalbi osporava zaključke Pretresnog veća u vezi s 281 licem ekshumiranim iz grobnice u Batajnici.¹¹⁷ Ja se ne slažem s obrazloženjem i zaključkom kojim je većina članova Žalbenog veća odbacila Đorđevićeve argumente.¹¹⁸ Po mom mišljenju, većina članova Žalbenog veća previdela je da nema nikakvih dokaza o okolnostima u kojim su ti ljudi izgubili život. Zapravo, većina članova Žalbenog veća pre svega upućuje na zaključke Pretresnog veća o ubijanju pomenutih 15 žrtava¹¹⁹ i ubijanju neimenovanih ljudi koje je tokom suđenja opisalo nekoliko svedoka.¹²⁰ Međutim, kao što sam već rekao, Pretresno veće je smatralo da su 281 lice ekshumirano

¹¹¹ V. Prvostepena presuda, str. 893.

¹¹² *Contra* Drugostepena presuda, par. 756–758.

¹¹³ V. Prvostepena presuda, par. 938, 950. V. takođe *ibid.*, par. 1738.

¹¹⁴ V. Prvostepena presuda, par. 995, 1741.

¹¹⁵ V. Prvostepena presuda, par. 955–964, gde se raspravlja o ubijanju pet članova porodica Malaj i Kabashi u Korenici, ubijanju devet članova porodica Dedaj i Markaj u Meji i ubistvu Kolëta Duzhmanija u Meji.

¹¹⁶ V. Prvostepena presuda, par. 990. V. takođe *ibid.*, par. 992, 995, 1738.

¹¹⁷ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 374, Đorđevićeva replika na podnesak respondentata, par. 122.

¹¹⁸ V. Drugostepena presuda, par. 770–772.

¹¹⁹ V. Drugostepena presuda, par. 770.

¹²⁰ V. Drugostepena presuda, par. 770–771, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 967–979, 985–995, 1738. Primećujem da se u tim paragrafima Prvostepene presude konkretno upućuje na sledeće: (i) svedočenje svedoka K90, koji je rekao da je 27. aprila 1999. godine video sledeće: (a) iz sela na području Korenice srpske snage odvođe najmanje tri ili četiri grupe od po pet do preko deset muškaraca, kosovskih Albanaca, u kompleks pod stražom snaga PJP-a, gde su žrtve potom ustreljene (*ibid.*, par. 967); (b) najmanje četiri leša duž puta blizu ulaska u Korenicu (*ibid.*, par. 968); i (c) policiju kako grupu od osam do deset muškaraca u Meji, ili blizu Meje, prati do jednog kompleksa, gde su ti ljudi potom ustreljeni (*ibid.*, par. Prvostepena presuda, par. 969); (ii) svedočenje svedoka Nikea Peraja, koji je u vezi s 27. aprilom 1999. godine rekao sledeće: (a) da je video leševe četiri muškarca u travi iza školskih WC-a, preko puta kontrolnog punkta u Meji (v. *ibid.*, par. 970); (b) da su mu porodice kosovskih Albanaca ispričale o ubijanju ljudi pored kuće porodice Hasanaj u Meji i da je on nedugo zatim pronašao leševe 20 muškaraca na livadi nedaleko od tog mesta (v. *ibid.*, par. 970, 971); i (c) da je na putu prema selu Madanaj video leševe 11 muškaraca, udaljene oko 600 metara od livade Shyta Hasanaja, kao i jedan leš u blizini kuće Perajevog zeta/šuraka (v. *ibid.*, par. 973); (iii) svedočenje svedoka

iz grobnice u Batajnici, kao i 15 lica koja su svjedoci imenovali ubijeni u Meji i Korenici 27. aprila 1999. godine.¹²¹ Osim toga, Pretresno veće nije donelo nikakav definitivni zaključak o tome da li su među tim 281 licem ekshumiranim iz grobnice u Batajnici bile i druge neimenovane žrtve čije su ubijanje svjedoci videli tokom operacije "Reka".¹²²

45. Primećujem da je Pretresno veće zaključilo da su srpske snage tokom operacije "Reka" ubile sve 281 lice ekshumirano iz grobnice u Batajnici, obrazloživši da je to bio jedini razuman zaključak koji se mogao izvesti "iz jasnih i opštih svjedočenja o onom što se tih dana događalo na tom području, kao i iz činjenice da su ta tela sva pokopana u masovnim grobnicama u centru SAJ u Batajnici i da su, [u slučajevima] u kojima se to moglo utvrditi, uzrok smrti bile strelne rane".¹²³ Pretresno veće je dalje primetilo da su, "koliko se to moglo utvrditi", žrtve na sebi imale civilnu odeću.¹²⁴ Na drugom mestu u Prvostepenoj presudi Pretresno veće je naglasilo da nema dokaza o tome da je ijedan od kosovskih Albanaca ubijenih tokom operacije "Reka" "u to vreme bio naoružan ili da je aktivno učestvovao u neprijateljstvima", i da, "[š]taviše, nema dokaza ni o tome da su se u vreme tih događaja u Meji na tom području vodile ikakve borbe između srpskih snaga i OVK".¹²⁵

46. Uz dužno poštovanje, ja to obrazloženje smatram neubedljivim. Pretresno veće uopšteno govori o "onom što se tih dana događalo na tom području", ali to je, po mom mišljenju, suviše neodređeno da bi se na osnovu toga moglo razumno utvrditi da su srpske snage ubile sve žrtve koje su ekshumirane iz grobnica u Batajnici i da su sve žrtve bile civili koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima ili borci koji su u trenutku smrti bili van borbenog stroja. Osim toga, taj zaključak ne sledi nužno ni iz činjenice da su tela pokopana u masovnoj grobnici u Batajnici ili da je izvestan broj lica umro od strelnih rana. Štaviše, primećujem da su, izuzev dva lica, tela pronađena u masovnoj grobnici u Batajnici pripadala muškarcima različite starosti i da se za samo 172 od

K73, koji je rekao da su pripadnici PJP-a ubili četiri albanska civila koje je VJ bio uzeo kao taoce (v. *ibid.*, par. 975–976); i (iv) svjedočenje svjedoka Martina Pnishija, koji je rekao da su srpske snage 27. aprila 1999. godine postrojile sedmoricu mladih Albanaca na strani mosta na Travi na kojoj se nalazi Meja i streljale ih (v. *ibid.*, par. 986; v. takođe *ibid.*, par. 966). Primećujem da ukupan broj žrtava u tim incidentima iznosi najmanje 70, a najviše 97 ljudi.

¹²¹ Prvostepena presuda, par. 990, 992, 995.

¹²² V. Prvostepena presuda, par. 967–979, 985–995, 1738. Posebno primećujem da se u Prvostepenoj presudi navodi spisak imena tog 281 lica čiji su ostaci 2001. godine ekshumirani u Batajnici i da je Pretresno veće u tom kontekstu navelo da se, osim što je donelo zaključke o konkretnim slučajevima ubijanja o kojima s govori gore, uverilo da su lica s tog spiska ubijena tokom operacije "Reka". V. Prvostepena presuda, par. 992. U isto vreme, Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage tokom operacije "Reka" ubile 296 lica i primetilo da ne može sa sigurnošću da zaključi da je preostalih 48 žrtava navedenih u Prilogu H Optužnici ubijeno u isto vreme. V. Prvostepena presuda, par. 995, 1740–1741. Podsećam da je ukupan broj žrtava u incidentima opisanim u Prvostepenoj presudi, par. 967–979, 986, iznosio najmanje 70, a najviše 97 ljudi.

¹²³ V. Prvostepena presuda, par. 991.

¹²⁴ Prvostepena presuda, par. 990.

¹²⁵ Prvostepena presuda, par. 1739.

ukupno 281 žrtve mogao ustanoviti uzrok smrti.¹²⁶ Pretresno veće je primilo k znanju i da je pripadnicima VJ-a tokom operacije "Reka" govoreno da su borci OVK-a bacili oružje i uniforme, da nose civilnu odeću i skrivaju se među civilnim stanovništvom.¹²⁷ Dalje, Pretresno veće je prihvatilo da je OVK takvim merama pribegavao tokom celog sukoba na Kosovu.¹²⁸ U tim okolnostima, smatram da Pretresno veće nije postupilo razumno kad je činjenicu da su neka tela pronađena u grobnici u Batajnici imala na sebi civilnu odeću uzelo kao indiciju da su oni imali civilni status.¹²⁹ Isto tako, tvrdim i da pitanje da li su žrtve u vreme kad se vodila operacija "Reka" bile naoružane ili su se borile u okviru OVK-a nije presudno.

47. U tim okolnostima, smatram da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao doći do zaključka da je jedini razuman zaključak taj da je u vezi sa 281 licem ekshumiranim iz grobnice u Batajnici dokazano ubistvo kao ratni zločin i kao zločin protiv čovečnosti.

(f) Opština Vučitrn

48. Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage 2. maja 1999. godine ubile Hysnija Bunjakua, Hakija Gerxhaliua, Mirana Xhafu i Velija Zhafu dok su u konvoju kosovskih Albanaca išli od Slakovca prema gradu Vučitrnu.¹³⁰ Đorđević tvrdi da je među ljudima u konvoju bilo i pripadnika OVK-a i da se na osnovu dokaza ne može utvrditi da su ta četiri ubijena lica držana u zatočeništvu, što znači da bi se mogao izvesti i zaključak da su ti ljudi bili legitimna meta napada.¹³¹

49. Što se tiče Velija Xhafe, Pretresno veće je dalo samo jednu uzgrednu opasku, naime, da je, kako je konvoj prolazio, "[jedna] svedokinja [...] videla sedam ili osam leševa" i da je "[m]eđu njima [...] prepoznala i svog rođaka Veli[ja] Xhafu, koji je mrtav ležao na svom traktoru".¹³² U nedostatku bilo kakvih dokaza o okolnostima smrti Velija Xhafe, smatram da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do zaključka da je jedini razuman zaključak taj da ubijanje Velija Xhafe predstavlja ubistvo kao ratni zločin i zločin protiv čovečnosti i da se može

¹²⁶ Prvostepena presuda, par. 990. V. takođe *ibid.*, par. 1738.

¹²⁷ Prvostepena presuda, par. 944.

¹²⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1562, 2065.

¹²⁹ *Contra* Drugostepena presuda, par. 771. Primećujem da većina članova Žalbenog veća na jednom drugom mestu kaže da je "Žalbeno veće [...] ranije prihvatilo to što se Pretresno veće oslonilo na odeću žrtve prilikom utvrđivanja da li je ona u vreme smrti učestvovala u neprijateljstvima". V. Drugostepena presuda, fusnota 1737, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 81. Ja, međutim, smatram da to upućivanje nije primereno, zato što je Žalbeno veće, u vezi s incidentom o kom se na tom mestu raspravlja, prihvatilo i zaključak tog pretresnog veća da žrtva nije bila pripadnik neke organizovane grupe (Oslobodilačke nacionalne armije). V. Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 81.

¹³⁰ V. Prvostepena presuda, par. 1180, 1184–1185, 1191–1192, 1197, 1742.

¹³¹ Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 375; Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 123.

¹³² Prvostepena presuda, par. 1192.

pripisati Đorđeviću. Zato se ne slažem s većinom članova Žalbenog veća, koja je donela upravo suprotan zaključak.¹³³

2. Uništavanje džamije u Landovici (progon)

50. Pretresno veće je u vezi s, između ostalog, džamijom u Landovici (opština Prizren), zaključilo da je Đorđević odgovoran za progon putem uništavanja ili nanošenja štete objektima od kulturnog ili verskog značaja kao zločin protiv čovečnosti.¹³⁴ Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage 26. marta 1999. godine zapalile unutrašnjost džamije, a 27. marta 1999. godine eksplozivnom napravom u znatnoj meri oštetile minaret i strukturu džamije.¹³⁵ U prilog tim zaključcima, Pretresno veće se oslonilo na svedočenje svedoka Halila Morine, koje je tužilaštvo podnelo na osnovu pravila 92*quater* Pravilnika, kao i na svedočenje svedoka Andrása Riedlmayera.¹³⁶

51. Đorđević u žalbi u suštini tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo kad se oslonilo isključivo na iskaz svedoka Morine da bi donelo zaključak da su džamiju u Landovici uništile srpske snage.¹³⁷ Većina članova Žalbenog veća na kraju je odbacila Đorđevićeve prigovore na taj zaključak.¹³⁸ Ja s tom odlukom ne mogu da se složim iz sledećih razloga.

52. Pravilo 92*quater* Pravilnika dopušta da se, u određenim okolnostima, prihvati svedočenje neke osobe u obliku pismene izjave ili transkripta svedočenja te osobe ukoliko ona nije dostupna da svedoči u sudnici. U praksi Međunarodnog suda prihvaćen je princip da se dokazi od presudnog značaja, prihvaćeni na osnovu pravila 92*quater* Pravilnika, mogu koristiti u prilog osuđujućoj presudi samo ako se mogu potkrepiti.¹³⁹ Dokazi koji se tiču dela i ponašanja optuženog ili dela i ponašanja njegovih bliskih potčinjenih nesumnjivo imaju presudan značaj.¹⁴⁰

53. Primećujem da je materijal svedoka Morine, prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, jedini dokaz pomenut u Prvostepenoj presudi koji direktno inkriminiše srpske snage u vezi s uništavanjem džamije u Landovici.¹⁴¹ Nasuprot tome, svedok Riedlmayer govorio je samo o oštećenju džamije koje je video.¹⁴² Većina članova Žalbenog veća primila je k znanju sledeće: (i) osuđujuća presuda ne sme se zasnivati isključivo ili na presudan način na materijalu prihvaćenom na osnovu pravila

¹³³ *Contra* Drugostepena presuda, par. 767–777.

¹³⁴ Prvostepena presuda, par. 1819, 2030.

¹³⁵ Prvostepena presuda, par. 1819.

¹³⁶ V. Prvostepena presuda, par. 1817–1819.

¹³⁷ V. Đorđevićev žalbeni podnesak, par. 347(i), 377(b); Đorđevićeva replika na podnesak respondenta, par. 127. V. takođe Drugostepena presuda, par. 804, 806.

¹³⁸ V. Drugostepena presuda, par. 807–809.

¹³⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 570, s dodatnim referencama.

¹⁴⁰ V. Odluka Žalbenog veća od 7. juna 2002. godine u vezi s pravilom 92*bis*(C) u predmetu *Galić*, par. 13, 15–16.

¹⁴¹ V. Prvostepena presuda, par. 1817.

¹⁴² V. Prvostepena presuda, par. 1818.

92^{quater}, pošto optuženi mora imati priliku da unakrsno ispita svedoke koji iznose presudne dokaze;¹⁴³ (ii) svedočenje svedoka Morine, prihvaćeno na osnovu pravila 92^{quater}, predstavljalo je "ključni element teze tužilaštva i presudnu kariku u nastojanju da se pokaže da je Đorđević odgovoran za uništenje džamije koje su izvršile srpske snage";¹⁴⁴ i (iii) svedočenje svedoka Riedlmayera ne potkrepljuje "direktno" tvrdnju svedoka Morine da su džamiju u Landovici uništile srpske snage.¹⁴⁵ Međutim, većina članova Žalbenog veća imala je u vidu da je Pretresno veće drugde u presudi zaključilo da je na Kosovu "od [...] marta 1999. godine postojao dosledan obrazac napada srpskih snaga koje bi pešice ulazile u gradove i sela, palile kuće i pljačkale dragocenosti", te da je taj "[i]sti obrazac primenjivan [...] i narednih dana, 26. marta 1999. godine u Landovici".¹⁴⁶ Većina članova Žalbenog veća na osnovu toga zaključuje da postoje i drugi dokazi koji idu u prilog osuđujućoj presudi koja je Đorđeviću izrečena za uništavanje džamije u Landovici i da zaključak Pretresnog veća s tim u vezi nije "isključivo ili na presudan način zasnovan na Morininom svedočenju na osnovu pravila 92^{quater}".¹⁴⁷

54. Po mom mišljenju, većina članova Žalbenog veća zanemaruje to da u Prvostepenoj presudi ništa ne ukazuje na to da se Pretresno veće, kad je je odlučivalo o tome da li je svedočenje svedoka Morine na osnovu pravila 92^{quater} u dovoljnoj meri potkrepljeno, oslanjalo na dosledni obrazac napada srpskih snaga širom Kosova ili konkretno, u datom trenutku, u Landovici. Zapravo, Pretresno veće je u tom kontekstu reklo da se "*priroda štete* nanete džamij[i] i način na koji je ona naneta, kako je naveo András Riedlmayer, u bitnim [...] aspektima podudaraju s onim što je svedok video; time je njegov opis potvrđen iz nezavisnog izvora".¹⁴⁸

55. Međutim, kao što sam to već objasnio, i kao što je to većina članova Žalbenog veća prihvatila, svedok Riedlmayer u vezi s rušenjem džamije u Landovici nije inkriminisao srpske snage. Zato smatram da Pretresno veće nije imalo razuman osnov za zaključak da je svedočenje svedoka Morine na osnovu pravila 92^{quater} u dovoljnoj meri potkrepljeno da se na njemu utemelji osuđujuća presuda izrečenu Đorđeviću za ovaj događaj. Pošto svedok Morina nije svedočio u sudnici, Đorđeviću na kraju nije pružena prilika da ospori najvažniji navod, da su džamiju uništile srpske snage. Unakrsno ispitivanje svedoka Riedlmayera u vezi s tim bilo bi beskorisno, pošto taj svedok nije bio u poziciji da bilo šta kaže o identitetu izvršilaca.

¹⁴³ V. Drugostepena presuda, par. 807.

¹⁴⁴ Drugostepena presuda, par. 808.

¹⁴⁵ V. Drugostepena presuda, par. 808.

¹⁴⁶ Drugostepena presuda, par. 808, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2027.

¹⁴⁷ Drugostepena presuda, par. 808.

¹⁴⁸ V. Prvostepena presuda, par. 1819 (naglasak dodat).

56. Osim toga, ne vidim kako bi Đorđević u unakrsnom ispitivanju svedoka mogao uspešno da ospori relevantnost uopštenih posrednih dokaza o doslednom obrascu napada srpskih snaga na tom području i u to vreme kad je reč o rušenju džamije u Landovici. Shodno tome, smatram da svedočenje na osnovu pravila 92*quater* koje je od presudnog značaja ne može da se potkrepi tako uopštenim dokazima. Zato mislim da je većina članova Žalbenog veća oslanjanjem na ove dokaze ugrozila Đorđevićevo osnovno pravo da unakrsno ispita svedoke o ključnim aspektima dokaza koji se iznose protiv njega.¹⁴⁹

57. S obzirom na gorenavedeno, smatram da je Pretresno veće pogrešilo kad je Đorđeviću izreklo osuđujuću presudu za uništavanje džamije u Landovici i izražavam neslaganje s odlukom većine članova Žalbenog veća da potvrdi tu osuđujuću presudu.

D. Đorđevićeva odgovornost za progone putem seksualnog zlostavljanja

58. Đorđević se Optužnicom tereti za progon putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti u vezi s više mesta na Kosovu tokom 1999. godine.¹⁵⁰ Pretresno veće je zaključilo da su srpske snage silovale svedokinju K14 u Prištini, a svedokinju K20 u Belegu.¹⁵¹ Međutim, Pretresno veće je smatralo da nije van razumne sumnje dokazano da su fizički izvršioc tih krivičnih dela postupali s traženom diskriminatornom namerom da bi se ispunili uslovi za krivično delo progona.¹⁵² Pretresno veće je dalje zaključilo da nema dovoljno dokaza za zaključak da su srpske snage seksualno zlostavljale jednu devojk, kosovsku Albanu, koja je s ostalim raseljenim licima putovala u konvoju u pravcu Prištine, i još dve kosovske Albanke u Belegu.¹⁵³ S tim u skladu, Pretresno veće Đorđeviću nije izreklo osuđujuću presudu za progon putem seksualnog zlostavljanja kao zločin protiv čovečnosti.¹⁵⁴

59. Tužilaštvo u žalbi osporava te zaključke i tvrdi da je Pretresno veće pogrešilo zbog toga što što nije zaključilo da su srpske snage svih pet pomenutih žrtava podvrgle seksualnom zlostavljanju, da su ta krivična dela počinile s diskriminatornom namerom i da je Đorđević to mogao da predvidi, zbog čega bi mu trebalo izreći osuđujuću presudu na osnovu UZP-a III.¹⁵⁵ Većina članova Žalbenog veća prihvatila je taj žalbeni osnov i u vezi sa svih pet žrtava izrekla Đorđeviću nove osuđujuće

¹⁴⁹ Upor. Odluka Žalbenog veća od 7. juna 2002. godine u vezi s pravilom 92*bis*(C) u predmetu *Galić*, par. 13. Imam u vidu da je Žalbeno veće prihvatilo to da se pretresno veće oslanjalo na svedočenja na osnovu pravila 92*quater* koja su od presudnog značaja samo kada su ta svedočenja bila potkrepljena od strane svedoka koji se lično pojavio u sudnici i kog je optuženi mogao unakrsno da ispita. V. Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 570; Odluka Žalbenog veća od 7. juna 2002. godine u vezi s pravilom 92*bis*(C) u predmetu *Galić*, par. 18–20.

¹⁵⁰ Optužnica, par. 77(c). V. takođe *ibid.*, par. 27, 72.

¹⁵¹ Prvostepena presuda, par. 1791, 1793. V. takođe *ibid.*, par. 833–836, 1151.

¹⁵² Prvostepena presuda, par. 1796.

¹⁵³ Prvostepena presuda, par. 1792, 1794.

¹⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 2230.

¹⁵⁵ V. Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 1–56.

presude za progon putem seksualnog zlostavljanja na osnovu UZP-a III.¹⁵⁶ Uz dužno poštovanje, ja se s tom odlukom ne slažem iz više razloga.

60. Pre svega, spornim mi se čine obrazloženje i zaključak većine članova Žalbenog veća da je van razumne sumnje dokazano da su fizički izvršioci svih pet slučajeva seksualnog zlostavljanja postupali s diskriminatornom namerom.¹⁵⁷ S tim u vezi, većina članova Žalbenog veća uglavnom se oslanja na činjenicu da je u to vreme postojao UZP koji je imao "zajednički diskriminatorni cilj da izmeni etničku ravnotežu Kosova kako bi se obezbedila srpska kontrola nad pokrajinom", te da su u tom cilju srpske snage vodile kampanju terora i ekstremnog nasilja usmerenu protiv kosovskih Albanaca, kojoj su, između ostalog, svojstveni bili i progoni i koja je za cilj imala da se kosovski Albanci proteraju iz te pokrajine.¹⁵⁸ Ja, međutim, smatram da se te opaske više odnose na opštu diskriminatornu prirodu tadašnjih napada na stanovništvo Kosova albanske nacionalnosti i primećujem da je prihvaćena praksa da se diskriminatorna namera u vezi s nekim konkretnim zločinom ne sme direktno izvoditi iz takvih opštih okolnosti.¹⁵⁹

61. Po mišljenju većine članova Žalbenog veća, postoje dodatne specifične okolnosti zbog kojih je jedini razuman zaključak to da je svih pet žrtava seksualno zlostavljano zbog nacionalne pripadnosti. Što se tiče svedokinje K20 i druge dve žene zlostavljane u Belegu, većina članova Žalbenog veća smatra da su one bile u u zatočeništvu srpskih snaga kad su zlostavljane, da su ih zlostavljali pripadnici srpskih snaga koji su isto tako sprovodili opštu kampanju prisilnog premeštanja kosovskih Albanaca i da su pomenuta krivična dela počinjena pre nego što su svedokinja K20 i druge dve žene prisilno raseljene.¹⁶⁰ Pored toga, većina članova Žalbenog veća uzima u obzir nekoliko komentara koje su, pre i posle zlostavljanja, dali "pripadnici srpskih snaga", "vojnici" i jedan policajac koji je čuvao stražu dok su drugi silovali svedokinju K20.¹⁶¹ Što

¹⁵⁶ V. Drugostepena presuda, par. 870–929.

¹⁵⁷ V. Drugostepena presuda, par. 881–903. Primećujem da kod silovanja svedokinje K14 i svedokinje K20 većina članova Žalbenog veća zaključuje da je Pretresno veće pogrešilo u primeni prava kad je zaključilo da mu za te slučajeve nije predočeno "ništa konkretno" o tome da su fizički izvršioci tih krivičnih dela postupali s namerom da diskriminišu, pošto nije procenilo "okolnosti", kao ni "širi kontekst" u kom su ta krivična dela počinjena. V. Drugostepena presuda, par. 877, gde se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1796. Po mom mišljenju, tvrdnja Pretresnog veća da "nisu predočeni konkretni dokazi o tome da su izvršioci delovali s namerom da diskriminišu" (v. Prvostepena presuda, par. 1796) sama po sebi ne ukazuje na to da Pretresno veće nije uzelo u obzir kontekstualne faktore na koje se oslanja većina članova Žalbenog veća. Štaviše, čak i ako bi se pošlo od pretpostavke da Pretresno veće nije u valjanosti imalo u vidu takve posredne dokaze, ne vidim kako bi se to moglo smatrati bilo čim drugim osim činjeničnom greškom, a Žalbeno veće bi i u tom slučaju bilo dužno da pokaže više obzira prema konačnim zaključcima do kojih je došlo Pretresno veće. Time što to proglašava greškom u primeni prava, većina članova Žalbenog veća sebi daje privilegiju presuditelja o činjenicama kako bi procenila da li može van razumne sumnje da se uveri da su dotična krivična dela počinjena s diskriminatornom namerom. V. Drugostepena presuda, par. 878.

¹⁵⁸ Drugostepena presuda, par. 888. V. takođe *ibid.*, par. 891, 895, 897.

¹⁵⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 366; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164. V. takođe Drugostepena presuda, par. 886.

¹⁶⁰ V. Drugostepena presuda, par. 890–891, 893.

¹⁶¹ V. Drugostepena presuda, par. 890. V. takođe Prvostepena presuda, par. 1146.

se tiče svedokinje K14, većina članova Žalbenog veća primećuje da je žrtva kosovska Albanka i da su je silovala lica "u poziciji moći" koja su pripadala srpskim snagama koje su u tom trenutku sprovedile opšti napad usmeren protiv albanskog stanovništva Kosova.¹⁶² Što se tiče devojke u konvoju, većina članova Žalbenog veća se u objašnjenju ograničava na konstataciju da je ona seksualno zlostavljana dok je, zajedno s drugim kosovskim Albancima, pokušala da se skloni na sigurno i išla u konvoju putem uz koji su stajali pripadnici srpskih snaga.¹⁶³

62. Primećujem da većina članova Žalbenog veća u više navrata naglašava etničku pripadnost žrtava i počinitelaca. Štaviše, čini se da se većina članova Žalbenog veća u vezi sa svedokinjom K14 i devojkom iz konvoja prevashodno oslanja na te faktore, kao i na opšte okolnosti tadašnjeg sveukupnog napada na albansko stanovništvo Kosova. Međutim, ako se usvoji takav pristup, onda bi svako krivično delo počinjeno tokom nekog opšteg napada na neko stanovništvo u celini moglo automatski da predstavlja progon.¹⁶⁴ Što se tiče svedokinje K20 i druge dve žene u Belegu, uopšte ne sumnjam da su neki komentari na koje upućuje većina članova Žalbenog veća bili diskriminatorne prirode. Međutim, primećujem da nema dokaza da su konkretni pojedinci koji su seksualno zlostavljali te žrtve davali slične komentare. Osim toga, nisam do kraja uveren ni time što većina članova Žalbenog veća ističe da su žrtve bile držane u zatočeništvu. U tom kontekstu, većina članova Žalbenog veća ukazuje na sudsku praksu¹⁶⁵ o krivičnim delima protivpravnog ili nehumanog zatočavanja¹⁶⁶ ili upućuje na dodatne okolnosti koje bi mogle ukazivati na to da su zatočena lica bila meta krivičnih dela iz diskriminatornih razloga.¹⁶⁷ Sama po sebi, ta sudska praksa ne pokazuje da krivična dela počinjena nad zatočenim licem predstavljaju progon, čak i ako je samo zatočavanje bilo posledica diskriminacije.

63. Zatim se, što je najvažnije, ne slažem sa zaključkom većine članova Žalbenog veća da se odgovornost za pet slučajeva seksualnog zlostavljanja može pripisati Đorđeviću na osnovu UZP-a III. Pre svega, većina članova Žalbenog veća prihvatila je da izvršioци nisu bili učesnici u UZP-u.¹⁶⁸

¹⁶² V. Drugostepena presuda, par. 895.

¹⁶³ V. Drugostepena presuda, par. 897.

¹⁶⁴ Primećujem da je Pretresno veće izričito uzelo u obzir etničku pripadnost svedokinje K20 i svedokinje K14, kao i činjenicu da su izvršioци seksualnog zlostavljanja bili pripadnici srpskih snaga, ali je zaključilo da to samo po sebi ne znači da su dotična krivična dela počinjena s namerom progona. V. Prvostepena presuda, par. 1796.

¹⁶⁵ V. Drugostepena presuda, par. 886, fusnota 2625.

¹⁶⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 950; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 462–463.

¹⁶⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 186, gde je Žalbeno veće primetilo da je u zatočeničkom objektu bilo i Srba i nesrba, ali da su samo nesrpski zatočeniци podvrgavani batinama. Žalbeno veće je u tom kontekstu zaključilo i da u relevantne okolnosti koje se mogu uzeti u obzir kad se izvodi zaključak o diskriminatornoj nameri kod krivičnih dela počinjenih tokom zatočeništva spadaju i "funkcioniranje zatvora (naročito sistematski karakter zločina počinjenih nad jednom rasnom ili vjerskom grupom) ili opšti stav navodnog počinitelja krivičnog djela vidljiv iz njegovog ponašanja". V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184. Isto tako, Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 572.

¹⁶⁸ V. Drugostepena presuda, par. 911–913, 927.

Međutim, umesto da zasebno za svaki od tih slučajeva oceni da li je između tih lica i Đorđevića ili nekog drugog učesnika u UZP-u postojala veza,¹⁶⁹ većina članova Žalbenog veća zadovoljila se se time što je navela da su "učesnici u UZP-u koristili srpske snage" da izvrše *actus reus* zločina u okviru zajedničkog cilja i da su "[p]ripadnici istih srpskih snaga" seksualno zlostavljali svedokinju K14, svedokinju K20 i još dve žene u Belegu.¹⁷⁰ Što se tiče devojke iz konvoja, većina članova Žalbenog veća kaže da identitet jednog izvršioca nije utvrđen, ali dodaje i da on "nije toliko značajan", pošto je drugi izvršilac bio "policajac i, prema tome, pripadnik srpskih snaga".¹⁷¹ Smatram da ove uopštene tvrdnje nisu dovoljne da bi se pokazalo da je između izvršilaca pet slučajeva seksualnog zlostavljanja i nekog učesnika u UZP-u postojala tražena veza.¹⁷²

64. Osim toga, nisam ubeđen ni ocenom većine članova Žalbenog veća da se seksualno zlostavljanje moglo predvideti. Kad su u pitanju krivična dela koja je počinilo lice koje nije učesnik u UZP-u, mora se pokazati da je optuženi mogao da predvidi "da bi takav zločin moglo da izvrši jedno ili više lica kojima se on (ili neki drugi učesnik UZP) poslužio za izvršenje *actus reus* zločina koji su deo zajedničkog cilja" i da je voljno prihvatio taj rizik.¹⁷³ Po mom mišljenju, većina članova Žalbenog veća ne pridržava se tog standarda. Zapravo, većina članova Žalbenog veća ovlašno povezuje nekoliko opštih činjenica koje se odnose na širi kontekst sukoba na Kosovu i položaj koji je Đorđević zauzima u MUP-u, pa iz toga izvodi zaključak da je on mogao predvideti da će "zločini seksualnog karaktera biti počinjeni".¹⁷⁴

65. Tako većina članova Žalbenog veća upućuje, između ostalog, na zaključak Pretresnog veća da je Đorđević, kao jedan od najviših funkcionera MUP-a, raspolagao detaljnim saznanjima o događajima na terenu i da je igrao ključnu ulogu u koordinisanju rada snaga MUP-a na Kosovu 1998. i 1999. godine.¹⁷⁵ Većina članova Žalbenog veća zaključuje da je Đorđević, zahvaljujući svojoj ulozi i umešanosti u operacije na Kosovu, bio dobro obavešten o vođenju operacija, o opštoj bezbednosnoj situaciji na Kosovu, kao i o tome da su srpske snage tamo činile teške zločine, kao što su pljačkanje, paljenje, primena prekomerne sile i ubistvo.¹⁷⁶ Većina članova Žalbenog veća

¹⁶⁹ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 236; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

¹⁷⁰ Drugostepena presuda, par. 927.

¹⁷¹ Drugostepena presuda, par. 927.

¹⁷² Za primer detaljnog ispitivanja te tražene veze od slučaja do slučaja v. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 239–282; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 174–212. Posebno primećujem da je Žalbeno veće u predmetu *Martić* poništilo osuđujuću presudu koja je žalincu bila izrečena za kažnjivo ponašanje neidentifikovanih naoružanih Srba ili vojnika i to obrazložilo time da su "poreklo i pripadnost tih naoružanih ljudi neizvesni" i da, "[u] odsustvu bilo kakvih daljih pojedinosti o pripadnosti tih naoružanih ljudi, nijedan razuman presuditelj o činjenicama u datim okolnostima ne bi mogao da zaključi da se ti zločini mogu pripisati nekom od učesnika u UZP". V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 200.

¹⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

¹⁷⁴ Drugostepena presuda, par. 926.

¹⁷⁵ V. Drugostepena presuda, par. 923.

¹⁷⁶ Drugostepena presuda, par. 924.

dalje primećuje da je Đorđević delio nameru UZP-a, čiji je zajednički cilj bio da se etnički sastav Kosova izmeni stvaranjem atmosfere terora i straha među kosovskim Albancima, kao i da je znao za masovno raseljavanje kosovskih Albanaca.¹⁷⁷ Konačno, većina članova Žalbenog veća kaže da su srpske snage, koje su mogle da postupaju gotovo potpuno nekažnjeno, masovno raseljavale i maltretirale kosovske Albance, kao i da su žene često odvajane od muškaraca, što ih je činilo posebno ranjivim, pa zaključuje da je Đorđević "u takvim okolnostima mogao da predvidi da će zločini seksualnog karaktera biti počinjeni".¹⁷⁸

66. Međutim, u Prvostepenoj presudi ne navode se nikakvi dokazi o tome da je Đorđević tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, ili pre tog perioda, ikad dobio ikakve informacije o seksualnom zlostavljanju koje bi makar mogle da ga upozore na sklonost pojedinih pripadnika srpskih snaga ka činjenju zločina seksualne prirode. Većina članova Žalbenog veća ukazuje na to da je Đorđević znao da srpske snage na Kosovu pljačkaju, pale, primenjuju prekomernu silu i ubijaju, ali ja sumnjam da je primereno da se na osnovu tako različitih vrsta zločina izvede zaključak da se seksualno zlostavljanje moglo predvideti. Štaviše, većina članova Žalbenog veća ne ukazuje na dokaze da je Đorđević u relevantno vreme bio svestan faktora kojim su kosovske Albanke stavljene u ranjiv položaj. Isto tako neubedljivim smatram i to što se većina članova Žalbenog veća u vezi s tim oslanja na postojanje zajedničkog cilja i na Đorđevićevu nameru. Ti faktori, sami po sebi, ne mogu da pokažu da je Đorđević to mogao predvideti i da je svesno preuzeo rizik da bi učesnici u UZP-u ili lica koja su oni koristili za činjenje zločina u okviru zajedničkog cilja mogli počinuti i seksualno zlostavljanje s namerom progona.

67. Ukratko, čini se da većina članova Žalbenog veća ocenjuje da li se tokom sukoba na Kosovu seksualno zlostavljanje kao tip krivičnog dela moglo načelno predvideti, pa na osnovu toga proglašava Đorđevića odgovornim za pet konkretnih slučajeva seksualnog zlostavljanja. Ja smatram da je taj ishod problematičan sa stanovišta načela individualne krivice. Osim toga, osporavam da je Đorđević mogao uspešno da se brani od tako uopštenih tvrdnji i pitam se gde većina članova Žalbenog povlači liniju između onih zločina koje je Đorđević mogao da predvidi i onih koje nije.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

¹⁷⁷ Drugostepena presuda, par. 925.

¹⁷⁸ Drugostepena presuda, par. 926.

/potpis na originalu/

sudija Bakhtiyar Tuzmukhamedov

Dana 27. januara 2014. godine,
U Hagu,
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

XXIV. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA

A. Žalbeni postupak

1. Sastav Žalbenog veća

1. Dana 8. marta 2011. godine sudija Patrick Robinson, tadašnji predsjednik Međunarodnog suda, odredio je sudiju Mehmeta Güneyja, sudiju Fausta Pocara, sudiju Liua Daquna, sudiju Andrésiju Vaz i sudiju Carmela Agiusa kao članove Žalbenog veća koje će postupati u ovom predmetu.³⁰⁸³ Dana 14. marta 2011. godine, nakon što je izabran za predsjedavajućeg u ovom predmetu, sudija Carmel Agius imenovao je sebe za predžalbenog sudiju zaduženog za celokupan predžalbeni postupak u ovom predmetu.³⁰⁸⁴ Dana 7. marta 2012. godine, nalogom sudije Theodora Merona, predsjednika Međunarodnog suda, sudija Khalida Rachid Khan imenovana je kao zamena za sudiju Fausta Pocara u veću koje postupa u ovom predmetu.³⁰⁸⁵ Dana 27. septembra 2012. godine predsjednik Međunarodnog suda Theodor Meron imenovao je sudiju Patricka Robinsona, bivšeg predsjednika Međunarodnog suda, kao zamenu za sudiju Liua Daquna u veću koje postupa u ovom predmetu.³⁰⁸⁶ Dana 19. marta 2013. godine, nalogom predsjednika Međunarodnog suda Theodora Merona, sudija Tuzmukhamedov imenovan je kao zamena za sudiju Andrésiju Vaz u veću koje postupa u ovom predmetu.³⁰⁸⁷

2. Najave žalbe

2. Odlukom predžalbenog sudije od 16. marta 2011. godine, rok za podnošenje najava žalbe u ovom predmetu produžen je za dodatnih 60 dana.³⁰⁸⁸ S tim u skladu, obe strane u postupku podnele su najave žalbe 24. maja 2011. godine.³⁰⁸⁹

3. Podnesci

3. Dana 27. maja 2011. godine Đorđević je podneo zahtev kojim je zatražio da mu se rok za dostavljanje žalbenog podneska produži za 60 dana i da mu se dozvoli da prekorači dozvoljeni broj reči i dostavi podnesak od ukupno 60.000 reči.³⁰⁹⁰ Usmenom odlukom predžalbenog sudije od 30. maja 2011. godine³⁰⁹¹ rok za dostavljanje žalbenih podnesaka u ovom predmetu produžen je za sedam dana, do 15. avgusta 2011. godine, i to za obe strane. Đorđeviću je, osim

³⁰⁸³ Nalog o raspoređivanju sudija u predmetu pred Žalbenim većem, 8. mart 2011. godine.

³⁰⁸⁴ Nalog o imenovanju predžalbenog sudije, 14. mart 2011. godine.

³⁰⁸⁵ Nalog o zameni sudije u predmetu pred Žalbenim većem, 7. mart 2012. godine.

³⁰⁸⁶ Nalog o zameni sudije u predmetu pred Žalbenim većem, 27. septembar 2012. godine.

³⁰⁸⁷ Nalog kojim se menja sudija u predmetu pred Žalbenim većem, 19. mart 2013. godine.

³⁰⁸⁸ Odluka po Zahtevu Vlastimira Đorđevića za produženje roka za podnošenje najave žalbe, 16. mart 2011. godine, str. 3.

³⁰⁸⁹ Najava žalbe tužilaštva, 24. maj 2011. godine; Najava žalbe Vlastimira Đorđevića, 24. maj 2011. godine.

³⁰⁹⁰ Zahtev odbrane za produženje roka i izmenu ograničenja za dozvoljeni broj reči, 27. maj 2011. godine.

³⁰⁹¹ Statusna konferencija, 30. maj 2011. godine, AT. 8.

toga, odobreno da broj reči u žalbenom podnesku prekorači za 15.000, to jest da dostavi podnesak koji sadrži do 45.000 reči, a odgovarajuće prekoračenje dozvoljenog broja reči za podnesak respondenta odobreno je i tužilaštvu.³⁰⁹²

4. Tokom statusne konferencije održane 21. septembra 2011. godine Đorđević je usmeno zatražio da mu se rok za dostavljanje replike na podnesak respondenta produži za 15 dana, kao i da mu se odobri da u njoj dozvoljeni broj reči prekorači za 15.000.³⁰⁹³ Usmenom odlukom predžalbenog sudije, rok za dostavljanje replika na podnesak respondenta produžen je do 26. oktobra 2011. godine, i to za obe strane.³⁰⁹⁴ Đorđeviću je, osim toga, odobreno da prekorači dozvoljeni broj reči i da dostavi podnesak koji sadrži ukupno do 12.000 reči.³⁰⁹⁵

5. Tužilaštvo je Žalbeni podnesak dostavilo 15. avgusta 2011. godine.³⁰⁹⁶ Đorđević je podnesak respondenta dostavio 26. septembra 2011. godine.³⁰⁹⁷ Tužilaštvo je repliciralo 26. oktobra 2011. godine.³⁰⁹⁸

6. Đorđević je Žalbeni podnesak dostavio 15. avgusta 2011. godine.³⁰⁹⁹ Tužilaštvo je podnesak respondenta dostavilo 26. septembra 2011. godine.³¹⁰⁰ Đorđević je replicirao 26. oktobra 2011. godine.³¹⁰¹

4. Druge odluke i nalozi

7. Dana 18. oktobra 2012. godine, nalogom predžalbenog sudije, odlučeno je da se svi zahtevi kojima se traži menjanje žalbenih osnova po objavljivanju prevoda Prvostepene presude na b/h/s dostave najkasnije 29. novembra 2012. godine.³¹⁰² Dana 29. novembra 2012.

³⁰⁹² Statusna konferencija, 30. maj 2011. godine, AT. 8–9.

³⁰⁹³ Statusna konferencija, 21. septembar 2011. godine, AT. 16–17.

³⁰⁹⁴ Statusna konferencija, 21. septembar 2011. godine, AT. 18.

³⁰⁹⁵ Statusna konferencija, 21. septembar 2011. godine, AT. 18.

³⁰⁹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, 15. avgust 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 17. avgusta 2011. godine).

³⁰⁹⁷ Đorđevićev odgovor, 26. septembar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 30. januara 2012. godine).

³⁰⁹⁸ Replika tužilaštva na podnesak respondenta, 26. oktobar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 8. februara 2012. godine).

³⁰⁹⁹ Đorđevićev žalbeni podnesak, 15. avgust 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 23. januara 2012. godine). V. takođe Knjiga pravnih izvora za Đorđevićev žalbeni podnesak od 15. avgusta 2011. godine, dopunjena 23. januara 2014. godine (v. *Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, predmet br. IT-05-87/1-A, Odluka po Zahtevu Vlastimira Đorđevića za odobrenje da dostavi dodatni pravni izvor, 23. januar 2014. godine).

³¹⁰⁰ Odgovor tužilaštva, 26. septembar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 30. januara 2012. godine).

³¹⁰¹ Replika Vlastimira Đorđevića na podnesak respondenta, 26. oktobar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 9. februara 2012. godine).

³¹⁰² Nalog kojim se određuje rok za podnošenje eventualnih zahteva za izmenu žalbenih osnova nakon što je Prvostepena presuda prevedena na b/h/s jezik, 18. oktobar 2012. godine. Prevod Prvostepene presude na b/h/s dostavljen je 17. oktobra 2012. godine (*Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića*, predmet br. IT-05-87/1-T, Presuda, 17. oktobar 2012. godine (delimično poverljivo)).

godine Đorđević je dostavio podnesak u kom je Žalbenom veću skrenuo pažnju na niz pitanja, ali nije zatražio izmenu žalbenih osnova.³¹⁰³

5. Statusne konferencije

8. U skladu s pravilom 65bis(B) Pravilnika, statusne konferencije održane su 30. maja 2011,³¹⁰⁴ 21. septembra 2011,³¹⁰⁵ 16. januara 2012,³¹⁰⁶ 11. maja 2012,³¹⁰⁷ 23. avgusta 2012,³¹⁰⁸ 5. decembra 2012,³¹⁰⁹ 9. aprila 2013,³¹¹⁰ 17. jula 2013.³¹¹¹ i 13. novembra 2013. godine.³¹¹²

6. Žalbeni pretres

9. Dana 22. marta 2013. godine Žalbeno veće izdalo je nalog o rasporedu za žalbeni pretres u ovom predmetu.³¹¹³ Dana 12. aprila 2013. godine Žalbeno veće izdalo je *addendum*, u kom je strane u postupku obavestilo o pojedinim modalitetima žalbenog pretresa i pozvalo ih da se izjasne o nekoliko konkretnih pitanja.³¹¹⁴ Žalbeni pretres održan je 13. maja 2013. godine u Hagu.

³¹⁰³ Komentari Vlastimira Đorđevića pošto mu je uručen prevod Prvostepene presude, 29. novembar 2012. godine. V. takođe Statusna konferencija, 5. decembar 2012. godine, AT. 42.

³¹⁰⁴ Nalog o rasporedu, 4. maj 2011. godine; Izmena Naloga o rasporedu, 17. maj 2011. godine; Statusna konferencija, 30. maj 2011. godine, AT. 1–10.

³¹⁰⁵ Nalog o rasporedu, 24. avgust 2011. godine 1; Statusna konferencija, 21. septembar 2011. godine, AT. 11–19.

³¹⁰⁶ Nalog o rasporedu, 29. novembar 2012. godine; Statusna konferencija, 16. januar 2012. godine, AT. 20–25.

³¹⁰⁷ Nalog o rasporedu, 29. mart 2012. godine; Statusna konferencija, 11. maj 2012. godine, AT. 26–30.

³¹⁰⁸ Nalog o rasporedu, 10. jul 2012. godine; Statusna konferencija, 23. avgust 2012. godine, AT. 31–36.

³¹⁰⁹ Nalog o rasporedu, 2. novembar 2012. godine; v. takođe Izmenjeni nalog o rasporedu, 22. novembar 2012. godine; Statusna konferencija, 5. decembar 2012. godine, AT. 37–43.

³¹¹⁰ Nalog o rasporedu, 15. mart 2013. godine; Statusna konferencija, 9. april 2013. godine, AT. 44–52.

³¹¹¹ Nalog o rasporedu, 12. jun 2013. godine; Statusna konferencija 17. jul, AT. 210–215.

³¹¹² Nalog o rasporedu, 14. oktobar 2013. godine; Statusna konferencija, 13. novembar 2013. godine, AT. 216–220.

³¹¹³ Nalog o rasporedu, 22. mart 2013. godine.

³¹¹⁴ *Addendum* Nalogu o rasporedu za žalbeni pretres, 12. april 2013. godine (dalje u tekstu: *Addendum*). Dana 8. maja 2013. godine Žalbeno veće izdalo je nalog kojim je *Addendum* izmenjen (Nalog o izmeni *Addenduma* Nalogu o rasporedu za žalbeni pretres, 8. maj 2013. godine).

XXV. DODATAK B – GLOSAR

A. Izvori iz sudske prakse

1. MKSJ

ALEKSOVSKI

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po Žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. godine

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. jun 1999. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*)

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*)

BABIĆ

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 18. jul 2005. godine (u tekstu: Presuda po Žalbi na kaznu u predmetu *Babić*)

BLAGOJEVIĆ I JOKIĆ

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*)

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*)

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. jul 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

BOŠKOSKI I TARČULOVSKI

Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog, predmet br. IT-04-82-T, Presuda, 10. jul 2008. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*)

Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog, predmet br. IT-04-82-A, Presuda, 19. maj 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*)

BRĐANIN

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-AR73.10, Odluka po Interlokutornoj žalbi, 19. mart 2004. godine (u tekstu: Odluka Žalbenog veća u predmetu *Brđanin* od 19. marta 2004. godine)

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

DELALIĆ I DRUGI (u tekstu: predmet ČELEBIĆI)

Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih, predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*)

DERONJIĆ

Tužilac protiv Miroslava Deronjića, predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. jul 2005. godine (u tekstu: Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*)

DORĐEVIĆ

Tužilac protiv Vlastimira Dorđevića, Odluka po Zahtevu tužilaštva za odobrenje da izmeni Treću izmjenjenu spojenu optužnicu, predmet br. IT-05-87/1-PT, 7. jul 2008. godine (u tekstu: Odluka od 7. jula 2008. godine o izmeni Optužnice u predmetu *Dorđević*)

Tužilac protiv Vlastimira Dorđevića, predmet br. IT-05-87/1-T, Odluka po Zahtevu tužilaštva za uvrštavanje u spis video-snimka MFI P1575, 30. mart 2010. godine (u tekstu: Odluka od 30. marta 2010. godine o prihvatanju dokaza u predmetu *Dorđević*)

ERDEMOVIĆ

Tužilac protiv Dražena Erdemovića, predmet br. IT-96-22-A, Presuda, 7. oktobar 1997. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*)

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*)

Tužilac protiv Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. jul 2000. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*)

GALIĆ

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. jun 2002. godine (u tekstu: Odluka Žalbenog veća od 7. juna 2002. godine u vezi s pravilom 92bis(C) u predmetu *Galić*)

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Galić*)

GOTOVINA I DRUGI

Tužilac protiv Ante Gotovine i drugih, predmet br. IT-06-90-T, Presuda, 15. april 2011 (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*)

Tužilac protiv Ante Gotovine i Mladena Markača, predmet br. IT-06-90-A, Odluka po Zahtjevu za intervenciju i izjavi o interesu Republike Hrvatske, 8. februar 2012. godine

Tužilac protiv Ante Gotovine i Mladena Markača, predmet br. IT-06-90-A, Presuda, 16. novembar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gotovina i Markač*)

HADŽIHASANOVIĆ I KUBURA

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. 01-47-A, Presuda, 22. april 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*)

HALILOVIĆ

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-A, Presuda, 16. oktobar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*)

HARADINAJ I DRUGI

Tužilac protiv Ramusha Haradinaja i drugih, predmet br. IT-04-84-T, Presuda, 3. april 2008. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*)

Tužilac protiv Ramusha Haradinaja i drugih, predmet br. 04-84-A, Presuda, 19. jul 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*)

JELISIĆ

Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*)

Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. jul 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*)

M. JOKIĆ

Tužilac protiv Miodraga Jokića, predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 30. avgust 2005. godine (u tekstu: Presuda po Žalbi na kaznu u predmetu *M. Jokić*)

KARADŽIĆ

Tužilac protiv Radovana Karadžića, predmet br. IT-95-5/18-AR72.4, Odluka po podnesku tužilaštva kojim se ulaže žalba na odluku Pretresnog vijeća o UZP-u III – predvidivost, 25. jun 2009. godine (u tekstu: Odluka Žalbenog veća u predmetu *Karadžić* od 25. juna 2009. godine o predvidivosti u okviru treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata)

Tužilac protiv Radovana Karadžića, predmet br. IT-95-5/18-AR72.5, Odluka po Žalbi na odluku Pretresnog vijeća po Preliminarnom podnesku za odbacivanje tačke 11 Optužnice, 9. jul 2009. godine

KORDIĆ I ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*)

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*)

KRAJIŠNIK

Tužilac protiv Momčila Krajišnika, predmet br. IT-00-39-T, Presuda, 27. septembar 2006. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*)

Tužilac protiv Momčila Krajišnika, predmet br. IT-00-39-A, Presuda, 17. mart 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*)

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po Preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu Optužnice, 24. februar 1999. godine

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

KRSTIĆ

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*)

Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*)

KUNARAC I DRUGI

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih, predmet br. IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. jun 2002. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*)

KUPREŠKIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih, predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*)

Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih, predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*)

KVOČKA I DRUGI

Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih, predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*)

Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*)

LIMAJ I DRUGI

Tužilac protiv Fatmira Limaja i drugih, predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*)

Tužilac protiv Fatmira Limaja i drugih, predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 27. septembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*)

LUKIĆ I LUKIĆ

Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića, predmet br. IT-98-32/1-T, Presuda, 20. jul 2009. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*)

Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića, predmet br. IT-98-32/1-A, Presuda, 4. decembar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*)

MARTIĆ

Tužilac protiv Milana Martića, predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. jun 2007. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Martić*)

Tužilac protiv Milana Martića, predmet br. IT-95-11-A, Presuda, 8. oktobar 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Martić*)

D. MILOŠEVIĆ

Tužilac protiv Dragomira Miloševića, predmet br. IT-98-29/1-T, Presuda, 12. decembar 2007. godine (Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*)

Tužilac protiv Dragomira Miloševića, predmet br. IT-98-29/1-A, Presuda, 12. novembar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*)

MILUTINOVIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih, predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost – Udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003. godine (u tekstu: Odluka Žalbenog veća u predmetu *Milutinović i drugi* od 21. maja 2003. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu)

Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih, predmet br. IT-05-87-T, Presuda, 26. februar 2009. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*)

MRKŠIĆ I ŠLJIVANČANIN

Tužilac protiv Mileta Mrkšića i drugih, predmet br. IT-95-13/1-T, Presuda, 27. septembar 2007. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*)

Tužilac protiv Mileta Mrkšića i Veselina Šljivančanina, predmet br. IT-95-13/1-A, Presuda, 5. maj 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*)

NALETILIĆ I MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog Tuta i Vinka Martinovića zvanog Štela, predmet br. 98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*)

DRAGAN NIKOLIĆ

Tužilac protiv Dragana Nikolića, predmet br. IT-94-2-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 4. februar 2005. godine (u tekstu: Presuda po Žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*)

MOMIR NIKOLIĆ

Tužilac protiv Momira Nikolića, predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 8. mart 2006. godine (u tekstu: Presuda po Žalbi na kaznu u predmetu *M. Nikolić*)

ORIĆ

Tužilac protiv Nasera Orića, predmet br. IT-03-68-A, Presuda, 3. jul 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Orić*)

PERIŠIĆ

Tužilac protiv Momčila Perišića, predmet br. IT-04-81-A, Presuda, 28. februar 2013. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Perišić*)

POPOVIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih, predmet br. IT-05-88-AR73.3, Odluka po žalbi na odluku u vezi s osporavanjem vjerodostojnosti vlastitog svjedoka jedne strane u postupku, 1. februar 2008. godine (u tekstu: Odluka Žalbenog veća u vezi s osporavanjem verodostojnosti svedoka u predmetu *Popović*)

Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih, predmet br. IT-05-88-T, Presuda, 10. jun 2010. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*)

PRLIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine

RAJIĆ

Tužilac protiv Ivice Rajića zvanog Viktor Andrić, predmet br. IT-95-12-S, Presuda o kazni, 8. maj 2006. godine (u tekstu: Presuda o kazni u predmetu *Rajić*)

ŠAINOVIĆ I DRUGI

Tužilac protiv Šainovića i drugih, predmet br. IT-05-87-A, Presuda, 23. januar 2014. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Šainović i drugi*)

SIMIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simić*)

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. jul 2003. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*)

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*)

STANIŠIĆ I ŽUPLJANIN

Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, predmet br. IT-08-91-AR65.1, Odluka po žalbi Miće Stanišića na odluku po njegovom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 11. maj 2011. godine

Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina, predmet br. IT-08-91-T, Presuda, 27. mart 2013. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Stanišić i Župljanin*)

STRUGAR

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*)

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-A, Presuda, 17. jul 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*)

TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po Interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995. godine

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. jul 1999. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*)

TOLIMIR

Tužilac protiv Zdravka Tolimira, predmet br. IT-05-88/2-T, Presuda, 12. decembar 2012. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Tolimir*)

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*)

ŽIGIĆ

Tužilac protiv Zorana Žigića, predmet br. IT-98-30/1-A, Odluka po "Zahtjevu za preispitivanje presude Žalbenog vijeća u predmetu br. IT-98-30/1-A od 28. februara 2005." koji je podnio Zoran Žigić, 26. jun 2006. godine

2. MKSR

AKAYESU

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*)

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. jun 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*)

BAGILISHEMA

Tužilac protiv Ignacea Bagilisheme, predmet br. ICTR-95-1A-T, Presuda, 7. jun 2001. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*)

Tužilac protiv Ignacea Bagilisheme, predmet br. ICTR-95-1A-A, Presuda (Obrazloženje), 3. jul 2002. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*)

BAGOSORA I DRUGI

Tužilac protiv Théoneste Bagosora i drugih, predmet br. ICTR-98-41-AR73, Odluka po Interlokutornoj žalbi Aloysa Ntabakuzea o pravnim pitanjima pokrenutim Odlukom Pretresnog veća I od 29. juna 2006. godine po Zahtevu za izuzimanje dokaza, 18. septembar 2006. godine (u tekstu: Odluka u predmetu *Bagosora* od 18. septembra 2006. godine)

Théoneste Bagosora i Anatole Nsengiyumva protiv tužioca, predmet br. ICTR-98-41-A, Presuda, 14. decembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bagosora i Nsengiyumva*)

BIKINDI

Simon Bikindi protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-72-A, Presuda, 18. mart 2010 (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bikindi*)

GACUMBITSI

Sylvestre Gacumbitsi protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-64-A, Presuda, 7. jul 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*)

GATETE

Jean Baptiste Gatete protiv tužioca, predmet br. ICTR 00-61-A, Presuda, 9. oktobar 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gatete*)

KAJELIJELI

Juvénal Kajelijeli protiv tužioca, predmet br. ICTR-98-44A-A, Presuda, 23. maj 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*)

KALIMANZIRA

Callixte Kalimanzira protiv tužioca, predmet br. ICTR-05-88-A, Presuda, 20. oktobar 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*)

KAMUHANDA

Jean de Dieu Kamuhanda protiv tužioca, ICTR-99-54A-A, Presuda, 19. septembar 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*)

KAREMERA I DRUGI

Edouard Karemera i drugi protiv tužioca, predmeti br. ICTR-98-44-AR72.5, ICTR-98-44-AR72.6, Odluka po žalbama na nadležnost: udruženi zločinački poduhvat, 12. april 2006. godine

KARERA

François Karera protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-74-A, Presuda, 2. februar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Karera*)

KAYISHEMA I RUZINDANA

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-T, Presuda, 21. maj 1999. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*)

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda (Obrazloženje), 1. jun 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*)

MUGENZI I MUGIRANEZA

Justin Mugenzi i Prosper Mugiraneza protiv tužioca, predmet br. ICTR-99-50-A, Presuda, 4. februar 2013. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Mugenzi i Mugiraneza*)

MUHIMANA

Tužilac protiv Mikaelija Muhimane, predmet br. ICTR-95-1B-T, Presuda i kazna, 28. april 2005. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Muhimana*)

Mikaeli Muhimana protiv tužioca, predmet br. ICTR-95-1B-A, Presuda, 21. maj 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*)

MUNYAKAZI

Tužilac protiv Yussufa Munyakazija, predmet br. ICTR-97-36A-A, Presuda, 28. septembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Munyakazi*)

MUVUNYI

Tharcisse Muvunyi protiv tužioca, predmet br. ICTR-00-55A-AR73, Odluka po Interlokutornoj žalbi tužilaštva na Odluku Pretresnog veća II od 23. februara 2005. godine, 12. maj 2005. godine (u tekstu: Odluka u predmetu *Muvunyi*)

Tharcisse Muvunyi protiv tužioca, predmet br. ICTR-2000-55A-A, Presuda, 29. avgust 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi I*)

Tharcisse Muvunyi protiv tužioca, predmet br. ICTR-2000-55A-A, Presuda, 1. april 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi II*)

MUSEMA

Tužilac protiv Alfreda Museme, predmet br. ICTR-96-13-T, Presuda, 27. januar 2000. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Musema*)

Alfred Musema protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-13-A, Presuda, 16. novembar 2001. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Musema*)

NAHIMANA I DRUGI

Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza, Hassan Ngeze protiv tužioca, predmet br. ICTR-99-52-A, Presuda, 28. novembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*)

NCHAMIHIGO

Siméon Nchamihigo protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-63-A, Presuda, 18. mart 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Nchamihigo*)

NDAHIMANA

Grégoire Ndahimana protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-68-A, Presuda, 16. decembar 2013. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ndahimana*)

NDINDABAHIZI

Tužilac protiv Emmanuela Ndindabahizija, predmet br. ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*)

NIYITEGEKA

Tužilac protiv Eliézera Niyitegeke, predmet br. ICTR-96-14-A, Presuda, 9. jul 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*)

NTABAKUZE

Tužilac protiv Aloysa Ntabakuzea, predmet br. ICTR-98-41A-A, Presuda, 8. maj 2012. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntabakuze*)

NTAGERURA I DRUGI

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*)

NTAKIRUTIMANA I NTAKIRUTIMANA

Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane, predmeti br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*)

RENZAHO

Tužilac protiv Tharcissea Renzahoa, predmet br. ICTR-97-31-A, Presuda, 1. april 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Renzaho*)

RUKUNDO

Emmanuel Rukundo protiv tužioca, predmet br. ICTR-2001-70-A, Presuda, 20. oktobar 2010. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rukundo*)

RUTAGANDA

Tužilac protiv Georgesa Andersona Nderubumwea Rutagande, predmet br. ICTR-96-3-T, Presuda, 6. decembar 1999. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*)

Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda protiv tužioca, predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda, 26. maj 2003. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*)

RWAMAKUBA

André Rwamakuba protiv tužioca, predmet br. ICTR-98-44-AR72.4, Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s primenom udruženog zločinačkog poduhvata na zločin genocida, 22. oktobar 2004. godine (u tekstu: Odluka Žalbenog veća od 22. oktobra 2004. godine u predmetu *Rwamakuba* o udruženom zločinačkom poduhvatu)

SEMANZA

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Odluka, 31. maj 2000. godine

Tužilac protiv Laurenta Semanze, predmet br. ICTR-97-20-T, Presuda i kazna, 15. maj 2003. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*)

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*)

SEROMBA

Tužilac protiv Athanasea Serombe, predmet br. ICTR-2001-66-A, Presuda, 12. mart 2008. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*)

SETAKO

Ephrem Setako protiv tužioca, predmet br. ICTR-04-81-A, Presuda, 28. septembar 2011. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Setako*)

SIMBA

Aloys Simba protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-76-A, Presuda, 27. novembar 2007. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simba*)

ZIGIRANYIRAZO

Protais Zigiranyirazo protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-73-A, Presuda, 16. novembar 2009. godine (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*)

3. Odluke u vezi sa zločinima počinjenim tokom Drugog svetskog rata

Trial of Erich Heyer and Six Others, British Military Court for the Trial of War Criminals, Essen, 18th-19th and 21st-22nd December, 1945, Law Reports of Trials of War Criminals, UNWCC, vol. I, Case No. 8 (u tekstu: predmet *Linčovanje u Essenu*)

The United States of America v. Kurt Goebell et al., Records of United States Army War Crimes Trials, February 6 – March 21, 1946, National Archives Microfilm Publications M1103, (Washington: 1980) (u tekstu: predmet *Ostrvo Borkum*)

The United States of America, the French Republic, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Union of Soviet Socialist Republics against Herman Wilhelm Göring et al., Judgement, 1 October 1946, Trial of Major War Criminals Before the International Military Tribunal Under Control Council Law No. 10, Vol. 1 (1947) (u tekstu: Presuda MVT-a)

The United States of America v. Alstoetter et al., U.S. Military Tribunal, Judgement, 3 and 4 December 1947, Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10 (1951), Vol. III (u tekstu: predmet *Pravosuđe*)

The United States of America v. Greifelt et al., U.S. Military Tribunal, Judgement, 10 March 1948, Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10 (1951), Vol. V (u tekstu: predmet *RuSHA*)

The United States of America v. Otto Ohlenforf et al., U.S. Military Tribunal, Judgement, 8 and 9 April 1948, Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10, Vol. IV (u tekstu: predmet *Einsatzgruppen* i Presuda u predmetu *Einsatzgruppen*)

Review of Proceedings of General Military Court in the case of *United States vs. Martin Gottfried Weiss et al.* of the Recommendation of the Staff Judge Advocate (u tekstu: predmet *Weiss i drugi*)

Decision of the Supreme Court for the British Zone against *Sch. et al.*, 20 April 1949, *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes für die Britische Zone, Entscheidungen in Strafsachen*, Walter de Gruyter & Co. (Berlin: 1950), vol. 2 (u tekstu: predmet *Sch. i drugi*)

4. MKS

Tužilac protiv Jean-Pierrea Bembe Gomboa, predmet br. ICC-01/05-01/08, Odluka na osnovu člana 61(7)(a) i (b) Rimskog statuta po tužiočevim optužbama protiv Jean-Pierrea Bembe Gomboa, 15. jun 2009. godine

Tužilac protiv Omara Hassana Ahmada Al Bashira, predmet br. ICC-02/05-01/09, Odluka po tužiočevom zahtevu za izdavanje naloga za hapšenje Omara Hassana Ahmada Al Bashira, 4. mart 2009. godine

Tužilac protiv Germaina Katange i Mathieua Ngudjoloa, predmet br. ICC-01/04-01/07, Odluka o potvrđivanju optužbi, 30. septembar 2008. godine

Tužilac protiv Thomasa Lubange Dyilooa, predmet br. ICC-01/04-01/06, Odluka o potvrđivanju optužbi, 29. januar 2007. godine (u tekstu: Odluka u predmetu *Lubanga*)

5. STL

Tužilac protiv Salima Jamila Ayyasha i drugih, predmet br. STL-11-01/I/AC/R176bis, Interlokutorna odluka o merodavnom pravu: terorizam, udruživanje, ubistvo, činjenje, kumulativne optužbe, 16. februar 2011. godine (u tekstu: Odluka STL-a od 16. februara 2011. godine)

6. ECCC

Tužilac protiv Ienga Thiritha i drugih (Predmet 002), predmet br. 002/19-09-2007-ECCC/OCIJ (PTC38), Odluka po žalbama na Nalog istražnih sudija o udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP), 20. maj 2010. godine (u tekstu: Odluka ECCC-a od 20. maja 2010. godine o udruženom zločinačkom poduhvatu)

Tužilac protiv Gueka Eava Kainga zvanog Duch, predmet br.: 001/18-07-2007/ECCC/TC, Prvostepena presuda, 26. jul 2010. godine (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Duch*)

7. MSP

North Sea Continental Shelf cases, ICJ, Judgement, 20 February 1969, ICJ Reports 1969

8. Evropska komisija za ljudska prava

Cyprus v. Turkey, European Commission of Human Rights, European Human Rights Reports, Vol. 4 (1982), str. 482-528 (u tekstu: predmet *Kipar protiv Turske*)

9. Nacionalna pravosuđa

(a) Australija

Ivan Timofeyevich Polyukhovich v The Commonwealth of Australia and Anor, (1991) 172 CLR 501 (u tekstu: predmet *Polyukhovich*)

(b) Izrael

Israel v. Adolph Eichmann, District Court of Jerusalem, Judgement of 12 December 1961, 36 *International Law Reports* 5

B. Drugi izvori

1. Publikacije

A. Cassese, "The Proper Limits of Individual Responsibility under the Doctrine of Joint Criminal Enterprise", *Journal of International Criminal Justice*, vol. 5 (2007), str. 109-133

R. Cryer / H. Friman / D. Robinson / E. Wilmshurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (Cambridge University Press 2007)

P.L. Fanflik, *Victim Responses to Sexual Assault: Counter-Intuitive or Simply Adaptive* (National District Attorneys Association American Prosecutors Research Institute, Special Topic Series, Aug 2007)

Robert. H. Jackson, *Report of Robert H. Jackson, United States Representative to International Conference on Military Trials* (U.S. Department of State, 1949) (u tekstu: Jacksonov izveštaj)

J.S. Martinez / A.M. Danner, "Guilty Associations: Joint Criminal Enterprise, Command Responsibility, and the Development of International Criminal Law", 93 *California Law Review* 75 (2005)

H. Olásolo, *The Criminal Responsibility of Senior Political and Military Leaders as Principals to International Crimes* (Hart Publishing, 2009)

S.G. Smith, "The Process and Meaning of Sexual Assault Disclosure", *Psychology Dissertation*, paper 7 (2005)

K.G. Weiss, "Too ashamed to report: Deconstructing the shame of sexual victimization", *Feminist Criminology*, Vol. 5(3) (July 2010)

2. Drugi dokumenti

Merriam-Webster Dictionary Online, Unabridged (Merriam-Webster, Incorporated, 2013)

Report of the International Law Commission on the work of its 43rd Session, 29 April-19 July 1991, General Assembly Official Records, 46th Session, Supplement No. 10, U.N. Doc. A/46/10 (1991) (u tekstu: Izveštaj Međunarodne pravne komisije iz 1991. godine)

Report of the International Law Commission on the work of its 48th Session, 6 May-26 July 1996, General Assembly Official Records, 51st Session, Supplement No. 10, U.N. Doc. A/51/10 (1996) (u tekstu: Izveštaj Međunarodne pravne komisije iz 1996. godine)

Oxford English Dictionary Online (Oxford University Press, 2013)

C. Spisak termina i skraćenica

U skladu s pravilom 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, muški rod obuhvata ženski, a jednina množinu, i obratno.

AT.	Stranica transkripta sa žalbenih pretresa u ovom predmetu Svi brojevi stranica transkripta na koje se upućuje odnose se na neslužbenu, neispravljenu verziju transkripta, osim tamo gde je naznačeno drugačije. Zbog toga su moguće manje razlike u paginaciji između te i konačne, javne verzije transkripta.
BJRM	Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija
D	oznaka za dokazne predmete odbrane (Defence)
Direktiva za operaciju "Grom-3"	Direktiva VJ-a od 16. januara 1999. godine, koju je potpisao Dragoljub Ojdanić
Dopunski protokol I	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, (Protokol I), Ženeva, 8. jun 1977. godine, 1125 U.N.T.S. 3
Dopunski protokol II	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), Ženeva, 8. jun 1977. godine, 1125 U.N.T.S. 609
Đorđević	Vlastimir Đorđević, žalilac
Đorđević pretpretresni podnesak	<i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1-PT, Pretpretresni podnesak Vlastimira Đorđevića na osnovu pravila 65ter(F), 22. septembar 2008. godine
Đorđevićev odgovor	Odgovor Vlastimira Đorđevića, 26. septembar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 30. januara 2012. godine)
Đorđevićev žalbeni podnesak	Žalbeni podnesak Vlastimira Đorđevića, 15. avgust 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 23. januara 2012. godine)
Đorđevićev završni pretresni podnesak	<i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1-T, Završni pretresni podnesak Vlastimira Đorđevića, 30. jun 2010. godine
Đorđevićeva najava žalbe	Najava žalbe Vlastimira Đorđevića, 24. maj 2011. godine
Đorđevićeva replika na podnesak respondenta	Replika Vlastimira Đorđevića na podnesak respondenta, 26. oktobar 2011. godine (poverljivo; obaveštenje o promeni statusa u javni dostavljeno 9. februara 2012. godine)
Đorđevićeva žalba	Najava žalbe Vlastimira Đorđevića i Đorđevićev žalbeni podnesak, zajedno
ECCC	Vanredna veća sudova Kambodže (Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia)
JNA	Jugoslovenska narodna armija
JSO	Jedinica za specijalne operacije
KiM	Kosovo i Metohija (<i>Kosova i Metohije</i>)
Kolegijum ministra	Telo koje su činili ministar unutrašnjih poslova i načelnici

unutrašnjih poslova	uprava RJB
Krivični zakon SFRJ	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSJ	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritoriji susjednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994. godine
MSP	Međunarodni sud pravde
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MVT	Međunarodni vojni tribunal u Nürnbergu za pravično i efikasno krivično gonjenje i kažnjavanje najvećih ratnih zločinaca evropskih sila Osovine, osnovan 8. avgusta 1945. godine
Najava žalbe tužilaštva	Najava žalbe tužilaštva, 24. maj 2011. godine
NATO	Organizacija Severnoatlantskog pakta (North Atlantic Treaty Organisation)
odbrana	branioci Vlastimira Đorđevića
Odgovor tužilaštva	Odgovor tužilaštva, 26. septembar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 30. januara 2012. godine)
Odluka ministra unutrašnjih poslova	Dokazni predmet P57 (odluka ministra unutrašnjih poslova Vljaka Stojiljkovića od 16. juna 1998. godine kojom je osnovan Štab Ministarstva za suzbijanje terorizma)
OMPF	Kancelarija Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu za nestala lica i forenziku (Office for Missing Persons and Forensics)
Optužnica	<i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1-PT, Četvrta izmenjena optužnica, 9. jul 2008. godine
OUP	Odeljenje unutrašnjih poslova
OVK	Oslobodilačka vojska Kosova
P	oznaka za dokazne predmete tužilaštva (Prosecution)
PJP	Posebne jedinice policije
Plan za suzbijanje terorizma	Plan SRJ za suzbijanje aktivnosti OVK-a na Kosovu, usvojen jula 1998. godine
Povelja MVT-a	Povelja Međunarodnog vojnog tribunala, <i>Sporazum o krivičnom gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca iz evropskih sila Osovine (Londonski sporazum)</i> , 8. avgust 1945.

	godine, 58 Stat. 1544, E.A.S. No. 472, 82 U.N.T.S. 280
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
Presuda	<i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1-A, Drugostepena presuda, 27. januar 2014. godine
Pretpretresni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1-PT, Pretpretresni podnesak tužilaštva, 1. septembar 2008. godine
Pretresno veće	Pretresno veće II Međunarodnog suda koje je rešavalo u predmetu <i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1
Prvostepena presuda	<i>Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića</i> , predmet br. IT-05-87/1-T, Javna presuda, s poverljivim dodatkom, 23. februar 2011. godine
Radna grupa	Radna grupa formirana maja 2001. godine sa zadatkom da istraži navode u vezi s hladnjačom punom leševa, pronađenom 1999. godine u Dunavu
RDB	Resor državne bezbednosti
Replika tužilaštva na podnesak respondenta	Replika tužilaštva na podnesak respondenta, 26. oktobar 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 8. februara 2012. godine)
RJB	Resor javne bezbednosti
RPO	Rezervni policijski odred
SAJ	Specijalna antiteroristička jedinica
SAO	Srpska autonomna oblast
Službene beleške Radne grupe	Službene beleške o razgovorima koje je vodila Radna grupa
Spisak svedoka na osnovu pravila 65ter	Dodatak II Pretpretresnom podnesku tužilaštva
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
srpske snage	snage SRJ, pre svega snage VJ-a, ili snage Republike Srbije, pre svega snage MUP-a, ili kombinacija tih snaga
Štab za suzbijanje terorizma	Štab Ministarstva unutrašnjih poslova za suzbijanje terorizma
Statut	Statut Međunarodnog suda
Statut MKS-a	Statut Međunarodnog krivičnog suda
Statut MKSJ-a	Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju
Statut MKSR-a	Statut Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu
STL	Specijalni sud za Liban
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
T.	stranica transkripta sa prvostepenog postupka u ovom predmetu
TO	Teritorijalna odbrana
UZP	Udruženi zločinački poduhvat čiji je cilj izmena etničke ravnoteže na Kosovu i uspostavljanje srpske kontrole nad tim regionom putem kampanje terora usmerene protiv civilnog

	stanovništva, kosovskih Albanaca
VJ	Vojska Jugoslavije
VMK	Verifikaciona misija za Kosovo
Zajednička komanda	Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju
Žalba tužilaštva	Najava žalbe tužilaštva i Žalbeni podnesak tužilaštva, zajedno
Žalbeni podnesak tužilaštva	Žalbeni podnesak tužilaštva, 15. avgust 2011. godine (poverljivo; javna redigovana verzija dostavljena 17. avgusta 2011. godine)
Žalbeno veće	Žalbeno veće Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, od 12. avgusta 1949. godine, 75 U.N.T.S. 135
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata, od 12. avgusta 1949. godine, 75 U.N.T.S. 287
Ženevske konvencije	Ženevske konvencije od I do IV, od 12. avgusta 1949. godine